

Molnár János

Szigorúan ellenőrzött evangélium

II. kötet

Kriterion

A könyv megjelenését a

MINISZTERELNÖKSÉG

az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsért Alapítvány
a Tigra Kft.

támogatta

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MOLNÁR, JÁNOS

Szigorúan ellenőrzött evangélium / Molnár János. - Ed. a 2-a, rev. - Cluj-Napoca

: Kriterion, 2014

4 vol.

ISBN 978-973-26-1118-0

2. Kötet. - ISBN 978-973-26-1120-3

322(498)

284.2(498)

X 208.584

Molnár János

Szigorúan ellenőrzött evangélium II.

Kriterion Könyvkiadó
Kolozsvár

A borítót
Matei László
tervezte

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001094082

© Molnár János, 2014
Kriterion

X 208584

www.kriterion.ro

Szerkesztő: H. Szabó Gyula
Nyomdai előkészítés: Murad Betty
Alak: 17 x 24 cm. Megjelenés éve: 2014
Kiadói ívek száma: Nyomdai ívek száma:

Készült a zilahi COLOR PRINT nyomdában

ELŐSZÓ

Az I. kötet megjelenése óta több olyan esemény történt, ami a kutatás eredményeinek közlésénél, a könyv szerkezetének kialakításánál változtatásokat tett szükségessé. Megalakultak az erdélyi protestáns egyházak átvilágítóbizottságai, megkezdtek a kutatómunkát, szabályrendeletet alkottak az átvilágítótevékenység működésére nézve, és az erdélyi és királyhágómelléki református egyházkerület illetékes bizottsága már közleményeket is kiadott.¹ A két református egyházkerület konszenzusra jutott az átvilágítás módszertanával és az eredmények kezelésével kapcsolatban, sőt a református, unitárius és evangélikus egyház átvilágítóbizottságainak együttműködéséhez is megalkották az adekvát keretet. Magyarországon, miután az evangélikus egyház már korábban lépett, a református egyház is létrehozott egy, a kérdést vizsgáló bizottságot. Azonban a problémakörrel megbízott református zsinati bizottság működéséről publikus információ mindeddig nem került napvilágra. Ugyanakkor Kósa László akadémikus közzétette korábban csak előadás formájában megjelenített, annak idején vihart kavaráó kutatásainak eredményeit.²

Visszatérve a kutatási területre, a romániai Securitate Irattárát Tanulmányozó Országos Tanács nyilvánosságra hozott, és honlapján rendszeresen hozzáférhetővé tesz számos közleményt, a törvényben előírt bírósági eljárások eredményeit. Úgyszintén felbukkantak Romániában olyan levéltári anyagok, amelyek a politikai rendőrséggel való együttműködésben érintett személyekről kialakítható képet módosították, illetve olyan eset is történt, hogy korábban hivatalosan kiadott közleményt visszavontak. Ezzel párhuzamosan a történeti kutatás feltételei rosszabbodtak, a CNSAS/SZITOT a megnövekedett leterheltségre és pénzhányra hivatkozva, sok hónapos (akár féléves) átfutási idővel garantálja csak a dokumentumok másolatainak elkészítését. Az akadályok ellenére a vonatkozó, főleg román nyelvű publikációk megsaporodtak.

Fenti történések, illetve a kutatás egyes tapasztalatai bizonyos következtetések levonására készítették a kutatót. Egyrészt tény, hogy az átvilágítóbizottságok feladata épp az együttműködés mértékének és minőségének megállapítása. Másrészt kiderült, hogy bizonyos esetekben hálózati dossziét képeztek olyan személyeknek, akik egyetlen információs anyagot sem adtak, miközben bizonyíthatóan informátori cselekményeket megvalósító személyeknek nem fellelhető a hálózati iratgyűjtőjük. Ezek a fejlemények felmentik a kutatót valamilyen erkölcsi mércével mérhető besorolás kényszere alól. Ami nem jelent felmentést az elkövetett tettek erkölcsi súlya alól, ugyanakkor nem kisebbíti azok érdemeit, akik a sokszoros politikai, egyházi, gyakran társadalmi nyomás alatt sem adták fel emberi integritásukat. Ebből adódóan a kötetben szereplő esettanulmányok a fedőnevek betűrendjében következnek egymás után.

Ugyanakkor a II. kötet sem pusztán az ügynökkérdés taglalására szorítkozik. Vizsgálja azokat a történeti kényszerpályákat, amelyek az egyházak korabeli szerepvállalását értelmezhetővé teszik. Így a jelzett kötet középpontjában a korszak két legjelentősebb erdélyi magyar református teológusának párhuzamos életpályája áll, ahogy az a Securitate irataiban megjelenik. Ez a tükör a forrásképző politikai rendőrség természeténél fogva torzít, néha felnagyít,

¹ Jelzett közlemények a kolozsvári Értesítőben, illetve a nagyváradi Partiumi Közlönyben jelentek meg, utóbbi online is elérhető.

² Théma, 2010/1–2.

máskor lekicsinyít, kiélesít eseményeket, helyzeteket, másokat figyelmen kívül hagy, vagy tendenciózusan ködösít. Az viszont kétségteljesen, hogy e nélkül a tükrözés nélkül igen hiányosak és megtévesztőek lennének a korszakról alkotott ismereteink.

A kötetben szereplő, többé vagy kevésbé ismert közéleti személyiségek rövid életrajzi adatait a Wikipedia.org elektronikus enciklopédia, a *Magyar életrajzi lexikon 1000–1990*, a *Magyar katolikus lexikon*, a *Romániai magyar irodalmi lexikon*, a *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia* nyomán közlöm. Ahol más forrásra támaszkodtam, jelzem. Nemegyszer semmilyen forrást nem találtam, adott esetben jelentős személyiségek életrajzához.

A közölt szövegidezeteket illetően, amennyiben magyarul fogalmazták, az eredetit igyekszem hűen követni. Az eredetileg románul írtakat magyarra fordítva, a románra fordított szövegeket, az eredeti hiányában, magyarra visszafordítva közlöm, megőrizve a kis- és nagybetűk használati módját. A kézzel margóra vagy a szövegek után lejegyzett tisztú kommentárokat eredetiben is hozom. A közvetlen szöveggörnyezet szerzői magyarázatai, kommentárja, a könnyebb érthetőséget célzó kiegészítései dőlt betűvel zárójelben olvashatók. Az első kötettel kapcsolatos visszajelzések nyomán, miszerint a történetek nehezen követhetők a fedett és lefedetlen nevek tömege miatt, a fedőnevek mellett esetenként a feloldást is jelzem, hogy a név- és fedőnévadásban az olvasó könnyebben tájékozódhasson. Összegző tanulmány közlését a harmadik kötet eredményeit is figyelembe véve látom célszerűnek.

A LEGGYAKRABBAN ELŐFORDULÓ RÖVIDÍTÉSEK

ÁBSZTL – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
 ACNSAS – Arhivele Consiliului Național pentru Studierea
 Arhivelor Securității/Securitate Irattárait
 Tanulmányozó Országos Tanács Irattára
 ÁIF – általános információs felügyelet
 BBTE – Babeş–Bolyai Tudományegyetem
 BM – Belügyminisztérium
 CNSAS – Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor
 Securității/Securitate Irattárait Tanulmányozó
 Országos Tanács
 EEK – Európai Egyházak Közössége
 EKD – Evangelische Kirche Deutschland
 ERE – Erdélyi Református Egyházkerület
 EVT – Egyházak Világtanácsa
 fn. – fedőnév
 IKE – Ifjú Keresztyének Egyesülete
 IMD – információs műveleti dosszié
 IMSZ – Ifjómunkás Szövetség
 INYD – információs nyomozati dosszié
 KE – katonai egység
 KEPTI – Kolozsvári Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai
 Intézet (1959-től Egységes is)
 LVSZ – Lutheránus Világszövetség
 MNSZ – Magyar Népi Szövetség
 MRE – Magyarországi Református Egyház
 MF – megyei felügyelőség
 MS – megyei Securitate
 MTA – Magyar Tudományos Akadémia
 NDK – Német Demokratikus Köztársaság
 NRE – Nagyvárad Református Egyházkerület
 NSZK – Német Szövetségi Köztársaság
 PTI – Protestáns Teológiai Intézet (A KEPTI köznyelvi rövidítése)
 RKP – Román Kommunista Párt
 RMP – Román Munkáspárt
 RNK – Román Népköztársaság
 RSZ – Református Szemle
 RSZK – Román Szocialista Köztársaság
 RRE – Romániai Református Egyház
 RVSZ – Református Világszövetség
 RVSZ VB – Református Világszövetség Végrehajtó Bizottsága
 SZER – Szabad Európa Rádió
 TI – tartományi igazgatóság
 USA – United States of America/Amerikai Egyesült Államok
 VÁ – Vallásügyi Államtitkárság

ANDRÁS³

A biharszentjánosi lelkész beszerzésének tervét 1964. január 25-én vetik papírra Hrehorovici Vilhelm és Seres János szekus századosok, a Nagyvárad Rajoni Securitate főnöke hagyja jóvá február 4-én. Beszerzésének indoka, hogy 36 olyan ellenséges személyt tartanak nyilván a faluban, akiknek a megfigyelése csak részben megoldott. A NAGY ISTVÁN fedőnevű ügynök információi alapján mindenekelőtt „Kerezsi Gyula, Bodó József, Kiss Barna, Szilágyi Géza, Jánosi Károly, Birinyi Gáspár, Kerezsi Géza, Hoffman Károly és Almási József kommentálják ellenségesen a különféle bel- és külföldi politikai eseményeket a termelőszövetkezetiek körében”. A lelkész népszerű, kapcsolatban áll az ellenséges személyekkel, feltűnésmentesen felvetheti a Securitatét érdeklő témákat.

A tervből megtudható, hogy a jelölt szociális háttere megfelelő, apja munkás.⁴ A kolozsvári teológiai tanulmányok után Nagyszalontán volt segédlelkész. 1954-ben került Szentjánosra. A beszerzési terv érdeként említi, hogy „[...] elkötelezett demokratikus rendszerünk mellett, sokat segített a mezőgazdaság kollektivizálásában és más hazafias tevékenységben, legutóbb pedig sokban hozzájárult a helybeli sportélet fejlődéséhez. [...]”⁵ Figyel a körülötte észlelhető rendellenességekre, így felhívta a Securitate figyelmét Kiss Barna, egykori horthysta tiszt „ellenséges magatartására”. Beszerzésének színhelyéül a félxfürdői „beszerzőházat” jelölik meg, előre megtervezik fedőnevét is (erre más dokumentumokban nem volt példa): „ANDRÁSI VASILE”. (A későbbiekben csak ANDRÁSY, majd a gyulafehérvári periódusban ANDRÁSSÁ kopik.) Hrehorovici fogja odavezetni, aki már ismeri, és Seres lesz a segítője a beszerzésben. Minthogy balázsfalvi származású felesége a helybeli iskolában tanítónő, a beszerzési forgatókönyv az iskolában tapasztalható rendellenességekre épít. Ezután tematizálnák a kollektív gazdaság problémáit és a beszerzést. Ha nem engedelmeskedik, azt a látszatot fogják kelteni, hogy csak a mezőgazdaságra vonatkozó észrevételeire voltak kíváncsiak.

A JELENTÉS Bárdi Imre jelölt beszerzésének lefolyásáról c. irat szerint február 5-én a lelkészlakban keresték fel a jelöltet, mert kiderült, a felesége délelőtt soha sincs otthon. Két és fél órát vett igénybe az akció. A lelkész készségesen nyilatkozott a forgatókönyv szerinti témákról. Csuszi Mária iskolaigazgató-nő lecserélte a romántanárt a szülők tiltakozása ellenére. Kiss Barna iszákos, és helytelen kirohanásokat enged meg magának. Oláh Béla orvos pedig bevallotta neki, hogy csak azokat kezeli háznál, akik a kiszállásért külön fizetnek. Szóba kerülnek a kollektivisták, akik általában elégedettek a keresettel. A lelkészi karból Czaplai Józsefet jellemzi a rendszer ellenségeként, aki lelkészi gyűlésen nyilvánosan kijelentette, nem érti, miért engedi a püspök, hogy a Vallásügyi Államtitkárság beleavatkozzon az egyházi életbe. Ezen a ponton ajánlották fel neki a titkos együttműködés „lehetőségét”. Az irat szerint Bárdi Imre az ajánlatot és a fedőnevet fenntartások nélkül elfogadta. Ezután rátértek a konkrét feladatra, az „információs feljegyzés” megírásának szempontjaira, technikájára, a

konspirativitás megőrzésének módszereire. Nem szól a beszerzési jelentés ügynöki kötelevény megírásáról, ilyen nincs is a dossziében. A beszerzésétől a nagyvárad egyházkerületből való távozásáig egyetlen feljegyzése sem található a Securitate levéltárában. Ekkori tevékenysége a negyedévenként, félévenként tartott elemzésekből adatolható valamelyest. Tartótisztjei ebben az időben Hrehorovici Vilhelmen kívül Mărcuț Alexandru főhadnagy, Tóth János hadnagy, Rațiu Alexandru őrnagy.

1967-es megválasztása után, 1971-ben nem jelölték újra esperesnek a bihari egyházmegyében. Nem világos, miért, kegyvesztett lett az új püspöknél (FELSZEGI ügynök a püspök feleségét látja az összeugrasztás mögött⁶), ami végtelen indulatkitörésekbe taszítja. Az esperesi hivatalban 1972. szeptember 22-én botrányt rendezett. A püspök ezt a helyzetet akarta kihasználni megalázására. Fegyelmet próbált indítani ellene, a volt esperes a „szenny kitergetésével” fenyegetőzött. 1973 októberében kórházba utalták, megműtötték, betegszabadságra küldték. Ő úgy ítélte meg, „az élete már nem élet,” a Securitate jónak látta kiiktatni a hálózathoz, ami hivatalosan 1974. április 11-én megtörtént.

1976-ban engedélyezték távozását a nagyvárad egyházkerületből, december 1-jétől Gyulafehérvárra nevezte ki Nagy Gyula kolozsvári püspök. 1977. március 11-én informatórként újra regisztrálták Gyulafehérváron, tartótisztje Geber Francisc alezredes. A romániai rendszerváltásig 90 feljegyzését lajstromozták, de például az utolsó, 1989. november 14-én kelt két feljegyzése nem szerepel a regisztratban.

Az ügynöki ténykedéséről fennmaradt elemzések szerint a Securitate csak részben volt elégedett a teljesítményével. Az első elemzést 1966. június 26-án Tóth János hadnagy tartótiszt jelenlétében Todor Vasile százados végezte. Ebből megtudható, hogy korábbi tartótisztjeit tartalékba helyezték. Az ő idejükben sok személyről szolgáltatott adatokat, de inkább a mennyiségen, mint a minőségen volt a hangsúly. A Magyar Újjászületés Pártja és az Erdélyi Magyar Párt az egykori tagjai közül Pénzes Lajos, Birinyi Gáspár, Bodó József, Kiss Barna került képbe általa. Jelentett jehovistákról, Barta Ágnes, Némety Károly kisszántói lakosokról, és az örvéni Marga Jánosról. A kollégák közül az „előzetes ellenőrzés” alá vont borsi lelkészről, Páll Lászlóról jelentett rendszeresen, s ennek nyomán vált ismertté annak „teljes tevékenysége”. De minden eredmény ellenére Todor úgy véli, hogy nem használták ki sem az ügynök lehetőségeit, sem a képességeit. Nem beszélve arról, hogy a tartótisztek szem elől tévesztették „a probléma profilját, amiért beszervezték”. „1965. október 21. óta, amióta Tóth János tartja vele a kapcsolatot, 20 információs feljegyzést készített, sok közülük magasabb operatív értékkel bír [...]”⁷ Ilyenek a Huszár Imre⁸ és Kerezsi Károly korábbi politikai elítéltekről és idős Kerezsi Gyuláról⁹, a Magyar Újjászületés Pártjának egykori helybeli elnökéről készítették. Szintén az ügynök ténykedése miatt került Elek Dezső és

⁶ Uo. 108. „A püspök és Bárdi Imre közti konfliktust Papp Erzsébet szítja (előbbi felesége). Papp püspök családjá nevezetesen fufangos. A püspök menyét a püspök felesége állandóan Bárdi Imre ellen izgatja, miközben leányai, különösen Margit, szoros kapcsolatot tartanak a Bárdi családdal, és értékes ajándékokat fogadnak el tőlük” – írja FELSZEGI.

⁷ Uo. 98–101.

⁸ A biharkeresztési születésű, Szentjánoson élő Huszár Imrét (1908–) igazgatásért tartóztatták le 1952. 11. 29-én, és 1953. 02. 07-én el is engedték, ítéletről, börtönbüntetésének helyszínéről nincs adat a büntetőügyi kartonján. Forrás: www.iicr.ro.

⁹ Kerezsi Károly börtönbüntetéséről nincs adat. Viszont a szentjánosi születésű és lakos Kerezsi Gyulát (1900–?) 1952. 08. 16-án internálták két évre, indok a nevezett párthoz való tartozás. 1954. 02. 24-én elengedték, büntetésének helyszíne Văcărești. Forrás: www.iicr.ro.

³ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Rețea R289495/1–3. sz. dossziékban találhatók.

⁴ Az életrajzi adatok a Securitate gyengéi, akárcsak a nevek, gyakran pontatlanok. Más iratokban szüleit földművesként emlegetik, születési helye Arad, míg az ügynök maga Kispereget nevezi szülőfalujának. A róla szóló anyagból kiviláglik, hogy másokkal ellentétben, számára a bécsi döntés nem jelentett olyan periódust, amiért később számon kérhető lett volna. Családjá a Romániánál maradt részben élt. Ő maga a román hadseregben szolgált, sőt a dandárparancsnoka is egy lugosi magyar férfi volt, aki neki rendkívüli eltávozásokat is engedélyezett. „Demokratikus” beállítottsága 1953. május 13-i önéletrajzából is kiviláglik. Vö. Molnár, 2001. 216–217.

⁵ R289495/1/3.

Jeddi Péter tanár előzetes ellenőrzés alá. Előbbi fia Franciaországba szökött, és a francia titkosrendőrségnek dolgozik (*feltehetően*), utóbbit ausztriai illegális kapcsolatokkal gyanúsítják. Minden bizonnyal megbízható informátornak tartották ANDRÁSt, mert az ő jelentései alapján helyezték a lezárt ügyek közé Bodó József, Boromanciov Péter, ifj. Kerecsi Gyula és Pénzes Lajos kivizsgálását. Elődeinek kritikája, hogy eddig senki nem ellenőrizte és nem is díjazták. Ellenőrzésére a HOSSZU fedőnevű informátort javasolja Todor százados. Alapos nevelésben is kell részesíteni, hogy „[...] megértse munkájának lényegét, és hogy azt meggyőződésből végezze”.

Egy évvel később, a már felsoroltak mellett, a Máthé Lajos baptista prédikátorról szerzett információkért dicsérték. Hiányosságként azt rótták fel, hogy kevés konkrétumot vet fel a célszemélyekkel folytatott beszélgetésekben. Az ügynök azzal védekezett, hogy fél a lelepleződéstől. Ezúttal egy MIRCEA DAVID fedőnevű ügynökkel kívánják ellenőriztetni, akinek iskoláskorú gyerekei vannak, s amúgy is szokott ANDRÁS feleségétől érdeklődni felőlük. De akárcsak HOSSZU ügynöktől, MIRCEA DAVIDtól sincsenek feljegyzések a dossziében.

Az esperesség elvesztésének kritikus korszakából ANDRÁS dossziéjában, a már említett FELSZEGI-féle jelentés mellett, Kicsi József gyantai lelkész Papp László püspökhöz írt feljegyzése és ez utóbbinak PÁUN fedőnéven írt jelentése szerepel.¹⁰ Mindhárom sötét anyagi ügyekkel vádolja Bárdit. A homályos történetből annyi rajzolódik ki némi bizonyossággal, hogy Búthi püspök kemény adminisztratív intézkedésekkel a gyülekezetek központi tartozásainak tekintélyes részét behajtotta, de azt a vád szerint nem hivatalosan kezelték. A kérdés az, ki tudott a „fekete kasszáról”, s milyen mértékben részesült belőle. A PÁUN-féle jelentés egy korábbi, ugyancsak 1972-ben készült, a dossziében nem szereplő feljegyzés kiegészítése. Ebben 2. pontként volt esperesének egy furcsa szokását sérelmezi a püspök: neki és Kuharszki László volt vámtisztviselőnek is elmondta Bárdi, hogy hangszalagra szokta rögzíteni a hivatalban lefolytatott beszélgetéseket. „Tehát: a hangfelvételeket nem tartotta titokban!” A paranoiára, emlékeztetkihagyásra, esetleg a Securitate utasítására utaló gyakorlat tényleges hasznára nincs semmilyen adat. Az utolsó, felkiáltójellel befejezett mondat azt a látszatot kelti, hogy az állambiztonság ötlete lehetett a hangfelvétel, amit Bárdinak titokban kellett volna tartania. De az is lehet, a ravaszságáról híres püspök a Securitate reakciójából kívánta megtudni, hogy beszélgetőpartnereit a saját vagy az állambiztonság kezdeményezésére hallgatta le az esperes.

A püspök az új esperesre, Eszenyei Bélára hivatkozva, azt szuggerálja, hogy Bárdit is komoly anyagi felelősség terhelheti, mert az esperesi hivatal átadása előtt „nagy mennyiségű iratot égetett el az esperesség kertjében.”

¹⁰ Uo. 115–116. A jelentés egyik érdekessége, hogy a vallási ügyekben máshol nem említett Baleanu Gheorghe ezredes veszi, a „Dunarea” (Duna) szó szerepel a tiszt neve alatt. Más iratokból kiderül, egy operatív művelet fedőneve a DUNAREA. Minden bizonnyal a konfliktus az ügynökök harca is, az ügynökök igazolni akarják saját álláspontjukat, s megerősíteni pozícióikat tartóik előtt. Ezért a püspök juttatja el az állambiztonsághoz a Bárdi-botrányban szereplők írásbeli vallomásait a történetekről, kivéve a volt esperesét, aki nem hajlandó nyilatkozni. (A vallomásokat csak nagyon óvatosan szabad kezelni, olvasható egy tiszt margószéli jegyzetként, hogy az ügynök „fedésben maradjon”.) PÁUN/Papp László azzal is vádolja Bárdit, hogy Veress László milicista tiszt gyereket nemcsak megkeresztelte, de keresztapja is. És dicsekszik azzal, hogy a milicistán, „esetleg annak barátain keresztül” sikerült megakadályoznia, hogy Papp László útlevelet kapjon egy magyarországi konferenciára. Ha ez igaz, a püspök két legyet üt egy csapásra: semlegesít egy számára kellemetlen embert az erőszakszervezetekből, és közvetlen ellenfelét, Bárdit is kínos helyzetbe hozza. Ha nem igaz, akkor sem veszít semmit, ő csak teljesítette ügynöki feladatát, informált.

A gyulafehérvári korszak ügynöki ténykedésének elemzése is kettős megítélés alá esik. Tartói részben elégedettek a szolgáltatott információk mennyiségével és minőségével. De az ügynök elkövet egy hibát, amit a Securitate az állambiztonsági szervek tudatos megtévesztéseként értékel. 1979. augusztus 1-jén ANDRÁSt volt tanárához küldik Enyedre, akit CONTABILUL (Könyvelő) fedőnéven tart megfigyelés alatt a Securitate. A lakás egyik szobáját lehallgatják, ott beszélget ANDRÁS a célszemély feleségével és Mezőbándon tanárkodó Ildi nevű lányával. A beszélgetés lejegyzett részében a célszemély felesége és lánya bírálja a román történelemfelfogást, a románok ellenséges magatartását, a magyarokat mindenünnen kizorító ténykedésének példáit. Ez utóbbit ANDRÁS saját feleségének helyzetével is alátámasztja, aki nemrég volt versenyvizsgán egy állásért, de a Székely János nevű gyulafehérvári tanfelügyelő azt mondta neki: „Bárdi asszony, én megmondom, mi a helyzet, hogy ne tápláljon túlzott reményeket, ne legyenek illúziói. Nem fogadja önt senki, mert egy református lelkész felesége. Az ön neve Bárdi, és nem Barbu! Nem tudom, érti-e, mit akarok mondani? Ez a realitás.”¹¹ A beszélgetés további részleteit nem tudják rögzíteni, mert a célszemély hazaérkezése után átménnek az ügynökkel egy másik szobába, ahova a lehallgatás nem terjed ki. Az ügynök nem számolt be tartótisztjének a beszélgetésről, és nyilván a lehallgatott részletek erős kételkedést keltenek az állambiztonságban az ügynök őszintesége iránt. A Securitate az ügynök személyes sérelmeivel magyarázza az őszintétlenséget. Valóban, majd minden elemzés megemlíti valamilyen sérelmet, aminek a megoldásához az állambiztonságiak segítségét kérte. A felesége elhelyezkedése mellett segítséget kért telefonszámának megváltoztatásához. Ugyanis az hasonlít a milícia telefonszámára, ezért állandóan téves hívások áldozata. Megígérték a segítséget, megjegyezve, hogy az jó alkalom lesz lehallgató beszerelésére. (*Erre végül is nem került sor, inkább olyan helyekre küldik ellenőrzésül, ahova már telepítettek lehallgatót.*) A város megtagadta a gáz bekötését a parókiára, megint kérte az állambiztonság támogatását. (*Ez már a nagy energiatakarékos kampányok időszaka.*) A Securitate utánajár a dolognak, azt sikerül elintézni, hogyha nem az egyház, hanem a saját nevére veszi a gázórát, akkor bekötik. A SÁNDOR TIBERIU fn. ügynök jelentéséből tudni lehet, hogy egyházi karrierjével is nagyon elégedetlen ANDRÁS. Az 1980-as tisztújításkor nem jelölték semmilyen fontosabb pozícióba, az ellenőrzési bizottságba való jelölést méltatlanul kevésnek érezte, és ezt egy sértődött, zilált felszólalásban elutasította. Ennek ellenére, írja SÁNDOR, az ő esperesi tisztre való jelölését megszavazta.

A korszak másik egyházi ügynöke, akin keresztül ellenőrizték Bárdi Imrét, CORVINUL/PRIETENUL (Barát). Az ügynök tartótisztje ugyanaz a Kovács Lajos alezredes, aki SÁNDOR tartótisztje is. CORVINUL mindig Hunyadon írta feljegyzéseit, és Déván regisztrálták, valószínűleg az esperességen jártakor találkozott tartótisztjével. Jelentéséből kiderül, tagja volt az egyházmegyei tanácsnak. Szerinte Bárdi Imre a rendszernek elkötelezett ember, és érthetetlen, hogy miért mellőzik. Egyébként az „esperes sleppje” (Bréda Ferenc) részesül minden bónuszban, a „haladó szárny” nem érvényesül.

1980-ban nem jelölik locarnói üdülésre Bárdit. A CORVINUL fedőnevű informátor szerint a Locarnóra jelöltek mind rendszerellenesek. Kovács Lajos alezredes kommentárjából megtudható, a látszat csal. „Bréda F.-re. és Nagyra figyelünk (hálózat), és a 120-as problematikában hasznosítjuk őket. Szilágyi Endre nagy jóakaratról tett tanúságot, támogatva szerveinket bizonyos nacionalista-irredenta anyag tanulmányozásában és kiválogatásában. [...]

¹¹ R289495/3/12.

Szilágyit tanulmányozni és ellenőrizni fogjuk beszerzés céljából. [...]”¹² CORVINUL/PRIETENUL azt is tapasztalta, hogy Bárdi a Vallásügyi Államtitkársággal jó kapcsolatokat ápol. A gyulafehérvári lelkész vendégeként az 1978. augusztus 20-án tartott konfirmációi ünnepségen tanúja volt annak, amikor egy Ștefan nevű bucaresti felügyelő feleségétől feltereste Bárdit. Ugyanebben az évben betörés áldozata lett a gyulafehérvári lelkész, a betörő, akit később elfogtak, meggyilkolással fenyegette. Az akkor kapott sokk nehezen múlt. „Zárkózott, igazi barátai nincsenek” – állítja a PRIETENUL fedőnevet is viselő ügynök.

Az 1984. december 7-én kelt elemzés szerint pénzügyi jelentésben is részesült ANDRÁS. Ekkor már a felesége is vele volt, és megjegyzik, hogy helytelen kijelentéseket tesz. A regisztrált 90 információs feljegyzésből 10 szól Szegedi László lelkészről, 6 Vita Zsigmondról,¹³ 5 Czira László tövisi lelkészről. Mindhármuk feldolgozása, így a jelentések hasznosítása is információs nyomozati dosszié keretében folyik. A nagyenyedi Bethlen Kollégium egykori diákjaként fő feladata a Vita Zsigmond, Demény Zoltán és Horváth Zoltán tanárok megfigyelése lenne, de utóbbi kettőről csak egy, illetve két jelentését jegyzik. Gyakran küldik Nagyváradra, Sepsiszentgyörgyre, Kolozsvárra feladatokkal. Részt vett Dávid Gyula főjegyző kolozsvári temetésén, amiről szintén készített jelentést. Az 1987. november 18-án, szerdán történt esemény leírásában Tőkés István prédikációja állt a központban. ANDRÁS szerint Tőkés kijelentve, hogy Dávid Gyula „senkit sem űzött el maga mellől”, a jelen lévő Nagy Gyula püspök és közte zajló konfliktusra célzott, s ezt az egész gyászoló gyülekezet megértette. Az ügynök nem érti, miért engedélyezi a püspök ellenfele szolgálatát. Sántha Pál, a már nyugdíjas nyugdíjpénztári igazgató felvilágosította, hogy Tőkés István sohasem kért engedélyt a szolgálatra.

ANDRÁS ügynök 1989. november 14-én kelt utolsó jelentése Pásztori Tibor sepsiszentgyörgyi esperes körleveléről szól, amelyben azt kéri az illető, hogy a püspöki szék, illetve a decemberben tartandó igazgatótanács alkalmával Nagy Gyula püspök adjon tájékoztatást Tőkés László temesvári lelkész helyzetéről. ANDRÁS értelmezésében ez azt jelenti, hogy kb. 20–25 ember fog értesülni róla, illetve azokon keresztül még sokan mások. Preda alezredes kommentárja is érdekes, mert nyilvánvalóan nincs tudomása sem a sepsiszentgyörgyi esperes állam iránti elkötelezettségéről, sem a Belügyminisztérium intézkedéseiről a temesvári ügyel kapcsolatban. „Intézkedés: A helyzetet jelenteni kell az I. Igazgatóságnak, jelen feljegyzésről másolatot küldve nekik, s értesítve lesznek Kolozs és Kovászna megye Securitatéi. Pásztori esperesnek van egy testvére, aki Enyeden lelkész, aki Călușer százados hatáskörébe tartozik (IH). Elemezni kell azokat a lehetőségeket, amelyekkel ő rendelkezik, testvére mérséklése érdekében.”¹⁴

¹² R289495/1/42. Az eredeti szöveg: „BREDĂ F. și NAGY sînt în atenție (rețea) și folosiri pe linia probl. 120. SZILÁGYI ENDRE a sprijini organele noastre în efectuarea studiilor și selecționării unor materiale cu conținut naționalist-iredentist. [...] SZILÁGYI va fi luat în studiu și verificări pentru recrutare. [...]” CORVINUL Nagy József alpestesi lelkész „fáradt, keserű, tehetségtelen, beszűkül” embernek tartja, Szilágyi Endrét pedig a „nagy semlegesnek, aki úgy akar érvényesülni, hogy lélekben ne kelljen azonosulnia a rendszerrel”.

¹³ Vita Zsigmond (1906–1998) pedagógus, irodalom- és művelődéstörténész, 1968-as nyugdíjazásáig a nagyenyedi Bethlen Kollégium tanára.

¹⁴ R289495/2/5. Az eredeti szöveg: „Măsură: Situația se va raporta Dir. I. unde se va înainta și o copie după prezenta notă și vor fi avizate Securitățile Județene Cluj și Covasna. Protopopul PASZTORI din Sf. Gheorghe are un frate preot la Aiud care se află în atenția cpt Calușer (RI). Se vor analiza posibilitățile de care dispune acesta pentru temperarea fratelui său.” Ahogy az I. kötetben is szerepel, az esperes ZSOLT fedőnéven ügynök, Preda százados kommentárja itt azt állítja, hogy nagyenyedi testvére, Pásztori Kupán Gerő István is az információs hálózat (IH) tagja.

ANDRÁS külföldiekéről is készít feljegyzéseket. Ezek közül a legterjedelmesebb és adatgazdagabb az NDK-beli nyaralásról készült. Csak a 13 oldalas első rész maradt fenn. Természetesen hosszasan leírja saját szereplését, a romániai egyházi életéről tett pozitív bizonyosságtételt is, de ettől függetlenül elég nyíltan beszámol a keletnémetek tényleges életéről, a kínos helyzetekről is. Így arról, hogy vendéglátóik szerint az oroszok úgy kezelik az NDK-t, mintha saját tartományuk lenne. Senki nem nézi a keletnémet televíziót. A helybeli lelkésznek nem szabad fogadniuk az erdélyi szász vendégeket lakásukon. A lelkészek gyermekei nem mehetnek egyetemre, az iskolában kiközösítik őket. A keletnémet bányászok utálják a rendőröket, és jobban értesültek a romániai bányászmozgásokról, mint ANDRÁS ügynök. (A „provokációra” ANDRÁS úgy reagál, hogy más témára tereli a beszélgetést.) Sofőrjük és kalauzjuk elviszi őket a berlini falhoz, és kijelenti, hogy a keletnémetek sohasem fognak megbékélni a fal létezésével. A hivatalos programban a vendéglátók bemutatják a volgai német protestánsok embertelen életkörülményeit. Ügyszintén diafilmekkel dokumentált beszámolót tartanak a kínai protestánsok életéről, többek közt arról, ahogy Mao ki akarta irtani a keresztyéneket Kínából. A bulgáriai protestánsokról is informálják őket, ők jobb helyzetben vannak, mint az előbbi kettő. Épp abban az időben zajlanak az NDK-beli evangélikus egyház által kezdeményezett béketüntetések. Először a rendőrség kivonul a tüntetők ellen, de aztán úgy döntenek, hogy a párt is csatlakozik a megmozduláshoz, s így kicsorbul az akció éle. A tiszt megjegyzi, hogy kiegészített jelentését ellenőrizni kell a többi résztvevő jelentésével, s adott esetben újra tárgyalni.

ANDRÁS ügynöki tevékenysége egybeesik a Ceaușescu-éra tündöklésével és bukásával. Ennek ellenére, mivel a Bihar megyei időszakból nem maradtak fenn a jelentései, csak a hanyatlás időszaka értékelhető igazán. Esetében jól kimutatható, hogy a karriervágy és a jelleméből fakadó (*narcizmus, megalomania*) késztetések motiválják. A kommunizmust mint ideológiát látszólag elfogadja, a róla szóló jellemzések ezt egyértelműsítik. Viszont annak a román nacionalizmussal vegyített változatával szemben fenntartásai vannak, azt a lehallgatott beszélgetések bizonyítják. Igaz, ezt is mindenekelőtt személyes sérelmei szempontjából ítéli meg, ahogy ezt tartóztatja nagyon jól látja. Az ügynöki feladatokkal szemben nincsenek erkölcsi fenntartásai, a jelentései iránti kifogások (*miszerint nem elég konkrétak*) a félelméből fakadnak, hogy kitűnő ügynöki mivolta. Elfogadja az anyagi juttatásokat, sőt igyekszik a Securitatével fenntartott titkos kapcsolatát személyes előrehaladása érdekében kamatoztatni. Az ügynöki ténykedéséről szóló elemzések arra utalnak, jelentései több ember sorsát is konkrétan befolyásolták.

BALOG MÁRTON/PÉTER ANDRÁS¹⁵

Az 1920-ban Kolozsváron született Csutak Csaba Vilmos megfigyelése az ötvenes évek elején kezdődik, de csak 1960. január 5-én születik javaslat arra, hogy „gyanúsból, a református egyház keretében, az ellenséges személyek kategóriájába tegyék át, és a 148. problémadosszié nyilvántartásába kerüljön”. 1953. január és február 25-én két irat vádolja. „Nevezett Csutak Csaba f. é. január 16-án Schindler Béla (evangélikus) tanácsos előtt azt mondta: A szovjetunióbeli összeesküvés a bosszú kezdete, és a szovjet társadalom megbukását jelzi.” Majd: „Nevezett Csutak Csaba [...] f. é. február 17-én Schindler B. tanácsos előtt gúnyosan kijelentette, hogy »a magyarországi hóhért, Péter Gábort« eltávolították a hatalomból, és »bedarálta a kommunista malom«. Ez a sorsa minden kommunistának, aki a magyar értelmiség vérével mocskolta be a kezét. Azt is mondta Csutak Csaba, hogy László D. bebörtönzése igazságtalanság, mert épp László volt az, aki igehirdetésében megmutatta a hívek számára a követendő utat a szocializmusban [...]”. A SINAI, illetve SZÉKELY fedőnéven jegyzett jelentések, minthogy nem említik más szem- és fültanú jelenlétét, nagy valószínűséggel az evangélikus püspökségen alkalmazott nevezett tanácsos „alkotásai”.¹⁶ 1953-ban és 1954-ben a GHEORGHE, ALEXANDRU és GABOR fedőnevű ügynökök is jelentik Csutak szovjetellenes kijelentéseit.

Pár évig nincs nyoma a megfigyelésnek. 1958. április 5-én küldi át Kolozsvárra a Belügyminisztérium Temesvár Tartományi Igazgatósága a FEKETE IOSIF fedőnevű ügynök értesülését. FEKETE IOSIF temesvári hivatalában fogadta ifj. Kicsi József lelképásztort.¹⁷ Kicsit a Lugos rajonhoz tartozó Szapárfalva egyházközségébe helyezték. Bőbeszédűen számol be korábbi tapasztalatairól. Sztálinvárosban (Brassó) volt segédlelkész, de főnökével és a gyülekezet gondnokával való összetűzése miatt elhelyezte Vásárhelyi János püspök. Ő viszont elégedetlen volt az elhelyezéssel, hónapokig felesége szüleinél (a Szalánczy nevű egykori bárónál) tartózkodott Kolozsváron, ezalatt „az állami hatóságok szerették volna a magyarországi ellenforradalom kapcsán letartóztatott és nemrég szabadon engedett Molnár Dezső helyére bevinni teológiai tanárnak [...]”. Noha ez nem sikerült, Arday Aladár nagyváradi püspök hajlandó volt átvenni. FEKETE IOSIF ügynök az elmondottak kapcsán érdeklődött a kolozsvári egyházi állapotok felől. Így került képbe Csutak Csaba. Kicsi azt állítja, hogy a kolozsvári igazgatótanács kegyelmet kért az elítélt László Dezső számára, aki beteg és ártatlan. Ugyanis az a bizonyos „ellenforradalmi kiáltvány”, amely miatt letartóztatták, az esperesi hivatal asztalán volt, azt egy megnevezetlen nő és Csutak Csaba is odatehette, nemcsak László Dezső. FEKETE IOSIF ügynök szerint Kicsiből, „mint egy hordóból”, folytak az olyan információk, mint hogy az aradi Csaba Kálmán pere február 27-én volt Marosvá-

sárhelyen, hogy Maksay Albert, Nagy András és Horváth Jenő teológiai tanárokat nyugdíjazták, de még magát a püspököt, Vásárhelyi Jánost is nyugdíjba akarja küldeni az állam.¹⁸

A korszakra jellemző módon az evangéliumot veszélyes fegyvernek tekintik; Csutak Csaba igehirdetésére is figyelnek. 1960-ban bibliakört vezetett. Egy bizonyos Beierdorf René, akit spiritizista tevékenységgel gyanúsítottak, eljár a bibliakörre, és készségesen nyilatkozott az ortodox ION fedőnevű ügynöknek. „Pál apostol damaszkuszi útjáról volt szó, amikor megjelent neki Krisztus. Pál keresztyénüldözőből lett a legnagyobb apostol. Csutak azt mondta, ma is így fog történni, amikor a keresztyénség a legnagyobb veszedelembé kerül, akkor fog megjelenni Krisztus az ő dicsőségében, és a keresztyénség ellenségei hívókké válnak.” A célszemély az ügynök kérdésére, hogy vajon a református lelkészek úgy gondolják, hogy most is veszélyben van-e a keresztyénség, akárcsak az apostolok idején, azt válaszolta: „természetesen, a veszély ma még nagyobb, mint akkor”.¹⁹

1960. május 2-án kelt egy feljegyzés, amelyet Székely Iosif ír alá. Az iromány egy elég homályos ügyszöveghez kapcsolódik, szerzőjének kiléte is homályos, lehet ügynök, de lehet szekusztis is. Azt írja, hogy 1938-ban a (román) I. Ferdinánd Egyetem bölcsészkarán volt diák Csutak, akárcsak Székely. Tehetséges ifjú volt, de „nem voltak kielégítő eredményei az ivás szenvedélye miatt”. *(Megjegyzendő, hogy egyetlen más forrás sem utal arra, hogy Csutak bármilyen mértékben rabja lett volna az alkoholnak. Viszont több forrás is jelzi, hogy élvezte a jogot, de nem diplomázott.)* Székely azt állítja, hogy miután Csutak teológus lett, csak köszönő viszonyban voltak, viszont tudja, hogy a feleségét 1958-ban kidobták a tanügyből. „A szakértői vizsgálat idején Csutak ideológiai szempontból felkészült ellenfélnek bizonyult. Bizonyos fokú marxista-leninista ismeretekkel is rendelkezik. Ravasz, és véleményem szerint nem őszinte. Szélsőségesen nacionalista, de jól álcázza, és nagyon ügyesen manőverez. Eleinte igazolni igyekezett Horváth László lelkész állításait, aztán visszakozott. Közvetlenül nem mondta ki, de meggyőződése, hogy ő is Horváth tézisének híve, miszerint az RNK-beli református egyház küldetése »megmenteni a magyar népet«. Kétszínű, nagyon óvatosan kell felügyelet alatt tartani.” Hogy milyen szakértői kivizsgálásról van szó, arról az 1961. okt. 23-án kelt, Csutak beszervezését indokló referátum nyújt némi felvilágosítást. „1960 májusában fentnevezettet (két másik személlyel együtt) szerveink arra használták, hogy a jelenleg elítélt Horváth László református lelkész bizonyos teológiai írásainak irodalmi elemzését elvégezzék. Szerveink felkérését a szakértői bizottságban való részvételre elégedetten fogadta, és kifejezte háláját az iránta tanúsított bizalomért. A szakértői bizottság tagjaként Csutak Csaba lelkiismeretesen dolgozott, és helytálló következtetéseket vont le az írások ellenséges jellegére vonatkozóan. A munka végeztével 300 lejjel jutalmaztuk, mire kijelentette, hogy bármikor, amikor szükség van a szakvéleményére, szívesen áll rendelkezésünkre.” Az esetet visszaigazolja a DAN VIRGIL fedőnevű ügynök 1966. 04. 04-én, aki Mihály Károly szamosfalvi lelkésszel találkozott a kolozsvári bíróságon. Mihály mondta neki, hogy: „Sokáig nem hittem, de ma már bizonyosan tudom, hogy Csutak Csaba a Securitate informátora. Ez a meggyőződése egy politikai elítélt közlésére alapul, aki együtt volt a Securitatén Horváth László széki lelkésszel. Utóbbi mondta el neki, hogy a vizsgálat anyagában szerepelt Csutak Csabának a nyilatkozata, amely ellen nem tudott védekezni. [...]” Onac Ioan százados így kommentálja a közlést: „Csutak Csaba irodalmi szakértő volt Horváth Lóránd ügyében, aki

¹⁵ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I209947. és Fond Rețea R268544/1–2. számú dossziékban található.

¹⁶ I209947/2., 3.

¹⁷ FEKETE IOSIF azonos a későbbi dokumentumokban F. I.-15 fedőnéven szereplő temesvári ügynökkel, vagyis Peuker Leóval. Ifj. Kicsi József apja Lugoson volt tanító-lévita, és a negyvenes évek királyhágómelléki vitáiban Nemes Elemér lugosi esperes támogatójaként játszott szerepet. A jelentésben említett ifj. Kicsi József később Kiss Bertalan szatmári lelkész eltávolításában működött közre. A marosvásárhelyi perben nem „Csabát”, hanem Csiha Kálmánt ítélték el. A László Dezsőről szóló hír is hamis, lásd a SZEE III. kötetében a róla szóló tanulmányt. Vö. Molnár János: *A Nagyváradi (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története*. Nagyvárad, 2001. (A továbbiakban: Molnár, 2001.) 6., 16., 33., 41., 152., 174., 175., illetve 141., 143., 157., 340. oldalak.

¹⁸ Uo. 8–9.

¹⁹ Uo. 10.

meghalt a letartóztatásban [*kiolvashatatlan szó*]. A nyilatkozat, amire Mihály K. hivatkozott, nem más, mint a szakértői vélemény.”²⁰ Összegzőképpen elmondható, hogy a jelzett időben Horváth László vagy Loránd református lelkészt letartóztatták bizonyos írásai miatt. Hogy teológus is legyen az írásokat elemző háromtagú bizottságban (*az egyik Székely Istif, a harmadik ismeretlen*), a már informátornak kiszemelt Csutak Csabát is felkérték. Feltehetően, amikor rájött, mire vállalkozott, szeretett volna kibújni a feladat alól, de végül is a „könnyebb utat választotta.” (*SZABÓ BÉLA, alias László Dezső 1961. 06. 18-i feljegyzésében támogatottja, Csutak Csaba negatív tulajdonságai közé sorolja, hogy mindig a könnyebb utat választja.*)

Ebben az időben teológiai tanár szeretne lenni. Vásárhelyi János püspök megígérte, hogy kinevezi, és doktorálni is készül, már 1958-ban beadta elbírálásra doktori dolgozatát. Mindkét ambíciójában akadályokba ütközik. Ezekre nézve két forrásunk van, a beszervezési referátum és Bende Béla prorektor Hoinărescu Tepeş területi vallásügyi felügyelőnek címzett, általa igényelt jellemzése.²¹ A beszervezési referátum szerint Csutak úgy tudja, „a Vallásügyi Államtitkárság tartományi kirendeltsége nem ért egyet kinevezésével. Azt is közölte, hogy 1959-ben beadta a Protestáns Teológiai Intézet rektori hivatalához doktori dolgozatát, de mind a mai napig nem vizsgálta meg senki, szintén a Vallásügyi Államtitkárság »parancsára«. Megjegyezzük, hogy a Vallásügyi Államtitkárság elutasító rendelkezése Bende Béla prorektor kérésére történt, aki szerint fentnevezett nem híve az államrendszernek.” Amennyiben Csutak vállalja az ügynöki tevékenységet, és hasznos anyagokat bocsát az állambiztonság rendelkezésére, Hoinărescu inspektoron keresztül azonnal intézkedni fognak doktori dolgozatának elfogadása érdekében, és a „lehetőségek szerint teológiai tanári kinevezését is szorgalmazzzák”. Bende Béla prorektor némileg ellentmond a Securitate információinak, igaz, a vallásügyi felügyelő számára készült jellemzése már a beszervezés után fogalmazódott (1962. 03. 29.). A prorektor szerint a doktori dolgozat több tárgyi tévedést tartalmaz, és saját felekezete iránt elfogult más felekezetek kárára. „[...] a szóbeli vizsga (*a védést nevezik így Romániában*) először az intézet 1959-es átszervezése miatt maradt el, később Ștefan Ștefănescu, a Vallásügyi Államtitkárság főfelügyelője utasított a halasztásra, mert feljelentették Csutakot katekizációs tekintetben. A feljelentés tartalmát nem ismerem.” Önmagának némileg ellentmondva, azért mégis vannak sejtései: „Csutak Csabának már 1948–49-ben kellemetlenségei voltak a katekizáció terén. A Magyar Népi Szövetség is vizsgálta az ügyet, és Csutak haladásellenes, részrehajló magatartásáról az újságok is cikkeztek. [...] Jelenleg is minden csütörtök délután hitoktatást tart vidéki fiatalok számára, akik Kolozsváron szolgálokként dolgoznak. Ezekre a katekizációkra Kozma Tibor tanársegéd (1961 őszén) teológushallgatókat is elvitt. A prorektor (*harmadik személyben beszél magáról*) megrovásban részesítette Borbáth Dániel docenst, illetékes tanszékvezetőt, felhíva a figyelmét, hogy az Egyházkerület szigorúan szabályozta a hitoktatás időpontját, miszerint azt kizárólag szombat délután és vasárnap délelőtt lehet végezni. Következésképpen tilos a teológushallgatóknak Csutak Csaba csütörtök délutáni katekizációit látogatni.” Bende nem elégszik meg ennyivel, kifejti, hogy nemcsak ő, hanem általában a „haladás hívei” elégedetlenek Csutak prédikációival, mert egyszer sem beszél a békeharcról, és „tudománytalan” kijelentéseket tesz. Ugyanakkor

²⁰ Uo. 11., R268544/1/6–7., 140bis Onac kommentárjának eredetije: „Csutak Csaba a fost expert literar în cauza lui Horvath Lorand, decedat în arestul (*kiolvashatatlan szó*). Deci declarația la care se referă Mihaly C. este raportul de expertiză.” Csutak Csaba a jelzett időben még nem volt beszervezett informátor. A letartóztatásban tisztázatlan körülmények között elhunyt személy Horváth László szászrégeni, majd széki lelkész.

²¹ Uo. 4–9., 55–56.

az elhunyt püspök, Vásárhelyi rokonszenvét konkrétumokkal bizonyítja. „[...] 1959 őszén Nagy András helyére, az őszötvetségi katedrára Csutakot akarta helyezni Vásárhelyi, s ezt az akaratát közölte is vele. Ez a támogatás több tanár barátságát is biztosította számára, Geréb Pálét, Nagy Józsefét, a kerületi alkalmazottak közül Nagy Gézáét, s ennek testvére, Nagy István is a barátja. A haladó lelkészekkel, mint Kassay Géza esperes vagy Deák Ferenc, nem barátkozik. Újabban Juhász Istvánnal sincs jóban.”

A ZÖLDI fedőnéven ügynökösködő egykori vallásügyi felügyelő, Szócs Endre, minden téren vetélytársat lát Csutak Csabában. Így alaposan bekormozza a hatóságok előtt. 1960. június 12-én írja: „Csutak Csaba 1948-ig kizárólag vallásos volt. Ebben a minőségében, ha jól emlékszem, kétszer is kritizálták a Világosság című kolozsvári újságban. [...] Mindig kihangsúlyozza a vallásos emberek felsőbbrendűségét a vallástalanokkal szemben, és gyakran nyilatkozza, hogy szocializmust sem lehet építeni Krisztus nélkül. A felesége hasonló mentalitású, ezért is zárták ki a tanügyből 1959-ben.” A feljelentés előtti napon Csutak Csaba a Farkas utcai templomban prédikált („tanú rá László Éva kántor is”), és Máté 28,18–22 alapján hirdette, hogy „[...] Isten megvédi az övéit. Azt is mondta, hogy a világ nem tehet azt, amit akar, mert Istené a hatalom fölötté is, és ő dönti el, mi történjen. Aztán biztatta a híveket, hogy legyenek Krisztus propagandistái a templomba nem járók között. Végül azzal fejezte be a prédikációt, hogy azoké a jövő, akik hisznek Istenben és a Szentháromságban. A többiek elvesznek. Általában a prédikáció elvont, nem vonatkoztat a mai életre, ha igen, csak negatívumként.”²²

Az őszötvetségi katedrát ZÖLDI kapta meg, de feltehetően észrevette, hogy Csutak állambiztonsági megítélése megváltozott. 1961. november 20-án már nem közvetlenül szidja. Jakab Gyula felsőlónai lelkész szájába adja szavait: Csutak Csabát esperesnek kellene megválasztani, noha nem híve az ateista szocializmusnak. A püspökjelöltek közt viszont nem említi a nevét. Jakab szerint a püspökjelöltek ZÖLDI ügynökön kívül: Dávid Gyula, Búthi Sándor, Tőkés István, Juhász István, Nagy Gyula, Teleky Mihály. A feljegyzés azért érdekes, mert a tartótiszt kommentárja igazolja azokat a gyakran pletykának minősített híreszteléseket, hogy az állam egyesíteni szeretné a két református egyházkerületet. „Megjegyzendő, hogy pár nappal ezelőtt alulírott (*Onac Ioan főbadnagy*) kaptam egy telefonüzenetet a Belügyminisztérium III. Igazgatóságától, Mihály A. századostól, aki parancsként közölte, a minisztérium vezetése jóváhagyta Búthi Sándor püspökké választását Nagyváradon, amit követően egyesíteni fogják a nagyvárad és kolozsvári püspökséget. Az Államtanács is ebbe az irányba tájékozódik, és közölték is ezt Dumitru Dogaruval, a Vallásügyi Államtitkárság titkárával.”²³ Hogy erről ZÖLDINEK voltak-e információi, nem tudni. 1962. május 9-én Rostás Dénes unitárius teológiai tanárral mondatja ki Csutak Csaba alkalmatlanságát a püspökségre. „[...] nevezett csodálkozik azon, hogy Bende Béla rektorhelyettes jelenleg támogatja Csutak Csaba püspökké választását. Bende Bélának eddig más véleménye volt Csutakról. Úgy emlegette, mint barthiánust, és mint akinek a doktori dolgozatában csak negatívumokat lehet kimutatni, sőt a szóbeli vizsgán Bende Béla mutatott rá a hiányosságokra,

²² I209947/12.

²³ Uo. 86–87. Az eredeti szöveg: „De menționat că în urmă cu câteva zile, subsemnatul am primit telefon de la cpt. Mihail A. din M.A.I. Dir. III-a, care mi-a ordonat că conducerea ministerului a aprobat alegerea lui BUTHI ALEXANDRU în funcția de episcop reformat din Oradea, după care se va proceda la unificarea episcopiei din Oradea cu cea din Cluj. Acest lucru este arătat și de Consiliul de Stat și a fost adus în cunoștință tov. Dumitru Dogaru, secretar al Departamentului Cultelor.”

és Csutaknak fogadalmat kellett tennie, hogy átírja a doktori dolgozatát az elhangzott kritika és útmutatások figyelembevételével [...] eddig konzervatív lelkészként emlegette Csutakot, most pedig haladónak, akiből református püspök lesz. Rostás professzor [...] lánya, Éva [...] elmesélte, hogy Marosvásárhely rajonban, Kelemenelkén Csutak Csaba és a felesége részt vett egy szüreten, és mind ő, mind a felesége úgy evett, ivott, táncolt, mintha nem is lenne lelkész, mindenki csodálkozott a viselkedésükön. Összegzésképpen Rostás professzor csodálkozott, hogyan lehet püspökjelölt egy ilyen fiatal lelkész.”²⁴ Egy héttel később az állam iránt elkötelezett Kassay Géza kolozsvári esperessel, aki Maksay Albert nyugdíjas professzorra hivatkozik, mondatja ki ZÖLDI, miért nem alkalmas Csutak püspöknek: „[...] a hír, hogy az új püspök 40–45 év körüli lesz, felháborító és nevetséges. Ilyen még nem történt a kolozsvári református egyházkerület történetében. Minthogy a püspököt életfogytiglan választják, 50–55 évesnek kell lennie, mert elég, ha egy püspök tíz–tizenöt évig uralkodik. Egy fiatal püspök akár harminc évig is püspökösködhet, s ha nem megfelelő, az egyház nem tehet ellene semmit. [...] Csutak Csaba megválasztása esetén saját klikkjével kormányozna, az aranyosgyéresi Nagy Istvánnal, a tordai Péntek Árpáddal és a kerületi tiszttelő Nagy Gézával, ami nem lenne egészséges a református egyház szempontjából.”²⁵

Rostás valószínűleg nem tudja, miért változott Csutak Csaba megítélése: Bende Bélát mint az RMP tagját utasították Csutak Csaba támogatására, ahogy majd egy dokumentumból kitetszik. Mert 1961. december 15-én beszervezték. Az előzetes találkozók a Securitate gépkocsijában történtek, a konkrét akció előtt, ötször. A jelzett napon a gépkocsi bevitte a jelöltet a székházba. A beszélgetés a kritikus pontokkal kezdődött, a háború alatti és utáni tevékenységgel. Majd rátértek az addig írt feljegyzések (*nem szerepelnek a dossziéban*) hiányosságaira, amivel a jelölt egyetértett. Ezután a jelölt további szorosabb együttműködésének szükségességét hangsúlyozták, és megírták a kötelezvényt. Ők adták neki a BALOG MÁRTON fedőnevet. Az instrukciók közben Csutak állítólag megígérte, hogy nem fognak benne csalódni. A négy órát igénylő beszervezési akciót Onac Ioan főhadnagy végezte Gogan Ioan századosnak, a 4. iroda főnökének a segítségével.²⁶

Minden áskálódás ellenére a Kolozsvár tartományi állambiztonsági és pártszervek támogatják Csutak Csaba püspökké választását. Sőt előbbi feljegyzés végére a tartótiszt odaírja, hogy Maksay és Kassay a hálózat tagjai, kötelezni fogják őket Csutak támogatására. 1962. április 20-án a Belügyminisztérium 203-as kolozsvári katonai egysége (*nagy valószínűséggel a kémelhárítás*) átiratban ismerteti a tartományi pártbizottság első titkárával, Vaida Vasilével, hogyan áll a püspökválasztás a Kolozsvári Református Egyházkerületben. „Ellenőrzött információk birtokában vagyunk arról, hogy a Vallásügyi Államtitkárság központi vezetősége folyó év márciusában Nagyszebenben járt, és tárgyalásokat folytatott Nagy Gyula református esperessel, hogy fogadja el a püspökséget. Miután Nagy Gyula számtalanszor elutasította a tisztséget, a nyomásgyakorlás fokozódott. Szerveink információi szerint az elutasítás okai a következők:

– Nem rendelkezik azokkal az elméleti és szociálpolitikai ismeretekkel, amelyek egy ilyen nagy egyházkerület vezetéséhez szükségesek.

– Idős kora ellenére (60 éves) igen befolyásolható, és nincs meg a szükséges tekintélye a kerületben.

²⁴ R268544/1/57.

²⁵ Uo. 58.

²⁶ Uo. 11–13.

– A püspöki székre szintén pályázó jelenlegi főjegyzővel és tanácsosokkal jó kapcsolatot ápol, és nem akarja a tisztség megszerzésével lerombolni ezeket a kapcsolatokat, hisz nyilván ezek a tisztségviselők utólag elégedetlenek lesznek.

– Nagy Gyula tud arról, hogy a jelenlegi tanácsosok politikai előélete eléggé dubiózus, pénzügyi tekintetben pedig kompromittálódtak, és nem akar belekeveredni velük együtt egy helytelen egyházpolitikaiba, ugyanis a Vallásügyi Államtitkárság nem tervezi ezek lecserélését.

Információs úton tudomásunkra jutott, hogy a Vallásügyi Államtitkárság belső pénzügyi ellenőrzése a Püspökség pénzügyvitelének ellenőrzése közben felfedezte, hogy dr. Daróczi István (*Vásárhelyi János néhai püspök veje, helyesen Ferenc*) tanácsos 1952-től kezdve kettős könyvelést vezetett, és mintegy 600 000 lejt utaltak ki a titkos keretből nem megfelelő magatartású személyeknek (akik kompromittálódtak a rendszerrel szemben). Noha a vizsgálatot el kellett volna mélyíteni, a Vallásügyi Államtitkárság a vizsgálat lezárását rendelte el, és semmilyen büntető intézkedést nem hoztak, hogy a kerület vezetése ne kompromittálódjon [...], tehát leváltásukat sem tervezik. Nagy Gyula [...] igen jó viszonyban van Rodeanu Ionnal, a Vallásügyi Államtitkárság igazgatójával, aki akarata ellenére szívósan támogatja megválasztását. A felsorolt érvek alátámasztják véleményünket, hogy Nagy Gyula nem felel meg püspöknek [...] kérjük, támogassák a Vallásügyi Államtitkárságnál korábbi javaslatunkat, hogy a püspöki tisztségbe Csutak Csaba református lelkész kerüljön [...]” A kísérőlevélre Vaida Vasile első titkár egyértelműen ráírta, egyetért a javaslattal.²⁷ Sem Csutak Csaba, sem Tőkés István, sem Juhász István, sem Dávid Gyula, sem Nagy Gyula dossziéjából nem derül ki egyértelműen, miért nem támogatta a Vallásügyi Államtitkárság a kommunista párt és a Securitate jelöltjét. (*Hogy végül is milyen érv győzte meg Nagy Gyulát, az sem világos. Feltételezhetően azzal zsarolták, hogy Búthi vezérlete alatt egyesítik a két egyházkerületet, amennyiben nem vállalja a tisztséget. A Nagyvárad vezérlete alatti egyesítés ódiumát egyetlen kolozsvári jelentős egyházi személyiség sem merte volna felvállalni.*)

Ha püspök nem lett, fiának középiskolai felvételét mégiscsak támogatta a Securitate. 1962. szeptember 3-án Onac Ioan tartótiszt jelentésben kéri főnökeit, hogy a pártszerveknél támogassák BALOG MÁRTON ügynök fiának felvételét. A gyermek, noha kitűnő tanuló, „szociális háttere miatt” nem jutott be a Brassai Sámuel Középiskolába. BALOG MÁRTON ügynöki tevékenysége pozitív, megérdemli, hogy a városi pártbizottság segítse.

Az új püspököt, a legtöbb forrás szerint, korábbi vetélytársai igyekezzenek ellehetetleníteni. Ő viszont együttműködést ajánl fel nekik. Csutak Csaba esetében ez konkrétan bizonyítható. BALOG MÁRTON 1963. március 19-én jelenti, hogy 11-én a püspök magához hívatta feleségétől. Felajánlotta neki a püspöki titkári posztot, hangsúlyozva, hogy megbízik benne, és elmondta, mit vár tőle: őszinteséget, naprakészséget. BALOG kétnapi gondolkodás után igent mondott. Tartótisztje helyesli a döntést, és tanácsolja, hogy kérjen újabb találkozót, ahol biztosítsa a püspököt, hogy senkinek semmilyen információt nem ad ki, csakis hivatalos formában.

A következő évtizedek eseményei arra utalnak, hogy Rodeanu Ion igazgató, vagy magasabb szintű vezetők, akik őt irányították, tudatosan helyeztek akarata ellenére egy arra saját

²⁷ Uo. 60–63. Vaida Vasile eredeti kommentárja: „Tov. Pleșiță. Noi suntem de acord cu propunerea domnia-voastră. Așa s-a făcut și propunem zilnic să cereți ajutor de la Minister / Pleșiță elvtárs! Mi egyetértünk az önök javaslatával. El van intézve, és azt javasoljuk, naponta kérjenek segítséget a Minisztériumtól.” A címzett elvtárs abban az időben a BM Kolozs Tartományi Igazgatóságának a főnöke. Vaida (1909–1987) eredetileg cipész volt, 1935-ben lett kommunista, 1948–1952 között földművelésügyi miniszter, 1956–1963 között volt a Kolozs tartományi pártbizottság első titkára.

megítélése szerint is alkalmatlan vezetőt az egyház élére. Feltehetően a cél az volt, hogy a különböző személyes és csoportérdekek malmában felőrlődő magányos vezető, teljesen kiszolgáltatva megbízóinak, támogatást csak tőlük remélhessen. Így a sokat emlegetett, más kommunista országokban is alkalmazott szalámitaktika Romániában is sikeresen bevezethető.

A friss püspöki titkárt kijelöli a Securitate az RVSZ VB 1963 májusában, Debrecenben megrendezendő gyűlésére. A cél, hogy BALOG MÁRTON, alias Csutak Csaba ügynökből mihamarabb főjegyzőt faragjanak. Egy ilyen nemzetközi konferencián való sikeres részvétel erősítené az egyházon belüli pozícióit. 1963. április 4-én a Belügyminisztérium III. Igazgatósága közli a kolozsvári Securitatéval, hogy ügynökük külföldi útját a minisztérium vezetősége támogatja. Csutak még sem utazhat. Ahogy az utóbbi szerv április 25-i átiratából kitűnik, Nagy Gyula püspök bukaresti útja után közölte (valószínűleg utasításra), hogy a Kolozsvári Ref. Egyházkerület nem képviselteti magát Debrecenben. A nyár még egy kellemetlen meglepetést tartogat BALOG MÁRTON számára: turistaútlevelet kér Magyarországra rokonlátogatás céljából. Noha a tartótiszt jóváhagyja a kérelmet, a korábban emlegetett Pleșiță őrnagy, a BM Kolozs Tartományi Igazgatóságának a főnöke a III. ügyosztály és a C szerv (kémelhárítás) javaslatára elutasítja. BALOG MÁRTON szemrehányást tesz tartótisztjének. Eddigi együttműködése a jelek szerint nem felel meg az igényeknek, úgy érzi, joga van megszakítani. Azzal sem lehet meggyőzni, hogy elengedése felkeltheti a közvéleményben az együttműködés gyanúját. 3-4 lelkészt is elengedtek, ami „megfelel a valóságnak”, írja referátumában Onac főhadnagy. Újra kéri védenccé elengedését. Az iratra Pleșiță Nicolae őrnagy ráírja „Da/Igen”, tehát nagy valószínűséggel mégis elmehetett.²⁸

Az állambiztonsággal való együttműködés gyanúja azonban ettől függetlenül fennmarad. A BARBOSU fedőnevű ügynök jelenti 1963. december 16-án, saját kezdeményezésére, hogy találkozott a néhai Vásárhelyi János püspök azonos nevű fiával, aki ügyvéd. Az ügyvéd kipanaszkodta magát a református egyházban tapasztalható anomáliákról. Az apja Dávid Gyulát akarta püspöknek, azért is hozta fel Kolozsvárra. Nagy Gyula teljesen „eladta magát a hatóságoknak”, Hoinărescu felügyelő irányít, Nagy Gyula semmit sem tesz az ő megkérdézése nélkül, úgy jár be a püspökhöz, mintha otthon lenne. A törvényesen megválasztott lelkészeket nem hagyják jóvá, és olyant helyeznek oda, akit senki sem akar. Ezzel egyrészt elidegenítik a híveket a lelkészi kartól, másrészt le akarják szoktatni a gyülekezeteket a választásról. Nagy Gyula titkára, Csutak Csaba, szintén a vallásügyi felügyelő javaslatára, „érdemei” miatt került oda. A püspök előszobájában ül, senki sem mehet be a püspökhöz a tudta nélkül. Ő is, a felesége is a hatóságok exponensei. A feljegyzést Onac Ioannak, BALOG MÁRTON/Csutak Csaba tartótisztjének cáfolnia kell. Az igazság az, hogy Nagy Gyula ötlete volt Csutak titkársága. A felesége pedig nem szerepel a Securitate nyilvántartásában.

BALOG MÁRTON/Csutak Csabában nemcsak az egyháziak egy része nem bízik, az ismétlődő, róla szóló negatív jelentések az állambiztonságban is felébresztik a kételkedést ügynökük hűségében. A SZABÓ BÉLA fedőnevű ügynök épp a debreceni gyűlés előtt hallgatta ki Tőkés István és Csutak Csaba beszélgetését. Tőkés, mintha csak a Securitate fűleinek beszélne, ilyeneket mond. „A lelkészek nagy része ugyanúgy él, mint régen. Nem változott a gondolkozásuk és a magatartásuk. [...] azt hiszik, most is úgy kell dolgozni, mint 1926-ban. Nem értik, hogy megváltoztak az idők, és új módszereket és formákat kell követni az egyházi életben. [...] László Dezső a haladás irányába próbálta befolyásolni a

²⁸ Uo. 65–69., 77–78.

lelkészeket [...] a szocializmushoz való alkalmazkodásra készíteni, de elvesztette a lelki kapcsolatot a lelkészek többségével. Most elérkezett az idő, hogy változtassunk [...]” Csutak Csaba helyeselt Tőkés előadásához. A tartótisztben az újítások iránti igény kelt gyanakvást, elrendeli Tőkés István és Csutak gyanúsként kezelését. Utóbbiról megjegyzi, hogy ő ugyanakkor kollaboráns is.²⁹

Az egyházi karrier azonban nemcsak az állam iránti elkötelezettség függvénye. Úgy tűnik, közvetlen főnöke, a püspök elégedett vele. 1964. január 21-én Nagy Gyulával négy-szemközt tárgyalnak egy újabb fejleményről. Daróczi Ferenc szerette volna betölteni a fél-normás jogtanácsosi állást, de nem hagyták jóvá. A püspök úgy gondolta, hogy a gazdasági tanácsosi funkcióban sem maradhat sokáig, és megkérdezte BALOG MÁRTON ügynököt, vállalná-e adott esetben ezt a funkciót. BALOG/Csutak válasza: ha a püspök jónak látja ezt a megoldást, elvállalja. A tartótisztje is támogatja az előrelépést.

A hatvanas–hetvenes években mind a romániai, mind a magyarországi református egyház és állambiztonsági szervek foglalkoznak egy „rejtélyes” hölgygel, Orbán Magdával. Szinte minden informátor dossziéjában feltűnik, hol romániai, hol külföldi tartózkodást követően. BALOG MÁRTON 1964. 04. 09-én jelenti Búthi Sándor nagyváradai püspök telefonos kérését, hogy március 26-án este kilenckor várja a kolozsvári állomáson Orbán Magdát, és foglaljon számára hotelszobát. BALOG felhívta a püspököt és a vallásügyi felügyelőt, akik úgy döntöttek, hogy nekik semmi közük Orbánhoz, boldoguljon egyedül. BALOG kimegy az állomásra, de közli Orbánnal, hogy az köteles a szállásáról gondoskodni, aki meghívta. A nő azt állítja, meghívójához nem mehet, mert szívbeteg. Együtt keresnek hotelszobát, nem kapnak, végül a vendég Török István egykori tanfelügyelőnél, a rokonánál kér és kap szállást. A magyarországi hölgy többször is felkeresi az ügynököt, kierőszakol egy ebédmeghívást a püspöktől, valamint László Dezső lelkésztől. *(Mint később kiderül, Juhász Istvánnál is jár, de ő nem jelenti a találkozást, csak miután felszólítja erre a Securitate.)* Később már pénzt is kér, 100 lejt, hogy vásároljon kalotaszegi díszpárnát. Utazásának céljáról annyit tud BALOG, hogy Orbán szerint a magyarországi református püspökök elbántak vele, de kapott Franciaországba útlevelet, s mielőtt Nyugatra utazna, Erdélyben a szülei sírjáról szeretne gondoskodni.³⁰

Az 1964-es évben, az állam Nyugatra nyitási politikájával összhangban, az RRE egyre gazdagítja nemzetközi kapcsolatait. Ebben komoly szerep jut BALOG MÁRTON ügynöknek is. Az RVSZ Majna-Frankfurtba tervezett gyűlésére Kozma Tibor mellett Csutak Csabát jelöli KÖRÖSI/Nagy Gyula. Szeptember 14–25. között Búthi Sándor nagyváradai püspök meghívására Hellstern Heinrich, a HEKS elnöke érkezik Romániába. A kolozsvári eseményekről három feljegyzés is készül, időrendben PÉTER, BALOG MÁRTON és KÖRÖSI ügynökök írógépén. BALOG MÁRTON háromnyelvű (német, francia, angol) tolmácként Nagy Gyula kíséretében már a nagyváradai fogadás egy részén is jelen volt. Az eseményekről készített feljegyzésének módszere a későbbi külföldiekkel kapcsolatos jelentéseit is jellemzi. Szűkszavú, a történések egymásutánosságára koncentráló, részleteket nem

²⁹ I209947/78.

³⁰ R268544/1/89. KÖRÖSI/Nagy Gyula ügynök feljegyzése életrajzi adatokat is közöl. Orbán Magda Kolozsváron szerzett református lelkészi diplomát 1934–35-ben (valójában 1934-ben), Svájcban és Franciaországban is tanult. Valamikor repatriált, és Budapesten az MRE konventjén alkalmazták. Idegbetegséggel nyugdíjazták. A kolozsvári püspök szerint rátermett és művelt személy, de összeférhetetlen, és túlzó véleményt alkot mindenkiről. SZABÓ BÉLA/László Dezső informátortól már 1962-ben igen sokszínű képet kaphatott a Securitate Orbán Magdáról, de 1964-es látogatásáról is ő nyújtja a legrészletesebb képet. (Lásd ott.) A II. ügyosztály megfigyelési mappát is nyitott Orbán Magdának.

tartalmazó, legfeljebb egy-két hangulatszínező anekdotára szorítkozó közlés az övé. Jelen esetben kihangsúlyozza, hogy Nagy Gyula püspök ötlete volt, hogy Brassóba menet álljanak meg Szelistyén, ahol a román ortodox esperes várja őket, és megtekinthetnek egy román parasztházat, a helyi román népviseletet és egy kézműipari szövetkezetet. Az ott megejtett fogadáshoz kapcsolódik az anekdota is: „Hellstern úr dinamikus, erélyes, jó humorérzékkel megáldott személyiség. Például Szelistyén az asztalra fehér- és vörösborral megtöltött poharakat tettek. A véletlen úgy hozta, hogy az egyháziaknak vörösborral töltött poharak jutottak. Hellstern úr megjegyezte: Nézd csak, mi is vörösek vagyunk. Majd rövid szünet után: valószínűleg rövidesen az egész világ vörös lesz.”³¹ Az anekdota jól érzékelteti azt a tényt, hogy az ökumenikus mozgalomban részt vevő nyugati lelkészek többnyire baloldali beállítottságúak, a vallásos szocializmus eszméinek hívei, míg a világiak, a kor szóhasználatával élve, többnyire „reakciósak”.

Ugyanerre az évre tevődik az első jelzés, hogy az új püspök és titkára ellen az egykori püspökjelöltek és támogatóik támadást indítottak. A TISZA fn. bukaresti lelkész-informátor 1964. 11. 11-én írja tartólistájának, Hasnaş Alexandru hadnagynak, hogy az EVT Egyház és társadalom témában konferenciát tervez 1966-ban. Visser't Hoof főtitkár arra kérte a kolozsvári püspökséget, hogy jelöljenek ki tíz egyházi és világi személyiséget, akik közül ők szeretnék kiválogatni, hogy ki vegyen részt a konferencián. Jellemző módon a püspökség elkészített egy elutasító és egy igenlő választ, a Vallásügyi Államtitkárságra bízva a döntést, hogy melyiket küldjék el. Az igenlő válaszban Markos András közgazdászt, Pál Sándor mérnököt, Nagy Géza³² kerületi tisztviselőt, Krizsovánszky Jenő nyugdíjpénztári igazgatót, Geréb Pál teológiai tanárt, Csutak Csaba püspöki titkárt nevezték meg. November 10-én TISZA ügynököt felhívta Nagy Géza, és egy lemondólevelet diktált telefonba. Megkérte TISZÁt, hogy azt adja át a Vallásügyi Államtitkárságon Nenciu Gheorghe úrnak. A levél lényege, hogy megkérdezése nélkül került a küldöttjelöltek közé, így igen komoly személyes okoktól indítva kéri nevének törlését a listáról. Azt is elmondta a bukaresti ügynöknek, hogy nézete szerint a téma horderejéhez képest igen gyenge felkészültségű küldöttekkel akarja képviseltetni magát az egyház. Újból közölte, hogy az egyházkerület vezetősége igen

³¹ Uo. 95., 97–101. PÉTER, alias Dávid Gyula csak a kolozsvári eseményekről ír, illetve a nem kolozsváriakról Hoinărescu inspektortól értesül. A szervezésről kritikusan vélekedik, ezért hivatkozik a felügyelőre, aki közölte, hogy a csucsa, bánffyhungyadi és nagykapusi megálló, ami miatt késve érkeztek Kolozsvárra, nem volt benne az eredeti programban. (KÖRÖSI informátor közli, hogy a csucsa Ady-Goga-emlékházat – az egykori Boncza-kastélyt – Valerian nagyváradi ortodox püspök óhajára látogatták meg.) PÉTER azt is leírja, hogy a bukaresti Nenciu főfelügyelő elégedetlen volt a kolozsvári püspöki fogadás ülésrendjével, amit a püspökné, Hoinărescu tartományi felügyelő és Csutak Csaba állapított meg. Meg is változtatta azt, és a püspökné siránkozott, hogy Nenciu miatt nem ültetett a központi helyen, pedig ő a ház asszonya. A teológiai intézetben történelekről olyan részletről is beszámol, amiről a többiek nem. Juhász István rektor és Hellstern mondtak beszédet. Ezeket titokban Lengyel Loránd és Horváth István tanárok lejegyezték, de a feljegyzés időpontjáig PÉTER nem tudta megszerezni azokat. KÖRÖSI tudatja, hogy nemcsak Nagyváradon, hanem Temesváron és Aradon is járt a svájci vendég. A meglátogatott látványosságokon túl kihangsúlyozza, hogy a spontán fogadások voltak a legszimpatikusabbak a vendégeknek. (*Valószínű, ezzel akarja ellensúlyozni azt a tényt, hogy az állam képviselői kifogásolták a tervről eltérő programokat.*) Összegzésképpen idézte Hellstern urat, aki szerint a romániai egyház olyan jó körülmények közt működik, hogy inkább ők kellene, hogy segítsék a külföldet, nem fordítva.

³² Ifj. Nagy Géza (1914–1981) tanulmányíró, műfordító, tankönyvíró. Zilahon és Kolozsváron tanít. 1945-ben a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem egyik szervezője. 1952. június 26-án tartóztatják le ellenforradalmi tevékenység vádjával, 1953-ban a nagyváradi katonai törvényszék 2 év börtönre ítéli, amit a fellebbezési bíróság 1 évre csökkent. 1954. 06. 01-én (www.iicr.ro alapján) szabadul. Egyes források szerint a Duna-Fekete-tenger-csatorna építéséhez deportálják. Szabadulása után gyári munkás, 1956-tól az ERE műemléki, levéltári, sajtóügyi előadója. 1971-től 1979-es nyugdíjazásáig a BBTE előadójaként.

elégedetlen, Nagy Gyula püspök csak a titkárával konzultál, mást nem von be a döntésekbe, „az egész egyházkerület két háromszéki székely kezében van”. TISZA azt is jelzi, hogy néhány héttel korábban találkozott Juhász Istvánnal és Nagy Gézával, akik a Vallásügyi Államtitkárság bukaresti központjában jártak. Mindketten arról tájékoztatták, hogy a püspök írásban utasítja a tanácsosokat anélkül, hogy előzetesen konzultálna velük. A tanácsosok feladata, hogy végrehajtsák az utasításokat, így a dolgok gyakran rosszul sülnek el. Juhász (aki ekkor rektor) még súlyosabb vádat említ: gyakran kap olyan utasításokat a püspökségről, amelyek ellentétben állnak a felsőoktatásra vonatkozó állami rendelkezésekkel. A püspök panaszkodik, hogy egyedül van, miközben ő utasítja el az őszinte együttműködésre ajánlkozókat. TISZA más alkalommal is továbbítja Nagy Géza kritikus észrevételeit, amelyek főleg személyi kérdésekhez kapcsolódnak. 1965. május 26-án saját kezdeményezésére közli tartólistájával, hogy Nagy Géza szerint a püspök az év júliusától nyugdíjba akarja küldeni a 60. évét betöltő Daróczi Ferencet, aki viszont szeretne tovább dolgozni, míg legkisebb lánya befejezi tanulmányait. Sokan emlegetik utódként Mihály Károly nevét. Nevezettről pozitívumot nem ír, nem említi, hogy évekig volt egyházmegyei pénztáros, tehát van gyakorlata ilyen téren. Csak a negatívumokat sorolja. Szerinte Mihálynak azért kellett elhagynia Szék gyülekezetét, mert rajtakapták, hogy együtt él egy diakonisszával. Az egész lelkési kar tud az ügyről, mindenki fel lenne háborodva, ha tanácsost kreálnának belőle. Hiába jelentette ki Nagy Gyula, hogy Mihály Károly nem lesz tanácsos, nem szabad hinni neki. Továbbra is Csutak az egyetlen bizalmi embere, aki viszont inkább segédlelkész, mint titkár.³³

Gheorghe Gheorghiu-Dej román pártfőtitkár halála újabb alkalom, hogy szondázzák a közvéleményt. BALOG MÁRTON feljegyzése Tőkés István dossziéjában szerepel. (*Lásd ott.*) Az ügynökről szóló viszont megvan. A PÉTER fedőnevű ügynök már 1965. március 20-án jelenti, hogy Nagy Gyula püspök aznap délben röpgyűlést tartott a pártvezető halálhíre nyomán. Csutak Csaba kijelentette: „az utódlást valószínű, két személlyel fogják megoldani. Feltehető, hogy a nagyhatalmak (Moszkva és Peking) szeretnének nyomást gyakorolni az utód kiválasztására.” A SZABÓ BÉLA fn. informátor a maga töredékes románságával március 26-án azt írja: „Csutak Csaba lelkész Gh. Dej nem volt rossz ember. A Szovjetunió inkább Maurert. Mi mind elégedettek voltunk vele. Nem tudni, mi jön. Hogy jobb jönne nehéz elképzelni.” A HANTI EUGEN fedőnevű 1965. 04. 07-én azt jelenti, hogy a pártfőtitkár betegsége óta tart a találgatás az utódlásról. A nyugdíjpénztár irodájában többen megfordultak, köztük Csutak Csaba is, mindannyian felvetették, hogy ki lesz az új vezető. A felvetések megegyeztek abban, „hogy csak Nicolae Ceaușescu ne legyen az új vezető, mert róla úgy hírlik, nem híve az egyenlőségnek, és magyarellenes. De konkrét példával senki sem élt, hogy honnan származik ez a hír, vagy mire alapozódik az általános félelem, hogy ha ő kerül hatalomra, az a magyarság kárára lesz.”³⁴

1965 végén olyan ügyben kell nyilatkoznia BALOG MÁRTONnak, ami egy másik ügynöktől indult el. A HUNYADI IOAN fedőnevű 1965. 11. 04-én arról számol be, hogy presbiteri gyűlésen, szeptember 19-én, Molnár Dezső, a vizitációs bizottság tagja esztétikai indokokkal javasolta a templomok magyar népi motívumokkal hímzett terítőkkal való díszítését. Az elhangzottak pontosabb hátteréről BALOG MÁRTON 1965. 11. 09-én kelt feljegyzése tudósít: „[...] szeptember 19-én a Buzás László felsőlónai beiktatása és a vele egy

³³ Uo. 107–108., 122., valamint R179436/159. Juhász István-dosszié.

³⁴ I209947 45–46., 48–49.

időben tartott esperesi vizitáció alkalmával Molnár Dezső kerekdombi lelkész, mint a vizitációs bizottság tagja, a következőket mondta a helybeli templom díszítésével kapcsolatban: [...]”. S leírja ugyanazt bővebben, azzal a különbséggel, hogy csak „népi” és nem „magyar népi” művészeti értékeket említ. Függetlenül attól, hogy melyik információt tekintí hitelesebbnek, mindkét feljegyzés végén ugyanaz a tartótszít ugyanazt az intézkedést javasolja: a Vallásügyi Államtikárság segítségével le kell váltani Molnár Dezsőt bizottsági tagságáról.³⁵ Az információ arra is alkalmas, hogy megkönnyítse HUNYADI IOAN beazonosítását, aki tehát Buzás László felsőlónai lelkész.

Csutak Csaba 1966-ban már gazdasági tanácsosként fogadja egy NSZK-beli turistacsoport tagjait, akik többsége segédlelkész. Az eseményről készült feljegyzések alkalmasak arra, hogy kitűnjön, mennyire különböző hozzáállással végezték el az ügynökök a kapott feladatot. BALOG MÁRTON négyoldalas feljegyzése semmilyen zavaró körülményre, felhangra, kényelmetlen kérdésre nem tér ki. A PÁL JÓZSEF fedőnevű informátor hétoldalas feljegyzése viszont szinte kizárólag „kényes kérdésekkel” foglalkozik.

BALOG: találkozás: „A vendégeket 21 órakor az egyházak képviselői fogadták a Csucsá és Bánffyhungad közti úton, 22 óra tájban érkeztek a Siesta Hotelhez [...]”

PÁL: találkozás: „A fogadás véghezvitele 20 óra tájban, Bánffyhungad község után, az úton történt. A forrás és Suciu lelkész kivételével a többiek a vendégek autóbuszára ültek fel. (Ahogy a vendégek mesélték, azt hitték, a rendőrség állította meg őket.) A forrás a püspökség gépkocsijába invitálta Walther Henssen segédlelkészt, aki az úton állt. A gépkocsiban végbement egy beszélgetés. Henssen rögtön elmesélte, hogy Magyarországon és Romániában egész más világot találtak, mint az NDK-ban, ahol elnyomás van, korlátozzák a szabadságot. [...] Általában a későbbiekben is állandó párhuzamot vontak a demokratikus Románia és az NDK között. [...]”

PÁL a személyes beszélgetések visszaadására koncentrá, BALOG MÁRTON arra, hogy minden „ékes rendben” történt. PÁL szerint Henssen és később mások is reklamálták, hogy minden vallásos kiadványt, a bibliákat is elvették tőlük a határon. Ő viszont a határór túlbuzgóságával magyarázta az esetet, ellenpélda, hogy ő maga nemrég kapott postán, épp az NSZK-ból teológiai szakirodalmat. BALOG nem utal ilyen panasra. PÁL szerint egy Ludwig Goppelt nevű segédlelkész volt a legaktívabb. Amikor meglátogatták a diákszállókat, fel volt háborodva, mondván, „mi úgy dicsekszünk, mintha azt hinnénk, más országokban nincs semmi”. Ugyanez a személy az ebédnél megjegyezte, hogy észrevette, állandóan megfigyelés alatt tartják őket. (Erről a témáról külön feljegyzést is írt PÁL.) Szintén Goppelt és egy megnevezetlen egyetemista kimondottan „ellenséges kérdéseket” tett fel a püspöki fogadáson a vallásügyi főfelügyelőnek. De PÁL tolmácsként segített elfogadható válaszokat adni. Goppelt és a társa egyébként különböző jeleket adtak egymásnak, azt hívn, hogy PÁL nem veszi észre őket. Végül közli, hogy mindenkitől, akivel beszélt, elkérte a lakcímét, és azt át is adja a tartótszítnek. BALOG szerint az egyetemi létesítményekről a vendégek elismerőleg nyilatkoztak. Egyházi kérdések terén a püspök attribútumairól érdeklődtek, minthogy más református egyházakban nincs püspök. Azt is kérdezték, építenek-e új templomokat, mire BALOG azt válaszolta, minthogy minden gyülekezetnek van temploma, újakra nincs szük-

³⁵ R268544/1/131., 133. Érdekes, hogy HUNYADI nem sorolja fel a jelenlévők közt Csutak Csaba, alias BALOG MÁRTONT, míg a tartótszít JÁNOS (*Kassay Géza*) és ANTAL ANDRÁS (*Valádi György*) ügynököktől is vár jelentést, holott utóbbi jelenlétéről szintén nincs szó egyik feljegyzésben sem.

ség. Végso soron megállapítja, hogy nem voltak rosszindulatúak, és sok tekintetben, mint például a templomba járók aránya, elismerték, náluk rosszabb a helyzet.³⁶

BALOG feladatai közé tartozik Dobai István³⁷ egykori politikai fogoly megfigyelése. A feladatnak úgy tesz eleget, hogy a célszemély feleségének, illetve magának a célszemélynek a névnapján meglátogatja őket. Persze, nemcsak ő teljesít megbízatást vendégeskedés címén. 1968. január 20-án is, a háziasszony névnapján, a háziakon és BALOGÉkon kívül Komáromi József³⁸ és Bányai Miklós³⁹ vettek részt, mindketten feleségestől. Utóbbi családok férfi tagjai szintén politikai elítéltek voltak. Komáromi tanár, Bányait, aki letartóztatásakor zenetanár volt, aranyművesnek írják. A február 20-án kelt feljegyzés szerint BALOG MÁRTON/Csutakék korábban érkeztek, s ezalatt Dobai, aki ifjúkorában a nemzetközi jogi tanszéken volt tanársegéd, az egyetemi oktatók tanítási módszerét bírálta. Szerinte az önálló gondolkodást, nem a memorizálást kellene megtanítani. BALOG szerint miután a többiek is megérkeztek, a szórakozáson volt a hangsúly, csak az új közigazgatási felosztás volt még közérdekű téma. Minthogy Dobai, Komáromi és Bányai is szilágyságiak, örültek annak, hogy a földrajzi terület egy közigazgatási egység lett, így több lehetősége lesz a fejlődésre. Egyházi szempontból is követni kell a példát. Chifor Constantin alezredes odaírja a feljegyzés végére, hogy a szintén jelen lévő POPESCU GH. ügynökkel ellenőrizni kell a jelentetteket. Ezek szerint nem volt tudomása arról, hogy POPESCU GH. ügynöknő már január 31-én megírta a maga „dolgozatát”, s azt február 8-án iktatták. POPESCU GH. szerint a társaság nagyon heterogén volt, így érdemi beszélgetésre nem kerülhetett sor. Dobai és Csutak Csaba elégedettek voltak „az állami vezetés ez újabb alkotásával”, ami alatt Románia új területi felosztását kell érteni. Dobai hosszabb hallgatás után kijelentette, nemzetiségi szempontból is meg kell vizsgálni, mit jelent a megyésítés. Majd a gyakorlat mutatja meg, mi a vezetés igazi szándéka. Csutak szerint a megyésítés nagy feladat elé állítja az egyházat, mert az esperességek határát is a megyehatárokhöz kell igazítani. Végül Komáromi is megszólalt: „Meglátjuk, sikerül-e az államvezetésnek csökkentenie a parazita bürokráciát.” Ha a vidéki pártapparátus ragaszkodik személyes érdekeihez, „a Jóisten sem tud valami jót véghezinni.” Érdekes, hogy POPESCUval, akinek két korábbi jelentéséből (1966. 02. 02. és 1966. 03. 29.) kikövetkeztethető, hogy azonos Bányai Miklós feleségével, elégedetlen Cruceru Ștefan őrnagy: „Az informátor igazolja, hogy Dobainál korábbi elítéltek gyülekeznek, de mind ebből, mind az előző anyagokból világosan következik, hogy nem őszinte, és félreinformál a Dobai-csoportról.” Őt ki kell vonni Dobai mellől, és másik informátort kell bevetni, miközben szükséges lehallgatót beszerezni mind POPESCUhoz, mind Dobaihoz.⁴⁰

1969-től BALOG MÁRTON új fedőnevet kap: PÉTER ANDRÁS. Locarnói nyaralását

³⁶ Uo. 143–154.

³⁷ ACNSAS Fond Informativ I210099/1/30–33. Idézett kihallgatási jegyzőkönyv érdekes módon a Dobri-dossziében nincs meg, a Juhász István dossziéjában található. Ravasz erdélyi útját a Securitate összefüggésbe akarta hozni egy azzal egy időben felbukkanó „izgató” röpirat megjelenésével.

³⁸ A nagykarolyi születésű Komáromi József (1924–?) kolozsvári középiskolai számtantanárt 1957. 03. 21-én tartóztatták le nyilvános izgatás vádjával. A kolozsvári katonai bíróság 25 év kényszermunkára ítélte, az ún. Dobai-perben. Büntetését Kolozsváron, Szamosújváron, Jilaván, Pitești-en, Désen töltötte. 1964. 07. 28-án a 411-es dekrétummal szabadult. Forrás: www.iiccr.ro.

³⁹ A mocsolyai születésű Bányai Miklós (1924–?) zenetanárt nacionalista felforgató szervezet kezdeményezésének vádjával 1958. 08. 01-én tartóztatták le. A kolozsvári katonai bíróság hazaárulásért életfogytiglani kényszermunkára ítélte, amit 1963-ban a legfelsőbb bíróság 25 évre mérsékelte. Büntetését Szamosújváron és Désen töltötte. 1964. 07. 30-án szabadult a 411-es dekrétummal.

⁴⁰ Uo. 174–176.

már ekként tölti, ilyen néven kapja az instrukciókat: keresse fel Dobri Jánost és Nagy Andrást, mondja el, hogy megkapta az útlevelet, és ajánlja fel közvetítését közös nyugati ismerősökhöz. Keresse fel Bécsben Katharina Von Drimmelen. Semleges témákról beszéljen csak, figyelve arra, nem érdeklődik-e olyan információk felől, amelyek megerősítenék a feltételezést, hogy von Drimmelen kisasszony a CIA (*Central Intelligence Agency*) kémje. Locarnóban fel kell keresnie Grassi N. és Werner N. urakat, hogy kipuhatoja, milyen kritériumok alapján hívnak meg bizonyos lelkészeket locarnói üdülésre, illetve érdeklődjön ott pihenő romániai lelkészek magatartása felől, különös tekintettel Nagy Andrásra. Fel fogja keresni Krüzsely József⁴¹ berni menekült lelkészt, átadja neki Nagy András üzenetét, hogy turistavezetőként mutassa meg neki Bern városát. Közben érdeklődjön arról, mikor szökött ki Romániából, hol tanult, hol szolgált, milyen kapcsolatokkal rendelkezik Kolozsváron és máshol Erdélyben, gyűjt-e adatokat az erdélyi magyarság helyzetéről, tart-e kapcsolatot az erdélyi magyar reakciókkal. *(Ezeket a feladatokat majd egy két évvel későbbi üdülésén is megkapja.)* Feltehetően a sokrétű megbízást azért is adják, mert elégedettek a korábbi útján tapasztaltakkal. Ugyanabban az évben már járt Olaszországban, s újtjáról egy nagyon zavaros, a stílusból ítélve szóban előadott, a tiszt által kézzel lejegyzett jelentés készül. *(A tiszt kérdései is szerepelnek a szövegben, a tíz évvel korábbi kihallgatási jegyzőkönyvek modorában. Ezek a kérdezőtechnika esetlegeségét is bizonyítják.)* A szöveg többször visszatérő motívuma a Bolsano városában tartandó ifjúsági találkozó, amelyen a nyugati lutheránus magyar fiatalok találkoznak. Erről kellene az ügynöknek részletes információt szereznie, de a városkában egyetlen megkérdezett sem tud a találkozóról, így a Securitate valójában csak a fárasztó részletezéssel előadott kudarcról értesül.⁴²

1969-ben új segédlelkész kerül a Farkas utcai parókiára, Szócs László, aki SZÁSZ LEVENTE fedőnéven informálja a politikai rendőrséget. Ez a Securitaténak is új feladatot ad. Ugyanarról a helyzetről ellentmondó információk érkeznek, ki kell deríteni, ki hazudik. SZÁSZ LEVENTE: „az esperesi hivatalban [...] 1973 áprilisában Csutak Csaba esperes, Mihály Károly pénztáros, Rigó Ferenc egyházmegyei főgondnok jelenlétében tárgyalták a nemzetiségi kérdést. Úgy vettem észre, mindenkinek megvolt a maga egyéni, a jelenlegi ideológiától eltérő felfogása. A legnegatívabb magatartást a főgondnok és a pénztáros tanúsította, az esperes megpróbált pozitívabb hozzáállást hangoztatni, feltételezem, a forrás jelenléte miatt. Konkrétan a pénztáros kijelentését jegyeztem meg: »Ahogy a magyarok közt is találsz haszontalant, úgy a románok is lehetnek tisztességesek.« „PÉTER ANDRÁS ugyanarról: „A forrás jelenti, hogy Mihály Károly szamosfalvi lelkészről nem nagyon tud újat mondani. Továbbra is szószátyár, és az utóbbi időben gyakran hangoztatja, hogy több rokona román nemzetiségű. [...] Politikai szempontból nincs semmi jeleznivaló.” Onac Ioan *(ekkor már őrnagy)* kommentárjából kitűnik, mindkettőjük feladata az ÁIF-ben nyomozott szamosfalvi lelkész megfigyelése. Minthogy a két feljegyzés ellentmondó, PÉTER ANDRÁSt figyelmeztették, vegye komolyabban az állambiztonsági szervekkel való együttműködést. Mindkét informátor őszinteségét ellenőrizni fogják.⁴³ PÉTER ANDRÁStól más baj is akad. A DRÁGAN VALER fn. informátor 1973. 12. 24./59. sz. karácsony esti feljegy-

⁴¹ A viski születésű Krüzsely József (1916–2001) 1952–1981 között volt a berni magyar reformátusok lelkésze, tehát nem romániai származású. Magyar nyelven Péter Iván Temesvárról disszidált lelkész búcsúztatta. Forrás: www.nyemrlsz.newlights.info.

⁴² Uo. 188–190.; R268544/2/255–265.

⁴³ Uo. 197–198.

zésében leírja, hogy két nappal korábban Mihály Károlyval találkozott az utcán, aki a következőket közölte: „Nem tudok egyetérteni azzal, amit Csutak Csaba esperes művel. Bármerre jár, a püspök ellen lázít, egyre bővítve a püspökkel elégedetlenek klikkjét. Miközben ő nem dolgozik rendesen, szélsőségesen lusta, s mindent elkövet, hogy a lustaságát takargassa. Ha kérdőre vonják, miért nem intézkedik, a püspökre hárítja a felelősséget, ő nem hagyja, sőt nem tétovázik a püspököknek tulajdonítani olyan helyzeteket és körülményeket, amelyek teljesen ellentétben állnak a püspök akaratával és utasításaival, ezzel is a püspökellenes klikk előtti népszerűségét növelve.” Hogy mikor és miért állt át a püspök ellenfeleinek táborába, nem világos. A dátumok összevetése azt sejteti, Tókes István főjegyzővé választása az a fejlemény, ami a püspökellenes táborba viszi, hisz ő maga is szeretett volna főjegyző lenni, sőt a Securitate eredeti célja is ez volt. Mindenesetre tartótisztje figyelmeztetni fogja, hagyjon fel a püspök támadásával.⁴⁴

Gyakran régi ismerősökkel ellenőriztetik egymást, miközben a célszemély, aki persze lehet ügynök is, nem tudhatja, hogy a régi ismerős adott esetben már szintén elkötelezte magát az állambiztonságnak. A SÁNDOR fedőnevű informátor a 1980. 07. 15/126-os feljegyzésében sorolja fel, honnan ismeri Csutak Csabát. „[...] még segédlelkész volt Kolozsváron. Konfirmációi előkészítéssel foglalkozott, és nekünk, teológusoknak is részt kellett venni ezeken. A szász teológiára együtt felvételiztünk, akkor ő magiszter volt. Aradon egy alkalommal részt vett az általam tartott istentiszteleten, meghívtam a lakásomra, ő akkor doktorált, a doktori dolgozatáról beszélgettünk. Amióta a jelenlegi parókiára kerültem, csak hivatalos formában találkoztunk, ő már esperes volt, és nagyon elfoglalt ember. Tudományos ismereteit, előadásait és bibliamagyarázatait a lelkészek többsége nagyra értékeli, adminisztratív tevékenységét tisztelik, és mindannyian alávetjük magunkat az ő vezetésének.” Bakó őrnagy azt a feladatot adja neki, jelezze, hogy épp az emlegetett engedelmisséget nem használja-e ki Csutak arra, hogy az állampolitika elleni ténykedésre biztassa alárendeltjeit.⁴⁵

A püspök elleni szervezkedés feltehetően azt bizonyítja a Securitate számára, hogy nem tartják kezükben eléggé PÉTER ANDRÁSt. Korábban, ahogy láttuk, Péntek Árpád tordai lelkészt a barátai közt tartották számon. A hetvenes évek közepén a közös külföldi kapcsolatok, Péntek bekerülése a KEPTI-be is közelebb hozhatják őket. Ugyanakkor a Securitate épp a KISS ISTVÁN/NAGY GÉZA fedőnéven ügynökösködő Pénteket bízta meg PÉTER ANDRÁS/Csutak Csaba ellenőrzésével. Idézzünk az 369/1982. 06. 08-án kelt, 369. sz., nem kimondottan baráti hangú, a KISSre annyira jellemző szarkasztikus stílusban fogalmazott szövegből: „Csutak Csaba esperest három meghatározó tényező jellemzi. A gépkocsija, amiből csak a lelkészi szolgálatok és az alvás idejére bújik elő. A gépkocsi megszállottja, s azok a lehetőségek, amit az utazások nyújtanak, a lehetőség, hogy bárhova elutazzon, kirándulásra, fürdőkbe, a lányához Vatra Dorneira, minden idejét és energiáját felemésztik. A benzin ára nem okoz gondot, mert minden lelkifurdalás és szégyenérzet nélkül az összes költségét elszámoltatja az esperesség pénztárából.

A másik jellemzője a Dobri János iránti totális engedelmisség. Az engedelmisség olyan mértékű, hogy jelent neki az egyházmegyei és egyházkerületi ülések lefolyásáról. Erre azért

⁴⁴ Uo. 203.

⁴⁵ Uo. 228. A feljegyzés opisszámából ítélve az informátor nem kezdő, noha saját dossziéjában hálózati ténykedéséről nincs adat. Mások iratgyűjtőiből azonban egyértelműen kitetszik, az aranyosgyéresi SANDOR azonos a korábban Arad-Gájon szolgáló Sógor Gyulával. Hogy miért épp Csutak Csaba esperesről kérnek tőle információt, aki más egyházmegyeiben működik, nem derül ki.

kényszerül, mert az egész esperesi adminisztrációt Dobri beszötte saját kreálmányaival, bizalmasaival, kénytelen tehát úgy táncolni, ahogy ő fűtül. [...]

A harmadik jellemző a D. Nagy Gyula püspök elleni engesztelhetetlen és egyre növekvő gyűlölet. A múltban Csutak semleges volt és részrehajlásmentes a problémák megítélésében, de már nem számít sem az ügy, sem az igazság. Minden helyes és jóváhagyható, ami boszszantja vagy kompromittálja a püspököt.

Ami még az említetteken kívül jellemzi, a nemtörődomség, a cselekvés, a felelősség előli menekülés. [...] A nemtörődomség tette lehetővé, hogy az esperesség Dobri és a pietisták, főleg Adorján Kálmán és Kozma Endre prédájává váljon. [...] Dicsekszik azzal, hogy nem tart kapcsolatot a vallásügyi felügyelővel, és passzív, de kemény ellenállást tanúsít a helyi szervek iránt. [...] Nacionalista hajlandósága nincs, mert arra időt és energiát kellene pazarolni, azokat viszont fenntartja élvezetei számára.⁴⁶ Érdekes, hogy a püspök iránti gyűlölet okáról nem szól ő sem, feltehetően abban az időben közismert volt.

Egy névtelen, magyarul írt feljegyzés az előzőekben említett, Csutak Csaba által állítólagosan elkövetett pénzügyi visszaélést és főjegyzőválasztást feszegeti. Eszerint a Deák György által végzett ellenőrzés kiderítette, az igazoló iratok Hegedűs kézírásával, hamis pecséttel készültek, de a pénzt Csutak Csaba vette fel. Az irat Ungvári szekusztisztól idéz, aki tud az ügyről, s azt mondta volna Péntek Árpádnak, azzal tartja sakkban Csutak Csabát, hogy, vonuljon vissza. Milyen módon lehetett akkor főjegyző Csutak Csaba? – teszi fel a kérdést a névtelen informátor. *(Érdekes, hogy az 1984 májusában főjegyzőnek megválasztott Csutak Csaba dossziéjában erről az eseményről semmi nincs. A főjegyzőválasztásról lásd I. köt. 33–35.)*⁴⁷

Az 1987. 03. 24-én készült átirat szerint, amelyben a tordai városi Securitate értesíti a Belügyminisztérium Kolozs MF-ét, Szász Zoltánnak, Aranyosegerbegy új lelkészének a beiktatási ünnepélyéről kiderül, hogy létezik a „magyar nacionalista-irredenta” problémakörben „intézkedési terv a személyek gyülekezésének ellenőrzéséről”. Az eseményt, amelyen tíz lelkész jellegű vendég vett részt, élén Csutak Csaba esperessel, négy informátor ellenőrizte (SÁNDOR, DUMITRU VASILE, ZENO AUREL, MOCEANU), mindannyian a tordai Securitate hálózatához tartoznak. A kolozsváriak (Csutak, Péntek, Bóné Lajos) tehát kiesnek, a négy informátort a maradék hét lelkész közt kell keresni: Nagy Márton, Lőrincz Tibor, Vincze Zoltán, Bíró M. Sámuel, Sógor Gyula, Rákosi Zoltán, Goia Ioan (ortodox lelkész).

Úgy tűnik, PÉTER ANDRÁS továbbra sem bírja a Securitate teljes bizalmát, ezért „tesztelik”. (1987. 08. 07-én a tesztelés eredményéről készít feljegyzést Ungvári alezredes.)

– „1987 februárjában informátorunk bemutatta azt a Magyarországon kiadott református újságot, amely közli a magyarországi egyházak felhívását, amely tartalmánál fogva brutálisan beavatkozik a román állam belügyeibe. Az anyagról fotómásolat készült, és az anyagot és az Adorján által bemutatott terjesztési módszert jelentettük az I. Igazgatóság II. Ügyosztályának.

– 1987 márciusában meghalt Szabó T. Attila.⁴⁸ Cseh Zsolt lelkész azt tervezte, hogy a temetésen lázító beszédet fog tartani. *(Csak félig olvasható mondat következik, amiből annyi világos, hogy a PRAVALIA fedőnevű informátor megtudta, magyarországiak is jelen lesznek a temetésen.)* PÉ-

⁴⁶ Uo. 238.

⁴⁷ Uo. 260. Az iratot Ungvári kézírásával iktatták: a dosszié száma 21986, opis 139/1984. VI. 6.

⁴⁸ Szabó T. Attila (1906–1987) teológiai diplomával rendelkező nyelvész, történész, irodalomtörténész, egyetemi tanár Romániában. Az Erdélyi magyar szövegtörténeti társalapító főszerkesztője.

TER ANDRÁS befolyásával és autoritásával élve elérte, hogy Cseh Zsolt elálljon a tervétől, és a szertartás normális körülmények közt lezajlott.

– 1987 májusában a kolozsvári Horea úti egyházközösségben megürült egy lelkészi állás. Dobai jelentkezett az állás betöltésére, aki nacionalista elem a Hunyad megyei esperességből. PÉTER A. anélkül, hogy a Securitate szerveinek közbe kelljen lépnie, megelőzte Dobai lelkésszé választását, és az állásba MARAMURESANU informátort promoválta.⁴⁹ Úgy tűnik, PÉTER ANDRÁS/Csutak Csaba a tesztelés próbáját kiállta. A szövegből nem világos, melyik Adorján nevű *(esetleg Adorjáni, mert a kettőt gyakran összekavarták)* lelkészről van szó, és hogy mit értett a Securitate az MRE felhívásának „terjesztési módszere” alatt.

Az 1988-as esperesválasztáson, amit november 22-ére halasztottak, három jelölt volt: Csutak Csaba *(aki ekkor már 68 éves)*, Cseh Zsolt és Kántor Attila (Körösfő). A COOPERATIVA fedőnevű informátor közli a Securitatéval még a választás napján, hogy a választógyűlés tagjától, dr. Teleky Mihály nyugdíjas teológiai tanártól tudja, Csutak 59 szavazatot kapott, a másik két jelölt egyet sem. Viszont Hegedűs József szamosfalvi lelkész (Teleky veje) kapott szavazatokat. Tehát PÉTER ANDRÁS ügynök megmaradt egyházi tisztségeiben.

BALOG MÁRTON/PÉTER ANDRÁS ügynöki tevékenységét elég rendszeresen ki-elemezték. Az első elemzés dátuma 1962. június 1., az utolsóé 1988. december 20. Az első másfél évben az ügynöki munkához „szeretettel viszonyult, pontosan, a rábízott feladatot teljesítve jelentkezett a találkozókra. Értékes anyagokat szolgáltatott az általunk nyomozott ellenséges személyekről.” Ebben az időszakban különösen a Mihály Károlyról szolgáltatott információkat minősítik „fontosnak és nagyon fontosnak”. Jó lehetőségekkel rendelkezik Nagy András, Borbáth Dániel, Dávid Gyula, Molnár Dezső és Tőkés István irányában. A püspökválasztás kudarcra, úgy tűnik, elkedvetlenítette, ugyanakkor a fiatal kora ellenére elért sikerek (doktorálás 1961, püspöki titkár 1963) többek, főleg a vetélytársak gyanúját felébresztik, hogy a Securitate embere. A DAN VIRGIL fedőnevű ügynök 1963. 03. 25-én jelenti, hogy a püspök azt mondta volna, hogy Csutak Csabát „azért helyezték oda titkárnak, hogy őt ellenőrizze”. Azt tanácsolták az ügynöknek, beszélje ezt meg a püspökkel, aki tagadta, hogy bárkinek is ilyesmit mondott volna. Ő maga kérte, hogy legyen a titkára, mert megbízik benne. Ezenkívül a már jelzett BÄRBOSU és SZABÓ BÉLA fedőnevű ügynökök hallottak ilyen jellegű megjegyzéseket. A Securitate kivizsgálta az információkat, és megállapították, nem az ügynökük hibázott, hanem a gyors előmenetel váltotta ki a kommentárokat. Az 1966. december 30-i elemzés, noha fenntartja korábbi dicséreteit, problémákat is felsorol. Több forrás is jelezte, hogy nacionalista kijelentéseket tesz, az erdélyi városok elrománosításáról beszélt. Felelősségre vonták, de nem ismerte el a vádak, így nem léptek fel ellene. Teljesítménye nincs arányban képességeivel és lehetőségeivel. Ettől kezdve minden évben találunk hibát a „munkájában”, a leggyakrabban ismétlődő, hogy felszínes, komótos, ha jelez is problémákat, nem mélyíti el az információkat. Jutalmat kapott, de ritkán és keveset. Egyszer akarják ötszáz lejelle jutalmazni, de csak 400-at engedélyez a vezetés (1965. 08. 01.).

Az általa szolgáltatott információs feljegyzések közül a legelső, ami a munkamappában szerepel, 1969. 03. 26-án kelt, tehát az első hét év „termése” hiányzik, az idézett elemzések megállapításai ellenőrizhetetlenek. Munkamappájának regisztere – ami, ahogy fentebb láttuk, nem felel meg a benne szereplő feljegyzések számával – 209 tételt tartalmaz. Az első 1972. 04. 23-án kelt, Dobri Jánosról szól, az utolsó 1989. 02. 16-án ugyancsak róla. A

⁴⁹ Uo. 263.

külföldiekről írottak aránya annyira elenyésző, illetve olyan kevés az, amelyik nem egyházi célszemélyre irányul, hogy a Gálffy Zoltánnál alkalmazott kategorizálás itt alkalmazhatatlan. Igazolják az elemzések azon megállapítását, hogy nemcsak a kijelölt személyekről, hanem saját kezdeményezéséből is készített feljegyzéseket. A már említett Dobri Jánosról készült a legtöbb (lásd a DUNCA IOAN/DOBRI JÁNOS fejezetnél), 20, Cseh Zsoltról 17, Juhász Istvánról (lásd a IULIAN fejezetnél) 9, Szép Róbertől és Tőkés Istvánról (lásd a PRO-FESORUL fejezetnél) 8-8, Dobai Istvánról és Nagy István hídelvei lelkészről 7-7, Molnár Dezsőről 6, Adorján Kálmánról 5, Adorjáni Albertről, Péntek Árpádról, Tőkés Lászlóról 4. Noha Mihály Károlyról kellene a legtöbb szólni az elemzések alapján, róla szintén 4 feljegyzés készült. Feltűnő, hogy közvetlen munkatársai közül Dávid Gyula püspökhelyettesről egy sem, Nagy Gyula püspökről 1, Bóné Lajosról egy sem, Nagy Gézáról szintén csak egy feljegyzés készült. A külföldiek közül egyre kell több figyelmet fordítani, Katharina von Drimmelenre (3 feljegyzés). Összesen 78 célszemélyt vett célba, van jó néhány „több személyről”, és „érdektelen” tartalmúnak minősített feljegyzés is.

A mappában benne lévő, de a tartalomjegyzékből hiányzó feljegyzések főleg külföldiekre vonatkoznak. 1969. július 17-én több mint egy hónappal korábban, június 12-én történt találkozást rögzít. Pokoly László kanadai lelkész, az egykori kolozsvári teológiai tanár fia jelenik meg a Farkas utcai parókián. Kolozsváron született, négyéves volt, amikor Debrecenbe költöztek. Két testvérének sírját szeretné meglátogatni, Zilahon szintén rokonokat keres fel a temetőben, majd Debrecenbe távozik. Azt is elmondta, hogy postatisztviselő volt, amikor 1945-ben elhagyta Magyarországot, a teológiai diplomát Kanadában szerezte. Szőcs László segédlelkész kísérte el a szülői házhoz és a teológiára, majd ő maga városnézésre kísérte. Ahogy azt BALOG MÁRTON/Csutak rendszerint a külföldiekről állítja, Pokoly is el volt ragadtatva a szembeötlő fejlődéstől, és megkérte az informátort, tanítsa meg helyesen ejteni Ceaușescu nevét. Este a Continental vendéglőbe invitálta vacsorázni a vendéget az informátor. A vacsorán jelen volt Orbók Sándor református lelkész a Szilágy megyei Hidalmásról, akinek az anyja és a testvére Pokoly kanadai gyülekezetének a tagjai, s aki járt is náluk Kanadában. Pokoly mindennel elégedett volt, csak azt nem értette, hogy ha táviratot küldött érkezéséről a Siesta Hotelbe, miért nem tartottak fenn számára szobát. Egy nagyon rossz minőségű szállást kapott az ONT-tól (Nemzeti Turisztikai Hivatal). Június 24-én Zilahon járt Pokoly, majd másnap visszautazott Magyarországra. Onac Ioan tartótiszt elégedett a feljegyzéssel, más forrásból is ugyanígy értesültek. Főnöke azonban megjegyzi, figyelmeztesse az informátort, hogy rögtön jelezze külföldiek érkezését, nem a távozásuk után egy hónappal.⁵⁰

Feltehetően sejtí 1971. 10. 19-i feljegyzésében, hogy Sógor Sándorról miért kérnek tőle információt. (Tartótsz szerint beszerzésének lehetőségeit tanulmányozzák.) Kizárólag pozitív tulajdonságokat említ. Évfolyamelső volt, szorgalmas és tehetséges. „Lelkészként nagyon öntudatos lévén, kollégái elismerik. Minden parókián, ahol eddig szolgált, renoválta az egyházi épületeket, vagy újat épített, ahogy most is teszi.” A befejezés pedig jelzésértékű: „Ami a politikai nézeteit illeti, ebből a szempontból részletekbe menően nem beszéltem vele, de fent említett jellemvonásai alapján feltételezhető, hogy becsületes ember, és kész a közérdeket szolgálni.”⁵¹

⁵⁰ R268544/2/243–244. Érdekes, hogy az informátor mintha nem tudná, hogy vendégének apja Pokoly József, az első erdélyi egyháztörténet szerzője, kolozsvári, majd debreceni teológiai tanár, a századelő tudományos életének jeles személyisége. Az is lehet, azt a látszatot akarta kelteni, hogy vendége nem valami jelentős személyiség, ezért nem is jelentette idejében.

⁵¹ Uo. 203.

PÉTER ANDRÁS 1971. 10. 19-i feljegyzése svájci útjának egy, a Securitatét nagyon is érdeklő részletéről számol be. A már általa is jelentett Orbán Magda felhívta, és másnap felkereste őt Locarnóban. Ezúttal nemcsak sokat beszélt, hanem „megmutatta az általa írt cikkeket. Megkértem, hogy adja ezeket kölcsön, de elutasított. A cikkeken az ő franciaországi tevékenységéről ír, különös tekintettel panaszaire. Azt mondta, azért harcol, hogy a Nyugat megismerje a magyarországi egyház sármalmas állapotát, és az erdélyi magyarok helyzetén javítson. Sajtókonferenciákat tartott, amelyen rámutatott arra, hogy az MRE vezetői az állambiztonság emberei. Tevékenységét nagymértékben akadályozzák a Franciaországba emigrált református lelkészek, mint például Kulifay,⁵² akik a Szamosközi⁵³ püspök által irányított kémhálózathoz tartoznak. Ebbe a csoportba sorolható a hollandiai Tüski⁵⁴ is. Hogy mennyire veszélyesek ezek az emberek, az is mutatja például, hogy kölcsönzött Papp László nagyváradi püspök fiának, Papp Istvánnak a magyarországi és romániai tényleges helyzetet feltáró könyveket, amiket annak szobájából elloptak, és őt (Orbán Magdát) egy Kulifay által felbízott magyar munkás felpofozta.” Azt is elmondta, hogy a romániai árvizet követően elkészítette a segélyezésre szoruló erdélyi lelkészek címlistáját, valamint egy memorandumot szerkesztett az RKP főtitkárnak franciaországi látogatása alkalmából, amelyben több jogot kér az erdélyi magyarság számára. De nemcsak az emigráns magyar lelkészek, hanem a francia református egyház vezetői is akadályozzák a tevékenységét. Mind Bourget, az elnök, mind Jacques Marchand lelkész elhiszik, hogy Romániában és Magyarországon az egyházak helyzete kitűnő. PÉTER ANDRÁS ügynök megkérdezte a benne bízó Orbánt, mit vár tőle. Vendége elmondja, hogy beteg, miközben franciaországi ellenségei megakadályozták, hogy tisztességes fizetést kapjon, mindössze 140 frank segélyből tengődik. Arra kéri az ügynököt, járjon közbe a HEKS vezetőjénél, Schaffernél, hogy a svájci egyház segélyezze őt. PÉTER ANDRÁS azt feleli, nincs olyan viszonyban Schafferrel, hogy ilyen szívességet kérhessen tőle. Orbán Magda távozása után PÉTER ANDRÁS érdeklődik, mi róla a vélemény? Balla Sándor jugoszláviai lelkész, Zsindely Endre zürichi tanársegéd, Lémes József bázeli református lelkész egybehangzóan állítják, Orbán „nem normális,” agresszivitása agyabajának a következménye, a franciák be is akarták utalni egy klinikára, de kudarcot vallottak. Az ügynök Lémesiről és Krüzsely József berni lelkészről is közöl életrajzi információkat a Securitatével, de egyiket sem tartja Romániára nézve veszélyesnek. Krüzselynek az a kijelentése, hogy a bécsi döntés után Észak-Erdélyben a közigazgatásban dolgozott, és esetleg még élhetnek, akik emlékeznek rá, ezért nem kíván Romániába utazni, felkelti a Securitate érdeklődését, PÉTER ANDRÁS megbízásának megfelelően igyekezett

⁵² Az abai születésű Kulifay Imréről (1908–1986) van szó. Tanulmányait Budapesten és Bázelen végezte, 1934-ben az MRE kinevezte a francia területeken élő magyarok missziós lelkészének havi 400 pengő támogatással (1947-ig). 1964-től nyugdíjazásáig taxisofőrként tartotta fenn magát. Vajdahunyadi származású feleségén (Balla Irén) keresztül erdélyi kapcsolatokkal is rendelkezett. Forrás: www.nyemrlsz.newlights.info.

⁵³ Szamosközi István 1959–1977 között volt a Dunamelléki Ref. Egyházkerület püspöke, s SZATMÁRI fedőnéven a magyarországi politikai rendőrség titkos megbízottja (tmb.) 1958–1985 között. Orbán állítása viszont, miszerint kémhálózat irányítója lett volna, nem bizonyítható, ahogy Tüski István ilyen irányú tevékenysége sem. Majsai Tamás: *Harminc éven át állambiztonsági ügynökök álltak a magyarországi ref. egyház élén.* (A továbbiakban Majsai, 2006.) In: www.mozgovilag.com, 2006. április. (Letöltve: 2014. 07. 22. Kósa László: *Állambiztonsági szervezet hálózata a református egyházban.* Théma, 2010. 1–2. (A továbbiakban: Kósa, 2010.)

⁵⁴ Tüski István (Budapest, 1924 – Utrecht, 2010) református lelkész, aki 1947-ben ösztöndíjat kapott Hollandiába, és kint maradt. A Holland Ref. Egyház megbízta a hollandiai magyar emigránsok lelkipályozásával. Később a Kárpát-medencei magyar ref. egyházak és a holland egyházak közti kapcsolat ápolásának szenteli életét.

Katharina van Drimmelenről is bővebb információkat szerezni, de csak két dolgot árult el önmagáról. Az USA presbiteriánus egyházának alkalmazottjaként feladata az ausztriai presbiteriánusok lelkigondozásán túl, kapcsolatot teremteni a szocialista országok egyházaival, mindenekelőtt a reformátusokkal és ortodoxokkal.⁵⁵ Hogy a jelentés, különösen annak Orbán Magdára, valamint Katharina van Drimmelenre vonatkozó része mennyire fontos volt a Securitate számára, a kommentárok is tanúsítják. Onac Ioan tartótiszt: „Krüzsely Zoltánról és Katharina van Drimmelenről készítsen kiegészítő feljegyzést. Az Orbán Magdával folytatott beszélgetésről és általában a negatív aspektusokról ne szóljon senkinek. Amennyiben K. van D. az országunkba érkezik, azonnal értesítsen. Intézkedés: Jelentés az I. Igazgatóságra, különös tekintettel a DUNAREA tervre. [...]” A tartótiszt főnöke pedig így folytatja: „Onac elvtárs! Orbán Magdáról minél sürgősebben készítsünk külön jelentést az I. Igazgatóságnak. Ugyanakkor végezzünk elszigetelési tevékenységet, elmélyítve az elmentéket közte és a francia református egyház között.” Összegzésképpen leszögezhető: minden bizonnyal a több, egymástól független forrás által is jelzett pszichikai jellegű betegsége sok nehézséget okozhatott Orbán Magdának, de hogy ellenségeképe nem rögeszme, azt épp a Securitate reagálása bizonyítja. A magyarországi egyháziügyök-kutatás jelenlegi állása szerint pedig a Szamosközi püspökről vallott nézetei sem voltak a valóságtól elrugaszkodottak.

A már regisztrált és a dossziében is megtalálható feljegyzések közül csak pár jellegzetes kerül itt bemutatásra.

PÉTER ANDRÁS a 1972. 06. 23./8-as feljegyzésében kiegészíti a BIBLIOTECARUL/Gálfy Zoltán által Kozma Endréről készített életrajzot. Kozma apja zsidó nemzetiségű volt, kommunistaként az első világháború utáni magyarországi bolsevista hatalomátvitelben részt vett, a Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrált. Kozma Endre ezért született Bécsben. Anyja és öccse Magyarországon élnek. Kozma Endre becsületes ember és jó lelkész. Negatív vonása, hogy „túl sokat beszél, és nincs tehetsége a mondatok világos, pontos megfogalmazásához”. Ezért a lelkészi gyűléseken, noha meggyőződéses demokrata, gyakran félreértik. 1982. 05. 29-én a célszemély kolozsvári egyházközségében kialakult helyzetről tudósít. Előadásmódján érződik, hogy nem akar ártani Kozmának. Híveinek egy része nem szimpatizálja. Hiába próbált hatni rájuk, kedveskedni nekik, például ha betegek voltak, meglátogatta őket a kórházban, át akarnak iratkozni a szamosfalvi gyülekezetbe. PÉTER ANDRÁS hibásnak tartja Kozma Endrét azért, mert „hajlíthatatlan”, meggyőződése, hogy „aki nincs egy véleményen vele, az ellensége az egyháznak”. Tévedett abban is, hogy elfogadta az elégedetlen hívek „statútumellenes álláspontját”, akik mivel közelükben létezik egy imaház, önállóan tekintik magukat. Ungvári alezredes alig olvasható kézírásából annyi világos, hogy ügynököket arra biztatják, a lelkészi tájékoztató gyűléseken hozza nyilvánosságra a Kozma Endre körül kialakult áldatlan légkört, ezzel is gyengítve a „pietista vonalat”. Érdekes, hogy Péntek Árpád/KISS ISTVÁN már idézett, egy hónappal később készült jellemzésében azzal is vádolja Csutak Csaba esperest, hogy Kozmát túlzottan támogatja, 10

⁵⁵ Uo. 181–184. A jelentésben említett Papp István Franciaországban tanult. A kommentárok eredeti szövegei: „Să face note în completare cu privire la Krüzsely Zoltán și Katharina Van Drimmelen. Cele rezultate din discuțiile cu Orban Magda și în general aspectele negative să nu le relateze la nimeni. Să ne informeze în timp util de venirea lui K. van D. în țara noastră.” „Tov. Onaci Legat de Orban Magda să facem un raport separat pentru Dir. I-a și acesta cât mai urgent. Totodată să ducem o acțiune de izolare ei, adică dimensiunile existente între ea și biserica reformată din Franța.”

000 lej évi segéllyel teszi lehetővé, hogy a felesége egyházi alkalmazásban maradhasson. Ez pedig azért helytelen, mert a „pietista vonalat” erősíti.⁵⁶

A 1974. 03. 28-án kelt 39. sz. feljegyzésben arról tudósít, hogy „elterjedt az a vélemény a református lelkészek közt, hogy két tábor létezik állítólag, az egyiket dr. Tőkés István, a másikat dr. Juhász István vezeti. A két tábor nem ideológiai vagy politikai szempontból különbözik, kizárólag személyi szempontból, mindkét lelkész természetétől fogva szeret befolyást és tisztséget szerezni. Az összeütközések a káderpolitikában jelentkeznek, vagyis az egyházi tisztségek betöltésénél. Az utóbbi időben Tőkésnek több sikere volt, befolyása alatt tartva a püspök urat, akin keresztül tisztségeket tudott betölteni (*saját támogatóitjaival*), mind a kerületi központban, mind a Teológián.”⁵⁷

A kolozsvár-hídelvei lelkész, Nagy István főleg családi hátterével szerepel feljegyzéseiben. Így tudósít arról, hogy lánya, Margit, Jugoszláviába ment férjhez, Szegeden szület, Budapesten tett le bizonyos vizsgákat, mert a kolozsvári tanulmányainak egy részét Jugoszláviában nem ismerték el. Hogy fia Miskolcon tanul, szintén nem lehetett újdonság a Securitaténak, hisz az ő jóváhagyásuk kellett elengedéséhez. Az állambiztonságot az érdekli, gyermekei meglátogatásával egy időben nem hozott-e be az országba tiltott propagandaanyagot Nagy István. Arról, hogy miket mond a célszemély Csutak/PÉTER ANDRÁS rendszert csak akkor tudósít, amikor fültanúk is vannak. Ilyen a 1976. 03. 11-én kelt 75. sz. feljegyzés: „Molnár Dezső, Hegedűs József és más kolozsvári lelkészek jelenlétében Nagy István elmesélte, hogy a teológián »cirkusz« robbant ki. Juhász István kezdeményezte, hogy kb. nyolc negyedévest ne engedjenek szakvizsgára. Érdekes, hogy a forrás információi szerint Nagy jó kapcsolatot ápol Juhász Istvánnal, mégis elítélte ezt a kezdeményezést. Szerinte hagyni kellett volna őket vizsgázni, s ha nem tudnak, megbuktatni.” A tiszt kommentárja jelzi, hogy Nagy nem jól értesült, de hogy az ügy mögött a Securitate lapul, arról hallgat.⁵⁸ (*Lásd még I. köt. 175–180.*)

A 1974. 09. 18-i 45. sz. feljegyzés megfogalmazásából kitűnik, hogy azt nem igényelték tőle, saját kezdeményezésre készítette. „A forrás tájékoztat, hogy szeptember 9-én elhunyt, és 1974. szeptember 12-én eltemették a nyugdíjas teológiai professzort, dr. Nagy Andrást. Minthogy korábban bizonyos helyzetekben már készítettem nevezett professzor személyéről és megnyilvánulásairól információs feljegyzéseket, úgy vélem, informálhatok a haláláról és eltemetéséről is.” (*A halál okát a hivatal letakarta.*) Ezután felsorolja, ki temetett (Cseh Zsolt), kik mondtak beszédet (Nagy Gyula püspök, Geréb Pál, Hermann Binder teológiai tanárok, az esperes – vagyis az ügynök –, Erszénes Samu a presbitérium nevében, a temetőben Pályi Béla lelkész végezte a szolgálatot, aki ott lelkészkedik, ahol Nagy András ifjúkorában). Befejező mondat: „A temetés egésze fegyelmezetten ment végbe, egyetlen gyanús megnyilatkozás nem volt.” A tartótiszt kommentárjából megtudható, hogy az elhunytat haláláig általános információs felügyelet alatt tartották.⁵⁹

A már idézett mellett a Mihály Károlyról készült feljegyzésekre példa az 1975. 04. 12. 54. számú: „A forrás tájékoztat, hogy Mihály Károly nyugdíjas lelkésszel találkozott március 26-án, aki félnormával pénztáros az esperességen. Autóbalesetéről beszélgetve elmondta, hogy egy alkalommal a szamosfalvi parókia kerítése mellett két teherautó összeütközött. Az érintett kamionsofőrök közül az egyik román volt, a másik magyar, és az utóbbit hozták ki

⁵⁶ Uo. 142., 19.

⁵⁷ Uo. 104.

⁵⁸ Uo. 68.

⁵⁹ Uo. 97.

vétkesnek, épp azért, mert magyar volt.” PÉTER ANDRÁS feladata továbbra is jelenteni az ÁIF-ben nyomozott Mihály Károly „nacionalista-irredenta” megnyilvánulásait. Intézkednek, hogy egy héten belül elemezzék a célszemély (*Mihály Károly*) teljes anyagát.⁶⁰

A Cseh Zsoltról készült feljegyzések közül az elsőben leírja, hogy célszemély László Dezső utóda, ami eleve nem könnyíti meg a dolgát. Falusi lelkészként, noha semmilyen perspektíva nem volt előtte, megtanult hollandul. Az elvárásoknak nem felel meg minden tekintetben, de ennek több oka lehet, többek közt épp a megfelelési kényszer (1975. 12. 03./71.). 1976. 09. 08-án azt jelenti, hogy lelkész kollégája átadott neki egy postán érkezett furcsa küldeményt. A levelet a csehszlovákiai Kassán postázták, és négy nyomtatott oldalnyi szöveg van benne. „A nyomtatvány a magát »Erdélyi Kommunista Egység«-nek nevező titkos szervezet újságjának 1., (*első*) Kolozsváron kiadott száma akar lenni, tartalma ellentmondásos és konfúz cikkek, hírek. Személyes véleményem az, hogy aki ezt az álújságot kitalálta, nem épelméjű.” A Securitaténak átadott anyag nem kelt olyan feltűnést, mint később az Ellenpontok, de a tartótiszt szerint felhasználhatják Cseh Zsolt eltervezett beszervezésénél. Hogy a szokatlan kiadvány problémájára később visszatértek volna, nincs semmi nyom. A 1988. 03. 26-án kelt 200. sz. feljegyzés azt bizonyítja, hogy a beszervezés, legalábbis a jelzett időpontig, nem sikerült, ugyanis a tartótiszt megjegyzi, hogy Cseh Zsoltot INYD-ben feldolgozzák, vagyis megfigyelési szintjét magasabb szintre emelték. PÉTER ANDRÁS jelenti, hogy „a megbízás alapján 1988. 05. 26-án beszélgetett Cseh Zsolttal. [...] A beszélgetés eredménye: „Csetri Elek nyugdíjas professzor többször megkereste, hogy segítsen megszervezni a Református Gimnáziumban 45 éve végzett öregdiákok találkozóját. A megkeresett minden támogatást megad, és megszerezte a püspökség engedélyét is.” PÉTER ANDRÁS szintén részt fog venni, hogy „megelőzzön minden tevékenységet, amely nincs összhangban az egyházban megszokottakkal”. Ugyanekkor Cseh kifejtette, hogy nagyon kíváncsi, hogyan fog Grósz Károly⁶¹ magyar pártvezető reagálni a románok tiltakozására. Az ügynök nem tudta, miről van szó, mire Cseh elmagyarázta. A Kossuth rádió közlése tette, hogy Románia nehézfegyver vásárolt Norvégiától, majd továbbadta azt Izraelnek, így hozzájárul az izraeli atomfegyver kifejlesztéséhez. A hír miatt Norvégia Romániánál, Románia Magyarországnál tiltakozott, s most a románok várják, mit fog lépni Grósz. Cseh Zsolt arra tippel, hogy még a nap folyamán megszólal az ügyben Bányász Rezső⁶², a magyar kormány szóvivője. „Cseh elítéli a románokat, mert ők azok, akik félrevezetik a világ közvéleményét, és nem Magyarország, amely a szabad véleménynyilvánítást tiszteletben tartva közölte a hírt.”⁶³

BALOG MÁRTON/PÉTER ANDRÁS azon lelkészek közé tartozott, akik a karrier érdekében döntöttek a Securitatével való együttműködés mellett. Hiába ismerte el mindenki rátermettségét, felkészültségét, nyelvtelenségét, amíg el nem kötelezte magát az állambiztonság szolgálatára, önmegvalósítása akadályokba ütközött. Alaptermészetének negatív jellemvonásai (*amelyeket elég plastikusan leírtak szintén ügynökként működő lelkész kollégái*) arra késztették, hogy a „könnyebbik utat válassza” akkor is, amikor csalódott az állambiztonság mindenhatóságában. Egyházi vezetőként viszont engedelmeskedett a Vallásügyi Államtit-

⁶⁰ Uo. 89.

⁶¹ Grósz Károly (1930–1996) kommunista magyar politikus, a Magyar Szocialista Munkáspárt főtítkára, a Minisztertanács elnöke, a rendszerváltás egyik kulcsfigurája.

⁶² Bányász Rezső (1931–2012) kommunista politikus, diplomata (londoni, dublini, ottawai nagykövet), a Kádár-korszak első kormányzóvivője (1986–1988). Forrás: www.ras2.b log.hu (letöltés: 2014. 07. 22).

⁶³ Uo. 9–10.

kárság elvárásainak, intézkedései lehetővé tették, hogy a Securitaténál végbement irányváltás szellemében ne kelljen közvetlenül beavatkozniuk: a „piszkos munkát” elvégzi bizalmi emberük. Ezért megtartják a Securitate szolgálatában a rendszer bukásáig, noha az ügynöki ténykedését kísérő elemzések mind gyakrabban kritizálják.

BIBLIOTECARUL (KÖNYVTÁROS)⁶⁴

A teológiát és bölcsész szakot is végzett Gálffy Zoltán megfigyeléséről az első adat 1951. 03. 14-én kelt, amikor Vásárhelyi János püspök titkára volt. A SINAI A. fedőnevű ügynök szerint Gálffy a KEPTI főkönyvtárosa és a püspök „informátora”. Hogy SINAI nem nagy híve a célszemélynek, feljegyzéséből egyértelműen kitetszik. „Demagóg, korrupt és szocializmusellenes. Lelkészek előtt tett kijelentéséből ítélve, miszerint ő szoros kapcsolatban áll Stanciu Stoian⁶⁵ miniszterrel, és a Kongresszus alkalmából Stanciu miniszter biztosította, hogy bármilyen problémával fordulhat hozzá, mert ő megoldja, kitetszik, hogy szeret nagyolni, dicsekedni a felső vezetéshez fűződő kapcsolataival. [...] Karrierista, az imperialista adók által sugárzott minden politikai eseményről jól informált, és terjeszti is azokat.”⁶⁶ Ezeket a SINAI által sugallt gyanúsítási motívumokat az ellenőrzési mappa lezárásáig, folyamatosan újraismétlik a megfigyelés indokaként.

A teológushallgatók és tanárok 1959 elején kezdődő üldözésekor került újra képbe. Az akkori letartóztatások fő informátora, ARDELEANU, ahogy mindenkit, Gálffy Zoltánt is igyekszik bekormányozni. A Fülöp Dénesről 1959. január 22-én írt feljegyzés kiegészítéseként többek közt azt állítja, hogy „Fülöp és csoportja”, Gálffytól szerezte be a „tiltott könyveket” a magyarországi „ellenforradalom idején”. ARDELEANU az 1959. február 17-én kelt feljegyzését, amelyben Geréb Pál teológiai tanárt nevezi fő reakciónak és a teológusok politikai megrontójának, s igen sok tanár és diák nevét felemlíti, Onac Ioan szekus hadnagy így kommentálja: „Geréb Pált, Borbáth Dánielt és Nagy Andrást információs akcióban nyomozzuk. Dobri János le van tartóztatva, és a szamosújvári börtönben tartják fogva,⁶⁷ Horváth Jenőt pedig betánista tevékenységért szintén információs akcióban követtük (amit a C ügyosztály jelenleg lezárt). Juhász István professzor és Kerekes Márton egykori teológus szerveink kollaboránsai, ám rosszindulatúnak és őszintétlennek bizonyultak. Ami a többiekkel illeti, mint Fülöp Dénes, Adorjáni Dezső, Boné Lajos, Kozma Zsolt és Gálffy Zoltán ellenséges tevékenységükről ismeretesek, és javasolni fogjuk letartóztatásukat.”⁶⁸ Gálffynak ellenőrzési mappát kell nyitni. A tiszt kommentárja arra is utal, hogy ARDELEANU megrendelésre gyártotta a feljegyzéseket. Nem csoda, hogy 1959. 03. 09-én már Nemes Árpád lelkészről, aki teológus korában a segédkönyvtárosi szolgálatot is végezte, azt állítja, hogy „segített szétosztani a tiltott könyveket”. INCZE WALTER ügynök ezúttal kissé javít Gálffy helyzetén, jelezve, hogy a főkönyvtáros szerint a teológusok nem tőle, hanem Grădinaru Aureltől,⁶⁹ a Román Írószövetség tagjától kapják „a rendszerrel szemben ellenséges hangvételű könyveket”. Ők ketten elhatározták, hogy kérni fogják az intézet vezetésétől, tiltsák ki a teológiáról Grădinaru Aurelt. Onac hadnagy ezúttal az író kivizsgálását és ügyében Gálffy

⁶⁴ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I210058. és a Fond Rețea R268543/1–4. jelzetű dossziékban találhatók.

⁶⁵ Stoian, Stanciu (1900–1984) román pedagógus-szociológus, a pedagógia tanszék vezetője (1955–1970) a bukaresti egyetemen, kultuszminiszter (1947–1951). Forrás: www.suceava.djc.ro és www.crispedia.ro (letöltés: 2014. 07. 22.)

⁶⁶ I210058/3.

⁶⁷ Onac javasolja, hogy Páll Ferenc századossal együtt küldjék őket Szamosújvárra, hogy Dobrit és Soós Ferencet kivallassák az ügy részleteiről.

⁶⁸ Uo. 8–11. A letartóztatást végül is Fülöp Dénes és Adorjáni Dezső esetében foganatosították.

⁶⁹ Gredinár Aurél (1896–1967) újságíró erdélyi magyar lapoknál, színművész, nevét gyakran írják románosítva, ahogy fent is.

Zoltán tanúkenti meghallgatását javasolja. Május 5-én sort kerítettek a bűnügyi kivizsgálásra. Előtte azonban provokációgyanús körülmények között bekerült az intézet könyvtárába egy tiltott könyv. A Gálffy Zoltán kivizsgálásáról felvett jegyzőkönyv arról számol be, hogy előző este a Securitate feljelentés alapján kérte a főkönyvtárostól Rákosi Viktor *Elnémult harangok* c. betiltott könyvének átadását. A regény a tiltott könyvek számára létesített, lepecsételt szekrényben található. A tiltott könyvek elkülönítése 1955–1956 folyamán történt, Juhász István utasítására, aki a könyvtárért felelt, és aki úgy tudta, a könyvtárak működési szabályzata ezt előírja. Rákosi regényét pár héttel korábban Szabó Rozália diakonissza adományozta a könyvtárnak, és Juhász István jóváhagyásával bezárták az ominózus szekrénykébe. A főkönyvtáros szerint 17 személynek van kulcsa a könyvtárhoz, de a tiltott könyvek szekrényéhez, amely viaszpecséttel volt lezárva, csak neki és Juhásznak volt hozzáférése. Különböző két hónappal korábban ott járt Stănescu, a Kultuszminisztérium felügyelője, és meg volt elégedve a szekrénykével. Gálffy kizártnak tartja, hogy abból tiltott könyv bárkihez is került volna. A jegyzőkönyvben a fentebb emlegetett író neve fel sem merül.

1964-ben újból érdeklődött Gálffy felől a Securitate. DÉNES JÁNOS kéziratos feljegyzésben jellemzi, elsősorban az egyházi szakszervezetben kifejtett pozitív tevékenységét hangsúlyozza, illetve hogy a teológusoknak „haladó irodalmat” ajánl (1964. június 18.). Másik alkalom Marcel Pradervand,⁷⁰ az EVT főtítkára és Varga Imre⁷¹ csehszlovákiai református püspök romániai látogatása (1964. október 21–29.). A feljegyzés készítője szintén DÉNES JÁNOS informátor, aki egyben az intézet rektora. Pradervand megkérdezte Gálffyt, hogy megkapták-e azt a négy könyvet, amit az EVT küldött. Gálffy tagadólag válaszolt, de jelentette az esetet a rektornak. DÉNES JÁNOS azonnal szólt Gheorghe Nenciuinak, a Vallásügyi Államtitkárság igazgatójának. A vele folytatott egyeztetés nyomán „helyesbíténi kellett” a könyvekkel kapcsolatban. A küldemény a bukaresti ortodox patriarkátus közvetítésével érkezett, és Gálffy nem tudta, hogy az tulajdonképpen az EVT adománya. Pradervand nagyon örült a helyesbítésnek.⁷²

A fenti jellemzés valószínűleg a dosszié lezárásához kellett. Ugyanis az 1964. 06. 27-én készült lezárási javaslat a DÉNES JÁNOS által leírt pozitívumokkal indokolja a korábban ellenségesnek tekintett célszemély ügyének lezárását. Hogy a lezárt dossziéba, hogy került későbbi, egyébként jelentéktelen anyag (1967-es dátummal a legutolsó), nem tudni.

Gálffy ügynöki tevékenysége 1971-ben kezdődött. Az 1975. 10. 17-én készült személyi kartoték szerint 1971. október 6-án beszervezték BIBLIOTECARUL (Könyvtáros) fedőnéven. Sem előtanulmányok, sem kötelezővény, sem beszervezési terv, sem a beszervezés lefolyásáról beszámoló jegyzőkönyv nem szerepel iratgyűjtőjében. Az ügynöki tevékenységet méltató elemzések viszont fellelhetők. Az első ilyen elemzés 1973. 06. 26-án kelt, Onac Ioan

⁷⁰ Pradervand, Marcel (1905–1983) svájci teológus, az RVSZ főtítkára. Forrás: www.geni.com.

⁷¹ Varga Imre (1905–1980) Losoncon és Hallé-ban végezte teológiai tanulmányait, 1931-től rimaszombati lelkész. 1953-tól haláláig a Szlovákiai Ref. Egyház püspöke, az RVSZ alelnöke két ciklusban.

⁷² Uo. 41–43. DÉNES JÁNOS feljegyzése sajátos fényt vet a korabeli protestáns-ortodox viszonyra. Varga Imre, aki akkor az RVSZ alelnöke volt, járt Iustinian pátriárkánál, és átadta neki a II. vatikáni zsinatról a református megfigyelők által készített bizalmas jelentést. Erdélyi vendéglátóinak megígérte, hogy a pátriárkánál esedékes búcsulátogatáson megkéri, adja át a bizalmas iratot az erdélyi református egyház vezetőinek is. Egyébként DÉNES JÁNOS november 14-én kelt feljegyzését sok más előzte meg, például a BALOG MÁRTON fedőnevű ügynök, akkor püspöki titkár, még a látogatás idején, október 27-én elkészítette a maga igen részletes jelentését, amelyben arra helyezi a hangsúlyt, hogy a vendégek egyetértettek a román állam Vatikán-politikájával, és elismerték a feltűnő fejlődést. (Uo. 44–46.)

tartótiszt kézírásával. A szokványos fordulatok mellett *(nem fedte fel ügynöki mivoltát, teljesítette a rábízott feladatokat, az instrukciók szerint járt el)* két meglepő adat szerepel. Az egyik, hogy a titkos találkozók az ügynök lakásán történnek. *(1977 októberétől Ungvári József lesz a tartótisztje, a találkahely pedig rendszerint a MARLANA ház.)* A másik egyfajta önkritika, hogy „objektív okok miatt ellenőrzése hiányos volt”.

A jelzett kartotékban szereplő méltatás különösen a németországi és hollandiai útja során kifejtett tevékenységét dicséri. Befejezésként megjegyzi, hogy „mivel négyezer lej fölötti javadalommal rendelkezik, jelen pillanatig nem kapott pénzbeli juttatást”. Több informátorral ellenőrzik *(CSOMA, NAGY GÉZA, IMRE IOAN)*, de a könyvtárba is helyeznek AEB típusú lehallgatót, mivel telefonja nincs.⁷³

A személyi kartoték azzal a céllal készült, hogy BIBLIOTECARULt tervezett NSZK-beli útján bevessék, mint külföldre specializált ügynököt. Spătaru ezredes, a 920/F KE főnöke elutasítja a tervet: sem olyan jellegű külföldi kapcsolatokkal nem rendelkezik, sem az eddigi ellenőrzések nem elegendők ahhoz, hogy a bevetés sikerét garantálnák. Ezért csak „általános kontrainformációs kiképzésben részesítsék” a külföldi út előtt, javasolja az 1975. 11. 10-én kelt kísérőlevelében, amellyel visszaküldi Kolozsvárnak az ügynök dossziéját.

Az 1976. 12. 01-jén kelt elemzés szerint a külföldi tanulmányra azonos év szeptember-decemberében került sor, és ezalatt az ügynök mégiscsak a 920/F katonai egység hálózatába került át. Az elemzés elégedett az ügynökkel: „Kevéssel hazatérése után az informátor nagyon fontos adatokat közölt bizonyos folyóiratok, kiadók, valamint a magyar emigráció személyiségeinek irredenta-nacionalista és ellenséges tevékenységére nézve, úgy az NSZK-ban mint az USA-ban [...]” Oprea Florian őrnagy, a kolozsvári I/B ügyosztály vezetője megparancsolta, hogy a jövőben meg kell könnyíteni BIBLIOTECARUL külföldre jutási lehetőségeit, ugyanakkor az intézetben belül „konkrét feladatokat kap Gellért Gyula, Kiss Károly és Zöld György egyetemisták ügyében, akiket INYD-ben nyomozunk [...]”. „Ugyanakkor jelezni fogja a Protestáns Teológiai Intézet keretében működő oktatók sovén-nacionalista tevékenységét is [...]”.⁷⁴

Az 1977-es elemzés azt hangsúlyozza, hogy lehetőségeihez képest nem nyújt megfelelő teljesítményt. A következő két évben tevékenységének javulását állapítják meg, 1979-ben a TIRON-ügyben is információkat várnak tőle. 1980-ban kiemelik azt a „lényegi hozzájárulást”, amivel segített a KONGRESSZUSTAGOK, HERODOT, VIZITATOR fedőnevű ügyekben. 1981-ben javára írták „az operatív helyzet uralását” a PIETISTÁK ügyben és TÓBIÁS tevékenységének ellenőrzését. Ugyanebben az évben „az egyház vezetése tanulmányozza püspökké válásának lehetőségét”. *(A szövegből nem világos, hogy az egyházi vezetés alatt a Vallásügyi Államtitkárságot, vagy az egyház választott tisztségviselőit érti. Az a tény, hogy a három évvel későbbi főjegyzőválasztáson Gálffy az állam jelöltjei közt volt, az előbbi feltételezést erősíti.)* 1982-ben a BARAJUL (Gát) akcióban felmutatott pozitív hozzájárulását emelik ki.⁷⁵ 1983-ban és 1984-ben a már említett érdemek mellett a Tőkés István elszigetelésében játszott szerepét dicsérik, 1984-ben az elhunyt nagyváradi lelkészi főjegyző, Vidits György helyett őt

⁷³ ACNSAS R268543/1/6-7., 14.

⁷⁴ Uo. 54.

⁷⁵ A BARAJUL (Gát) akció külföldi irányultsága, mert az ügynököt erre külön felkészítik, a felkészítést is központilag kell engedélyezni. Ennek keretében találkoznia kell a németországi Szőke János jezsuitával és Tollas Tiborral, a müncheni Nemzetőr főszerkesztőjével, valamint a magyarországi Illyés Gyulával és Tóbiás Áronnal.

javasolják újabb NSZK-beli delegációba, „különös tekintettel a RINUL (RAJNA) akcióra”. Tevékenységének további kiértékelése hiányzik a dossziéból.

BIBLIOTECARUL munkamappája háromkötetes, pontosabban a második terjedelme miatt kettéosztották. Az első kötet (270 lap) regisztere szerint 189 számozott jelentést és sok számozatlan tartalmaz. Úgy tűnik, számozott tartalomjegyzék készítését 1972 márciusától volt kötelező készíteni, a korábbi információs feljegyzések számozatlanok.

Érdekes módon az első feljegyzés még a beszerzés előtti időből származik. 1971. 04. 13-án készült a holland doktorandusz, Henk de Graaf romániai látogatásáról. Az utolsó feljegyzés 1976. 12. 04-én Sebe Ferenc teológusról. Maga a dosszié azonban a 99. tételnél befejeződik, a többi feljegyzés hiányzik. A Securitate már többször megállapított pontatlansága itt is szembetűnik: a tartalomjegyzék és a feljegyzések számozása nem egyezik. A második kötet (290 lap) és a harmadik (195 lap) egységes tartalomjegyzékkel készült, nagy valószínűséggel utólag, 1977 októberétől, előbb néhány esetben géppel, majd kézzel írt, nagy betűkkel készültek a bejegyzések. Az irat felhasználására utaló szövegek vagy teljesen elmaradnak, vagy csak rövidített, többnyire értelmezhetetlen jelzések. A II. kötet az 1–224. tételeket tartalmazza, nemcsak feljegyzéseket, hanem Gálffy Zoltán előadásait, fordításait, pár levelét, külföldi folyóiratok recenzióit. Az első tétel „több személyről” 1977. 01. 24-én, az utolsó 1984. 11. 05-én kelt, és Martin Wayerstahlról szól. Az utolsó kötet a 225–315. tételeket tartalmazza, szintén vegyes, nem csak feljegyzések. Az első tétel Hans Joachim Krausra⁷⁶ vonatkozik, 1984. 10. 11-én kelt. Az utolsó feljegyzés száma 315-ös, 1988. 08. 04-én kelt, és arról tudósít, hogy az informátor kapott egy vaskos dokumentációs anyagot az RVSZ-től, amelyben a romániai nemzetiségi helyzetről is szó van, de angol nyelvű, így nem tudja lefordítani.

A célszemélyek egyházhoz való viszonyának szempontjából a következő a feljelentettek megoszlása a munkamappa három kötetében:

Kötet	teol. tanár	hazai lp.	külf. lp.	hazai világi	külf. világi	diák	román nemz.
I.	25	9	30	7	3	92	2
II.	32	38	63	7	23	32	3
III	5	18	19	4	11	17	-

A munkamappa I. kötetében a feljegyzések döntő többsége teológushallgatókról készült. Jellemzőjük, hogy az érintett pozitív és negatív vonásai mellett észrevehető az ügynök személyes rokonszenve vagy ellenszenve, és rendszerint a célszemély jövőjét illetően is jóslatokba bocsátkozik. Az összes 189-ből fennmaradó 21 feljegyzés a „több személy” címet viseli,

⁷⁶ Martin Wayerstahl az EKD pénztárosát, abban az időben kommunistaellenesnek tartják a Securitate vele kapcsolatba kerülő ügynökei. Kraus, H. J. (1918–2000) német református teológus, a történetkritikai bibliatudomány képviselője, a Református Szövetség (Reformierte Bund) moderátora. Iskolatársa volt Johannes Rau későbbi NSZK-miniszterelnöknek, ezért Erdélyben befolyásos személyiségnek tekintik.

illetve beazonosíthatatlan. A diákokról készített „jellemzések” arra utalnak, hogy többeknek már ÁIF- vagy INYD-iratgyűjtőket nyitottak, másokat „csak” az ún. 139-es probléma keretében tartanak megfigyelés alatt. Sok esetben a jellemzés a beszerzés előtanulmánya. Más esetekben a tartóírási kommentárból kiderül, hogy az érintettet már beszervezték, gyakran a fedőnevét is megemlíti. A teológiai tanárok közül Nagy József és a már nyugdíjas Borbáth Dániel megfigyelése a fő feladat, a hazai és külföldi világiak pedig mindannyian valamilyen egyházi kötődéssel, tisztséggel bírnak. A feljegyzésekben érintettek száma sokkal nagyobb a feljegyzések számánál, ugyanis rendszerint egy szövegen belül több szereplőre is történik utalás. Jól észrevehető, hogy a II. és III. kötetben a külföldi célszemélyek kerülnek túlsúlyba. Ez részben abból adódik, hogy BIBLIOTECARUL évente többször is utazik, mind egyházi, mind állambiztonsági vonalon teljesítve az elvárásokat, kapcsolatai gyarapodnak. A II. és III. kötetben, a külföldi világiak számának megnövekedése abból adódik egyrészt, hogy a román–magyar történelmi vita kapcsán számos magyar történészről ad felvilágosítást a Securitaténak, másrészt gyakran találkozunk Tóbiás Áron⁷⁷ magyar íróval, akire a Securitate rendkívül kíváncsi. A diákokról írt feljegyzések számának csökkenése nem az irányukban tanúsított állambiztonsági aktivitás lanyhulásával magyarázható, hanem a diákság létszámának drasztikus csökkentésével. A tanártársakról írt feljegyzések aránya viszonylag állandó. A munkamappa II. kötetétől leggyakrabban Juhász Istvánról értekezik, amit nemcsak a korábbiakban megmutatkozó fenntartásai indokolnak.⁷⁸ Ebben az időszakban több jelzés utal arra, hogy Nagy Gyula püspök a visszavonulását tervezi, így mindkét korábban mellőzött, de még képességei révén esélyes jelölt (*Juhász István és Tóbiás István*) mozgósította energiáit. A köztük zajló konfliktusról ír véleményt Gálffy, miközben ő maga is szóba került vetélytársként az egyházi funkciók terén, ahogy az 1984-es főjegyző-választáskor az nyilvánvalóvá vált.

Lássunk néhány konkrét példát kötetekre lebontva.

I. Józsa László III. éves teológusról 1974. 05. 18-án írt véleményt BIBLIOTECARUL. A célszemély nehéz anyagi körülmények között, nyugdíjas édesanyjával lakik egy nyomorúságos lakásban, Kolozsváron. Nyáron dolgozik, hogy tanulhasson. Noha másodév végén évfolyamelső volt, a harmadév őszi szemeszterében a Juhász István által előadott egyetemes egyháztörténetből megbukott, és elveszítette az ösztöndíját. Feltehetően emiatt is, írásban jelentette be, hogy teológiai tanulmányait abbahagyja. Amennyiben más fakultásra kíván felvételizni, támogatják, mert „tehetséges ifjú és nagyon szegény”. Onac Ioan tartóírási kommentárja: „Fentnevezett a mi szerveink informátora 1973 júliusától. Döntése, hogy a teológiáról kimarad, a mi ráhatásunknak köszönhető. Egyébként nem fanatikus és nagyon intelligens (*kijohashatatlan szavak*). Minthogy tervezi, hogy felvételi vizsgára jelentkezik filozófia szakra, támogatni fogjuk.” A regiszterrel egybevetve az is kiderül, Józsa László KOLOZSVARY JANOS fedőnéven lett hálózati személy.⁷⁹

⁷⁷ Tóbiás Áron (1927–?) újságíró, szerkesztő, a Történelmi Igazságtétel Bizottság alapítója. Forrás: www.who-iswho-verlag.ch (letöltés: 2014. 07. 22).

⁷⁸ Az ellenszenv oka mindenképp a származás, ahogy az több megjegyzéséből is kitetszik. Gálffy az egyetlen a hetvenes évektől a tanári karban, aki nem rendelkezik családi vonalon egyházas háttérrel. Az ún. ároni famíliák leszármazottai és a világi származású, lelkesítő pályára készülő közt már diákkorban súlyos feszültség uralkodik. Feltehetően más oka is lehet az ellenszenvnek, ugyanis a Juhász-dossziéból kitetszik, utóbbi rektorsága idején még olyan szoros kapcsolatban voltak, hogy összeesküvéssel gyanúsították őket. (Lásd Juhász Istvánnál.)

⁷⁹ ACNSAS R268543/2/10. Az eredeti szöveg: „Susnumitul este informatorul org. noastre din anul 1973 –

Sándor Lajos másodévesről azért kértek információt, mert beszerzésének lehetőségét tanulmányozták. A róla készült feljegyzés bizonyítja, hogy az abban közölt nem semleges információk, nyomós érvek lehettek egy személy beszerzése mellett vagy ellen. BIBLIOTECARUL szerint Sándor Lajos „primitív ifjú, a tudományos és ideológiai kérdések iránt csekély érdeklődést tanúsít [...], de néha segít kollégáinak és jóindulatú. A forrás azt hallotta, hogy Nagyváradon futballista volt, és abszolút nem érdekelték a lelki, szellemi problémák. Mégis teológiára jött. De úgy tűnik, még nem érkezett ide. [...] Középszerűen vizsgázott (6–7), nem tud írni, és szorgalma sincs.” Intézkedésként ezt írta a tartóírási a feljegyzés alá: „A tanulmányozást a feljegyzésben említettek miatt szüneteltetjük.”⁸⁰ Sándor Lajos évfolyamtársa, Katona Sándor esetében még tovább mennek. A feljegyzésben közölt negatívumok következtében megszüntetik irányában a beszerzési folyamatot.

Balácsi László negyedéves unitárius teológust az intézet egyik legtehetségesebb hallgatójának tekintette BIBLIOTECARUL. Noha több területen is megmutatkozott jó képességei, szerény, nem akar minden áron szerepelni. A hazafiasnevelés-órákon nem jeleskedik, de ha kérdezik, helyes választ ad. Sokat dolgozik, tekintélye van a diákság előtt. A Securitaténak azonban – mindenekelőtt a NORBERT GASSMAN fedőnevű informátor jelentései alapján – más véleménye volt Balázsról. „Fentnevezettel kapcsolatban jelzés érkezett, hogy negatív véleményt alkotott államunk vezetőjéről. Feladat: BIBLIOTECARUL informátor évfolyamfelelős tanár, tehát szoros felügyelet alatt fogja tartani a célszemélyt, és informálni fog minket a célszemély viselkedéséről és megnyilvánulásairól [...]”⁸¹

Érdekes a külföldi ösztöndíjra jelentkezők vizsgájáról írt feljegyzés. Hogy azon mennyire nem a szakmai tudás volt a mérvadó, hanem a politikai, a bizottság összetétele is bizonyítja. Az egyház két képviselője mellett az állam is két képviselőt küldött. Az 1974. január 31-én és február 1-jén tartott vizsgán a 13 jelöltből 5 jelentkezőt nyilváníttak sikeresnek, egynek pedig újravizsgázási lehetőséget adtak. A bizottságban az államot Eugen Munteanu, a VÁ igazgatója és a területi felügyelő, Tepeş Hoinărescu képviselték. Sajnos a bizottság egyházi tagjait nem említi név szerint a feljegyzés, de nagy valószínűséggel a bizottság elnöke valamelyik püspök, a szaktanár pedig az informátor lehetett, másképp nem tudott volna az elért érdemjegyekről kimutatást készíteni.⁸²

BIBLIOTECARUL/Gálffy Zoltán az az ügynök, aki KOVÁCS GHEORGHE/KISS ISTVÁN/NAGY GÉZA/Péntek Árpád ügynök mellett nemcsak ismerni véli a lelkészek közti családi összefonódásokat, feszültségeket, adott esetben titkokat, hanem érzékelhető élvezettel osztja meg azokat a Securitatéval. 1971. 05. 08-án Kozma Zsoltról közli, hogy: „A teológián jól tanult és szerényen viselkedett. Felesége a Maros megyei Káli István lelkész lánya. Szónokként nem értékelik, mert hiányzanak hozzá a fizikai adottságai. Ez volt az egyik oka annak, hogy nem választották meg a Kerekdombon. [...] Juhász István a tanáriban azt mondta, hogy [...] azért nem lesz belőle kerekdombi lelkész, mert az apja Kozma Tibor. Juhász [...] alábecsüli Kozma Tibort családotól. Ez igazságtalanság, mert az egész Kozma család

luna iulie. Hotărîrea de a retrage de la teologie a luat-o în urma influenței pe care am exercitat-o asupra lui. Acesta de altfel nu este fanatic și este foarte inteligent. [...] În prezent intenționează să dea examen de admitere, secția de filozofie, îl vom sprijini.”

⁸⁰ Uo. 34. Az eredeti szöveg: „Din considerentele amintite în notă se sistează studiul.”

⁸¹ Uo. 80. Az eredeti szöveg: „Susnumitul este semnalat cu manifestări negative la adresa conducătorului statului nostru. Sarcini: Inf. „Biblioteca” este profesor responsabil de an, fapt pentru care îl va supraveghea îndeaproape și ne va informa despre comportamentul și atitudinea obiectivului...”

⁸² Uo. 22–23.

sokat dolgozik, egyéni elképzelésekkel rendelkeznek az életről, és szociálpolitikai meggyőződésük pozitív. [...] Teológiai tanulmányai idején politikailag visszafogott volt, ami középiskolai magatartása nyomán érthető. [...]”⁸³ Ugyanaznap szövegezi meg véleményét Szócs László Kolozsvár-Farkas utcai segédlelkészről is: „Évfolyama legjobban felkészült diákja volt. Évfolyamtársai mégsem szimpatizáltak, mert gőgös volt, és elkülönült tőlük. László Dezső javasolta a püspöknek, hogy nevezze ki a Farkas utcába. Abban az időben a Szócs család, különösen Szócs Endre professzor, naponta vizitálta Nagy Gyula püspököt. Miután a püspök jelezte, hogy ezek a látogatások számára kényelmetlenek, azok megritkultak. Minthogy Szócs László jóban van László Dezsővel, Dávid Gyula főjegyző lenézi, mellőzi és akadályozza, mert ő viszont ki nem állhatja László Dezsőt. Ennek ellenére Dávid Gyula felvette a külföldi ösztöndíjasok listájára Szócs Lászlót. Miért? Mert csak a lelkészek és professzorok gyerekei szerepelnek a listán. Vagyis Dávid azért támogatja Szócs Lászlót, hogy apja, Szócs Endre viszont támogassa az ő és Juhász István gyermekeit. [...]”⁸⁴ Kozma Endre lelkészről azt írja 1971. május 21-én, hogy „családja zsidó származású, akik a II. világháború előtt keresztelkedtek meg. Kozma Endrét nem deportálták, mert teológus volt. Súlyos tbc-ben szenvedett. Nagyon jó viszonyban van Nagy András családjával. Tonk Emil keresztelte a nagyobbik fiát. [...] ennek ellenére nagyon rossz véleménye van Dávid Gyula főjegyzőről. Noha Dávid Tonk apósa. Azt mondja, Dávid Gyula megakadályozta az ő Magyarapusra való megválasztását, hogy saját veje, Czirmay Árpád kerüljön oda. [...] Kozma Endre felesége teológiát végzett. Szerény, egyszerű, éjt nappá téve munkálkodó asszony. Kozma Endre most is sokat tanul. Ennek ellenére valami rendetlenség érződik rajta [...]. Nem mondhatnám, hogy pietista, de igen komplikált logikájú, és gyakran ő sem tudja, mit akar.”⁸⁵

A külföldi egyházi személyek, akikről véleményt alkot, részben magyar származásúak, részben a nemzetközi keresztyén szervezetekben töltenek be vezető pozíciót. Havadtőy Sándor évfolyamtársa volt: „A teológián... mint egy kis földbirtokos, a társaitól elkülönülve élt, de szorgalmasan tanult. 1947-ben befejezte tanulmányait. Az apja abban az időben parlamenti képviselő volt, és jó viszonyt ápolt Vasile Lucával. Luca⁸⁶ segített abban, hogy rögtön a diploma megszerzése után Havadtőy Sándor útlevelet kapjon Svájcba. Ott beiratkozott a bázei egyetemre, ahol Karl Barth⁸⁷ tanítványa volt. Nála írta a doktori dolgozatát is. 1950-ben doktorált. 1952–53 táján Kanadába költözött. [...] Jelenleg New York mellett, Felfieldben lelkész. Nem játszik komoly szerepet az amerikai presbiteriánus egyházban. [...] évfolyamtársaival nem tart kapcsolatot.” Azért érdeklődik a Securitate felőle 1971. 10. 11-én, mert

⁸³ Uo. 264. Kozma Zsoltot (1935), több osztálytársával együtt 1952. 08. 21-én letartóztatták egy kommunistaellenes röpcézés vádjával, és a nagyváradi katonai bíróság 3 évre ítélte. Kolozsváron, Jilaván raboskodott, illetve a Galeșu és Peninsula nevű kényszermunkatáborokban. A kor jogi viszonyaira jellemző, hogy a letartóztatási parancsot öt hónappal tényleges lefogatását követően állították ki, börtönkartotékját is szabadulása (1954. 09. 05.) után töltötték ki. Forrás: www.iiccr.ro (letöltés 2014. 07. 22.)

⁸⁴ Uo. 262. A tartótsízt megjegyzése. „Nota se exploatează în cadrul dosarului personal. / A feljegyzés kiaknázására a személyi dossziében kerül sor.” Ami azt jelenti, Szócs László, akárcsak a család többi férfitagja, hálózati személy.

⁸⁵ Uo. 252.

⁸⁶ Luca, Vasile (született Luka László, 1898–1963) romániai kommunista politikus. 1947–1952 közt pénzügyminiszter. 1952-ben letartóztatják, 1954-ben halálra ítélik, amit életfogytiglanra változtatnak. A nagyenyedi börtön magánzárkájában éri a halál.

⁸⁷ Barth, Karl (1886–1968) az ún. dialektológiai teológia megfogalmazója, svájci származású, kiutasításáig több németországi egyetemen tanító teológus. Nevéhez kapcsolódik az ún. hitvalló egyház mozgalma a hitleri politikával szemben. Nagy befolyással bírt a kommunizmus felé idomulni próbáló egyházi vezetők, politikai állásfoglalásait a vallásos szocializmus szellemében fogalmazta meg.

„irredenta-nacionalista” tevékenységgel gyanúsítják Havadtőyt. Feltehetően ide kapcsolódik BIBLIOTECARULnak egy évvel később írt feljegyzése, amelyben megállapítja, hogy a Szabad Európa Rádióban elmondott Havadtőy-prédikáció valójában egy kissé ártírt Ravasz László-féle beszéd.⁸⁸ Edmont Perret⁸⁹, az RVSZ főtitkára nem nyeri el BIBLIOTECARUL tetszését. Egy nyugat-németországi fogadáson, Nordhornban, 1972. 10. 15-én mellé ültetik, és a lefolytatott beszélgetésből a következő konklúziót vonja le: „[...] Élénk, kb. ötvenéves férfi. Rosszul tud németül. Anyanyelve – a francia – mellett angolul is beszél. A forrásnak elmondott kommentárjai alapján nem egy rendkívüli teológus. Sokszor bonyolódik üres frázisokba, minden szélesebb körű, egyetemes kitekintés nélkül, ami egy főtitkártól elvárható lenne. Túlságosan egyszerű és egyoldalú. Országunkat csak referátumokból ismeri.”⁹⁰

Tanártársairól készített feljegyzéseinek tipikus példája az Erdő János unitárius professzorról lejegyzett, amelyből az is kiderül, kinek az oldalán áll az informátor: „Két mentalitás és jellem egyesül benne: konzervatív, hideg, tartózkodó, elegáns külső és egyéni, rendíthetetlen, gyakran egészségesen radikális, modern koncepció. Senki szolgálatában nem áll.⁹¹ De a Kovács püspök által reárárt feladatokat tétozás nélkül elvégzi. [...] Az 1973. 05. 05-én tartott tanári gyűlésen elutasította Juhász kezdeményezését, miszerint Kisdísnódon, a szebeni lutheránus püspökség üdülőjében szervezzenek doktoranduszok számára továbbképzést. Juhász megkerülve minden hivatalos fórumot, baráti alapon beszélte ezt meg Klein püspökkel. Erdő kerek pereg megmondta, nem ért egyet, mert Juhász mellőzte, és kész tények elé állította a tanári kart. [...] Noha irányításával az unitárius internátusban példaértékű rend uralkodik, a diákoktól távol áll. [...] Értékelendő intelligenciával rendelkezik, a szava garancia. Támogatja Rappot. Ellene van a Juhász–Dávid-tengelynek. Izsák minden közledését elutasítja.” Tartótsíztjének nem tetszhet a nyilvánvaló szimpátia, mert feladatként ezt jegyzi meg: „Csak a célszemély esetlegesen ellenséges vagy nacionalista megnyilvánulásairól informáljon minket [...]”⁹²

A két román nemzetiségű célszemély: Bunaciu Ioan baptista prédikátor, aki a KEPTI doktorandusza. A másik, atipikus esetben arról kell beszámolnia, hogyan ismerkedett meg Athanasie Negoită bukaresti hebraistával. Mindketten a Bukarest városi Securitate megfigyelése alatt álltak, ők kérték a beszámolót Kolozsvártól. Bunaciu a bukaresti baptista szeminárium tanára, írja BIBLIOTECARUL: „Szakterülete a gyakorlati teológia, témavezetője Nagy József docens. 1971-ben négyszer járt az Intézetben [...] Könyveket kölcsönzött a könyvtárból. Legutóbb örömmel mesélte, hogy a Vallásügyi Államtitkárságtól lehetőséget kapott, hogy elismerjék a doktori dolgozatát. [...] Tipikus baptista prédikátor, sokat beszél. A klasszikus nyelvekből gyenge. A baptista szeminárium majd minden tantárgyának ő az előadója, de egyikből sincs alapos képzettsége. [...] Azt mondta, igen aktív a bukaresti

⁸⁸ Uo. 215., 121.

⁸⁹ Perret, Edmond (1925–2012) svájci lelkész 1970–1989 között volt az RVSZ főtitkára. Forrás: www.oikoumene.org (letöltés: 2014. 07. 22.).

⁹⁰ Uo. 122. A feljegyzés stílusából ítélve az informátor szóbeli beszámolóját jegyezhette le a tartótsízt.

⁹¹ Ebben nem tévedett, ekkor, 1973. 05. 08-án, általános információs felügyelet alatt állt, később szervezték be ÜRMÖSI fedőnéven. Erdő Jánost az 1956-os magyar szabadságharc erdélyi visszhangja kapcsán 1959. 09. 24-én tartóztatták le szervezkedés vádjával, a kolozsvári katonai bíróság 4 évre ítélte. Büntetésének színhelyei: Szamosújvár, Ostrov, Giurgeni, Periprava, 1963. 02. 03-án közkegyelemmel szabadult. Forrás: www.iiccr.ro (letöltés: 2014. 07. 22.).

⁹² Uo. 87. Az eredeti szöveg: „Să ne informeze numai despre eventualele manifestări dușmănoase sau naționaliste ale obiectivului...”

baptista gyülekezet, nemrég vásároltak elektromos orgonát, a pénzt rá három nap alatt összegyűjtötték. [...]”⁹³ A szövegen érződik, minden leírt szavát alapos mérlegelés előzte meg, amit állít, azt nélküle is tudhatja az állambiztonság.

II. Az anyag legbővebben a történészek bukaresti világkongresszusával foglalkozik, (1980. augusztus 9–16.). A román politika az eseményt nyilván arra használta, hogy reklámozza a szocializmust és saját politikai felfogását, és hogy elfogadtassa a román történelemszemléletet. BIBLIOTECARUL a tervekről jelent, az összehasonlító egyháztörténeti bizottság keretében fog ténykedni Juhász Istvánnal, Erdő Jánossal és Lengyel Loránddal együtt. Ennek színhelye a Bukaresti Ortodox Teológiai Szeminárium. Az ügynök a Magazin istoric (Történelmi magazin) c. román szaklapból úgy tudja, hogy mintegy ötven tagú magyarországi delegációra lehet számítani, népes egyháztörténeti csoporttal, de hogy név szerint kik azok, nem tudja. A Nemzeti Egyháztörténeti Bizottság május 27-én már megtárgyalta a romániai résztvevők referátumait, sőt az esetleges hozzászólásokra adandó válaszvázlatát is. Ezeket még a kongresszus megkezdése előtt BIBLIOTECARUL átadja a Securitaténak. A vonatkozó első, 1980. 08. 08./120. sz. információs feljegyzés közli, hogy Juhász István és az ügynök szombaton, 9-én a délben kezdődő ülésen már részt vesz. Erdő János vasárnap délelőtt fog érkezni. Ungvári József őrnagy kommentárjából megtudható, hogy a román állambiztonság a HERODOT (Hérodotosz) fedőnevű akció keretében ellenőrzi az eseményeket. Az ügynök a következő feladatokat kapja 1980. 08. 08-án (*bár a kommentár igen hevenyészett, értelmezhető*): „Az eseménnyel beérkező személyek beazonosítása, ellenséges (*megnyilvánulások?*) ellenőrzése; az egyéb foglalkozók (*jelzése?*), a HERODOT-akció kiegészítése; pozitív befolyásolás [...] (*a többi kiolvashatatlan*).”⁹⁴

A jelentések szóban hangzottak el, egyrészt a szünetekben, illetve a program után, ami arra utal, hogy a tartótsit valahol a közelben tanyázott. Ungvári őrnagy igyekszik olvashatóan lejegyezni az ügy fontosságára való tekintettel a hallottakat, az egyébként igen nehezen kiolvasható, visszafele dőlt, egybemosódó betűivel. A hivatalos megnyitó 10-én, vasárnap volt, az ügynök csak 12-től jelent (*ekkor érkezett meg a tiszt?*), magyar nyelvű jegyzeteit is átadja a tisztnek. A 121. sz. jelentésben Klaniczay Tiborral⁹⁵ a megnyitó után folytatott beszélgetéseiről tudósít. Eszerint a magyar küldöttség utazása kétséges volt, mert úgy vélték, hogy a román politika a kongresszuson mintegy „véglegesíteni akarja Erdély Romániához csatolását”. Végül úgy döntöttek, népes, minden szekcióba 2-3 képviselőt küldő delegációval vesznek részt, a megadott témákat előre kidolgozzák, két kötetben kinyomtatják, franciára lefordítják, és átadják a kongresszus elnökségének. Az Ambassador és Lido Szállodában elszállásolt küldöttség esténként Ránki Györgynél⁹⁶ találkozik, ahol megbeszélnek a napi fejleményeket. BIBLIOTECARUL jelzi, hogy amikor a nyugatnémet Erdmann ült az elnökség-

⁹³ Uo. 200. Ioan Bunaciu a Securitate-val való együttműködés gyanújába keveredett, 85 éves korában megjelent könyvében azt állítja, a gyanú nem igaz, őt üldözték, ezt a megfigyelési dossziéja is igazolja.

⁹⁴ ACNSAS R268543/3/116–132. Az eredeti szöveg: „Identificarea persoanelor care vor intra cu ocazia acestui eveniment, verificări ostile; cei care au alte preocupări, menite de a complecta acțiunea „HERODOT”; influențarea pozitivă [...]” (*A többi kiolvashatatlan*).

⁹⁵ Klaniczay Tibor (1923–1992) irodalomtörténész, az MTA Irodalomtudományi Intézetének igazgatóhelyettese (a feljegyzés idején), majd igazgatója (1984–1992).

⁹⁶ Ránki György (1930–1988) történész, az MTA Történettudományi Intézetének igazgatóhelyettese (a feljegyzés idején), majd igazgatója (1986–1988). A debreceni KLTE tanszékvezető tanára, ezzel párhuzamosan a bloomingtoni egyetem (USA) magyar tanszékének vezetője. Több nemzetközi történésztársaság tagja.

ben, bejelentette, hogy a magyar küldöttség átadott neki egy kétkötetes Magyarország-történetet. Hogy ez megegyezik-e azzal a tanulmánykötettel, amiről Klaniczay beszélt, BIBLIOTECARUL nem tudja. A 122. sz. jelentés szerint 11-én délelőtt a szegedi középkorással, Karácsonyi Bélával⁹⁷ tárgyalt az ügynök. A magyarországi református egyháztörténészek (*Makkai László, Bucsay Mihály, mindkettőjük neve helytelenül írva*) távolmaradását a következőkkel indokolta: „jelenlétükkel nem akarták hivatalosítani a román historiográfia Erdély-felfogását; közreműködnek a készülő Erdély-történet megírásában, amelyben a román állam részéről közelítik meg az Erdély-kérdést, és nem akarták kitenni magukat a román állam részéről esetleg alkalmazott intézkedésnek.” Karácsonyi megerősítette a Klaniczay által mondottakat. Felkérte az ügynököt, készítsen listát, hogy milyen magyarországi történelmi tanulmányokra lenne szükségük, és kikhez juttassák el azokat. Ironikusan megjegyezte, hogy a romániai egyháztörténeti előadások olyanok, mint az a hölgy, aki sok szoknyát visel, de egy óvatlan mozdulattól is lehullhatnak a ruhadarabok, s ott marad meztelenül. Ezek előadása azért lehetséges, mert a skót elnök nem ért az európai egyháztörténethez. Az ügynök feladata, hogy ápolja a kapcsolatait Karácsonyival, hogy megtudja, nem készülnek-e megzavarni a kongresszus menetét, ellenőrizhesse, milyen műveket akarnak Romániába becsempészni, és érdeklődjön, hogy milyen stádiumban van az Erdély-történet kiadása. A 123. sz. jelentés közli, hogy Karácsonyi Béla bemutatta az ügynököt Várkonyi Ágnesnek,⁹⁸ a modern kor kutatójának. Várkonyi Kolozsvárra készül a kongresszust követően. Megbeszélte Benkó Samuval⁹⁹ és Balogh Edgárral,¹⁰⁰ hogy 18-án, hétfőn kolozsvári könyvtárakban szeretne kolozsvári főnökeit, de kiderült, a kutatás a román Belügy- és Tanügyminisztérium engedélyével történik. (*A történet azt sejteti, a kolozsvári Securitate ügynökségét nem hangolták össze a bukarestiekkel, akik minden bizonnyal szintén jelen kellett, hogy legyenek a kongresszuson.*) Mindazonáltal „az ellenséges tevékenység megismerésére és semlegesítésére” intézkedéseket foganatosítottak. A 124. sz. jelentés közli, hogy Klaniczay felhívta BIBLIOTECARUL figyelmét egy szerinte fontos fejleményre. 14-én, a béke kérdését tárgyaló szekcióban, a nyugatnémet Heinz Buchardt (*belyesen Duchhardt*)¹⁰¹ tart előadást, és „sokak oldalába belevágja a kést”, például a kelet-európai országokat militarista diktatúráknak nevezi. (Klaniczay már Budapesten olvas-ta a referátumot.) Kíváncsi az ügynök véleményére, szeretné, ha beszélgetnének az előadás után. A tartótsit azt tanácsolja, fogadja el a meghívást, „hogy célunkat elérjük”. A 125. sz. jelentés Niederhauser Emil¹⁰² történész előadásához kapcsolódik. A téma: Kelet-Európa –

⁹⁷ Karácsonyi Béla (1919–1995) történész, középkorász, a szegedi egyetemi könyvtár igazgatója.

⁹⁸ R. Várkonyi Ágnes (1928) történész (a középkor és kora újkor szakértője) az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa, 1983-tól a budapesti ELTE tanszékvezető tanára 1998-as nyugdíjazásáig.

⁹⁹ Benkó Samu (1928) művelődéstörténész. 1957–1958 között a Korunk szerkesztője, 1975-től a Román Akadémia kolozsvári könyvtárának főmunkatársa. 1990 után az Erdélyi Múzeum-Egyesület alelnöke, majd elnöke.

¹⁰⁰ Balogh Edgár (1906–1996) publicista, közéleti személyiség. Temesváron született szász apa és pozsonyi magyar anyától. Pozsonyban, majd Prágában tanul, 1935-ös kiutasításáig a szlovákiai Sarló ifjúsági mozgalom vezetője. Erdélyben a baloldali értelmiségi körökhöz csatlakozik. A II. világháború után alakult MNSZ egyik vezetője, 1948-ban kinevezik a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem rektorává, 1949-ben elítélik. 1956-ban rehabilitálják, 1971-ig a Korunk főszerkesztő-helyettese. Az 1981-ben elindult *Romániai magyar irodalmi lexikon* főszerkesztője.

¹⁰¹ Duchardt, Heinz (1943) német történész, Bayreuthban, majd Münsterben egyetemi tanár, 1994-től a mainzi Instituts für Europäische Geschichte igazgatója.

¹⁰² Niederhauser Emil (1923–2010) történész, művelődéstörténész, egyetemi tanár, Kelet-Európa-kutató.

civilizációk konvergenciájának színhelye. Az ügynök röviden tárgyalta vele. A neves magyarországi szakember elmondta, hogy most először vetette fel nemzetközi kongresszuson az Európa keleti és nyugati részeit közt húzódó határvonal kérdését és Magyarország hovatarozását. Szerinte nem lehet azt mondani, hogy ahol az ortodoxia uralkodik, ott van Kelet-Európa, s ahol a katolicizmus és protestantizmus, az Nyugat-Európa. Azért jelentette ki, hogy Magyarországot nem lehet kizárni Kelet-Európából, mert Erdély története is szerves része a magyar történetnek. A tiszt utasítja az ügynököt, állandósítsa kapcsolatait Niederhauser professzorral, hogy a magyarországi történészek esetleges jövőbeli „országunk ellen irányuló irredenta-nacionalista törekvéseiről” információt szerezzen. A 126. jelentés a fenti kérdéskör hozzászólásaiból kettőt emel ki. Garamvölgyi Judit¹⁰³ Svájból kifejtette, hogy Kelet-Európában a francia romantika nacionalizmusa terjedt el, de míg Franciaországban abból nem lett fasizmus, Kelet-Európában a nacionalizmus fasizálódáshoz és diktatúrákhoz vezetett. Ezért Kelet-Európa nem a konvergencia (összetartás), hanem a divergencia (szétválás) helyszíne. Példának a jugoszláviai és csehszlovákiai helyzetet hozta fel. Az ügynök által ellentmondásosnak minősített hozzászólásnál egyértelműbb volt a finn Heikki Kirkilén, aki egyetértett Niederhauserrel. BIBLIOTECARUL magánvéleménye az, hogy a magyar delegáció nem akar nyílt konfrontációba keveredni, de magánbeszélgetésekben értésére adja az érintetteknek, hogy nem mondtak le arról a koncepcióról, hogy Erdély történetileg Magyarország része. Ezúttal azt az utasítást kapja, hogy következő megbeszélésein Köpeczi Bélával,¹⁰⁴ Tokodi Gyulával és Niederhauser Emillel szerezzen érveket fenti magánvéleményének alátámasztására, vagy cáfolatára. A 127. sz. jelentés Tokodi Gyulát 45 éves, beképzelt, gőgös, ám óvatos embernek írja le. Megalapozatlan és zavaros előadásnak nevezte a román Răzvan Theodorescu¹⁰⁵ referátumát. Nem lehet egy nép történetét a folklórral és az egyházművészettel leírni. Persze nyilvánvaló, miért így jár el. Mert nem akar beszélni az Erdélyben jól dokumentálható magyar kultúra kifejlődéséről. A 128. sz. jelentés BIBLIOTECARUL magyar nyelvű jegyzete a béke kérdésében 14-én lezajlott vitáról. A történészek többsége politikai álláspontot képviselt. Jeszenszky Géza¹⁰⁶ például azt mondta, az antantnak 1916-ig igaza volt, ami utána következett, az a bosszú. Az észak-koreai küldött Korea egyesítését követelte, természetesen kommunista szellemben. Az amerikaiak és a szovjetek összekülönböztek a Molotov–Ribbentrop-paktumon, Mommsen¹⁰⁷ nyugatnémet történész negatív eseménynek tekinti a párizsi békéket stb. A témában utolsó 129. sz. jelentés az ügynök Jeszenszky Gézával folytatott beszélgetésének rögzítésére tesz kísérletet. Valószínű, a téma meghaladta a tartótszít receptivitásának kereteit, mert alig értelmezhető, amit nyilván hallomásból lejegyzett. Ami biztos, hogy egy televíziós stáb összetéveszti Jeszenszkyt a „V-

¹⁰³ Garamvölgyi Juditól és Heikki Kirkilénről közelebbit nem sikerült megtudni. Tokodi Gyula 1995-ig a debreceni egyetemen 20. századi történelmet tanított. Forrás: www.deol.hu (letöltés: 2014. 07. 22.).

¹⁰⁴ Köpeczi Béla (1921–2010) művelődés- és irodalomtörténész, művelődéspolitikus Magyarországon, számos közéleti funkció birtokosa. 1953–1956 között főcenzor, 1963–1966 között az MSZMP KB kulturális osztály-vezetője, 1972–1975 között az MTA főtitkára, 1982–1988 között művelődésügyi miniszter, az ELTE francia tanszékének egyetemi tanára.

¹⁰⁵ Theodorescu, Răzvan Emil (1939) művelődés- és művészettörténész Romániában, egyetemi tanár, a Román Tudományos Akadémia tagja, politikus. 1990-től a Román Rádió és Televízió elnöke, 2000–2004 között szenátor a Szociáldemokrata Párt színeiben.

¹⁰⁶ Jeszenszky Géza (1941) történelem–angol szakos tanár, a Közgazdasági Egyetem docense, 1990 előtt vendégprofesszor amerikai egyetemeken. 1990–1994 között külügyminiszter, 1998–2002 között Magyarország nagykövete Washingtonban.

¹⁰⁷ Mommsen, Hans (1930) történész Németországban, 1968-tól a bochumi Ruhr Egyetem tanára.

bar című, abban az évben megjelent könyv szerzőjével”. Jeszenszky ezért nem akar a kamerák elé állni, de kollégáitól érdeklődve megtudja, hogy a szerző rajta van a magyar küldöttek listáján, ám otthon maradt. Végül is az ügynök unszolására, hogy tekintse a magyar delegáció iránti mégtiszteltetésnek a felkérést, mégiscsak hajlandó az interjúra (ezek szerint minden bizonnyal a román televízióról van szó). Míg a kérdésekre adandó válaszon gondolkodik, az ügynök „az objektivitás irányába befolyásolta, és hogy történészként szolgálja a békét és a jó együttműködést. Jeszenszky így korrekt módon nyilatkozott.” A továbbiakban a föderatív államiség a téma, illetve hogy a történelmi helyzet a nemzetállamnak vagy a szövetségi államformának kedvez-e. Ami bizonyos az ellentmondásos fejtegetésből az, hogy nem érti Jeszenszky, miért nem fogadják el a román történészek azt a teljesen nyilvánvaló ténnyt, hogy Ferenc József állama föderáció volt. Befejezésül a tartótszít biztatja az ügynököt, hogy az alkalmat ragadja meg arra, hogy egyenesse a közeljövőben tervezett magyarországi útját. Noha az anyag sajátos fényt vet egy korabeli tudományos konferencia hátterére, atmoszférájára, nyilván sokrétűbb lenne a kép, ha a többi jelen lévő ügynök-történész jelentéseit is ismernénk.

A külföldiek megfigyelésének kategóriájába tartozik a Tóbiás Áron magyar íróról, illetve a vele érkező személyekről (Gáti Vilmos, Mikó Eszter, Molnár Aurél stb.) készített számos feljegyzés. A margóra írt kommentárok tanúsága szerint ezek információértéke igen csekély. Úgy tűnik, Tóbiás foglalkozásszerűen a határokon túli magyar irodalmat és művészetet népszerűsítette, anélkül, hogy a problematikus területeket érintené. Ő maga dicsekszik, hogy „az utóbbi években hatszor volt országunkban és kilencszer Csehszlovákiában”. Szerinte helyes Magyarország akkori, be nem avatkozási politikája, a nemzetiségeknek meg kell tanulniuk „együtt élni”. Egyetlen vonatkozó feljegyzés kelti fel igazán Ungvári érdeklődését, azt is négyhetes késéssel kapta meg az informátor betegsége miatt. Ebben arról jelentett, hogy Tóbiás legutóbb Amerikában járt, az Indiana állambeli egyetemen tartott előadásokat. Az egyetemet Lantos Tamás budapesti származású kongresszusi képviselő támogatja, és 13 magyar származású tanár tanít ott, többek közt Ránky György, aki a magyar történészdelegáció vezetője volt Bukarestben. A tartótszít arra ösztönzi informátorát, igyekezzen személyes kapcsolatba kerülni az USA-ban tanító magyarországi tanárokkal.¹⁰⁸

A Juhász Istvánról írt feljegyzések alapja az 1978. 07. 25-én kelt jellemzés. A professzor által kirobantott vagy körötte zajló konfliktusok egyrészt jellemére, másrészt elveire vezethetők vissza. „Mindig szorgalmas volt, sokat dolgozott. [...] Épp ezért a felkészültséget mindig respektálja. [...] El kell ismerni, hogy a felkészült jelölt iránt korrekt és nem részrehajló: [...] Ugyanakkor ez a vonás negatív következményekkel is jár. Meg van győződve afelől, hogy egyedül csak az ő véleménye helyes. Akkor is fenntartja a véleményét, ha más vélemények következtében világossá válik magatartásának tarthatatlansága. [...] Egész tevékenységét egy alapelv dominálja, amit nem is tagad: a dolgokat »ad personam« kell kezelni. Nem a dolgok elvi alapja a fontos, hanem a személy, aki végrehajtja az elveket. [...] Ezzel a mentalitással igazolja nepotista tevékenységét is. [...] Kifinomult diplomáciai érzékkel rendelkezik. Mindig mást használ, hogy az első vonalban harcoljon, de az ő fegyvereivel, míg ő árnyékban marad. [...] Az első vonalbeliek veszítettek, de ő erkölcsileg érintetlen maradt. [...]” Egy évvel később arról tudósított, hogy Juhász István teljesen visszahúzódott az intézet életéből a felesége lábtörése miatt. Ugyanakkor viszonya Tőkés Istvánnal elmérgesedett. Egyszerűen nem volt

¹⁰⁸ Uo. 64., 93–101.

hajlandó átvenni a főjegyző és egyben tanártársa által neki címzett levelet. A tartótsízt megjegyzi, hogy a helyzetet ki kell használni Juhász „elszigetelésére és szétzúzására”.

BIBLIOTECARUL a két erős egyéniség közti konfliktus kicsúcsosodásáról is véleményt alkot. Az ok ezúttal a professzor két fiának, Andrásnak és Tamásnak a doktorálása. A fellelhető forrásokban igen homályos ügy 1981-ben odavezetett, hogy a március 6-ára kitűzött védelem elmaradt. A püspökség információkat kért az addig letett vizsgákról, tanulmányi tervről és magáról a dolgozatról, amit a rektori hivatal nem küldött meg. Mint kiderült azért, mert nincs azok birtokában. Mivel itt az egész procedura törvényessége is megkérdőjeleződött, Erdő János rektor nem tudott újabb időpontot kitűzni. Tőkés nemcsak hogy nem ment el a vizsgára, noha bizottsági tag volt, hanem ötoldalas levélben kritizálta a doktori képzést irányító Tudományos Tanácsot és azt titkárként vezető Juhász István tevékenységét. A levelet az ügynök szerint sem a vizsgabizottság előtt, sem a Tudományos Tanácsban nem ismertették. BIBLIOTECARUL Securitate-val közölt véleménye a következő: „1. A püspöknek joga van az ügyben felvilágosítást kérni. 2. A szóbeli vizsga gyors kitűzése mindenkit meglepett. 3. Ha előkerülnek a kért adatok, kiderül, hogy vajon Juhász úr benyújtotta-e mindig a szabályzat 42. és 43. cikkulusa szerint igényelt jelentéseket (*nem világos, milyen szabályzat-ra utal, és hova kell azokat benyújtani*). A tanári testület sosem értesült a Tudományos Tanács tevékenységéről, ami mindig a professzorok elégedetlenségének forrása volt, és kialakult az a vélemény, hogy Juhász személyes elképzelései szerint jár el, amit semmi sem igazol. [...] A Tudományos Tanács nem szupertanári kar, hanem annak egy alárendelt bizottsága. 4. Tőkés úrnak lehet, hogy bizonyos részletekben igaza van, de az a polemikus konfesszionizmus, amit ő gyakorol, sértő mások számára, különösen egy ökumenikus intézetben. [...] A felvetődött problémákat azonnal és higgadtan kell kezelni, ami teljességgel hiányzik Tőkés úr mentalitásából.”¹⁰⁹ (*A doktorálásügyről bővebben lásd a Juhász-dossziénál.*)

Az ügynök megfigyelési köréhez tartozott a teológiai önképzőkör tevékenysége is. 1980-ban Kányádi Sándor meghívásáról tudósított szűkszavúan. Kihangsúlyozta, hogy több mint két órát beszélt, elmondott egy többoldalas versét, és Fazakas László hallgató többszöri kísérletére, hogy megköszönje az előadást, sem volt hajlandó abbahagyni. Azt is megjegyzi, hogy egy ismeretlen, feltehetően bölcsész, megkérdezte, bízik-e a költő a jelenlegi generációban, amire Kányádi azt válaszolta volna, hogy „nemcsak ebben az ifjú generációban, hanem az egész magyar nemzetben és nemzetiségben”. Míg ez a feljegyzés kommentár nélkül maradt, Varga Gábor nagyváradi fiatal író fellépése annál jobban irritálta az állambiztonságot. BIBLIOTECARUL 1981. 12. 11-én kelt feljegyzésében kifejtette, hogy ki is Varga Gábor (*vegyész és a nagyváradi Kerekasztal rendezvény vezetője*), és hogy a meghívását a nagyváradi III. éves Farkas Antal szorgalmazta, és Eszenyei Mária is részt vett, mert ő konfirmálta Vargát. Az írónak előző évben jelent meg *A hatodik ostrom* című kötete. Minthogy mindössze 22 érdeklődő volt, nem a szokásos helyen, a díszteremben, hanem a könyvtár olvasótermében rendezték. Miután felsorolja a szereplő és hozzászóló diákok nevét, beszámol arról a szigorú kritikáról, amit ő gyakorolt. Azt állította, hogy az író nemcsak megváltoztatta a történelmi igazságot, hanem meghamisította szereplőinek jellemét, különösen a Pázmány Péterét. A szöveg nyelvezetét is elmarasztalta, az egyetlen elismerés, hogy az írónak van érzéke az elvont filozófiai és teológiai kérdésekhez. A kommentár szerint a Securitate is készült a fellépésre. Minthogy a szöveg „félreértelmezhető” – kommentál a tiszt –, az informátor tanulmányozta

¹⁰⁹ Uo. 69–71., 230., 237–239.

a kérdést, és az utasítás szerint járt el. „Ugyanezzel a céllal ÜRMÖSI informátoron keresztül is odahatottunk, hogy a résztvevők száma csökkenjen, így az önképzőköri gyűléssel párhuzamosan más vallásos tevékenységet is szerveztek. [...] POPESCU I., TUDOR és LACI informátorok mozgósítva lettek a teológusok reakcióinak megismerésére.”¹¹⁰

BIBLIOTECARUL 1982. 07. 17./210. sz. feljegyzése nincs a saját munkamappájában, azonban mind a Tőkés István-, mind a Juhász István-dossziében fellelhető, és időrendileg a II. kötetben kellene lennie. A terjedelmes, külföldi utakról szóló beszámoló több szempontból is figyelemre méltó. Elsőként a júniusban, Münchenben tartott egyházközi konferenciára koncentrált. Az ortodox, református és evangélikus felekezetű küldöttek előadásokat is tartottak. A Dumitru Stăniloae¹¹¹ bukaresti ortodox professzor tartotta előadás előtt figyelmeztette őket Georg Kretschmar dékán, hogy egy román származású diákcsoport tüntetést szervezett Gheorghe Calciu Dumitreasa¹¹² kiszabadulása érdekében. Figyelmeztette a küldöttséget, hogy a tüntetést nem lehet megakadályozni, kérte, őrizték meg a nyugalmaikat. BIBLIOTECARUL megjegyzi, hogy az előadóteremben minden padra ki volt téve az Amnesty International szórólapja, amelyben két román származású híresség, Eugen Ionesco és Mircea Eliade tiltakozására is utalnak. Az informátor azzal a benyomással zárja adatközlését, hogy szerinte az egyetem vezetősége is benne volt a tiltakozásban. Másik fő témája a volt galaci lelkész, Szócs Györggyel való találkozása. Leírja rejtélyes külföldre jutásának körülményeit. Szócs (aki KELEMEN JÓZSEF/SZATMÁRI GÉZA fedőnéven volt informátor) Magyarországra kapott útlevelet, majd onnan egy rokona révén, aki a magyar állambiztonság tisztje, kijutott Ausztriába. Tübingenben a szintén illegálisan külföldre jutott Sinka Ádám¹¹³ fogadta be. Szócs rájött, hogy Sinka „lezüllött”, ezért elköltözött tőle a wilhelmshaveni menekülttáborba. Ott rövidesen parancsnokhelyettes lett, 1800 márka fizetéssel. A tábor 160 lakója között senki sincs a kommunista országokból. Szeretne lelkészként állást vállalni, de a német és az erdélyi egyház közti megegyezés miatt ehhez az erdélyi egyház jóváhagyása szükséges. Úgy tudja, Tőkés István küldött neki ilyen iratot a püspök tudta nélkül, ám nem kapta meg. Sok pénzzel rendelkezik, sokfelé utazhat szocialista országokba is, kivéve Romániát és Magyarországot. Szócs György a jól szervezett magyar emigrációról is nyilatkozott. Az MVSZ III. kongresszusát szeptember 17–19-én Kanadában tartják. A magyarok egységének kérdése, a nemzeti kisebbségként élő magyarok helyzete és az új vezetőség megválasztása lesznek a fő témák. Ezen belül a román népiértő politika ellenszerének megtalálása az egyik cél. Főszervező az erdélyi újságíró fia, Gyallay Papp Domokos Torontóból (*címét is meg-*

¹¹⁰ Uo. 72., 32. Az eredeti szöveg: „Tot cu acest scop s-a acționat și prin sursa ÜRMÖSI pt. restrângerea numărului participanților, organizându-se și alte activități cultice paralel cu sedința cenaclului.”

¹¹¹ Stăniloae, Dumitru (1903–1993) román ortodox teológus, 1948-tól a bukaresti ortodox teológia dogmatikaprofesszora. 1958-ban az Égő máglya vallási csoporttal együtt bebörtönözték, 1963-ban szabadult a nagyenyedi börtönből. Még abban az évben visszakapta tansékét. Külföldi egyetemeken is tanított, több nemzetközi kitüntetés birtokosa volt. Az itt vázolt helyzet arra utal, kompromisszumot tudott kötni a Ceaușescu-rendszerrel.

¹¹² Calciu-Dumitreasa, Gheorghe (1926–2006) antikommunista román ortodox pap. 1948-ban, még orvostanhallgatóként bebörtönözték, szabadulása után francia szakot végzett, de titokban Iustinian pátriárka engedélyével elvégezte a teológiát. 1972-ben összeütközésbe kerül a Securitate-val, mire Iustinian kinevezte újszövetségi és franciatanárnak a bukaresti teológiára. 1978-ban prédikációsorozatot hirdetett meg, a harmadik alkalom után az állambiztonság közbelépett. Az új pátriárka kizárta az egyházból, és bebörtönözték. 1985-ben külföldi nyomásra kiengedték a börtönből és az országból. Az USA befogadta, és ott halt meg.

¹¹³ Nevezett egyén annak a Sinka József váralmási lelkésznek a fia, akit 1970-ben Zilahra hívtak meg lelkésznek, de épp fia disszidálása miatt a püspök és az állam megakadályozta, kétévi huzavona után, megválasztását. Lásd Molnár, 2001. 200–203.

adja) és Padány Béla, az MVSZ főtükára Genfből. „Nem véletlenül Kanadában találkoznak a magyar emigránsok. Ottawában ugyanabban az időben tartják az RVSZ világgyűlését is, így lehetőség van a személyes kapcsolatokra. Az erdélyi magyarok elnyomásának leleplezésével több kiadvány is foglalkozik. A Svájcban kiadott *Kisebbségi magyarok élete* az egyik, Illyés Elemér,¹¹⁴ Bogyay Tamás,¹¹⁵ Hanák Tibor¹¹⁶ és a sepsiszentgyörgyi Veress Dánieltől¹¹⁷ közölt tanulmányt. A másik a Szőke János katolikus szerzetes által szerkesztett kiadvány Márton Áron¹¹⁸ emlékére. Székely István álnéven adta ki, mert az Ostpriešte Hilfe segélyszervezet vezetője, sokat jár Romániában, főleg a székelyek között. A könyv rágalmazza a román államot. Szőcs befejezésül elmondta, hogy nagy valószínűséggel László bátyja rövidesen meg fogja látogatni. Szőkével telefonon vette fel a kapcsolatot az informátor. Szőke megígérte, hogy felkeresi, ha legközelebb Romániában jár. „Véletlenül” találkozott az informátor Hanák Tiborral, a Szabad Európa Rádió munkatársával, aki elmondta, hogy olyan anyagokat fognak sugározni, amelyek emelik a kisebbségben élők nemzeti öntudatát. Útban hazafelé az informátor elvált a küldöttségtől, és megállt Bécsben és Budapesten. Találkozott az ausztriai magyar reformátusok püspökével, Gyenge Imrével. Gyenge szintén hangsúlyozta a bárhol a világon élő magyarok egységének szükségességét, amit ő a SZER-ben elmondott prédikációkban propagál. BIBLIOTECARUL Budapesten meglátogatta Gáti Vilmost, az MTV külpolitikai szerkesztőjét, akit két évvel korábban Kolozsváron ismert meg, s akiről akkor részletes feljegyzést készített. Gáti elmondta, hogy a külföldnek készült adásokat ő vezeti, de semmit sem tehet Hárs István¹¹⁹ belügyminiszter-helyettes engedélye nélkül. Gáti keresztényenne lett zsidó, a református egyház tagja. Nagyon jó kapcsolatot ápol Borbándival,¹²⁰ a SZER magyar adásának vezetőjével. Sok mindenben különbözik a véleményük, de abban egyetértenek, hogy a magyar nyelv, a magyar tradíció és a magyar történelem problémája sokkal hangsúlyozottabban jelen kell, hogy legyen a médiában. Úgyszintén a magyarság nem sokat tud a sorsát befolyásoló nemzetközi szerződésekről, ezt is meg kell ismertetni a közvéleménnyel. Azt is mondta Gáti, hogy a már nagyon beteg Illyés Gyula¹²¹ szerepét a magyar-

¹¹⁴ Illyés Elemér (1914–1989) jogot végzett történétíró. 1945-től nyugati országokban él, Brazília, Portugália, NSZK, Olaszország. Fő témája a magyarság a Kárpát-medencében.

¹¹⁵ Bogyay Tamás (1909–1994) művészettörténész, 1945-től Nyugaton él. 1952–1974 között Kőszegi Ákos álnéven a SZER munkatársa.

¹¹⁶ Hanák Tibor (1929–1999) 1949-ben Ausztriába disszidált filozófus, újságíró.

¹¹⁷ Veress Dániel (1929–2002) irodalomtörténész, drámaíró, 1970–1990 között a Sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház dramaturgja.

¹¹⁸ Márton Áron (1896–1980) erdélyi római katolikus püspök 1938-tól haláláig. A II. vh. alatt elítélte a zsidók üldözését. A román kommunista hatóságok 1949–1955 között börtönben, 1956–1967 között házi őrizetben tartották. Mivel sohasem rejtette véka alá, hogy a kommunizmust, akárcsak a fasizmust, emberellenes rendszernek tartja, a romániai magyarság legjobbjai példaként tekintettek rá, felekezetre való tekintet nélkül. Bűnügyi kartonjából annyi derül ki, hogy a nagyszebeni Securitate tartóztatta le 1949. 06. 21-én, vád nélkül, 1951-ben a bukaresti katonai bíróság árulásért életfogytiglanra ítélte, Jilaván, Nagyenyeden, Máramarosszigeten raboskodott. Forrás: www.iicr.ro (letöltve 2014. 07. 28.)

¹¹⁹ Hárs István (1924–2014) magyar kommunista politikus, eredetileg fémestergályos. Különböző pártfunkciók betöltése mellett 1974–1988-ig a Magyar Rádió elnöke. A fent említett időszakban nem volt állambiztonsági tisztsége, 1954–1956 között volt belügyminiszter-helyettes. Forrás: www.tortenelmitar.hu (letöltés 2014. 07. 23.)

¹²⁰ Borbándi Gyuláról (1919–2014) van szó, aki jogi diplomával rendelkező író, történész, szerkesztő. 1949-ben disszidált Svájcba. 1951-ben Münchenbe költözik, és Gyulai Ernő álnéven a Szabad Európa Rádió munkatársa, 1975–1984 között a magyar adás vezetőhelyettese, az Új Látóhatár c. folyóirat felelős szerkesztője.

¹²¹ Illyés Gyula (1902–1983) magyar költő, drámaíró, 1945–1949 között közéleti szerepet vállalt (Nemzeti Parasztpárt, országgyűlési képviselő), 1956-os megnyilatkozásai miatt 1961-ig hallgatásra ítélték, ezután rehabi-

ellenes politikák leleplezésében az energikus Csoóri Sándor¹²² vette át. Azt is mondta Gáti, hogy a romániai magyar egyházak nagyobb szerepet kellene, hogy vállaljanak a magyar nemzeti öntudat fenntartásában. Gáti megkérdezte, mit szól az általa a lányának tett ajánlathoz. BIBLIOTECARUL meg volt lepve. Gáti javasolta, hogy akár színlelt házassággal repatriáljon, és ő azonnal ad neki munkát az általa vezetett részlegen. Az informátor azt mondta, semmi kifogása ellene. (Gálffy Melindáról van szó, aki később valóban az MTV szerkesztője lett.) A Tóbiás Áronnal folytatott beszélgetés sem lehetett érdektelen a Securitate számára, amely amúgy is azzal vádolta a kolozsvári magyar konzulátust, hogy „bomlasztó” tevékenységet folytat. Tóbiás elmondta, hogy a konzulátuson keresztül küldött Beke Györgynek olyan könyveket, amelyeket egyébként nem tudott volna Romániába bejuttatni.

Ungvári alezredes kommentárjából kitűnik, hogy az I. Igazgatóság jóváhagyásával küldték BIBLIOTECARULt külföldre, és különösen a Szőcs Györggyel való találkozás érdekelte őket. Kolozsvári rokonságát be fogják azonosítani és megoldozni. (Nyilván típuszöveg, hisz az egész család nekik dolgozott, ismernie kell őket, ahogy a következő mondatból kiderül.) A 0544-es KE-vel együttműködve most készítik elő SZÁSZ LEVENTE informátor kiküldését, aki Szőcs György rokona (pontosabban a bátyja, László). Romániai tartózkodásuk alatt megfigyelés alatt fogják tartani Szőke Jánost, Gáti Vilmost és Tóbiás Áront, többek közt BIBLIOTECARUL segítségével is. Az informátor lányát, aki a kolozsvári rádió és televíziónál dolgozik, tanulmányozni fogják beszerzés végett, hogy Gáti Vilmost megfigyelés alatt tarthassák.¹²³

A III. kötet információs feljegyzéseinek tartalmi irányultságát meghatározza a román diktatúra agóniája. Belpolitikailag az Ellenpontok és ellenpontosok utáni hajszá már lezáródóban volt, viszont elindult a Tőkés-ügy, apa és fia szembefordulása előbb a hivatalos egyházzal, majd a rendszerrel. Külpolitikailag a Szovjetunió reformpolitikája mellett fokozódott a nyugati baloldaliság válsága, míg a keresztény világszervezetek már nem udvaroltak egyértelműen a román diktatúrának, meg-megjelent a kritikus hang is. Így az olyan típusú informátorokra, mint BIBLIOTECARUL, még nagyobb szükség mutatkozott.

1984. szeptember 27–29. közt ünnepelte az Evangelische Kirche Deutschland a hozzá tartozó protestáns egyházak egyesülésének 100. évfordulóját Mönchengladbachban. Az RRE-t kizárólag kolozsváriak képviselték, Tunyogi Cs. Gyula/DRĂGAN VALER főgondnok és Gálffy Zoltán/BIBLIOTECARUL. Utóbbit megbízták, hogy hívja meg Hans Joachim Kraus teológiai professzort, a szövetséghez tartozó német református egyház moderátorát Romániába. (Lásd még a DUNCA IOAN/Dobri János dosszié tárgyalásánál.) A professzor igen befolyásos embernek számított német kormánykörökben, az ügynök szerint. Kraus, miután elfogadta, felesége betegségére hivatkozva meghatározatlan időpontra elhalasztotta a látogatást. BIBLIOTECARUL jó ügynökként kiderítette az elutasítás „igazi okát”. Kraus egyúttal a Magyarországi Református Egyházat is szeretne volna felkeresni. Az MRE-t képviselő Kürti László tiszáninneri püspök azonban hiába telefonált haza Budapestre, a hazaiak nem tartották elegendőnek a rendelkezésre álló időt, hogy Kraus jelentőségéhez

litélják, és részt vesz a nemzetközi irodalmi életben mint a PEN Club egyik alelnöke. Az 1970-es évek második felétől bátor megnyilatkozásai fogalmazódnak meg a határokon túli magyarság helyzetéről, ami miatt a román politikai rendőrség főellenségnek nyilvánítja.

¹²² Csoóri Sándor (1930) költő, esszéíró, politikus. A Kádár-korszak ellenzékének egyik legmarkánsabb képviselője. A Magyar Demokrata Fórum egyik alapítója, 1991–2000 közt a Magyarok Világszövetségének elnöke.

¹²³ ACNSAS I211237/8/157–162. és I210099/8/105–110.

méltó fogadást biztosítsanak. Abban maradtak, hogy Kraus táviratban fogja jelezni, mikor tud utazni. BIBLIOTECARUL megtudta Martin Waerstahl-tól, hogy Volker, Waerstahl utóda a pénztárosi tisztségben erdélyi szász emigránsok befolyása alatt áll, antikommunista és románellenes. Waerstahl Tőkés István barátjának tekintette magát, legutóbb azon év nyarán Brassópojánán találkozott is vele. (*A Securitate, mivel mindkettőjüket figyelte, lehallgatta találkozóikat.*) BIBLIOTECARUL azt állította, hogy az ő meggyőzése nyomán fogadta el a német az erdélyi egyház vezetőinek véleményét, hogy a nyugdíjazott főjegyző nem „ellenzéki, hanem karrierista”. Tőkés László felől is érdeklődött Waerstahl, akiről az ügynök úgy tájékoztatott, hogy a dési segédlelkész egyszerűen nem engedelmeskedett törvényes jogát gyakorló püspökének, aki azért helyezte el, mert „kompromittálódott, inkább kultúraktivista volt, mint lelkész”. Waerstahl a maga során továbbadta információit Esser és Niesel uraknak is. Ennek köszönhető – jelentette BIBLIOTECARUL –, hogy a német egyház nem társult a holland és svájci egyházak tiltakozásához. Ennek jele, hogy tiltakozás helyett Nagy Gyula születésnapjára üdvözlő táviratot küldtek. A németekkel folytatott beszélgetésnél érdekesebb lehetett a Securitate számára mindaz, amit a barátjának nevezett, vele egy hotelben elszállásolt Kürti Lászlótól¹²⁴ megtudott. A miskolci református püspök mindenekelőtt figyelmeztette, nagyon vigyázzon az ausztriai Gyenge Imrével és a londoni Kardos Istvánnal. Mindketten állandó anyagi gondokkal küszködnek, ezért különféle „szocializmusellenes kiadványokkal és rádióadókkal kollaborálnak”, részükről provokációkra lehet számítani.

Kürti számára talány, hogyan került be a német egyház vezetésébe Gyenge Imre, aki nem német állampolgár és püspök Ausztriában. Kürti szerint Gyenge anyagi támogatást kap a holland egyháztól, hogy szállást adjon a Kelet-Európából érkező átutazó lelkészeknek. Hogy a kapott pénzből minél több maradjon neki, sokakat, mint Péntek Árpádot is, elutasít. BIBLIOTECARUL mind a két „veszélyes” emberrel tárgyalt. Meglepte, hogy Gyenge milyen jól informált erdélyi egyházi ügyekben. Információinak forrását viszont nem árulta el. Kardossal is találkozott, aki érdeklődött a magyar nemzetiség állítólagos elnyomása felől, de az ügynök „kihangsúlyozta az ilyen hírek hamis voltát”. Kardos ugyanakkor „elárulta”, hogy súlyos ellentét feszül a nyugati emigráció és a Magyarok Világszövetsége közt, előbbieket azzal vádolják az utóbbiakat, hogy tudatosan széthúzást szít köztük. Rövidesen megindulnak a tárgyalások bizonyos amerikai és svájci emigráns szervezetek és a világszövetség között.

BIBLIOTECARUL beszámolt arról is, hogy hosszabb beszélgetést folytatott Allan Boesak¹²⁵ dél-afrikai lelkésszel, aki az RVSZ elnöke. A Securitate, ahogy a feljegyzés kísérőleveléből is kitűnik, mivel azt a bukaresti központba küldték, érdeklődéssel követte az RVSZ emberjogi kérdésekkel kapcsolatos legfrissebb döntéseit. Boesak elmondta, hogy az RVSZ VB 1984. február 12–18-án Kairóban tartott ülésén elhatározták, hogy nagyobb hangsúlyt fektetnek az emberi és vallási jogokra. Ami a román állambiztonságot aggodalommal tölthette el, a következő határozatok lehettek: „Az emberi jogok betartását figyelő hálózat létrehozása minden területi bizottságban; az öntudatos emberjogi magatartás kialakulását segítő

¹²⁴ Kürti László (1931–2013) debreceni teológiai tanár, kollégiumi főigazgató, a Tiszáninnen Református Egyházkerület püspöke (1977–1991), az RVSZ Európai Területi Bizottságának alelnöke (1981–1988), 1985–1989 között magyar országgyűlési képviselő. www.tortenelmitar.hu; www.reformatus.hu (letöltés: 2014. 07. 23.). PISTA, majd ZEMPLÉNI ISTVÁN fedőnéven szolgálta a magyar politikai rendőrséget. Kósa, 2010.

¹²⁵ Boesak, Allan Aubrey (1946) dél-afrikai református lelkész, emberjogi harcos, 1982–1991-ig az RVSZ elnöke, 1990-ben kilép a református egyházból egy nyilvánosságra került házasságon kívüli kapcsolata miatt, 1999-ben 3 év börtönre ítélik sikkasztásért, amiből egy évet tölt le, 2001-ben kiengedik, de csak 2005-ben törlik el büntetését elnöki kegyelemmel.

anyagok cseréje és terjesztése.” Az ügynöknek meghagyták, hogy erősítse kapcsolatait a feljegyzésben említett külföldiekkel.¹²⁶

Szintén 1984 őszén az 1981-es magyar látogatás viszonzásaképpen az RRE hivatalos delegációja utazott Magyarországra. A két püspök, a nagyváradi főjegyző és Gálffy Zoltán/BIBLIOTECARUL. (*Hogy miért nem a frissen megválasztott főjegyző, Csutak Csaba a kolozsvári küldöttség másik tagja, lebet találgatni.*) Az információk feljegyzés feltehetően olyan kérdésekre összpontosít, amelyekre a protokolljelentésben nem tért ki. Protokolljelentés bizonyosan készült, ugyanis a feljegyzés végén épp az abban foglaltak egy részét helyesbíti. Minden bizonnyal ezért foglalkozott keveset a Securitaténak készített feljegyzésben a hivatalos találkozókkal, és találunk olyan részleteket, mint azt, hogy Miklós Imre, a Magyar Egyházügyi Hivatal elnöke erdélyi származású, Brădești¹²⁷ a szülőhelye. Hogy Tamás Bertalan, az MRE Zsinatának külügyi tanácsosa nemcsak angolul beszél jól, hanem románul is. Hogy Nagy Gyula felvetette a Debreceni Kollégium Kolozsváron, illetve a kolozsvári püspökség Budapesten lévő ingatlanjainak kérdését, amiről Miklós Imre nem tudott. Így kerülhetett a beszámolóba igen terjedelmesen (*az összes nyolcból négy oldal*) az egykori tanítványával, Bálint Istvánnal folytatott beszélgetése. Bálintot – mint írja – fegyelmi okokból kizárták a kolozsvári teológiáról. Később házasság útján Magyarországra került, s ott „kutató levéltárosként” dolgozik a Ráday-levéltárban. Bálint észrevette, hogy Tamás Bertalan átadta BIBLIOTECARULnak az Élet és Irodalom azon számát, amelyben Hajdú János¹²⁸ elítéli Csoóri Sándornak a Duray Miklós¹²⁹ *Kutyaszorító* című könyvéhez írt előszavát (*a cikket román fordításban mellékeli az informátor*). Bálint közli egykori tanárával, hogy neki is köze van a cikkhez, és bár az kritikus hangvételű, a határokon túli magyarság helyzetére kívánta felhívni a figyelmet. Az ügynök olyan, Bálinttól hallott információkat közöl a Securitatével, amelyek megakadályozhatják a Romániában kutatók tevékenységét, illetve fontos információk lehetnek a román állambiztonság számára a magyar belpolitikai helyzetet illetően. Bálint ugyanis elmeséli, hogy Köpeczi Béla, aki kulturális miniszterként kezdeményezte Csoóri Sándor megbüntetését, összehívta a magyar írókat, és azt közölte velük, hogy szabad foglalkozni a határokon túliak problémáival, de egyelőre ne publikálják az ilyen tartalmú írásokat. Sok mindent el lehet érni nem hivatalosan is. Saját példáját hozta fel a miniszter. Amikor Bukarestben volt a történészkongresszuson, úgy tudott megtekinteni egy dokumentumot mindenféle engedély nélkül, hogy kérésére az egyik múzeum magyar alkalmazottja épp arra az oldalra fordította az ott zárt tárlóban kiállított könyvet, amelyiken az őt érdeklő rész volt. Bálint István arról is beszámol, hogy „illetékes kulturális fórumok” elhatározták magyar városok monográfiájának megírását, függetlenül a jelenlegi határoktól. Őt megbízták a Kolozsvárról szóló könyv szerkesztésével. Tervei szerint álcázásból a bábolnai parasztfelkelés és a Rákóczi-kor kutatására fog engedélyt kérni, de valójában a Kolozsvárral kapcsolatos adatok megszerzése a cél.

¹²⁶ ACNSAS R268543/4/171–176.

¹²⁷ A Transindex erdélyi és moldvai helységnévtára szerint két magyar helységnévként is Brădești a román megnevezése. Az egyik a Harghita megyei Fenyéd, a másik a Fehér megyei Fenyvesremec. Miklós Imre (1927–2003) a magyarországi Állami Egyházügyi Hivatal elnöke államtitkári besorolásban (1971–1989). Születési helye a www.tortenelmitar.hu szerint Budapest.

¹²⁸ Hajdú János (1934) újságíró, politikus Magyarországon. 1962-től 1987-ig lapoknál és a televíziónál dolgozik. 1987–1990 között Magyarország svájci nagykövete. 1994–1998 között országgyűlési képviselő a Magyar Szocialista Párt színeiben.

¹²⁹ Duray Miklós (1945) felvidéki politikus, a csehszlovákiai kisebbségi önéletem emblematikus figurája. A rendszerváltás utáni Szlovákiában a Magyar Koalíció Pártjának egyik vezetője.

Ebben egy meg nem nevezett, idős professzor fogja segíteni, aki az Állami Levéltár mellett lakik Kolozsváron. Bálint beszámol Szervátiusz Jenő,¹³⁰ a Kolozsvárról Budapestre települt szobrász temetéséről is. (1983. szeptember 29.) A nevesebb résztvevők felsorolása mellett elmondja, hogy a gyászolók nagy jelentőséget tulajdonítottak annak, hogy adott pillanatban a ravatálnál megjelent Csoóri Sándor, Boldizsár Iván¹³¹ és Sára Sándor.¹³² Csoóri egyre inkább Illyés Gyula szellemi örökösének számít. Bálint azt állította, hogy Szervátiusz a harmincas években átjárt Debrecenbe, nyári táborokba. A magyar állam azért szervezte a nyári táborokat erdélyi fiatalok számára, hogy információkat szerezzen Erdélyről. Valószínűleg az MRE tervezett diákcseréi is ugyanezt a célt szolgálják. Az egykori tanítvány tudni vélte, hogy a Gorkij-könyvtárat megbízták, hogy azonnal lefordítsanak minden olyan kiadványt, mint Ion Lăncrănuș.¹³³ *Cuvînt despre Transilvania* (Beszély Erdélyről) c. könyvecskéje, amit ő látott ott magyarra lefordítva. De az ilyen műveket csak azok olvashatják, akiket megbíztak a válaszadással.¹³⁴

1985. április–májusban Hollandiában járt az ügynök Nógrádi Béla nagybányai esperessel együtt. Az Európai Hitvallásos Tanulmányok Evangéliumi Köre Driebergenben tartotta XXII. ülést, itt tettek biznyságot mindketten az RRE és azon belül a református magyarság „háborítatlan és szabad egyházi és nemzeti életviteléről”. BIBLIOTECARUL megállapította, hogy az évenkénti ülések igazi célja „információ gyűjtése a szocialista országokban működő egyházak szociális hátteréről, körülményeiről, a teológiai vetület kevésbé érdekes. Így Fritz Johnner lelkészről, aki egyben a Svájci Néppárt titkára, megtudtam, hogy ezeket a konferenciákat hárman támogatják: A Bensheimi Intézet, az EKD és a Svájci Néppárt. Azt is mondták, hogy az Evangelica c. folyóiratot [...] a Néppárt finanszírozza. A folyóirat többször is ellenséges támadásokat intézett Románia ellen. Hogy Fritz Johnner nem érdekli a vallás, abból is kiderül, hogy az egyik gyűlésen kizárólag az emigráns író, Szoltsenyicin műveiről beszélt.” Czirja János hollandiai lelkész Juhász Tamást hiányolta, amire az ügynök azt válaszolta, hivatali teendői miatt maradt otthon. Czirja nem fogadta el a választ, szerinte Juhász Tamás el akarja kerülni a konfrontációt a román hatóságokkal. A szintén holland Van Schrotten utrecht egyetemi tanártól megtudta BIBLIOTECARUL, hogy Henk de Graaf, aki Kolozsváron doktorált, a holland királynő tanácsosa magyar ügyekben, ezért jár olyan gyakran Magyarországon és Romániában. Találkozott Magda van der Ende apjával is, aki nyugdíjas lelkész és a Református Konvent elnöke. Lánya sokat utazik, nem tudja, most épp hol tartózkodik, nincs az egyház szolgálatában, elvált, a két kiskorú gyermekével él, és valamilyen békeszervezetnek dolgozik. Hogy konkrétan melyiknek, arra nem adott egyértelmű választ. Az ügynök szerint az apa csak azért utazott Driebergenbe, hogy vele találkozzon. Ki szeretne volna puhatolni, hogyan áll a lánya doktorálása. Az ügynök cáfolta, hogy a püspök akadályozná a doktorálást, bosszúból, mert Magda hamis híreket terjesztett Hollandiában, s

¹³⁰ Szervátiusz Jenő (1903–1983) szobrász, 1949–1965 között a kolozsvári képzőművészeti főiskola tanára.

¹³¹ Boldizsár Iván (1912–1988) író, újságíró, műfordító Magyarországon.

¹³² Sára Sándor (1933) operatőr, filmrendező Magyarországon. 1993–2000 között a Duna Televízió elnöke.

¹³³ Lăncrănuș, Ion (1928–1991) író, publicista a kommunista Romániában, 1980-tól képviselő a Nagy Nemzetgyűlésben. Idézett könyve nagymértékben hozzájárult a magyar–román viszony elmérgesedéséhez.

¹³⁴ Uo. 146–158. Hogy mennyit érthettek az ilyen információk, példa: az MRE által javasolt együttműködésre (diák- és tanácsere, kiadványok cseréje, közös továbbképzések, biblikák Romániába küldése) – nyilván állami vétó miatt – az RRE sosem válaszolt, ami a két egyház teljes elhidegüléséhez vezetett A feszültség az RRE levelel érte el csúcspontját, melyben nyilván szintén politikai utasításra felkérlik az MRE-t, hogy ne avatkozzon be az erdélyiek „belügyeibe”.

mert a nemrég elhunyt Juhász István tanítványa volt. BIBLIOTECARUL szerint mivel Juhász fiaival vizsgázott, velük is fog védeni. Hazafelé menet megállt Budapesten, és Aranyos Zoltán¹³⁵ zsinati tanácsossal tárgyalt, aki jelezte, hogy nemzetközi konferenciát szerveznek a délkelet-európai egyházak történetével kapcsolatban. Azonfelül szeretnének megállapodni az RRE-vel doktoranduszok és továbbképzésen részt vevő lelkészek cseréjéről. Tóbiás Áront is meglátogatta, aki előadást fog tartani Zürichben, a protestáns szabadegyetem keretében a két világháború közt Erdélyben működő ifjúsági szervezetekről. Forrásai nem Erdélyből, hanem a Magyar Tudományos Akadémiáról származnak.¹³⁶

A nyolcvanas évek végén mint valami utazó nagykövet járt konferenciáról konferenciára. 1987. augusztus 26–30-án Bécsben tartották az RVSZ területi közgyűlését. Az RRE-t Tunyogi Cs. Gyula kolozsvári főgondnok, Zsigmond József nagyváradi főjegyző, Pásztori Kupán István lelkész és a „forrás” képviselték. A közgyűlés célja, a következő hét év programjának kialakítása mellett, az új, 1994-ig hatályos végrehajtó bizottság megválasztása. A gyűlés menetében zavart okozott Edmond Perret-nek az a bejelentése, hogy táviratot kapott Antal Margittól, hogy azért nem tudott részt venni a közgyűlésen, mert nem kapott útlevelet. Az RVSZ főtitkára bejelentette a plénum előtt, hogy akárcsak a csehszlovákok esetében (*konkrétumot nem említ*), a sajtóban is nyilvánosságra hozott hivatalos tiltakozást fognak küldeni a román külügyminisztériumnak. BIBLIOTECARUL addig győzködte a főtitkárt – a romániai delegációból nem hiányzik senki, nézze csak meg, a magyar küldöttség is négytagú, teljesen érthető a csökkentés, nem a román állam a hibás –, hogy Perret végül is nyilvánosan bejelentette, helyesbíteni kell. Csak magánlevélben fogja jelezni egyet nem értését a romániai Vallásügyi Államtitkárságnak, és nem fordul a sajtónyilvánossághoz. BIBLIOTECARUL/Gálfy Zoltánt megválasztották a végrehajtó bizottságba, bár ő szerényen közölte, hogy jobban örült volna valamilyen teológiai feladatnak. Küldött-társairól azt nyilatkozta, nem tanúsítottak irredenta-nacionalista magatartást, el voltak foglalva kapcsolatok teremtetésével. Tunyogi Cs. Gyulával volt gond, román vízumra volt az NSZK-ba, de a németek nem akarták beengedni. Perret és a német küldött személyes közbenjárására és utóbbi írásbeli felelősségvállalására kapta csak meg a belépési vízumot. A tartótsit megdicsérte ügynökét az Antal Margit-ügyben tanúsított eljárása kapcsán, és kifejtette, új információk perspektívák nyíltak a vezetőségbe való beválasztásával, nagyobb figyelmet kell fordítani kiképzésére és nevelésére. A kommentárból az is kiviláglik, a püspökség javasolta az Antal házaspárt a küldöttségbe, mert tudnak németül, és igény volt arra, hogy nő is legyen a delegációban. A Securitate viszont a férj korábbi börtönbüntetése és általában pietista magatartás miatt elutasította a kérést. Az ügynök feladata lesz többek közt megtudni, ki biztatta Antal Margitot a távirat elküldésére, és azt is, hogy Tunyogitól az érte garanciát vállaló német nem „kért-e cserébe ellenszolgáltatást”. Az is kiderül, az ügynök megválasztása nem spontán ötlet volt, Nagy Gyula püspök tett rá javaslatot a Vallásügyi Államtitkárság és a Securitate jóváhagyásával.¹³⁷

1987. augusztus 31. – szeptember 4. között Budapesten tartották a Debrecen 5. elnevezésű ötödik protestáns-ortodox párbeszédet, amely bár a német evangélikus egyház és az orosz ortodox egyház közt indult, ekkorra már számos ország protestáns és ortodox

¹³⁵ Aranyos Zoltán (1934–?) ref. lelkész, a Debreceni Ref. Teológiai Akadémia docense, a MEÖT titkára. A Ref. Zsinati Iroda vezetője 1979-től. TIMÁR LAJOS fedőnéven a magyar BM III/III-as osztályának titkos megbízottja (1982-től). Forrás: Majsai, 2006. In: www.mozgovilag.com..

¹³⁶ Uo. 112–116.

¹³⁷ Uo. 31–34.

egyházát is bekapcsolta. Bécsből egyenesen ide érkezett BIBLIOTECARUL. Budapesten a hivatalos küldött jogcíme alatt több feladatot is teljesítenie kellett. Találkoznia Komjáthy Aladár¹³⁸ kanadai lelkésszel, „hogyan reagáljon az ellenőrzésre”, Makkai László történész-akadémikussal és Szöcs Géza Erdélyből nemrég távozott költővel, akinek budapesti tartózkodásáról Ungvári alezredes egy utalásából arra lehet következtetni, az ügynök a költő kolozsvári szülein keresztül értesült. A kapcsolódó feljegyzések nemcsak tartalmuknál fogva érdekesek. A Szöcs Gézáról készült irat két változatban maradt fenn, Makkai Lászlóról három változatban is nyilatkozott. Szöcsről az első változat szeptember 10-én kelt. A Makkairól írt feljegyzés első változata a rá következő napon. A második, illetve harmadik változat szeptember 21-én. Mindkét első változatra odabiggyesztette Ungvári alezredes a nehezen kiolvasható magyar nyelvű kommentárját, mintegy „segítségül” a következő változatok elkészítéséhez, az emlékezet pontosításához. Az is furcsa, hogy a Makkairól készült első változatot „Dr. Gálffy Zoltán professzor”-ként írja alá az informátor. (*Szöcs Gézánál az első is a fedőnévén jegyezi.*) Lássuk a változatok közti különbségeket!

Szöcs Géza esetében az első, opiszszám nélküli változat kommentált részlete így szól: „Elmesélte, hogy az amerikai kongresszus egyik bizottsága meghallgatta, és hogy nagyon fontos kapcsolatban áll Lantos és Keserű kongresszusi képviselőkkel, akik mindketten magyar származásúak. Keserű a jelentősebb személyiség, és az apja költő volt.” Ungvári kommentárja: „neki milyen összeköttetései vannak, milyen (a további három szó kiolvashatatlan).” Feltehetően szóban is tisztázhatták ezt a summás megjegyzést, hogy az már nem Szöcsre, hanem az amerikai képviselőkre vonatkozik, mert a második változat így szól: „Az amerikai szenátus külügyi bizottsága is meghallgatta, amikor a legnagyobb kedvezmény elvének odaítélését tárgyalták Románia számára. Aprólékosan ismertette a romániai magyarok »siralmas« helyzetét, és közeli kapcsolatban áll Lantos és Keserű kongresszusi képviselőkkel, akiknek szavuk van minden nemzetközi szervezetben. Keserű kiemelkedő személyiség (az apja költő volt), és a romániai magyarok »ügyének« fáradhatatlan élharcosa.” A különbségből jól érzékelhető, hogy Ungvári ráhatása nyomán lett a semleges szöveg „élesre töltve”. A változás másik iránya az időbeli elrendezés. Eredetileg BIBLIOTECARUL szeptember 2-án beszélt Szöccsel is és Makkaival is. A tartótiszt átrendezése folytán a kiküldetés minden napjára „kapott munkát” az ügynök. Augusztus 31-én beszélt Komjáthyval, szeptember 1-jén megtudta Komlós Attila szerkesztő titkárnőjétől, hogy a kanadai lelkész „felszívódott”, 2-án beszélt Szöcs Gézával, 3–4-én tárgyalt Makkai Lászlóval. Amúgy magáról a protestáns-ortodox dialógusról alig esik szó. Mindössze azt sorolta fel az ügynök, hogy milyen országok képviselői voltak jelen, és arra hívta fel a figyelmet, hogy Hans Helmut Esser müncheni református professzor mindenki meglepetésére sikraszállt a nukleáris leszerelésért, felszólítva a delegátusokat, hogy ki-kik a saját országában harcoljon az atomfegyverek betiltásáért.

S akkor nézzük, mit tudhatott meg a Securitate BIBLIOTECARUL informátoron keresztül. Komjáthy Aladár, ahogy azt ígérte, mindenkinek szétkürtölte, hogy a határon elko-bozták tőle a Tökéstől (*nem világos, melyiktől*) származó írásos anyagot, amiből ő nagy cirkszt fog csinálni, mert az tisztán vallási jellegű volt. Azonfelül a filmtekercseit is elvették, de az egyiket visszaadták. További részleteket nem sikerült megtudni, mert a megnyitó után a

¹³⁸ Az ózdi születésű (1931–1998) Komjáthy Aladár '56-ban távozott Magyarországról, Innsbruckban, Kam-penben és Princetonban tanult, utóbbi helyen 1962-ben doktorált. Passaicban, majd 1968–1989 között Mont-realban volt lelkész.

kanadai lelkész többet nem mutatkozott, senki sem tudta, hova tűnt. Szöcs Gézáról a már említetten kívül megtudható, hogy egyrészt az anyját kísérte el Budapestre, akit kiengedtek hozzá Svájcba, másrészt a református egyház jelenkori történelmét szeretné megírni, ezért levéltári kutatásokat folytat a Ráday-levéltárban, és kellemes meglepetés számára, hogy minden korlátozás nélkül kutathat.¹³⁹ Egy évvel korábban Szöcs azt ígérte budapesti találkozásuk alkalmával, hogy nem fog Románia-ellenes tevékenységet folytatni, akkor most miért teszi – vont a felelősségre állítólag az ügynök.¹⁴⁰ A romániai helyzet készítette korábbi álláspontjának megváltoztatására, mondta volna Szöcs, hozzátéve: (*ami az első változatban egyáltalán nem szerepelt*), hogy kell, hogy legyen valaki külföldön, aki képviseli az erdélyi magyarokat. Ezután az ügynök hosszú feddése és figyelmeztetése hangzott el, állítólag a román hatóságok jóindulatát hangsúlyozva, akik adtak az anyjának útlevelet. Szöcs Gézával kapcsolatban az a jövőbeni feladata BIBLIOTECARULnak, hogy a költő Kolozsváron élő „szüleinek a közvetítésével mérsékelje ezt az elemet”. A második változathoz teljesen kimaradt az ügynöknek az a megjegyzése, hogy Szöcs Géza arra a kérdésre, hogy miből él, kikerülte a választ.

A Makkai Lászlóval folytatott beszélgetés harmadik, legépebb változata sok újat nem mondhatott a Securitate-nak. Makkai újból kifejtette a megjelent Erdély-történetből kirajzoló magyar historiográfiái alapállást. Ami talán új, hogy nem utasítja el Daicoviciu kontinuitáselméletét annak eredeti formájában. Daicoviciu régész volt, voltak konkrét bizonyítékai, nyitott volt a vitára, nem tekintette lezártnak a kérdést. Ștefan Pascu viszont nem hajlandó a dialógusra, az elméletet bizonyítottnak tekinti, miközben valódi bizonyítékok nincsenek a román történészek kezében, csak dedukciók és következtetések. Ő továbbra is kész részt venni a román–magyar közös történészbizottság munkálataiban, akkor is, ha román részről Pascu is benne lesz. De ha a román történészek továbbra sem szakmai érvekkel, hanem politizálással válaszolnak a magyar felvetésekre, akkor eredmény nem várható. Közli, hogy a román ortodox pátriárka is kért a könyvből, és ő örömmel küldött egy dedikált példányt. Épp a napokban fog megjelenni az angol nyelvű változat Londonban, igen nagy az érdeklődés iránta. Makkai nem mehet Erdélybe, mert „persona non grata”, de szívesen levelezne az ügynökkel. A tartótiszt kommentárja szerint a későbbiekben eldöntik, maradjon-e kapcsolatban az informátor a neves magyar történésszel, vagy sem.¹⁴¹

Minthogy ebben a periódusban zajlik a Tökések ügye, az egyház belső helyzetéről írt feljegyzéseinek többsége arra vonatkozik. 1985. 03. 20-án arról ír BIBLIOTECARUL, hogy Geréb Zsolttal együtt zsinati vizsgálóbiztosként kétszer is találkozott a volt főjegyzővel.

¹³⁹ Furcsa módon sem a Securitate, sem az informátor nem tartja meglepőnek, hogy a magyar–orosz szakos tanári diplomával rendelkező, majd újságíróként dolgozó költő hogyan vedlett át egyik napról a másikra egyháztörténésszé.

¹⁴⁰ BIBLIOTECARUL 1986 augusztusa végén a debreceni Kálvin-konferencián vett részt (lásd a DUNCA IOAN/Dobri János dosszié tárgyalásánál), onnan ment fel a magyar fővárosba két, oda férjhez ment lányát meglátogatni. Ahogy az erről készült jelentés beszámol, a lányai lakása kicsi, ezért a Kálvin tér 8. sz. alatti református vendégházban kért szállást. Melinda lánya jelezte, hogy az akkor pár napja Romániát végleg elhagyó Szöcs Géza szeretné ott meglátogatni és vele ajándékot küldeni a szüleinek. A jelentés mentegető hangneme jelzi, hogy az ügynök nem kívánta ezt a találkozást. Azzal indokolja, hogy mégis belement, mert Melinda lánya kérte erre, akinek Szöcs korábban udvarolt. Ő apaként ellenezte azt a kapcsolatot, bár ahogy írja, későbbi disszidensi tevékenységére célozva, „abban az időben nem volt előre látható utólagos magatartása”. Amúgy Szöcs Géza nagybátyja osztálytársa volt az ügynöknek, az apja pedig ifjabb iskolatársa. Ekkor tett volna ígéretet Szöcs Géza, hogy külföldön nem fog politizálni, különben is két év múlva vissza szeretne térni szülőhazájába. Uo. 91–93.

¹⁴¹ Uo. 57–81.

Hivatalból kérdezték és jelentésüket megtették a zsinatnak. Az ügy jelenleg Papp László kezében van, mert a nagyváradi főgondnok meghalt az előző évben, és újat nem választottak. BIBLIOTECARUL véleménye az, hogy Tőkés Istvánnak nincsenek valódi érvei, a papság nagy része pedig úgy látja, tiltakozásainak hátterében püspöki ambíciói állnak. Ugyanazon év december 3-án arról számolt be, hogy szívesen közölné recenziót Tőkés István frissen megjelent könyvéről, a hermeneutikáról. Úgy tudja, hogy harminc évvel korábban írta, s eredetileg doktori értekezésnek készült, amit Debrecenbe nyújtott be. Ez is mutatja, hogy a püspök nagyon türelmes Tőkessel, és hajlandó lenne a békülésre. Geréb Pál szerint a volt főjegyző igazán megbecsülhetné, hogy a püspök ad pénzt a könyvkiadásra. Neki ott van a fiókban a sokkal fontosabb kézirat, Barth dogmatikájának kivonata, de semmi esély a kiadásra. 1986. január 15-én arról számolt be, hogy 11-én Papp László nagyváradi püspök felkérte, kísérje el tanácsosát, Eszenyei Gyulát Tőkés Istvánhoz. 13-án érkezett Eszenyei Kolozsvárra, és délután 17 órakor keresték fel Tőkésüket. Eszenyei előadta, hogy a nagyváradi püspök munkát kínál a fiának, Lászlónak. Akár elfogadja az ajánlatot, akár nem, mihamarabb értesítést vár. Részletekről akkor lehet szó, ha elfogadja, és meghallgatásra jelentkezik Papp Lászlónál. Tőkés István fia nevében, aki nem tartózkodott otthon, nem nyilatkozott, de köszönte szépen az ajánlatot. Második téma az volt, hogy Eszenyei szerint Nagy Gyula hozzájárulása két Tőkés-könyv kiadásához azt jelzi, hajlana az ellenségeskedés beszüntetésére. Mit szól ehhez a volt főjegyző? „Tőkés úr kijelentette, hogy ő nem akar hamis megegyezést, és megy tovább a maga útján.”¹⁴²

Következtetésként elmondható, hogy BIBLIOTECARUL is azon informátorok népes családjába tartozott, akik karrierjüket a kommunista rendszer kiszolgálásához kapcsolták, miközben a felvilágosult egyházi értelmiségi szerepét játszották. Nem tartozott egyházon belüli pártokhoz, csoportosulásokhoz, épp ezért az állambiztonság talán benne bízhatott a legjobban, ha jellemzéseket kért személyekről. Juhász István halála után őt találták a legmegfelelőbbnek az „utazó nagykövet” szerepre. Úgy tűnik, ez ambícióit ki is elégítette, és az általa szállított információk is eléggé hasznosak voltak a Securitate számára ahhoz, hogy megtartsák ebben a szerepben.

¹⁴² Uo. 123., 126.

Fenti fedőnéven Dohi Árpád bihari lelkész életét követték figyelemmel a Securitate szervei kerek harminc éven keresztül. Azért is tanulságos az ügy ismertetése, mert noha az ACNSAS levéltárában csak 1955–1967 közti iratok szerepelnek vele kapcsolatban, az AV-
RAM fedőnevű ügynök egyik feladata az ő megfigyelése volt, és 4 jelentése fenn is maradt Dohi Árpádról az ügynök munkamappájában a nyolcvanas évekből.¹⁴⁴ Ezenkívül a NAGY JÓZSEF fn. ügynök 9 jelentése 1963–1965-ből, a saját 5180. sz. munkamappájában és a BALÁZS fn. ügynöknek 4 jelentése ugyanebből a periódusból, szintén a saját, 4193. sz. munkamappájában. A gond csak az, hogy egyikük dossziéi – így a jelzett jelentések – sem fellelhetők pillanatnyilag az ACNSAS levéltárában.¹⁴⁵ A lelkész megfigyeléséről alkotható kép tehát eleve nem lehet teljes.

Dohi Árpád lelkészcsaládban született Nagyszalontán, azonos nevű édesapja Biharon fejezte be pályafutását. Néhány életrajzi adata támpontot nyújt megfigyeltetésének megértéséhez. Ifj. Dohi Árpád a KEPTI elvégzése után, 1951-ben Máramarosszigeten segédlelkész, majd 1951–1954 közt előbb Nagyszebenben, majd Bukarestben az ortodox teológián magiszteri képzésben részesült, Ezután Nagyszalontán segédlelkész, s onnan került 1955-ben édesapja helyére, Biharra.

A Securitate Bukarestben figyelt fel rá. Erről a Belügyminisztérium Nagyvárad Tartományi Igazgatóságának a Nagyszalonta Rajoni Részleghez intézett 343/32172/1955. 04. 23-i sz. átirata tudósít: „A birtokunkba került információk szerint nevezett a Bukarestben folytatott magiszteri képzés alatt kapcsolatba került egy gyanús liberális csoport tagjaival. A csoport hetente tartott üléseket, ahol a kapitalista országokban és a népi demokráciákban megjelent irodalmi műveket vitattak meg. Ezeken az üléseken Dohi Árpád referátumokat tartott bizonyos könyvekről, amelyek a kapitalista országokban jelentek meg, illegálisan jutottak az országba és kerültek a csoporthoz.” Ezért a nagyszalontai állambiztonsági szerveket utasították, megfelelő informátorokat rendeljenek mellé, akik képesek felfedni esetleges káros tevékenységét.¹⁴⁶

1958. október 22-én megnyitották a 827. sz. ellenőrzési dossziét, amit Bozsik András főhadnagy készített. Milyen állítólagos rendellenességek készítették erre az állambiztonságot? 1956. november 4-én Bai Ferenc, a bihari néptanács VB-titkára panaszt tett Nagy Vilmosra, akit 1954-ben a katonai bíróság elítélt, hogy nevezett 1956. október 30-án megjelent az ő irodájában. Jelezte, hogy rövidesen átveszi tőle az irányítást, de ne féljen, ha támadások érnek, ő majd megvédi. Szűcs, a helybeli milicista többször kidobta az épületből, de újból és

¹⁴³ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I211916/1–2. dossziékban találhatók, valamint az R282163/1–2. dossziékban.

¹⁴⁴ Vö. SZEE I. köt. 367., valamint uo. 75. melléklet.

¹⁴⁵ I211916/1/ 55.

¹⁴⁶ Uo. 12. Érdekes, hogy a bukaresti megfigyelés dokumentumaiból a TISZA fedőnevű ügynök egy jelentésén kívül más nincs meg. A feljegyzés hallomásból készülhetett, mert a nevek egy része szinte felismerhetetlen. Doly Archadin (Dohi) barátai Kolozsváron: a költő Gellert Alexandru, Szabo Tiberiu, Golfi püspöki titkár (Gálfi), Iulias Ștefan professzor (Juhász István). Bukarestben: a megnevezetlen református lelkész (minden valószínűség szerint maga az ügynök, Székely Károly), Covaci evangélikus lelkész (Kovács), Socs újságíró (Szócs vagy Szász?) és egy Miji Alexnek írt adjunktus az ICF-nek rövidített (Institutul de Cultură Fizică) sportfőiskolától. Ezenkívül egy Farkas nevű családdal tartott kapcsolatot, ahova Nagy József teológiai prof. beajánlotta. A bukaresti motívum többit nem tűnik fel az iratokban, sőt egy későbbi elemzés arról panaszkodik, hogy a célszemély 1954–1956 közti tevékenysége sem dokumentált.

űből betolakodott. Tanúk: Török Eszter és Tarkovics László. Gyanút kelt az is, hogy az éjeliőrök ellenőrzése alkalmával megállapították: nevezett Nagy Vilmos szoros kapcsolatban áll Makocsi Gyula egykori kitelepítettel, valamint Kálmán Mihállyal és Lakatos Lajossal, akik rendszerint Dohi Árpád lelkésznel gyülekeznek.

1956. november 2-án LENCAR ügynök jelentett Jakab József hadnagynak: Bartha Kálmán (*ekkor Csokajon lelkész*) mesélte neki, hogy ifj. Dohi Árpáddal együtt utazva, az azt állította, hogy „a demokrácia álarcában az oláhok megvetnek és elnyomnak minket”. LENCAR ezt a vádat megtetézi saját emlékével, miszerint neki 1947-ben, teológuskorában, Dohi azzal dicsekedett, hogy otthon, Biharon elásott egy jól becsomagolt orosz géppisztolyt, és eljön az idő, amikor azt ki fogja ásni, a többi „jó magyar” legénnyel együtt, akik szintén rendelkeznek géppisztollyal. LENCAR annak idején jelentette ezt a hírt Czeller Lajosnak, a Bihar Megyei Sziguranca¹⁴⁷ főnökének. Noha a jelentésre ráírták, hogy sürgősen utána kell nézni, tartottak-e házkutatást fegyverügyben, a későbbiek során csak 1965-ben merül fel újra ez a motívum.

Bayer Elemér, a Román Munkáspárt helyi szervezetének titkára, a helyi általános iskola tanára öt évig volt iskolatársa a lelkésznek. Állítása szerint Dohi részese volt, „mint mi mindannyian” a demokratikus diákmozgalmaknak, világnézetiileg ateista volt. Nem is érti, hogyan került a teológiára. 1958. 03. 12-én azt nyilatkozta, hogy egy, a szabadban tartott vallásóráját kihallgatta. Dohi antimarxista szellemben, a túlvilágról beszélve, a természettudományokat félremagyarázta, és konkrétan rákérdezett: „Ugye, ezt tanítják nektek az iskolában?” A gyerekek igenlő válaszára egy prófétát idézve cáfolta saját téves magyarázatát, és kijelentette, hogy ő inkább hisz a prófétának, mint a természettudománynak. Mindenféle vallási ünnepekre készíti fel a gyerekeket, pedig az tilos. Nagy hatással van a falusiakra, különösen gyerekkori barátaira, ezáltal fékezi és akadályozza a kommunista nevelést.

Az ellenőrzési mappa megnyitása újabb aspektusokkal bővítette a lelkész ördögi arc-képét. „Jó képességű” ügynököket vezényeltek mellé, mint KOVÁCS LÁSZLÓ, NAGY JÓZSEF, valamint „periferikusabbakat”, mint KELEMEN és VIRÁG.¹⁴⁸ KOVÁCS, akivel mindig külpolitikai témáról tárgyalt, 1958. 10. 16-án Dohinak arról a reménységéről számolt be, miszerint az Egyesült Államok a nyugatnémet hadseregbe támaszkodva rövidesen fel fogja szabadítani a „szocialista tábor”. VIRÁG 1959. április 17-én visszaemlékezik Dohi beszédére, amelyet 1956-ban barátja, Palotás Béla nyüvedi beiktatásakor mondott: „Ne felejtsük el, hogy magyarok vagyunk, és a mi feladatunk az, hogy a saját őrhelyünkön gondozzuk nemzetünket, védjük meg őseink örökségét és mindenekelőtt a magyar nyelvet.” Azt is tudja róla, hogy egyházi eljárásaival elégedetlen, konferenciákon nem tart előadásokat, és főleg a nyugati politika érdekli.¹⁴⁹

Két történet adott nagyobb lendületet a nyomozásnak. 1959. augusztus 12-én Dohi levelet írt a nagyváradi Fáklya szerkesztőségének, amelyben szarkasztikus stílusban ábrázolja a szocialista rendszer néhány, Biharon is megmutatkozó abszurditását. (Lásd a 33. mellék-

¹⁴⁷ Sziguranca: a királyi Románia állambiztonsági hivatala.

¹⁴⁸ A KOVÁCS fedőnevű ügynök, mivel kizárólag a kisserőlt lelkésznek, Kádár Ernőnek elmondott dolgokról jelent, nagy valószínűséggel maga Kádár Ernő. NAGY IOSIF ügynök (lásd még a Molnár Zoltán ügyét is) Papp László esperes, később püspök. KELEMEN a korabeli hegyközkovácsi lelkész, VIRÁG, ahogy jelentésének kommentárjából kiderül, a nyüvedi néptanács könyvelője.

¹⁴⁹ Uo. 153., 210.

letet) A főszerkesztő azonnal továbbította a levelet a Securitatéra.¹⁵⁰ Szintén augusztusban nem messze a parókiától tűz ütött ki egy, a második termelőszövetkezetet szervező helyi lakos házában. A KELEMEN fn. ügynök számol be arról, hogy élte át a lelkész a tűzvész: „10.30 lehetett, az ágyban olvastam, amikor hirtelen nappali világosság támadt, olvasni lehetett a fényénél. Az ablakhoz léptem, de akkor már verték az ajtót. Három illető kérte, hogy verhessek félre a harangot, mert tűz van. Akkor ő is odament, és részt vett az oltásban. Elmesélte, micsoda kár keletkezett, széna, szalma, pozdorja, sertések égtek el. Szerencse, hogy nem volt szél, mert az egész utcásor, mi is leéghettünk volna. [...] Azt mondják – folytatta –, hogy a tűz előtt valaki a szemben lakó presbiter udvarára bedobott egy levelet, amelyben azzal fenyegetik, hogy felperzselik mindenét, ha belép a termelőszövetkezetbe. Most nyomoznak – mondta –, hogy ki a levél szerzője. [...]”¹⁵¹

Nemcsak ügynököket vetettek be, hanem egyszerű polgárokat is bevisznek kihallgatásra, és Dohiról érdeklődnek. Egy Füredi Imre nevű agrármérnök célzatos kérdésre válaszolva azt állította 1959. augusztus 27-én, hogy 1958-ban találkozott Dohi Árpáddal, aki Silberais (máshol Zilberais) állomásfőnök és egy Bereczki nevű vasutas társaságában „valami névnapról jöttek.” Pár percet beszélgettek, aztán Füredi továbbment, de még hallotta, hogy Dohi „szidott, antiszemita magatartást tanúsítva”, míg a többiek csitították. A Dohival egyidős Mészáros Ferenc október 9-én a magyar forradalom alatti és utáni közhangulatra reflektált. Rendszerint Botos Szabó Lajos lakásán gyűltek össze Dohi Árpád és presbiteri. Egyszer ő is jelen volt, és hallotta, hogy a lelkész azt mondta, a magyarországi parasztság kiharcolta a beszolgáltatások megszüntetését. Mészáros tagja volt a társulás szervezőbizottságának. Találkozván Székely Lajos volt gondnokkal, Dohi barátjával, az letámadta: „Nem fél a Mészáros elvtárs, hogy a nagy szervezkedésben valaki betöri a fejét?”¹⁵²

A begyűjtött anyagot elégségesnek tartják a nyomozati szint megemeléséhez, és 1959. november 8-án megnyitják a 1126. sz. „egyéni művelti dossziét”.¹⁵³ Ebben sok ügynököt bevetnek, de a leggyakrabban NAGY JÓZSEF ügködött Dohi körül. Eljárta, hogy barátkozni akar, nem csak hivatalos esperesi feladatát végzi rendszeres látogatásai alkalmával. Különös hangsúlyt fektetett Dohi prédikációira. Éles megfigyelőkésztséggel rögzítette a vidéki gyülekezeti élet groteszk mozzanatait a kommunista átnevelés és a kisebbségi lét

¹⁵⁰ A 12-én írt levél 15-én érkezik a szerkesztőségbe. Noha a kísérőlevél dátuma augusztus 21., azt már 18-án iktatta a Belügyminisztérium helyi kirendeltsége. 1957–1968 közt a főszerkesztő Lukács László (forrás: *Romániai magyar irodalmi lexikon* III. köt.), életrajzi adatai nem fellelhetők.

¹⁵¹ Uo. 152. KELEMEN ügynök másik jelentése nyomán Molnár Zoltán is képbe került mint a névtelen levél esetleges szerzője. Feltehetően Dohi Fáklyának írt levele is az érintettség gyanúját kelthette. Abban többek közt megemlíti, hogy majdnem tüzet okozott a parókián a kipattanó szikra, mert nem lehet bádogot kapni, hogy a tűzhely környékét lefedje. Szeptember 16-án a KOVÁCS fn. ügynöknek azt nyilatkozta Dohi, hogy a tűz és a névtelen levelek szerzője egy „reakciós banda”, amelyiket nem tudnak beazonosítani, de nagy kárt okoznak a falunak, folynak a kivizsgálások, nincs békéje az embereknek. Később (december 22-én) NAGY JÓZSEF ügynöknek azt mondta, hogy az augusztus 20-i eseményeknek már elült a visszhangja. A tüzet a Securitate gyűjtotta, letartóztattak 70 ún. kulákot, de csak úgy tessék-lássék hallgatták ki őket, hogy eltereljék a közvélemény figyelmét. Neki nem esett bántódása, csak fenyegető üzeneteket küldött a Securitate.

¹⁵² Uo. 53–5., 59.

¹⁵³ Eredeti megfogalmazásban „acțiune individuală”. Hogy mit kell a terminus alatt érteni? A mérvadónak tekintett Anisescu-féle glosszáriumban nem szerepel. A Magyar Kisebbség 2007/1–2-ben közölt *Román állambiztonsági kifejezések szótára* (153–163. l.) szerint „adatgyűjtés”, dossziétípusa „dosar de verificare prealabilă”. Itt azonban épp a „dosar de verificare”-t emelik magasabb fokozatra: „dosar de acțiune individuală”. Valószínűleg a csoportos felforgató tevékenységtől megkülönböztethető, egy személy által kifejtett ellenséges tevékenység nyomozásának keretét jelenti.

feltételrendszere közepette. 1960. augusztus 8-án Dohi Molnár Zoltán esperesi titkárral beszélget az ügynök jelenlétében a nagyváradi esperesi hivatalban, amit az ügynök kedvenc műfájában, dialógusként rögzít.

„Dohy: A motorom valóságos csoda!

Molnár: Van jogosítványod?

Dohy: Még nincs. [...] Tegnap este 90 km-es sebességgel repültem, amikor megállított egy milicista, és ironikusan megjegyezte az igazoltatáskor: Természetesen egy pap! Mire én: Na és? Egy pap! Nem lehet mindenki miniszter vagy milicista. És továbbbszárguldottam.

Molnár: Kitoröd a nyakad!

Dohy: Ne tartson attól.

Az ügynök megjegyzése: Pár hete Dohy kijelentette, hogy Búthi püspökhelyettes behívta, és közölte, felejtük el, ami volt, és élünk ezután jó egyetértésben. (Búthi más lelkészekkel is, akikkel a múltban nézeteltérése támadt, hasonlóképpen járt el.) Azóta Dohy magatartása szembeötlően megváltozott. Sokkal arrogánsabb. Meghívta Búthit, hogy ő eskesse össze augusztus 28-án Lompérton (Szilágy) az új menyasszonyával.¹⁵⁴

1961. július 4-én ugyanott négy lelkész beszélgetését rögzítette NAGY JÓZSEF: Szebeni István (Nagyvárad-Csillagváros), Dohi Árpád (Bihar), Kádár Miklós (Hegyközsátár) és Sámi Gusztáv (Jákóhodos):

„Ügynök: Mit olvastatok, vagy mi újat olvastatok?

Dohi: A két nagyság élesen összebalhézott Bécsben.¹⁵⁵

Az eredménye jól látható.

Ügynök: Mégis mindkettő sikeresnek nyilvánította a tárgyalást.

Dohi: A valóságban a háború küszöbén állunk.

Ügynök: A háború szörnyű lenne.

Dohi: Szeretnék egy év múlva felébredni.

Ügynök: És ha arra ébrednél, hogy Kelet győzött?

Dohi: Lehetetlen. Ezeket megeszik.

Ügynök: Légy szíves, vedd figyelembe az 1918 utáni változásokat. Azóta Nyugat egyfolytában veszít, Kelet pedig nyer. A Föld egyre vörösebb lesz.

Dohi: Ez szóba se jöhet. Nem a föld vörösödik, hanem a kutya füle. A Föld egyre fehérebb lesz. (Az ügynök megjegyzése: Nyilvánvaló utalás a »fehér terrorra«.) Nyugaton úgy nyírják ki a kommunistákat, mint a kutyákat.

Ügynök: Ez van Nyugaton, de a mai ifjúság lelkét nagyban befolyásolták. A kislányom zokogott, amikor jött a hír, hogy Lumumba meghalt.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Uo. 121. A célszemély nevét hol ipszilonnal, hol pontos i-vel írják. Dohi előző év végén hagyta el első felesége, és négyéves kisfiukat is magával vitte, az ügynöki jelentések szerint. A volt feleséget, miután állítólag azzal fenyegette férjét, hogy politikailag tönkreteszi, a Securitate is fel akarta használni a célszemély ellen. (KOVÁCS VASILE ügynök 1960. 03. 23-i feljegyzése, uo. 128. l.)

¹⁵⁵ Nyikita Szergejevics Hruscsov szovjet pártfőtitkár és John F. Kennedy amerikai elnök találkozájáról van szó. Az 1961. június 3–4-én Bécsben tartott diplomáciai aktus a II. világháború befejezése óta az első nagyhatalmi csúcstalálkozó. A politológusok azóta megegyeztek abban, hogy teljes kudarc volt az enyhülés szempontjából. Ha a csúcstalálkozó mellé tesszük a kubai, kongói és berlini válságot, a kínai–szovjet határviellongásokat, Dohi értékelése egyáltalán nem tűnik elhibázottnak.

¹⁵⁶ Patrice, Lumumba (1925–1961) az 1960. június 30-án kikiáltott Kongói Köztársaság első miniszterelnöke, a tetela törzs tagja, eredetileg postai tisztviselő. Fatális tévedése, hogy minden állami tisztviselőnek felemelte a fizetését, kivéve a hadseregnek, a fegyveres testületek lázadásához vezetett. Katanga tartomány Csombe (üzletember, üzletlanc-tulajdonos) vezetésével független lett. Lumumba szovjet beavatkozást kért Katanga

Kádár: Lumumba is csak egy kutya volt.

Dohi: Hogy milyen hatással vannak a fiatalságra, meglátszott Budapesten, ahol sok ezer általuk nevelt fiatal gyilkoltak meg ugyanókat.

Ügynök: De a múltban kisemmizettekre gyakorolt hatást te sem tagadhatod.

Dohi: Tessék eljönni Biharra és meghallgatni a mi kolhozparasztságunkat!

Ügynök: Még egy mozzanat, amit nem lehet figyelmen kívül hagyni. Egyre több hívet szerez a békemozgalom a németek között.

Sámi: A poroszok nem békeharcosok. Kelet-Németország is tele van poroszokkal. A poroszokkal senki sem mérkőzhet. Ismerem őket az első világháborúból.

Kádár: A német férfi a legjobb katona a világon. Remegnek az oroszok tőlük, mint a kocsonya.

Dohi: Én nem vagyok híve a háborúnak, de ha az oroszok és amerikaiak vezetői háborúzni akarnak, nem állok az útjukba (és hahotázik).

Ekkor belépett a hivatalba Honcz Károly (a révi lelkész) és felesége, a három »békeharcos« pedig eltávozott.¹⁵⁷

Érdekes, hogy Szebeni István minden jel szerint kívül maradt a beszélgetésen, és el sem távozott a »békeharcosokkal«. A hosszan idézett információs feljegyzés a kommentárok miatt is figyelemre méltó. Nagy Vilmos százados megjegyzi, hogy Dohi feldolgozás alatt áll, Sámi Gusztáv feldolgozására is parancsot adtak. Kádár ellenséges magatartása ismert. Az ügynök feladata, hogy tovább foglalkozzon a két feldolgozóval. Ha parókiájukra látogat, találjon ürügyet a hosszabb időzésre. Intézkedés: a rajoni dolgozókkal kielemezni a Dohi-akciót és előkészíteni letartóztatását.¹⁵⁷ Hogy a letartóztatásra végül is miért nem került sor, nem derül ki az iratokból.

NAGY JÓZSEF szorgalmasan írta feljegyzéseit Dohiról. Egészen elképesztő a teljesítménye, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy ezzel párhuzamosan szinte naponta írt feljegyzéseket saját titkáráról, és ki tudja, még hány hatáskörébe tartozó lelkészről.

1961. szeptember 20-án a Dohi által hirdetett evangélium ellenőrzéséről számolt be Seres János főhadnagynak. „A községbe érkezve először az istentiszteleten vettem részt. Az ügynök a karzaton foglalt helyet, Dohi nem láthatta. Arról a textusról beszélt, hogy »Könnyhullatásom volt kenyerem éjjel és nappal, mikor mindennap azt mondták nekem: Hol van a te Istened?« (2. zsoltár¹⁵⁸) A prédikációban Dohi e szavakat hangsúlyozta, anélkül hogy megmagyarázta volna. Ez a hitetlen és pogány világ mosolyogva kérdi: Hol van a te Istened? Mi megmutatjuk a zöldülő füvet, a szép virágot stb. Ám a hitetlen világ azt mondja, mindez magától keletkezett. Amikor nyomnak a terhek, nyugtalanul figyeljük, hogy milyen jó sorsa van a hitetleneknek. De tudnunk kell, mi választottuk a jobbik részt, mert a hitetlenek az ő beteges világukkal együtt el fognak veszni. De mi, akik hiszünk, miután elviseltük Isten ostromozását, végtelen boldogságba jutunk. (Kb. 60 hívő hallgatta, főleg nők.) Ezután bement a parókiára, ahol épp valami szláv zene szólt a rádióban. Ez is jó alkalom, hogy kiprovokáljon Dohiból egy oroszellenes kijelentést. Ezután Gherdan volt községi jegyzőt látogatták meg, aki

ellen, meg is kapta, de az kudarcba fulladt. Lumumba kinevezését az ország elnöke visszavonta. Egy Mobutu nevű ezredes államcsínyt hajtott végre, és mind az elnököt, mind Lumumbát lefogatta. A volt miniszterelnököt Katangába szállították, ahol két másik miniszter társával együtt Csombe parancsára, feltehetően 1961. január 17-én, kivégezték.

¹⁵⁷ Uo. 113–115.

¹⁵⁸ Helyesen 42. A szöveget legépeltek, tehát elképzelhető, hogy a kéziratot átgépelő tisztviselő tévedett.

románként született, de tagja a presbitériumnak. (Az ügynök további jelentéseiben ironikusan idézi, kommentár nélkül, Gherdan feleségét, aki szidja a „bűdös kommunistákat”, és „a bűdös románokat”, s férje megjegyzés nélkül tûri.) Ezután Barlabás Ida nyugdíjas tanítónőt keresték fel, aki Nagyváradon borbélykodó bátyjával együtt fogadta őket. Ott a hívek emlékezőképessége kapcsán Dohi egy Goldenthal nevű volt szekustisztet idéz, aki az élesdi tbc-szanatórium tisztviselője, miután a Securitatétól leszerelték. Sok év elteltével is emlékezett arra, hogy Dohi legátusként azt mondta Élesden, hogy hisz a magyar nép feltámadásában. A borbély rákérdezett, hisz-e még most is? Dohi kivágta magát: „Erősen hiszek nemcsak a magyar, hanem minden nép feltámadásában.” A tanítónő vallomása zárta a pillanatképet: úgy szeretik a lelkészt, mint a saját fiukat. Ebéd után, a szomszédos Hegyközkovácsiba ment, a néptanács előtt elhaladva Dohi megmutatta a faliújságra írt cikkeit. Az ügynök-esperes megdicsérte. Mire a lelkész bevallotta, szégyelli azokat, de „kell a porhintés ezek szemébe”. Az esperes érzékelhetően provokatív szándékkal aktuális témát vetett fel, a nagyváradi 4. sz. líceum diákjainak és tanárainak perét. Kijelentette egy bizonyos dr. Sárközi Endrére hivatkozva, hogy súlyos a vádlottak helyzete. Az egyik érintett tanárról (Kun József¹⁵⁹) Dohi azt mondta, a legjobb barátja volt, még szerencse, hogy nem akarta őt is beszervezni. Az esperes tudatja, hogy vendéglátójuk, Petri Jenő hegyközkovácsi lelkész testvérét is letartóztatták.¹⁶⁰ Dohi szerint a letartóztatott olyan beszédet mondott testvére beiktatásakor, ami Kossuthnak is becsületére vált volna. „Tudod, hogy statútummal, esküszöveggel is rendelkezett az ominózus szervezet, és röplapokat is terjesztettek?” – provokált tovább az esperes. „Ezek hiszékenyek számára kitalált mesék. Az a rendszer, amely fél a gyermekektől, pusztulásra van ítélve” – véli Dohi. Visszafelé Harstein doktor állítólagos öngyilkosságára terelte a szót az ügynök-esperes. Dohi cáfolt: Barátja, az orvos él és virul, jelszava: jobb gyáva égérnek lenni, mint halott hősnek. A tiltott abortuszok árából szép házat épített, és televíziót is vásárolt. Vacsora után a helybeli lelkész, Petri Jenő kísért ki az esperest az állomásra. NAGY JÓZSEF ügynök ki szeretné puhatolni, milyen viszonyban van a két szomszéd lelkész: „Árpád bátyjának, Lajosnak a felesége rokonom. Árpád jó magyar, csak kissé szószátyár” – hangzott Petritől a végszó.¹⁶¹

1962 novemberében tett látogatása alkalmából NAGY JÓZSEF az őszi vetés iránt érdeklődött. Dohi szerint 12 traktoristából 10 kórházban van. Épp a gazdaság irodájában volt, amikor egy központi küldött vendégeskedett ott, és szörnyű káromkodások hallatszottak ki az elnöki irodából. Elképzelhető ezek alapján, hogy áll az őszi vetés. Dohit azzal is provokálta NAGY, hogy elmesélte, nemrég járt Magyarországon, ott sokkal liberálisabb minden. A célszemély azt válaszolta, jobb, ha nem kommentál, tartja a száját, mert néhány kijelentése miatt alig sikerült kiszabadulnia a Securitate kezéből. 1962 decemberében NAGY újra Biharon érdeklődött a parasztság helyzete felől. Dohi szerint „koldusbotra juttatták őket”, a gondnoka is azt mondja, „siralmas” az állapotuk. Az esperes-ügynök bement a néptanácsra, hogy érdeklődjön a lelkész és a hivatal kapcsolatáról. Csodálkozva állapította meg, hogy mind a tévész, mind a néptanács

¹⁵⁹ Kun József (1922–?) középiskolai tanárt 1960. 11. 05-én tartóztatták le Nagyváradon, több mint egy év vizsgálati fogság után ítélte a kolozsvári katonai bíróság 25 év kényszermunkára. Szamosújváron és Désen raboskodott, a 411-es dekrétummal szabadult 1964. 07. 31-én. Forrás: www.iiccr.ro (letöltés: 2014. 07. 23.).

¹⁶⁰ Petri Józsefről (1941–?) van szó, aki a nagyváradi egészségügyi technikum tanulója volt 1960. 11. 08-án, letartóztatásakor. A kolozsvári katonai bíróság 5 év börtönre ítélte a társadalmi rend felforgatásáért. Büntetését Jilaván, Giurgeni-ben és Peripraván töltötte. 1964. 06. 24-én szabadult. Forrás: www.iiccr.ro (letöltés 2014.07.23.)

¹⁶¹ Uo. 110–112. A per története feldolgozatlan. Egy másik jelentés szerint 250 érintettől volt szó, de „csak” harmincat tartóztattak le. A hegyközkovácsi lelkészt is vallatták.

vezetőjével baráti viszonyban van. Hogyan lehetséges ez? – kíváncsiskodott az ügynök. Csak hallaná, hogy milyen véleményük van ezeknek a vezetőknek a rendszerről, amikor egy-egy lakodalomban éjfél után már őszinte hangulatba kerülnek – magyarázta a helyzetet készségesen Dohi Árpád. Különbözik neki a Securitatén lévő barátai megmondták, beszélhet, amit akar, az a fontos, hogy ne keveredjen összeesküvésbe. És ő ezt be is tartja. Maklári Gyula százados azt javasolta a jelentést vevő Rațiu Alexandru hadnagynak, hogy komolyabb figyelmet kell fordítani a „makacs ellenségre”, jobb lenne, ha a nyomozást a III. ügyosztály folytatná.

1963. február 26-án NAGY JÓZSEF esperes-ügynök jellemzést készített Dohiról, amelyben életrajzi adatokat is közölt. Noha elismeri, tehetséges, az utóbbi két évben nem tesz meggondolatlan politikai kijelentéseket, egész családja reakciós. „Jelenleg nem alkalmas sem komolyabb munka végzésére, sem őszinte kollaborációra.”

1963. május 9-én elemezték az „egyéni akció” addigi tapasztalatait. A Rațiu Alexandru, Maklári Gyula és Turcas Ioan szekustisztek által aláírt irat felsorol egy sor idézetet ügynöki jelentésekből, kihallgatási jegyzőkönyvekből, ugyanakkor nagyon pontatlan. Megállapítja, hogy Dohi Árpád magyar nacionalista, a szocialista mezőgazdaságra tett megjegyzései befeketítik a szocialista ideológiát, és hiteltelenné teszik a párt és a kormány politikáját. A szellemi muníciót a kapitalista rádióadásokból meríti. Öt hónapon belül dokumentálni kell minden összefüggést.¹⁶² A terv azonban papíron marad. Két év múlva elemzik újból a helyzetet.

1964. szeptember 23-án a BALÁZS fedőnevű ügynök jelenti Maklári Gyula őrnagynak, hogy Dohi Árpád nagyon felháborodott, mert nem engedték ki Magyarországra. Meg is írta a véleményét a milíciának. Fogadkozott, hogy azért is ki fogja küldeni teológiai írásait a felesége által. Persze rögtön elrendelték a feleség aprólékos vámvizsgálatát, de nem találtak semmit. Dohi mégis kiküldte az írásait. Egy nappal később NAGY JÓZSEF a célszemélyt jellemző történetet ad elő. Szeptember 10-én az egyházmegyei konferencia előtt figyelmeztette Dohit, hogy aki hozzá akar szólni, és beszél az állam nyelvét, az románul adjon elő. „A téma: Hazánk fejlődése a felszabadulás húsz éve alatt. Ezt hallván, Dohi felfortyant: Szóval ide jutottunk, ezek ki fognak belezni minket! Mindezzel együtt Dohi felszólalt, románul, és nagyon haladó beszédet tartott.”¹⁶³

1964-ben új ügynök bukkant fel Dohi környezetében: FRATER. A tartótiszti kommentár szerint lelkész volt, és nemrég szabadult a börtönből. Dohi örömmel fogadta. FRATER közli félelmét, aminek oka az, hogy a lelkészeket a Securitate megfigyelés alatt tartja. Mire a bihari lelkész azt válaszolta: „Nem félek én senkitől és semmiféle hazugságtól, figyelhetnek, amennyit akarnak, szarok rá, meg az egész világra, nekem nincs vaj a fejemen.” Kiderül, hogy FRATER nem akar lelkészként elhelyezkedni, de polgári állást nem kap. Megemlíti egy bizonyos Szabó nevűt, aki a vasút káderese. Bevallotta kerek perec, nem szabad alkalmaznia csakis románokat. Dohi kifejtette a saját világlátását. Minden csak látszat. Hruscsov volt, nincs. Románia alkotmánya nem lenne rossz, de senki nem tartja be. Hivatalosan vallásszabadság van, de a gyerekek katekizációjával nem szabad foglalkozni. Minden generáció meg kell hogy vívja a saját harcát, majd az ő gyerekeik is meg fogják vívni. Ő most fejezte be az egyházközségi levéltár rendezését: egyszerűen elégette. A felét már úgyis elégették az oroszok. FRATER 1965. január 28-án Dohi ígéhirdetéséről jelentett. Materializmusellenes kijelentéseket tett. Isten csak azokat szereti, akik az ő teremtményei, a majomtól származókat nem. A politikusok kétszínűek, békét

¹⁶² Uo. 209–213.

¹⁶³ Uo. 77.

követelnek, miközben fegyverkeznek. FRATER megállapította, hogy legalább 40 gyerek jár a vallásórára. Március 12-én megint az istentiszteletéről jelentett. Feltűnt neki, hogy a szertartás végén mindig a 236. éneket éneklék. Miért? Mert a régi énekeskönyvben a magyar himnusz az ez volt a számozása. A *Himnusz* éneklését betiltották, a 236. énekét nem. Nevezett ének „világosan megmutatja, ki a mi ellenségünk”. Felhívták már ezért a néptanácsra, de ő megmondta, ameddig benne van a hivatalos énekeskönyvben, ő azt énekelte.¹⁶⁴

1965. február 27-én kiegészítették az 1963-as „szintézist”. Ebben új vád merül fel, a prozelitizmus. FERENCZ ügynök szerint Dohi 5-6 évvel korábban meggyőzte a bihari unitáriusokat, hogy térjenek át a református hitre. Ennek ellenére jóban van a nyugdíjas unitárius lelkészszel, Köröspataki Kiss Károllyal, aki könyveket szokott kölcsönözni tőle. Ebben a szintézisben elismerik, hogy hiába motozták meg Dohi feleségét, mégis ki tudta csempészni férje írásait. A „kiegészítésből” megtudható, hogy Dohi el akarták helyezni Biharról. A TOMA DANIEL nevű ügynök erről beszélt Búthi püspökkel, de ő azt mondta, hogy az utóbbi időben a lelkész megváltozott, lojalitást mutat, részt vesz a társadalmi munkákban. Vizsgálják meg újra a helyzetét, mert nem szeretné, hogyha aztán mindenféle reklamációkkal kellene szembesülnie.¹⁶⁵ Tartalmazza az irat FRATER akcióba állításának pontos idejét: 1964. október 30. Ekkor azt jelentette az ügynök, hogy Dohi „tökfilkónak” nevezte a leváltott Hruscovot, azt állította, Kennedyt azért ölték meg, mert békülni akart az oroszokkal, Johnson pedig „idióta”. De nem sokára jön Goldwater,¹⁶⁶ aki zsidó létére elhozza a bosszú és az elszámolás idejét. Sok ember meg fog halni a háborúban, a palesztinai zsidók örvendeznek majd, hogy a keresztyének gyilkolják egymást, de végre eljön a szabadság ideje. Azt is mondta FRATERnek, hogy Búthi manőken, eszköz a rendszer kezében, akit ide-oda küldenek, hogy a vallásszabadság látszatát keltsék, de „eljön az idő, amikor az ilyeneket, mint Búthi és Papp László, fenéken billentjük”. Új elem, hogy annak idején Dohiról is kérdezték a tiltott szervezkedésért perbe fogott Kun Józsefet, aki abból következtetett Dohi nacionalizmusára, hogy fel volt háborodva 1957-ben, amikor András Gusztávot¹⁶⁷ bebörtönözték. Egy bizonyos helybeli, Nagy István is feltűnik a községi besúgók jelentéseiben, akivel igen jó barátságban van a lelkész. Azt is észreveszik, hogy még semmilyen intézkedés nem történt az emlegetett géppisztoly létezésének kiderítésére. Feladatul azt tűzik ki maguknak, hogy két hónapon belül állapítsák meg, Dohi szervezkedik-e, vagy csak ellenséges agitációt folytat. Az ügy finalizálására sort kell keríteni, és átadni a IV. irodának. Egy kiolvashatatlan kommentáló azonban megtiltja az átadást, mindaddig, amíg Maklári őrnagy ki nem száll a helyszínre, és konkrét javaslatokat nem tesz.

1965. szeptember 29-én NAGY JOZSEF jelent a bihari egyházközség ünnepéről, amelyet Dohi lelkéshi szolgálatának 10. évfordulóján tartottak. Mintegy 250-en mentek el a templomba, ahol a presbiterek új palástot adtak ajándékba lelkészüknék. Dohi három gon-

¹⁶⁴ Uo. 66–67., 69–70., 72–73.

¹⁶⁵ TOMA DANIEL ügynök kilétére nézve semmilyen jelzés nincs, a püspök válasza arra utal, vallásügyi felügyelő lehet. (Lásd még *SZEE* I. köt. 398.)

¹⁶⁶ Goldwater, Barry Morris (1909–1998) amerikai republikánus szenátor, az 1964-es elnökválasztáson Johnson ellenfele. Veresége a republikánus párton belüli új nemzedék megerősödését hozta, akik Ronald Reagan támogatva kerültek hatalomra 1981-ben.

¹⁶⁷ András Gusztáv (1906–?) nagyváradai tanárt 1956. 10. 30-án tartóztatták le nyilvános izgatás vádjával. Büntetőügyi kartotékja nem tünteti fel sem a bírósági ítéletet, sem a szabadulási időpontot. Az utolsó bejegyzés szerint a BM nagyváradai igazgatósága 1957. 06. 04-én elvitte a nagyváradai börtönből. Az 1914-es születésű András Augustin (a Gusztáv román változata) szintén tanárt az említett 4-es líceumra koncentráció ügyben tartóztatták le 1960. 11. 08-án, és 18 év kényszermunkára ítélték a társadalmi rend felforgatásáért. Nagyváradon, Jilaván, Galacon és Ostrovon raboskodott. 1964. 08. 03-án szabadult. Nagy valószínűséggel itt az előbbiről lehet szó.

dolatot hangsúlyozott: nagy dolognak tartja, hogy ezzel az ajándékkal bátorítottak exponálni magukat az egyház mellett; mindig világosan igyekezett hirdetni Isten akaratát, s nem vitt „idegen tüzet” az oltárhoz; más célja nem volt, mint menedékké építeni az egyházat. A presbitériumot az istentisztelet után szerény fogadásra hívta a parókiára. Ott jelen volt még az ügynök, id. Dohi Árpád, Gherdan József nyugdíjas jegyző és Petri Jenő hegyközkövesi lelkész. A vendégek távozása után Dohi megmutatta az ügynöknek Bottyán János¹⁶⁸ budapesti levelét, amelyben tudatja, hogy tanulmányát nem közli, mert ultrabalos beállítottságú. Dohi felfortyant, mint aki nem érti, az miért baj, és bizonygatta, igenis, ő világleletében baloldali volt. A délutáni istentiszteletet Petri Jenő tartotta, de „semmi különöset nem mondott”.¹⁶⁹

Dohi sorsának további alakulására nézve csak nagyon hiányos információkat tartalmaz a dosszié. 1966. március 8-án készített Buzás Imre bűnügyi vizsgálatist egy referátumot, amelyben Dohi Árpád és Nagy István megrovását javasolja. Ezt március 10-én Gheorghe Ristea, a BM tartományi igazgatóság főnöke jóváhagyta. A hibásan írt nevektől hemzsegő dokumentum főleg Dohi és Nagy kapcsolatára koncentrál. Nagy, aki már volt börtönben, és az állami gazdaság dolgozója, nemcsak meghallgatja Dohi nacionalista kijelentéseit, hanem ő maga gerjeszt ilyeneket. Egy 1965-ös beszélgetésben Nagy azt állította, hogy három konkrét esetet ismer, amikor tőlük azért dobtak ki valakit, mert magyar. Egy másik 1966 elején elhangzott beszélgetésben Nagy azt állította, ha kapitalizmus lenne, sokkal jobb lenne az emberek élete, akkor egy munkás is képes lenne személygépkocsit vásárolni. Megállapítják, hogy Dohi kifejezőmódjában is tükröződik nacionalizmusa. Hangsúlyozza a prédikációkban, hogy „a magyarok legyenek jó keresztyének”, „magyar keresztyéneket” emleget gyakran, temetésekor pedig, hogy az elhunytat „jó magyar”-nak minősíti. Megnevezetlen időpontban házkutatást is tartottak nála, de fegyvert nem találtak, irredenta könyveket viszont igen (*11 románra fordított címet sorol fel*), amelyeket el is koboztak. Nincsenek ráutaló jelek, hogy azokat kölcsönözte volna.¹⁷⁰

A nyolcvanas években AVRAM/Kovács Imre ügynök feladata, aki a Biharral szomszédos Paptamásiban lelkész, hogy látogassa Dohi Árpádot. Jelentései közismert információkat közöltek. Példaként lássuk az 1988. március 15-én kelt feljegyzést. Ebben arról tudósít, hogy Dohi fia az akkoriban divatos álházassággal akarja elhagyni Romániát. Ha kint lesz, elvállik, feleségül veszi Kágyán tanító szerelmét, és kiviszi Magyarországra. A menekülőkkel kapcsolatos véleményét Dohi állítólag példázatban adta elő. Találkozott egy fiatalemberrel, aki visszajött Magyarországról, mert nem akart elszakadni a családjától. Dohi AVRAM szerint bolondnak nevezte az illetőt, s azt a tanácsot adta, hogy legközelebb más-más határátkelőnél utazzanak ki a családtagok, sokan folyamodnak ehhez az eszközhöz. Dohi számára egyelőre nem világos, hogy a román állam ténylegesen meg akar szabadulni a magyarok egy részétől. Azt is megkérdezte AVRAMtól, hogy hallotta-e a rádióban a budafoki magyar lelkészről a felszólítást, hogy az értelmiség ne hagyja el Erdélyt, mert a népnek szüksége van rájuk. A tartótsit, Aurel Căproiu alezredes kommentárja egyértelműen utal arra, hogy Dohi Árpádot a BIHORUL fedőnevű INYD-ben nyomozzák, és a feljegyzést csatolni kell ahhoz a dossziéhoz. Utasítja AVRAMot, hogy különféle ürügyekkel látogassa a bihari lelkészt.¹⁷¹ Hogy az 1967–1989 közti anyag hol van, ha megvan, egyelőre nem tudni.

¹⁶⁸ Bottyán János (1911–1984) református lelkész, publicista, az Élet és Jövő, Református Egyház, Református Híradó, Confessio szerkesztője.

¹⁶⁹ Uo. 65.

¹⁷⁰ Uo. 223–224.

¹⁷¹ ACNSAS Fond Rețea R281163/2/23.

Az I. kötet készítése idején Balog Béla lelkészről egy dossziét adott át tanulmányozásra a CNSAS, amelynek feldolgozása az I. köt. 312–317. oldalain található. Azóta az akkori anyagban tartalmi utalásokból sejthető hiányzó dossziék is előkerültek. *(Remélhetőleg nem kallódik több valahol eddig elérhetetlen rakétárakban. A megállapítás nem pusztán költői sóhaj, mert az R1245/2. sz. dosszié fedőlapján, a „kapcsolat megszüntése” rubrikában az 1991. 12. 12. dátum áll, vagyis két évvel az ún. forradalom után.)* Balogot, ahogy sok más társát, a katonaságnál szervezték be. 1975–1976 közt a beszercei 01279-es KE-nél töltötte katonaidét, ott írta a leszerelés előtt pár nappal azt a kötelezvényt, amely szerint BODEA IOAN fedőnéven fog együttműködni a Securitatével.¹⁷³

Hogy az a, Balog szerint, két év, Ungvári őrnagy szerint három év, amíg teológusként informátor volt, milyen mértékben erősítette Románia állambiztonságát, elég nehéz megállapítani. A bizonytalanság oka nagy valószínűséggel a tartótsízt egyértelműen megállapítható adminisztratív hanyagsága.¹⁷⁴ Nézzük, mi is történt. 1982. december 3-án megkeresi Balogot az aradi Securitate. Nyilatkozatban rögzítik, hogy: „1978-ig, amikor II. éves teológus voltam, együttműködtem az állambiztonság szerveivel. 1976 júniusától tartottam a kapcsolatot Onac őrnaggyal. Egyetlenegy feljegyzést írtam alá, kollégámról, Karczagi Sándorról, majd átadtak Ungvári őrnagy tartásába. Ungvári őrnagy elvtárs 1978-ban beszélgetésre hívott a teológián, amikor megmondtam neki, hogy nem vállalom az együttműködést az elvárások szerint, és azóta nem találkoztam senkivel, és abban a tudatban voltam, hogy megszakítottam az együttműködést az állami szervekkel. Az 1982. dec. 3-i beszélgetés alkalmával újból megerősítem, hogy nem vállalom az együttműködést [...]” Az Arad MS 1982. 12. 09-én átiratban közli a kolozsváriakkal, hogy visszaküldik Balog személyi dossziéját, mert ha úgy van, ahogy Balog a nyilatkozatban leírta, erről tudnia kellett volna a tartótsíztnak, és meg kellett volna hivatalosan szakítani vele a kapcsolatot.

BODEA IOAN informátori ténykedésének elemzéséről Ungvári 1977. 11. 29-én jelentett először. Eszerint 1976. 07. 08-i beszerzése óta *(ez nem egyezik meg a kötelezvény dátumával)* három feljegyzést adott *(ami másfél év alatt természetesen nem nagy teljesítmény)*. BODEA IOAN informátor munkamappája két szűkszavú nyilatkozatot tartalmaz: egyik magyarországi utazásról szól, a másik nyugatnémet fiatalokkal a kolozsvári Continental étteremben eltöltött

¹⁷² A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Rețea R1245/1–3. dossziékban találhatók

¹⁷³ Úgy tűnik, rutinszerűen próbálták beszervezni a leszerelés előtt álló egyetemista katonákat. A KÁLMÁN JÁNOS fedőnevű informátor – katonatársa volt Balognak – személyi dossziéjának ún. opisszáma egyvel magasabb, mint a Balogé (20200 a Balogé, 20201 a KÁLMÁN JÁNOSÉ). A fent említett informátor 1976. 11. 26./11. sz. feljegyzésében említett mindhárom katonatársáról (Csúry István, Bálint Sándor, Balog B.) megjegyzi Onac Ioan őrnagy, tartótsízt, hogy együttműködnek a Securitatével. Természetesen az együttműködés mértéke ebből nem állapítható meg, mert például Csúry Istvánról a CNSAS kuratóriuma azt nyilatkozta, sem nyomozati, sem hálózati dosszié nincs a birtokukban vele kapcsolatban.

¹⁷⁴ Míg elődje, Onac a munkamappák regisztereit lelkiismeretesen kitöltötte, attól kezdve, hogy Ungvári vette át az egyházi ügyeket, a „felhasználás” rubrikát kitöltetlenül hagyta, majd valószínűleg utasításra beírta minden feljegyzés mellé ugyanazt az értelmezhetetlen utalást. Sok esetben megfigyelhető, hogy kronológiailag összekeverte a feljegyzéseket. Az ő idejében keletkezett nagyszámú számozatlan feljegyzés, amire rá is van írva, hogy „f. n.” (fără număr / szám nélkül), nagy valószínűséggel azért keletkezett, mert nem adminisztrálta a maga idejében, közben másokat már regisztrált, így nem lehetett betenni utólag a sorrendbe. Az ő idejére jellemző a fedőnevek gyakori összekeverése is, illetve pontatlan alkalmazása. Az is igaz, hogy míg Onac következtetéseit többször felülbíráltak felettesei, ez Ungvárinál nemigen fordult elő.

estéről. Ezen túl három feljegyzés szerepel, valamint egy furcsa levél Onac Ioan lakására címezve. Valamennyi Balog kézírásával. Ebben a tekintetben tehát Ungvári őrnagynak van igaza, Balog Béla nyilatkozatával szemben. A „kedves barátjának” címzett levél arról tudósít, hogy a nyomdában, ahol az egyetemi felvételi előtt öt évig dolgozott, nem kapott nyári munkát, feltehetően, amiért lelkészi pályára készül, de kőművesnek felvették. Az 1976. 10. 10./1. sz. feljegyzésben felsorolja, kikkel került egy szobába az internátusban. A 1977. 02. 05./2. sz. feljegyzésben arról számol be, hogy Buzás Andrással a katonaság óta mindössze egyszer találkozott. Buzás András a gyulafehérvári római katolikus teológiára nyert felvételt, és két ifjával meglátogatta a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben volt katonatársait, Mezei Tibort és Tolnai Ferencet. A 1977. június 17./3. sz. feljegyzés valóban ifj. Karczagi Sándorról szól. A katonaságnál ismerkedtek meg, de soha nem voltak barátok. Ennek oka, hogy ifj. Karczagi nem érzi hivatásának a lelkészi pályát, mindkét vizsgaidőszakban sok vizsgája maradt el, legutóbb pedig a vizsgaidőszak vége előtt fogta magát s elhagyta az intézetet. Több feljegyzés nincs, abban tehát igaza van, hogy Ungvári őrnagynak akkor nem írt semmit.¹⁷⁵

Visszatérve az első kiértékelésre, Ungvári nem azt írja, ami logikus lenne, ami alapján értékelni szoktak ilyenkor, hogy a feljegyzések „operatív értékkel bírnak-e, vagy sem”, hogy az informátor „kielégítő teljesítményt nyújtott-e, vagy sem”, vagy valami hasonló, hanem: „tartalmukból kitetszik a szerveink iránti lojalitás és a lehetőség, hogy szervezett információgyűjtésre lehessen alkalmazni”. Ez, akárhonnan nézzük, „nesze semmi, fogd meg jól”. Ezenkívül még kétszer elemzik Oprea Florian osztályvezető alezredessel együtt BODEA állítólagos ténykedését. 1978. 11. 10-én megállapítják, hogy abban „haladás tapasztalható.” Semmi konkrétum, sem az, hogy mikor, hol, hányszor találkoznak, sem az, hogy hány és milyen minőségű információs feljegyzést készített, sem az, hogy konkrétan kit vagy mit kellett volna megfigyelnie. A harmadik elemzés 1979. 10. 17-én történt, amikor megállapították, hogy „megjobbította az információs tevékenységét”. És végre egy konkrétum: megbízzák, hogy vegyen részt az önképzőkörökön, a Gaál Gábor Körön, illetve valami tánckörön. Csakhogy ekkor már nincs is Kolozsváron, hanem negyedévesként Nagyszebenben, Ungvári maga állítja ezt az aradiak átiratának hatására lebonyolított hivatalos kizárási referátumban. *(Más kérdés, hogy ezt rosszul tudja.)*

Féléves késéssel *(ne legyünk mobók, ekkor rajlik az Ellenpontok-ügy országos lenyomozása, elképzelhető, hogy a kevésbé sürgős dolgokra nem volt idő)* reagál a kolozsvári Securitate az Aradi MS jelzésére. Ők úgy értelmezik, hogy az aradiaknak nincs szükségük Balogra, ezért kizárják *(minimum hároméves késéssel)* a hálózathoz. Az 1983. 06. 04-én kelt *Jelentés javaslattal a kapcsolatot megszüntetésére Balog Béla informátorral* című iratban Ungvári elismeri, hogy teológiai évei alatt „szerény teljesítményt nyújtott”, jutalmazva nem volt. Sőt „A IV. évet a nagyszebeni ágazaton töltötte, ez alatt az idő alatt kapcsolaton kívül volt. A megyei szervek – Securitate – nem vették át, azzal indokolva, hogy mindössze öt hónapot tölt az ő tevékenységi területükön.”¹⁷⁶

¹⁷⁵ R1245/3/5–10. Az első számú jegyzet nyolc nevet sorol fel szobatársként, egyiket Onac őrnagy így kommentálja: „Rigmanji Benyamin este inf. org. noastre / R. B. a mi szerveink informátora.” A 3. jegyzet kommentárjában ugyanazt állítja ifj. Karczagi Sándorról, megtoldva azzal, hogy: „Aspectele rezultate din notă corespund realității, fapt pentru care de către noi se duce muncă de recuperare lui. / A feljegyzésben foglaltak megfelelnek a valóságnak, ezért azon dolgozunk, hogy visszanyerjük őt”. Ifj. Karczagi fedőnevét is említi: KÁLMÁN JÁNOS.

¹⁷⁶ R1245/1–18.

Az I. kötet BEBE célszemélyre vonatkozó részlete azzal fejeződik be, hogy „további kutatást igényel” a Balog Béla-rejtély megoldása: az, akit INYD-ben nyomoznak, hogyan kaphat meg olyan bizalmi állást, mint a Protestáns Teológiai Intézet főtitkári tisztsége, amelyben előtte kizárólag informátorokat alkalmaztak? Az előkerült dosszié lehetőséget kínál egyfajta magyarázatra, amire viszont bizonyíték nincs.

A *Jelentés javaslattal Balog Béla informátornak való beszerzéséről* keltezetlen. A már ismert páros, Oprea Florian ezredes és Ungvári József alezredes írja alá. Öt fejezetre osztották. Az első, a harmadik és az ötödik típuszövegeket tartalmaz, nem érdekes. Ezekben megindokolják a beszerzés szükségességét, az informátorjelölt alkalmasságát az informálásra, és végül hogy maga az „aktus” a milícia lakcímnnyilvántartó osztályán fog végbemenni, ahol a Kolozsváron letelepedni készülő informátornak meg kell jelennie. A 2. rész viszont *A jelölt tanulmányozásának és ellenőrzésének főbb adatai* hangzatos címet viseli. Ebből kiderül, több jelölt is volt. Hogy az informátorságra vagy csak a főtitkári tisztre, nem tisztázzák, nagy valószínűséggel az utóbbira. Következnek a jelölt életrajzi adatai, és elérkezik a katonaság és az egyetemi évek ideje. A katonaságra a tény megállapításán kívül nem vesztegetnek több szót. Az állambiztonsági szervekhez való viszonyulás helyett az egyetemi tanulmányok értékelésével foglalkoznak: „komolyságot tanúsított, intelligens, memorizálásra képes, különösen a klasszikus nyelvek terén, ami az elért jegyekben is tükröződött. [...] Ez magyarázza, hogy 1980–1981-ben elküldték Nagyszebenbe a német nyelv tökéletesítése céljából, majd tanulmányainak befejezése után még egy évet tölt ugyanazon intézetben [...]” És itt álljunk meg egy kicsit. Nem szervezték be a katonaság idején? Nem volt informátor legalábbis 1979 októberéig, amikor utoljára elemezték informátori teljesítményét? Mikor volt Nagyszebenben és meddig? Hat évvel korábban őrnagyként ezt még másképp tudta Ungvári alezredes. Amit a tanulmányairól írnak, az szó szerint megegyezik a Kozma Zsolt által 1989. 09. 22-én keltezett, Balog Béláról írt jellemzéssel. *(Ez azt is jelenti, hogy az idézett referátum ezután íródhatott.)* Mert a kitűnő férfiú kitűnőségét dokumentálni kell. Kozma Zsolt esetében Ungvári a tanár fedőnevét is feltüntette. MURESAN DINU nem írta alá művét, fedőnévből lehet tudni, hogy a szerző (zsibói) Molnár János. Geréb Zsolt saját nevében jellemzett. Péntek Árpád kettőt is felvállalt, egyet rektorként és egyet KISS ISTVÁN informátorként. A kettő közt semmilyen hasonlóság nincs. A rektori jellemzésben egyértelműen dicséri és alkalmasnak tartja a főtitkári tisztre. Informátorként az általa is érzékelt megmagyarázhatatlannak tűnő ellentmondásokra és a nagyváradi püspökkel szemben elkövetett „két nagy hibájára” figyelmeztet. Ám ami a nagyszebeni tartózkodást illeti, rektorként őt kell mérvadónak tekinteni. Ő azt állítja, hogy először harmadévesként *(ez volt a bevett szokás)*, majd a tanulmányok után, tanulmányi szabadsággal 1980–1981-ben *(nagyon ritka, a rektor nem is emlékszik hasonló esetre)*, püspöki engedéllyel volt Nagyszebenben, sőt házasságot is ott kötött. Ezt és a posztgraduális képzést önéletrajzában említi Balog, a harmadéves nagyszebeni tartózkodást ott nem. Ha mindez így van, hogyan elemezhetette 1978/1979-es informátori ténykedését a fenti *(Ungvári/Oprea)* szerzőpáros, amikor Balog nem tartózkodott Kolozsváron, és ők maguk írják, hogy nagyszebeni tanulmányai alatt kapcsolaton kívül volt? Ez csak egy módon lehetséges, ha az elemzést a hasukra ütve alkották.

Ezután néhány, a Református Szemlében közölt írás miatt felmagasztalják, „kül- és belöldön elismert lelkésszé vált”. *(Netán mégis ismernék az aradi Securitate által lefűlelt külföldi levelezését, csak Kolozsváron pozitív megítélés alá esik, ami Aradon negatív?)* Majd így folytatják: „Korábbi teológustársaival kapcsolatát fenntartotta, így 1988-ban VASILE *(Tőkés László)* célszemély

puhatolózott nála, megpróbálta egyházi ellenzéki tevékenységbe bevonni, de ő elutasította, viszont fenntartotta a kapcsolatot a családjával, beleértve PROFESORUL célszemélyt is”. Majd a 4., *Lojalitásának garanciái* című részben ez olvasható: „A Securitate szervei iránti lojalitását azzal is bizonyította, hogy bizonyos személyes kérdéseket is feltárt, és pedig azt, hogy tudja, a pietista irány iránti rokonszenvvel vádolják, illetve hogy közvetett módon támogatja VASILE célszemélyt, ezzel szemben szilárdan kitartott amellett, hogy elítéli azt az irányzatot, és kész bármikor leleplezni mind azt, mind VASILE machinációit a családjával együtt.” Hát igen, ha ezek valóban elhangzottak a kinevezés előtt lefolytatott tárgyalásokon a Securitatéval, akkor már lehetett sansza. Ugyanebben a részben ezt is írják: „Az előzetes kapcsolatfelvételkor a jelölt korrekt magatartást tanúsított a Securitate szerveivel szemben”. Hát elfelejtették, hogy megszakították vele a kapcsolatot? Hogy hivatalosan is kizárták a hálózatból? Persze, ha arról hajlandók voltak megfedkezni, hogy beszervezték, akkor a kizárást sem nehéz kizárni. De ami legalább annyira érdekes kérdés: miért nem ejtették meg azokat a rutinellenőrzéseket, amelyeket sokkal kisebb horderejű kérdéseknél is megtettek? Miért nem érdeklődtek a Bihar MS-nél, ahol az állandó lakhelye volt, s ahol a lakásuk állandó követéses megfigyelés alatt állt? Vagy miért nem kérdezték meg, mi a véleménye az Arad megyei társszervnek, ahol az utóbbi kilenc évet töltötte, s ahol elmenetelekor is a legmagasabb szinten, INYD-ben nyomozták? Talán épp azért nem kérdezték meg hivatalosan, mert nagyon is jól tudták? De érdekelték voltak abban, hogy a sok főtitkár- és informátorjelölt közül éppen őt, Balog Bélát ajánlják a bizalmi tisztségbe?

A beszerzés már a kinevezés után, 1989. december 8-án történt, amennyiben hinni lehet a beszerzési jegyzőkönyvnek. A hitelesség kérdése ezúttal jogosan merül fel. Mert a jegyzőkönyv szerint a beszerzéssel egyidejűleg készült a beszerzési kötelezvény. Mikkorben azt már 1989. október 13-án megírta, saját kezűleg, letagadhatatlanul, és nem típuszöveg, mint 1976-os beszerzésekor. „Tudatában lévén annak, hogy hazánkban, a Román Szocialista Köztársaságban a védelme minden román állampolgár megítélt feladata, alulírott Balog Béla, aki 1955. ápr. 4-én születtem Zilahon [...] kötelezem magam, hogy az állambiztonság szerveivel titkosan, tárgyszerűen, korrekt módon együttműködök [...] Tevékenységemben odaadást fogok tanúsítani a romániai szocialista társadalom iránt, képességeim arányában minden intelligenciámat bevetem, függetlenül a személyektől és körülményektől, hogy felderítsem mindazokat a bármilyen formában megjelenő cselekményeket, amelyek sérelmesek államunk számára [...] Biztosítom önöket jelen kötelezvény szigorú betartásáról, mely egyaránt szolgálja a haza védelmének és a Református Egyháznak az érdekeit, mindent megteszek, hogy megfeleljek az irántam tanúsított bizalomnak.”¹⁷⁷ Azon túl, hogy az eddig megismert dokumentumokban egyetlen informátornak sem volt lelkiismerete kijelenteni, hogy a besúgás a református egyház érdeke, Balog Bélán kívül, más kommentárt nem igényel a szöveg.

¹⁷⁷ R1245/2/1–21.

CÍNTÁREȚUL (ÉNEKES)¹⁷⁸

A költői fedőnevet Molnár Zoltán nagyváradi esperesi titkár érdemelte ki, feltehetően ironikus célzással az egyik ellene felhozott vádra, miszerint irredenta dalokat szoktak énekelni az általa rendezett „mulatságokon”. A vádiratokban szereplő adatokból az derül ki, hogy „kispolgári” családból származik (apja 1928-as haláláig a Bihar megyei Árpádon egy gőzmalom volt a tulajdonukban), de vagyontalan, 1933-ban fejezte be Kolozsváron teológiai tanulmányait, 1945-ben jogból is vizsgát tett a debreceni egyetemen. (*Hogy oklevelet is szerzett-e, nem egyértelmű.*) Öccse, János szintén lelkész. 1936–1939 közt a Magyar Párt tagja, 1940–1944 közt az Erdélyi Magyar Pártban tevékenykedik, bár mint bevallja, tényleges párttevékenység csak a választási kampányban folyt. Hegyközkovácsiban szolgált, 1953-ban házat vett az ún. Nilgesz-teléken, a nagyváradi szőlőhegyen. Egyházmegyei főjegyzőként dr. Szabó Lajos esperes bebörtönzését követően, egészen Papp László esperessé választásáig a bihari egyházmegye vezetője. Papp László alatt esperesi titkár, kerületi tisztviselő, majd újból esperesi titkár.

A Securitate irattárában található anyag az ötvenes évek elejétől 1967-ig követi nyomon állítólagos ellenséges tevékenységét. Az ellene 1952-től gyűjtött anyaggal az 1959. május 6-i letartóztatása alkalmával szembesítették. A konkrét ok: feltételezik, hogy szerzője lehet bizonyos ellenséges tartalmú névtelen leveleknek. A gyanút megerősíti az a jelentés, amit a KELEMEN fedőnevű ügynök szolgáltatott, aki egyben az akkori hegyközkovácsi lelkész. Az 1959. április 6-án kelt jelentés sötét, titokzatos felforgatóként ábrázolja elődjét, akinek tisztességtelenségét az bizonyítja legelokvensebben, hogy a faluban jártakor őt, a jelenlegi lelkészt sohasem keresi fel. Pedig igen gyakran jár ott, mind ő, mind a felesége. A falusiak szerint „Molnár-pártnak” nevezik azokat a családokat, akikkel kapcsolatot tartanak, és ezek a családok lenézik a többi falusit. Rendszerint névnapi multság a látogatások oka. Egy konkrét esetet is említ, ami Hegedűs Antal „kulák” névnapiján történt volna folyó év január 18-án, és napnál világosabban bizonyítja a célszemély reakciós magatartását. Molnár azt mondta volna ekkor a házigazdának: „Ugye, Antal testvér, az volt a jó világ, amikor nemcsak a saját, hanem az én földemet is művelheted, 60–70 holdat”. Ez a jelen lévő idős Mester Ferenc szegényparasztot felháborította, ezért azt mondta a lelkésznek: „Igen, akkor volt jó, azért düledeztek a templom falai, mert túl jól ment maguknak. Most meg mi, szegényparaszatok, a mostani presbiterek kell szépítgessük, ahogy tudjuk.” KELEMEN csodálkozik, hogy addig egy politikai vezetőnek sem tűnt fel Molnár felforgató tevékenysége. Amíg ő volt a lelkész, nem haladt a mezőgazdaság szövetkezetesítése, mióta elment, négy társulás és egy termelészövetkezet szerveződött.¹⁷⁹

Molnár Zoltán reakciós voltát egy helybeli szegényparaszt, Varga Sándor kommunista 1952-es és 1953-as, valamint egy bizonyos Újvárosi Sándor nyilatkozataival támasztják alá. Előbbi esetében olyan nagy az ellentét az írás primitívsége és a tartalom stílusa közt, hogy lehetetlen nem arra gondolni, diktálták a nyilatkozatot. „[...] Fentnevezett lelkész a Magyarok Idején 1940–1944 közt, azonnal elkezdett prédikációkat tartani a templomban, és intenzív antikommunista propagandát folytatni a dolgozó parasztság soraiban, ugyanakkor az Erdélyi Magyar Párt számára szervezőmunkát végzett, minthogy fentnevezett az Erdélyi

Magyar Párt szervezéséért volt felelős.”¹⁸⁰ Az 1953-as nyilatkozata fontosabb célt szolgálhatott, mert legépelték. Ebben nem többel és nem kevesebbel vádolja Molnár Zoltánt, mint szabotázzsal. A Horváth nevű rajoni párttitkár javaslatára bevásztatták a termelészövetkezet szervezőbizottságába. Varga három konkrét esetet tud, akiknek beszerzését elvállalta a lelkész, és mindannyian, noha korábban ígéretet tettek a belépésre, Molnár „meggyőzése” után nemcsak visszaléptek, hanem határozott ellenpropagandát kezdtek folytatni.

Az egyházi életben is megmutatkozó retrográd magatartást KUTASI ügynök bizonyította 1954. május 26-án kelt információs feljegyzésében. KUTASI érdeklődik a vidéki papok közt uralkodó közhangulatról utódától, Fejér Lajos magyarremetei lelkésztől. Tőle tudja meg, hogy a hónap elején Molnár Zoltán „espereshelyettes” és Kádár Ernő kisszántói lelkész hivatalos vizitáción voltak több, Belényes környéki egyházközségben. Akkor Kádár Ernő állítólag kijelentette: „A kommunizmus nem más, mint zsidó propaganda, maszlag a néptömegeknek”. Molnár Zoltán pedig helyeselt. Molnár az őket fuvarozó parasztemberrel hosszasán elbeszélgetett, és azt bizonygatta, hogy milyen mélyre sülyedt az életszínvonal „a fasiszta időkhez viszonyítva, vajon mikor fog ez a rendszer legalább arra a szintre elérni, mint a régi.” Fejér nem véletlenül „árulkodott” KUTASInak, szeretne bekerülni ő is az egyházkerülethez. Az ügynök javasolja, ajánlkozzon a püspöknél, s aztán neki is számoljon be az ott elhangzottakról. Így is történt. Arday püspök KUTASIról is véleményt formál Fejér meghallgatásakor, amit Fejér visszamond. A püspök szerint az ügynököt a Magyar Népi Szövetség ültette az egyház nyakára. Az MNSZ már nincs, de KUTASI még mindig ott van a kerületnél, egy olyan tisztségben, amely az egyházi törvény szerint nem is létezik. Igaz, az utóbbi két évben az egyházzal is törődni kezdett, nemcsak a politikával. Az ügynök Fejérrel mondatja ki saját véleményét. „Ha a püspökön múlna, az egyház semmilyen engedményt nem tenne az új társadalmi rendszernek.” Grósz Sándor szekus hadnagy sokszor szinte érthetetlenül rossz románsággal fogalmazott kommentárjából az is egyértelmű, KUTASI fő feladata a püspök megfigyelése és ellenőrzése.¹⁸¹

Ilyen előzmények után, az 1959. május 6-án felvett kihallgatási jegyzőkönyv szerint, reggel 8-tól este 20 óráig tartott megdolgozása. Miután tagadta, hogy antikommunista és a háborút szorgalmazó prédikációkat mondott volna 1940–1944 közt, szembesítették a fent említett nyilatkozatokkal. A vádlott azt állította, Újvárosi nem is lakott Hegyközkovácsiban, Varga pedig a harangozója volt. Nem tudja, miért állítottak valótlanúságot, ő nem volt velük ellenséges viszonyban. Ezután azzal vádolták, hogy ellenforradalmi kijelentéseket tett 1944. augusztus 23. után. Ezt is tagadta. Kikérdezték ismerősei felől, az említett nevek közül kettőt (Eszenyei Gyula és Scharl Imre) ki is hallgatnak később vele kapcsolatban. Aztán váratlan keresztkérdéssel igyekeztek zavarba hozni: „Birtokoltál-e te vagy a fiad egy szuronyt?” A tagadó válasza újabb „bizonyíték”: egy bizonyos Coruca Francisc állítása, hogy a nála talált szuronyt Molnár Zoltán fiától kapta. Erre azt válaszolta, hogy ő nem ismeri nevezettet, a fiai pedig „nem taknyosok, akik ilyesmivel foglalkoznak. Az egyik orvostanhallgató a marosvá-

¹⁸⁰ Uo. 190. l. Az sem mellékes, hogy Varga Sándor az említett periódusban 18–22 éves volt, katonaköteles, az sem biztos, otthon tartózkodott-e. A kihallgatási jegyzőkönyvből az is kiderül, személyes ellentéte lehetett a lelkészrel, mert egy ideig harangozó volt.

¹⁸¹ Uo. 186–187. KUTASI = Búthi Sándor későbbi autóbalesetben elhunyt püspök. Ő az, aki Takács Lajos nemzetiégi alminiszter javaslatára került a püspökségre, egy külön neki kreált és a minisztérium által finanszírozott posztra. Vö. Molnár, 2001. 78–79. l. Fejér Lajos tényleg bejutott az egyházkerülethez, BALÁZS IOAN fedőnéven ügynöki „szolgálatot” is vállalt. Vö. SZEE. I. köt. 322–323. o.

¹⁷⁸ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I211915/1–2. dossziékban találhatók.

¹⁷⁹ Uo. 179–180. l.

sárhelyi orvosi fakultáson, a másik 1958-ban Kolozsváron volt a református teológián.” Írat-
tak vele egy kötelezvényt is, amelyben megfogadja, hogy a Securitatén történekről senkinek,
még a családjának sem árul el semmit, mert tudja, „hogy a fentiek államtitoknak minősülnek,
nyilvánosságra hozatalukat a törvény bünteti”. Feltehetően ez az íráspróba, aminek kivételét
KELEMEN ügynök tartótisztje, Bozsik András főhadnagy javasolta.¹⁸²

Molnár a kötelezvényt nem tartotta be, Scharl Imrének állítólag azt mondta kihallgatásá-
nak mikéntjéről: „[...] azzal vádolták, hogy otthon titokban fegyvert tart, hogy Kovácsiban
egy esküvőn a székely himnuszt és más irredenta magyar dalokat énekelt, órákon keresztül
vallatták, kicsúfolták, káromolták, senkiháznak lealázták, noha soha életében nem volt fegy-
vere, és nem követte el azokat a dolgokat, amivel vádolták. Végül elengedték, de megfenye-
gették, hogy nem tisztázták még a helyzetét, úgyhogy húzza meg magát.”¹⁸³ Ahogy a CÎN-
TĂREȚUL/Énekes célszemély ellen 1961. október 9-én indított 1281. sz. „egyéni akció”
„szintéziséből” kiderül, a jelzett kihallgatás Molnár Zoltán beszervezését célozta volna, de
a Jakab József szekus főhadnagy vezette kihallgatáson „olyan retrográd magatartást tanúsi-
tott”, ami miatt fel sem merült az eredeti terv kivitelezése. Megfigyelését tovább folytatják,
és mindenekelőtt NAGY JÓZSEF és KUTASI informátorok jelentései alapján, illetve „bi-
zonyos hegyközkovácsi személyek nyilatkozataira támaszkodva”, beindítják a jelzett akciót.
A Maklári Gyula őrnagy, a IV. szekció főnöke által készített szintézis szerint kivizsgálásokat
rendeztek a már említettek mellett a FARKAS ALEXANDRU, VARGA GYÖRGY és BA-
LÁZS fn. ügynököket vetették be, lehallgatás és levéllenőrzés is szerepelt az eszköztárban.
A jobb megfigyelési helyzet megteremtése érdekében a célszemélyt 1962-ben visszahelyez-
ték esperesi titkárnak, ahol közvetlen főnöke, NAGY JÓZSEF ügynök-esperes szinte na-
ponta ír róla jelentést.

A kivizsgálások nyomán Eszenyei Gyula tanácsost, Scharl Imre mélyhegedűst, a nagy-
váradi filharmónia tagját és Petz Pál orvost vették elő. Legelőször az orvost, 1961. no-
vember 10-én. Az ő kivizsgálása meghozta a várt eredményt. Beismerte, hogy 1940–1944
között, amikor Biharban lakott körzetorvosként, nacionalista és antikommunista magatartást
tanúsított. A társasági élet része volt a különböző politikai események megbeszélése, főleg a
Magyar Futár c. lap hírei alapján, amely a Szovjetunióról és a kommunizmusról is cikkezett.
„Ezeket a horthysta rendszer szellemében kommentáltuk, befeketítve a kommunizmust és
a Szovjetuniót, én is ilyen beszélgetésekben tetszelegtem és egyetértettem velük.” Molnár
Zoltánnal orvosi munkája során ismerkedett meg. Kérdésre válaszolva azt állítja, a névnapok
alkalmából rendezett a lelkész mulatságokat. Szintén célzatos kérdésre azt is állítja, olyan
irredenta nótákat énekeltek, mint a *Horthy Miklós katonája vagyok* és a *Székely himnusz*.¹⁸⁴ 1962.
október 31-én „segítség nélkül” kell leírnia mindent, amit Molnár Zoltánról tud. Az írat
Rațiu Alexandru hadnagy román fordításában, az ő kézírásával maradt fenn. Eszerint isme-
retségük a célszemély gyermekeinek orvosi kezelésére vezethető vissza. 1942-ben Molnár
egyik fiának betegsége súlyosra fordult, éjszaka kellett hozzá kimenni, de sikerült megmen-
teni az életét. Ettől kezdve a kapcsolatuk baráttá vált. Politikai kérdésekről viszont nem
tárgyaltak. Olyan embernek ismerte, akinek minden lépését a családja iránti ragaszkodás

¹⁸² Uo. 123–127.

¹⁸³ Uo. 119.

¹⁸⁴ Uo. 158–159. Kivonat VARGA GHEORGHE ügynök kihallgatási jegyzőkönyvéből az 1961. 11. 10-i be-
szervezése alkalmából, a Krisána Tartományi Igazgatóság keretében. Az ügynököt máshol VARGA GYÖRGY-
ként emlegetik, azonos Petz Pállal.

motiválja. Templomi szolgálatain, prédikációin sohasem vett részt, de valószínű 1940–1944
között mondhatott sovinszta jellegű prédikációkat, ahogy a kor azt elvárta. De arról konkrét
tudomása van, hogy épp ő mentett meg több román családot a bosszútól. 1944 után csak
egyszer találkozott Molnárral, 1949-ben vagy 1950-ben. 1952-ben vagy '53-ban a lelkész
felesége megbetegedett, és őt, a barátot kérte fel a kezelésére. De minden erőfeszítés elle-
nére az asszony állapota nem javult, rokkantsági nyugdíjba kellett küldeni a tanítónőként
dolgozó Molnárnét. 1948–1961 között kb. 15-ször volt Molnáréknál, többnyire névnapozni.
Beszervezése óta a politikai nézetek kipuhatolása végett is jár oda. Arra a kérdésre, hogy
mit szólna egy, a nyugatiak kezdeményezte háborúhoz, Molnár azt mondta, az örütség
lenne, mert belepusztulhatna a világ. A célszemély 1962 tavaszán, amikor befejezték a kol-
lektivizálást, belépett a biharpüspöki termelőszövetkezetbe. Szőlőjének nagyobbik hányada
a gazdaságé lett. Ő pedig szabad idejében normára dolgozik a térszében, és elégedett, mert
1000 lejt is meg lehet keresni egy hónapban. Legutóbb (okt. 19.) egyedül találta otthon, és
„feltette neki a kérdést: Mi is vagy te valójában, magyar, lelkész, tisztviselő, nacionalista? Kb.
ezt válaszolta: Igen, magyar vagyok, magyarnak születtem, de sovinszta nem voltam és nem
vagyok. Lelkész vagyok, Krisztus szellemében vezetem a híveket.” A prédikációkról szólva
elővette a régi vázlatát, hogy igazolja, őt a negyvenes években kommunista papnak tartot-
ták. Amikor a zsidó vallású Allfert Lajos öngyilkos lett, a temetésén mondott búcsúbeszéd
után mindenki várta, hogy letartóztassák. Amikor visszaminősítették az esperesi tisztségből,
nagyon rosszul esett neki, de továbbra is tisztességesen fogja végezni a munkáját. Egyik fia
befejezte orvosi tanulmányait, és novembertől dolgozik, a másik is bejutott az állatorvosira,
Temesvárra. Mert ma már nem az számít, kinek a gyereke, hanem a tudás. Összegzésképpen
az ügynök megállapítja, Molnár haladó szellemű személyiség, és elégedett a helyzetével. A
tartótiszt elégedetlen a feljegyzéssel, mert „még annyit sem írt le Molnárról, mint amit az a
kivizsgálásakor vallott”.¹⁸⁵

1963. augusztus 21-én kihallgatták tanúként Scharl Imre tordai születésű nagyváradi la-
kost Molnár Zoltán ügyében. A módszer az, hogy előbb íratnak egy nyilatkozatot arról,
hogy mit tud a tanú a vádlottról vagy egy bizonyos ügyről. Közlük, hogy a kivizsgálás célja
megállapítani, hogy az eljárás során a beidéztet tanú vagy vádlott lesz-e. A nyilatkozatot
aztán szembesítik az üldöző szerv által ismert, vagy ismerni vélt adatokkal. Minthogy a
nyilatkozat és a Securitate adatai sohasem fedik teljesen egymást, a kihallgatott személy ele-
ve pszichológiai hátrányba kerül. Egyrészt büntudata támad, hogy bizonyos dolgokat nem
jegyzett fel, noha tud róluk. Jellemétől függően megpróbálja eldönteni, elmondhatja-e, amit
még tud, vagy rejtse el azt. Másrészt mivel azonnal lecsapnak rá, és hazugnak nevezik, úgy
érzi, tisztáznia kell magát a hazugság vádjától. Ezt vagy az információk fokozatos gazdagí-
tásával, vagy egyértelmű és abszolút tagadással próbálja elérni. Bármelyik utat választja, egy-
re kellemetlenebb helyzetbe sodródik, bár az ismert ügyek esetében az utóbbi célravezetőbb,
vagyis a beszervezést elkerülheti vele a kivizsgálást.

Scharl Imre nyilatkozatában leírja, hogy 1955-ben ismerkedett meg Molnárral, amikor az
a zongorájuk hangolására szakembert keresett. Mind ő és a célszemély, mind feleségeik öz-
szebarátkoztak. Rendszerint márciusban és novemberben, névnapjukon találkoztak, amikor
társaságot hívtak össze. Kapcsolatukat összegezve jellemzi Molnárékat. Szerinte a férj ki-

¹⁸⁵ Uo. 135–138. Molnár Zoltán, illetve Papp László esperessé választásának körülményeiről nincsenek hiteles
dokumentumok az egyházkerület levéltárában. Lásd Molnár, 2001. 99. l. 103. lábjegyzet.

egyensúlyozott, nyugodt, alkalmazkodó, a feleség ideges, vehemens, nehezen alkalmazkodik a változásokhoz. A Hegyközkovácsiból való távozás óta állandó konfliktusban áll az egyházi vezetéssel. Először Óssiben helyettesítette a betegnyugdíjas lelkészt, aztán a püspökségen kapott állást igen csekély fizetésért, majd kinevezték a nagyvárad-olaszi gyülekezetbe, rendes fizetésért. Időközben a felesége újból elkezdett dolgozni, így most már anyagilag elégedettek. Politikailag Molnár beilleszkedett az új rendszerbe.

A nyilatkozatban megrajzolt képhez a kihallgatási jegyzőkönyv több konkrétumot társít. Szakemberként a Béczi (vagy Gézi) nevű olasz kántor ajánlotta őt Molnárnak. Arra a kérdésre, hogy minek tulajdonítja összebarátkozásukat, Scharl azt válaszolja, hogy az Ady Sámuel nevű sógorának két testvére, Ady László és Ady Elemér is lelkész, akiket Molnár jól ismer. A vizsgálótiszt rá akarja venni, hogy ismerje el, a névnapozáson elhangzottak irredenta dalok. Scharl szerint „[...] egy-két pohár bor után [...] mindenféle éneket énekeltek, valószínű, irredentát is. [...] Tény, hogy mindenféle hülyeség elhangzott, nehéz lett volna megkülönböztetni őket.” Miután felsoroltatták vele a vendégek névsorát (Sarkady Pál, Tanay, Szántó Dániel, Páll Géza, Csekő Elemér, Dévald László, Búthi Sándor családotól), megkérdezték, kik tanúsítottak „hangsúlyozottan nacionalista magatartást”. A válasz elég bizarr: „[...] Páll Géza liceumi tanár, aki jelenleg elvált. Ez erkölcstelenül viselkedett Dévald ügyvéd feleségével, és az általa kezdeményezett beszélgetésekben lángoló magyarként nyilvánult meg.” „Mennyire volt elégedetlen Molnár a mezőgazdaság szocialista átalakításával?” – hangzott a következő szájbárágó kérdés. Mire Scharl azt válaszolta, a célszemély szeretett dolgozni és jól élni a munkája nyomán. Sok gyümölcsöt termesztett, amit a felesége nagyon ügyesen értékesített. 1962-ben elvették kertjének nagy részét, ezen fel volt háborodva, félt az anyagi ellehetetlenüléstől.¹⁸⁶ A felesége szidta a kormányt és a pártot, akik elviselhetetlenné tették az életet. „A maradi gondolkodásban teljesen egyetértett Páll Gézával, akivel ezért is szimpatizált.” Azt is elmondja, hogy amikor Molnár a püspökségen dolgozott, értésére adta, hogy a püspök¹⁸⁷ tönkre akarja őt tenni, de a püspök mögött a vallásügyi felügyelő áll, a felügyelő mögött pedig az állam. Fentiekén túl olyan családi intimitásokra is utal Scharl, amit a Securitate készpénznek vett és ki is használt.¹⁸⁸

Eszenyei Gyulát más ügyben hallgatták ki tanúként, de ha már ott van a Securitatén, megszondázzák Molnár Zoltánról is. 1943-ban ismerte meg Szalárdon, egy lelkészkeri találkozáson, amikor Eszenyei vallásos volt ott. 1946-ban Molnár volt az, aki kivizsgálta azt a vádat, hogy Szennyesi Gyula szalárdi lelkész Eszenyei miatt nem tud visszatérni szolgálati helyére. A kivizsgálás megállapította, a vád nem igaz, nem Eszenyei miatt nem térhet vissza Szennyesi. 1952-től Eszenyeit kinevezték püspöki tanácsosnak, ettől kezdve munkakapcsolatban áll a főjegyzőként az egyházmegyét vezető Molnárral. Úgy véli, a célszemély ért a munkához, noha kissé feledékeny. A kihallgatási jegyzőkönyv Molnár politikai ténykedésére szeretne fényt deríteni, de Eszenyei nem megy be ebbe az utcába. A vádlott 1944. augusztus 23. előtti szerepléséről azt mondja, minden lelkész múltbeli politikai magatartását hivatalos

¹⁸⁶ Érdemes összevetni VARGA ügynök idevágó nyilatkozatát. Noha őt beszervezték, Molnár magatartását kedvezően állítja be. Scharl nem lett ügynök, mégis Molnárra nézve igen ártalmas lehet az, amit róla és feleségéről állít.

¹⁸⁷ Eszenyei Gyula írja le kihallgatásakor, hogy kb. 1961-ben Búthi Sándor mondta Molnárnak többek füle hallatára, hogy nem kellett volna irredenta dalokat énekelnie lakodalmakban, s akkor nem lenne baja. Erre állítólag Molnár elvörösödött, és egyetértőleg bólintott.

¹⁸⁸ Uo. 118–122.

bizottság ellenőrizte, Molnár sem akadt fenn ezen a vizsgálaton. Egyetlen negatívumaként a lábjegyzetben jelzett „éneklést” említi.¹⁸⁹ NAGY JÓZSEF tömören, rendszerint párbeszéd formájában készítette feljegyzéseit. Gyakran ő maga értelmezte a kijelentéseket, nehogy véletlenül elsikkadjon az azokban lappangó „reakciós” tartalom. Furcsa az is, hogy évente más-más tisztnek jelent. 1959-ben Jakab Józsefnek és Bica Nicolaénak,¹⁹⁰ 1960-ban Laza Traian századossal találkozik, 1963-ban Onaca Vasile hadnagy megy a NINA találkahelyre. 1964-től „stabilizálódik”, Maklári Gyula őrnagy foglalkozik vele.

1960. január 11-én a célszemély, valamint az ügynök és felesége közti párbeszédet rögzíti, ami az ügynök lakásán történt január 2-án, úgy tűnik, újévi köszöntő adott rá alkalmat.¹⁹¹

„Az ügynök felesége: A maga felesége kap valami nyugdíjat?

Molnár: Már nem.

Az ügynök felesége: Miért nem tér vissza a tanügybe?

Molnár: Úgysem alkalmaznák Nagyváradon. Bezzeg, ha egy szekus felesége lenne, akkor igen. De így nem.

Az ügynök megjegyzése: Molnár szerint a Securitate szolgálatában lévők más állampolgárok hátrányára előnyöket élveznek.” Ugyanebben a jelentésben leírja, hogy a két, kutya-macska barátságban lévő nagyszalontai lelkész, Czapfalvy József és Nits István püspöki meghallgatáson volt. Utóbbi gondnokával együtt az esperesi hivatalban is járt. Az ügynök távozásuk után érkezik, és megkérdezi Molnárt, miről tárgyaltak.

„Molnár: A szalontai helyzetről.

Ügynök: Adtál nekik jó tanácsot?

Molnár: Igen. Azt mondtam, maradjanak csendben! Ha folytatják az adok-kapokot, biztos, hogy elviszik őket, nem jobb békében és szabadon élni, mint ott szenvedni, ahonnan nem tudod, mikor szabadulsz.

Ügynök: Ismersz ilyen eseteket?

Molnár: Nem ismerek, csak fenyegettem őket.

Ügynök megjegyzése: Molnár szerint a hatóságok egyfajta mumus az állampolgárok számára. Az ilyen nyilatkozatok terjeszthetik a terror szellemét.”¹⁹²

1963. január 31-én NAGY JÓZSEF egyszerre több embert is eláztatott. Helyszín az esperesi hivatal. Molnár János, a célszemély öccse felháborodva mesélte, hogy az egyházkerületnél járt, ahol bejelentette, hogy a felesége állást kapott a tanügyben, ezért a kántori szolgálatról lemond. Helyére egy baptista embert vesznek fel. Eszenyei Gyula ezen nagyon felháborodott: hogyan fogja ezt ő megmagyarázni Petre Petre vallásügyi felügyelőnek. Mire Molnár János szalárdi lelkész azzal védekezett, hogy az ökumenizmust szolgálja. Eszenyei „dölyfös” válasza: az ökumenizmus csak a békeharcra érvényes. Vagyis „én betánistaként

¹⁸⁹ Uo. 114–117.

¹⁹⁰ Bica Nicolaét ez alkalommal főnöke, Turcaș Ioan százados megbírálja, hogy nem adott feladatot az ügynöknek. Később a dossziék tanúsága szerint Bica bekerül a bukaresti központba, és a nyolcvanas években az I. Igazgatóság egyik meghatározó elemzője. A gyakori tartótiszt cseréje lehet módszertani kérdés is, a jelzett időszakban más informátoroknál is kimutatható, hogy akár hónapról hónapra más-más tiszt gyűjtötte tőlük az információt. Valószínűleg emiatt az ötvenes években, különösen 1956-ig, a feljegyzéseket ritkán kommentálják az állambiztonsági tiszték.

¹⁹¹ A korszakban megfigyelhető, hogy Erdély-szerte a névnapok és ünnepek adták az apropót az emberek közötti civil kapcsolatok ápolására. Feltehetően ezek a szokások a kommunista hatalom atomizáló, a természetes társadalmi kapcsolatokat elsovasztani törekvő politikája következtében erősödtek fel.

¹⁹² Uo. 171.

egy szektást alkalmazok. Még eggyel több oka lesz (*Eszenyeinek*), hogy bratyizzon a kom...” – mondta állítólag a szalárdi lelkész. Csak ezt a három betűt mondta ki, írja az ügynök, de sejtethető, mi a folytatás. Rațiu Alexandru hadnagy le is csap a felkínálkozó lehetőségre: „Intézkedés: Minden eddig létező anyagot Molnár Jánosra kell koncentrálni, majd konkrét intézkedéseket kell tenni aktív nyomozására.”¹⁹³

Egy másik, Molnár Zoltánra állított ügynök a FARKAS ALEXANDRU fedőnevet viseli. Egyik jelentésében Vincze György őssi lelkész és az őt egy ideig helyettesítő Molnár Zoltán közti személyes konfliktusra hívta fel a Securitate figyelmét. Másik feljegyzése az 1964. január 1-jén Csernák Béla tiszteletbeli püspöknél tett látogatásról szól. Jelenti, hogy Csernák továbbra is dolgozik a nagyváradi református egyház történetén. Az ügynök is talált a kerületi levéltárban egy 1921–1929 közt írt dolgozatot, amelyben Csernák Sulyok István püspök állítólagos konzervativizmusát kritizálja. Egy adott pillanatban megjelent Molnár Zoltán olasz presbíterek által alkotott küldöttség élén, köszönteni a tiszteletbeli püspököt.

Ebben az időben még NAGY JÓZSEF sem tudott beosztottjáról rosszat jelenteni. Az 1964. szeptember 24-én a NINA találkahelyen Maklári Gyula őrnaggyal folytatott másfél órás megbeszélés eredménye csekély. (Molnár Zoltán) „Tartózkodó ember, aki semmilyen eseménnyel kapcsolatban sem tanúsít semmilyen véleményt, így például az ügynök felvetette jelenlétében a problémát, hogy a református lelkészek gyűléseit szeptember 10-étől román nyelven fogják tartani. Molnár nem reagált a bejelentésre. Az ügynök beosztottjának a prédikációit is meghallgatta, és sohasem hallott nacionalista kijelentéseket, sőt még kétértelmű utalásokat sem.”¹⁹⁴

1964. december 17-én elhatározták a CÎNTĂREȚUL-dosszié lezárását, mivel az utóbbi két évben „nagyon elővigyázatos lett,” szüneteltette társasági kapcsolatait, és csak kis értékű információkat gyűjtöttek róla. FARKAS ALEXANDRU, NAGY JÓZSEF és VARGA GYÖRGY ügynököket kivonják mellőle, hogy új feladatokkal újból visszairányítsák. 1965. február 15-étől a „343 – református probléma” keretében folytatták megfigyelését.

A fenti időpont után is jelentenek vele kapcsolatban negatív megnyilvánulásokat. NAGY JÓZSEF például provokációhoz folyamodik. 1966. december 30-án az esperesi hivatalban tartózkodó Molnár Zoltánnak és Szebeni István nagyváradi-csillagvárosi lelkésznek felteszi a kérdést, arra hivatkozva, hogy neki nincs ideje a médiára figyelni: „Ki tudja, milyen választ adott Nicolae Ceaușescu a Trianonról tartott Kádár János-féle beszédre, illetve a Szirmay előadására a nacionalizmusról? Az ügynök megállapította, hogy egyikük sem hallott a Kádár és Szirmay beszédeiről, de Ceaușescu elvtárs beszédét sem olvasták.”¹⁹⁵

Minden jel szerint a dossziében található utolsó, 1967. február 2-án kelt feljegyzés nem jelenti a megfigyelés végét. Molnár Zoltán a FRATER fedőnevű vidéki ügynököt (*lásd a BI-HORUL/Dobi Árpád dossziénál is*) meghívta ebédre, s jelenlétében állítólag kijelentette, hogy „csak románok építenek házat, és csak románok költözhetnek a városba, hogy minden tisztiséget elfoglaljanak”. Maklári Gyula tartótiszt intézkedésként meghagyta, hogy BALÁZS ügynökkel is ellenőrizték a célszemélyt. Nevezett ügynök jelentései azonban nem szerepelnek a dossziében.

¹⁹³ Uo. 134.

¹⁹⁴ Uo. 42.

¹⁹⁵ Uo. 4.

DUNCA IOAN¹⁹⁶

Dobri János, a brassói származású kolozsvári református lelkész, a romániai kommunista rendszer számára többszörösen gyanús személy. Egyes jelentések szerint már a II. bécsi döntés előtt, mások szerint Észak-Erdély visszacsatolása idején különböző félkatonai alakulatok és „fasiszta-nacionalista-soviniszta” jobboldali szervezetek vezetője: leventeparancsnok, cserkészparancsnok és a HÖKK (Hárshegyi Őrsvezetők Központi Kiképzőkerete)¹⁹⁷ vezetője.

A hadifogságból történt visszatérése egybeesett a kommunista átalakulás alaptörténetével, az ipar, a tanügy államosításával, a baloldali pártok egyesülésével, a párttagok „verifikálásával”, a Securitate megszervezésével. Nagyban folyik az informatori hálózat kialakítása. A szintén állami átalakítást elszenvedő református teológiai intézetben, amely felsőbb parancsra befogadta az unitárius, illetve a szász és magyar lutheránus lelkészképzést is, már ekkor megjelentek az INCZE WALTER és RADU IOAN fn. tanár-ügynökök, de volt cserkész-társai közül is jó néhányat beszerveztek.

Főleg a JÁSZAI ANDOR és SZENTPÉTERI KÁROLY fedőnevű ügynökökkel figyeltetik az államosítás éveiben. JÁSZAI pl. „látta őt egy zsák krumplit cipelve a hátán a Tordai úton”. JÁSZAINAK azt mondta Kovács Ferenc egyetemista, az Ifjúság Szövetség bürojának tagja, korábban HÖKK-tag és IKE (Ifjú Keresztények Egyesülete) elnök, hogy találkozott Dobrival. A célszemély állítólag kijelentette, az Ifjúság Szövetség (IMSZ) vezetőjének, hogy túl magasra jutott, és nagyot fog onnan zuhanni (1950. 04. 21.). SZENTPÉTERI 1950. október 27-én készített információs feljegyzésében azt állította: „Nevezett Dobri János már 1940 előtt soviniszta-nacionalista volt. [...] Jelenleg a teológián orosz nyelvet tanít. Nagyon veszélyesnek tartom. Semmit sem változott. Egyszer az utcán beszélgettem vele, és nagyon ellenségesen tárgyalt. A Kolozsvári Tanács kulturális részlegén dolgozó Hunyadi elvtáristól is hallottam, hogy találkozott Dobrival az utcán, és rövid szökváltás után (*Dobri*) közölte vele, ha ilyen (*kommunista*) véleményen van, azt közölje inkább alulírottal, őt ez nem érdekli, és faképnél hagyta (*Hunyadit*). Dobri az ifjúság kitűnő szervezője volt. Ezért tartom veszélyesnek teológiai működését. [...] Dobrit ellenségnek, a munkásmozgalom ellenségének tartom, nagyon oda kell figyelni rá.”¹⁹⁸

Adler Maurițiu marosvásárhelyi szekus hadnagy minden HÖKK-tag s mindenekelőtt Dobri János letartóztatását javasolta.

A célszemély maga mindezekről így vall 1951. június 26-án történt letartóztatása után,¹⁹⁹ július 11-én magyar nyelvű nyilatkozatában: „1927 óta voltam cserkész, és így, miután a bécsi döntés megtörtént, a Magyar Cserkész Szövetség megbízott az erdélyi cserkészkerület veze-

¹⁹⁶ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I211500/1–6. dossziékban találhatóak.

¹⁹⁷ http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf1950.pdf. (letöltés: 2009. 08. 24.) A weboldalon közölt szöveg szerint az 1940–1944 közötti korszak Erdélyben működő jobboldali szervezeteinek története, köztük a HÖKK-é is, feldolgozatlan.

¹⁹⁸ I 211500/1/112.

¹⁹⁹ Uo. 133. A vonatkozó dokumentum arra utal, lehetett egy országos érvényű, bizonyos társadalmi kategóriákra vonatkozó általános letartóztatási parancs, amelynek alapján a személyre szóló letartóztatási parancsokat kiadták. Idézem: „Susnumitul a fost reținut în baza Ord. D.G.S.S. N=826/0411250 din 26. VI. 1951 cerut cu adresa N=81/11883 din 2. VII. 1951. de către D.G.S.S-Mureș /Fentnevezet a Maros megyei Alambiztonsági Főigazgatóság 81/11883/1951. 07. 02. sz. átiratával kikért az Állambiztonsági Főigazgatóság 826/0411250/1951. 06. 26. sz. parancsa alapján tartóztatták le.”

tőisztí teendőinek ellátásával. [...] 1938-ban és 1939-ben részt vettem a Budapest melletti Hárshegyi cserkészparkban [...] 2-2 hetes cserkészvezető táboron." Tisztázta, mit jelent a HÖKK elnevezés, majd folytatta: „1941 nyarán a leventemozgalom új vezetőket kapott és ennek vezetője (Béldi altbgy) úgy döntött, hogy a leventeintézményt a cserkész mintájára átszervezi. [...] 1941 augusztusában [...] lezajlott az első levente ifjúságvezető-képző tábor. [...] 1941 áprilisától július végéig behívtak katonai átképzésre, s innen vezénylés folytán kerültem a budapesti táborba [...] hazatérve indult meg a vezetőképző munka. [...] A program a következő volt: 1. Világnézet, nevelés: magyarságismeret, földkérdés, a magyarság bűnei, a magyarság értékei, kivándorlás, ipari munkásság, parasztság stb. 2. Testnevelés-sport, 3. Alaki kiképzés, 4. Honvédelmi ismeretek, 5. Vezetői ismeretek és szakkiképzés (céllovész, térképészet [...], 7. Nép dal, 8. Játéktanulás és -tanítás, 9. *(kiolvasatlan)*). Ilyen alapon indult meg most már a leventevonalon is a HÖKK-munka. Minden nyáron (1942 és 1943-ban) [...] ún. egységesítő csoportnapot tartottunk Kolozsváron, a Lombi-tetőn. [...] A csoport parancsnoka én voltam, helyettesem Jancsó Miklós,²⁰⁰ majd 1943 nyarán Szabó Zoltán. A csoport századokra oszlott, és pedig minden megyében volt egy keretszázad. Ilyen parancsnokok voltak a négy székely megyében Elekes Tamás (Csík), Szabó Zoltán (Maros), Finta Béla (Udvarh.) és Vargha Jenő (Sepsiszentgyörgy). Kolozsváron Benedek Géza, Albert Pál és Zagoni István, Désen Medvecz József, Besztercén Király Ernő, Zilahon Csiszár Ádám,²⁰¹ Nagyváradon Király Zoltán és Szatmáron Kőlcsey Tamás. [...] Minden ilyen egység felszereléssel is rendelkezett. Ezek egy részét a helyi járási leventeparancsnokság bocsátotta rendelkezésre [...] A helyi leventeparancsnokság adott kispuskát és lőszert [...] az első év végéztével a leventék országos parancsnoka [...] az akkorra már súlyosbodott háborús helyzet miatt – elégedetlen volt az eredménnyel, és a budapesti csoportparancsnokot megrovásban részesítette, s ez, Csipkös György, öngyilkos lett. A többi csoporttal kapcsolatban az a gyanú merült fel, hogy eltérnek a programtól [...]. Ez az [...] akkori megítélés szerint bomlasztó volt, és ezért minden csoport élére egy hivatásos katonát állítottak [...] 1943-ban a Kiképzési füzeteket és a tanulmányi könyvtárat [...] beszédtek, és nagy részüket papírmalomba küldték. Ezt hivatalos írással is tudom bizonyítani [...] 1944 márciusában az elvonuló 27-es könnyűhadosztályhoz osztottak be tábori lelkésznek, és a frontra küldtek. [...] 1944. október 17-én Nagyváradnál a Vörös Hadsereg fogságába kerültem. [...] egy ott szervezett ún. Kossuth Lajos gy. ezredbe nyertem beosztást [...]. Időközben [...] a háború befejeződött és 1946 szeptemberéig Ivanovo városában egy munkáslágerben dolgoztam. [...] 1946-ban Ventspils nevezetű helységbe kerültem (Lett Köztársaság). [...] pedagógiai szemináriumon sok egyéb közt és mellett [...] több erdélyi tanár és tanító beszélgettünk arról, hogy vajon az új demokratikus helyzetben milyen lesz az erdélyi magyar ifjúság szervezésének a helyzete. [...] természetesen nem tudtuk, hogy itthon mi a valós helyzet [...] 1948. június 23-án, szerdán reggel érkeztem haza. [...] 27-én [...] megérkezett Szabó Zoltán, aki 6-9-ig, a két vonat között volt nálunk. Elmondotta, hogy [...] mivel hivatalosan a cserkész megalakításáról nem lehetett szó, beléptek a Haladó Ifjúságba, ahol pl. ő vezetői szerephez is jutott. [...] 1948 augusztusában bátyám meglátogatása céljából Brassóba utaztam. Kiszálltam Vá-

²⁰⁰ Néhány utalásból arra lehet következtetni, hogy a jogi végzettségű, de sohasem praktizáló későbbi filmrendezőről van szó. A többi vezető közül néhányról felsejlik a későbbi életpálya magából a dossziéból, többségüket nem sikerült beazonosítani.

²⁰¹ A hetvenes-nyolcvanas években a zilahi református gyülekezet egyik világi vezetője, Papp László püspök ellenfele, amikor a püspök rá akarta erőszakolni akaratát a zilahiakra. Lásd Molnár, 2001. 273.

sárhelyen is [...] Sógoromnál szálltam meg. A Transylvániában levő diákkotthonban egyik volt teológiai évfolyamtársam szobájába mentem, ahova átjöttek az otthonban akkor ott lévő Nagy Zoltán, Nagy András, Papp Károly, Marosi Pál, Szabó Zoltán hallgatók, és akkor érdeklődésre elmondtam fogságba esésem történetét [...]. Brassóból hazajövet az onnan elhozott családi írárok között találtam egy nyugtát. [...] Miután kolozsvári könyveim jó része elveszett, elmentem a nyugtával Faragóhoz, aki az egyetemen dolgozott. [...] aggódik, hogy miért jöttem Kolozsvárra [...] Tamás (Elekes) Váradon van, és éppen a napokban kellett egy nyilatkozatot írjon *(röla)* [...] Elekes Tamással vagy 1948 végén, vagy 1949 januárjában találkoztam a kolozsvári Egyetem utcában. [...] elmondotta, hogy előbb Váradon a várme-gyénél volt, s azután került a váradi Szigurancához. Figyelmeztetett, nehogy valami ifjúsági mozgalmat kezdeményezzek, mert azt súlyosan büntetik. Most is valami tárgyalásra megy, ami egy meggondolatlan gyerekeskedés következménye. 1949 júliusában [...] egy nagyvá-radi fiatal lelkész mesélte (Szilágyi), hogy ott az a hír járja, hogy Elekes nevezetű securitátés komisszár repülőgépen megszökött. [...] Szabó Zoltánnal 1949. október végén találkoztam utoljára. [...] beszélni akar[t] velem, mert pár nap múlva lesz a verifikálása. [...] Tanácsom az volt, hogy mondjon el bátran mindent, mert Paál Árpád is elmondta a verifikálásnál a HÖKK-dolgokat. [...] Szervezői munkát nem kezdtem [...].²⁰²

A kivizsgálási jegyzőkönyvek az alkalmazott módszerekről hallgatnak, de áttételesen mégis fogalmat lehet alkotni arról, hogyan érték el a hatalom őrei a kitűzött koncepciót. A HÖKK-ügyben ekkor már letartóztatásban lévő Szabó Zoltán marosvásárhelyi orvos Bus-tya Endréről²⁰³ szóló nyilatkozatában az olvasható, hogy amikor még szabadon volt, hallotta Tóth Sándortól, hogy Bustyát letartóztatták. Később, amikor Bustya kiszabadult, megláto-gatta Szabót, és elmondta, hogy „a HÖKK miatt tartották őrizetben, és meghagyták neki, hogy nekem ne mondja ezt el, hanem mondja azt, hogy tévedésből vették őrizetbe. Elme-sélte, hogy megverték, akárcsak a többi román *(sic)*.”²⁰⁴ Ugyancsak Szabó letartóztatásának negyedik hónapjában a következő abszurd választ adja a kivizsgáló tiszt „ártatlan” kérdé-sére: „Kérdés: Hogy látja Ön az 1944. augusztus 23-i²⁰⁵ tevékenységét? Válasz: Elismerem, hogy az 1944. augusztus 23. utáni tevékenységem, illetve Marosvásárhelynek a szovjet csa-patok általi felszabadítása utáni *(tevékenységem)* ellenséges tevékenység volt, amelyet a Román Népköztársaság ellen követtem el, ez nagy hiba volt.”²⁰⁶ Hogyan követhetett el ellenséges

²⁰² FI I211500/3, 69–83.

²⁰³ Bustya Endre (1927–1996) irodalomtörténész, műfordító, könyvkiadói lektor (1950–1951), majd bányász-tisztviselő, a Teleki Téka bibliográfusa (1957–1961), fizikai munkás (1962–1966), a kolozsvári Korunk szerkesz-tője (1974–). Írói álnevei: Jászai Andor, Gombos Károly. Érdekes, hogy egyik ügynöki fedőnevét használta írói álnevként. Bűnügyi kartotékja szerint 1951. 04. 12-én tartóztatták le „félkatonai fasiszta szervezetben való rész-vételért”, és nyilvános igazgatásért 10 hónap börtönre ítélték, amit a kolozsvári börtönben töltött, 1952. 02. 05-én szabadult. 1953. 03. 28-án újból letartóztatták kémkedés vádjával, ezúttal egy év hat hónapra ítélték, büntetését Jilaván és Brassóban töltötte. 1954. 01. 23-én szabadult. Forrás: www.iiicr.ro (letöltés: 2014. 07. 23.).

²⁰⁴ FI I211500/2/152. Bustya nem lévén „román” a nyilatkozat ezen kitétele legalábbis bizarr, feltehetően nem Szabó Zoltán saját akaratából került a szövegbe, hanem vizsgálótiszt kiegészítés.

²⁰⁵ A II. világháború idején a román királyság átállásának időpontja a tengelyhatalmaktól a szövetségesekhez, amelyet királyi puccsal hajtottak végre. A kommunizmus időszakában nemzeti ünnep volt.

²⁰⁶ FI I211500/3/104. Az eredeti: „Intrebare: Cum vedeți activitatea Dvs. desfășurată în perioada de 23 August 1944? Răspuns: Recunosc că activitatea mea în perioada de după 23 August 1944, respectiv de după eliberarea orașului Tg. Mureș de trupele Sovietice, a fost o activitate ostilă pe care am săvîrșit față de R.P.R. a fost o greșe-ală mare.” A szovjet csapatok áldásos tevékenységének beszürése a jegyzőkönyvbe azért volt szükséges, mert Szabó ellen az egyik vád, hogy megszervezte róplapok szórását, amelyben felszólítják a város magyarságát, hogy ne hagyják el szülőföldjüket. A vád szerint ezt ő az eljövendő béketárgyalásokra tekintettel tette.

tevékenységet a három évvel később kikiáltott köztársaság ellen akkor, amikor az még nem létezett? Az abszurd „beismerés” csakis a kihallgatási módszerekkel magyarázható.

Hogy pontosan mi is volt az egykori HÓKK-ösök elleni támadás hátterében, hét évvel a háború befejezése után, egyelőre nem tudni. Mindenesetre a kommunista párt szociáldemokratákkal való egyesülése nyomán megejtett tagrevízió erősen román nacionalista szempontok szerint történt minden jel szerint. Sok magyar párttagot ekkor vádoltak meg sovinizmussal, illetve opportunizmussal, és zártak ki a frissen alakult Román Munkáspártból. A Dobri-dosszié iratai alapján annyi derül ki egyértelműen, hogy 1951. március 1-jén az állambiztonsági főigazgatóság bukaresti központjából kiadják a 351/54546/1951. 03. 01-es számú parancsot, miszerint fel kell mérni és meg kell vizsgálni az egykori HÓKK tagjait és főleg vezetőit. Minthogy a vizsgálat Maros megyére vonatkozott, és csak később voltak be más, magyarok lakta megyéket is, valószínűsíthető, hogy az autonóm tartomány kialakítása előtti tisztogatást célozta. Az informátoroktól szerzett adatok alapján az érintett gyanúsítottak (*noha nem mind voltak HÓKK-tagok*) listáján a következők szerepeltek: Gecse Géza, a katolikus ifjúság egykori vezetője, a Kolozsvári Magyar Opera tisztségviselője; Dobri János lelkész, a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet orosznyelv-tanára; Faragó József, a Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarok docense; Szöcs István, a pedagógiai fakultás IV. éves hallgatója (*róla és kapcsolatairól külön jelentés is készült*); Oláh Róbert, az agronómiai fakultás hallgatója; Bustya Endre IV. éves bölcsész, egyben a kolozsvári Irodalmi és Művészeti Kiadó alkalmazottja; Kozma (István?) százados hollétéről nem tudnak; Székely András nem HÓKK-ös, IV. éves marosvásárhelyi orvostanhallgató, 1950-ben kizárták az RMP-ből egy nem hivatalos, Tusnádfürdőre tervezett konferencia miatt; Nagy Zoltán, nem HÓKK-ös, úgy tudják Székely Andrástól, hogy 1946 óta Magyarországon él, a külkereskedelmi minisztérium alkalmazottja, tagja a Magyar Kommunista Pártnak; Szabó Zoltán a marosvásárhelyi bakteriológiai intézet fiatal tanársegédje, akit 1949-ben, noha helyi vezető volt, kizártak az RMP-ből; dr. Imreh Ernő ügyvéd, a marosvásárhelyi cukorgyár alkalmazottja, aki állítólag jogi szempontból kritizálta Románia alkotmányát; Hornyák Sándor egykori orvostanhallgató, lakhelye ismeretlen; Zavada Károly, akiről később kiderítik, besorozták egy bukaresti munkaszolgálatos-egységbe, ellenséges megnyilatkozásokat nem tesz; Kovács Ferenc aktív IMSZ-tag, a bölcsészkar tanársegédje, egykori tagja a HÓKK-nek, vezetője az IKE-nek és FIKE-nek, 1949-ig a teológiai intézetben lakott; Airizer László marosvásárhelyi orvostanhallgató; Szász Béla, nem HÓKK-ös, úgy tudni, Budapesten él, képzőművész; Bakóczy Károly marosvásárhelyi orvostanhallgató, Bakóczy László, előbbi bátyja, 1946-ig fogságban volt, állatorvosnak készül Budapesten; Jankó Béla matematika-fizika szakos tanár, tartózkodási helye ismeretlen; Páll Árpád (máshol Paál) 1949-ben pár héttig a marxizmus-leninizmus tanszék tanársegédje, besorozták, tartózkodási helye ismeretlen, korábban szoros kapcsolatban állt az épp Bukarestben fogva tartott Balogh Edgárral, Czédli Józseffel, Lőrincz Lászlóval, Szabó Istvánnal; Szilágyi Zoltán, 1946 óta Budapesten a Színház és Filmművészeti Főiskola hallgatója, rendezői szakon; Fekete László, a kolozsvári Helios gyár alkalmazottja, angol-amerikai fogságban volt, mind az RMP-ből, mind az IMSZ-ből kizárták; Kubán (*máshol Kabán*) Ferenc, a vegyészkar hallgatója, IMSZ-tag; Varga (*máshol Vargha*) Jenő, gyakornok a vegyészkaron, RMP-tag, a kari alapszervezet titkára; Bereczky András, a tervezési tanszék gyakornoka, a Bolyai Tudományegyetem pártaktívájának csoportfelelőse, 1947 óta párttag, 1949-ben besorozták, aktuális tartózkodási helye ismeretlen; Marosi (Molter) Pál geológus,

Moszkvában doktorandusz²⁰⁷; Kovács János 1946-ban Magyarországra távozott; Papp Károly marosvásárhelyi orvos; Szabó Pál orvos, egykori dési HÓKK-ös századparancsnok; Komáromi József matematikatanár, tartózkodási helye ismeretlen; Virág Károly későbbi lelkesről és Fejér Győztről nem rendelkeznek elég információval, későbbre ígérük; Fodor Sándor, aki rövidesen a párt kiadójához távozik Kolozsvárról Bukarestbe, mert ott alkalmazták; Bod Sándor tanársegéd a marosvásárhelyi orvosi egyetemen; Olosz Egon ugyanaz, ugyanott; Dózsa Lajos marosvásárhelyi orvostanhallgató; Hints Miklós marosvásárhelyi ügyvéd; Kerekes Jenő jogász, helyettes docens a tervezési tanszéken a Bolyai Tudományegyetemen, 1949-ig az MNSZ bukaresti I. kerületében volt titkár, korábban a Németh László- és Szabó Dezső-féle „harmadik út” híve volt, 1944 után az MNSZ-ben szorgalmazta a tulajdonuktól megfosztott földbirtokosok kártalanítását.²⁰⁸ A fentnevezettek kapcsolataiként még sok név felmerült, hogy miért éppen ezek maradtak fenn a rostán, nem világos.

A kihallgatások következményeként az elsődleges semleges nyilatkozatokból viszonylag hamar beismerő vallomások lettek, a nemzetiből nacionalista-sovinizista, a cserkészetből fasiszta félkatonai testület, a HÓKK-ból irredenta, felforgató szervezet, amely a horthysta magyar kémelhárítás fedőszerve volt.

Noha csak helyettese volt Dobrinak, a vád központjába Szabó Zoltán került. (*A szovjet fogságban lévő Dobri a vizsgált időszakban távol volt Erdélytől*.) Nagy Sándor Zoltánnal együtt 1951. április 26-án tartóztatták le. (*A vizsgálati anyagból nem egészen világos, hogy ő azonos lenne-e a névsorban szereplő Nagy Zoltánnal, aki 1946-ig átjárta a határon Magyarországra, és Balogh Edgár utasítására állítólag adatokat csempészett ki a párizsi béketárgyalásokra, majd a békeszerződés aláírása után ottmaradt. Mindkét Nagy fő bűne, hogy tudott bizonyos mennyiségű lőszer elrejtéséről. Ha viszont a két név azonos személyt takar, miért nem esik szó a kihallgatáson arról, hogyan került vissza Romániába a letartóztatott?*) Rá két napra Székely Andrást is előállították. Dobri letartóztatására, noha korábban is kihallgatták, június 26-án került sor. Valamikor az ősz folyamán Bustya Endrét is bevitték újból a Securitate-ra, miközben Székelyt szabadlábra helyezték. Adler Mariu marosvásárhelyi állambiztonsági vizsgálótiszt 1951. október 19-én tekintette lezártnak a vizsgálatot Szabó Zoltán, Dobri János, Bustya Endre és Nagy Sándor Zoltán ellen, akik a „HÓKK félkatonai fasiszta szervezet tagjai”. Szabó Zoltánra vonatkoztatva megállapítja: „Észak-Erdély felszabadításáig fasiszta-militarista szellemben nevelte a félkatonai »levente« szervezet vezetőit”. 1944 szeptemberében társaival együtt kiáltványt terjesztett, amelyben helyben maradásra szólítják fel a magyar lakosságot, hogy egy esetleges népszámlálás eredményeként Erdélyt végleg Magyarországhoz csatolják. „Beszívárgott” a pártba és a haldó ifjúsági szervezetekbe, hogy a maga mellé állított magyar ifjúságot „nacionalista sovén szellemben nevelje”. Ebben Bustya Endre és mások is segítségére voltak, együtt adatokat gyűjtöttek, és kijuttatták azokat a „londoni reakciós magyar kormánynak”, ezzel is segíteni akarván Észak-Erdély Magyarországhoz csatolását a párizsi békekonferencián. Kapcsolatot tartott a külföldre szökött volt nagyváradi szekustiszttel, korábbi HÓKK-parancsokkal,

²⁰⁷ Érdekes, hogy öccse, Marosi (Molter) Péter, egykori HÓKK-tag, 1951-ben a Kolozsvári Magyar Opera igazgatója, aki SZENTPÉTERI KÁROLY fedőnéven a Securitate informátora, nem kerül fel a listára, míg pl. Székely András és Bustya Endre, akiket szintén informátorként emlegetnek (igaz, Székely működésével elégedetlenek), igen. SZENTPÉTERI ötoldalas 1951. 10. 29-én kelt jelentésében, amelyben „Kovács elvtárs” (feltehetően Kovács Mihály őrnagyról van szó) utasítására bátyjával folytatott beszélgetéséről számol be, sok új információval gazdagítja a Securitate HÓKK-kel kapcsolatos ismereteit. FI 211500/2. 64–66.

²⁰⁸ FI 211500/2/69–81. A névsorban említettek egy része később neves személyiség lett, többségüket viszont nem sikerült beazonosítani, így az életrajzi adatoktól eltekintettem.

Elekes Tamással. (*Szabó felesége nagyváradi volt.*) Olyan baráti kört szervezett, amelyik egy esetleges rendszerváltáskor vezető pozíciókat foglalhat el. A fogságból hazatért Dobri Jánossal együtt elhatározták egy nacionalista ifjúsági szervezet létrehozását. A marosvásárhelyi diákság vezetőjeként kapcsolatba lépett a Bolyai Tudományegyetem volt rektorával, Csögör Lajossal, és az oktatási törvény módosítását javasolták.²⁰⁹ Dobri Jánosnak mindenekelőtt egykori vezetői státusát és az azzal járó kapcsolatait rótták fel, amiből az következett, hogy „fasiszta szellemben vezette az ifjúságot”. Már a fogságban munkatervet dolgozott ki arra, hogyan szervezzenek illegális nacionalista ifjúsági szervezetet. Egy marosvásárhelyi látogatása kapcsán úgy számolt be fogságáról, hogy az alkalmas volt a szovjet rendszer lejáratására, a fiatalokban antidemokratikus érzések keltésére.²¹⁰ Bustya Endre a fentiekkel közösen elkövetett „bűnök” mellett szintén beépült a haladó ifjúsági mozgalomba, ott vezető szerepre tett szert, hogy alássa azt. Részt vett illegális találkozókön.²¹¹ Nagy Sándor Zoltán egy keltezetlen „kihallgatási beszámoló”²¹² szerint nem ismerte el vétkességét, csak annyit, hogy tudott arról, hogy Rotaridesz Ádám²¹³ elrejtett két láda gránátot. (*Hogy a lombi cserkész tábor raktára, ahogy az a vizsgálat során bebizonyosodott, Kolozsvár bombázásakor légett minden bennlevő holmival együtt, nem zavarta a vizsgálótisztet.*) Ezenkívül a „bűntársaival” való találkozásokat róják fel neki.²¹⁴

Dobri elítélésének körülményeiről áttételesen lehet képet alkotni, maga az ítélet nincs a dossziében. Először „nyilvános izgatásért” hat hónapot kapott, amit a kolozsvári börtönben töltött le. A kolozsvári ügyészség, mivel informátori jelentések szerint Dobri továbbra sem változott meg, ügyének felülvizsgálatát kérte. Ezúttal a brassói (*akkor Szatmárváros*) bíróság ítélte egy év két hónapra, ugyanazért a vétségért. Alább hivatkozott önéletrajzában megjegyzi, hogy a tárgyaláson végig jelen volt Bende Béla, a KEPTI unitárius prorektora. Büntetését Kolozsváron és az Onești–Tîrgu Ocna munkatelepen töltötte, az 1954. január 27-én kitöltött *Kötelezvény* szerint, amelynek értelmében szabadulása után hat hónapig kéthetenként meg kell jelennie a milícián.²¹⁵ A Belügyminisztérium III. Igazgatósága 1954. november

²⁰⁹ Az egyik vallomás szerint a javasolt módosítások közt szerepelt, hogy ne vezessék be már az I. osztályban a román nyelv oktatását. „Reakciós londoni emigráns magyar kormány” létezésének megállapítása – emigráns lengyel kormány mintájára –, valami fatális félreértés lehet.

²¹⁰ Ennek a véleménynek a kialakulásához nagyban hozzájárulhatott SZENTPÉTERI KÁROLY már idézett jelentése, aki a bátyja, Marosi (Molter) Pál véleményét tolmácsolta: „Amikor Dobri hazajött a fogságból, meglátogatta a testvéremet. Apám is jelen volt. [...] A testvéremnek az volt a benyomása, hogy Dobri semmit sem változott és elszánt ellenség. [...] Azt is mondta a testvérem, hogy ő már rég számolt azzal, hogy Szabó Zoltán és Dobri János az ellenforradalom tűzfészekai.”

²¹¹ Ez a kitétel minden bizonnyal arra a fennmaradt jegyzőkönyvre vonatkozhatott, amit Bustya Endre készített néhány egykori HÓKK-ös 1946. január 5-én tartott találkozójáról, amelyet a marosvásárhelyi református kollégium könyvtárában tartottak, ahol fentnevezett volt a könyvtáros. A „HÓKK Parlamentnek” titulált találkozó jegyzőkönyve, az élő beszéd visszaadásával kísérletezve, feltehetően hű és hiteles képe a korszak vívódásainak. FI 1211500/2/239–248.

²¹² FI 1211500/2/85–90. Érdekes, hogy Dobri helyettese, dr. Jancsó Miklós ügyvéd úgy szerepel a beszámolóban, mint aki Szabó Zoltánnal közösen dolgozott ki egy újjászervezési vészforgatókönyvet a HÓKK számára, ennek ellenére sehol nem szerepel gyanús vagy a társadalomra veszélyes személyként. Máshol azt jelzik, hogy Szabó és Jancsó nem szívelték egymást. A Jancsó-életrajzok azt közlik, hogy 1946-ban Budapesten telepszik le, de nem gyakorolja az ügyvédi szakmát. Valószínű, ezért sem foglalkoznak vele a román állambiztonsági iratok.

²¹³ Róla úgy tudják, Angliába szökött.

²¹⁴ FI 211500/2/224–228.

²¹⁵ FI 211500/3/130., 149. Ő maga 1963. március 31-én a feltehetően foglalkoztatásához szükséges személyi kartotékhoz fűzött önéletrajzi mellékletben azt írja, hogy 1953. január 30-án tartóztatták le újra, de 6 hónap

22-én értesítette kolozsvári kirendeltségét, hogy a volt HÓKK-ösök közül a városból csak Dobri János volt letartóztatva, büntetését letöltötte, de továbbra is figyelni kell, tartják-e a kapcsolatot a volt HÓKK-vezetők.

1957 márciusában a Dobai-csoport²¹⁶ tagjaként újból letartóztatták, és „izgatás és felbujtás” vádjával újból elítélték 6 évre.²¹⁷ Kivizsgálásának részét képezi a Ravasz László 1956-os kolozsvári látogatása alkalmával lefolytatott rövid találkozás. Ebből megtudható, hogy a tanári kar ünnepélyesen fogadta a nyugdíjas püspököket a teológiai intézet udvarán. Ebből az alkalomból Nagy András dékán bemutatta őt, minthogy korábban személyesen sohasem találkoztak. Ezt követően csak a búcsúvacsorán találkozott Ravasszal, de mivel legfiatalabb professzorként őt ültették legtávolabb a vendégtől, beszélni vele nem volt alkalma. Ravasz Galyatetőn elmondott beszéde az RVSZ központi bizottságának ülésén nem magától a püspöktől került hozzá, hanem egy magyarországi lelkésztől kapta. Ezt ő megmutatta Dobai Istvánnak, de hogy Dobai találkozott volna a püspökkel, arról nincs tudomása. A teológus ifjúsággal a püspök nem találkozhatott, mert tartott még a nyári szünet. 1962-ben még a szamosújvári börtönben megint előszedték a HÓKK-kel kapcsolatban. A május 11-én felvett kihallgatási jegyzőkönyv szerint elmondatták vele, hogyan működött a szervezet, s abban neki milyen szerepe volt. Ezen túl külön nyilatkoznia kellett arról, hogy egy sor személyiséggel mikor, milyen körülmények közt ismerkedett meg. Egyikük aktuális sorsáról sem tud (*vagy nem akar tudni*) semmit. A névsorban azok neve mellett, akiről többet mond, mint azt, hogy találkozott velük egyszer-kétszer a HÓKK-ben, zárójelben az információ: Vass Lajos (tudja, hogy paplanvarrómester, de személyesen nem ismeri), Cseke Vilmos, Nagy Géza (az idősebb a tanára volt, annak a fia sosem volt a barátja, azt tudja, hogy párttag volt, de kizárták, egy évig a Duna-csatornához deportálták, az okot nem ismeri), Puskás Lajos, Bencsik László, Rózsa Gyula, Mihály Árpád vagy Álmos (nem emlékszik pontosan a nevére), Szabó Zoltán (nagyon intelligens fiú, őt az 1951-es perén látta utoljára), Szolotnay A. (*a háború idején még gimnazista sepsiszentgyörgyi fiú neve valószínűleg helytelenül szerepel*), Duli Tibor (1943-ban Budapestre vagy Sopronba ment tanulni), Szokács Géza (*nyilván Szakács*), Elekes Tamás (1943-ban doktorált, úgy tudni, disszidált), Csiki Sándor, Zágori Sándor, Kerekes Jenő (úgy tudja, tanár a Bolyain), Király Ernő, Gecse Géza (utóbbi a katolikus ipari tanulókkal foglalkozott,

elteltével kiengedték. Ügyének újratárgyalására 1953 októberében került sor Brassóban (*hogy miért ott, arra nincs utalás*), az ügyet 1954 márciusában zárta le a legfelső bíróság FI211500/3/3–4. Hogy a hivatalos iratok pontosabbak-e, vagy az emlékezet, nehéz eldönteni.

²¹⁶ Dobai István (1924) nemzetközi jogász, egyetemi tanársegéd a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen. 1948-ban eltávolítják, gazdálkodik, majd kistisztviselő Kolozsváron. 1957. március 20-án letartóztatják az erdélyi magyarság ENSZ-hez benyújtandó memorandumának elkészítése miatt. A vele együtt elítéltek: Varga László, a sógora, ref. lelkész, Komáromi József tanár, Kertész Gábor jogász, Bereczki András közgazdász, egyetemi tanár, Gazda Ferenc nyelvész, Dobri János és László Dezső lelkészek. Halálos ítéletét életfogytiglanra változtatják, 1964-ben szabadul. Nyugdíjazásáig gyári munkásként dolgozik. 1990 után rövid ideig az Erdélyi Református Egyházkerület főgondnoka. *Tünődések a történelemről* c. kétkötetes művét a Püski Kiadó adja ki 2005-ben. Forrás mint fent, illetve http://www.reformatus.hu/archiv/2005/varga_dobai.htm (letöltve: 2009. 08. 24.).

²¹⁷ Letartóztatásának első másfél hónapjában Climescu V. Dumitru 31 éves egyetemi hallgatóval teszik egy zárkába, akit a Dobri-ról írt jelentések alapján bizonyíthatóan vamzerként használtak. Hogy Climescu mióta és miért volt a Securitate börtönében, nem derül ki jelentéseiből. Viszont az általa Dobri-ról írt szövegek hű tanúbizonyságai annak a felfokozott reménységgel teljes lelkiállapotnak, amibe a magyarországi forradalom hatására került az erdélyi értelmiség tekintélyes része. Ezzel magyarázható Dobri óvatlansága is, hiszen komoly börtöntapasztalattal rendelkezvén, tudnia kellett a vamzerek működéséről. Climescu jelentéseiből a forradalom bukása utáni ellenállás mítoszának szinte minden eleme kirajzolódik, kezdve az amerikai támogatásba vetett hittől a lelkifurdalás miatt öngyilkossá lett szovjet katonáig.

1948-ban egy kozmetikai cégnél dolgozott), Pocsay (Dobri letartóztatásakor az Unireában könyvelő, két gyereke volt akkor).²¹⁸

Dobri János szinte minden kényszermunkatábort megjárt, Szamosújvár, Salcia, Giurgeni, Ostrov, Periprava raboskodásának állomásai. 1963 tavaszán szabadult. Ekkor tudta meg, hogy három évre eltiltották a közszerepléstől, ezért lelkeszként nem helyezkedhet el. Kárpitosként dolgozott, hiszen ötgyerekes családjáról gondoskodnia kell.

1964-ben a kapcsolódó ügynöki jelentések arról a közhangulatról számolnak be, hogy politikai változásban reménykednek a polgárok. Úgy hírlík, amnesztiát fognak hirdetni.²¹⁹ A nyilvánosság hiánya táptalaja a híreszteléseknek. A DENES IANOS fn. ügynök saját irodájában a következőkről számolt be Murăretu századosnak 1964. 04. 29-én: „Az április 4-5-én tartott kerületi közgyűlés alkalmából Kőlonté Tibor szebeni esperes azt a hírt közölte alulírottal, hogy fia, Tamás, akit 10 évre ítélték, és őt és felet már letöltött, a hónap folyamán szabadul. A beszélgetésen jelen lévő Nagy Gyula püspök kifejtette, hogy az ország belső biztonsága oly mértékben megerősödött, hogy lehetségessé válik a politikai foglyok szabadon bocsátása és visszatérése a munka mezejére. Április 11-én alulírottat fogadta Müller Friedrich szebeni (szász evangélikus) püspök, aki többek közt elmondta, hogy a bukaresti pátriárka arról tájékoztatta, hogy sok politikailag elítélt ortodox pap szabadult, és egyesek papi állást is kaptak. [...] Ezzel a kérdéssel kapcsolatban alulírott megkérdezte dr. Dobri János volt teológiai professzort, politikai elítéltet, aki több mint egy éve szabadult, és semmilyen egyházi állást nem kaphatott [...] azt mondta, változást érzelt az egyház magatartásában. Kassay esperes mentegetőzött, hogy miért nem nevezte ki esperesi titkárnak, és közölte, hogy a jelenlegi titkárnő rövidesen más tisztséget vállal, és akkor Dobrit kinevezhetik a helyére.”²²⁰ A KÖRÖSI fn. ügynök saját lakásán, 1964. május 15-én arról a kellemetlen helyzetről számol be Pîrvu Gheorghe századosnak, amit a szabadult lelkészekkel kapcsolatos bizonytalanság szül. Dobri János, Fülöp Dénes és Kelemen József szabadultak kapcsán „az hallatszik, a közvélemény azzal vádolja a kolozsvári ref. egyházkerület vezetőségét, hogy nem tesz semmit a hazatértek munkába állításáért, nem érdeklí a sorsuk, nem hajtja végre a vonatkozó minisztertanácsi rendeletet stb [...] noha tizenöt hónapja már, hogy hivatalosan kérte a Vallásügyi Államtitkárságot, hozzon elvi döntést a munkába helyezés engedélyezéséről [...] Május 24-én viszont a VÁ kért egy névsort a szabadultakról, úgyhogy a helyzet tisztázódni fog.”²²¹ A százados azt a feladatot adja az ügynöknek, hogy senkinek ne tegyen semmilyen ígéretet, amíg nem kapja meg a VÁ értesítését. A szabadultakat a III. ügyosztály 4. irodája fogja nyilvántartásba venni, írja a tartótiszt „intézkedésként”.

Ebben a periódusban elsősorban a házbán lakókkal figyeltetik meg Dobrit. GÁLOS ISTVÁN feladata Nagy András nyugalmazott professzor beszéltetése, de Dobriról is elmondja, amit tud. 1963. december 19-én arról számol be, hogy amikor 8-án meglátogatta Nagy Andrást, nála találta dr. Dávid Gyulát, László Dezsőt, Csutak Csabát és Dobri Jánost. Jelenlévők utólag köszöntötték fel a professzort névnapja alkalmából. Dobri hallgatag volt, csak akkor szólt közbe, amikor a gépkocsikról esett szó. 1964. augusztus 21-én azt jelenti, hogy a célszemély tudni véli, bizalmas rendeletet adtak ki, miszerint a szabadultaknak isko-

²¹⁸ FI I211500/2/3-21.

²¹⁹ A 1964/310. és a 1964/411. sz. amnesztiarendeletről van szó, amellyel több ezer politikai elítélt szabadult. Az utóbbit a „felszabadulás” 20. évfordulójához kapcsolták.

²²⁰ FI 211500/1/16.

²²¹ Uo. 15.

lázottságuknak megfelelő munkahelyet kell adni. GABOR ISTVAN²²² 1964. április 29-én az egész hónapi megfigyeléseit összegzi Onac századosnak. Nagy András 16-án a lakása mellett kertben találkozott. Nagy elűjságolta, hogy Imre Lajos lánya, Magda²²³, családja nagy örömeire kiszabadult. Úgy hírlík, május 1-je tiszteletére amnesztiarendeletről még többen szabadulnak. Nagy András a kegyelmi rendeleteket Nyikita Szergejevics Hruscsovnak tulajdonítja: „Nichita bácsinak is szerepe volt az utóbbi évek könnyítéseiben”. Amikor az ügynök 18-án jelezte, úgy tudja, hogy Martin Niemöller, az EVT elnökségének tagja Budapestre fog érkezni, és megkérdezte Nagyt, mit gondol, nem látogatja-e meg Romániát is. Azt válaszolta, fogalma sincs. „De ha jönne is, azok, akik jelenleg részt vesznek az RNK-ban az ökumenikus mozgalomban, nem ismerik Niemöllert, kivéve Búthi Sándor püspököt, aki viszont semmilyen idegen nyelven nem beszél.” Az informátor teológiai tanár volt, jelzi, hogy április 26-án, amikor Tőkés István prédikált, részt vett a teológiai intézetben tartott istentiszteleten, ahol Nagy András más professzorokkal és a püspökkel jelentéktelen témákról beszélgetett. 27-én és 28-án Nagy András Dobri János segítségével kemény fizikai munkát fejtett ki az udvaron, „a tisztaság hónapja keretében, hogy teljes rend legyen május 1-je tiszteletére”. Szeptember 14-én GABOR ISTVAN arról tudósít, hogy a vegyi gyárban a bakelitreszlegén dolgozó Dobrit kinevezték Bacára, a dési egyházmegyébe, de rövidesen kiderült, más is ugyanoda kapott kinevezést. Amíg a helyzet nem tisztázódik, nem mond fel a gyárban. Arról is tudósít, hogy a Dobrival együtt elítélt Komáromi Józsefet a célszemély befogadta, ugyanis az nem kapott lakást Kolozsváron. Könyvelőként dolgozik, és agglegény. 1966. december 19-én már csak közvetett módon találkozik a célszeméllyel GABOR ISTVAN, például Dobri Jánosné nővérként látogatta meg a családot, a kisgyermek egészségügyi ellenőrzése végett. Máskor a legkisebb Dobri gyereket, Istvánt küldték át az ügynökhöz a vízszámlával. 1964. október 21-én az AIUDEANU fn. ügynök azt tudatja, hogy Dobri csak lakást adott, Komáromi étkezését Kerekes János családja biztosítja. (Dobriék szomszédja.) Szerinte nincs munkája a szabadultnak, magánórát ad matematikából és fizikából. De más családok is szokták fogadni, például a tokiói olimpia idején mindennap Boda Károlyék vendége volt. A sportközvetítést többen is követték ott, így Vajda András, az Igazság újságírója, Gazda Ferenc, Papp Zoltán és Árkossy Sándor, a 7. sz. középiskola tanárai, Fejér Miklós, a vakok és süketnémák iskolájának könyvtárosa. A magyar csapatnak szurkoltak mind, különösen Komáromi. Sima Traian főhadnagy – aki később a nagyváradi és temesvári Securitate vezetője lesz – abban bízik, hogy a megnevezetteket sikerül beazonosítani és a 4. iroda ügynökállományával megfigyeltetni.

Érintőlegesen más, nem lelkesz jellegű szabadultak helyzetére és bizonyos társadalmi mozgásokra is rálátás nyílik a dokumentumok alapján. A KOVACS fn. ügynök szeptember 7-én, a HOTEL találkahelyen arról számol be Melas Andrei őrnagynak, hogy Dobri Jánoson kívül, aki egy könyvtárosi állást remél, többekkel is találkozott. Varga Jenő, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem vegyészeti karának adjunktusa elűjságolta, hogy Bereczki András²²⁴

²²² Az ügynöki fedőnevet tévesen gépelték, a szövegösszefüggésből kitetszik, ezúttal is GÁLOS ISTVÁNról van szó.

²²³ Imre Magdolna (1922–2002) tanárnőt 1959. 04. 04-én tartóztatták le, a kolozsvári katonai bíróság 10 év börtönrre ítélte igazgatásért. Büntetését Csíkszeredában, Aradon és Nagyváradon töltötte. 1964. 04. 15-én szabadult.

²²⁴ Bereczki András (1926–?) közgazdász tudományos kutatót 1957. 03. 22-én tartóztatták le, árulásért a kolozsvári katonai bíróság 15 év kényszermunkára ítélte. Raboskodásának helyszínéi Kolozsvár, Szamosújvár, Jilava, Pitești, Dés. Igen hiányosan kitöltött bűnügyi kartonja nem közli szabadulásának időpontját. Forrás: www.iiccr.ro (letöltés: 2014. 07. 24.).

kiszabadult. Többször is találkoztak, csodálatos módon megőrizte kissé csípős humorát. A szabadult jó kedélyállapotának titka az életfilozófia, amit a börtönben is követett, hogy „a körülményekhez mérten minden helyzetben képes legyél megszervezni az életedet”. Nem volt hiábavaló a börtönben eltöltött idő, rengeteget tanult ott. Arról van szó, hogy a munkaerőközponton keresztül közgazdászai vagy áruszakértői állást fog kapni. Varga arról is beszélt, hogy megemelték a tanítási normákat, és így többen norma nélkül maradnak. Különös, hogy az eltanácsoltak magyarok: Beke Klára, Somai, Farkas István. Volt egy román is, de az kapott állást Cadarioiu professzor tanzékén. (KOVACS minden bizonnyal a közgazdasági fakultás tanára, ugyanis egy 1966. január 20-i feljegyzésben elmondja, hogy Dobri János felkereste a Nagy András nevű egykori tanítványával, akit bebörtönöztek, és szabadulása után szeretne beiratkozni a közgazdaság-tudományi fakultásra.) Ugyanazon a napon a COMOREANU (magyar jelentése Kincser) fn. ügynök Miron Ovidiu hadnagynak arról beszél, hogy elsején találkozott Dobri Jánossal, akivel együtt ültek a szamosújvári börtönben 1961–1962-ben. Neki azt mondta volna a célszemély, hogy egy éve nincs állása, megtanulta a kárpitosmesterséget, és most akként dolgozik. Beszélgettek a börtönévekről is, Dobri elmondta, hogy a Poarta Albă nevű fegyenclepen külön brigádba osztották be a magyarokat, és így nem kellett nagyon óvatossá lenni, még istentiszteletet is tartottak. Dobri annyira megbízik COMOREANUBAN, hogy meghívja, látogassa meg. 1964. november 16-án Szilágyi Jenő, a Maros-Magyar Autonóm Tartomány Securitatéjának őrnagya átiratban közöl egy névsort a kolozsváriakkal. A FERENCZ ANDREI fn. ügynök szerint – írja – volt egy találkozó (nem jelzik, hol) egykori IKE-tagok részvételével július 7-én. A résztvevők: dr. Imre Lajos kolozsvári teológiai tanár, László Dezső és felesége, Sipos Géza kolozsvári lelkész, Tonk Emil kolozsvári gyermekorvos, Nagy József, Juhász István teológiai tanárok, ifj. Nagy Géza, Zilahy Sebes József, Koncz Rudolf kolozsvári tanárok, valamint Marosi Molter Péter és Dobri János Kolozsvárról.

A PETER (nem szabad összetéveszteni PÉTER ANDRÁSSAL) fn. ügynök október 6-án elismerően nyilatkozik Dobri Jánosról. Gyakran vitt úrvacsorát a célszemély beteg apósának. Szerinte Dobri a törvényesség és színvonal híve. „Meggyőződése, hogy hasznos ember lenne, ha megfelelő működési területet kapna.” Esperesi titkári állást kért, de annál sokkal többre képes. Pillanatnyilag az is megoldás lenne számára. „Úgy veszem észre, sokat tanult az élet iskolájában, többet, mint a teológián.”²²⁵

A megfigyelés folyamatában gyakran váratlan események is történnek. Nem tudni, milyen körülmények között, a DAVID TIBY fedőnevű ügynök a Hunyad megyei Jakab Lajos szekus főhadnagynak nyilatkozik Piskiben, 1964. október 27-én. Cserkész- és HÓKK-vezetők egész sorát nevezi meg, köztük fontos szerepet tulajdonít Dobri Jánosnak és Dávid György egykori horthysta főhadnagynak, aki jelenleg Sepsi rajonban református lelkész. Egykori cserkész és levante cimboráinak tartózkodási helyét is ismeri, és hajlandó elutazni Kolozsvárra és Besztercére, hogy beazonosítsa az egykori jobboldali szervezetek tagjait, különös tekintettel azokra, akik frissen szabadultak a börtönből. DAVID TIBY Beszterce környékéről származik, nemrég a kolozsvári püspökségen találkozott volt cserkészparancsnokával, és rajta kívül is sok ismerőse van a püspökségen. Noha a Hunyad megyei szekusparancsnok, Stanciu Ioan őrnagy engedélyezi az ügynök átirányítását, nem dokumentálható, hogy a terv megvalósult-e, vagy sem. Szintén tartótiszt kommentárból tudható, hogy noha Dobrit, Komáromit és Dobait együtt, egy csoportban ítélték el, szabadulásuk utáni megfi-

²²⁵ Uo. 27.

gyelésüket más-más állambiztonsági egység végzi. Előbbi a „műveletek” csoport ellenőrzése alatt áll, utóbbi kettőt a 7. iroda figyeli.²²⁶

Az átmeneti periódus DENES JANOS feljegyzésével zárul, amit ezúttal Onac Ioan százados vesz fel, szintén az ügynök irodájában, december 18-án. Ebből megtudható, hogy Dobrit először a Magyar utcai egyházközség segédlelkészévé akarták kinevezni, de a parókus lelkész, Valádi György tiltakozott ellene. Dobri elmondta DENESnek, hogy mi áll a tiltakozás hátterében. A hadifogságból hazatértekor pár hónapig Valádi beosztottja volt, s akkor kritizálta a parókus néhány hiányosságát, különösen a kényelmességét. A kolozsvári lelkészek némelyike Valádi elutasító magatartását elítélte. Így január 1-jétől Dobri az esperesi titkári állást fogja megkapni. „Egyébként Dobri I. nagyon visszahúzódott, csak a családi ügyekkel foglalkozik. [...] Az egykori politikai elítéltek közül Komáromi I. kibérelt tőle egy szobát, de nem láttam, hogy valaki meglátogatta volna.”²²⁷

Az új helyzetben Dobri megfigyelői is kicserélődnek, a házbeli mellett túlsúlyba kerülnek az esperesi hivatalbeliek. Mindenekelőtt JANOS/Kassay Géza, a főnöke, akinek hét feljegyzését tartalmazza a dosszié. Az általa készített feljegyzések sajátos szerkezetűek. A hivatalba bejáró, főleg Kolozsvár környéki lelkészek szavait idézi, rendszerint rosszindulatú beállításban, tanúként megemlítve Dobri és mások nevét. 1965. február 17-én Mihály Károly szamosfalvi lelkész azt a hírt hozza, hogy „nagy emberek” jártak Kolozsváron, és felelősségre vonták a helyi tanácsot, mert a feleki kollektív gazdaságot felszámolták. A választások után nagy változások várhatók. Márciusban szintén Mihály Károlyról jelenti, hogy a szamosfalvi lelkész szerint a választásoknak nincs értelme, ez nem választás, hanem szavazás, hiszen a jelölteket a párt állítja, komédia az egész. Ezúttal három fütnút is felsorol: Buzás László magyarlónai, Feleki Károly kolozskari lelkészek és Dobri János. Onac százados kommentárjaiból sajátos vonatkozások sejlenek fel. Mihály Károlyt művelői dossziéban nyomozzák, Buzás „szerveink látókörében van”.²²⁸ Feleki Károlyt (nevében vegyesen hol „i”, hol „y” szerepel) és Dobri Jánost „gyanúsaként” figyelik. „A feljegyzés másolatát HUNYADI IOAN ügynök személyi dossziéjába (kell) helyezni, őszinteségének ellenőrzése végett.” Dobri Jánost és Feleki Károlyt tanúként fogják meghallgatni Mihály Károly ellenséges tevékenységének dokumentálására. Hogy ez a meghallgatás megtörtént-e, vagy sem, a Dobri-dossziében nincs utalás. Viszont van egy másik esetről készült Tanúmeghallgatási jegyzőkönyv. Az 1967. január 4-én készült iratban, amely kétórás kihallgatás eredményét rögzíti, Dobri János azt állítja, hogy sohasem hallotta, hogy Balázs Márton²²⁹ „ellenségesen és tendenciózusan kommentálta volna a belföldi és külföldi politikai eseményeket”.

²²⁶ Uo. 34. BALOG MARTON informatív feljegyzése Onac Ioan századosnak 1965. január 6-án.

²²⁷ Uo. 32. DENES információját maga Valádi igazolja egy ANTAL ANDRÁS fedőnéven írt jelentésében: „Ahogy korábban is jelentettem szóban, az egyházi felsőbb hatóság azt tervezte, hogy a Lenin bulváron lévő parókiaira (Magyar utcai egyházközség) helyezi segédlelkészként Dobri Jánost. Alulírott megkértem Nagy Gyula püspököt, hogy legyen szíves esperesi titkárnak kinevezni Dobrit. Semmilyen konkrét panaszom nem volt ellene, de ismerve az ő aktív természetét, nem akartam teret engedni neki a híveim közt [...] Azt hiszem ez az oka annak, hogy noha mindig korrekt magatartást tanúsít alulírott iránt, sohasem nyilatkozik politikai kérdésekről.”

²²⁸ Uo. 37. Az eredeti szöveg: „este în atenția organelor noastre”. A hasonló megfogalmazások összehasonlításából kiderül, ez a kifejezés rendszerint azt jelenti, hogy az illető ügynök. Ebben a konkrét esetben segít a CNSAS igazolása is, amely szerint Buzás László HUNYADI IOAN/BOKOR MARTIN fedőnéven a Securitate ügynöke volt.

²²⁹ Balázs Márton kajántói lelkész JANOS jelentése alapján vették elő. 1966. szeptember 26-án Feleki és Dobri jelenlétében az esperes szerint azt mondta volna Balázs Dobri közlésére reagálva (októbertől felemelik a gyermeksegélyt, és betiltják az abortuszt), hogy „ezzel a dekrétummal a románok fognak sokasodni, a magyar nők számára engedélyezni fogják az abortuszt, mert a románoknak újjában állnak a magyarok”. Uo. 66.

Megfigyelhető, hogy Dobri János azok előtt, akikben nem bízunk, megtévesztő nyilatkozatokat tesz, míg bizalmasainak megnyílik. Sajnos, emberismerete néha becsapja. JANOS, aki mindenkiről rosszindulatúan informál, róla azt írja 1965. április 15-én, hogy: „Április 9-én [...] azt magyarázta, hogy [...] letartóztatása alatt minden esetben a legnagyobb rendet, tisztaságot és higiénét tapasztalt a börtönben [...] többször dicsérte a rendszert. De nem biztos az ügynök, hogy őszintén teszi-e. Régóta ismerem Dobri J.-t, ezért nem tudom megállapítani, mi a tényleges politikai magatartása jelenleg.”²³⁰ 1965. július 27-én JANOS a szucsági²³¹ Felházi Ákos beszámolója alapján jelent. A lelkész elmondta a hivatalban, hogy a szucsági fiatalok július 19-én, hétfő délután a helybeli moziban tüntettek a IX. pártkongresszus ellen. Sok fiatal letartóztattak. A tartótiszti kommentár igazolja a történet valódiságát, amit megint csak Mihály Károly kommentált: „hülyék voltak a fiatalok, hogy nem tudták, kongresszus idején szorosabban ellenőrzik az állampolgárokat”. Ugyanaznap Mihály Károly másik kijelentéséről külön feljegyzést ír JANOS. Egy magyarországi vendég kapcsán összehasonlítja a magyarországi és romániai állat-egészségügyi helyzetet. Magyarországon egy öt-ezer lakosú faluban két állatorvos működik, míg az ő állatorvos sógora Beszterce környékén 26 faluért felel. Dobri az idézett feljegyzésekben tanúként szerepel.

A célszemélyre nézve ebben az időszakban a SZABÓ BÉLA fn. ügynök informál a legveszélyesebben. Reá hivatkoznak, aki szintén börtönviselt, amikor eldöntik, hogy információ műveleti dossziét nyitnak DUNCA IOAN fedőnéven Dobri János számára. Feltehetően a közös sors és az erdélyi magyarság mellett elkötelezett, kiemelkedő múltbeli tevékenysége kapcsán bízunk még benne Dobri. A jelzett periódusban 17, egy oldalnál sosem hosszabb feljegyzést készít, rendszerint egy kopott betűs írógépen, rossz románsággal (*amit a tartótiszt egyik kommentárjában meg is jegyez*). Rendszerint kézzel, jól olvashatóan írja alá: Szabó Béla. Pușcașu Ilie őrnagy otthon („în casă”) látogatja. A feljegyzés bevezetője többnyire mindenikben megegyezik: Dobri János ekkor és ekkor „az esperesi hivatalban az ügynök jelenlétében azt nyilatkozta, hogy...” Lássuk a célszemélyre (*vagy másokra is*) kimondottan terhelő tartalmúakat. „Feljegyzés azokról a református lelkészekről, akik nemcsak saját falujukban vagy városukban voltak leventevezetők, hanem a járásban, név szerint: Orth Imre – Székelyhíd, Fejér Zoltán – Szilágycseh, Mezei Lajos – Kraszna, Kalló Gyula – Zilah, Kiss Bertalan – Nagykároly és Szatmárnémeti, Gulya Géza – Szinerváralja, Szilágyi Károly – Hídalmás, Dobri János – Kolozsvár, Czirmay Zoltán – Szamosújvár, Kozma Tibor – Bethlen, Imreh Dezső – Sepsiszentgyörgy, Demeter Dezső – Kovászna, Kovács Pál – Csíkszereda, Bene László – Parajd, Sipos Géza – Udvarhely, Kiss Jenő – Oklánd, Szilágyi Károly – Marosvásárhely. Mindegyiket a IX. hadseregcsoport nevezte ki a püspök jóváhagyásával. Kinevezésüket nem az egyház, hanem a hadsereg kezdeményezte, az egyház csak jóváhagyta, mint a hadsereg szempontjából legalkalmasabbakat. Ők az egész járásért feleltek. Közülük Kozma Tibor önkéntesen jelentkezett a diaszpórában élő fiatalok kiképzésére [...]” 1966. április 15-én 10 óra harminckor arról nyilatkozik, hogy Dobri János találkozott Simén Dániellel²³² unitárius lelkésznel egy velük együtt bezárt ortodox pappal, aki elmondta, hogy a pátriárka

²³⁰ Uo. 41.

²³¹ A falu nevét Szucsáknak is írják.

²³² Simén Dániel (1903–1969) unitárius teológiai tanárt és főjegyzőt (1947–1959), aki 6 évig tanult az USA-ban, 1959. 05. 16-án letartóztatták (vagy 13-án, a betűk elmosódtak), és a kolozsvári katonai bíróság 7 év börtönre ítélte igazgatásért. Kolozsváron és Szamosújváron raboskodott. A 310-es dekrétummal 1964. 06. 24-én szabadult. Haláláig Aranyosgyéresen volt lelkész. Forrás: www.iiccr.ro (letöltés: 2014. 07. 24.).

minden börtönviselt lelkészt visszahelyezett korábbi parókiájára, és kaptak 2000 lejt. Ő viszont akarta utasítani, de a pátriárka megmagyarázta, hogy az nem ajándék, hanem részéről az ártatlanul szenvedők elismerésének jele. Ezzel kapcsolatban Dobri azt mondta: „[...] amióta ezt meghallottam, megnőtt a pátriárka iránti tisztelem, aki ezek szerint jó keresztyén és igazi lelkész, a mi urainknak nem volt bátorsága, hogy korábbi állásainkba visszahelyezzenek, és hogy kifejezzék együttérzésüket velünk.” Két héttel később a teológiai intézetben uralkodó állapotokat kritizálja, noha szabadulása óta be nem tette a lábát az épületbe, úgy tudja, minden vele kapcsolatos dokumentumot kidobták, a tablóról levették a fényképét. „[...] Különösen a rektor, Juhász, katolikusabb a pápánál, kommunistább Leninnél. Szolgai módon kiszolgálja az (Vallásügyi) államtitkárságot, nem ismeri a magasabb egyházi érdekeket [...]” (Egy későbbi – 1967. 08. 05 – feljegyzésben SZABÓ BÉLA tudni véli, hogy Dobri János azért baragszik Juhász Istvánra, mert amíg a börtönben volt, az el akarta volna foglalni a lakását.) A feljegyzés érdekessége, hogy ezúttal nem saját tartótisztjének, hanem a vallásügyekkel megbízott Onac századosnak jelent, aki kommentárjában azt írja, hogy Juhász Istvánt ekkor éppúgy „műveleti nyilvántartás” keretében nyomozzák, mint a vele elégedetlen Dobri Jánost.²³³ 1967. december 1-jén állítólag azt mondta volna Dobri: „Nem értem, mi történik az egyházunkban. Mi vagyunk a leghűségesebbek az állam iránt, és nekünk biztosítják a legkevesebb szabadságot. A Vallásügyi Államtitkárság emberei parancsolnak nekünk, a püspöktől a legjelentéktelenebb lelkészig, míg a katolikusoktól kérnek [...]. A katolikusok mindennap tarthatnak hittanórát, mi meg csak szombat-vasárnap [...]. Sem a katolikusoknál, sem az ortodoxoknál nincs szükség delegációra ahhoz, hogy valaki máshol prédikáljon [...]. Így néz ki a vallásszabadság és a felekezetek közti egyenlőség.” 1968. február 22-én megint Onac kér tőle információt, az IMD „jövőbeli irányát eldöntendő”. Noha kijelenti SZABÓ BÉLA, hogy „a jelenlétemben semmi államelleneset nem mondott”, azt sem hallgatja el, hogy Dobri szerint „[...] a román nacionalizmus marxista álarcban tör előre”. (*Ezt majd idézik is a dossziémegnyitási határozatban!*) „Elégedetlen a magyarországi helyzettel is, mert a magyarok nem képviselik saját nemzeti és népi érdekeiket saját hazájukban. Vezetőik nem jó magyarok. A románok okosabbak, életerősebbek, jelenleg az aktuális rezsim is a nemzeti érdekekért harcol [...]. Barátai (gróf) Bethlen Béla,²³⁴ Fülöp Dénes,²³⁵ akikkel együtt volt a börtönben, és Makkai Endre petrozsényi lelkész.” 1968. április 9-én arról jelent, hogy amikor Bethlen Béla jön hozzá a hivatalba, kimennek beszélgetni. Dobri nagyon jól értesült a magyarországi egyházi helyzetről, így a Kovács Bálint ellen folytatott peréről.²³⁶ „A barátját, Adorján Józse-

²³³ Az itt közölt információ azért is figyelmet érdemel, mert a következő két évtized jelentései a „Juhász–Dobri-klikt” egyházfelforgató tevékenységéről szólnak.

²³⁴ Gróf Bethlen Béla (1888–1979) erdélyi magyar politikus, az Erdélyi Magyar Párt elnöke, a román parlamentben képviselő (1926–1937), az Erdélyi Ref. Egyházkerület főgondnoka (1928-tól). Először 1946. 07. 25-én tartóztatták le, és a kolozsvári katonai bíróság 5 év börtönre ítélte, mert „1944-ben Dés prefektusa volt”. 1951. 03. 13-án az Állambiztonsági Főigazgatóság internáltjai közé vitték 36 hónapos időszakra, „emberiségellenes bűncselekmény” vádjával. Rabságának helyszínei Nagyvárad, Pitești, Nagenyed. 1954. 02. 16-án kiadott parancsra, 1954. 03. 23-án szabadult. Forrás: www.iiccr.ro (letöltve: 2014. 07. 24.).

²³⁵ Fülöp G. Dénes (1931–2005) ref. lelkészt 1959. 07. 07-én tartóztatták le, és a kolozsvári katonai bíróság 11 év kényszermunkára ítélte igazgatásért. Rabságának helyszínei: Kolozsvár, Szamosújvár, Ostrov, Giurgeni, Periprava. Közkegyelemmel szabadult 1963. 05. 21-én. Forrás: www.iiccr.ro (letöltve: 2014. 07. 24.).

²³⁶ Kovács Bálint (1910–2009) a II. világháború alatt utazó KIE-titkár volt, 1942–1957 közt kecskeméti ref. lelkész. 1967. augusztus 7-én más egykori KIE-tagokkal együtt letartóztatták. A vád: „államellenes összeesküvésre való előkészület”. Decemberben a budapesti Fővárosi Bíróság hat hónap szabadságvesztésre ítéli a Batiz Dénes és társai perének, harmadrendű vádlottjaként. Fellebbeznek, és a legfelsőbb bíróság felmentí az elítélteket. In: Confessio, 2000/3.; Forrás: www.krek.hu (letöltve: 2014. 07. 24.).

fet esperessé választották Budapesten, de nem tetszik neki, hogy a hivatalosság támogatja. Meg van győződve afelől, hogy nem a hívek szabad akaratából lett esperes.²³⁷ Dobri János Hoinărescu urat csak cézárnak vagy a mi püspökünknek aposztrofálja.” A dossziében található utolsó SZABÓ BÉLA-féle feljegyzésben személyes ellentétéről számol be. Dobri János agresszív László Dezsővel szemben, akit a monostori parókiára küldtek adminisztrátornak. „Ő szeretne Molnár Dezső helyére kerülni a Kerekdombra. Azt hangoztatja, hogy László Dezsőt az állam irányítja Molnár Dezső ellen. A kapcsolódó hivatalos iratokat nyilvánosként kezeli. Mióta Csutakot megválasztották az esperesi tisztségbe, úgy viselkedik, mintha ő lenne Kassay esperes.” Onac százados kommentárjában azt az utasítást adja az informátornak, hogy a monostori lelkészválasztás megoldásáig ne tárgyaljon Dobrival családi és hivatali ügyeken kívül másról. A továbbiakban HUNYADI IOAN informátoron keresztül fogják Dobrit ellenőrizni.²³⁸

A másik ellenőr PETER,²³⁹ aki tulajdonképpen a PRICOP fedőnéven nyomozott ifj. Nagy Gézával tart szorosabb kapcsolatot. Ahogy maga mondja egy feljegyzésben, Dobri Jánost inkább hallomásból ismeri. Addig találkoztak, míg az esperesi hivatal és a püspökség egy épületben volt. A tőle származó feljegyzések kommentárjából és egy lehallgatási jegyzőkönyvből kiderül, hogy ifj. Nagy Géza lakását lehallgatják, PETER két esetben is ott találkozott Dobrival a házigazda névnapja alkalmából. Jelentésének összintességét a lehallgatással összevetve ellenőrizik. PETER fedőnéven 4, SZABÓ JÓZSEF fedőnéven 1 feljegyzése politikailag nem kompromittáló a célszemélyre nézve, inkább az egyház belső életéről tartalmaz a Securitate számára adott esetben kijátszható információt. Így például az 1969. 02. 22-én kelt feljegyzésből megtudható, hogy Dobri János a kerekdombi lelkészválasztás folyamán ellentétbe került egyik sógorával, Tőkés Istvánnal. A Securitate nem bízta PETER/SZABÓ JÓZSEFben, kétszer is figyelmeztetik, hogy ne csak felszólításra jelentsen. Az ügynök azzal védekezik, hogy azt hitte, csak akkor kell jeleznie, ha negatívumokat észlel. Az 1968-as Géza-napról feljegyzés és lehallgatásijegyzőkönyv-kivonat is fennmaradt, így ellenőrizhető néhány a korra jellemző érdekesség. Mindkét forrás említi, hogy téma volt a Hajdu Győző-jelenség²⁴⁰. „A célszemély megemlíti a »magyarok új csillagát«, a marosvásárhelyi főszerkesztőt, Hajdu Gézát. Nemrég két hónapos kirándulásra vitték a Transilvania hajóval magas rangú káderek társaságában, akik közül egyedül ő volt magyar. Az utazás célja az volt, hogy csak románok közt tartózkodjon, hogy az általa nem jól ismert román nyelvet gyakorolja [...] a célszemély nagyon rossz véleményekkel volt Hajduról, de Tamásnak, a jövőendőbeli vejének szimpatikus. Ez a Hajdu, tanító volt, mielőtt egyetemet végzett volna.” A jegyzőkönyv a Securitate közvetett „büntetéséről” is tudósít. Jelzésértékű az idézet mellett a margóra írt szekuskommentár: „megfelel a valóságnak”. „Az ételről és italról folyó beszélgetés közepette egy vendég érdeklődik, hogy boldogul a

²³⁷ Dobri János fenntartása nem alaptalan: Adorján József 1956 előtt és után is hálózati személy volt, 1958-tól ERDÉLYI, 1969-től KAPOSI GÉZA fedőnéven. Kósa, 2010.

²³⁸ Uo. 55., 58., 59., 98., 100., 110., 112.

²³⁹ Ugyanő, Dávid Gyula 1969-ben már SZABÓ JÓZSEF fedőnéven szerepel. Ugyanettől az évtől a korábban BALOG MÁRTON fedőnéven szereplő Csutak Csaba PÉTER ANDRÁSSá változik, de időnként azután is felbukkan BALOG MÁRTON fedőnéven.

²⁴⁰ Hajdu Győző (1929) a romániai közélet vitatott személyisége. 1952-ben végez a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem magyar nyelv és irodalom szakán. A kolozsvári Utunk szerkesztője, majd 1953-tól a Marosvásárhelyen alapított Igaz Szó főszerkesztője a diktatúra bukásáig. 1956-ban egyike azoknak, akik nacionalizmussal vádolják a kolozsvári magyar írókat. 1989 után a Nagy-Románia román nacionalista párt parlamenti képviselője.

célszemély a lakótársakkal. A WIZER MEIER *(helyesen valószínűleg Wiesermeier, de egy Dobri által vezetett 1944-es tagnyilvántartáson Vesselmeier nevű személy is szerepel)* nevéről van szó, akiről a célszemély azt mondja, hogy: »miután az elmúlt évben teljesítve feladatát eleget zaklatott minket – ő volt a besúgónk – megcsendesedett«. A többiek csúfot űznek az illetőből, akit azzal vádolnak, hogy kapcsolatot tartott volna egy szekustíszttal, akit rendszeresen informált mindenről, ami a házban történik, és még csak kitüntetést sem kapott érte.²⁴¹ Mindkét forrás tanúsítja a kortársak élénk érdeklődését az új közigazgatási felosztás, a megyesítés felvetette problémák iránt. Az a remény is kifejeződik, hogy a fiatalabb, tehetségesebbnek tekintett politikuskárda *(Ceaușescu, Berghianu – aki kolozsvári tartományi titkár volt –, Niculescu-Mizil, Fazakas János)* demokratikusabb közéletet teremthet. Utóbbi személyes bölcsességének, talpraesettségének tulajdonítják, hogy két székely megye jött létre az eredetileg tervezett egy helyett. Nem szerepelnek viszont PETER feljegyzésében, PRICOP, alias Nagy Géza célszemély lehallgatott kijelentései a Securitateval kapcsolatban. Úgy tudja, az alezredes, aki az előző évben az ő kivizsgálását lefolytatta, és utána mindig köszönt neki az utcán, átkerült Beszterce-Naszód megyébe főnöknek. Ez is azt bizonyítja, hogy az állampolgárok ellenőrzésének meggyengülése várható, amíg a létszámkeretet mindenütt újra feltöltik.

Szintén az esperesi titkári korszak megfigyelőjeként tűnik fel a már tárgyalt BALOG MÁRTON/PÉTER ANDRÁS ügynök a maga 7+3 feljegyzésével. BALOG MÁRTON csak érintőlegesen utal Dobrira, mint aki jelen volt, illetve részt vett bizonyos eseményeken. Így 1965. április 12-én a Dávid Gyula főjegyző névnapjára rajta kívül jelen volt dr. Szász István egyházmegyei főgondnok, Tamás Gyula kerületi főkönyvelő, Szabó András kerületi tisztségviselő, Airizer Sándor, a kolozsvár-belvárosi egyházközség főgondnoka, Tőkés István tanácsos, Gerendi István és Krizsovánszky Jenő a Ref. Nyugdíjintézetből. Szász az Erdélyi Magyar Gazdák Egyesülete egykori elnökeként arra emlékezett, hogy eredetileg a „magyar” szó nem volt benne az egyesület elnevezésében, mert nemcsak a magyarok, hanem minden erdélyi gazda tagja lehetett. 1936-ban a román kormány rendelte el a „magyar” szó felvételét a hivatalos elnevezésbe, hogy felhívják a román tagok figyelmét arra, hogy magyarok kezdeményezték az alapítást. 1943-ban egy Mocsári nevű magas rangú minisztériumi hivatalnok utasította, hogy zárják ki az egyesület román tagjait, de ő ezt ellenezte, és a háború végéig a 16 000 román tag egyikét sem zárták ki. Szintén jelen volt Dobri János két holland hölgy látogatásánál, akik a Farkas utcai templomra voltak kíváncsiak, és két nagyváradi hölgy *(nincsenek nevesítve sem a hollandok, sem a nagyváradiak, de egyéb forrásból kettőjük neve ismert: Eszénynein Széles Mária és Katharina von Drimmelen)* kísérte őket. 1966 októberében 16 személy számára szervezett egyházi kirándulás résztvevője Dobri, az ügynök szerint az utazás alatt csakis a rezsimek sikereit méltató megnyilvánulások hangzottak el. A tiszt kommentárjából megtudható, hogy BALOG MÁRTONon kívül még két ügynök tagja a kirándulónak, CORVIN és HANTI EUGEN fedőnéven.²⁴² A konkrétan DUNCA IOAN célszemélyről szóló feljegyzések életrajzi adatokat tartalmaznak, illetve azt bizonygatják, hogy a célszemély magatartásában semmi kivetnivaló nincs, legfeljebb türelmetlensége egyes lelkészek slendrián ügyvitelére iránt. A tartótízt, Onac Ioan munkájával nincsenek megelégedve főnökei, többször is hiányolják, hogy az ügynöknek nem ad konkrét feladatot, illetve ha ad, értetlenül

²⁴¹ Uo. 101–105.

²⁴² Minthogy Dobrin és a jelentőn kívül még hét férfi és hét nő utazott, és a női ügynökök is gyakran kaptak férfitársaikat és fordítva, tippelni hiábavaló.

állnak előtte. Ilyen értelmetlen feladatnak minősítik az 1967. május 26-án az OLGA találkahelyen adott tiszti utasítást, hogy kérdezze meg az ügynök DUNCA IOAN célszemélyt, mi a véleménye a *Szegénylegények* és az *Emberök és zászlók* c. magyar filmekről. 1968 augusztusában Dobri véleménye teljesen megegyezik a romániai közvéleménnyel Csehszlovákia megszállása tárgyában, az ügynök szerint. Viszont aggódik, mert Klára lánya épp Pozsonyban tartózkodik, és reméli, hogy visszatér Budapestre.²⁴³ Az ügynök PÉTER ANDRÁS fedőnéven is ott folytatja, ahol abbahagyta. 1969 januárjában azt tudatja tartótisztjével, hogy célszemély nagyon hálás a milíciának, amiért útlevelet adtak neki egy magyarországi rokona temetése kapcsán. Egy hónappal később tudni véli, hogy célszemély kérte a VÁ-tól rehabilitálását, mert szeretne visszatérni a teológiai intézetbe. 1969 márciusában PÉTER ANDRÁS Olaszországba utazik, és „búcsúlatogatást” tesz Dobai Istvánnál, aki semmilyen politikai jellegű megbízást nem ad neki. Viszont az ügynök kérdésére válaszolva elmondja, hogy a börtönben egyáltalán nem találkozott Dobrival, és jelenleg sincs vele közeli kapcsolatban.

A jelzett periódusban a régi ügynökök közül HUNYADI IOAN/BOKOR MARTIN (*bol Martin, hol Marton*) a legaktívabb, mivel a célszemély valószínűleg bízik benne, s neki jobban kitárulkozik. 1965. június 23-án azt nyilatkozta, hogy Dobri panaszkodott neki, hogy amíg nem volt titkár, nem hitte volna, hogy az egyház ennyire függ a Vallásügyi Államtitkárságtól. Sem a püspök, sem az esperes nem mer tenni semmit, mielőtt meg ne kérdezné a vallásügyi felügyelőt. A vallásszabadság csak papíron létezik. Az egyházat el kellene választani az államtól, amennyiben Istent, s nem az államot akarja követni. HUNYADI-nak elmondja a Kassay esperesről alkotott igazi véleményét is, miközben más informátorok kettőjük tökéletes együttműködéséről jelentenek. Eszerint az egyházmegye egységét épp az esperes bontja meg azzal, hogy összeugrasztja a lelkészeket, elferdítve adja tovább a híreket, és negatív jellemzést ad egyik lelkészről a másiknak. 1967. március 4-én azt jelenti, hogy Dobri ismerte Dobai István ENSZ-hez intézendő memorandumtervezetét, de ezt elítélésekor nem vallotta be. Nagyon sajnálja, hogy az irat nem került ki nemzetközi szintre. Mert akkor biztos, hogy nemzetközi nyomásra megszűnne a román sovinizmus. „Ha így megy tovább – mondta Dobri –, a magyarok semmilyen fontosabb tisztséget nem fognak kapni, hacsak meg nem változtatják a nevüket és a hitüket.”²⁴⁴ Ugyanazon év júliusában a kolozsvári püspök magyarországi útja kapcsán Dobri kijelentette állítólag, hogy jaj, az egyháznak, ha a püspök parancsot kap, mit kell mondania külföldön, és ezt a parancsot teljesíti is. Onac főnöke újfent elégedetlen az ügynök irányításával, szerinte folytatni kellett volna az előző témát a börtönbüntetésből kiindulva. 1967. december 28-án megint fontos hírt közöl tartótisztjével HUNYADI. „Dobri azt mondta, úgy hiszi, hogy a jövő évben kicserélődik az egyházmegye vezetése, és ha így lesz, László Dezső lesz az esperes. Ismerve az ő demokratikus koncepcióit, másképp cselekszik majd mind a kerület-, mind az államtitkársággal szemben. Nem hagyja, hogy az államtitkárság szétszüllessze az egyházmegyét, ahogy most Kassayn keresztül teszi.” A tartótiszt intézkedésként azt javasolja, hogy „informátorokon keresztül meg kell akadályozni, hogy László D. ellenséges irányzatot vezessen be az egyházmegyébe”²⁴⁵. 1968. március 5-én azt közölte HUNYADI-val Dobri, hogy a meggyésítés arra jó, hogy gazdasá-

²⁴³ A GABY fedőnevű, külföldön élő ügynöknő jelentéséből kiderül, Dobri Klára felhasználja a kínálkozó lehetőséget, hogy Nyugatra kijusson, Bécsben ideiglenes munkát vállal, és abból vásárolgat, mielőtt Jugoszlávián keresztül hazatérne.

²⁴⁴ Uo. 79.

²⁴⁵ Uo. 99.

gi fejlesztés címén román szakembereket helyezzenek a Székelyföldre, és elrománosítsák a „székely magyarokat”. A célszemély magyarországi útjával kapcsolatban is használhatóbb információt szerez a már BOKOR MARTIN-ként, de továbbra is nagyon rossz románsággal jelentő HUNYADI, mint PÉTER ANDRÁS/Csutak Csaba. Neki állítólag azt mondta volna a célszemély, hogy nyilván csak a temetés miatt adtak neki útlevelet. Nagyon tetszik neki, ami Magyarországon történik. „Nincs ott az a balkáni hangulat, mint nálunk.” Európában érzi magát az ember, nem Ázsiában. Ha lehetősége lenne rá, szívesen költözne Magyarországra. HUNYADI „munkálkodása” alaposan hozzájárul a DUNCA IOAN fedőnéven vezetett dosszié megnyitásához.

Az a tény, hogy 1969. január 1-jétől az ügynökök fedőneve megváltozik, és besoroljuk is „ügynökből” „informátor” lesz, a közigazgatási átrendeződést követő állambiztonsági változásokra, strukturális és módszertani átalakításra utal. Az idősebb informátorokat „nyugdíjazzák”, ANTAL ANDRÁS-t 1968 októberében már „volt informátornak” nevezik.

GALOS ISTVAN is 1967-ben jelent utoljára Dobrival, ám addig pontosan, részletesen számol be a találkozásai eredményéről. Fő feladata a kül- és belföldi politikai történésekkel kapcsolatos vélemény feltérképezése, de olyan információt is közöl, mint Komáromi József házassága, amiről nyilván az állambiztonság hivatalos forrásból is tudhat. 1965. július 24-én megállapítja, hogy a református egyház mértékadó személyiségei nagy érdeklődéssel és szimpátiával kísérik az RKP IX. kongresszusát. Annak különösen örülnek, hogy amerikai egyházi küldöttség érkezett egyidejűleg az országba, a vendégek fogadtatása „ragyogó.” Nagy Gyula püspök szerint. Csutak Csaba méltányolta a VÁ vendégfogadó erőfeszítéseit. A legkonkrétabban Juhász István értékelte a kongresszust. „Ceaușescu elvtárs beszédére vonatkozóan kiemelte, hogy noha abban a kollektív vezetési elvre helyezte a hangsúlyt, érződik, hogy ő maga tapintatos vezető, tehetséges politikus, előrelátó és ráérez a dolgokra. [...] Dicsérte Berghianu elvtársat is, mert kihangsúlyozta, hogy az egyenlőség alapján a magyar dolgozók is lelkesedéssel vesznek részt az ország politikai, gazdasági és kulturális életében [...] Dobri Jánost kérdezve, nevetett, és azt mondta, annyit tud, amennyit az újságok írnak, de kíváncsi lenne, hogy a kulisszák mögött nem lesz-e pengeváltás »nagy szomszédunk« és »a közel-keleti népköztársaság« között, ismerve a köztük lévő véleménykülönbséget.” Nagy Andrással is találkozott háromszor, mióta hazatért rokonaitól, de ő saját kezdeményezésére sosem beszél politikáról az ügynökkel.²⁴⁶ Igen érdekes információt közöl (*főleg az utókor számára*) a jugoszláviai reformátusság II. világháború utáni történetére nézve. 1966. június 6-án ismeretlennek tűnő férfi csemetett be hozzá, akiről kiderült, hogy Kocsis Antal, a jugoszláviai Hertelendyfalva lelkésze, aki az 1939/1940-es tanévben fejezte be tanulmányait a kolozsvári teológián. Azóta nem járt Romániában. Többek közt a két évvel fölötté járó Dobri Jánost látogatta meg. Elmesélte, hogy a horvátországi Harasztiban kezdte szolgálatát, eldugott település, a partizánok kedvenc búvóhelye volt. Ő támogatta a partizánokat, ezért az usztasák sokat zaklatták. Mint a falu egyetlen tanult embere szerepet vállalt a háború utáni rendszer bevezetésében. A kommunista kormányzat semmilyen támogatást nem nyújt az egyháznak, de engedélyezi a nyugati egyházak segélyeinek beérkezését. A püspökválasztáskor két jelölt volt, Csete István és Pach Károly. A hatóságok jelezték, hogy ők

²⁴⁶ Uo. 47. Az 1960 óta nyugdíjas teológiai tanár életrajzában nincs olyan utalás, amely kényszerhelyzetre utalna, indokolná ilyen mértékű együttműködését a politikai rendőrséggel. A Dobritól idézett véleményben nyilván Kínára gondolhatott, összekeverve a Távol-Keletet a Közel-Kelettel. Feltehetően Nagy András sejtett valamit tanártársa titkos ténykedéséről, azért nem beszélt vele politikáról.

a pacséri lelkészt, Csetét támogatják, így rá szavaztak. Beharangozza, hogy rövidesen egy másik jugoszláviai lelkész, Kiss Antal is Erdélybe érkezik. GALOS 1967. július 18-án arról tájékoztat, hogy Maksay Albertet (*saját magát*) meglátogatta dr. David Willis²⁴⁷. A háztömb ajtajában találkoztak Dobri Jánossal, akit Willis már ismert, mert aznap reggel, amikor Kozma Tiborral a vasútállomáson vártak a Magyarvistára tartó vonatra, az állomáson volt Dobri is, mint a Kolozsokarán tartott lelkészválasztásra delegált esperesi megbízott. 1967. augusztus 10-én arról tudósít, hogy a hajdúnánási Solyom Ferenc lelkész kétszer is meglátogatta Dobri Jánost erdélyi körútja során. Moszkvics gépkocsijának rendszáma CH-1537.

Az állandó megfigyelők mellett a véletlenszerűen felbukkanó, Dobrihoz érintőlegesen kapcsolódó ügynökök feljegyzései is igen érdekes adalékokkal szolgálnak. Messzemenő feltevézésekre jogosító egybeesések találhatók például Dobri János levelében, amelyet rokonához, a Bécsben élő IULIUS Erzsébethez ír, valamint a GABY nevű ügynöknő feljegyzésének Dobrit érintő részletében, amit Peres Alexandru²⁴⁸ szamosújvári alezredes küld át Kolozsvárra. Az 1969. január 21-én kelt levél (*részlet*) így szól. „Erzsike drága! Bizonyára meglep, hogy írok. Időközben megkaptam az ajándékot, így értem már nem kell fáradoznom. Cserében kollégám és barátunk, Boné Lajos nevében kérd meg (*a név rosszul olvasható, feltehetően Paulai*) urat, hogy oldja meg a problémát igazolás nélkül [...] Közöld vele elismerésemet és hálámat. Remélem, nem hűltél meg az úton [...] Csókol és válaszodat várja, Janó.” Erzsike tehát nemrég járt Romániában, nemrég tért vissza Bécsbe, és Dobri megkérte, intézzon számára bizonyos „ajándékot”. A GABY fn. ügynöknő 1969. január 3-án kelt feljegyzésének csak harmadik, Dobrival kapcsolatos részlete ismert: „A forrás, célszemély és felesége nyomatékos kérésére látogatta meg őket. Dobri azt állította, hogy tudomása van egy Bécsben működő szervezetről, a Caritasról, amely közvetett úton, Svájcban keresztül lelkészeket segít. Ő is kapott tőlük segítséget, utoljára 1967-ben. Felhatalmazza a forrást, hogy látogasson el a szervezethez és magyarázza meg az ő családi és anyagi helyzetét [...] különösen kihangsúlyozta egy »Hermes Bebi« hordozható írógép küldésének fontosságát, mert az ő írógépét letartóztatásakor elkobozták [...] Dobri nemrég tért vissza Magyarországról, és nagyon elégedett, hogy bár nem számított rá, útlevelet kapott [...] Lánya tavaly augusztusban Csehszlovákiában tartózkodott, és az ismert események nyomán Ausztriába érkezett. Itt néhány napig mosogatást vállalt egy vendéglőben, és a munkabéréből meg a román követségtől kapott pénzből bevásárolt a család számára, és Jugoszlávián keresztül tért haza. Dobri beszélt a forrásnak Tőkés István kolozsvári lelkészről, akinek a fia [...] Ausztriába utazott, és megtagadta a visszatérést. Megkérte a forrást, hogy keresse fel ezt a lelkészt (*valószínűleg Tőkés*), hogy esetleg megtalálja Bécsben a fiát, és közvetítse a küldött üzenetet.”²⁴⁹ GABY ügynöknőnek a Dobri családdal kapcsolatos ismeretei és az idézett levél tartalma közti összefüggés szembetűnő.

Dobri egy későbbi akciója nyomán a GABY fedőnév mögött rejtőző személy lelepleződik. Az 1972. augusztus 30-án kelt feljegyzés többek közt közli, hogy „Dobri asszony, lánykori nevén Czira, megkérte bécsi kapcsolatát, fogadjon el saját nevére és címére különböző nyugati személyektől érkező kb. 2000 dollárt. Miután összegyűjtötte az összeget, vásároljon egy Dacia 1300-as gépkocsit külföldön, amit adománylevéllel felszerelve, családi

ajándékként küldjön Romániába. [...] A Bécsben élő (*bőlg*) beleegyezett az ajánlatba.” Peres Alexandru ezredes másik, 1972. december 14-én kelt feljegyzése újabb adalékokkal szolgál. „A Bázelen élő Hess Andreas teológus egyike azoknak a személyeknek, akik a kolozsvári református lelkészt, Dobre Ioant (*sic!*) finanszírozzák. Kb. négy héttel ezelőtt levelet küldött az Ausztriában tartózkodó GABYnak, amelyben kifejezi szándékát, hogy a kolozsvári Dobre család segítségére siessen, érdeklődve, hogyan tehetné meg ezt. GABY érzékelte vele, küldjön az ő nevére 2035 dollárt, majd ő a maga rendjén be fog fizetni egy Dacia-1300-asra, hogy azt utalják ki Dobre Klara született Czira nevére rokonai adományként. [...]” Peres ezredes két kommentárt is fűz a feljegyzéshez. „Dobre Klara diplomáciai erőfeszítései, hogy GABYn keresztül saját nevére személygépkocsit szerezzen, rendkívül különös, és árulkodó, hogy fedezéket keres hozzá. Ellenőrizték és jelentsék, mikor érkezik a gépkocsi. Úgyszintén azt is, ki a svájci illető, és miért lekötöztette a lelkésznek. Az akció kiemlézése nálam lesz.” Kézírással még hozzáfűzi, nyilván beosztottjának címezve: „Mușuroaie elvtárs: személyesen foglalkozzon ezzel az Onac-féle ügygel, mert nagyon érdekes.”²⁵⁰

Az 1973. április 5-i feljegyzése Peresnek már hosszú idézeteket közöl Hessnek a bécsi közvetítőhöz írt egyik leveléből, amelyből kiderül, hogy személyesen nem ismeri Dobri Jánost, magyarországi barátai ajánlották figyelmébe. Lelkére köti GABYnak, hogy a Dobri családdal tartott hivatalos kapcsolatában sehol ne szerepeljen az ő neve. Részletesen elmagyarázza, hogy Dobriékra nézve veszélyes lehet, ha nem rokonai alapon kapják a gépkocsit. Amúgy az év folyamán szándékozik Romániába utazni. Az ezredes összegzésében utal arra, hogy Dobri nemcsak a hatóságok, hanem az egyházi közélet felé is talált igazolást a kocsiszármazására. A járművet sepsiszentgyörgyi lányának adta, hogy majd amikor visszakérül hozzá, mondhasza azt az egyháziaknak, a lánya ajándékozta neki. Arra is kitér, hogy Dobri már minden követ megmozgatott a németek által 50 000 márkával támogatott építkezés beindítására, eredménytelenül. A Peres vezette iroda hozzáfűzi, hogy a járművel kapcsolatos eredeti teljes dokumentáció a birtokukban van. „Dobri és Hess kapcsolata ellenőrzésünk alatt áll, és lehetőségünk van arra, hogy esetleges kommunikációjukat is megkapjuk a továbbiakban. Következésképpen ezt az aspektust nagyon óvatosan kell kezelni Dobri nyomozásának során, forrásunk lelepleződését elkerülendő.” A valutára mindenesetre szükség van, javasolja, hogy tárgyaljanak a vallási felügyelővel, hogy a valuta mihamarabb az országba érkezhessen.²⁵¹ A Securitate tehát kicsit saját csapdájába esik. A Bécsben élő ügynöknőtől

²⁵⁰ ACNSAS Fond Informativ I211500/5/98. Az eredeti szöveg: „Tov. Mușuroaie: Personal să vă ocupați cu acțiunea aceasta de la ONAC, deoarece pare f. interesant.”

²⁵¹ Uo. 17–22., 98., 114–115. Az augusztus 30-i feljegyzés nemcsak Dobriékra vonatkozik. IMRE IOAN 1974. július 1-jei feljegyzése Dobri Klára asszonnyal folytatott beszélgetését reprodukálja. Ebben Klára asszony elmondja, hogy ausztriai rokonánál járt, akinek Bécsben boltja van. Román árukat forgalmaznak, különösen gyümölcsből készült édességeket, amelyek igen kedveltek Ausztriában. (FI 211500/5/212.) A boltban sok romániai megfordul, és nem kimondottan édességyvásárlási szándékkal. GABY Dobriékon túl információkat közöl Eidinger Máriáról, aki szintén Bécsben él, gyakran jár Erdélybe, és ott egy szekusztisztól megtudja, hogy volt férje Eidinger Géza Ausztriában működő „izraeli ügynök”. Pop Costica és felesége a számukra Weinberger Ernő dési lakostól otthagyott 100 svájci frankot felvenni keresték fel a boltot. Ha már ott voltak, azt is elmondták, hogy az utcán megszólította őket Hudema József, aki azt állította, ő Cernăuți-ban volt osztrák konzul, és meghívta őket a lakására. A kolozsvári tisztviselőként bemutatkozó Pop Alexandru (*csak névazonosság a kolozsvári szekusztiszt*) kisegítő iskolában élő gyermekük műtétére „koldul” pénzt Nyugaton. Két használt kocsit vásárol az NSZK-ban romániai értékesítésre, s ahogy hazamegy, megjelenik Bécsben a felesége, aki a kolozsvári Continental Hotel alkalmazottja, és a gyereke, ők is teljesen pénztelenül. A kolozsvári opera éneke-se, Toma, nyugati kapcsolatokat keres, hogy illegálisan szerezzen valutát, mert a nyugati turnéjához olyan kevés napidíjat kap, hogy nem marad bevásárlásra. A bukaresti Ionescu Iosefina nővére Ausztriában él. Utóbbi szer-

²⁴⁷ Amerikai presbiteriánus teológus, Kálvin-szakértő. Életrajzi adatai nem fellelhetők.

²⁴⁸ A tiszt nevét hol románosan Peresnek, hol Peresnek írják, így nemzetiségi hovatartozása homályos.

²⁴⁹ Uo. 123., 129.

szerezett információkat nem lehet úgy felhasználni Dobri János ellen, hogy fény ne derüljön a forrás kilétére. A bécsi információs lehetőségek megtartása mellett döntenek *(azok nemcsak a Dobri családot érintik ugyanis, hanem mindenkit, aki a kis boltcskában megfordul)*, megelégedve azzal, hogy a célszemély külföldi kapcsolatait „ellenőrzésük alatt tartják”.

Szintén Peres Alexandru szamosújvári szekustiszt kapcsolata az AFRODITA fn. ügynöknő. 1967. június 13-án magyarországi utazásáról számol be Szamosújváron. Egy Huhn Ferdinánd nevű, Erdélyből 1960 után kivándorolt orvosnál vendégeskedik AFRODITA. Az ügynöknőnek feltűnik, hogy az orvosnak túl sok pénze van, szerinte törvényes úton annyit nem szerezhetett. Az is feltűnik neki, hogy nagyon sok nyugati kapcsolattal rendelkezik az orvos, és romániai személyeket segít, mindenekelőtt Nagy Gézát. Huhn pesti lakásában havonta fordulnak meg erdélyi látogatók, legutóbb Major László bánffy-hunyadi főorvos. Ezt még a felesége sem érti, aki összeesett vele, hogy miért ő fizet elő Nagy Gézának magyar újságokra, miért nem annak nővére, aki szintén Budapesten él. AFRODITA Józsa Pál orvossal is találkozik, aki főleg Dobri Jánost támogatja, legutóbb Svájcban háromböröndnyi cuccot hozott neki. Mind Huhn, mind Józsa *(hogy köztük van-e kapcsolat, AFRODITA nem tudja kideríteni)* azzal az üzenettel bízza meg az ügynöknőt, hogy közölje Dobrival, az pedig Nagy Gézával: óvakodjon attól a hollandtól, aki gyakran jár Kolozsvárra, főleg református körökbe, s akit kiutasítottak gyanús tevékenysége miatt Magyarországról. Dobri tudja, kiről van szó, ezért nevet nem mondanak. Józsa hallani sem akar a hollandról, mert nem szeretne „a rendőrség kezébe kerülni”. Az ügynök értesüléseinél talán érdekesebb Peres őrnagy kommentárja: AFRODITA ügynöknek sikerült egy évvel korábban Nagy Gézának bizalmába férkőznie, így az ő ajánlásukra fogadta az ügynököt Huhn doktor. A háború után „Huhn tagja volt az Yngvari Alexandru amerikai kém vezette Magyar Nemzeti Mozgalomnak, akit letartóztattak, de megszökött a szamosújvári börtönből, és kijutott Amerikába”²⁵². Sok értelmiségi mellett Nagy Géza is mozgalmár volt. Huhn 1965 óta Kolozsvár és Marosvásárhely vidékén a kisebbségi kérdésben információkat gyűjt, és többeket aktivizált a nemzeti ellenállásra. AFRODITA feladata az lett volna, hogy megtudja, ki volt az az erdélyi pártaktivista, aki meglátogatta Huhnt Budapesten, és az erdélyi magyarok nehéz helyzetéről panaszkodott az orvosnak. Az ügynöknő azonban politikailag nagyon tájékozatlan, és hiába sikerült beférfkőznie Huhn bizalmába, feladatát nem volt képes teljesíteni. Peres azt is leírja, hogy ők sem tudják, a sok Erdélybe járó holland közül melyikről van szó. Viszont gyanúsítottjuk van, Schade Frans Hendrich, akitől 1967. május 29-én 400 magyar és német nyelven írt vallásos brosrát koboztak el.

zett hamis útlevelet bukaresti testvérének, amit Rutkay István idős bécsi polgárral szeretne Bukarestbe juttatni, ám az öregúr kórházba kerülése miatt az akció késik. Lya Miclea bukaresti lakos egy Petcu nevű tisztviselővel akar külföldre szökni. A férfi biztosan kap útlevelet, a nő viszont nem. Petcu Bécsben keres valakit, aki kívinné biztos úton a nő 3000 dollár fejében. Peres ezredes kommentárja szerint GABY információi beigazolódtak. Eidinger Máriával vagy megszaktíják a kapcsolatot, vagy felhasználják a kémelhárításban. A dési Pop Costica kivizsgálása során, amennyiben lehetőség lesz GABY ügynöknő leleplezése nélkül, adatokat kell szerezni a volt konzulról. Pop Alexandrut a III. ügyosztály fogja feldolgozni, az egyéb vele kapcsolatos információt is oda kell irányítani. Lya Miclea és Ionescu Iosefina ügyét a bukaresti felügyelőséggel közlik, hogy szökésüket megakadályozzák. *(Érdekes, Petcuról hallgat az ezredes!)* GABY ügynöknő kilétét megerősíti egy 1974. május 3-i feljegyzés, amelyben az útlevelesztály közli a kolozsvári I. ügyosztállyal, hogy Dobri János külföldi rokonai a következők: az 1965-ben házasság útján Bécsbe költözött (Hesslinger str. 24.), román állampolgárságú Iulius Elisabet Czira, valamint a budapesti Dobri István és a szombathelyi Dobri Béla, utóbbiak János fivérei, és magyar állampolgárok.

²⁵² Uo. 88. „Yngvari” kilétéről nem sikerült semmilyen információt szerezni.

A DUNCA IOAN-dossziében is felbukkan a Csiha Kálmán-ügyből ismert MARCU VALER fn. marosvásárhelyi ügynök. *(Lásd I. köt. 192–217.)* 1967. február 28-án arról informál, hogy a feladatnak megfelelően sikerült kapcsolatba kerülnie Árus Lajos magyarózdai lelkésszel,²⁵³ aki elfogadta az ügynök meghívását, és lakásán meglátogatta. Dobri úgy kerül a képbe, hogy Árus elmondja, kapcsolatban áll Solymosi Ferenc hajdúnánási lelkésszel, aki neki is, Dobrinak is vallásos tartalmú hangkazettákat, diafilmeket hoz, sőt közvetítő szerepet is vállal hollandok és erdélyiek közt. MARCU VALER második jelentésére azt követően kerül sor, hogy a Securitate utasítására Désre és Kolozsvárra utazik. *(A kolozsváriak kérték marosvásárhelyi kollégáikat, adják kölcsön nekik az ügynököket.)* Az ürügy futballszurkolók szervezett kirándulása Désre és Kolozsvárra. MARCU VALER a dési meccs alatt a Besenyőn szolgáló Horváth Loránd lelkész²⁵⁴ akarja meglátogatni, de nincs rá elég idő. Viszont a kolozsvári mérkőzés alatt teljesíti küldetését, és Dobri János szívesen fogadja. A börtönének emléke elaltatja a célszemély bizalmatlanságát: elmondja MARCU VALERnak, hogy nem barátkozik senkivel, mert nem tudhatja, hogy aki szóba áll vele, nem épp feladatot teljesít-e. *(Ez akár célzás is lehet az ügynök látogatására.)* Nem lehet bízni az egyházi vezetésben sem, a püspököt is beleértve, mert az már nem a magyar nemzetet és Istent szolgálja, hanem kiszolgálja az államérdeknek. A teológia is az egyház székelye, a tanári kar „műveletlen, gyűlevész népség”. Nagy árat fizettek a professzorok azért, hogy ott taníthassanak. MARCU azt a feladatot kapja ezután, hogy Dobri János marosvásárhelyi kapcsolatait ellenőrizze.

A felsoroltak és az itt nem idézett jelentések odavezetnek, hogy Dobri János ellenőrzési dossziéját információs művelti dossziévá súlyosbítsák. Az ellenőrzés kilenc hónapig tartott. Ezalatt megállapítást nyert, hogy noha „tevékenységében és viselkedésében elővigyázatos és óvatos [...] azok előtt, akikben teljesen megbízik, kifejti ellenséges nézeteit. SZABÓ BÉLA előtt mondta, hogy a párt és az állam helytelen külpolitikát folytat, valamint hogy a román nacionalizmus marxista álarcban menetel.” PETER 1968. 03. 06-án jelezte, hogy a célszemély lakásán olyan találkozóakra kerül sor, ahol gyanús kommentárok hangzanak el „egyes bel- és külföldi eseményekkel kapcsolatban”. *(Ez a feljegyzés nincs a dossziében.)* 1968. április 25-én elérkezettnek látják az időt, hogy DUNCA IOAN fedőnéven információs művelti dossziét nyissanak számára.

Ennek a korszaknak még két informátori feljegyzését érdemes figyelembe venni. PALL JOZSEF 1968. november 26-án az új közigazgatási felosztáshoz fűződő egyházmegyei tisztújítások egyik vetületéről számol be, amiről a Securitate-nak más forrásból is lehet információja. PALL JOZSEF a sepsiszentgyörgyi egyházmegye tájékoztató lelkészértekezletén volt a püspökség küldötte. Ott Szász Tibor esperes és Szentgyörgyi Béla lisznyói lelkész arról panaszkodtak, hogy Juhász István teológiai tanár Péter fián keresztül, Dobri János esperesi titkár pedig sógorán, Ferencz János málnási lelkészt felhasználva, igyekeztek megakadályozni, hogy Szász, a püspök jelöltje esperes legyen. Ezt azzal próbálták elérni, hogy azt terjesztették, Szász Tibor a Securitate besúgója. PALL JOZSEF megígéri, beszámol a

²⁵³ Árus Lajos (1931–1989) lelkész, hebraista. Magyarózdán és Gyergyószentmiklóson (1971-től haláláig) szolgált, a diktatúrában nem engedték doktorálni. Post mortem a KEPTI díszdoktorrá, Gyergyószentmiklós város díszpolgárrá avatta.

²⁵⁴ Horváth Lorándról sajátos információt talál a TÖRÖK IRÉN és TÖRÖK IOAN fn. ügynökök Cojan Elena hadnagy számára írt feljegyzésekben (uo. 90. l.). Eszerint Horváth irodalommal és olvasólampák készítésével foglalkozik, utóbbiakat Dobri segít eladni. TÖRÖK IOAN ügynök úgy tudja, Horváthot beidézték tanúnak a betámasztás perében, s mivel nem akart ellenük vallani, megfenyegették, hogy ő is a sorsukra jut. Horváth szerint ő azért nem kap útlevelet, mert a felesége magyarországi.

püspöknek a történekekről. Azonban azt tapasztalja, hogy a püspök ismeri a helyzetet, sőt volt is egy kemény beszélgetése azóta Dobri Jánossal. December 12-én ugyanerről az esetről jelent ugyancsak Onac századosnak KOVÁCS GYULA (*SZABÓ BÉLA, alias László Dezső új fedőnéven*), Dobri Jánosra kihegyezve a történeteket és tanulságot is levonva. A célszemély épp Magyarországon tartózkodik, elmenetele mindenkit meglep, mert a feleségén kívül senki sem tudott útlevelekérelméről. Mint esperesi titkár rálátott a nem publikus szálakra a Monostori úti lelkészválasztás kapcsán, ezekkel az „indiszkreciókkal” – ahogy az ügynök nevezi – segítette Molnár Dezső kerekdombi lelkész odakerülését. Cserébe az Dobrit támogatja a kerekdombi lelkészválasztáson. Szerinte a mérkőzés még nem dőlt el, vizsgálják a jegyzőkönyvet. Az új esperesnek, Csutak Csabának érdeke, hogy Dobri a Kerekdombra kerüljön, mert akkor a helyére behozhatja Kolozskaráról a vejét, Kovács Gyulát (*a névazonosság két külön személyt takar*). Az ügynök tud a sepsiszentgyörgyi esperesválasztáskor kialakult feszültségről a püspök és Dobri között, és Kozma Tibor előadó véleményét idézi (*tehát kicsoda PÁL JÓZSEF ügynök?*): „Dobri Ioan, Juhász professzor és Nagy Géza olyan csoportot alkotnak, amely az illető egyházmegyét a püspök ellen befolyásolja. Ugyanez nyilvánvaló volt Molnár Dezső monostori, Jakab Zsigmond enyedi s most, legutóbb Szász Tibor sepsiszentgyörgyi megválasztásában.”²⁵⁵ A két feljegyzés azt jelzi, hogy ekkor kezd kialakulni a kerületet később megosztó ellenzék, amely Nagy Gyula püspök egyik ellenjelöltje, Juhász István köré csoportosul. Nem világos, hogy Dobrit a személyes érzékenységre (*nemrég még bírálta Juhászt, hogy „katolikusabb a pápánál”*) vagy Juhász taktikájának elfogadása (*elkötelezettség mutatkozni az állam iránt, de tenni azt, amit a lelkiismeret diktál*) és a püspökből való kiábrándulás (*amit szintén jelez, hálás a püspöknek, hogy kinevezte esperesi titkárrá, de épp mióta titkár, látja, mennyire kiszolgálja a püspök az államot*) vezette az ellenzékiséghez.

1970. február 28-án a Securitate bukaresti központja (*aminek a hivatalos neve ekkor rövid ideig Állambiztonsági Tanács*) feljegyzésben tudatja a kolozsvári kirendeltséggel, hogy: „A magyar titkosszolgálatról nyert információ szerint Dobri János és felesége, Klára viselkedése és megnyilvánulásai arra utalnak, hogy illegális tevékenységet folytatnak.” Ezt a család magyarországi, „rendszerünkkel szemben ellenséges” kapcsolatára hivatkozva tudták meg magyarországi „szaktársaktól” a bukaresti szekusok. Sajnos az információcsere módjára nem történik utalás a szövegben. Aki feljegyezte, nem tudhat magyarul, mert a magyar nevek többségét rosszul írja, például Bustya Dezsőt így: „Deja/Dejo Bustia.” Az illegális tevékenységre abból következtetnek, amit a házaspár magyarországi utazása alkalmából elmondotta ottani megnevezetlen kapcsolatának. Dobri saját börtöntapasztalatairól, a lelkészek elleni perekéről, Sass Kálmán kivégzéséről szólt. Javasolta, hogy az erdélyi helyzetről ő és mások által készített anyagot csempésszék ki Nyugatra, és ott közöljék. Ő már elkezdte írni a Betánia történetét, a magyar református egyház történetét pedig Juhász Istvánnal kellene megírni, mert ő képes és alkalmas erre. Javasolja, hogy a külföldi missziók küldjenek meghívót „rátermett” személyeknek, mert a romániai egyház csak azokat küldi ki, akiket „megdolgoztak”. Dobri azt is gyanítja, hogy azért nem jutnak el nyugati segítyek a magyar lelkészekhez, mert azokat Wurmbrand romániai emigráns erdélyi kapcsolatán keresztül osztják szét. Dobri felesége úgy jellemezte önmagukat, mint akik képesek konspiratív módon ténykedni. Magyarországi kapcsolatukat is kitanították, hogyan kell megbizonyosodni a megfigyeltetésükről Romániá-

²⁵⁵ Uo. 124. Szász Tibor esete kilóg a képből, ő annak ellenére győzött, hogy a püspök „ellenzéke” nem őt támogatta.

ban, és hogyan lehet lerázni a megfigyelőket. Ennek nyomán elrendelik Dobri „munkapapában” való megfigyelését 90, majd 180 napig. Az irat ugyanakkor azon ritka bizonyítékok egyike, amelyek a román és a magyar politikai rendőrség információcserejére utal.²⁵⁶

A hetvenes évek elejének egyik érdekessége a DUNCA IOAN INYD-ben a Zoltán Balázs tordatúri lelkész temetése körül kialakult „együttműködés” a kolozsvári és a szucsávi Securitatek között. A „sok hűhó semmiért” címfelirattal ellátható történet többek közt arról szól, mi történik akkor Erdélyben, ha egy renegát informátor azzal kompenzál, hogy minden magyart sovínisztának tüntet fel. (*De az is lehet, hogy a Securitateval akarta fizettetni az útját Moldvából Kolozsvárra, hogy nyugdíjához igazolásokat szerezzen ott ledolgozott éveiről.*)

1970. húsvétján hirtelen meghal az ünnepi istentisztelet előtt Zoltán Balázs tordatúri lelkész. Az esperesség az ótordai Péntek Árpádot bízta meg a temetés megszervezésével. ZAMFIR,²⁵⁷ a Szucsáva Megyei Securitate informátora részt vesz a temetésen, és április 26-án információs feljegyzésben beszámol erdélyi tapasztalatairól. Bitai Pál újtordai lelkész elmondta neki, hogy Péntek úgy szervezte meg a temetést, hogy az „a magyar szolidaritás elmondta neki, hogy Péntek úgy szervezte meg a temetést, hogy az „a magyar szolidaritás megnyilvánulása legyen”. Meg is érdemelte Zoltán Balázs, mert nemcsak hívó lelkész, hanem a „kisebbségi magyarság élharcosa” is. 1946-ban nagy nehezen sikerült őt kiszabadítani a hatóságok kezéből, akik be akarták börtönözni. A beszélgetésbe Dobri János kolozsvári kerekdombi lelkész is beleszólt, elmondta, hogy ő is mártír, nehéz éveket töltött Románia börtöneiben. Mindketten csodálkoztak azon, hogy az enyedi református kollégium egykori diákja, az informátor, hogyan tudott évtizedekre kiszakadni erdélyi környezetéből, és hogy nem felejtett el magyarul beszélni. Mert nemcsak a személyes tapasztalat, de a különféle népszámlálási adatok is azt bizonyítják, hogy óriási nyomás nehezedik az erdélyi magyarságra, és minden eszközzel folyik a romanizáció. Több pártvezető nevét is románra változtatták, például Mogyorósból lett Moghioros. Bár az egyház igyekszik akadályozni a vegyes házasságokat, mégis egyre több az ilyen. Amikor a megyésítés volt, a Magyar Autonóm Tartomány helyett létrehozott három, ún. „székely megye” területét úgy alakították ki, hogy abban tisztán románok lakta települések is legyenek. Bitai azt is mondta, hogy szomorúan kell tudomásul venni a városok elrománosítását a tömeges betelepítésekkel. Olyan is történik, hogy például Kolozsváron az 1890-ben épült magyar színházba egyszerűen román társulatot helyeztek, a magyar társulatot pedig kilakoltatták a Szamos-parti nyári színház és moziba. Dobri azt is hozzátette, hogy a színházzal szemben 1924-ben kezdték építeni a román katedrális, hogy ellensúlyozzák vele a magyar kultúra szimbólumát, a főtéri római katolikus Szent Mihály-templomot. „Befejezésül a két lelkész kifejezte reményét, hogy meggyőztek arról, hogy milyen nagy tisztesség magyarnak lenni, hogy a magyarságnak minden emberre szüksége van, és (*reméli*) vissza fogok térni Erdélybe [...]”²⁵⁸

A szucsávi Securitate 1970 novemberében küldi át a kolozsváriaknak a feljegyzés másolatát, azzal a megjegyzéssel, hogyha szükséges, informátoruk kész Kolozsvárra és Tordára utazni újabb adatok begyűjtésére.

Onac Ioan őrnagy sürgősen kihallgatja a NAGY GÉZA fn. informátort, aki saját szerepéről nyilatkozik. Zoltán Balázs Elemér felesége telefonált neki húsvét első napján este. NAGY megkérdezte, miért nem Bitai Pált, legjobb barátjukat hívta, mire az özvegy azt vála-

²⁵⁶ FI211500/3/153–155.

²⁵⁷ A Securitate irataiban ZAMFIRként szereplő ügynök Zamfirescu Mirceaként ír alá.

²⁵⁸ FI211500/4/88–90.

szolta, hogy Bitai nincs otthon. Minthogy az ünnep miatt az esperesi hivatal zárva, az ahhoz közel lakó esperesi titkárnak, Dobri Jánosnak és Juhász Istvánnak telefonált. A temetéssel kapcsolatos adminisztráció intézésében ő segítette az özvegyet, mert tapasztalt ezen a téren. A temetés napján utazott Tordatúrra, és mivel tudta, hogy Bitai, a rangidős lelkész képtelen a szervezésre, ő vállalta, hogy minden szép rendben történjen. Mindezt magánemberként tette. A hivatalos szervezés az esperesség feladata, az esperes kérte őt meg, szóljon Nagy István aranyosgyéresi lelkésznek, hogy értesítse a környéken lakó kollégákat. A lelkészek nevében Gudor Lajos mondott beszédet, akit erre Bitai kért fel. NAGY GÉZA informátor szerint a feljelentő tele van gyűlölettel, és ezért ferdíti el tendenciózusan a valóságot. Ő, NAGY például eddig nem is tudott arról, hogy Zoltán Balázst a háború után meghurcolták. Rugină Teodor alezredes az informátorokkal való tisztázás folytatását kéri, kinek mi volt a szerepe, ki mit mondott. Leiratban utasítják a tordai kirendeltséget, hogy informátorokkal ellenőrizze a temetés lefolyását. Ugyanaznap (december 2.) a szucsávi Securitate-val is közlik, hogy igénylik informátoruk látogatását, mert a feljegyzése operatív értékkel bír. Tudassák, hogy jön-e vele a tartótisztje is, vagy sem.

1970. december 10-én a Kolozsvári Állambiztonsági Felügyelőség I. ügyosztályának 4. irodája feljegyzésben állapítja meg az ügyben érintettek szerepét: „1. Péntek Árpád a mi informátorunk, »NAGY GÉZA«, feljegyzése mellékelve. Eddigi kapcsolatainkban őszintének bizonyult. Hivatalosan és magánügyben is járt külföldön, kint maradásra ösztönözték, de visszautasította. Értékes adatokkal szolgált nekünk a külföldi reakciós magyar emigrációról, valamint nacionalista tartalmú, külföldön megjelent anyagokkal. Megkönnyítette 40 000 osztrák schilling pénzösszegnek az országba hozását. 2. Dobri János református lelkész, egykori elítélt, mappában nyomozzuk. 3. Bitai Pált a tordai kirendeltség mappában nyomozza. Igényeltük a Szucsáva Megyei Állambiztonsági Felügyelőségtől, hogy küldjék Kolozsvárra az ügynököket fentnevezettekkel való kapcsolat felvételére. Az intézkedést elfogadták, realizálására a téli ünnepek alkalmával kerül sor. Ezután a jelentések függvényében javaslatot fogunk élni.”²⁵⁹ Érdekes, hogy ZAMFIR ügynök december 28-án készült összegző jelentése szerint Bitaival nem találkozik, viszont jelent a temetésen megismert Antal Árpádról, aki felettébb csodálkozik, hogy egyszeri találkozás után megismerte őt az utcán a „200 000 kolozsvári közül”. Miután Dobri nem tudja fogadni érkezése napján, az Astoria Hotelben száll meg ZAMFIR.

Másnap, december 19-én reggel elintézi a nyugdíjjal kapcsolatos ügyét, s aztán kerít sort a Dobrival való beszélgetésre. A célszemély kissé csodálkozik, hogyan talált hozzájuk olyan biztonsággal, de végül is elfogadni látszik mind a nyugdíj intézését, mind a kolozsvári utazás célját, mind a telefonkönyvből tájékozódást. Semmi olyasmit nem mond el neki Dobri, amit a Securitate ne ismerne, hacsak a magyar újságcímekkel kapcsolatos szójáték nem az. Eszerint a kerekdombi lelkész azt mondta volna, hogy ő megrendeli az egy kaptafára készült újságokat a püspökség utasítására, pedig ha az Igazságból eltakarjuk az „i”-t, akkor nyeri el tényleges értelmét a helyi pártlap („gazság”), míg a központi Előre első betűjének letakarásával az újság valódi tartalmát kapjuk: „lőre”. Két magyarországi vallásos broszúrával jutalmazza ZAMFIR „megőrzött magyarságát”, amit majd a kolozsvári Securitate irodavezetője megsemmisít, mert semmilyen ellenséges jelleggel nem bír. Péntek Árpád viselkedése látogatójával szemben arra utal, sejt, hogy december 20-i látogatója a feljelentő. Minthogy

²⁵⁹ FI 211500/4/111.

korábban csak a temetésen találkoztak, kikérdezi: Zoltán Géza az első világháborúban orosz hadifogságba került, s onnan orosz feleséggel tért haza. 1933-ban költözött Észak-Moldvába, egy fajanszgyárban dolgozott feleségétől, Szucsáva mellett. Majd a „tisztza, jól ellátott, csendes városkában”, Rădăuți-on telepedett le, ahol rajta kívül csak egy részeges cukrász és egy fiatal asztalos magyar. Kikérdezi arról is, milyen meghurcolásban volt része elhunyt bátyjának, ez bizonyítja, Péntek/NAGY GÉZA gyanítja, hogy feljelentője vendégeskedik nála. Ha összehasonlítjuk beszélgetésük tartalmát feljegyzéseik alapján, igen nagy eltérés figyelhető meg. Mindketten azt írják le, mit mondott a másik, saját mondanivalójukat nem tartják fontosnak. Péntek szerint Zoltán Géza felháborodással említette azt, hogy átverte a magyar kormány a bukovinai csángókat. Azt ígérték nekik, teljes vagyonukkal telepedhetnek le Magyarországon, de alig vihettek magukkal valamit. A szerbektől visszafoglalt Bácskában kaptak házat, aztán onnan is menekülniük kellett valahova a Dunántúlra. ZAMFIR/Zoltán Géza azt írja, hogy Péntek Árpád a marxizmus hibáiról tartott előadást, nyugati tapasztalatairól beszélt, de azt is megemlítette, hogy a Dés melletti Bálványosváránál a termelőszövetkezet vezetősége nem tud elszámolni két és fél millióval, persze erről nem írnak az újságok. Pénteket haldoklóhoz hívják telefonon, így a beszélgetés félbeszakad. Akárcsak az ügy: nincs dokumentum a következményekről, azon túl, hogy ZAMFIR ügynök kolozsvári útjával elérte célját, a magasabb nyugdíjat.

1970-ben a másik érdekesség, hogy Dobri Jánost Juhász Istvánnal együtt „az egyház fedésében folytatott kémgyanús tevékenységgel” vádolják. Úgy tűnik, az Állambiztonsági Tanács IX. Igazgatóságának Kolozsvárra küldött átirata indítja el a megfigyelést. 1970. április 2-án értesítik a kolozsváriakat, hogy Georgescu Raluca ploiești-i lakos leveléből küldenek kivonatot, amit ő Davis Margaretnek az angol nagykövetség címére írt. Eszerint fentnevezett Raluca Mia Oprea kórházi nővértől tudja, hogy Margaret Brassóban és Kolozsváron járt. A kolozsváriak felteszik a kérdést, mi köze ennek Dobri Jánoshoz? A levéllenőrzéssel is foglalkozó IX. Igazgatóság egy másik levelet is küld, amelyet Juhász Istvánnak és feleségének címzett az angol hölgy. Az angol követség címen postázott, március 31-én kelt levélben köszönetet mond a Juhász családnak az egy héttel korábbi szívélyes fogadtatásért, alig várja, hogy híreket kapjon Andrásról, és megkéri őket, adják át üdvözlét a Dobri családnak, abban a reményben, hogy Ágnes már jobban van.

A kolozsváriak érdeklődésére a Prahova Megyei Felügyelőség közli május 19-én táviratilag, hogy Georgescu Raluca ápolónő a ploiești-i Petrolul kórházban alkalmazott, és az evangéliumi keresztyének szekta tagja. Nyilvántartásukban megfigyelési és bűnügyi dossziéval is szerepel. A kolozsváriak viszont május 9-én a bukaresti központból (III. Igazgatóság) kérnek információt „Davis Margareta, a Bukaresti Egyetem angoltanárnőjének ellenséges tevékenységéről”. Erre azért van szükségük, mert nevezett „közeli kapcsolatban áll Juhász István teológiai tanárral és Dobri János kolozsvári református lelkésszel, mindketten politikai és bűnügyi előéletükről ismertek, s akikről jelezték, hogy kémgyanús tevékenységet folytatnak egyházi fedésben. Úgyszintén a legutóbb birtokunkba jutott információk szerint Juhász István és Dobri János erősen érdekelt abban, hogy kapcsolatokat létesítsen a Reformátusok Világszövetségével, amelynek a református püspökség jelenlegi vezetőségével szembeni állásfoglalásukról kívánnak referálni [...]” A III. Igazgatóság május 23-i válaszában az szerepel, hogy „Davis Grace-Margaret brit állampolgárt, aki a Bukaresti Egyetem angol tanszékén tanársegédként működik, aktív megfigyelésben részesítik szerveink, mert kémkedéssel gyanúsítható”. A gyanú alapja, hogy az illető „egy vallásos szekta tagja”, és fel-

kereste a szekta egyes romániai híveit. Azonfelül olyan vallásos tárgyú könyveket hozott be az országba, mint a János szerinti evangélium, *Napi erő*, *A megváltás útja* és a *Biblia*. Amennyiben a kolozsváriak információval vagy adekvát technikai eszközökkel rendelkeznek nevezett személy kolozsvári ténykedését, illetve megfigyelését illetően, közölgék, hogy közös akciót lehessen indítani. Hogy ez a biblikusan is megalapozott „kémtevékenység” mennyiben kapcsolódik Dobrihoz és másokhoz, hogy létrejött-e a megyék közti kooperáció a közveszélyes könyvek ügyében, több információt nem tartalmaz a dosszié. Csak KOVÁCS GYULA/SZABÓ BÉLA informátor jelenti június 6-án, hogy látta a Juhász családot egy németül beszélő hölgy társaságában a magyarok húsvéti táján. A jelentés tartóiszti értékeléséből lehet tudni, hogy a németül beszélő hölgy nem lehetett más, mint Margaret Davis.

1970 tavaszán a Tisza és mellékfolyói kiáradtak, Erdély és a Partium sok települését sújtotta az ár, templomok, parókiák is súlyos károkat szenvedtek. A nyugati segélyszervezetek hathatós támogatást nyújtanak az újjáépítéshez. Több külföldi segélyszervezet vezetői feltérképezik a károkat Romániában. Az egyház tagjaival való találkozásokat részben a protokolljelentésekből, részben az informátorok feljegyzéseiből ellenőrzi a Securitate. Fennmaradt ugyanattól a személytől saját nevére írt protokolljelentés és ügynöki fedőnévvel leadott feljegyzés is, így mód nyílik az összehasonlításra.

1971. március 3-án a nyugatnémet Gustav Adolf Werk Alapítvány levélben fejezi ki együttérzését az árvíz sújtotta erdélyi református egyházzal, és felajánl 50 000 márkát a már „régén tervezett” kerekdombi parókiális központ építéséhez. A püspökséghez és az egyházköztséghez egyaránt eljuttatott levélből nem derül ki, honnan tudtak Nyugat-Németországban az építkezés tervéről, ami később még sok találgatásra ad alkalmat. A püspökség átiratára nagyon hamar megérkezik a Vallásügyi Államtitkárság engedélye a segély elfogadására, köszönőlevelek küldésére, viszont megjegyzik, hogy az építkezés csak „törvényes keretek közt” mehet végbe. Június 18-án a SZABÓ JÓZSEF/PÉTER fn. informátor ismerteti a Securitatével a segéllyel kapcsolatos tényállást. Már készült egy terv, de az nagyon költséges. Az olcsóbb változat elkészítése folyamatban van. A Gustav Adolf Werk nagyon jól ismerte a kerekdombi helyzetet, de hogy milyen forrásból, az informátor nem tudja. SZABÓ JÓZSEF/PÉTER megjegyzi, hogy az építkezésre szükség van, az egyház törvényei előírják, hogy a lelkésznek a gyülekezetben kell laknia. A kerekdombi egyházköztség azonban mindössze egy régi csúrból átalakított imateremmel rendelkezik, a lelkésznek nincs hol laknia, így az egyházi törvénynek nem lehet érvényt szerezni. Onac őrnagy Juhász Istvánt gyanítja a segély intézése mögött, és külföldre menő informátorokat is igénybe akar venni a kérdés tisztázására.

Júliusban Hans Schaffert, a Hilfswerk Evangelischen Kirche Schweiz (HEKS) segélyszervezet vezetője feleségétől látogat Kolozsvárra, a püspökségen szállásolják el, és találkozni szeretne Dobri Jánossal. Dávid Gyula főjegyző, protokolligazgató kifejezett szóbeli utasítására Dobri jelenti, hogy kb. 30 percet tartózkodott náluk a HEKS vezetője és felesége. Dobri Klára fiatalkorában Svájcban tanult, és egykori osztálytársnője szeretné mindkettőjüket svájci nyaralásra meghívni. Schaffert segíteni akar az ügy lebonyolításában, azért látogatta meg személyesen őket. Hivatalos formában pedig a püspök és Tőkés István kerületi tanácsos társaságában megtekintették a kerekdombi imaházat is. A protokolljelentés a Securitatén köt ki, másolatára Onac őrnagy ráírja, hogy azt össze kell hasonlítani egyéb információkkal, és a Dobri INYD-jében, valamint Schafferek mappájában kell hasznosítani.

Szeptember 7-én a CSOMA/KÖRÖSI fn. informátor kiegészítéseket fűz a Hans Schaf-

fert látogatásáról készített jelentéséhez. (*Maga a jelentés nincs a dossziében.*) A pontokba szedett kiegészítés szerint (1) meglepte őt, hogy már a látogatás első napján kijelentette a vendég: találkozni akar Nagy András nyugalmazott teológiai tanárral, Juhász Istvánnal és Dobri Jánossal. Nevezetteket saját otthonukban kereste fel, hiábavaló volt a püspök kísérlete, hogy a püspöki rezidencián találkozzanak. 2. Dávid Gyula főjegyző és rektor szintén meghívta magához a vendégeket, és az is előre fixált találkozóknak tűnt. 3. „Újabb meglepetés: feljegyzései alapján Schaffert úr melegen érdeklődött Gudor Lajos aranyosgerendi, Hermán János nagysármási lelkészek iránt, előbbi Juhász István barátja, utóbbi Dobri János sógora. Horváth István teológiai könyvtárost és Mózes András teológiai professzort pedig Locarnóba várják pihenésre, ahol már minden kész a fogadásukra. Schaffert feljegyzéseiben szerepelt még Nemes Árpád magyarói lelkész, aki kocsit igényelt, és Dobri János, aki segítséget kért a kerekdombi templom építéséhez.

A püspök felkérte Hans Schaffert urat, hogy csak hivatalosan tartsa a kapcsolatot a református egyház vezetésével, mert egyébként a HEKS személyes érdekek kiszolgálójává válik.” CSOMA, vagyis a püspök, felelősségének tudatában felhívja a hatóságok figyelmét arra, hogy a „kialakult helyzetért VÉTKESÉK CSAKIS bizonyos tagjai a református egyháznak, Schaffert úr és a külföldi keresztyén egyházak egyéb vezetői”. Pop Alexandru alezredes kommentárja szerint Juhász Istvánt és Dobri Jánost gyanítják a külföldiek értesülései mögött, elemezni fogják ténykedésüket.²⁶⁰ Ebben az időben újabb informátorok aktivizálódnak Dobri körül, akik közel sem olyan semlegesek, mint PÉTER ANDRÁS, aki lényegében egy rossz szót sem jelzett róla. BIBLIOTECARULnak három feljegyzése is készül a célszemélyről. Az első egy jellemzés, amelyben Vásárhelyi János egykori püspök titkáráként arra emlékszik, hogy mennyire nem szerette, sőt egy beszédhiba miatt a lelkési szolgálatra alkalmatlannak tartotta Dobrit Vásárhelyi püspök. Ő nem egyéb, mint Juhász István bábja. „Ha nem tanult volna meg oroszul, sohasem kerül Kolozsvárra. De ő volt az egyetlen református, aki oroszul tud, ezért neki kellett elfoglalnia az orosz tanári állást a teológián.” BIBLIOTECARUL szerint Dobri alapvető tévedése az volt, hogy nem ismerte fel: a háború alatti ifjúsági mozgalmaknak semmi köze az egyházhoz. Emlékszik marosvásárhelyi diák korából, mennyire meglepte, amikor először látta Dobrit egy rendezvényen tisztai egyenruhában. Jelenleg a Horea úti parókiát szeretné megszerezni, ha Bíró Mózeszt nyugdíjazták.

Onac őrnagy kommentárjában megjegyzi, Hoinărescu elvtársan keresztül meg kell akadályozni, hogy az említett nagy lélekszámú gyülekezetbe kerüljön, és „megfertőzze” azt. 1971. szeptember 16-án BIBLIOTECARUL egyebek közt személyi összefüggésekre irányítja a Securitate figyelmét: „Sógor Sándor öccse Sógor Gyula aradi lelkésznek. Utóbbi Hegyi István udvarhelyi esperes lányát vette feleségül. Hegyi legjobb barátja Juhász István professzornak és Dobri János lelkésznek. Ily módon kap Sógor Sándor támogatást ettől az egyházi klikktől.” November 18-án az általános információk felügyelet alatt tartott Hermán János doktoranduszról ír, akit „Juhász István és Dávid Gyula kreálmanyanak”, valamint előbbi és Dobri János „informátorának” tekint. Nem tudja, ki intézte neki a bukaresti ösztöndíjat, a püspökség biztos nem.²⁶¹

A másik informátor, aki (PÁL JÓZSEF fedőnéven) már korábban sem kedvelte Dobrit, DOMBI LAJOS. 1970. május 17-én Molnár Dezsőnek rója fel, hogy azt a Dobri Jánost

²⁶⁰ Uo. 155–156.

²⁶¹ Uo. 142., 158., 183.

támogatja a kerekdombi lelkészválasztáson, aki „nemcsak hogy be volt börtönözve, de semmi jelét nem adja a változásnak”. Úgy tudja, nem személyesen korteskedik, hanem valaki által, aki vele együtt „ült”. A jelszó, hogy „Dobri sokat szenvedett a magyarságért”. 1971. augusztus 19-én DOMBI nem érti, miért nem tesznek semmit, pedig ő már sokszor jelezte, hogy Dobri majdnem minden nap bemegy a püspökségre és Nagy Gézával találkozik. De gyakran látni Csutak Éva könyvelővel is. Felteszi a kérdést: létezik, hogy Dobrinak ilyen sok hivatalos intéznievalója lenne? Vagy sokkal inkább adatokat gyűjt a püspökségről és a kerület egyházközségeiről? Egy másik, csak részleteiben olvasható feljegyzésben Kerecsy János teológust hozza összefüggésbe Dobrival, Izsák Vilmos teológiai titkára is hivatkozva. Ami biztonsággal kiolvasható Onac őrnagy kommentárjából, hogy „amikor rátérnek Juhász István tevékenységének dokumentálására, Kerecsy János volt egyetemistát fogják tanúnak megidézni”.²⁶² A DRAGAN VALER fedőnevű informátor Kozma Tibor (alias DOMBI) és Dobri János ellentétét is megvilágítja a Securitate számára 1971. augusztus 28-án kelt feljegyzésében: a Kassay Géza halála nyomán megüresedett egyházközségben lezajlott lelkészválasztásban Dobri támogatottját, Adorjánit, a descicheyi lelkészt hívta meg a szavazók többsége. A választással mindenki elégedett, kivéve Kozma Tibort, aki Zsolt fiát akarta odavinni. Ezért már a választások alatt támadást indított Dobri ellen. De más személyes ellentét is feszül köztük, ami miatt Dobrit beidézte a vallásügyi felügyelő, ahol elmondta a véleményét Kozma Tiborról. (DRAGAN VALER *kölése lebetett új Onac őrnagynak, nem is kommentálja a hallottakat. Ahogy azt korábban láttuk, a megüresült kerekdombi állás is feszültséget szült Kozma Tibor és Dobri János között, mert oda is szeretne volna Zsolt fiát beprotezsálni Kozma Tibor/DOMBI LAJOS.*)

A MARAMURESAN I. fedőnevű informátor 1971. november 11-én arról referált, hogy meglátogatta őt Dobri János az informátor parókiáján. „Frissen beszervezett informátor”, feladatai ezért egyelőre általánosak – kommentálja a feljegyzést Onac őrnagy. A kerekdombi építkezési tervről beszélt Dobri. Tanácsokat is adott, hogy Kolozsvár III. egyházközség új lelkészének beiktatása alkalmából kiknek kell meghívót küldeni. „Meghallgatva a javaslatokat, azt válaszoltam, hogy az esperes is közölte, hogy az én feladatom megállapítani, hova kell küldeni meghívókat.” Dobri arról is beszélt, hogy nagyon sajnálja Nagy Géza áthelyezését az egyetemre: a műemlékvédelmi és építkezési ügyekben nagy hasznára volt az egyháznak. Távozása előtt meghívja magukhoz MARAMURESANt és feleségét. Ebből következik az informátor következő feladata, elmenni Dobriékhoz és jelenteni a majdani beszélgetésről.²⁶³

1971. november 12–17. között hollandiai küldöttség érkezett Kolozsvárra: Hebe Kohlbrügge²⁶⁴ és Tüski István²⁶⁵ a feleségével. A vendégek minden jel szerint az árvízzel kapcsolatos segélyek felhasználását kívánják ellenőrizni, de azt nem kötik mindenkinek az orrára, fel-

²⁶² Uo. 153–154.

²⁶³ Uo. 169.

²⁶⁴ Kohlbrugge, Hebe Charlotte (1914) holland antifasiszta harcos és autodidakta református teológus. Kémkedésért a II. vh. alatt a náci ravenbrücki koncentrációs táborába zárják. A német–holland megbékélés egyik kezdeményezője, részt vesz a prágai békekonferencia-mozgalomban, kelet-európai és holland diákcserék megszervezésében (így holland teológusok kolozsvári posztgraduális képzésében), egy ideig a Holland Református Egyház diakóniai szolgálatának vezetője. 90. születésnapjára jelenik meg a *Készen kettő néha őt c. önéletrajza*.

²⁶⁵ Tüski István (1924–2010) magyar református lelkész, aki 1947-ben ösztöndíjat kapott Hollandiába, és kint maradt. A Holland Ref. Egyház megbízta a hollandiai magyar emigránsok lelkipápaságával. Később a Kárpát-medencei magyar ref. egyházak és a holland egyházak közti kapcsolat ápolásának szenteli életét.

tetetően félrevezetéstől tartva. Az eseményről több egyházi prominens személy írt jelentést, az esemény több szemszögből vizsgálható. A püspök már 15-én, a látogatás közben készíti egy „beszámolót”, saját szignóval, feltehetően a Vallásügyi Államtitkárságnak (*címzettje nincs, de románul írták*). Ebben bemutatja a vendégeket: Hebe Kohlbrügge, a „Holland Református Egyházak Diakóniai Szolgálatának főtitkára” és dr. Tüski István, „a hollandiai magyar diaszpóra adminisztrátora”. A püspöknél laknak, kipuhatója úticéljukat. Hebe pihenni szeretne, még nem gyógyult fel teljesen korábbi betegségéből, és találkozni néhány ismerőssel, mint Dávid Gyula és Juhász Istvánné, akik meglátogatták őt Hollandiában. Nagyszebenben Hermann Binder dékánnal és Albert Klein püspökkel tárgyalna, és Dumitru Dogaru, a VÁ elnöke is várja Bukarestben. Nagy Gyula „testvéri szeretettel hívta fel a vendégek figyelmét a nagyszebeni ortodox érsekség problémájára, modern nyomdagepeket szeretnének beszerezni Németországból”. Másnap a püspök megszervezte a vendégek bukaresti és nagyszebeni útját. Kilencor a holland doktoranduszok, „Töhn van de Graaf és felesége kísérték a vendégeket a teológiai intézetbe”.²⁶⁶ Délben visszatértek, és említették, hogy Dávid Gyula rektor vacsorára hívta őket. Érdeklődtek az árvízkarosultak megsegítésére küldött 75 000 gulden felhasználásáról. A püspök konkrét beszámolót tartott, amit a vendégek köszönettel vettek, megnyugodva abban, hogy a pénz a leginkább rászorultakhoz jutott. Felajánlották, hogy az árvízkarosultak további segítése mellett egy továbbképző intézet és egy algyógyi üdülő építéséből is kivennék a részüket. Ugyanakkor az uzonkai üdülő bebútorozását is támogatnák. Az utóbbival kapcsolatban a püspök megmagyarázta, hogy az „uzonkai üdülő berendezése megfelelő, nincs szükség segítségre. Amúgy félreeső volta miatt csak helyi jelentőséggel bír, nem szolgál közös célokat.” Vasárnap, 14-én a vendégek a püspökkel és feleségével, valamint Hoinărescu inspektorral és Bányai Ferenc esperessel Székényerűszentmártonban templomszentelésen vettek részt. A püspök, a felügyelő és az esperes ezután Désre utaztak, a vendégek pedig a püspök feleségével kolozsvári városnézésre indultak, meglátogatták a grafikus Gy. Szabó Bélát és a nyugdíjas teológiai tanárt, Imre Lajost. 15-én, miután a vallásügyi főfelügyelővel megreggeliztek, a hollandok az árvízkarosult Torda, Marosludas, Kutyalva és Radnót érintésével Nagyszebenbe indultak.

Bárkinak is lett légyen címezve a „beszámoló”, Nagy Gyula tudta, hogy a Securitatéra jut, mert november 22-én kelt, CSOMA fedőnéven írt információs feljegyzésében hivatkozik az előző iratra. Itt nemcsak a vendégek Hollandiában betöltött tisztségét, lakhelyük címét is közli. Kihangsúlyozza, hogy ő megpróbálta lebeszélni H. Kohlbrüggét Juhász meglátogatásáról. Minden elismerése a professzor úré, de most nem lenne jó találkoznia vele. „Az amerikai lélegeztetőgép adományozása kapcsán sógora, Szigeti Gyula (*heyesen Béla*) részéről kellemetlenség ért minket (a közlemény a *Bethlen Napló*-ban), és a Köteles mérnök úrnak tett ígéret betartása – egy szerelő küldése – érdekében Juhász semmit sem tett.” A nem könnyen értelmezhető szövegből úgy tűnik, a gép felszereléséhez ígért volna szakembert Juhász, és ennek küldéséért nem tett semmit, CSOMA ügynök szerint. Ami azonban ténylegesen érdekelte a vendégeket, a 75 000 gulden sorsa. Ennek kapcsán felhívta a figyelmet arra, hogy az árvízkar kapcsán sokan, főleg lelkészek kaptak 5–10 ajándécsomagot is, noha nem is voltak árvízkarosultak, és nem tudni, hogy a feladók honnan ismerték a címüket. Többet kapnak személygépkocsit, motorkerékpárt, és mintha az ajándékozásban rendszer lenne. Sajnos úgy

²⁶⁶ Ahogy Juhász István protokolljelentéséből kiderül, valójában Theun és Magda von Rheede-ről van szó.

tűnik, ezek az ajándékok személyes érdekeket szolgálnak. A Romániai Református Egyház a hivatalos és becsületes kapcsolatok híve. Mire H. Kohlbrügge azt válaszolta, „Hollandiában is vannak hülyék (dumm)”. Meglepte CSOMÁt, hogy a főtitkár tud az egyházi továbbképző intézet létesítési tervéről. Szintén meglepő, hogy noha Gy. Szabó Béla és Imre Lajos meglátogatásáról beszéltek, mégis Juhász István felől érkeztek a szállásra. Noha a vacsora készen volt, Hebének még tíz percre el kellett mennie. És pontosan tíz perc múlva visszaérkezett. Hol volt, teszi fel a kérdést az ügynök. Másik talány: Tőkés István tanácsos mondta el, hogy szeretett volna kérni Tüskitől egy speciális ceruzafajtát mérnök fia számára. Dávid Gyula azt mondta, adja meg neki a márka nevét, és ő majd közvetíti. Mi érdeke fűződött a rektornak ahhoz, hogy Tőkés ne találkozzon Tüskivel? CSOMA szerint a válasz: Imre Lajos, Dávid és Juhász sógorság-komaságban vannak, jövedelmük külföldről származik. Nem lenne vajon helyes újabb rendelkezéssel meggátolni további külföldi útjaikat?²⁶⁷

Czirnay Árpád nagykapusi református lelkész esperesnek címzett protokolljelentése is a Securitatén köt ki. Tüski és felesége hazamenet állt meg Nagykapuson néhány népművészeti tárgyat vásárolni – jelenti –, de az időközben leereszkedett sűrű köd miatt nem mertek továbbindulni, és éjjeli szállást kértek. November 18-án kilenc órakor a borsi román–magyar határátkelő felé távoztak. Tüskire mély benyomást tettek Románia megvalósításai.

Juhász István is megírja a maga protokolljelentését a hollandok távozása napján, eszerint 13-án volt nála a küldöttség. Tüski István feleségével akkor találkozott először. A látogatás apropója, hogy fia, Juhász Máté halála óta nem találkoztak, Hebe Kohlbrüggének nem volt alkalma kondoleálni. Amúgy téma volt bőven, mert mindketten benne voltak a Prágai Békekonferencia konzultatív bizottságában²⁶⁸ 1961–1964 közt. Hebe dél-afrikai újáról beszélve elmondta, hogy osztja a Holland Református Egyház véleményét, miszerint nem a rasszizmus, hanem a gyarmati rendszer ellen kell fellépni. Ha az utóbbi megszűnik, a rasszizmus is meg fog szűnni.

A hollandok látogatásának többfókuszú tükrözésére teremt lehetőséget Péntek Árpád két protokolljelentése és NAGY GÉZA fedőnéven írt információs feljegyzése. Ő a püspökek ellentétben, előbb ügynökként jelent, 16-án, majd 20-án és 24-én írja a protokoll-jelentést. Mindenekelőtt jó ügynökként leszögezi, hogy „holland rendszámú zöld Volkswagen kombival érkeztek Kolozsvár felől”. A már ismert templomszentelési ünnepély kapcsán megállapítja, hogy Hebének ellenszenves a bőséges étkezés, és azok, akik sokat költenek táplálkozásra. A beszélgetés családi témákról folyt mindaddig, amíg a „társaság magyar része, a Tüski család és alulírott felesége valamilyen ürüggyel ki nem mentek, egyedül hagyva engem a kisasszonnyal. Ez kínos helyzetet teremtett, jelentőségteljes csendet, amit nem tudtam semlegesíteni. [...] Egyre inkább be kellett ismernem, hogy minden erőfeszitésem ellenére nem tudom más irányba terelni a beszélgetést, sem a korábbi egyensúlyt biztosítani [...]” Ez a mentegetőzés arra utal, mintha előre ki lett volna oktatva, hogy ha „kényes kérdések” merülnek fel, terelje más irányba a témát. Hebe Kohlbrügge elmondta, hosszú útra készül

²⁶⁷ Uo. 181–182., 189–191.

²⁶⁸ A Prága központú keresztény békekonferenciát az ún. népi demokráciák egyházai számára hozták létre 1958-ban, egy olyan történelmi helyzetben, amikor egyrészt a hidegháború, másrészt a magyar forradalom leverése miatt igen feszült volt a légkör az ökumenikus egyházi szervezetek keleti és nyugati képviselői között. 1961-től nyugati meghívottak is részt vesznek a munkálataiban. Elnöke 1968-ig a cseh Hromádka, 1978-ig a szovjet Nyikodim pátriárka, 1992-ig a magyar református Tóth Károly (aki Nyikodim alatt főtitkár volt). Kórányi András: *A botcsinálta diplomata*. Habilitációs dolgozat a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen. 2009. Kézirat. 39., 51.

a Marosludas–Medgyes–Nagyszeben-vonalon, és a „lelke üdvére kérte”, mondjon igazat: ténylegesen kárt szenvedtek-e az ottani templomok? A püspök tényleg szétosztotta a segélypénzt, és tényleg oda, ahol szükség volt rá? NAGY GÉZA megnyugtatta a kisasszonyt, hogy a püspök a nyilvánosság híve, semmiről sem határoz egyedül. A következő kérdés az, hogy miért küldik vissza az év nyarától kezdve a könyv- és gyógyszerküldeményeket. Az ügynök nem tudja, ő kapott Hollandiából és Svájcban is könyveket. Bibliát is annyit kapott, amennyit kért. Kaphatnak-e az egyházközségek külföldi segélyt? Igen, a római katolikus plébániák komoly összegeket kaptak, három közeli plébános pedig személygépkocsit is. Hebe nem érti, hogy akkor miért utasítja el Nagy Gyula püspök következetesen a legkisebb ajándékokat is. Azonfelül 100 db karácsonyi üdvözlőket küldött Erdélybe, és senkihez sem jutott el. Az ügynök elismeri, ő sem kapta meg, rosszul is esett neki. Politikai kérdések nem merültek fel, sem nemzetiségi, sem vallási kérdések. Hogy pontosan hova szándékozik menni, arról sem nyilatkozott. A látogatással kapcsolatos első protokolljelentés megismétli jóval tömörebben az információs feljegyzést. A kiegészítést a „protokolligazgatóság” (vezetője Dávid Gyula főjegyző-rektor) kérésére készíti. Ebben egy részletre tér ki, amelyről a korábbiakban hallgatott. Elmondta a holland főtitkárnak, hogy tudomása szerint Ludason komoly egyházi kár keletkezett, de Medgyesen, noha a város sokat szenvedett, az egyházi épületek érintetlenek maradtak. Ludason járt, látta, hogy mind a templomot, mind a parókiát renoválták. A pénzekkel kapcsolatban azt mondta, Erdélyben, akárcsak Hollandiában, divat pletykálni, ennek ellenére még senkitől sem hallotta, hogy a segélyt igazságtalanul osztották volna el. Összegezésképpen elmondható, hogy a kétféle megközelítés tartalmilag azonos, a különbség az ügynök szerepének kiemelése az információs feljegyzésben.²⁶⁹

A hollandok látogatásáról készült legrészletesebb információ azonban, úgy tűnik, Dávid Gyula 14 pontba foglalt protokolljelentése. Keltezéséből (november 24.) arra lehet következtetni, ő már a többiek jelentésének ismeretében mintegy kiegészítette azokat. Tőle tudható (amit a *Securitate* a külföldi küldemények központi ellenőrzésén keresztül már amúgy is tud), hogy a hollandok érkezésüket táviratban jelezték. Ellentmondva Nagy Gyula beszámolójának, azt állítja, 13-án este találkozott először a hollandokkal az esti istentiszteleten, ott, akkor hívta meg őket vacsorára. Beszámolt nekik László fia, a segesvári lelkész helyzetéről. Az árvíznek meg őket vacsorára. Beszámolt nekik László fia, a segesvári lelkész helyzetéről. Az árvíznek áldozatul esett 800 szakkönyvön kívül rekonstruálhatatlan veszteséget képviselnek az egyházművészettel kapcsolatos jegyzetei.²⁷⁰ A holland segélyből renoválták a súlyosan károsult templomot. A parókiát viszont, mivel állami tulajdonban van, a város költségén javították ki. A teológiai intézetnek küldött ruhaadománnyal kapcsolatban azt közölte a hollandokkal, hogy azt egy intézeti bizottság osztotta szét, és abból a tanári kar és a diákok részesültek. Kohlbrügge felajánlotta, hogy takarót és ágyneműt küld a teológiai intézetnek. Dávid arra kéri, román gyártótól vásároljon, mert a minőség kifogástalan, és könnyebb lenne az adminisztráció. A jugoszláviai református és az erdélyi egyház közös énekeskönyvének kiadását is felveti a főtitkár, mire a rektor azt válaszolja, a kérdés nem egyszerű, mivel a váradiak sem ugyanazt az énekeskönyvet használják, mint a kolozsváriak. Erről kérdezze inkább Nagy Gyula püspököt. Szintén nem könnyű téma a Magyarországon kiadott bibliakommentár kérdése, amelyet a HEKS finanszírozott, és ingyen adnák az erdélyieknek. Ha kapnának pénzt, ők is tudnának kommentárt írni, válaszolja Dávid Gyula. Az ügyben Nagy Gyula és

²⁶⁹ Uo. 176–177., 184–187.

²⁷⁰ Vö. I. köt. 19.

Dogaru államtitkár illetékesek, vesse majd fel a főtávkárnő Bukarestben. Tárgyalások folynak a LIBRI román külkereskedelmi vállalattal holland pénzből magyar falinaptár kinyomtatásáról, amit tartalmilag a teológiai intézet tanáira bízna. A rektor megiszteltetésnek nevezi a felkérést, ha lesz belőle valami. Kérésre elmondja, hogy a holland diákok tisztességesen tanulnak Kolozsváron, mire a főtávkárnő is közli, hogy a Hollandiában tanuló Cseh Zsolt nagyon jó benyomást tett rájuk. Kohlbrügge azt is közölte, hogy Nagyszebentől a küldöttség kettéválik, ő Bukarestbe megy, és onnan repülővel indul Hollandiába, míg Tüskiéék autóval térnek vissza Kolozsváron keresztül. *(A jelentés időpontjában nyilván ez az információ súlytalan a Securitate számára, a küldöttség szétválását Czirmay már 18-án jelentette az esperesnek.)* A főjegyző-rektort 17-én hivatalában keresi fel Tüski búcsúlátogatáson. Itt megint ellentmond a főjegyző a püspökének. Tüski azt mondta volna, hogy a püspökkel folytatott beszélgetésben került fel a továbbképző központ és az algyógyi egyházi üdülő építésének terve, amelyet a holland egyház és a HEKS támogatna. Dávid Gyula elismerte, hogy ez a gondolat foglalkoztatja őket, de a „püspök úr gondoskodik ennek a kérdésnek a megoldásáról”.²⁷¹ Minthogy protokolligazgatóként ismerhette a többi jelentést, szükségesnek tartja kijelenteni, hogy a felsoroltakon kívül többször nem találkozott a hollandokkal.

A külföldiek és külföldi segélyek fentebb jelzett ellenőrzése, úgy tűnik, a pártvezetés számára elégtelennek minősült. 1972-ben utasítják a Securitatét egy olyan akció megszervezésére, amely a *Bibliát* más vallásos irodalommal együtt egy kalap alá veszi a pornográf kiadványokkal és a levéltárakban, könyvtárakban „még fellelhető és a nagyközönség számára hozzáférhető reakciós, legionárius, fasiszta” publikációkkal. Az ANTIDOTUL (Ellenszer) fedőnevű program a milícia és a határőrség bevonásával fel kívánja „fedezni a Belügyminisztérium minden rendelkezésre álló eszközével azokat, akik misztikus és ellenséges anyagokkal rendelkeznek terjesztés végett, elkobozza azokat, és megfelelő intézkedéseket hoz az ilyen jellegű tevékenység felszámolására”. Ellenséges tevékenységnek minősül az ikonok festése, illetve egyéb kegytárgyak gyártása és forgalmazása, ami addig a Művészeti Alapon keresztül hivatalos keretek közt történt. Nyilván ez az intézkedési terv folyománya, következménye az 1971-es ún. júliusi téziseknek,²⁷² amelyek a soha tételen ki nem dolgozott „szocialista erkölcsöt” szerették volna minden egyéb háttérű erkölcs helyébe az állampolgárokról ráerőszakolni.

Az intézkedési terv konkrét eseteket és személyeket is felsorol. Köztük a Caritas svájci képviselőjét JÁNOS fedőnéven, illetve a HEBE-akciónak keresztelt megfigyelési műveletet, amelynek megnevezett célszemélye Hebe Kohlbrügge, a Holland Református Egyház diakóniai szolgálatának főtávkára.

A veszélyes tartalmú nyomtatványokat nemcsak az állami könyvtárakban és magánszemélyeknél kutatják fel, hanem a parókiális és egyéb egyházi könyvtárak esetében is. A felfedezett ellenséges dokumentumokat jegyzékbe foglaltan kell átadni az Állami Levéltárnak. Az ifjúság vonatkozásában elrendelték, hogy meg kell akadályozni egyes ifjak, „antiszociális csoportokba, klubokba, szervezetekbe tömörülését”.

Feltevődik a kérdés, miért kerültek ezek az intézkedési tervek Dobri János dossziéjába? Noha külön nem térnek ki rá, az ifjak vallásos nevelése és a vallásos ifjak bármilyen önszerveződése is megfigyelés és üldözés tárgyát képezi. Akárcsak a velük való foglalkozás. Mivel

²⁷¹ Uo. 171–175.

²⁷² Lásd Molnár János, i. m. 198. o.

Dobri Jánost folyamatosan azzal vádolják, hogy nacionalista szellemben neveli a gyülekezet ifjúságát, ezért kerültek az intézkedési tervek, akciók jelentései az ő információs nyomozati dossziéjába, noha nyilvánvalóan neki semmi köze nem lehetett ikonfestők legális vagy illegális működéséhez, még kevésbé hivatalos előállításához, baptista ifjak vallásos összejöveteleihez vagy egy tömbház alagsorában berendezett, ifjak által látogatott állítólagos titkos szexklubhoz.²⁷³

1973 februárjában DUNCA IOAN ellenőrzésére, szándékainak lenyomozására intézkedési terv készül. Cabulea Traian alezredes, a 4. iroda főnöke és Onac Ioan őrnagy, főfelügyelő tizenhat pontba foglalt teendők megvalósítása révén látja biztosítotttnak a tervet. A legjellegzetesebbek: 1. PÉTER ANDRÁS informátor, célszemély közvetlen felettese rendszeresen fogja látogatni a parókián. 2. „Nevezett S. M.-et, aki 1956-ig informátor volt, de kizárták, mert nem volt már rá szükség, és aki tisztviselő a DUNCA IOAN vezette parókián, újra kell aktivizálni [...]”²⁷⁴ 3. „HORÁTIU társadalmi kapcsolatot, aki a Kolozs megyei egyházakat felügyeli,²⁷⁵ kioktatjuk, hogy a parókiaépítés iránti érdeklődés címén látogassa rendszeresen [...] elsődlegesen a vallásórák látogatottságáról gyűjtsön adatokat [...]. Törekedjen arra, hogy készítsen a jelenlegi imaházról alaprajzot, jelezve a helyiségek funkcióját és a behatolási lehetőségeket.” 4. „Török Józsefet és Péter György egykori elítéltet, a presbitérium tagjait tanulmányozni kell beszerzés végett [...]” 8. „A református egyházban meglévő, külföldre utazó információs hálózat tagjai ki lesznek oktatva, hogy elmenetelük előtt vegyék fel a kapcsolatot a célszeméllyel, megállapítandó, érdeklődik-e bizonyos személyek iránt, akiknek üzenetet szeretne küldeni vagy tőlük üzenetet kapni [...]”²⁷⁶ A 10. pontban lakásának lehallgatását tervezik, de úgy sejtik, hogy az nem lesz egyszerű, és emiatt egy nagyon agyafúrt trükköt terveznek: „[...] olyan tárgy beszerzéséhez folyamodunk, ami tetszik a célszemélynek, ezért becses helyen fogja tartani. A tárgyat átadjuk GABI ügynöknek, aki postán fogja elküldeni neki. A kolozsvári vámvizsgálat alkalmával a tárgyat kicseréljük egy hasonmással, ami el lesz látva a megfelelő technikai felszereléssel.” Az akcióért GABI (máshol GABY) tartótisztje, Peres Alexandru alezredes felel. GABItól a célszemély és családja külföldi kapcsolatairól is információt várnak. 15. Újra ZAMFIRESCU-t kérik kölcsön a Szucsáva Megyei Securitatétól, mert benne nagyon megbízik a célszemély. Utasítani kell, hogy vegye rá DUNCA IOAN-t, hogy látogassák meg BARTHA ügynököt az otthonában, aki DUNCA legitímabb kapcsolata, és akinek a lakását lehallgatják, így beszélgetésük ellenőrizhető. 16. „Annak megállapítására, hogy DUNCA IOAN és BARTHA kapcsolata milyen természetű.”

²⁷³ ACNSAS Fond Informativ I211500/5. 25–33., 36–60., 63–97., 105–109., 114–115.

²⁷⁴ Az S. M. monogram téves, ahogy az Pop Alexandru alezredes jelentéséből kiderül: „1971. szept. 16-án kapcsolatba léptem nevezett Schindler Erzsébettel, a kerekdombi református parókia tisztviselőjével, a Securitate volt informátorával. [...] Nevezett a következőket közölte: dr. Dobri Jánost 3-4 éve ismeri, amióta együtt dolgoznak. [...] tevékenységében és eszméiben semmi gyanúsát eddig nem tapasztalt. [...] Schindler Erzsébetet figyelmeztettük, hogy az elhangzottakat tartsa meg magának. Megígérte, hogy tiszteletben tartja figyelmeztetésünket, mert ő munkásszármazású párttag, nyugdíjas, és antifasiszta tevékenységért kiemelt nyugdíjat kap. Biztosított bennünket, hogyha különleges problémákat észlel az általunk felvetett kérdésekkel kapcsolatban, értesíteni fogja szerveinket Onac Ioan elvtáron keresztül, akit régóta ismer. A beszélgetés főleg magyar nyelven folyt Onac Ioan őrnagy elvtárs jelenlétében.” Uo. 159–160.

²⁷⁵ A korszak kolozsvári vallásügyi felügyelője Hoinărescu Tepeş, a fedőnév nagy valószínűséggel rá vonatkozik.

²⁷⁶ A terv több pontját kritizálja a készítő feljebbvalója (az aláírás alapján feltehetően Dumitrescu Dumitru alezredes), a legélesebben az idézett részt, így: „Milyen hálózat? Hova külföldre? Annaira ostobának hiszik, hogy nem fog gyanút?” Eredeti szöveg: „Care rețea? Unde în exterior? Credeți că este atât de prost și el nu se gîndește?”

tű, különös tekintettel egy esetleges együttműködés lehetőségére a SNAGOV-vonalon, fel kell használni az I. ügyosztály 2. irodájának informátorát, LAURENTIU FLORINT.²⁷⁷ Az lesz a módszer, hogy elküldjük az informátort és a célszemélyt BARTHA lakására, azzal az ürüggyel, hogy járjon közben az informátor könyvének publikálása ügyében, amelyet az a Kriterion szerkesztőségébe küldött.”

A feljebbvaló elégedetlen a tervezettel, mert szerinte ez az ügyosztály „legfontosabb akciója”, és a „dosszié feldolgozása nincs a művelti helyzet szintjén”. Javaslatai azonban megismétlik a tervezetben lévőket, rövidebb határidőt szabva a végrehajtásra. Az intézkedési terv későbbi kiegészítései arról tanúskodnak, hogy a terveket csak részben valósították meg. Nem szereltek lehallgatót sem a lakásba, sem az imaházba, noha újból és újból leírják a telepítés szükségességét. A presbiterek beszervezését sem hajtották végre – egy kivétellel, annak sem látták sok hasznát –, nem tudni, miért. Amit megvalósításnak lehet nevezni, az újabb informátorok DUNCA mellé állítása, illetve egy megrovás 1974-ben, amelynek eredményeképpen egy darabig „meghúzta magát”.

Az 1972–1977 közti periódusban három informátor „emelkedik ki” a feljegyzések számát illetően: ARTUR 17, NAGY GEZA 15 és IMRE 14 szövege található a DUNCA IOAN-dosszié 5. kötetében. Tartalmilag viszont nem feltétlenül a legtöbbet jelentő a legadatdúsabb.

ARTHURt tartótisztje rendszerint az OLGA találkahelyen fogadja, kétszer az utcán, egyszer pedig a tartótiszt lakásán beszélgetnek. A feljegyzések általában rövidek, kivétel az, amelyik Kiss Antalnak, az informátor egykori évfolyamtársának, a jugoszláviai Stamora-Moravica református lelkészének látogatásáról készült 1972. július 18-án. A feljegyzés sokrétű információt tartalmaz, nemcsak Dobri Jánosra vonatkozót. A személyes kapcsolatok terén Kiss furcsállotta, hogy a nagyváradi Eszenyei Béla alig akart szóba állni vele, s lelkére kötötte, senkinek ne mondja el, hogy találkoztak. Nagy Gyula kolozsvári püspököt Nyugaton jó lelkigondozónak, de gyávanak tartják, Papp László nagyváradi püspököt marxistának. Szabályár Kornél nagybányai esperessel az ausztriai Oberwartban találkozott. Gyenge Imre ausztriai püspök félrehívta, és figyelmeztette: „vigyázz, mit mondasz ez előtt az ember előtt”. Kiss találkozott évfolyamtársain, Csutak Csabán, Molnár Dezsőn és Sántha Pálon kívül Mihály Károllyal, Nagy Andrással, Dobri Jánossal, Imre Lajossal és Krizsovánszky Jenővel. Ez utóbbit meghívta Jugoszláviába. A jugoszláviai lelkészek szeretnének testvéri kapcsolatot létesíteni az RRE-vel, de a két püspök elutasítólag reagált közeledésükre. Kiss azért kelt útra Erdélybe, mert barátja, egy szerb állatorvos oda készült gépkocsival, s kihasználta az alkalmat. A jugoszláviai belpolitikáról azt mondta, sok a baj, a horvátok függetlenséget követelnek, a nacionalizmus sokba kerül, sok pénzt elvisznek a tagköztársaságok külön intézményrendszerei. Viszont a munkanélküliséget úgy oldják meg, hogy kiengedik őket Nyugatra dolgozni. Onac tartótiszt nem tulajdonít nagy jelentőséget a jugoszláviai magyartól szerzett információknak, azokat a Központba küldött „bulletin”-ben ajánlja hasznosítani. Szintén külföldiekre vonatkozik az 1973. június 21-i feljegyzés is, amelyben Kóczián János és Bókai (belyesen Bóka) András ma-

²⁷⁷ A jelzett ügynöknek egy feljegyzése szerepel a dossziében, épp erre írta fel Dumitrescu alezredes, hogy Dobrinak INYD-t kell nyitni. Az 1970. szept. 7-én kelt irat arról számol be, hogy Koncz Rudolf 85 évesen elhunyt marosvásárhelyi tanár kolozsvári temetésén az ügynök találkozott Dobrival, akit a szovjet fogságban ismert meg közelebbről, és akivel azóta nem találkozott. (Tehát nem kolozsvári FLORIAN LAURENTIU?) Terveiről beszélve Dobri elmondta, hogy a temetés után többhetes székelyföldi körútra készül. Fentnevezett alezredes ezért arra utasítja Onac Ioan őrnagyot, nézzen utána, kiket látogatott meg.

gyarországi lelkészekről informál. Érkezésükről Dobri értesíti, az ő lakásán találkozik velük. A tartótiszt megállapítja, hogy a két Baranya megyei lelkész viselkedésében semmi gyanúsat nem tapasztaltak. Hebe Kohlbrügge 1973-as látogatásáról is kihallgatják, ezúttal arról a tervről, hogy öregotthont létesítsenek holland segítséggel nyugdíjas lelkészek számára. A Nagy Gyula püspök és Gábri Sándor kerületi tisztviselő jelenlétében lefolyt tárgyalás nem hozott döntést, ARTHUR feladata a fejleményekről informálni a szerveket. (*Hogy ehhez a jelentéshez Dobrinak mi köze, nem derül ki.*) ARTHURral ellenőriztetik, milyen a célszemély lelkiállapota megrovása után, ám Dobri panaszkodik, hogy kellemetlenségei lettek volna az állami szervek részéről. Az 1975-ös györgyfalvi lelkészválasztásról a Nagy István hídelvei lelkésztől hallottakat adja tovább ARTHUR. Nagy úgy tudja, az esperesség Dávid Lajost, a három éve nyugdíjazott főjegyző fiát szerette volna odahozni, de senki sem tudja, miért, Dobri János közbeavatkozott.

Antal József az ő akciója nyomán került Györgyfalvára ARTHUR szerint, noha nevezettről holland források megjegyezték, nem vette komolyan a tudományos munkát, míg ösztöndíjas volt. Lelkeszi főjegyző volt Antal az udvarhelyi egyházmegyében, senki nem érti, miért akart Kolozsvár közelébe kerülni. A tartótiszt megjegyzi, semmilyen jelzést nem kaptak Antalra vonatkozóan Hargita megyéből, ARTHUR tartsa rajta a szemét, és PÉTER ANDRÁSt is mellé rendelik. Ugyanő azt is megjegyzi, hogy Nagy Istvánt általános információs felügyelet alatt tartják. A kerekdombi református fiatalok két ilondai kirándulásáról is informálnia kellene ARTHURNak, de ezek a feljegyzések használatos adatokat nem tartalmaznak. A többi feljegyzés a Dobriék családi állapotával kapcsolatos információkat közöl, illetve a kerekdombi szolgálatokra vonatkozik.

A Securitate ugyanis egyik feladatul adta ARTHURNak, hogy ha felkérlik, szolgáljon Kerekdombon, és figyeljen. Ezek közül az egyik jelentés kommentárja azt sejteti, Péter György presbitert, aki a Duna-csatornánál együtt volt kényszmunkán Dobrival, megfigyelik, majd beszervezik BATRINUL (Öreg) fedőnéven.²⁷⁸

NAGY GEZA (másik fedőneve KISS ISTVÁN) rendszerint Onac Ioan tartótiszt lakására jár, de előszeretettel találkozik vele közkedvelt vendéglőkben (Metropol, Continental). Terjedelmes, egy oldalnál leggyakrabban hosszabb, egyéni hangvételű, elemzésekkel átszőtt, néha retorikai fogásokkal nyomatékosított feljegyzéseit érezhető élvezettel írja. Nincs személyes kapcsolatban Dobri János célszeméllyel, közvetett, általa gyakran rosszindulatúan interpretált forrásokból táplálkoznak irományai. A feljegyzések készítésében gyakran ő a kezdeményező. Abból az alapállásból közelíti meg a témáját, hogy ő az állam embere, ezt kül- és belföldön bizonyos, a román államrendszerrel szemben ellenséges körök tudják, és ezért betartanak neki. Ő ennek ellenére kitart, és információival segíti állami támogatóit. Példaként két jellemző feljegyzése:

1973. szeptember 10-én kudarccal végződött hollandiai kiküldetéséről számol be. Augusztus 31-én Gálfy Zoltán és NAGY GEZA Bukarestbe utaznak repülővel. (*Vö. BIBLIOTECARUL párhuzamos jelentésével.*) Székely Károly bukaresti lelkész lakása előtt Hebe Kohlbrügge épp kipakol a kocsijából, tehát tudomást szerez otlétükről. Iróniával adja elő, hogy abszurd módon Hebét Kovásznán, szívkörházban kezelték két hétig, noha korábban epe- és májproblémákkal bajlódott. Otlétét, szerinte, inkább az magyarázza, hogy „vélet-

²⁷⁸ Uo. 144–145. Feltehetően ez a fejlemény magyarázza, hogy Péter György, noha korábban lelkes támogatója volt Dobrinak, egy idő után ellene fordult. Péter György kazánkovácsot (1911–) 1959. 08. 18-án tartóztatták le, 8 év börtönre ítélte a kolozsvári katonai bíróság igazgatásért, Szamosújváron és Petipráván raboskodott. 1962. 10. 04-én a 772-es dekrétummal kegyelmet kapott.

lenül” Juhász Istvánt is épp akkor épp abban a kórházban kezelték.²⁷⁹ NAGY GEZÁt és Gálfy-t a Vallásügyi Államtitkárságon azonnal fogadták, és „elég hosszú és nagyon szívélyes” beszélgetést folytattak a VÁ alelnökével. Kijöve beleütköztek a fogadásra várakozó Hebe Kohlbrüggebe, Székely Károlyba és a velük lévő megnevezetlen vallásügyi felügyelőbe. „Szerencsétlen találkozás volt, mert Hebe szemtanúja lehetett alulírott és az államtitkárság jó kapcsolatainak” – kesereg az ügynök. Azt is megtudhatta Kohlbrügge, hogy ő is tagja a Hollandiába készülõ delegációnak. Megígérte, hogy intézkedik vízumügyben. Minthogy az útlevelek elkészültét csak négy nap múlva ígéri, NAGY GEZA ügynök és Gálfy professzor leutaznak a tengerpartra. *(Erről a négy napról egy szó sem esik többet, Gálfy bele sem írja a jelentésébe!)* Szeptember 5-én reggel közlik velük, hogy a holland vízumok 6-án érkeznek az ügynöké kivételével, aki állítólag nincs a meghívottak listáján. A VÁ alelnöke, Sorin igazgató és Gross főfelügyelő azonnal intézkednek, behívják az ügynököt, s közlik vele, hogy Kohlbrügge machinációjáról van szó. Bosszúképpen utasítják az aradi metropolitát, hogy ne fogadja az épp hozzá készülõ hollandot. Az alelnök azt is közli, hogy „a kisasszony nincs mit keresen többet nálunk, megint elkövetett több hülyeséget is”. *(Ennek ellenére továbbra sem utasítják ki az országból.)* Papp László nagyváradi püspök a delegáció vezetője, a VÁ utasítására meghallgatást kér a holland rendkívüli és meghatalmazott ügyvivőtől, megfenyegetve őket, hogy az amszterdami gyűlésen be fogja jelenteni, hogy a delegáció egy tagja nem kapott vízumot. Ennek ellenére és az alelnök külön közbenjárására csak 7-én reggel kapják meg az útlevelet a vízumokkal, és ötven perccel a gép indulása előtt indulhatnak taxival a reptérre. NAGY GEZA kivételével, akiről továbbra sem rendelkezik Hága. A delegáció távozása után a VÁ alelnöke biztosítja az ügynököt, hogy a történetek „nem kisebbítik az Államtitkárság szemében az ő érdemeit, sőt, az Államtitkárság bizalma a fontos, nem pedig Kohlbrügge kisasszonyé. Megígéri, hogy szept. 9-én, az ünnepségek után, délután, meglátogatja a forrást Kolozsváron, ezzel is bizonyítva az Államtitkárság rendületlen bizalmát iránta azok előtt, akik lehet, most kinevetik a kudarc miatt.” Az ügynök öt pontba foglalja az alelnökkel folytatott megbeszélések summáját:

1. A vízum elnyerésének megakadályozása egyértelműen Kohlbrügge kisasszony műve. Vagy Juhász István tanácsára tette azt, vagy hirtelen elhatározásból, amikor megpillantotta az ügynököt az államtitkárságon, bosszúból azért, hogy a kisasszony utódját, Weelle urat az ügynök összehozta a szocialista országok vallási vezetőivel az RVSZ 1972. novemberi hamburgi közgyűlésén.

2. Jan Dengerinck, az amszterdami Szabad Egyetem kurátora, kiszivárogtatta, hogy míg Hollandiában tartózkodott, folyamatosan érkeztek az ügynök rendszer iránti elkötelezettségéről hírek Romániából. Sok jel utal arra, hogy ezek a hírek Kohlbrügge kisasszony kapcsolatain keresztül terjedtek.

3. A kisasszony be akarta feketíteni az ügynököt a VÁ előtt, azt mondván a felügyelőknek, hogy kinnléte alatt Wurmandot dicsérte.

²⁷⁹ A történetre az érintett így emlékszik: „Juhász és felesége meghívtak magukkal együtt egy szanatóriumba, ahol nyugtunk lehet [...] A Kárpátok lábainál feküdt, gyönyörű helyen, sorra bukkant fel egyik jó barát a másik után, a legnagyobb nyugalomban lehettünk együtt. Juhász nagyon jó viszonyban volt a főorvossal. [...] A Securitaténak semmi nyomát nem észleltük az alatt a két hét alatt, de amikor Juhász és felesége egy év múlva újra a szanatóriumba ment, már volt ott egy szekus, és miután egy hétig kerülgette őket, egyszer csak kifakadt: »Mikor jön már az a nő?« De »az a nő nem jött.« In: Hebe Kohlbrügge: *Kétszer kettő néha öt.* (magyar fordítás) 144. o. A vízumügyre nem utal visszaemlékezéseiben.

4. Székely Károly elmondása szerint a kisasszony szombaton másodszor is bement a holland követségre, amikor a tisztviselők szabadnaposak. Ezek után az ügyvivő úgy beszélt az ügynökről, mint egy „ügyről”, amivel kapcsolatban konzultálnia kell Amszterdammal.

5. A kisasszony romániai látogatásának célja a püspökségről küldött levelekkel az, hogy bizonyítsa otthon, továbbra is bírja az erdélyi egyház bizalmát, noha a fővárosban pozíciót veszített.

Onac őrnagy bizonyítottan látja, hogy a kisasszony a holland kémelhárítás szolgálatában áll. A feljegyzés adatait BIBLIOTECARUL, TISZA és más ügynökök információival is össze fogják vetni. Ajánlja Hebe Kohlbrügge felvételét a nemkívánatos személyek névjegyzékébe.²⁸⁰ A feljegyzés másolatát IULIAN célszemély információs nyomozati dossziéjában és NAGY GEZA informátor személyi iratgyűjtőjében kell elhelyezni. Noha Dobri János neve nem merül fel benne, Juhász István és Hebe Kohlbrügge kapcsolataként kiemel egy feljegyzésmásolatot.²⁸¹ Az ügynök expozíciója világos célt szolgál. Egyrészt felmutatni azt a harcot, amit ő vív Románia ellenségeivel, másrészt a megaláztatást, amit ezért el kell szenvednie, harmadrészt az állam rendületlen bizalmát ő iránta.

NAGY GEZA 1977. november 15-én kelt feljegyzése viszont már teljes egészében DUNCA IOAN/Dobri János célszemélyre koncentrál. „Rendkívül tehetséges szervező. [...] Kerekdombi lelkész minőségében három területen mutatkozik meg a tehetsége: a gyülekezet, mindenekelőtt az ifjúság megszervezése. [...] Behatolt fia által a jelenlegi teológiai intézetbe, létrehozott egy csoportot, akik önkéntes munkát vállalnak, mind a frissen megkezdett templomépítésben,²⁸² mind a diaszpórában, ahol szükség van rá. [...] A legintenzívebben azonban a kolozsvári esperesség és egyházkerület keretében tevékenykedik. Itt úgy irányítja a dolgokat, hogy majd minden lelkészválasztás győztese az ő protezsztálja. [...] ma ott tartunk, hogy nem nagyon történhet semmi városi, megyei, de akár erdélyi szinten, ahol ne kellene számolni az ő szervezetével. Mi a célja ennek a szervezetnek? Mindenekelőtt természetesen az ő elveinek érvényesítése mind a gyülekezetekben, mind a kerületben.” NAGY GEZA szerint mindez nem a célszemély hatalmát, hanem a lelkési kar szerveztelenségét bizonyítja. Kaotikus állapotok közt egy maroknyi jól szervezett csoport érvényesíteni tudja az akaratát. A végső cél nem annyira a személyes karrier, Dobri tisztában van azzal, hogy az ő priuszával nem juthat magasra. Barátját, Juhász Istvánt támogatja, „akit gyerekkorától püspöki ambíciókra neveltek”. Nagy Gyula már évek óta emlegeti közeli visszavonulási szándékát, miközben Juhász bizalmas körökben az ő „harmadik feltámadásáról” beszél. Dobri már most szervezi Juhász püspökké választását. Juhász viszonzásul külföldi kapcsolatai révén a „kommunizmus mártírként” reklámozza barátját, ami anyagi haszonnal jár. Nemcsak a protestáns, hanem a görög katolikus segélylistákon is szerepel, a lakása tömve van olyan dolgokkal, amelyek a többség számára luxuscikknek számítanak. Olyan ravasz, hogy a külföldi pénzből tervezett parókiaépítéssel kapcsolatban világgá kürtölte, az állam akadályozza annak megvalósítását, miközben ő maga késleltette az építkezést azért, hogy ne kelljen be-

²⁸⁰ Az útleveleket általában a megyei kirendeltségeken intézték, viszont több jel utal arra, hogy hivatalos külföldi kiküldetések esetében az útlevelet a fővárosban kézbesítették, indulás előtt, miután megkapták az állami szervek utolsó instrukcióit. A feljegyzésben név szerint szereplők és a már beazonosított fedőnevek egybevetéséből az sejlik, IULIAN Juhász István célszemély, TISZA pedig Székely Károly bukaresti lelkész fedőneve lehet.

²⁸¹ Uo. 172–174.

²⁸² A dossziében ez az első jelzés, hogy a hét éve húzódó építkezési terv valósággá vált.

költöznie az új parókiára. Ugyanis ha ő onnan nyugdíjba megy, ki kell költöznie, de hova. Mert ha beköltözött, a jelenlegi egyházi lakását fel kell adnia. Ezt az információt (*Dobri ravasz cselét*) pedig nem kisebb személyiségre hivatkozva hitelesíti az ügynök, mint Wilhelm Niesel, az RVSZ volt elnöke.²⁸³ A retorikai felépítettség ebben a feljegyzésben is tetten érhető. A bevezetőben feldicséri a célszemélyt, hogy aztán annál veszélyesebbnek tűnjön, mert tehetségét gonosz célra pazarolja. Ismételt kérdéseivel („Mi a célja ennek a szervezetnek?”; „Mi a célja (*Dobrinak*) mindezekkel?”) exponálja a sötét jövőt, a magyar irredenta-nacionalista magatartás fenntartását az erdélyi magyarság körében, amit itt szó szerint nem mond ki, de egyéb feljegyzésekben az ominózus kifejezés is sűrűn szerepel. A pillanatnyi szándék ezen elvek érvényesítése, a távolabbi ennek egyház-politikai támogatást szerezni Juhász István püspökké választásával. NAGY GEZA Dobri János démonizálásában odáig megy, hogy a Torda melletti Harasztos lelkészválasztásának megghiúsításával is őt vádolja. Mivel egyik pályázó sem volt a kedve szerint való, tudatosan úgy rendezte egyházmegyei megbízottként a választást, hogy azt utólag meg kelljen semmisíteni – állítja NAGY GEZA ügynök. (1977. december 12-i feljegyzés.)

IMRE IOAN feljegyzései kettő kivételével szűkszavúak, de nem információszegények, gyakran adnak intézkedési ötletet a tartótisztnek. Az első feljegyzés kivétel, egynapos autótutat ír le. 1973. október 21–22-én Dobri János gépkocsijával utaznak, de mivel a tulajdonosnak nincs jogosítványa, a püspökség sofőrje, Halmágyi Sándor vezet. Dobri kettős szívességet tesz, miközben régi ismerősével, Benedek Géza kovásznai főorvossal is találkozik: Juhász Istvánt Nagyszebenbe viszi, az ügynök hűgát pedig a Bákó megyei Lujzikalagor (Valea Seacă) csángó faluba utaztatják, frissen végzett orvos, és odahelyezték. Az út leírásának egyetlen következménye, hogy a Kolozs MS Benedek Géza felől érdeklődik Kovászna megyei kollégáinál, és meg is érkezik a hivatalos válasz, hogy Benedek Géza nem tagja a hálózatnak.²⁸⁴ A másik, 1973. november 20-án kelt feljegyzésben IMRE leleplezi önmagát: „Augusztus 1-jével átvettem a kerekdombi egyházközség kántori, óradíjjal fizetett félnormás állását.” (NAGY GEZA egyik jelentéséből megtudhatja a Securitate, hogy az esperesi titkári fizetés kicsi. A titkár azért vállalta el a kántori állást, mert lakást vásárolt Kolozsváron, a részletfizetések miatt nagy könnyebbséget jelent a kántori jövedelem.) A háromoldalas szövegben leírja, hogy a kántori szolgálaton túl könyvel is. A perselypénzt és a hívek adományait viszont Birizdó József gondnok veszi át nyugta ellenében, átadja neki, és ő könyvelés után a pénzt befizeti az egyházközség bankszámlájára. Dobri ígéhirdetésében semmi olyasmit nem talált, amit nacionalizmusnak lehet nevezni vagy interpretálni. Előszóval bírálja azt a keresztyén magatartást, amely csak szavakban, nem pedig tettekben mutatkozik meg. A 2500–2800 lélek számára feltétlenül szükséges egy gyülekezeti központ megépítése, egyelőre a tervezés folyik, de a külföldi beígért segély mellett már a gyülekezeti tagok is összeadtak néhány ezer lejt, anélkül, hogy meghírdették volna a gyűjtést. Megemlíti az udvaron felállított, később állami beavatkozásra felszámolt pingpongasztalt, amit a környékbeli gyerekek előszóval kihasználnak, nemcsak a magyar, hanem a környékbeli román gyerekek is. Onac Ioan őrnagy megdicséri a forrást: „Személy szerint igen helyesnek tartom IMRE IOAN reaktivizálását és a célszemély mellé rendelését. A feljegyzés tartalma bizonyítja, hogy az informátor

²⁸³ Uo. 304–306.

²⁸⁴ Uo. 179. Kovászna MS 13/PC/001146/1973. 12. 01. sz. átirata a Kolozs MS-nek. Aláírja Aulik Alexandru ezredes, az MS főnöke, és Cerghizan Ștefan őrnagy, az I. ügyosztály vezetője.

reális adatgyűjtési lehetőséggel és fejlett megfigyelőképességgel rendelkezik.”²⁸⁵ 1974. április 30-án beszámol Dobri megrovásának külső körülményeiről, ami persze csak az utókor számára érdekes. IMRE esperesi titkárként átvette a telefonos felszólítást, hogy Dobri jelenjen meg a Securitatén. Szintén telefonon közölte a „meghívást” a célszeméllyel és az esperessel is. A szervezetet nyilván az érdekelte, ami ezután következik. Április 24-én Dobri közölte az esperessel, hogy előző nap két civil szekus érdeklődött a katekézistről, a pingpongasztalról, a külföldi kapcsolatairól. 20–25 percig tartott az „egész”. IMRE szintén érdeklődött Dobritól, és neki is ugyanazt mondta. Azt is hozzátette, hogy intézkedett: a pingpongasztalt zárják be a raktárba. Hogy ez tényleg meg is történt, arról IMRE saját szemével meggyőződött. (*A feljegyzéssel kapcsolatos intézkedés, hogy DRAGAN VALER informátort is megbízzák Dobri „felügyeletével”, aki a megbízást végre is hajtja.*) Két feljegyzés Péter György presbiter és a lelkész közti kapcsolat megromlásával foglalkozik, ami IMRE szerint a presbiter agyér-elmeszesedésének következménye. A tartótiszt javasolja: a BATRINUL fedőnevű ügynököt alacsony szellemi képességei miatt zárják ki a hálózatból, ami meg is történik, de „kizárt informátorként” is foglalkoztatják időnként. A felsoroltakon kívül az ünnepi alkalmakról számol be IMRE (*karácsony, húsvét, agapék*), kik szolgáltak (*ebből is kiderül, hogy ARTHUR ügynök Sántha Pál nyugdíj-intézeti igazgató, s hogy Dobrin kívül Juhász István és Nagy József nyugdíjas teológiai tanár is megfigyelés alatt áll*), hányan vettek részt, s 1975 húsvéta után ACM (?) eszközzel is ellenőrizni fogják Dobrit a munkahelyén. IMRE életében ekkor változás történik, előlép a teológiai intézet titkárává, Dobritól közölt feljegyzései megtrikálnak.

DRAGAN VALERnak, aki rendszerint a munkahelyén találkozik a tisztekkel, mindössze nyolc feljegyzése szól Dobriról a jelzett periódusban. Ha ezt az opis-számhoz viszonyítjuk, ami az 1976. október 28-i jelentésen 89, megállapítható, hogy az egyház magas rangú világi vezetőjének ügynökként nem a kerekdombi lelkész a fő feladata. Az alaphelyzet az, hogy Dobri keresi meg, és valamilyen intézkedésre, befolyásolásra kéri, vagy az informátort hívják meg Dobri lakására, s ott a „püspökellenes” csoport megpróbálja meggyőzni egy általuk jónak tartott megoldás támogatására. Természetesen Dobri a kerekdombi építkezés kérdésében keresi fel gyakrabban. Ezekből az eddigiekhez képest új információ, hogy Dobri 1972 nyarán személyesen járt Bukarestben Fazekas Jánosnál, a román államtanács alelnökénél, aki odarendelte Dogarut, a Vallásügyi Államtitkárság elnökét is. Akkor elvileg engedélyezték az építkezést, 1973 őszén pedig Kolozsvárra fog érkezni Fazekas, és személyesen jár utána, hol akadt el a terv jóváhagyása. A kerekdombi lelkész úgy tudja, az ügy kerékkötője a helyi felügyelő, Hoinărescu Tepeș, aki kijelentette, hogy amíg rajta múlik, magyar templomot nem építenek Kolozsváron. DRAGAN VALER megkérdezi Dobrit, tudja-e bizonyítani az állítását. A lelkész azt válaszolja, nem tudja, de a tények önmagukért beszélnek: mindenféle román nyelvű kultikus hely épült Kolozsváron az utóbbi időben, még pünkösdistá is, de magyar nyelvű egy sem. Érdekes, máshol fel nem bukkanó információt közöl DRAGAN Tókes Istvánról. Utóbbi többször panaszkodott, hogy nehéz együtt munkálkodnia Nagy Gyula püspökkel, mert miközben sokszor a legcsekélyebb rugalmasságra sem képes, máskor az egyik nap elhatározott döntéssel homlokegyenest ellenkezően cselekszik másnap. Ennek ellenére őszintén támogatja, mert akik Nagy Gyula ellen dolgoznak – Juhász, Dobri, Nagy Géza, Cs-

²⁸⁵ Uo. 161–162., 164–166. Az új kántor Kovács Gyula esperesi titkár. Az őrnagy értékelése szerint egy darabig szünetelt mint informátor. Jelentéseit a BATRINUL fedőnevű presbiter-informátor megfigyeléseivel tervezik ellenőrizni. Bővebben lásd a SZEE III. kötetben a vonatkozó esettanulmányt.

tak Csaba –, azok őellene (*mármint Tőkés István ellen*) is dolgoznak. Ha a püspök távozik, neki is távoznia kell (1974. május 16.). Ugyanezzel a dátummal másik feljegyzést is ír DRAGAN, arról a megbeszélésről, amire április 20-án invitálta Dobri. A kerekdombi lelkész lakásán Juhász István és Nagy Géza várják. Kérésük, hogy a teológiai könyvtári állásra a városi könyvtár alkalmazottját, Pop Erzsébetet helyezzék, aki 17 évi könyvtárosi tapasztalattal rendelkezik. A teológiai intézet a VÁ közbenjárására ugyanis Schindler-Botos Erzsébetet akarja felvenni. Jelzett hölgy soha életében nem dolgozott könyvtárban, dolgozni sem nagyon dolgozott, ahogy rá akarták szorítani a munkaidő betartására, betegnyugdíjba menekült. Spekulációból élt és él ma is. Juhász arra kéri DRAGAN VALERT, csak telefonáljon Rapp rektornak, hogy szavastassa meg mindkét jelöltről a szenátust. Biztos benne, mindenki Popra és nem Schindlerre fog szavazni. DRAGAN Tőkés Istvántól kér információt, aki tudatja vele, hogy a Vallásügyi Államtitkárság nagyon határozottan támogatja Schindlert. Ezért az ügynök csak átvitt értelemben, nevet nem említve figyelmezteti a rektort, hogy vigyázzon, nehogy olyan valakit alkalmazzanak, aki II. fokú rokkantnyugdíjas, mert az törvénytelen. A tartótszti kommentár nem utal magára a témára, intézkedésként javasolja, hogy Dobri lakásába újra szereljenek „speciális eszközöket”.²⁸⁶ 1975. november 22-én a Dobri lakásán Juhász István arra próbálja rávenni DRAGAN VALERT, hogy az udvarhelyi egyházmegye esperesválasztását fogadtassa el az igazgatótanáccsal, ismerjék el esperesnek Hegyi Istvánt. Dobri ebben a kérdésben a püspöknek ad igazat, szerinte Hegyi le kellene hogy mondjon, és „normális választást kellene tartani”. DRAGAN, szerint kizárt, hogy az igazgatótanács egy, a Vallásügyi Államtitkárság által is jóváhagyott határozatot visszavonjon. Amennyiben Hegyi és barátai annyira rátermettek és befolyásosak, vegyék rá a Vallásügyi Államtitkárságot a jóváhagyás visszavonására. DRAGAN úgy tűnik, a Securitate által már ismert információkat közöl, saját szemszögéből és saját tevékenységét igazolva, ugyanis kommentárt nem fűznek hozzá.

Dobri utolsó aktív évtizedében (*1985-ben nyugdíjazták*) jól megválogatja, kinek mit mond, mert az, aki a legtöbb feljegyzést készíti róla, személyesen semmilyen kapcsolatban nem áll vele. KISS ISTVÁN néven jegyzi rosszindulatú, gyanakvó, ártó szándékkal készített 24 írását a korábban rendszerint NAGY GEZA néven jelentő informátor. Felesége, a kolozsvári esperesség titkárnője, többnyire megnevezetten tőle származnak az információk. Messze mögötte marad PÉTER ANDRÁS 15 feljegyzéssel, aki három alkalommal régebbi fedőnevét, a BALOG MARTONT használja. A reaktivizált Schindler Erzsébet BARTA I., BARTA S. és SIMIONESCU fedőneveken 9 szöveget ad át tartótszti-jének, ARTHUR 8 feljegyzést ír, NAGY IOAN és COOPERATIVA/SANYI hatot-hatot. BIBLIOTECARUL csak négyet, de külföldi útjairól szóló beszámolóit komoly hírértékkel bírnak. Egykori brassói iskolatársa, INCZE WALTER is megereszt néhány epés feljegyzést Dobriról, de úgy tűnik, őt már nem veszi komolyan a Securitate. Vegyük sorra a két leggyakrabban igénybe vett informátort, őket gyakran „használják” egymás ellenőrzésére is!

KISS ISTVÁN információinak célpontja Juhász István professzor, illetve az ő „klánja”. Ebben a csoportban tulajdonít komoly irányító és szervező szerepet Dobri Jánosnak. Ugyanakkor az ő koncepciójában (*amit a Securitate többnyire elfogad*) az agy Juhász, a kéz Dobri.

²⁸⁶ Uo. 197–198. Hogy Schindler kicsoda, az a korábbiakból kiderült, ugyanez nem mondható el Pop Erzsébetéről. A posztot, ahogy az az I. kötetben is megmutatkozik, Schindler Erzsébet kapta. Az sem világos, mikor voltak korábban speciális eszközök beszerelve a Kogălniceanu utcai lakásba, miért és mikor szerelték le. Egy évvel később a lehallgatók beszerelése még mindig csak terv, a DRAGAN VALER 1976. októberi feljegyzéséhez írt kommentár szerint.

Míg Juhász a háttérből tervez, csapattársai szövik a hálót. Őket külföldi kapcsolatain keresztül anyagilag is díjazza. A végső cél az egyházkerület vezetésének megkaparintása, hogy azt „magyar irredenta-nacionalista” eszmék szellemében irányítsák. A feljegyzések ezt a koncepciót igyekeznek adatokkal alátámasztani.

1978 júniusának nevezetes eseménye Gerrit Henk van de Graaf Kolozsváron tanult holland lelkész doktorálása. KISS állítása szerint Hoinărescu, a megyei vallásügyi felügyelő kéri fel arra, hogy a holland vendégeket fogadja, patronálja. Ám az informátor ezt csak sértődések és tiltakozások közepette vállalja. Bakafántoskodásával is a fenti koncepciót támasztja alá. Ő nem vállalhat semmit, a szerepeket Juhász már kiosztotta, csak azok lehetnek jelen a családján kívül, akik a klánhoz tartoznak. Különösen fájjalja Juhász sógorának, Tonk Emilnek, Dobri Jánosnak, Kozma Andrásnak, Cseh Zsoltnak, Szeghő Andrásnak és a „bethleni lelkésznek” (*Péter Miklós*) a jelenlétét. Duzzogásának tetőpontja, amikor azzal jelzi megalázó helyzetét, hogy noha Van Graaf csak tíz percet szentel neki, tőle várja köszönőbeszédének magyarra fordítását. Van Graaf ugyanis az alatt fogja Juhász Tamást meglátogatni Detrehemben, míg ő fordít. Minden „mellőzöttsége” ellenére fogadja az Utrechti Egyetem főtitkárát és a bukaresti holland attasét, tolmácsként minden rendezvényen fellép, sőt húsz percet tölt Schrotten főtitkár, Teofil kolozsvári érsek és Rapp Károly rektor exkluzív társaságában az ünnepséget követően. Ez némi elégtétel az informátor számára, hiszen nincs jelen senki a Juhász-„klánból.”

A Securitate számára fontos információ lehet az Adorján Kálmán volt zilahi, akkor türei lelkésszel kapcsolatos adat. Dobri János és Bóné Lajos 1978. június harmadik hetében kihívták az esperesi hivatalból Adorjáni Albert Kolozsvár-Pata utcai lelkészt. A helyzetből nyilvánvaló, nem bíztak a jelenlévőkben. Adorjáni Albert visszatértekor elmondta, hogy nyomást akartak gyakorolni rá, hogy ne fogadja el a Kolozsvár-Magyar utcai gyülekezet meghívását, maradjon a Pata utcában. Így Adorján Kálmán, az ő jelöltjük megkaphatná a Magyar utcai egyházközséget. Ugyanilyen, az informátor feleségén keresztül szerzett információ, hogy Cseh Zsolt kérte a püspöktől Dobri Andrást segédlelkésznek, de később meggondolta magát. Ezért Dobri János és Boné alapos fejmosásban részesítette Cseh Zsoltot, és előbbi le is mondott egyházmegyei tisztségéről. A felsorolt események Csutak Csaba szabadsága alatt történtek, Bóné espereshelyettesi funkcióját kihasználva. Dobri János befolyása azonban nem csökkent az egyházmegyeiben, KISS ügynök szerint. Csutak Csaba esperes semmit sem tesz Dobri megkérdezése nélkül. Nagy valószínűséggel nem közömbös az állambiztonsági szervek számára az sem, hogy miért „haragszik” a kerekdombi lelkész Kováts Gyulára, volt kántorára, a KEPTI jelenlegi főtitkárára. KISS szerint azért, mert Dobri kritizálta Kovátsot, hogy túlzottan lojális az állami szervek felé. Ez mind a vallásügyi felügyelő iránti magatartásában, mind az ún. ünnepi táviratok stílusában megmutatkozik. Kováts azzal védekezett, hogy tisztségénél fogva köteles a protokolláris szabályokat betartani. Dobri azonban nem fogadta ezt el, mondván: „[...] menj át akkor az állammal együttműködők táborába, Péntekhez és az egész esperességi pereputtyhoz”.²⁸⁷

1978. október 6-án tudomására hozza a hatóságoknak, hogy „az utóbbi időben Kolozsvár-Napocán a református egyház keretében aktivizálódtak az egzaltált-pietista, kvázi betánista elemek”. A szervező Dobri János, a szellemi vezér a nyugdíjas teológiai tanár, Horváth Jenő, a felélénkülés pedig Adorján Kálmán volt zilahi lelkész Türebe kerülésével

²⁸⁷ ACNSAS Fond Informativ I211500/6/15.

magyarázható. „Részletes tanulmányt” szándékszik írni, ezért személyekre lebontva értékeli a helyzetet. Dobri Jánosról leírja a máskor is említett, „zseniális szervező” arcképéhez illő dolgokat. A már szintén említett Pata utcai lelkészválasztást részletezi, amelyben bemutatja, hogyan működik Dobri. Az elsődleges terv szerint Adorjani Albert megy a Magyar utcába (*bivatalos nevén Lenin utca*), Adorján Kálmánt pedig behozzák a Pata utcába. Később a volt zilahi lelkész kolozsvári befolyása megnőtt, ezért változott a taktika, Adorjani marad a korábbi parókián, Adorján Kálmán egyenesen a kéttornyú templomba megy. KISS ügynök szerint azonban a lelkészválasztási propaganda beindult, azon már nehezen lehetett volna változtatni, így maradt az első változat. Mivel tartottak tőle, hogy Csutak Csabának más elképzelése is lehet, az esperes szabadsága alatt intézkedtek. (*Ezen a ponton ellentétbe kerül saját véleményével, miszerint Csutak Dobri totális befolyása alatt áll.*) Dobrinak sikerült befolyása alá vonni Tunyogi Cs. Lajos főgondnokot, aki elérte, hogy az igazgatótanács elrendelje, be kell tölteni a Pata utcai állást, sürgősen, s míg ez megtörténik, Adorjani Albert ott marad, és mindent elkövet Adorján Kálmán meghívásáért. Az adminisztratív folyamatok intézésével a szintén a „Juhász-klánhoz” tartozó Nagy Istvánt bízta meg Bóné Lajos espereshelyettes. Tunyogi a maga pártjára vonta Vásárhelyi János ügyvédet, a néhai püspök fiát, aki az ügynöknek kijelentette, hogy „magától értetődik, a jövőendő püspök nem lehet más, mint Adorján Kálmán”. A pietista-betánista kör, beleértve Horváth Jenőt is, már a jelenben is az ő „püspökként tisztelik Adorján Kálmánt”. Csutak, mivel Nagy Gyula püspök nem kedveli, kénytelen lesz elfogadni a kész tényeket, a felszínen maradáshoz nincs más esélye, mint engedelmeskedni Dobri akaratának. Horváth Jenőről majdnem semmit nem ír, hanem azt jelenti, hogy Levente fia, aki középiskolás, és Kozma András (tóközi gyülekezet) apjával azonos nevű fia bibliakört hoztak létre, ökumenikus jelleggel. A bibliakör teológiája: „nem az egyházi hitvallásos tradíció a fontos, hanem a személyes megtérés, a megtért ember szubjektív érzései. Az isten-tiszteleteket ezért elhanyagolják, és az »evangelizációra« helyezik a hangsúlyt. [...] A megtértek tökéletesebbnek hiszik magukat a »pogányoknál«. [...] Elvárják egymástól a kölcsönös bűnvallást. Ezért párokban a szomszéd szobába mennek, ahol valószínűleg térdén állva megvallják bűneiket, ily módon a tisztaság érzését visszaszerzik, azt, hogy tisztábbak más embereknél.” Azzal is vádolja a fiatalokat, hogy más gyülekezetek bibliakörén megjelenve „agresszív kritikát” gyakorolnak, felborzolva a kedélyeket. A Dobri Jánoshoz érkező nyugati énekeket magyarra fordítják, és gitárkísérettel éneklnek. Fülöp Dénesnek egy Szászrégenben tartott gyűlésen elhangzó, a jelenséget pozitívan értékelő felszólalásából tudja KISS, hogy nemcsak Kolozsváron „tértének” a jelzett ifjak, más városokba, gyülekezetekbe is eljárnak. Horváth Jenő amúgy korához képest „hihetetlenül agilis”. „Mi lesz jövőre, amikor a fia, Levente a teológiai intézetbe fog kerülni, és a megtértek kis közösségeit igyekszik majd ott is létrehozni [...]” – teszi fel az aggódó, sokat sejtető kérdést KISS ISTVÁN ügynök befejezésül.²⁸⁸ Az állambiztonságnak megtetszik a jelentés, és felkérlik, hogy készítsen „egy rövid tanulmányt azokról a misztikus-ellenzéki irányzatokról, amelyek az utóbbi időben uralják az RSZK-ban lévő Református Egyházat [...]”. Az 1978. december 13-án kelt „tanulmány” megszületését feltehetően az a fejlemény is siettetette, hogy a már előző feljegyzésben is igen veszélyesnek feltüntetett Adorján Kálmánt időközben megválasztották a kolozsvári Pata utcai egyházközségbe. A 12 gépelt oldalon tíz pontban kifejtett jellemzés a pietista felélén-

²⁸⁸ Uo. 32–35.

külést összekapcsolja a Juhász István vezette, KISS szerint a „Vécsi Szövetség”²⁸⁹ mintájára létrejött lelkészcsoporthal. Noha az egyesült csoport tagjainak a fele nem „megtért és újjászületett” lelkész, szükségük van egymásra. A Juhász-csoport ugyanis féltékenyen őrködik külföldikapcsolat-monopóliuma fölött, miközben a „pietisták” nem tudtak Juhászhoz mérhető személyiséget találni külföldi képviselőikre. A Juhász-csoport vezetője azonban túl idős ahhoz, hogy eséllyel pályázzon a püspökségre, míg a pietistáknak van egy rátermett jelöltjük Adorján Kálmán személyében. Ez az érdekazonosság jelenleg egységben tartja a két különböző társaságot. A tanulmány érdekessége még, hogy tényként beszél a püspök következő évi nyugdíjba vonulásáról. Állításait ő maga is túlzottnak érezkelheti esetenként, mert több ponton is odaírja, hogy bizonyítékai vannak arra, amit állít, illetve azzal zárja az egészet, hogy nem bosszúvágy és érdek vezérelte írás közben, hanem csak az, hogy „nyitott szemmel” jár a világban.²⁹⁰

1979. május 16-án felkérésre nyilatkozik a KISS ISTVÁN fn. informátor a Pata utcai és a Monostori úti lelkészi állások betöltéséről, de beállítására legalábbis homályos. Azt írja, hogy a türei lelkész „delegálása” a Pata utcába nem volt teljesen törvényes. Márpedig ha Adorján Kálmán helyettes lelkész volt Türen, a püspök hatáskörébe tartozik az áthelyezése. Miután „delegálták”, a presbitérium meghívása már törvényes, mondja ő, márpedig a korban érvényes státútum épp a helyben szolgáló lelkészt zárja ki a választásból, akár meghívás, akár többjelöltes választás útján történik az. Úgy tűnik, neki nem is ez a lényeg, hanem az, hogy a püspök Tunyogi Csapó Gyula főgondnok tanácsára döntött így, nem tudván, hogy valójában Dobri javaslatát legitimálja ezzel. A Monostori úti lelkészi állás betöltésénél hasonló módszert akarnak alkalmazni. Ott a jelölt Nagy Géza, Sáromberke lelkésze, Nagy András egykori teológiai professzor fia. Mintegy az előző fejtegetés folytatásaként az ügynök május 22-én Dávid Lajost ajánlja a Securitate figyelmébe a Pata utcai lelkészi állás betöltésére. A kerület erőviszonyait komplikáltabbá tette Tonk Emil nyugdíjas orvos főgondnökká választása. Ő Juhász sógora, Tunyogi, Dobri, Adorján Kálmán jó barátja, Dávid Lajos apósa. KISS szerint az ő megválasztásának fontos következményei lennének: „1. Tonk leválna Dobriról és társairól, rivalizálást és ellenségeskedést gerjesztve. 2. Tonk Emil pártjára kelne az egész Erdélyt behálózó Dávid család és rokonsága. 3. Adorján (*Kálmán*) elszigetelődne, párthíveinek száma csökkenne. 4. Megkezdődne a Dobri-klikk felbomlása. 5. Juhász István mozgásteret bezárulna, hiszen sógorának vejéről van szó. Ez pedig befolyással lenne kapcsolatára Dobrival. 6. A Dobri-klikt a fentiekből emelt fal venné körül. 7. Átrendeződés következne az új hatalmi központok körül. 8. Tonk nem továbbítaná Dobri ötleteit a kerület központja felé.” Sajnos a tartótiszti kommentárban csak annyi olvasható ki, hogy: „A variáns elemezve volt...”, de hogy milyen döntés született, az nem.²⁹¹

KISS Dobri János betegségéből is tökélet kovácsol. Szerinte a betegség az oka annak, hogy nem csinált botrányt, amikor kiderült, hogy Nagy Gyula 70 évesen nem kíván nyugdíjba menni. A betegség miatt vette át a kerekdombi építkezés irányítását Bóné Lajos, de

²⁸⁹ A Marosvécsen 1921. aug. 9-én tartott lelkészi találkozón létrejött szellemi műhely az egy évvel korábban alakult magyarországi Péceli Körnek a kunhegyesi memorandumban megfogalmazott eszméit, törekvéseit igyekezett erdélyi környezetben gyakorlatba ültetni (törpegyülekezetek összevonása, nagy gyülekezetek felosztása, zsinat szervezetének, egyházi törvények állami támogatás, egyházi adózás reformja, liturgia korszerűsítése, közalap, egyházfegyelem megerősítése). A [www.mek.oszk.hu/02100/02185/html](http://www.mek.oszk.hu/02100/02185/html nyomán) nyomán.

²⁹⁰ Uo. 42–53. Feltűnő, hogy a CE-mozgalom közismert vezetőjét, Visky Ferencet még utalásszerűen sem említi.

²⁹¹ Uo. 74.

nem ám barátságból, ő lesz Dobri utóda, véli az ügynök. A betegség viszont nem akadályozza meg abban, hogy lakása konspiratív találkozók színhelye legyen, és hogy „megbüntesse” Adorjáni Albertet, mert az ő telhetetlensége miatt nem kerülhetett be Kolozsvárra Adorján Kálmán: amikor nála tartják a kolozsvári lelkészek bibliakörét, ő nem vesz részt, és nem is áll szóba vele. Ungvári József tartótiszt kommentárja szerint a jelentés igazolja azoknak az intézkedéseknek az eredményességét, amellyel Adorján Kálmán környezetét akarják „szétzúzni”. KISS feladata is az, hogy Adorjáni Albert, Adorján Kálmán, Dobri János és Bóné Lajos közt nézeteltéréseket gerjesszen.

1979. szeptember 8-án újból az ügynök feleségének információi szolgáltatóknak alapot a vizsgálatra. A feljegyzés arra is utal, hogy korábbi, Dávid Lajosra vonatkozó javaslata nem volt nyerő. Ezek szerint Cseh Zsolt látta, hogy szeptember 4-én „egy dr. Nagy Géza egyetemi tanárból, dr. Dobri János kerekdombi lelkészből és Bóné Lajos mérai lelkész, egyházmegyei főjegyzőből álló delegáció jelentkezett dr. Csutak Csaba esperesnél, akiket, hogy zavartalanul beszélhessenek, saját lakásán fogadott”. Az informátor tudni véli, hogy Adorján Kálmánról lehetett szó. Másnap ugyanis Adorjáni Albert panaszkodott a fenti személyekre, hogy „új hullámokat kavarnak az egyházközségben”, noha megmondta nekik, hagyják abba, s várjanak „kedvezőbb időkre”. Ungvári tartótiszt odaírja, hogy az ügyben meg kell hallgatni PETER informátort is. 1979. szeptember 13-án BALOG MARTON informátor (aki azonos PETER ANDRÁSSal, hiszen a szövegből kiviláglik, ő az esperes) elismeri: fentnevezettek szeptember 4-én nála jártak, s aziránt érdeklődtek, hogy miért nem hagyták jóvá Adorján Kálmán megválasztását a Pata utcába, noha eltelte egy év azóta. BALOG azt válaszolta nekik, utoljára májusban kellett nyilatkoznia a Vallásügyi Államtitkárságon „Adorján helyzete és személyisége felől”, azóta semmit sem hallott az ügyről. Felkérték a delegáció tagjai, hogy járjon közben a jóváhagyás elnyeréséért.²⁹²

1979. október 18-án „jellemzést” kérnek BALOG MARTONTól Dobriról. A már untig lejegyzett életrajzi adatokon túl politikai „credója” újdonság: „becsületes állampolgár lévén jogom van a kritikai véleményre mindennapi életünkkel kapcsolatban”. Ezt a jellemzést a következő év március 12-én már PÉTER ANDRÁSként kiegészíti. A Pata utcai gondnok, Szócs felkérte Dobrit, bírja rá Adorján Kálmánt a lemondásra. Mire úgy reagált, neki semmi befolyása nincs az ottani folyamatokra, nem is akar ilyesmivel foglalkozni, teljesen igénybe veszi a templomépítés.²⁹³

1981 elején a kolozsvári egyházkerület lelkészi karának kedélyét egy sokféle szóbeszédnek okot adó eset borzolja. Jenei Tamás bákói és Dobri János kolozsvár-kerekdombi lelkészeket perbe fogják és elítélik okirat-hamisítás vádjával. Végül is mindketten megússzák felfüggesztett büntetéssel, illetve Jenei a „munkahelyen letöltendő 10 hónapi szabadságvesztéssel”. KISS két úton is közreműködik az ügyben. Egyrészt a Dobrinál tartott házkutatás elkobzott iratait „szakérti”. másrészt a feleségétől hallott információkat osztja meg a Securitatével. Az 1981. 04. 23-án kelt 321. sz. feljegyzésében több mint 30 oldalon elemzi a „Dobri János kerekdombi lelkész tulajdonát képező anyagot”, amit igen félrevezető lenne az eredetivel való egybevetés nélkül, csak az ügynök következtetései, értelmezése alapján ismertetni. Az 1981. 01. 09-i feljegyzés arról szól, hogy karácsony előtt megjelent az esperesi

²⁹² Uo. 86–87. Hogy pontosan mit mondott a májusi meghallgatáson, jelenleg nem tudni. Viszont az a tény, hogy „Adorjáni Kolumán református lelkész tevékenységének temperálását” mint érdemét említi a Securitate, eléggé elgondolkodtató. Vö. Molnár, 2008. 2. melléklet.

²⁹³ Uo. 85., 97.

hivatalban Dobri János egy bírósági átirattal, amelyben munkahelyi jellemzést kérnek róla. A hivatalos irat tartalmazza a munkahelyi szándékát, hogy vállalja Dobri János „átnevelését,” amennyiben az ítélet munkahelyen letöltendő szabadságvesztés lenne. Csutak Csaba esperes azon a véleményen volt, hogy ezt az iratot a presbitérium kell hogy kiállítsa. Meg is szervezte a gyűlést, amelyen ő maga elnökölt, és a nyugdíjas egyetemi docens, Nagy Géza volt a jegyző, hogy a törvény elvárásainak megfelelő határozatot hozzanak. A másik irat 1981. 03. 10-én arról szól, hogy valami furcsa dolog történt Dobrival, mert házkutatást tartottak nála. Ha annak oka felől érdeklődnek, úgy válaszol: valaki tanácsára hamis igazolást adott valakinek, „nincs jelentősége a dolognak”, csapdába csalták, és ő besétált. De mind ő, mind az esperes úgy tudják, valaki megpiszkálta az ügyet, egyébként semmi sem történt volna. Jenei Tamás az igazi áldozat, a moldvai sovinizmus áldozata, akit azért buktattak meg az autóvezetési vizsgán, mert nem tetszett a hatóságoknak, hogy a csángókkal, a fiatalsággal és a táncházzal foglalkozott. Pedig Székely Károly tanácsos figyelmeztette, „ne magyarkodjon”. Mire Dobri azt válaszolta volna: „Hogy felejtethné el egy református lelkész, hogy magyar, és hogy tehetné meg, hogy ne küzdjön a magyarok előrehaladásáért?”²⁹⁴ Dobri viselkedéséről PÉTER ANDRÁS is referál (1981. 02. 07. op. nr. 131.). Szerinte Dobri azt tapasztalta, hogy az ügyesség jóindulatot tanúsított iránta, de az ítéletet súlyosnak tartja, ezért fellebbez. Hogy a későbbiekben a perben mi történt, arról nem nyilatkozik.

A kolozsvári esperesség gyűlésén is szóba került egy 1981. május végi mérai temetés. A dossziében két feljegyzés szerepel a szomorú történetről. MIKLÓS ENDRE jelenti Juncu Mircea szekus hadnagynak, hogy egy általa név szerint nem ismert fiatalembert, aki a Bánságban katonáskodott, lelőve hoztak haza, s a szülőkkel azt közölték, öngyilkos lett.

²⁹⁴ Uo. 121–132., 136–138., 143–173. A Kolozsvár-Napoca bírósága által kiállított 1980/2076-os ítélet szerint a következő történt. Jenei Tamás, aki 1977. februártól bákói lelkész, beiratkozott a helybeli sofőriskolába, amelyet 1980. január 15-én abszolvált. Februárban és márciusban is jelentkezett vizsgára, de megbuktatták. Ekkor kivette a dossziéját, és jelentkezett Kolozsváron. Ehhez azonban szüksége volt indokra. Kiállított egy delegációt, amelyben azt állítja, hogy a brassói esperesség hat hónapra Kolozsvárra küldte előkészíteni az RVSZ kongresszusát. Ezt aláíratta gondnoknőjével, Popa Évával. (Másik hasonló tartalmú iratot is készített, megpróbálta aláhamisítani a gondnoknő aláírását, de ez nem sikerült, így azt nem használta fel. *(Ez a megállapítása az ítéletnek valószínűsíti, hogy házkutatást is tartottak nála.)* 1980 júniusában felkereste gyermekkori ismerőseit, Dobri Jánost, és megkérte, adjon igazolást arról, hogy a kerekdombi egyházközség alkalmazottja, és tartózkodási engedélyének megszerzése folyamatban van. Dobri megírta az igazolást, le is pecsételte, de fiktív iktatószámmal látta el, valójában nem iktatta. Jenei Tamás júliusban beadta a kolozsvári milíciára vizsgázási kérelmét. Ebben lakhelyként a teológiai intézetet jelölte meg. A vizsgát sikeresen letette, azonban a jogosítvány adatainak kitöltésénél észlelték, hogy „a lakhelyre és a munkahelyre vonatkozó adatok nem reálisak, s értesítették a bűnüldöző szerveket”. A rendelkezésre álló adatok arra utalnak, Jenei kissé lebecsülte üldözőit. 1980. szeptember 16-án a Bákó MS sürgős vizsgálatot kér Jenei Tamás ügyében, a levelet 17-én iktatják is Kolozsváron. Feltételezik, hogy Kolozsváron akar jogosítványt szerezni, kérdik, mikor lesz a vizsga. A vizsgálat indoka: „Az illetőt feldolgozzuk nacionalista-irredenta tevékenység miatt, egy kombináció foganatosítása folyik vele szemben állambiztonsági vonalon.” Nem tudni, miért és hol fekszik el a Securitate főnökének címzett kérés. Amikor megtörténik az adatok ellenőrzése, megállapítják, hogy Jenei már szeptember 26-án sikeresen levizsgázott. Október 2-án megpróbálja kiváltani a jogosítványt, de ekkor már megfigyelik. Az iratokból nem derül ki, hogy mi történik a milícián, tény, hogy attól kezdve, hogy kilép onnan, folyamatosan ellenőrzi, követik-e, mindenféle trükköt bevet, hogy nyomát veszítsék, de úgy tűnik, sikertelenül, csak akkor szállnak le róla, amikor október 3-án elhagyja Kolozsvárt Torda irányában. Október 8-áig folyamatosan megfigyelik, egészen addig a pillanatig, míg visszatér Bákóba, és belép a lakásába. Ekkor adják át a helybeli F csoportnak, a megfigyelő szerveknek. Összegzésképpen elmondható, amit az informátorok az ügygel kapcsolatban jelentenek, az nagyrészt megfelel a valóságnak. Lelkiismeretes munkája miatt próbálták ellehetetleníteni, ő pedig lebecsülte ellenfeleinek hatékonyságát, ami majdnem letöltendő börtönbüntetést eredményezett. Ítélete 7+3 hónap „nevelőmunka”, amit építőtéplepen kell letöltenie. Ezalatt a lelkészi szolgálatot megtöltjük.

Elterjedt a hír, hogy román katonatársai lelőtték, s azt hazudták, öngyilkos lett. A falusi fiatalok közt feszült hangulat uralkodik, többen kijelentették, nem hajlandók bevonulni katonának, mert nincsenek ott biztonságban. A temetésen egy fiatalember izgató beszédet mondott, amit azzal fejezett be: „Soha nem felejtjük, hogy egy magyar azért halt meg, mert magyar, emléke örökké élni fog azokban, akik az ő nyomdokán járnak.” A jelentést át kell adni Ungvári őrnagynak, áll a kommentárban. Ungvári ki is használja azt az alkalmat, amikor PÉTER ANDRÁS Magyarországra utazik, s a szokásos kontrainformációs felkészítés jegyében nyilatkozik az esetről is. Az előbbinél sokkal dokumentáltabb szöveg egy részét a CNSAS olvashatatlaná tette, de a maradék sem könnyen felelhető. 1981. május 11-én a mérai Fekete családot értesítette az a katonai egység, ahol szolgált, hogy sürgősen utazzanak a helyszínre, mert a fiuk súlyos állapotban van. „A katona apja megjelent az egységnél, de nem volt lehetősége, hogy felvegye a kapcsolatot az illetékesekkel, állítása szerint az egység orvosával sem, így hazament. Folyó év 14-én az érintett katonai egység értesítette, hogy 13-án délután Fekete Ferenc közlegény meghalt. Az ifjú halálának okáról többféle változat forog a faluban közsájon:

– Lőrincz János mérai ifjú azt terjeszti, hogy Fekete Ferencet a román–magyar futballmeccs után ölték meg román katonatársai.

– A katona apja azt állította, hogy a fia át akart szökni a határon, és ott lőtték le menekülés közben.”

A baleset nagy visszhangot keltett, legalább 1500 ember vett részt a temetésen a környező falvakból. Bóné Lajos helybeli lelkész temette, a szertartás után három ifjú szólalt fel. Lőrincz János és egy Zsuzsa nevű lány leírt versben vettek búcsút, kiemelve, hogy egy jó magyar ember halt meg a magyar ügyért, akit nemcsak helyben, Kolozsváron is ismertek, mert festett és kiállítása volt Kolozsváron. A harmadik megszólalás egy beszéd volt, amelyben a falu fiataljai megfogadják, hogy „nemzeti tisztaságukat és jövőbe vetett hitüket megőrzik”. A június 10-i tájékoztató gyűlésen többen dicsőítették a méraiakat azért, ahogy a temetést megszervezték. A leglelkesebb Dobri János, a kolozsvári Molnár János²⁹⁵ és Kozma Endre volt. „Minthogy a halál okáról kialakult különféle nézetek nyilvánosak voltak, azt a látszatot keltve, hogy az ifjú Feketét románok ölték meg, amiért a nemzetközi futballmeccsen a románok kikaptak a magyaroktól, az esperes felszólítására Bóné kénytelen volt nyilatkozni és rámutatni az igazságra, hogy Fekete Ferenc *(a többi olvashatatlaná téve)*.” Hogy a CNSAS úgy gondolta, az utókor nem jogosult megtudni az igazságot, netán olyan információval rendelkeznek, amely szerint az akkor igazságnak tekintett hír mégsem igaz – nem tudni. PÉTER ANDRÁS feljegyzésének hangneme teljesen elüt attól a visszafogottságtól, amivel lelkész kollégáiról rendszerint nyilatkozik. Ebben a szövegben bőven említ olyan ártó információkat, amelyek arra készítik a Securitatét, hogy „térjenek át az elemek beazonosítására és jelenlegi tevékenységük ellenőrzésére”.

1982 májusában PÉTER ANDRÁS két fontos információt is közöl a célszemélyről. Egyik, hogy azzal a Csiha Kálmánnal beszélgetett politikai kérdésekről, aki köztudottan tartózkodik az ilyen megnyilatkozásoktól. Marosvásárhelyen a román kormányban fogantatott változások okáról kétféle vélemény uralkodik. Az egyik szerint a gazdaság rendbetételét célozza. A másik szerint azokat cserélték le, mindenekelőtt a magyarokat, akiknek merszük

²⁹⁵ Uo. 181–182. Kolozsváron ebben az időszakban nem volt Molnár János nevű lelkész, feltehetően Molnár Dezső kolozsmonostori lelkészről lehet szó.

volt kritizálni. PÉTER ANDRÁS azt is megemlíti, Dobri széles körű ismertségét, tekintélyét példázván, hogy Nagybányán be kellett vinnie a gépkocsiját megjavíttatni egy szervizbe, s amikor megtudták, hogy kolozsvári, a szerviz vezetője, egy bizonyos Endre Dobri Jánost kezdte dicsérni, aki neki HÓKK-parancsnoka volt. Azt üzeni neki, hogy ugyanaz az ember maradt, aki volt.²⁹⁶

1982 júniusában KISS ISTVÁN informátor fordulatot fedez fel Dobri János magatartásában: eltávolodott Juhásztól, és közel került Tőkés Istvánhoz. Ezt az információt, ahogy közeledik az 1983-as decemberi kerületi közgyűlés, több forrás is igazolja. NAGY IOAN jelenti november 25-én, hogy a lelkészi gyűlés után alkalma volt beszélgetni Dobri Jánossal, Adorján Kálmánnal és Jenei Tamással. Mind illegálisnak tekintik Tőkés István letételét a viselt tisztségekből, mind meg is kapták tőle az általa írt tiltakozó beadványokat. Szándékukban áll főleg fiatal lelkészeket bevonni a püspök döntése elleni tiltakozásba. Jenei szerint Beszterce környékén Tőkés László kapcsolatai révén lehetne támogatókat találni. Tartanak ugyanis attól, hogy a VÁ képviselőinek jelenléte sokakat visszariasztana a kiállástól Tőkés István mellett. PÉTER ANDRÁS december 2-án Dobri János és Adorján Kálmán tevékenységének megélénkülését jelzi. Ezért szóba áll velük, s nem titkolják felháborodásukat „a püspöknek Tőkés ellen elkövetett úgynevezett törvénytelenégei” miatt. Azon törik a fejüket, hogyan lehetne visszavonni az intézkedéseket, akár a püspök lemondása révén is. Akkor Tőkés visszatérhetne, s mint főjegyző átvehetné a püspök helyét. „Nagyon érdekes a tény, hogy míg nemrég Tőkés és Dobri között ellenségeskedés volt, most kölcsönösen látogatják egymást, és szüntelenül konzultálnak Vásárhelyi és Újvári ügyvédekkel.” Folytonosan szervezkednek, magyarázzák a helyzetet azoknak, akiket a híveiknek gondolnak. Egyelőre kevés eredménnyel, ugyanis panaszkodnak, hogy milyen gyávák a lelkészek. Ungvári tartótiszt szükségesnek látja értesíteni a VÁ-t, és aktivizálni az informátorokat, különösen CSOMA, KISS, BIBLIOTECARUL és CONSILIERUL lehet alkalmas a megfelelő ellencsapásra. „Felvesszük a kapcsolatot és aprólékosan kitanítjuk DRAGAN forrást, aki a gyűlést gyakorlatilag vezetni fogja, hogy milyen magatartást tanúsítson a különböző helyzetekben. PETER lojalitást vagy semlegességet fog igényelni beosztottjaitól, azzal mentve magatartását a célszemélyek előtt, hogy sosem tudhatja, ki áll vele szemben [...]”²⁹⁷

1986. 07. 10-én Ungvári alezredes jelentésben kéri, utasítsák el Dobri János útlevelekérelmét Svájcba és Hollandiába. Ennek ellenére a célszemélyt elengedik feleségétől. Sajnos a jelentés elemzése, amely megváltoztatja az elutasító javaslatot, alig olvasható, ami bizonyos, hogy a határon aprólékos átvizsgálást terveznek, majd kérnek, amikor bizonyossá válik a távozás időpontja. NAGY IOAN szeptember 26-án az utazás általa ismert részleteiről is jelent. Feljegyzését azzal fejezi be, hogy Dobri „tévesen informálja az idegeneket a romániai lelkészekről és egyházakról”. Mire Ungvári a következő kommentárt fűzi hozzá: „A jelzések beigazolódtak mind Dobrival a kontrainformációs felkészítések lefolytatott beszélgetéseken, mind Franz Schüle titkos átvizsgálásának alkalmával.”²⁹⁸

A svájci HEKS-vezető ellen fogantatott intézkedés hátterét világítja meg IMRE 1986. 12. 13-án kelt feljegyzése a ciprusi Larnacában november 18–26. közt tartott konferenciáról. *(Noha az intézkedés már korábban megtörtént, mint a jelentésben szereplő események.)* Az IMRE fn.

²⁹⁶ Uo. 196.

²⁹⁷ Uo. 216–217.

²⁹⁸ Uo. 267., 284., 289. Az eredeti szöveg: „Cele semnalate se confirmă atât prin discuțiile purtate cu Dobri cu ocazia preluării sale contrainformative, cât și cu ocazia perchezițiilor secrete efectuate la FRANS-SCHULE.”

informátor tárgyalt többek közt Alfred Schmiddel, a HEKS „központi titkárával”, akitől megtudta, hogy Gönczi József aradi esperes, aki Locarnóba üdülés címén érkezett, október 6-án megjelent a HEKS-nél, és bejelentette, hogy nem tér vissza Romániába. „Schmid hangsúlyozta, hogy őt nagyon megdöbbentette ez a döntés, és még Franz Schüle és Marietta Bodner, a HEKS munkatársai is igyekeztek rábeszélteni Gönczit, hogy mondjon le a tervéről [...], mert az nem lehet, hogy ne érintené a romániai református egyház vezetésével ápoló jó kapcsolatokat. Schmid elmondása szerint Gönczi a Securitate elviselhetetlen zaklatásaira hivatkozva próbálta lejáratni az országot. [...] A HEKS úgy döntött, semmilyen támogatást nem nyújt Gönczinek. [...] A beszélgetésekből lesűrhető, hogy a Zürichben működő Bán József támogatja Gönczit, s ő bátorítja a romániai lelkészeket a disszidálásra. [...] Kapcsolatban áll a székelyföldi Hegyi és Adorján lelkészekkel is. (*Hogy utóbbin pontosan kit kell érteni, nem világos.*) Szintén Schmid mondta, hogy a HEKS olyan információk birtokába került, anélkül hogy nevet említene (ebben az időben Svájcban csak Dobri János nyugdíjas lelkész tartózkodott), miszerint a Securitate vallatóna fogná azokat, akikről azt feltételezik, hogy kiküldték a címüket a HEKS-hez, hogy élelmiszersomagokat kapjanak. A forrás cáfolta ezeket az adatokat. [...] Schmidnek abban az értelemben beszélt Schüléről, hogy az egyház vezetése nem nézi jó szemmel nem hivatalos látogatásait, titkos útjai miatt a református egyház vezetése joggal elégedetlen. Bizonyos információk szerint olyan értelemben befolyásolhatja a HEKS döntéseit, amelyek akár kompromittálhatják is a segélyszervezetet. Schmid hangsúlyozta, hogy elemezni fogja a felvetett kérdéseket.”²⁹⁹

Négy évig KISS ISTVÁN nem jelent Dobri-ról, aminek oka lehet, hogy az ügynök fő ellenségének tekintett Juhász István eltávozott az élők sorából, a célszemély pedig nyugdíjba vonult. Az 1986. december 6-ára tervezett egyházkerületi közgyűlés, ahol a kerület „rangban harmadik tisztségviselőjét, a generális direktor-missziói előadót megválasztják”, kínál lehetőséget arra, hogy Dobri János összeesküvői tehetségéről újból jelentsen. Az ügynök úgy véli, „ez az utolsó lehetőség Juhász András marosvásárhelyi lelkész felfuttatására, hogy közel kerüljön a püspöki székhez, ahogy azt az apja előrevetítette a magyarországi lapokban közölt »Testamentumában«”. A cél elérése érdekében a marosvásárhelyi illetőségű kerületi főgondnok, dr. Kocsis István, a gondnokokat igyekezett meggyőzni, hogy Székely Károlynak, Csiha Kálmánnak, Csutak Csabának már nincs jövője, túl korosak. Amikor megtudta, hogy Juhász András nincs a jelöltek közt, képes volt órák hosszat várakozni a teológiai intézet folyosóján a Vallásügyi Államtitkárság igazgatójára, Munteanura, hogy meghallgatást eszközöljön ki nála. „Munteanu igazgató úr másnap elmesélte nekem, milyen erőfeszítéseket tett (*Kocsis*), hogy jelöljék Juhászt. A választásokról beszélgetvén figyelmébe ajánlottam, hogy előkészületek folynak egy olyan jellegű »államcsínyre«, mint amilyenel Csutak urat kerületi főjegyzővé választották. Mire az igazgató úr megkérdezte, mit gondolok, elérjük céljukat? Igenlően válaszoltam. Erre megpróbálta nekem bebizonyítani, sikertelenül, hogy ilyesmi nem történhet meg.” Az előkészületek a választásokra KISS szerint Csutak Csaba lakásán történnek, Dobrival és Bónéval karöltve. Dobri Cseh Zsolttal is naponta konzultál, akit „új-ból a bűvkörébe vont”, miközben nyilvánosan azt hangoztatja, ő nyugdíjas, nem foglalkozik közügyekkel. Ez a „frakció” rájött a Csutak választási tapasztalatain okulva, hogy nem szabad nyíltan játszani, titkolni kell a stratégiát, mert legutóbb is a nyíltságra szinte ráfáztak.³⁰⁰

²⁹⁹ Uo. 292–297.

³⁰⁰ Uo. 290–291. KISS feljegyzése arról tanúskodik, hogy sem a Securitate, sem a VÁ őt nem vonta be Csutak

KISSnek a DUNCA IOAN-dossziében szereplő utolsó feljegyzése (1987. március 3., opis nr. 454.) egy kolozsvári lelkészválasztás anatómiáját igyekszik adni. Szerinte Nagy István hídelve lelkész nyugdíjba vonulása után Sógor Sándor, aki már volt helyettes hídelve lelkész, és Hunyad lelkésze, Dobai László, a Kolozsváron élő börtönviselt nemzetközi jogász fia, nagyjából azonos támogatottságot élvez. Az esperes és a nyugdíjas Nagy István Sógort támogatja, az ellene fellépő Bakos főgondnokot fegyelmivel fenyegette meg. KISS szerint a „felsőbb hatóságok” figyelmeztették az esperest, hogy szándéka törvénytelen, mire elállt szándékától, és kiírták a pályázatot. A nyolc érvényes pályázó közül három próbaprédikációt tarthat. A püspök felkérte Csutak Csabát, hogy Ákosfalván szolgáló fiát támogassa, de ő Airizer Zoltánt nevezte meg. Így Nagy Gyula volt kénytelen a fiát jelölni, ugyanis a presbitérium Sógor Sándor mellett voksolt. A választói közgyűlésnek azonban nemcsak a meghallgatottak közül, hanem az eredeti nyolc pályázóból van joga választani. Így – írja KISS – Dobai László mellett is erős kampány folyik a „Dobri–Juhász–Dobai-klikk” részéről. A Sógor- és a Dobai-„párt” adáz ellenségei a püspök fiának, azonosítva őt apja tévedéseivel. A választási kampány kimenetele bizonytalan, írja: „Sógor előnye, hogy közel van, és ismerik. De ez a hátránya is. Dobai előnye az, hogy erős és lelkifurdalás nélküli mechanizmus áll mögötte. A püspök fiának hátránya, hogy azonosítják az apja minden vétkével, amellettt hogy ismeretlen és sérülékeny, mert az hírlík, erőszakkal is elérhetik odahelyezését. Különben (*szebeni*) Nagy László nem hoz magával jó ajánlásokat a gyülekezetéből, sőt onnan gyűjtik az érveket ellene.”³⁰¹

BIBLIOTECARUL nincs személyes kapcsolatban Dobri-val, ennek ellenére a hozzá érintőlegesen kapcsolódó feljegyzések az állambiztonság számára rendszerint operatív súlyú információkat tartalmaznak. 1980. február 18-án (opis nr. 107.) Vásárhelyi János ügyvéddel, a néhai püspök fiával lefolytatott beszélgetéséről tudósít. Az ügyvéd aggódik apja könyvtára miatt, amelyet ládáiban tartanak egy nedves helyiségben, a püspöki palotában. Arra gondolt, hogy a Dobri János vezette kerekdombi parókiának ajándékozza azt. Az informátor emlékezete szerint sok idegen nyelvű, értékes filozófiai és teológiai műből áll a könyvtár. 1981. október 6-án (opis nr. 152.) egyoldalas, tragikus mini-családtörténetet jegyez az informátor Ferencz László nyárszói lelkészről. (*A jellemzés célja nem tűnik ki.*) A részletek mellőzésével csak egy, a lelkészeket gyakran érő vád következményeire térek ki. Ferencz Jánost, a célszemély apját, Dobri János sógorát az a vád érte, hogy málnásfürdői villájának építéskor sírköveket is felhasznált. A vád elindítója a feljegyzés papírra vetésekor már elhunyt hírneves ortopéd orvosprofesszor, Fazakas János. Noha a vádlott szerint a vád minden alapot nélkülözött, a kialakult helyzet miatt el kellett hagynia korábbi gyülekezetét, visszatérnie Nyárszóra, ahol rövidesen infarktusban elhunyt.

Csaba főjegyzővé választásának rejtelmébe, miután eredetileg ő maga is az államilag jóváhagyott, tehát megbízható jelöltek közt volt. Az is bizonyos, hogy noha jó elemzőként adja elő magát, fogalma sincs róla, ki is valójában Csutak Csaba. Vö. SZEE I. köt. 4. melléklet. „Juhász Istvánt és híveit BARTHA ügynökön keresztül abba az irányba befolyásoltuk, hogy javasolja és támogassa Csutak Csaba Vilmos kolozsvári esperes jelölését, aki a mi informátorunk PETER JANOS fedőnéven.” (Ungvári gyakran nevezi PÉTER ANDRÁST PETER JANOSNAK, úgy tűnik, nem fedőnévcsere-ről, hanem egyszerű figyelmetlenségről van szó.) A Securitate közlésének elég nehéz hitelt adni. Két BARTA/BARTHA fedőnévű ügynök ismert jelenleg abban az időszakban: BARTA/BARTHA = Schindler Erzsébet; a másik BARTHA pedig a korabeli, Marosvásárhelyen élő unitárius főgondnok. Utóbbi nem vehetett részt a református főjegyzőválasztáson. Schindler Erzsébet pedig sem Juhással, sem Dobri Jánossal nem volt olyan viszonyban, hogy hatni tudott volna rájuk, mindketten meg akarták akadályozni a könyvtárba kerülését. Persze nem elképzelhetetlen, hogy a csoporthoz tartozók valamelyikével jó kapcsolatot ápol.

³⁰¹ Uo. 300–301.

1984. szeptember 27–29. közt az NSZK-beli Mönchengladbachban tartották a német-országi református egyház egyesülésének századik évfordulóját. Október 12-én tudósít róla BIBLIOTECARUL (opis nr. 221.) Az ott megjelent személyiségek közül többekkel is tárgyalt, a beszélgetések háttérében felsejlik a Tőkés István-ügy mint kockázati tényező. (Lásd BIBLIOTECARUL/Gálly Zoltánnál.) Az RVSZ alelnökével, Kürti László miskolci püspökkel többször is tárgyalt BIBLIOTECARUL, mert egy hotelben laktak, és jó barátságban vannak. Kürtitől tudja, hogy a Juhász István elhunytával kapcsolatos magyarországi publikáció a Reformátusok Lapjában, amely egy úgynevezett testamentumot is tartalmaz, az elhunyt, magyarországi testvérétől, Juhász Mártától származik, aki Dobri Jánossal együtt írta azt.³⁰² BIBLIOTECARUL személyesen is beszélt Gyenge Imrével. Ő maga mondta, hogy bedolgozik a Szabad Európa Rádióba, és ezért évente háromszor-négyszer közvetítik az általa Glenworthban tartott istentiszteleteket. Semmit sem kérdezt a romániai egyházi helyzetről, de tudott arról például, hogy a sepsiszentgyörgyi esperes, Szász Tibor nyugdíjba vonul, és hárman is pályáznak az esperesi tisztségre. Kardos Istvánnal is találkozott az ügynök, aki a román nacionalizmus erősödéséről kérdezte. BIBLIOTECARUL cáfolta a hírt. Kardos a Magyarok Világszövetsége és a nyugati magyar emigráció közti konfliktusról is beszélt, amelyet a jövőben tárgyalásokon próbálnak megoldani. Ungvári javasolja a feljegyzés felterjesztését a bukaresti I. Igazgatósághoz.³⁰³

BIBLIOTECARUL másik külföldről tájékoztató anyaga a debreceni Kálvin-kongresszusról készült. A Dobrit 99%-ban nem érintő beszámoló azért kerülhetett bele a Dobridossziéba, mert egy mondatban említi a nevét BIBLIOTECARUL, mint akinek kritikus véleménye volt az MRE küldöttségének romániai látogatásáról. Ennek a feljegyzésnek titkosszolgálati bája, hogy az ügynök nemcsak egyházi feladatot teljesít. Sőt azt lehet mondani, hogy magáról a kongresszusról alig közöl valamit az 1986. szeptember 14-én kelt feljegyzésben. „A Kongresszus után, 1986. augusztus 29-én a forrás Budapestre utazott, hogy tanárnő és orvos lányát, Melindát, illetve Ildikót meglátogassa. Melindával beszélgetve a forrás megtudta, hogy Szócs Géza³⁰⁴ Budapesten tartózkodik, és több, Magyarországra áttelepedett kolozsvári ismerőst meglátogatta. Lánya közvetítésével 1986. 09. 09-én reggel a Kálvin tér 8. szám alatti református otthonban találkozott Szócs Gézával. Az elhangzott beszélgetés a következőkben összegezhető:

– Csak néhány napja tartózkodik Magyarországon, s kb. még két hétig marad. Először Bécsbe utazik, ahol az ösztöndíjas korszakban sok ismerősre tett szert, de nem telepszik le ott, hanem továbbmegy az NSZK-ba és Svájcba. Hogy pontosan mivel fog foglalkozni, még nem tudja, valami állást szeretne Genfben. Két év múlva vissza fog térni Kolozsvárra.

³⁰² A bizonyos körökben nemtetszést kiváltó cikk egy rövid életrajzból és egy testamentumnak címzett, Juhász István saját kezével írt szövegből áll. Az életrajz szerzője nagy valószínűséggel magyarországi, mert „debreceni teológiánkról” tesz benne említést. A szerző halála előtt majd két hónappal írt (1984. szeptember 13-án halt meg, az írás dátuma pedig július 11.) „testamentum”, épp azt bizonygatja Juhász Istvánra teljesen jellemző módon, hogy azt nem kell hagyakozásnak tekinteni. Az ügynöknek és a Securitatének fejtörést okozó utolsó mondat: „Adja Isten, hogy a két történelmi egyházkerület jövőbeni vezetői, akik között különös bizalommal vagyok Csutak Csaba, Nógrádi Béla, Higyed István és gyermekeim iránt, jobban megértik, mint az eddig voltak, hogy az egyház sorsa – történetileg – a Teológia szolgálatától függ.” A felsorolás azért kelthetett feltűnést, mert miközben jövőbeni vezetőkről szól, Csutak Csaba akkor már főjegyző, Nógrádi Béla pedig esperes. Miközben elkész fiai és Higyed István nem viselnek ekkor egyházi tisztséget, noha Higyed korábban főjegyző volt Búthi Sándor püspök mellett. In: Reformátusok Lapja, XXVIII. évf. (1984. október 7.) 40. sz. 3. o.

³⁰³ Uo. 92., 186., 233–239.
³⁰⁴ Szócs Géza (1953) erdélyi származású, Magyarországon élő költő, író, szerkesztő, politikus.

– Nem fog interjúkat adni és sajtótájékoztatókat tartani saját személyét vagy a romániai helyzetet illetően. Semmi olyasmibe nem fog keveredni, ami megakadályozná visszatérését Romániába.” BIBLIOTECARUL figyelmeztette Szócsot, hogy családja, gyerekei élnek Romániában, ne kockáztassa, hogy ne láthassa viszont őket. Mire Szócs válaszként kijelentette volna, nem akar eszköz lenni senki kezében. Csokoládét és cigarettát küldött az anyjának, amit az ügynök felesége át is adott a Szócs családnak.

Az ügynök beszámol arról is, hogy felkereste Benda Kálmánt.³⁰⁵ Beszélgetésük nyomán az ügynök meggyőződött arról, hogy Benda a László Gyula³⁰⁶ híve, „mindenféle érvet keres arra, hogy ellentmondjon a történelmi valóságnak, ami a dákóromán kontinuitást illeti Erdély területén. Tudomásomra hozta, hogy 1986 novemberében meg fog jelenni a kétkötetes munka a moldvai csángókról. Fentnevezett évekig kutatott Rómában, a Vatikán levéltárában.” A mű romáellenes lesz, állapítja meg az ügynök. Makkai Lászlóról³⁰⁷ is beszélt Benda, akit júniusban a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választottak. Élete nagy részét külföldön, főleg Párizsban tölti. Rövidesen megjelentet egy Bethlen Gábor-életrajzt és az apjának, az egykori kolozsvári püspöknek az önéletrajzát. Ebben most először fog nyilvánosságra kerülni, miért hagyta el annak idején Erdélyt: mert nem bírta az ottani „népirtást”. Makkai ugyanakkor társszerzője a rövidesen megjelenő háromkötetes *Erdély története* c. munkának, amely abban a szellemben tárgyalja a témát, mint ami 1944-ben megjelent.

Csak két egyházi személlyel történt találkozást említ. Kürti László és Kocsis Elemér a magyarországi küldöttség romániai látogatásának visszhangjáról érdeklődtek. „Tudtak Tőkés István, Dobri János és Hegyi Pista nyilatkozatáról, miszerint Kürti püspök megállapításai a romániai egyházi életéről túlzottan optimisták voltak.”³⁰⁸

A tartóztatási kommentárból is kihúzza a CNSAS egy mondatot. „Az informátor utazása egybeesett Szócs Gézával, ezért céloztuk meg egy találkozás lehetőségét a forrás lányának közreműködésével (egy sor olvashatatlaná téve), hogy továbbra is információs ellenőrzés alatt tartjuk. [...] Feladatok: Folytatni fogja Szócs Géza kolozsvári rokonain és saját lányán keresztül adatok beszerzését annak foglalatosságairól (munkahely, emigrációs kapcsolatok, a hazaikkal létesített kommunikációs csatornák), törekedve a kapcsolat állandósítására. Szem előtt kell tartani a forrás eltávozási lehetőségeit Svájcba és az NSZK-ba teológiai találkozókra, ahol Szócs Gézával kontaktust teremthet, és adatokat szerezhet külföldi tevékenységéről. [...] Benda Kálmánnal levelezni fog, hangsúlyt helyezve itthoni kapcsolataira, és hogy nem akar-e frissen megjelent műveket bejuttatni az országba irredenta propaganda céljával. Intézkedések: A feljegyzés másolatát elküldeni Bukarestbe az I. Igazgatóságra; Az anyagot a »SABAU«-ügyben kiaknázni (SABAU a Szócs Gézával kapcsolatos információs tevékenység fedőneve); IMRE feladata lesz tisztázni, hogyan próbált Tőkés és Dobri negatív befolyást gyakorolni Kürtire.”³⁰⁹ Arra nézve, hogy az ügynöknek adott feladatok teljesültek-e, egyelőre csak egy későbbi, szintén Szócs Gézáról készült feljegyzés áll rendelkezésre. (Lásd majd BIBLIOTECARUL-nál.)

³⁰⁵ Benda Kálmán (1913–1994) magyar történész, levéltáros, az MTA rendes tagja.

³⁰⁶ László Gyula (1910–1998) régész-történész, képzőművész, aki kidolgozta a magyarok kettős honfoglalása és az úgynevezett szvidérieredet-elméletet.

³⁰⁷ Makkai László (1914–1989) történész, református teológiai tanár, az MTA rendes tagja.

³⁰⁸ Az 1986. júniusi küldöttség tagja Kürti Lászlón és Kocsis Eleméren kívül Kovács László dunántúli püspök és Adorján József budapesti esperes volt.

³⁰⁹ Uo. 285–288.

A SZÁSZ LEVENTE fn. ügynök, aki ekkor Kolozsváron, a Bulgária-telepen lelkes, noha csak két, a célszemélyre vonatkozó feljegyzés szerzője, mindkettő operatív fontosságú. Formailag az általa írt feljegyzésekre az jellemző, hogy pontokba szedi közlendőjét. 1979. június 7-én Dobri János és Juhász István kapcsolatának „alapjairól” értekezik nyolc pontban: Nagy Gyula-ellenesség; a nyugati egyházakkal fenntartott szoros kapcsolat, odáig menően, hogy némelyek Juhászt tekintik az RRE valódi legmagasabb rangú képviselőjének; a VÁ bizonyos magas rangú tisztségviselőivel ápoljt jó viszony, mint például Juhász „közismert barátsága” Nenciu alelnökkel; az idősebb hívek, vagyis a többség a „magyarország mártírjaiként” tiszteli őket, különösen Dobrit; közös, 1944. augusztus 23. előtt szerzett szocializmusellenes, sőt antidemokratikus elvek vezérlik őket; a háború utáni közös tevékenység teológiai vonalon; a diákok kiválogatása, akik Juhász István lakásán nem hivatalos nevelésben részesülnek; 3-4 generációs családi összefonódások. Az ügynök másik jelentése a jugoszláviai magyar lelkészcsaládok erdélyi csoportos körútjáról szól, akik mellé Csutak Csaba esperes osztotta be őt. Az 1979. szeptember 5-6. közt lezajlott esemény a Kolozsvár–Erdőszenygyörgy–Szováta–Korond–Ludas–Kolozsvár-útvonalra korlátozódott. A jelentés, amelynek végkicsengése az, hogy a jugoszláviai turisták „nagyon jó benyomásokkal távoztak tőlünk”, több, az érintetteket a Securitate előtt rossz fényben feltüntető megállapítást tartalmaz. Cseh Zsolt, a másik kísérő Korondig egész úton kihangsúlyozta a vidék „magyar és református jellegét” – írja SZÁSZ LEVENTE. Dobri János a Kerekdombon a templomépítéssel kapcsolatos nehézségekről szól, hogy „egyetlen állami intézmény sem akarta jóváhagyni az építkezést”, hogyha „kötelességről van szó, akkor az egyházat állami intézményként kezelik, ha jogokról, akkor magánszemély”, és ez nagyon megdrágítja az építkezési anyagok beszerzését. Molnár Dezsőné a Monostori úti templom bemutatásakor egyrészt azt a „téves” információt adta, hogy csak alsó és középfokon folyik magyar nyelvű oktatás, illetve kihangsúlyozta Kós Károly építészetének erdélyi, magyar és keresztyén jellegét. Különösen a szerb idegenvezető élénken érdeklődött a kétnyelvű feliratok iránt, amelyeket csak a Székelyföldre érve tudott megmutatni SZÁSZ. Hodossy Imre vendég lelkész megállapította, hogy „az a benyomásunk, minden lépésünket követik bizonyos szervek”. A vendégek azt is elmondták, hogy amikor a román határőrök megtudták, hogy lelkészekről van szó, Bukarestbe, Kolozsvárra telefonáltak, órákat várakoztatták őket, de tüzetes ellenőrzés után végül is semmit sem koboztak el.

A már emlegetett BARTA fn. informátor 9 feljegyzése rendszerint igen szubjektív nézőpontot tükröz. Az 1978. november 16-án kelt irat fele kiolvashatatlan. Annyi bizonyos, hogy a Securitate ellenőrzi a teológiai intézet levéltárát, és az ügynök olyan ügyesen viselkedik, amivel meggyőzi mind Eszenyeiné Széles Máriát, mind Tőkés Istvánt, hogy neki semmi köze az állambiztonsági szervekhez. Négy feljegyzés foglalkozik Kelemen Tibor amerikai állampolgárral, dr. Bíró András ENSZ-diplomata magyardécsei származásával, erdélyi utazásaival, Juhász Istvánnal és Dobri Jánossal fenntartott jó kapcsolataival, amelyek természetesen nagyon gyanúsak. Ezért megbízzák, hogy levelezzen a diplomatával (valamint Havadtőy Sándor amerikai lelkésszel), tartsa velük a kapcsolatot, azzal az ürüggyel, hogy gyógyszerért kér a férje számára. A B. SIMIONESCU fedőnéven írt magyarországi beszámolójában már a vonaton vele egy fülkében utazókat is bemártja. Az utazás 1982. november 6-án kezdődik, és az Ellenpontok-ügy összefüggéseire is reflektál.³¹⁰ Két magyar állampolgár (Kapdebo, Lengyel Győző), ahogy elindult a vonat, „elkezdtek lenézően kritizálni az RSZK gazdasági helyzetét”.

³¹⁰ Ezen a napon kezdődnek Nagyváradon a házkutatások, előállítások.

Beszámol arról, hogy Magyarországon a közbeszédtől kezdve a Ludas Matyi című vicclapig mindenki Románián gúnyolódik. Járt a zsinati irodán is, ahol Tamás Bertalanról³¹¹ és Ladányi Klárától megtudta, hogy minden határokon túli egyházi személy, aki hozzájuk fordul, 500 Ft értékű könyvadományban részesül. (Erről a Securitaténak más forrásból is voltak már információi.) Mindketten nagyon jól értesültek voltak a romániai reformátusság helyzetéről, és fel voltak háborodva Ion Lăncrăjan *Szózat Erdélyről* című könyvén. November 10-én az informátor meglátogatta Erdős Tibor³¹² kolozsvári festő ajánlásával Bod László³¹³ budapesti festőt, aki felháborodottan érdeklődött a nagyváradi és kolozsvári értelmiség körében foganatosított letartóztatásokról. „Felsorolta Ara-Kovács Attila³¹⁴ nagyváradi író, Tóth Károly³¹⁵ és feleségét és Szócs Gézát, akiknél házkutatások voltak, s akiket bántalmaztak.” 14-én ugyanott Pap Zsolt íróval és Jankó Béla³¹⁶ fizikussal is találkozott, akik „nagyon jól informáltak voltak az erdélyi íróknak a Madridi Konferenciához³¹⁷ küldött memorandumáról”. Jankó Béla azt is tudta, hogy annak egy példánya az USA delegátusához, Kampelmanhoz is eljutott. Az újpesti evangélikus templom név szerint nem említett lelkészének feleségétől megtudta, hogy a kritikus romániai helyzetről Eszenyeiné Széles Mária, Antal Sándorné Jancsi Margit és a szintén Antal nevű brassói lelkésztől értesül. Pap Zsolt románellenes iratokat adott át neki, és azt tanácsolta, hogy csekélyke pénzért a büfékocsi főnöke szokta becsempészni a tiltott iratokat, ő is ezzel próbálkozzon. „A Romániából Magyarországra vezető információs csatornákról a következőt tudtam meg: Erdős Tibor kolozsvári festő szoros kapcsolatban áll egy, a bukaresti magyar nagykövetségen dolgozó személlyel, aki ipari kiállítást szervezett Kolozsváron. [...] Kolozsváron találkozunk. Hogy Erdős biológia-kémia szakos tanár fia milyen szerepet játszik az akcióban, nem tudom.” Egy másik útvonalat is felvázol a buzgó ügynök. Eszerint Dobri János Péter György presbiternek adja át az ellenséges üzenetet, akihez Erdős álcázásként bort vásárolni jár, a valódi cél azonban az üzenet átvétele. Erdős egy Sütő nevű IBUSZ-sofőrön keresztül kijuttatja az információt Budapestre, Nemes István kolozsvári ügyvéd lányához, aki ott él. A lány pedig ausztriai kapcsolataihoz továbbítja a hírt. Ungvári alezredes nagyon elégedett a jelentéssel, az ügynök eddig is „korrektséget és objektivitást tanúsított”. Erdőt és Dobrit INYD-ben nyomozzák, a többiek be fogják azonosítani.³¹⁸ Az 1983. december 6-án kelt feljegyzés (opis nr. 128.), amelyben arról értekezik, hogy Dobri János semmit sem változott harminc év alatt, viszont arra jó, hogy elfogultságait valamelyest korrigálják. Ungvári kommentárja: „Áttárgyaltuk a forrással a Dobri-ra vonatkozó feljegyzését, hogy nevelésül

³¹¹ Űgy tűnik, informátorok találkoztak: Tamás Bertalan 1979-ben FERENCI fedőnéven élvezte az állam bizalmát. Kósa, 2010.

³¹² Cs. Erdős Tibor (Berettyóújfalú, 1914) Budapesten tanul, előbb Nagyváradon, majd Kolozsváron dolgozik, 1949–1958 között a kolozsvári Képzőművészeti Főiskola tanára, majd a színház díszlettervezője 1974-ig. 2011-ben szülővárosa díszpolgári címet adományozott neki.

³¹³ Bod László (1920–2001) karcagi származású, Budapesten alkotó képzőművész.

³¹⁴ Ara-Kovács Attila (1953) nagyváradi származású liberális filozófus, újságíró, 1983-tól Magyarországon él. Kezdeményezője a romániai Ellenpontok c. szamizdatnak, alapítója az Erdélyi Magyar Hírügynökségnek.

³¹⁵ Tóth Károly Antal (1942) szatmárnémeti származású tanár, közíró. A nagyváradi Ady Endre irodalmi kör egyik vezetője, az Ellenpontok szamizdat munkatársa. 1984-től Magyarországon, 1989-től Svédországban él.

³¹⁶ Jankó Béla (1926–2007) erdélyi származású matematikus, 1966-ban még Kolozsváron doktorált, majd Magyarországra telepedve az ELTE matematikai intézetében dolgozott.

³¹⁷ Az Európai biztonsági és együttműködési egyezményt 1975 augusztusában írták alá Helsinkiben (Románia is). Az egyezmény betartásáról utókonferenciákat rendeztek: Belgrád, 1977–1978, Madrid, 1980–1983, Bécs, 1985–1989. Itt a második utókonferenciáról van szó, ahova 1982-ben eljutott az Ellenpontok szerkesztői által összegezett memorandum.

³¹⁸ Uo. 202–207.

szolgáljon, és az anyaggyűjtésben és főleg annak megszerkesztésében korrekciót érjünk el. Így igényeltem, hogy: Ne hazardírozzon következtetések levonásával, hanem írja le egy beszélgetés tényleges tartalmát, megjelölve az időpontot, helyszínt, a kontextust, a forrás és a résztvevők közbeszólásait stb. Igényeltem, hogy konkrétan indokolja meg állításait, miszerint Dobri jelenleg is ellenségesen nyilatkozik (hol, ki előtt, mikor, milyen szavakkal). [...] Mire alapozza azt az állítását, hogy Dobri találkozott Marosvásárhelyen Bíró Andrással?³¹⁹ A „tanítás” hathatott, mert az 1988. április 5-ei feljegyzésben már megnevezi forrásait, megjelöli az időpontot. A hír az, hogy nem engedték a bukaresti magyar nagykövetet megjelenni a román televízióban, ahogy az korábban szokás volt április 4-én. Sepsi András nyugdíjas mondta ezt, míg Bartalus Ádám nyugdíjas 4000 romániai menekült magyarországi befogadásának hírért hallotta a Kossuth rádióban Pintér Dezső bemondótól. Egy kiolvashatatlan nevű mester a Clujana cipőgyárból a helységnek kizárólag román használata miatt háborog. Ha 44 évig lehetett magyarul is leírni őket, most miért büntetik a magyarságot? Egyébként egész Kolozsvár háborog a munkástól az írókig. A morgolódo lelkészek közül név szerint is említi Molnár Dezsőt, Cseh Zsoltot, Tőkés Istvánt. Dobri János azzal is megtoldotta felháborodását, hogy a román politikára a hazugság jellemző. A feljegyzés pár mondatos részletekből áll össze, amelyeket az informátor külön-külön aláír. Minden bizonnyal a tartótszít kérdései készítették az instrukció szerinti konkrétumok lejegyzésére.

A felsoroltak mellett még számos informátor járul hozzá adalékaival a célszemélynek és családjának minél totálisabb megfigyeléséhez. Azonban a legjellemzőbbek kiválasztása is megfelelően érzékelteti a román rendszer működését. A célszemély, Dobri János azon kevesek közé tartozott, aki BARTA informátor szavai szerint „semmit sem változott”. Míg az informátor és az állambiztonsági szervek ezt elítélendőnek tekintik, ő maga erre büszke. A rendszer ezt, a szerintük makacsságot, a célszemély szerint állhatatosságot, bünteti. Háromszor ítélték börtönre, kétszer letöltendőre, egyszer felfüggesztettre. Legalább kétszer „figyelmeztette” a Securitate, legalább egyszer házkutatást tartottak nála. Az állambiztonságiak felettébb nagy bosszúságára azonban nem sikerült elszigetelniük sem a belföldi, sem a külföldi kapcsolataitól. S noha második börtönbüntetése alatt és után voltak igen nehéz időszakok a családjában, kiterjedt bel- és külföldi baráti köre, rokonsága révén anyagilag sem szenvedett hiányt. Sok fiatal lelkész számára jelentett példát, és minden lelkész legméresembb álmát, a templomépítést is sikerült véghezvinnie. Mindezt úgy, hogy emberi integritását megőrizte, ragaszkodva ahhoz, amit az egyik informátor így fogalmaz meg: becsületes állampolgárként joga van a kritikához is. Természetesen nem volt szent, és nem érhetett el mindent. Ha kudarcról lehet beszélni, az ő újból és újból talpra álló életmódját tekintve, az egyház-politikai jellegű. A Ceaușescu-rendszerben nem sikerült olyan embereket juttatni az egyház felső vezetésébe, akik az ő elveivel egyetértve keményebb ellenállást tanúsíthattak volna az elnyomó állampévezetellel szemben.

³¹⁹ Uo. 219–220. Az eredeti szöveg: „Am rediscutat cu sursa nota cu privire la Dobri spre a constitui o educare și corectarea activității de culegere și indeosebi redarea materialului. Astfel am solicitat: – Să nu se hazardeze în concluzii, ci să se descrie, conținutul real al discuțiilor, data, locul, în ce împrejurări, intervenția sursei, a participanților etc. Am solicitat concret să stabilească pe ce se bazează în afirmația făcută, după care Dobri și în prezent se manifestă ostil, (unde, față de cine, când, în ce cuvinte). [...] – Pe ce se bazează, când afirmă că s-a întâlnit cu Bíró Andrei în Tîrgu-Mureș?”

Dobri András megfigyelésében minden jel szerint a fő szerepet az apai háttér játszotta. Apja a többszörösen elítélt Dobri János, ismételtetik a megfigyelés indoklásában. És ettől kezdve hiába jelentik az informátorok, hogy rendes, komoly, a rábízottakat lelkiismeretesen teljesítő személy, az anyag csak gyűl és gyűl. A feljegyzések többsége a teológushallgatók világába nyújt betekintést.

Dobri András beleesik abba a generációba, amelyiknek már az egyetem előtt, akárcsak a világi egyetemisták esetében, kötelező katonai szolgálatot teljesítenie. Sepsiszentgyörgyön, ahova besorozzák, egy SAVA fedőnevű informátor és NICA STEFAN társadalmi kapcsolat szolgáltatja róla az adatokat a katonai kémelhárításnak. SAVA jelen lehet, amikor Dobri az apjával találkozik, mert idézi 1973. november 21-én kelt feljegyzésében, hogy milyen tanács-csal látta el a fiát: „[...] Ne szégyelljétek, hogy Jézus veletek van, mert ti az ő katonái vagytok és lesztek.” NICA pedig azt jelenti 1974. június 12-én Dobri András tizedesről, hogy „[...] kissé naiv fiú, nagy akaraterevével [...] az általa előadottakból kitűnik, hogy az apja börtönben volt általa ismeretlen okból, de már rehabilitálták [...] nem nyilatkozik az országunk politikájáról [...] csak a saját élete és az egyház érdekli [...]”³²¹

A teológiai tanulmányok idején általános információs felügyelet alá vonják. A KELEMEN JÓZSEF fn. teológus-informátor kolozsváriként jellemzi, a saját helyzetével összehasonlítva. Akárcsak az informátorét, a megfigyelt célszemély baráti körét is a korábbi iskolai kapcsolatok képezik. Intézeti ténykedése a szükséges minimumra redukálódik – írja. Évfolyamtársai szimpatizálják, de szorosabb kapcsolatuk nincs vele. Ismeretségi körének egy része a korabeli Kolozsvár egyik népszerű kávézójának, a Mamaiának a törzsközönségéből kerül ki, ahova lánytestvérei és azok barátai is járnak. PAUL GAUGAIN szintén évfolyamtárs, és egy házi-buliról kell hogy jelentsen, amelyet 1975. április 12-én, szombat éjjel tartottak Dobai Lászlónál. (Lásd még a TOPORÁJ/PAUL GAUGAIN/BERKE SÁNDOR dossziénál.) A résztvevők névsorát (köztük Dobri András) adja le. Ebben nem szerepelnek a lányok, akiket a Kovács István nővérén és unokatestvérén kívül nem ismer. Leírja, mivel foglalkoztak, hánytól hányig tartott a mulatság, és ami a lényeg, hogy „az estélyen semmi rendkívüli, abnormális, szokatlan, törvénytelen dolog nem történt”, Feladatuk kapja az informátor, hogy egyéb mulatságokról is értesítse a hatóságot. A felsoroltak közül Dobait és Dobrit ÁIF keretében megfigyelik.

A tanárok közül INCZE WALTER és NAGY GEZA/KISS ISTVÁN készítene feljegyzést róla. INCZE 1976. január 8-i feljegyzése szerint senkivel nincs kapcsolatban a tanári karból, a „folyosó ablakából pedig látja”, hogy elszigetelt kis csoport gyűl össze körülötte a kertben. „Barátai Pap Géza, Gellért Gyula, Muresán Gyula, Vetési László, Zöld György, Kovács István, Szilasy György, Lukácsy Mihály és Bíró Csaba. Muresán Gyulától megtudtam, hogy a II. éves Szász Attila az Önök ügynöke, ezért mindenki őrizkedik ettől az elemtől. Az utóbbi időben gyakran látom a városban a lelkészcsemete Kántor Attilával (II. évf.). Ezek a hallgatók állnak a szerény, hallgatólag, indifferens Dobri András befolyása alatt. Látszik, hogy bőségesen kapott óvatossági kiképzést az apjától. Az utóbbi időben a hollandokat, a Schippers családot is látom beszélgetni vele a kertben és a könyvtárban.” A tartótszít Onac Ioan őrnagy kommentárjából, sajnos, bizonyossággal csak a következő idézet kiolvasható: „Dobri András

³²⁰ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I211501. sz. dossziében találhatók.

³²¹ Uo. 107., 103.

és Vetési László ÁIF alatt feldolgozva. Gellért Gyula és Zöld György INYD-ben feldolgozva. Kántor Attila³²² és Lukácsy M.³²³ a hálózat tagjai [...].³²⁴ Jelzésértékű, hogy a szöveg épp akkor íródik, amikor a „hetek” fegyelmijének előkészületei zajlanak. (Lásd I. köt. 176–181. o.) NAGY GEZA 1977. december 8-án Dobri barátait sorolja fel (Muresán, Sipos András, Pap Géza, Kovács István, Szabó Gergely), 1978. június 22-én ugyanő, KISS ISTVÁNKént, Juhász István professzor „intim köréhez” tartozókat nevez meg kérésre, akiket 1978 őszén fognak kihelyezni. Új nevek a fenti két névsorhoz képest: Kiss Levente (Enyed), Dobai László (Kolozsvár). A hallgatókat rendszeresen véleményező DOMBI LAJOS, feltehetően az apjával szembeni ellenszenv miatt, őt hanyagolja, csak a Dobai Lászlóról írt feljegyzés (1975. 04. 10.) utóiratában szerepel a neve mint nevezett célszemély barátja.

Legszorgalmasabb megfigyelője CRISAN NICOLAE, aki évfolyamtársa. Nevezett informátor nemcsak diákársairól, hanem tanáraitól is jelent. Mindenekelőtt a dogmatikatanáról, Geréb Pálról. 1974. december 14-én beszámol az irodalmi körön történekről. Varga Vilmos nagyváradi színész volt a meghívott. Az informátor szerint Geréb késve érkezett, és attól kezdve kettejük dialógusává változott az önképzőkör. A tanár „kiprovokálta, hogy a színész azokról a hibákról beszéljen, amelyeket az emberek a »helyes magyar beszéd« tekintetében szoktak ejteni”. Másnap Geréb a saját óráján feltette a kérdést, hogyan beszélt Varga Vilmos magyarul. Mire Berke Sándor válaszolt, hogy nagyon szépen. Vele egyetértett mind a tanár, mind pedig Kovács István, Pap Géza, Dobri András, Dobai László, Sipos László (utóbbi név utólag áthúzva) és Kiss Levente. CRISAN NICOLAE szerint azt is mondta Geréb Pál, hogy akik a Partiumba valók, eredetileg szépen beszéltek, de a középiskolai tanárok elrontották őket, most próbáljanak meg újra megtanulni szépen beszélni magyarul. Onac őrnagy megjegyzi: Geréb Pált és Dobai Lászlót általános információs felügyelet alatt tartják, Berke Sándor és Kovács István „a szervek látókörébe kerültek”. Varga Vilmos az I. ügyosztály 2. munkacsoportja előtt „ismert”. A többieket a 139. sz. problémadoszsiében tartják nyilván. Az informátor feladata Geréb Pál és a diákok „nacionalista megnyilatkozásait” regisztrálni. Intézkedésként az „adatok elmélyítését” jelöli meg az őrnagy Geréb Pál tervezett megrovása céljából. 1975. április 28-án (amikor két feljegyzés is készül, a gépelt példányok nyilván a tartótiszt összegzései, szinte minden magyar nevet helytelenül említ) CRISAN NICOLAE a Geréb professzor óráján történekről tudósít. A 24-én tartott tanórán exkurzusként megkérdezi a hallgatókat, ki látta a budapesti színház előadásait. Senki nem jelentkezik. Mire ő elmondja, hogy csak egy előadást látott, de lehetősége volt szép magyar kiejtést hallani. „Hallottátok, hogy ebben az itteni színházban játszottak, de ez is a miénk volt”³²⁵ – ezután megállt, a földre pillantott, megfordult, miközben az I. éves hallgatók egy része Geréb professzor szavaira elismerően morajlott. Alulírott észrevétele szerint ezek a következők: Vajda Domokos, Anderkó, Bedó D(ávid), Józsa F(erenc), Dobai, Pap G(éza), Dobri A(ndrás) és Berke Sándor. A professzor rövid szünet után folytatta. Milyen szép épület, és milyen örömmel építették a mieink ezt az épületet. Apám diák volt itt a teológián, amikor

³²² Kántor Attilát a katonaság idején szervezték be, de már „egyetemistaként elejétől kezdve megtagadta az együttműködést szerveinkkel”, ahogy a róla kiállított FR 183673-as sz. hálózati dossziében leírják.

³²³ Lukácsy Mihály Szilamér LENGYEL/BADU IOAN fedőneveken volt a Securitate informátora a R251235/1–2 sz. hálózati dossziéja szerint.

³²⁴ Uo. 89. Az eredeti szöveg: „N.O. Dobri András și Vetesi L. sunt lucrăți în cadrul S.I.G. – Gellert Gy. și ZÖLD Gy. sunt lucrăți în d.u.i. – KANTOR Attila și Lukácsy M. sunt în rețea...”

³²⁵ Nyilván a teológiai intézettel egy téren épült Román Állami Színház és Operára céloz.

Janovics Jenő vezetésével építették, ő volt az első igazgatója is ennek a színháznak.”³²⁶ Onac őrnagy kommentárja szinte szó szerint megegyezik az előző jelentésre írottal, a professzor megrovását pedig még mindig csak tervezi.

1975. február 18-án az előző napon, románórán történekről jelent CRISAN NICOLAE. Brie Ioan ortodox teológiai tanár tartja az órát, és szavakat diktál. Azt némelyek nem jegyzik le, ez Sipos László esetében kiderül, aki „hülyeségnek” nyilvánítja a jegyzetelést. Mire a tanár, mintegy büntetésül, azt a házi feladatot adja, hogy az ominózus szavak felhasználásával készítsenek fogalmazást. Falka Zoltán megkérdezi, fognak-e jegyet kapni a dolgozatra. A tanár mintha nem hallaná a kérdést, a diákok pedig (köztük Dobri András) felháborodnak Falka kérdésén, sőt Berke Sándor megtámadja: „Te vagy az a lelkes?” Ez az érdektelen diáktörténet a szekus őrnagy interpretációjában súlyos sovínizta megnyilvánulás. Brie Ioant ki kell hallgatni (ezek szerint a tanár nem tartotta jelentésre méltónak az esetet), s a beszélgetésről jegyzőkönyvet kell felvenni. Sipos, Dobri, Kiss és Falka hallgatókat általános információs felügyelet alá fogják helyezni.

Ugyanazon év március 12-én a „politikai tájékoztatás” előadáson elhangzottakról is részletesen beszámol. Erdő János tart előadást az utóbbi 30 év művészeti teljesítményeiről. CRISAN NICOLAE a diákok kérdéseit és az előadó válaszát is közli, noha az összefüggések nem világosak. Nem tudni, hogyan kapcsolódott a témához Berke Sándor kérdése. „A tanárok és tanítók megtöltik a tanulóknak, hogy templomba járjanak. Tudni szeretném, hogy a püspökségek közbelépnek-e, ugyanis a törvények engedélyezik a templomba járást.” Erdő professzor válasza sem illik a kérdéshez: „Ez csak az illető lelkesen működik.” A szünetben az elsőévesek Dobri és Pap Géza köré gyűlnek, és tovább kommentálják az órán elhangzottakat, de ebből csak annyit közöl az informátor, hogy Dobai, Anderkó és Nagy Márton hallgatók is kijelentették, lett volna még mit mondaniuk. Onac őrnagy azonban most is tudja, mi mit jelent. Dobri ekkor érdemi ki, hogy ÁIF-et nyissanak számára,³²⁷ és Berkével kapcsolatban, akinek „nacionalista megnyilvánulásai másfelől is ismertek,” „konkrét intézkedéseket fognak javasolni”.

CRISAN NICOLAE az április 22-i feljegyzésben konkrétan sovínizmussal vádolja Falka Zoltánt, Dobri Andrást és Lukácsy Szilamért. Falka azt kiabálta volna a buszon, hogy ő nem lesz hülye katonai kiképzésre járni, eleget szenvedett a katonaságnál. Érdekes, hogy CRISAN NICOLAE az internátusban történeket (mint például, hogy Falka betörte volna a 7-es szoba ajtaját, és kést emelt volna valakire) másoktól hallotta. Az ő feljegyzéseiben nem hangadóként, hanem egy bizonyos baráti kör tagjaként jelenik meg Dobri András célszemély. Így van ez CRISAN talán legcifrább tartalmú feljegyzésében. Április 26-án az I. évfolyam „katonai kiképzésen kellett volna részt vegyen 8–12 óra között Ladányi Sándor IV. éves és Derzsi György tartalékos alhadnagyok vezetésével. Ladányi nem jelent meg a helyszínen, néhány hallgató [...] labdát vett elő, és fegyvereiket a földre dobva egészen 12-ig futballoztak. Közben két 5-6 éves gyerek érkezett, akik játszadoztak az otthagyt fegyverekkel. A futballozók két csapatot alkottak, és Sebe Ferenc azt kiabálta: Én vagyok a híres Albert Flórián. Hajrá magyarok! Dobri Andrást Hoskónak³²⁸ nevezték, és így tovább. Sebe Fr. katonáénekeket énekelt az elsőévesek előtt – jelen volt még 5 gyerek, egy juhász, egy 45–50 körüli férfi és nő

³²⁶ Uo. 92.

³²⁷ Uo. 97. Az eredeti szöveg: „Studentul teolog DOBRI ANDRAS se ia în s.i.g.”

³²⁸ Minden bizonnyal a Noskó nevű magyar labdarúgó a névadó.

–, körülbelül így: Mikor a faluból elmentem/ Securitates lettem... satöbbi, az egyetemisták pedig röhögtek rajta.” Onac őrnagy kommentárja megint csak jelzésértékű: „Fentnevezettek Derzsi Gy. kivételével ÁIF alatt vannak [...]. **Intézkedések:** Derzsi Gy.-t tanulmányozni kell beszervezés céljából, minthogy az 1975–76-os tanévben ő lesz a teológiai intézetben lévő szakasz parancsnoka. Viselkedésével kapcsolatban eddig nem érkezett negatív információ. Folytatódik az ÁIF-ben nyomozottak felügyelete, különös tekintettel Sebe Ferencre.”³²⁹

A segéd- és helyettes lelkészi évekből alig van anyag. KISS ISTVÁN a Sipos Gáborról írt, 1979. augusztus 10-én kelt „jellemzésében” említi Dobrit, mint aki az iskolai vakáció időszakaiban barátaival együtt gyakran találkozik Sipossal. Feltehetően a doktorálás feltételei iránti érdeklődés áll négy írat háttérben. Az egyik jellemzés, a készítő, Láposi József dési esperes, a Vallásügyi Államtitkárságnak írhatja, onnan kerül a Securitatéra, ugyanis saját nevén írja alá. Csupa pozitívumokkal méltatja a Magyarfodorházán szolgáló célszemély tevékenységét, és alkalmasnak tartja külföldi tanulmányútra. A CORNEL fn. informátor 1983. szeptember 20-án jelenti, hogy a kolozsvári teológiai intézetben járt Dobri a doktori felvétellel kapcsolatban, sokat beszélt pasztorációs ténykedéséről, s hogy ő sohasem pártolta a fanatikus pietistákat. A TUDORACHE fn. informátor arról számol be, hogy október folyamán járt a célszemély a teológián. A CORNEL által említett téma mellett a falusi élethez való alkalmazkodásról és a helyi szervekkel tartott kapcsolatról beszélt, korrektül. TUDORACHÉ-t megbízza Ungvári alezredes, hogy a parókiáján is látogassa meg Dobrit, hogy „valódi álláspontja ismeretes legyen”. A negyedik írat tévedés következménye: a kolozsvári Securitate a Szilágy megyeitől érdeklődik a célszemély felől. Szilágy megye jelzi, hogy a Fodora nevű helységben nemcsak református lelkész nincs, de magyarok sem laknak. A tévedés oka, hogy mind a Szilágy megyei Oláhfodorházát, mind a Kolozs megyei Magyarfodorházát (itt lelkész Dobri) románul Fodorának mondják. Hogy a szakmai továbbképzés – a jelek szerint abból nem lett semmi – miért hiúsult meg, nincs adat.

1985 végén apja óhaja, hogy fia kövesse a kolozsvári kerekdombi parókián, teljesül. A püspök jóváhagyja Dobri János tovább szolgálását mindaddig, amíg fia választhatóvá válik. A MEDESAN fn. informátor 1986. április 23-án kelt feljegyzéséből emellett az is meg tudható, hogy a HEKS anyagi támogatásával új parókia épül a Kerekdombon. Ebben az ügyben látogatta meg Dobri Jánost Schüle úr, akinek Dobri a Tőkés-üggyel kapcsolatban nem nyilatkozott. 1987. január 10-én KISS informátor saját kezű feljegyzésében azzal vádolja a kerekdombi lelkészt, hogy „[...] folytatja továbbra is az apja politikáját. A helyi szervek megtévesztésének céljával tartja a kapcsolatot a holland vonallal, ahonnan apján keresztül kap utasításokat, miközben ő maga is fogad külföldieket [...], csak azok kapnak élelmiszer-csomagot, akiket a Dobri-klikk igazol. Ügyszintén közvetlen támogatást kap a jótékony-sági akciókon keresztül cserébe azért, hogy szocialista rendszerünk ellen ellenséges politikai helyzetet teremtsen.”³³⁰ Ennek ellenére Ungvári őrnagy javasolja Dobri András turistaútjának engedélyezését Magyarországra, mert „nincsenek szökési szándékai”.

A célszemély ténylegesen 1988 februárjától okoz fejtörést a Securitaténak. Mint egy kiolvashatatlan fedőnevű informátor jelentéséből kiderül, 78 fiatalot hívott meg a „fiatal házások agapéja” elnevezésű rendezvényre. (A kézzel írott névsor csak 60 tételt tartalmaz.) Ungvári József alezredes 1988. augusztus 11-én kelt jelentése, amelyben Dobri András „figyelmeztetésére”

³²⁹ Uo. 91.

³³⁰ Uo. 42.

kér engedélyt, a jelzett kísérlet mellett felrója a célszemélynek, hogy dia- és videovetítések folynak a parókián, illetve hogy sok külföldivel tart kapcsolatot, és a találkozásokról nem készít jelentést. Javasolja, hogy a területi vallásügyi felügyelő figyelmeztesse, célszemély megsérti a református egyház statútumát és a 23. törvényt. Erre a beidézésre azért van szükség, mert „mind a külföldi reakciós körök, mind VASILE (Tőkés László) célszemély beszervezni törekszik bizonyos egyházi személyeket, hogy a vallási tevékenység fedezékében államunk ellen forduljanak”. A figyelmeztetést jóváhagyja Oprea Florian ezredes, de lefolyásáról nincs adat. Mint ahogy arról sem, hogy az ifjú házások találkozója miért hiúsul meg. „Nacionalista-irredenta ténykedését mi állítottuk le, vagy más ok készítette visszakozásra?”³³¹ – kérdi a jelentés margóján az osztályvezető ezredes, de írott választ nem tartalmaz a dosszié. 1988. szeptember 7-én kolozsváriként Dobri szervezi az évfolyam 10 éves találkozóját, aminek a programját – feltehetően a rektori hivataltól, hiszen a programot oda kell felterjeszteni, vagy a VÁ-tól – Ungvári alezredes megkapja. November 7-én ezt jegyzi a program margójára: „Információs tekintetben ellenőrizve volt, de nem jeleztek operatív értékű aspektusokat. Az akció a Maros, Kovászna és Szatmár Megyei Felügyelőségekkel kooperációban történt.”³³²

A külföldiekkel tartott tilos kapcsolattartás vádját több követési jegyzőkönyv tanúsítja. Böröcz József Andor svájci, Molenaar Jacobus, Hvizenga Janneke, Niemejer Pieter és Triemstra Wicher holland, Kovács Éva magyar, valamint Gulyás László és felesége, Gulyás Gyöngyi ausztrál állampolgárok romániai útjának elég rossz minőségű fényképalbumokkal is dokumentált megfigyelési adatai csak az utóbbinál mutatnak politikai szándékra. Mindenesetre a rendszer utolsó évében tanácsosnak látja a Securitate magasabb szintre emelni (információs nyomozati dosszié) az ifjú kerekdombi lelkész megfigyelését.

Az 1989. július 21-én készült intézkedési terv szerint GEORGESCU célszemély bizonyos „holland és magyar reakciós egyházi körök” figyelmének homlokterében áll. Ezek „románellenes tevékenységbe” akarják bevonni. Az ifjúság körében kifejtett ellenséges ténykedés megfigyelését IMRE informátorra kívánják bízni. A külföldiekkel tartott kapcsolatot PÉTER informátor kellene hogy ellenőrizze. Mivel a két ügynök „korlátozott lehetőségekkel rendelkezik”, be kell szervezni egy informátort, akinek bejárása van a lak- és munkahelyre egyaránt. A GEORGESCU-val kapcsolatba kerülő külföldieket a III. ügyosztály bevonásával ellenőrzik. DRAGAN, IMRE és BIBLIOTECARUL ügynökök külföldön próbálják meg kideríteni, mi áll a „külföldről érkező jelentős anyagi támogatás” háttérben. És ahogy már az ilyen esetekben lenni szokott, a levéllenőrzés, követés, lehallgatás eszközeit is szándékosan bevetni. A néhány telefonlehallgatási jegyzőkönyvből, amely bizonyos magyarországi személyek, elsősorban rokonok érkezését jelzi, nem derül ki, mi valósult meg a fellengzős nyomozati tervből, illetve hogy voltak-e ennek hátrányos következményei a célszemélyre nézve. Valószínűleg a történelem ebben az esetben is közbeszólt.

³³¹ Uo. 32. Az eredeti szöveg: „Acțiunile sale naț-ired. au fost dejucate de noi, ori el a renunțat din alte motive?”

³³² Uo. 33. Az eredeti szöveg: „A fost controlat informativ, nu au rezultat aspecte de interes operativ. S-a cooperat cu I.S. Mureș, Covasna și Satu-Mare.”

Kató Béla lelkész a jelenlegi ismeretek szerint attól kezdve került az állambiztonság látókörébe, hogy a Kovászna megyei Illyefalvára pályázott. Gorea Petre, az illyefalvi őr sászlósa jelenti, ZOLI helybeli informátorra hivatkozva, hogy a faluban „a lelkészválasztással kapcsolatos közhangulat uralkodik”. A faramuci fogalmazás az emberek izgatottságát hivatott kifejezni, Dénes Dezső³³⁴ lelkész nyugdíjba vonulása nyomán. Az informátor szerint a presbitérium Kató Bélát (Cófalva/Barátos község) szeretné utódként, mert „az NSZK-ban rokonai vannak, és szükség esetén segíteni tudja őket anyagilag”. A gyülekezet viszont Gocsmán Sándort akarja, aki Zalánban lelkész. A szervek, úgy tűnik, utóbbit pártolnák, mert a zászlós utasítja ZOLIt, tudakolja meg név szerint, kik Kató támogatói. Minea Victor hadnagy december 27-ére, a választás időpontjára kéri a helybeli hálózat mozgósítását, és ígéri, hogy a helyszínen személyesen fogja azt irányítani.

A választás lefolyásáról nincs adat, a nyertes Kató Béla beiktatásának „hálózati beillesztése” pedig teljes kudarc. FERI és MITICA informátorok jelentenek ugyan jelentéktelen fejleményeket, de csak post factum. Az 1988. május 1-jén mintegy 20 lelkész, a sepsiszentgyörgyi esperes és kb. 400 személy részvételével megtartott ünnepélyes eseményről a két jelentés is csak júliusban jut a megyéhez. A késedelmes tájékoztatás nem először történik. 1988. július 12-én kommentálja Minea hadnagy a beküldött jelentéseket: „A bemutatott aspektusoknak akkor lett volna információs értékük, ha jelezték volna nekünk azokat a kommentárokat, amelyek az új lelkész beiktatásakor és után elhangzottak, de mindmáig nem kaptam semmit. Az információs feljegyzést megint késve küldték.”³³⁵

Az új lelkész, úgy tűnik, nem elég elővigyázatos. Belefog a parókia renoválásába, és a pajtát imaházzá kívánja átalakítani. Gyűjtést indítanak, és az éber FERI informátor erről is jelent. Volt olyan egyháztag (Szabó Gyula), aki 15 000 lejrt adott a közösbe. A feljegyzés 1988. december 17-én készül, és már 19-én küldi a Kovászna Megyei Securitatéra saját jelentését Gorea Petru milicista, aki ekkor már törzssászlós. Eszerint a szeptemberben elkezdett modernizálás a víz és a központi fűtés bevezetését jelenti, a pajta parkettázását, lambériával, tölgyfa ajtóval való felszerelését. Ebben akarja a lelkész a vallásórákat tartani. A szemfüles zsaru ellenőrzi a néptanácsnál, kapott-e a lelkész építkezési engedélyt, kiderül, nem rendelkezik azzal. Szól a községi bírónak, melynek nyomán a párttitkárhelyettes és a néptanácsi alelnök kiszáll a helyszínre, leállítja a munkálatokat, és 3000 lejre megbírságolják a lelkészt. Moldovan Sever alezredes, a megyei Securitate főnöke a következő utasítást írja a jelentés margójára az I. ügyosztály vezetőjének, Andras Dorel századosnak: „Tájékoztatni a megyei pártbizottságot, majd meg kell beszélni az esperessel.”³³⁶

Ezt a történetet elégséges indoknak tekintik arra, hogy információs felügyelet alá vonják a lelkészt. A külföldiekkel tartott kapcsolata miatt is fogják figyelni. Úgy tűnik, Kovászna megyében a Securitate malmi nagyon lassan őrölnék, az elhatározástól a dosszié tényleges megnyitásáig öt hónap telik el. A szándék akkor jelentkezik, amikor az építkezés alatt, októberben osztrák, magyar és holland vendégek is meglátogatják Katót. A holland Arends

Rohan gyorsvizitjéről protokolljelentést is írnak az érintett lelkészek, és erről a vallásügyekkel megbízott Lazăr Mihai kapitánynak az ANDOR IMRE fedőnevű informátor számol be. Az esperességről beküldött irat azért érdekes, mert rávilágít négy lelkésznek az állami szervekhez való különböző viszonyulására. „Megkapta az esperesség három református lelkész protokolljelentését, akiket Arends Rohan feleségével és gyermekeivel meglátogatott. Ezek: Kató Béla – Illyefalva, Adorjáni Zoltán – Páké, Pásztori Attila – Szörccse. Protokolljelentéseikben mindhárman megemlíti, hogy a hollandok látogatása nagyon rövid ideig tartott, minekutána azok Sepsiszentgyörgy irányába távoztak. Dezső András az I. sz. egyházközségből megkapta az útlevelet, még csak az NSZK-vízumra vár és utazhat.” Még érdekesebb a tiszt kommentárja: „[...] Meg lett hagyva neki (ANDOR IMRÉNEK) az adatok elmélyítése, hogy kiderüljön a megye lelkészei meglátogatásának valódi oka. Eligazítást kapott ilyen irányban TUDORACHE informátor is, valamint JANOS. Az anyag kivonat formájában lesz felhasználva a »Pietate (Kegyesség)« INYD-ben (Adorjáni Zoltánt ugyanis INYD-ben feldolgozzuk) és TUDORACHE informátornál (Pásztori Attila, aki az I(nformatív) H(álózat) tagja).”³³⁷

A Ceaușescu-rendszer utolsó évében, március 9-én nyitják meg az információs nyomozati dossziét „nacionalista megnyilvánulások és külföldiekkel tartott nem hivatalos kapcsolatok” miatt. A szokásos módon leellenőrzik néhány „kapcsolatát” (a marosvásárhelyi Tóth Jutkát, a csíkszeredai Csia Zsigmondot). Ezekben nevezik Katót KADAR célszemélynek. A központi nyilvántartót is megkérdezik, a válasz negatív. Az iratanyag a korábbiakhoz képest alig „gazdagszik” terhelő adatokkal. Épp a felügyeletre hivatkozva Minea Victor hadnagy javasolja, hogy ne engedélyezzék Kató hollandiai utazását (1989. június 9.). A halottak napja is adatgyűjtés tárgyát képezheti. BUCUR IOAN informátor 1989. október 25-én jelenti, hogy a lelkész felszólította a híveket, tegyék rendbe őseik sírját. Ezúttal azonnal továbbítják a jelentést a megyéhez, és Minea Victor, aki ekkor már főhadnagy, 28-án ráírja, hogy irányítsák Kató mellé FERI és TUDORACHE informátorokat is. BUCUR következő információi szerint (november 3.) halottak napján nem voltak külföldi látogatói a megfigyeltnek. Az új imateremben pedig arról prédikált (*tehát mégiscsak befejezték*), hogy „mindenki szeresse a szülőföldjét, mint a legnagyobb értéket [...]”. A milicista arra utasítja az informátort, hogy arra is figyeljen, nem nyilatkoznak-e ellenségesen a református hívek a közelgő pártkongresszusról. Minea Victor viszont úgy látja, komolyan kell venni Kató prédikációit: „Figyelemmel kell kísérni a célszemélyt. Megfelelő képességgel rendelkezik a tömegek mozgósítására. Minden vasárnap legalább egy informátor legyen jelen az általa tartott istentiszteleteken.”³³⁸ És még mondja valaki, hogy Romániában tiltva van a templomba járás! Hogy az utasításokat végrehajtották-e, jártak-e rendszeren istentiszteletre az informátorok a rendszer két véghónapjában, nem tudni, ez az utolsó irat a dossziében.

³³⁷ Uo. 14. Az eredeti szöveg: „[...] I s-au tras concluzii în continuare de aprofundare a datelor pentru stabilirea scopului real al acestor vizite frecvente la preoți reformați din județul nostru. În acest sens a fost instruit și informatorul „Tudorache” precum și „Janos”. Materialul se va exploata prin extras la DUI „Pietate” (Adorjáni Zoltán fiind lucrat prin DUI) și la informatorul „Tudorache” (Pásztori Attila aflat în R.I.)”

³³⁸ Uo. 5. Az eredeti szöveg: „Obiectivul trebuie urmărit cu atenție. Are capacitatea necesară de a mobiliza masele. În fiecare duminică cel puțin o sursă să asiste la slujba religioasă ținută de acesta.”

³³³ A vonatkozó dokumentum az ACNSAS Fond Informativ I210651. dossziében található.

³³⁴ Dénes Dezső 1960–1987 között volt Illyefalva lelképásztora. Forrás: www.illyefalva.ro (letöltés: 2014. 07. 27.).

³³⁵ Uo. 16.

³³⁶ Uo. 12. Az eredeti szöveg: „Informare pt. com. jud. de partid, după ce se stă de vorbă cu protopopul.”

A fenti fedőnéven Pap Géza lelkészt tartják megfigyelés alatt a Securitate szervei. Teológiai tanulmányainak elvégzése után, 1979. január 1-jétől két évig Bukarestben segédlelkész, ott figyelnek fel rá. A 0544-es belügyi katonai egység 1980. március 11-én kelt feljegyzése szerint: „A frissen szerzett adatokból kitűnik, hogy a bukaresti magyar értelmiségiek körében forgalomban vannak a Szabad Európa Rádió (SZER) magyar adása által közvetített műsorok hangkazettára véve. Így Pap Géza a Bukarest II. református egyházközség lelkésze, Viilor sugárút 97. szám alatti lakos a »Nicolae Iorga« Történeti Kutatóintézet kutatójának, Vekov Károlynak a feleségétől, Vekov Ágnes-től kapott ilyen hangkazettát[...].”³⁴⁰ A kazetta az 1956-os forradalom eseményeiről készült felvétel, amit időnként megszakítanak egy-egy „ellenséges kommentár” erejéig. A lelkész azonban nemcsak ezt hallgatja bizalmas kapcsolatainak társaságában, hanem Illyés Gyulának a levelét, amelyet 1979. december 16–19. közt közvetített a magyar rádió. A magyar költő levele Mihnea Gheorghiu akadémikusnak a Luceafărul folyóirat 1978. május 6-án kelt számában megjelent *Hunok Párizsban* c. cikkére adott válasz. A feljegyzés szerzői tudni vélik, hogy Pap tudatában van cselekedete „törvénytelenességének”, de vállalja az esetleges megtorlás kockázatát, mert megtette a kötelességét, terjeszteni a „Romániában cenzúrázott igazságot a magyarokról”. Két nappal később Iulian Vlad belügyi államtitkár a következő kommentárral küldi tovább az I. Igazgatóságnak az iratot: „Alapos és sürgős ellenőrzési és dokumentálási intézkedésekről kérek jelentést.” Az I. Igazgatóság március 19-én Bukarest municípium inspektorátusához küldi át az iratot, amely telefonlehallgatási, követéses és levél-ellenőrzési intézkedéseket foganatosít. Ugyanakkor már március 26-án Pap felettesét, az ALBERT fn. informátort kikérdezik, mi a véleménye a segédlelkészről. Összegzése: „Csendes, komoly, társaságkedvelő egyénnek értékelem.” Ugyanazon a napon a TRAIAN fn. informátortól is véleményt kérnek, aki a fővárosi Petőfi Sándor magyar művelődési ház alkalmazottja. Ő csak Nagy Károlyt ismeri a református egyházból, akit 1978-ban „bizonyos szabálytalanságok miatt kitétek a papságból”, és a Hivatalos Közlöny fordítója. Meglepetéssel vette tudomásul, hogy az új lelkész, noha soha nem találkoztak, kimentését kérte egy rendezvényről, amelyen nem tudott részt venni.

A 170-es követési ügyosztály május 8–12. közt reggeltől estig tartó megfigyelés alá vonja PASCU, alias Pap Géza célszemélyt, igen csekély eredménnyel. Megállapítják, hogy egész napon át csak kenyeret venni hagyta el a parókiát, hogy találkozott egy bizonyos idős hölgygel a református temető előtti villamosmegállóban (akit aztán szintén lenyomoznak, kicsoda-micsoda), hogy bement egy Trabant-alkatrészeket forgalmazó üzletbe, ahol 10 percet tartózkodott (egy telefonlehallgatási jegyzőkönyvből kiderül, Csutak Csaba kolozsvári esperesnek vásárolt alkatrészt), s hasonló. Április 23-ától a telefonját is lehallgatják, de a kazettákkal kapcsolatos információról semmi közelebbit nem tudnak meg. Megtudják viszont, hogy PASCU célszemély telefonját többen is használják (Sánta Ferenc építészhallgató, a kolozsvári Református Nyugdíjintézet igazgatójának a fia, Bartha Tibor kolozsvári orvos, aki szakképzés céljából tartózkodik a fővárosban, Nagy Árpád harangozó stb.). Gyakran keresi a lelkészt Vigh József³⁴¹ válogatott labdarúgó, aki épp akkortájt tölti utolsó heteit a Steaua labdarúgóklubnál, és többek

³³⁹ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I203655/1–2. dossziékban találhatók.

³⁴⁰ FI 203655/1/46.

³⁴¹ Vigh József (1946) érsemlyéni születésű labdarúgó, 24-szeres román válogatott hátvéd.

közt léleképítő olvasmányt igényel. Bodor Pál,³⁴² a bukaresti televízió magyar adásának vezetője is kér a lelkésztől forrásokat egy bizonyos szenttel kapcsolatban. A Securitate kommentárja szerint Bodor be akarja őt vezetni a bukaresti magyar értelmiségi körökbe.

1980. július 26-án a bukaresti Securitate jelenti a BM Állambiztonsági Államtitkárság I. Igazgatóságának az ellenőrzés eredményeit. Pap Géza valóban meghallgatta Illyés Gyula levélének hangfelvételét kapcsolatai társaságában, de a felvételt feljebbvalójának, Zágoni Albu Zoltánnak a közbelépésére megsemmisítette. Diplomamunkáján dolgozva, nem volt ideje kapcsolatok kialakítására Bukarestben. „Vigu Iosif” sportolón kívül, aki rendszeresen látogatta (a fentebb említett labdarúgót ilyen néven emlegette a román sajtó és a Securitate), a vele egy épületben lakó Körtesi András³⁴³ konzervatóriumi, Sánta Ferenc építészeti hallgatók, valamint Bartha Tibor orvos képezték fővárosi társaságát. Az ügyet elindító 0544-es katonai egység azt is jelezte, hogy a lelkész környezetében megjelent Vekov Károly³⁴⁴ és Ágnes. A jelentés Vekov Károlyról szóló információit a CNSAS lefedte. Feleségével kapcsolatban a jelentés készítője megjegyzi, hogy a televízió magyar adásánál tisztviselő, az 1977-es Ady-évforduló alkalmával el akarta szavalni a *Magyar jakobinus dala* c. verset, de sikerült megakadályozni. Apját, Forró Lászlót,³⁴⁵ aki a Román Írószövetség tagja, ugyanabban az évben a Securitate megrovásban részesítette „ellenséges magyar nacionalista-irredenta” magatartás miatt. A lelkész ellenőrzésének idején a Vekov házaspár nem tartott vele kapcsolatot, mivel a lelkész a diplomamunka kapcsán gyakran volt távol. A jelentés befejezésében kilátásba helyezik, hogy amennyiben véglegesítenék Bukarestben, „aktív feldolgozásban részesítik”.

Az I. Igazgatóság a jelentés alapján úgy dönt, nyilvántartásba veszik a 19-es problematika keretében (magyar nacionalista-irredenta tevékenység). Ez a besorolás előírja kapcsolatainak felderítését. Kolozs, Bákó, Brassó és Szilágy megyébe mennek a kapcsolatok kivizsgálását kérő levelek. A kolozsvári válaszok hiányoznak a dossziéból. A bákóiból kiderül, hogy Jenei Tamást információs nyomozati dosszié keretében figyelik, mert egy „nacionalista csoport” jött létre körülötte. Ennek széttűzése és a célszemély kompromittálása érdekében a milíciával együttműködve „több köztörvényes cselekményért” nyolc hónap felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték Jenei Tamás református lelkészt.³⁴⁶ A Brassó Megyei Securitate nemes egyszerűséggel közli a bukarestiekkel, hogy „nevezett Szabó Károly, született Nagysolymoson 1919. 11. 23-án, Károly és Ilona fia, a brassói református egyházközség esperese, Brassó C. Brincoveanu utca 40. sz. alatti lakos a mi szerveink informátora”.³⁴⁷ A Szilágy megyeiek Sánta Ferencről nem tudnak semmit, mert a család 1968-ban elköltözött Szilágysomlyóról Kolozsvárra, az apja lojális volt a rendszer iránt, semmilyen problémát nem okozott a Securitaténak. A nyilvántartásba vételi időszak után lehallgatott telefonozások közül egy érdemel figyelmet. 1980. október 3-án Vekov értesíti PASCUt, hogy meghalt Márton Áron. Ő úgy

³⁴² Bodor Pál (Budapest, 1930) író, költő, szerkesztő, a bukaresti román televízió magyar adásának első főszerkesztője. 1983-tól Magyarországon él, a Magyar Nemzet, majd a Népszabadság munkatársa.

³⁴³ Körtesi András zongoraművész-tanár, jelenleg a pécsi Liszt Ferenc Zeneiskola billentyűs tanszakának vezetője. Forrás: www.zeneiskolapecs.hu (letöltés: 2014. 07. 28.).

³⁴⁴ Vekov Károly (1947) budapesti születésű történész, kolozsvári egyetemi tanulmányokat követően a bukaresti Nicolae Iorga Történeti Intézet kutatója, a Limes Kör tagja. 1989 után Kolozsváron az RMDSZ tisztviselője, román parlamenti képviselő, kolozsvári önkormányzati képviselő, gimnáziumi igazgató, a BBTE docense. 2012 óta Magyarországon él.

³⁴⁵ Forró László (1932–2001) bukaresti magyar ifjúsági és gyermeklapok szerkesztője (Pionír, Jóbarát).

³⁴⁶ Lásd a Dobri János-dosszié tárgyalásánál lábjegyzet. Az ügyben hozott ítélet szerint 10 hónap építőtelen letöltendő börtönbüntetésről van szó, a jelek szerint ezt csökkentették.

³⁴⁷ Uo. 65. A Brassó MS 120/SF/0012498/1980. 08. 12. sz. átirata Bukarest Muncipium Inspektorátusának.

intézte, hogy egy hónapos kiszállásra mehet Gyulafehérvár, Kolozsvár, Nagyszeben, Brassó levéltáraiba és könyvtáraiba dokumentálódni. Gyulafehérvár lesz az első állomás, hogy részt vehessen a temetésen, amelyet szombaton 11 órakor tartanak. Bartha Tibort is hívja, azonban az orvos elmenetele attól függ, talál-e helyettesítőt arra a napra.³⁴⁸ Hogy végül is voltak-e a temetésen, vagy sem, nem derül ki az iratokból. Ezzel a bukaresti periódus állambiztonsági részről lezárul, az előírt egy hónapos határidőn jóval túl, 1981. július 14-én küldik át a 69 lapból álló dossziét Kolozsvárra.

A bukaresti anyag áttanulmányozása után, 1981. augusztus 11-én a Kolozs Megyei Securitate úgy dönt, elsőbbségi információs felügyelet alá helyezi Pap Gézát. Okként a már említett kazettaügyet jelölik meg. ARTHUR, ISTVÁNFI és MARAMURES ügynököket mozgósítják. ARTHUR első róla szóló, 1982. január 16-án kelt feljegyzésében a következőket írja: „Bukarestből ismerem, főképpen a fiunkon keresztül, aki nem talált lakást a városban, és Albu Zoltán elhelyezte a parókia vendégszobájában 1979 őszén. Így ismerkedett meg nevezettel és feleségével. Ott lakott még a parókian [...] dr. Bartha Tiberiu [...] Bartha, aki ért az orgonához, látva, hogy az orgonára ráférne egy kis renoválás, az ottani fiatalok segítségével megjavította az orgonát [...] Nevezett (*Pap Géza*) teológiailag jól képzett [...] Felesége [...] Budapest és Bukarest között ingázott, irodalmi és teológiai folyóiratokat hozott a férjének [...]” Ungvári alezredes kommentárjából úgy tűnik, ekkor Bartha doktor még nem tartozik a hálózathoz. Azt írja a tiszt: „Be fogjuk azonosítani dr. Bartha Tibort, és párhuzamosan Papot tanulmányozni fogjuk beszerzése végett, fennállván annak lehetősége, hogy felhasználhassuk a fiatal magyar értelmiségiek körében éppúgy, mint a »Helga«-ba való behatolásra.”³⁴⁹ Hogy a tanulmányozás hogyan zajlott, arról nem szólnak az iratok. Az a tény, hogy 1986-ban PAUL fedőnéven információs nyomozati dossziét nyitnak Pap Géza számára, a Securitate beszerzési kudarcát bizonyítja. Ungvári alezredes 1982. február 7-én véletlenül találkozott ARTHUR informátorral, aki állítólag „saját kezdeményezésre” elkezdett beszélni fiáról és az ominózus kazettaügyről. A szekusztiszt kérdésére, hogy mi volt a fia reakciója a hangfelvételre, ARTHUR azt mondta, nem hiányzott neki a meghallgatás. A tiszt, noha hivatkozik a bukarestiek átiratára, miszerint Albu Zoltán javaslatára Pap megsemmisítette a hangfelvételt, nem hisz nekik. Megbízta ARTHURt, hogy fián keresztül próbálja megszerezni a kazettát. Ugyanakkor eltervezi mind Pap, mind a szülei lakásának ellenőrzését, bekapcsolva dr. Bartha Tibor beazonosítását, és a megszerzett információk függvényében információs kivizsgálást javasol, amelynek nyomán Pap alárendeltségi viszonyba kerülhet a Securitatéval. Az akciót indokolja az a tény, hogy a lelkész jó kapcsolatot ápol a Dobri-Jenei-Juhász-Tőkés-tengellyel. Február 27-én egy ezredes (az aláírás Ioniță vagy Ioana) azonnali vizsgálat megszervezését javasolja. Arról, hogy a tervet végrehajtották-e, vagy sem, nem beszélnek az iratok.

Egy évvel később jelentenek újból az ügyről ARTHUR, MARAMURES és ISTVÁNFI. Előbbi (1983. január 28.) a kazettaügyre is visszatér fia (és Bartha Tibor) bukaresti tartózkodása kapcsán: „Egy este magnóval lépett be hozzájuk, azt mondván: hallgassatok meg valamit 1956 őszéről. Az ellenforradalom idejéből volt a felvétel. Különböző zajok hallatszottak és puskaropogás. Sántha távozáskor kijelentette: Ne foglalkozz te ilyen dolgokkal

³⁴⁸ FI 203655/2/28.

³⁴⁹ Uo. 41. „Vom identifica pe dr. Bartha Tibor și paralel Pap va f. tras în studiu pt. recrutare existind posibilități de a-l folosi în mediul int. tineret maghiar cît și de penetrare în „Helga”.

Fentnevezett nem mondta, honnan származik a hangfelvétel.”³⁵⁰ ISTVÁNFI-tól szintén a kazettaügyről szeretne Ungvári alezredes többet tudni, pontosabban azt is, hogy a Pap felesége vagy másvalaki külföldről nem szállít-e a kazettához hasonló anyagokat. Az ügynök 1983. március 14-én kelt feljegyzése szerint úgy hiszi, ha bármilyen anyaga lenne, azt odaadta volna neki. Az '56-os dolog a MUK volt (márciusban újra kezdjük), mondta Pap, egy fellángolás, ami aztán kialudt, akárcsak jelenleg Lengyelországban. Azt is mondta, egyszer már megégette magát, nem akar hallani politikáról. A tiszt érdeklődése mögött az újabb fejlemény, az Ellenpontok-ügy felderítése állhat.

A MARAMURES fn. informátor két jelentése ugyancsak 1983-ban megbízás alapján íródott, de értékelhető információt nem tartalmaz. Az adminisztratív gyűléseken találkozott Pap Gézával, aki csak szakmai kérdésekről beszél, mindig siet, nem áll le csevegni senkivel.

1986. május 22-én információs nyomozati dossziét nyitnak PAUL fedőnéven Pap Géza kiskapusi lelkész számára. A közbeeső három évben nincs semmilyen irat vele kapcsolatban. Indok az intézkedési terv szerint: „feltételezett kommunikációs csatorna beazonosítása ellenséges emigráns elemekkel, ami a feleségén keresztül jön létre, és bármilyen nacionalista-irredenta cselekmény megelőzése, amely érintheti az állam biztonságát”. E „szent cél” elérése érdekében a már jelzett ARTUR és MARAMURES informátorokat rendelik mellé. A faluban, ahol szolgál, a BODOR ALEXANDRU fedőnevű lelkész-informátornak kellene „beszivárognia” hozzá, valamint a falusiakkal tartott kapcsolatáról egy közép fokú végzettséggel rendelkező MISU fedőnevű, valamint a NICU fedőnevű informátorokat jelölték jelentésre. Az ügyért a körzeti szekusztiszt, Trif Sergiu főhadnagy felel. 1987 márciusától Cioban Constantin hadnagy készít kiegészítéseket háromhavonként az intézkedési tervhez. A célszemélynél előforduló külföldiek megismerése érdekében IONESCU és SIMION informátorokat is harcba küldik, egyházi vonalon a korábbiakhoz ANTONESCU informátor csatlakozik. 1988 novemberében Cioban hadnagy átadja a PAUL INYD-jét Ungvári József alezredesnek, mivel a célszemélyt megválasztották Kolozsvárra, a Monostori úti egyházközségbe. Az átadást 1989. február 28-án hagyja jóvá Oprea Florian ezredes.

A kiskapusi korszakban MISU és NICU informátorok írogatnak arról például, hogy MISU 1988. július 19-én beteg lányának gyógyszerért kéri meg a lelkészhez, és két magyarországi és egy NSZK-beli kocsit észlelt a parókia udvarán. NICU 1988. május 5-én azt jelenti, hogy Sebestyén Ferenc nagykapusi lelkész igen jóban van Pap Gézával, minden bizonnyal azért, mert beteg kislányának rajtuk keresztül tud szerezni külföldi gyógyszert. Azt is megfigyelte, hogy sokan járnak templomba, ami a lelkész igen jó felkészültségének tulajdonítható.

Ugyancsak ebben az időszakban (1986. 04. 30.) készül STELIAN feljegyzése Oprea Floriannak egy bukaresti útról. Azért tesznek Pap Géza dossziéjába is egy példányt, mert a benne szereplő Vekov Károlyt Pap „kapcsolatának” tekintik. A történet véletlen találkozással kezdődik, STELIAN összefut Vekov Károlyval, akit évek óta nem látott. Utóbbi örömben meginvitálja haza, hámoszobás lakásába, ahol egyedül él. Nem sokkal később Vekov bejelenti, hogy megbeszélte találkozója van Dékány András Bukarestbe akkreditált magyar kulturális attaséval. Szeretné, ha STELIAN elkísérné. Az informátor tiltakozik, végül enged a kérésnek. Meglepetésére Dékány sokat tud róla, azt is, hogy a Tőkés családdal kapcsolatban áll, részletesen kikérdezi minden családtag felől, valamint Tőkés László és Szócs Géza

³⁵⁰ Uo. 39.

viszonyáról. (*A vonatkozó részt a CNSAS lefedte.*) Az attasé a terhes nők nyilvántartási módjáról érdeklődik, illetve hogy igaz-e az, hogy a magyar nőket nőgyógyászati vizsgálat nélkül küldik röntgenre, hogy elveszítsék a terhességet? Az informátor kénytelen megígérni, hogy utánajár az attasé érdeklő kérdéseknek. Megkéri STELIANT, hogy intézze el a nemzetiségi kérdésről az NSZK-ban megjelent publikáció románra fordítását és közlését egy olvasott román lapban. A kolozsvári Tribunára gondolt. STELIAN azt állítja, jól ismeri Augustin Buzura³⁵¹ író, szerkesztőt, megpróbál eredményt elérni nála. Miután STELIAN a vonatindulásra hivatkozva elbúcsúzik, az attasé odalép egy szekrényhez, és felajánlja, hogy válasszon bármilyen könyvet vagy folyóiratot. Az informátor nem él a lehetőséggel, Vekov azonban elviszi a Látóhatár 1986-os márciusi számát. Dékány megkéri az informátort, hogy máskor is látogassa meg, Vekov nélkül is. Érkezését ne jelentse előre telefonon, bizonyos megnevezett időpontokban mindig otthon tartózkodik. STELIAN hangsúlyozza, hogy Vekov egész idő alatt egy másik helyiségben az attasé feleségével tárgyalt. A tartótsízt megjegyzi, hogy az informátor engedély nélkül ment az attaséhoz. El fogják dönteni az I. Igazgatósággal közösen, hogy folytassa-e STELIAN a kapcsolatot, vagy sem.

Pap Kolozsvárra kerülésének hátterét, mint annyi hasonló helyzetben, ezúttal is a mindentudó KISS ISTVÁN/NAGY GÉZA informátor „világítja meg”. Feljegyzése szerint: „Pap Géza tehetséges fiú, felesége magyarországi, apja ott egyetemi tanár. Az egyetemi tanár megkönnyítette Molnár Dezső nyugdíjas lelkész kitelepedését. Hálaképpen Molnár meggyőzte a presbitériumot, hogy hívják meg Pap Gézát, ami meg is történt. De: ugyanott szolgál Kállay Csaba ifjú lelkész, aki különösen a nők körében kedvelt. Ő komoly kerékkötője lehetett volna a tervnek. De nem lett. Miért? Mert ígéretet kapott arra, hogy ott maradhat állandó segédlelkészként, vagy megosztják egymás közt a gyülekezetet. Az ígéretek megvalósulásáig Kállay kézben tartja Pap Gézát, és arra készíti, hogy Molnár munkastílusát folytassa [...]”³⁵² Hogy a dolgok mégsem mindig úgy történnek, ahogy egy jól informált informátor képzei, bizonyítja Kállay Csaba securitatis felszólításra készült feljegyzése 1989. június 23-án, amelyben megígéri, hogy legközelebb idejében ír protokolljelentést, bár nem nagyon hiszi, hogy rövidesen külföldiekkel fog találkozni, mert áthelyezik a Hargita megyei Patakfalvára.

A kolozsvári periódus a Ceaușescu-éra utolsó esztendejére esik, amikor a román államgépezet fokozott erővel igyekszik elnyomni a magyar etnikumot, mindenféle társadalmi és politikai ellenállást, miközben nemzetközi szinten teljesen elszigetelődik. A külföldiekkel való találkozás, a külföldről származó hírek terjesztése, a kül- és belföldi politikai helyzet kommentálása egyre súlyosabb bűnnek számít. Ebben a helyzetben kerül sor arra, hogy a Securitate elhatározza Pap Géza figyelmeztetését 1989. augusztus 10-én. Bűneit négy pontban sorolja fel Ungvári alezredes:

1. Dobri Andrással, Boné Ferencsel és Kállay Dezsővel bibliaórák leple alatt ellenséges szellemben tárgyalnak az ország gazdasági-politikai helyzetéről.
2. Kihasználva azt a helyzetet, hogy a felesége magyar állampolgárként utazhat, a magyarországi menekültek megbízásából letelepedésükhöz szükséges dokumentumokat szerez meg számukra.
3. PROFESOR (*Tőkés István*) célszemélynek belső egyházi ügyekről szolgált információt, ezzel elősegítve, hogy ő románellenes tevékenységre használja fel azokat.

³⁵¹ Buzura, Augustin (1938) orvos, író, többször kitüntette a Román Írószövetség.

³⁵² Uo. 25.

4. A Kossuth rádió és a magyar televízió hatására egyetért a magyarországi románellenes megnyilvánulásokkal, és maga is nacionalista-irredenta magatartást tanúsít. A figyelmeztetéssel kapcsolatos reakcióit PETER ügynök fogja ellenőrizni, akit utasítanak, hogy pozitívan igyekezzon befolyásolni Pap Gézát.

Hogy a figyelmeztetés lezajlott-e, és hogyan, arról nem szól a fáma. Mindenesetre a doszsié két utolsó jelentése arról tanúskodik, ha volt is figyelmeztetés, nem használt.

1989. szeptember 3-án STELIAN arról jelent, hogy milyen nehezen tudott a Tőkés család a két püspök által aláírt körlevél birtokába jutni, amelyben Tőkés Lászlót közösen elmarasztalják. Először Pap Gézához küldték el Ujvári ügyvédet, akinek a célszemély megesküdött, hogy ő semmilyen körlevelet nem kapott. Ebből a Tőkés család azt a következtetést vonta le, hogy a velük szimpatizálóknak nem kézbesítették az iratot. Végül is Nagy István nyugdíjas lelkésztől megszerezték az ominózus írást. Viszont a jelentés napján a budapesti Kossuth rádió már be is olvasta. Következésképpen a Tőkésékről szóló dokumentumok kicsempészésével vádolt Tóthné Gáll Judit kolozsvári születésű magyar állampolgár ezúttal nem lehetett a tettes, mert a jelzett időpontban Kolozsváron tartózkodott. A feljegyzés érdekessége, hogy Oprea Florian ezredes hozzáfűzi: 1989. július 8-án a határforgalmat ellenőrző, külföldiek nyilvántartó útlevél-igazgatóság átiratban közölte a Kolozs MS-sel, hogy nevezett Gáll Juditot öt évre kitiltották Romániából. Hogyan jutott be akkor az országba? Sürgősen értesíteni kell Bukarestet, hogy szerezzenek érvényt a kitiltó határozatnak.³⁵³

Szeptember 15-én a DINU fedőnevű informátor jelenti, hogy utasításra felkereste előző este Pap Gézát. Arról beszélgettek, hogy a nap folyamán Mareice Beigh holland állampolgár meglátogatta célszemélyt. A hölgy szlavista, és nemzetközi nyelvészeti konferencián vett részt Budapesten. Ott találkozott Molnár Dezső feleségével, aki jelezte, hogy ha Romániában jár, feltétlenül keresse fel a templomot, ahol a férje szolgált, mert azt jellegzetes transzszilvanista stílusban építették. A hölgy kifejezte óhaját, hogy fiatal lelkészekkel ismerkedjen meg. DINU nyomatókos kérdésére Pap azt válaszolta, hogy ő személyesen semmiféle ajándékot nem kapott, noha beszélgettek a holland egyház segélyprogramjáról. A hölgy nem kért címekeket. Viszont jelezte, hogy másnap az informátort és Juhász professzort (*Tamás*) is meglátogatja, címüket már Budapesten megkapta. DINU ezután saját tapasztalataira tér át. Az őt meglátogató hölgy 34-35 éves, Amszterdamban tanult szlavisztikát, és kutatóként bent maradt az egyetemen. Bereczki professzor küldte hozzá, aki az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szlavisztikával foglalkozik. DINU tiltakozik, ilyen nevű pesti ismeretsége nincs, valami félreértésről lehet szó. De szívesen megmutatja a teológiát. A hölgy aznap este vagy másnap reggel készült Bukarestbe utazni, konkrétan hova, nem említette. Az érdekli, hogy a szláv befolyás mennyire érződik a román kultúrában. Elmondta, hogy Pap feleségének segítségével ismerkedett a Kós Károly-féle építészeti elvekkel, de jegyzeteket nem készített. Az is érdekelte, hogy milyen hatással van épp Kolozsváron az ortodoxia a protestánsokra. DINU „megfelelő válaszokat adott, hogy reális képet alkosson a tárgyalt témáról”. Az informátor feladata megtudni, hogy találkozott-e a holland nő Juhással, ha igen, miről beszéltek. Pap Gézától pedig érdeklődjön, találkozott-e kolozsvári fiatalokkal a holland nő, hogy jövetelének „valós célja” kiderüljön.

1989 nyaratól intenzív telefonhallgatást is foganatosítanak a Pap család ellen, ám nagy valószínűséggel a megfigyelték tudnak a megfigyelésről. A V. A. szignójú szakaszvezető, aki

³⁵³ Uo. 10.

románra ülteti át magyarul hallott megfigyeléseit, megállapítja 1989. november 24-én, hogy: „A technika létesítése óta célszemély nem jelentkezett.” November 30-án pedig a házaszszo ny és egyik barát nője azon „szórakoznak”, hogyan üzenjenek az őket lehallgatónak. Nem véletlen tehát, hogy hetekig a telefonlehallgatási feljegyzések ismétlődő tartalma: „A célszemély feleségének szokásos csevegései barát nőivel (Ibi, Lidus, Erzi, Enikő) háztartásról, úszásról, munkáról [...]”.³⁵⁴ Ami arra is utal, hogy a fokozott terror közepette lehetett bizonyos társadalmi helyzetekben egyfajta civil életet élni, mintegy fityiszt mutatta a különféle megfigyelési technikákkal is felszerelt elnyomó szerveknek.

³⁵⁴ FI 203655/2/13., 8., 6.

A címben szereplő fedőneveket a II. világháború után, nemzetközi szinten egyik legismertebb és legismertebb erdélyi magyar református teológusnak adományozta a román állambiztonság. Juhász István a korban szokatlan tanulmányi előzmények után (*nem nyugati teológián, hanem Bukarestben, az ortodox teológián folytatta posztgraduális képzését*), a bécsi döntést követően Kolozsváron a Teleki Intézet helyi fiókjának kutatója lett, s ekként a román nacionalizmus és az ortodox egyház viszonyát vizsgálta. Debrecenben megvédett doktori dolgozatát is a román–magyar kapcsolatok reformációra visszanyúló történetéről írta.³⁵⁶ A háború előtt és alatt írt cikkei-tanulmányai a későbbiekben nacionalista-irredenta beállítottságának bizonyítékaiként szolgáltak. Kolozsvár háborús hadszíntérré válása idején Budapestre menekült, és 1945 tavaszán tért vissza Kolozsvárra. Az 1945/1946-os tanévben a teológiai intézet román tanszékének tanáraként működött. (*Hogy román nyelv tanárként alkalmazták, ezt egyetlen állambiztonsági irat sem jelzi.*) Részt vett az MNSZ-ellenes erdélyi testületek dokumentálómunkájában, amellyel a párizsi béketárgyalások magyar tárgyalóküldöttsége számára igyekeztek hátrországot biztosítani. Minthogy társai a memorandum előkészítésében 1948-as letartóztatásuk alkalmával nem vállottak rá, megmaradt az intézet tanárának az 1948/1949-es átalakítás után is.

Állambiztonsági megfigyelésének első dokumentuma 1950. november 25-én kelt, szerzője a SINAI A. fn. ügynök. Juhász István a teológiai intézet dísztermében főleg teológusok és teológiai tanárok előtt (*173 résztvevőt számol össze az ügynök*) Mózes könyvéről tartott előadásáról tudósít. „[...] Az előadó felsorolta a zsidó nép történetének szakaszait, nem érintve politikai aspektusokat. [...] Nevezett Juhász rámutatott, hogy az ötödik könyv a legjelentősebb, mert erős szociális érzelmektől átitatott szöveg. Arra is rámutatott, hogy a szegényeket segíteni kell akárhova, akármilyen nemzethez tartozzanak. [...] Megjegyzem, hogy nevezett ezzel arra akarta figyelmeztetni a híveket, hogy a múlt társadalmi nehéz időket él át, és hogy az egyház segíti mind ezeket, mind azokat, akik elhozták a jobb életet.”³⁵⁷ SINAI A. Brandt Margitot jelölve meg tanúnak sokkal ártalmasabbakat is jelent. 1952. 10. 26-án azt mondta volna Juhász, hogy november 7-ét a kommunisták megint letartóztatásokkal ünnepelhetik, „mi is következhetünk”. December 11-én pedig azt mondta volna „(Schindlerre célozva), hogy mint egy kommunista kutyát semmisítették meg épp a kommunisták, és következnek a rendszer további hívei is”.³⁵⁸

A következő zavaros, szomorú történetre négy év múlva kerül sor, és nyilván a magyarországi szabadságharcra kapcsolatos. Az 1957. május 11-én kelt referátum szerint: „A Belügyminisztérium Kolozsvár tartományi szervei a 29. sz. csoportakció keretében 13 magyar nacionalista elemet nyomoznak, különböző középiskolák tanárait, akikről jelzések érkeztek,

³⁵⁵ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I210099/1–10. és a Fond Rețea R179436. dossziékban találhatók. Juhász István célszemélykénti fedőneve a dosszié borítóján „Juliano”, a használatban leggyakrabban „Iulian”.

³⁵⁶ Részleges életrajzára nézve lásd Buzogány Dezső: *Juhász István (1915–1984)*. In: Hatházy Ferenc – Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek...* Kolozsvár, 1996. 402–427. A doktori dolgozat címe: *A reformáció az erdélyi románok között*. Róla szóló emlékeket idéznek az Ende, Magda van der Eldering, Klaas szerkesztette *Dr. Juhász István*. Kolozsvár-Klausenburg, 2002, könyv szerzői.

³⁵⁷ I210099/1/23.

³⁵⁸ Juhász István arra utalhatott, hogy Schindler Béla, aki a magyar titkosszolgálatnak is volt ügynöke, a Securitate célkeresztjébe került.

hogy Nagy Géza vezetésével többször szervezkedtek ellenforradalmi célzattal.” Minthogy ebben a közegben nem rendelkeznek informátorokkal, Juhász István teológiai tanárt, aki Nagy Géza barátja, szervezésre kizemelték. A szervezést tervező referátumban tendenciózusan összeválogatják a célszemély azon életrajzi adatait, amelyeket „kompromittáló anyagként” használhatnak ellene. Főhangsúlyt helyeznek a párizsi béketárgyalások idején Bukarestbe akkreditált magyar diplomatával, Nékám Sándorral³⁵⁹ tartott kapcsolatára. Bizonyítottak látják, hogy Juhász István Nagy Gézával és Venczel Józseffel³⁶⁰ együtt adatokat gyűjtött Nékám számára az erdélyi magyarok sérelmeiről, és tevékenységükért pénzt fogadtak el. Venczel Józsefet ezért a tevékenységért 1950-ben 12 évi börtönre ítélték, de akkor nem vallott társaira. 1955-ben már politikai fogolyként újra bűnügyi kivizsgálásnak vetették alá, és ebben a vizsgálati jegyzőkönyvben Juhász nemcsak adatgyűjtőként szerepel, hanem a memorandum és a Teleki Gézának írt meghatalmazás szövegének egyik megfogalmazója. *(Hogy miért vették elő Venczelt 1955-ben, és miért fektették majd két évig a kihallgatásáról készült jegyzőkönyvet, nem világos. Csak gyanítani lehet, hogy a kommunista mozgalomban zajló változások lehettek a háttérben.)*

Juhász István személyi vonásait tekintve RADU IOAN, INCZE WALTER és GABOR ügynökök egyhangúlag állítják, kitűnő szellemi képességekkel rendelkezik, viszont „antidemokratikus érzelmeket táplál”. A Securitate szervei biztosra akarnak menni, ezért forgatókönyvet készítenek előállítására. Eleve 2-3 naposra tervezik a megdolgozást, de mivel a munkahelyéről feltűnésmentesen ennyit nem hiányozhat, „[...] szükségesnek tartjuk a BM III. Igazgatóságán keresztül beszerezni az RNK Főügyészségétől egy kitöltetlen idézést, amit aztán szerveink megírnak és kikézbésítenek Juhász Istvánnak. („Esetleg a Venczel József-ügyben?” – *egészítik ki a szöveget kézírással.*) Miután megkapja az idézést, szerveink operatív felügyelet alá vonják, és Apahidánál vagy Enyeden, ahol a körülmények lehetővé teszik, le lesz szállítva a vonatról, és kocsival a tartományi központba viszik, ahol megejtik a szervezést.” Ugyanaznap egy „Vizsgálati tervezet” (plan de anchetă) is készült Simon Lajos szekus hadnagy, és Nedelcu Mihail ezredes, a BM tartományi igazgatóságának főnöke jóvá is hagyja. A „terv” érdekessége, hogy nemcsak a kérdéseket tervezik meg, hanem a vádlottól elvárható válaszokat is.³⁶¹

„Isten útjai azonban kifürkészhetetlenek,” a tervezet nem számolt semmilyen akadályozó lehetőséggel. Juhász István 1957. május 23-án reggel 9-kor kapta meg az idézést, hogy másnap 8-kor meg kell jelennie a Bukaresti Főügyészségben a 601-es dosszié ügyében. „[...] 17.30-kor felszállt a gyorsvonatra a kolozsvári vasútállomáson. Sem az állomáson, sem útközben nem lehetett kiemelni, mert ismerősökkel vette fel a kapcsolatot, így Albu Ioan százados és Simon Lajos hadnagy Bukarestig kísérték. A bukaresti vasútállomáson, amikor

³⁵⁹ Nékám Sándor magyar diplomata, a bukaresti magyar misszió vezetője a párizsi béketárgyalások idején, 1948-ban Nyugatra távozott. (Vincze Gábor: *Történelmi kényszerpályák, kisebbségi realpolitikák* II. köt. nyomán.)

³⁶⁰ Venczel József (1913–1972) erdélyi jogász, szociológus, egyetemi tanár. A Hitel szerkesztője, a Teleky Pál Intézet kolozsvári igazgatója. 1947-ben egy évig ítélet nélkül tartják fogva a pitești-i lágerben. 1950-ben 12 év börtönre ítélik, hat évig Márton Áron püspökkel egy cellában tartják fogva. 1961-ben szabadul, 1969-ig kerámiafestőként tartja fenn magát, 1971-es betegnyugdíjazásáig a BBTE kutatója.

³⁶¹ ACNSAS FR179436/1–5., 8–11. Összehasonlítva a Venczel Józseffel szemben, 1955. 04. 14-én lefolytatott kivizsgálás jegyzőkönyvével, megállapítható, hogy a tervezett válaszok nagyrészt megegyeznek Venczel vallomásaival. Egyrészt tehát Juhásztól azt várják el, hogy a Venczel által mondottakat igazolja, másrészt egyébbel is vádolják, például, hogy Nékám távozása után közvetlenül a magyar külügyminiszterrel, Gyöngyösiével tartotta a kapcsolatot.

a körülmények lehetővé tették, feltartóztattuk, és kocsival a Belügyminisztériumba vittük, ahol megejtettük a szervezést.” A kivizsgálás Simon Lajosnak és a bukaresti III. Igazgatóság tisztjének a „műve” volt, magát a szervezést a már említett Albu Ioan százados, az ügyosztály vezetője végezte. A szervezésről szóló jelentés szerint Juhász eleinte tagadta, hogy románellenes tevékenységet fejtett volna ki, és hogy Venczel Józseffel együtt „olyan munkákat készítették, amelyekkel szerették volna kimutatni Magyarország igényének jogosságát Erdélyre. [...] amikor azonban szembe találta magát a tárgyi bizonyítékokkal, kezdte elismerni ellenforradalmi tevékenységét, igazolva a birtokunkban lévő dokumentumokat.” A kivizsgálási jegyzőkönyv, amely szerint az akció 24-én reggel 6 órakor kezdődött, és 25-én este 23 órakor fejeződött be *(tehát hivatalosan is 35 órát tartott)*, nem tér ki a kihallgatás módszereire. Ám az a tény, hogy adott ponton az előzőleg következetesen tagadott dolgokat egyszer csak elismeri, a meggyőzés hatékonyságát bizonyítja.

Első kérdésre válaszként kis önéletrajzot mondatnak el vele.³⁶² „1936–1937 között egy félévet a bukaresti, egy félévet a nagyszebeni ortodox teológián tanultam. 1937-ben letéve a második szentelési vizsgát, lelkész lettem. Ugyanabban az évben segédlelkészként titkár lettem a Teológián 1939 szeptemberéig, amikor kineveztek a bukaresti Református Diákotthon lelkész-igazgatójának. Ugyancsak 1937–1939 között a kolozsvári egyetem bölcsészkarán tanultam történelem szakon. Már tanulóként, később egyetemistaként tagja voltam az IKE-nek, amelynek keretében a teológuscsoport titkáráként működtem. Ezzel a tisztséggel együtt járt az IKE folyóiratának, az Ifjú Erdélynek a szerkesztése. Megjegyzem, hogy a lap tisztán vallásos-kulturális jellegű volt, politikamentes. Az említett periódusban irodalmi tevékenységet is folytattam, tisztán egyházi jellegű tanulmányokat közölve a kolozsvári Az Útban. Ugyancsak ebben az időben a Hitelben is közöltem néhány cikket. Ekkor Albrecht Dezső,³⁶³ Kéki Béla,³⁶⁴ Venczel József³⁶⁵ és Vita Sándor³⁶⁶ szerkesztették a lapot. Megjegyzem, hogy 1937 előtt is volt egy Makkai László³⁶⁷ által szerkesztett Hitel című lap, amelynek én is munkatársa voltam, s amely irodalmi és diáklapként működött. [...] Részletesen beszámolt – a vizsgálótisztek kifejezett utasításának engedve, hogy „legyen őszinte” – egy, a Hitelben megjelent cikkről: *Az új értelmű román nacionalizmus*. Ebben „nem a legionarizmus bemutatása volt a célom, hanem a román ortodoxia különféle megnyilvánulásainak bemutatása”. Odaadják neki a Hitel egy példányát, hogy fordítson részleteket a saját tanulmányából, amit meg is tesz. *(Innentől más kéz írta a jegyzőkönyvet.)* A cikk harmadik részével kapcsolatban kijelenti, hogy „sajnálom és elítélem azt a módot, ahogy a harmadik részt írtam”. Ennek ellenére megkérdezik, 1940-ig milyen más „ellenségesen nacionalista” cikket írt, amire azt válaszolja, nem emlékszik rá. 1940–1944 közt mindössze két cikkre emlékszik, amelyben esetleg fellelhetők nacionalista vonások. Az egyikben nem hibás, mert azt a szerkesztő, Vá-

³⁶² Ezt azért is érdemes szó szerint idézni, mert sok tekintetben eltér a Buzogány Dezső által összegyűjtött anyagtól.

³⁶³ Albrecht Dezső (1908–1976) erdélyi ügyvéd, politikus, újságíró (Hitel), parlamenti képviselő (1940–1944). 1951– a SZER munkatársa.

³⁶⁴ Kéki Béla (1907–1993) erdélyi újságíró (Pásztorút, Hitel, Ellenzék), könyvtáros, Budapesten fejezte be pályafutását. (Az epa.oszk.hu nyomán)

³⁶⁵ Venczel József (1913–1972) erdélyi szociológus, újságíró (Hitel), egyetemi tanár. 1947–48 pitești-i láger, 1950–1961 börtön (Márton Áron püspökkel). 1969-ig kerámiafestő, 1971-ig a BBTE kutatója.

³⁶⁶ Vita Sándor (1904–1993) erdélyi politikus, gazdasági újságíró, parlamenti képviselő (1940–1944).

³⁶⁷ Makkai László (1914–1989) erdélyi származású magyar történész, teológiai tanár, az MTA tagja.

sárhelyi Emil³⁶⁸ átszövegezte több helyen. Aztán eszébe jut egy harmadik írás is, amely a Hitelben jelent meg, és kritizálta benne a román államot, mert bezáratta a dél-erdélyi magyar iskolákat. Miután továbbra sem akar emlékezni, kezébe adják a *Kolozsvár román uralom alatt* c. tanulmányát. Nyilván előre megfontoltan a 79., 86., 88. oldalakat olvastatják el vele, s kénytelen kijelenteni: *(újból az előző kéz veszi át a tollat)* „Elismerem, hogy egyes frázisok a kor szellemében íródtak, rokonszenvezve a fasiszta olasz–német tengellyel.” Ezután elmondhatják vele, mit tud a Hitel szerkesztőiről, akiket korábban felsorolt. Albrecht Dezső bánffyhungyadi ügyvéd benne volt a kalotaszegi ref. egyházmegye és a Magyar Közösség vezetőségében, a „horthysta parlament” tagja lett. 1944 után előbb Magyarországra, majd Nyugatra távozott. Kéki Béla magyar–francia szakos tanár volt a katolikus gimnáziumban, a Pásztortűz szerkesztője. 1940 után a kolozsvári egyetemi könyvtárban dolgozott, Budapestre futott Kolozsvár elvesztése után, jelenleg is könyvtárosként működik Magyarországon. Vita Sándor enyedi, mint ő, a szövetségi központban dolgozott, képviselő volt a magyar parlamentben, Budapesten él, nem tudja, milyen minőségben. Venczel József a korabeli katolikus diákság vezetője, letartóztatásáig szoros barátságban voltak. Közös barát Nagy Géza, aki a Szociáldemokrata Párt tagja volt, s akit kétszer is elítéltek a háború után, nem tudja, miért.³⁶⁹ Nevezett jelenleg a református püspökségen tisztviselő. Hogy miről beszélgettek? Az Erdélyi Múzeum államosításának megakadályozásáról, a magyar tannyelvű iskolák függetlenségének megőrzéséről, egy kisebbségi státútum megalkotásáról, ami egyébként az MNSZ programja is volt. A „százak bizottságának” marosvásárhelyi nyilatkozatáról is volt szó, akik a román dominancia megtartása mellett nyilatkoztak, aminél ő sokkal többet szeretett volna, azt, hogy Erdély autonómiáját támogassák.³⁷⁰ Ettől kezdve egyre több, önmagára nézve terhelő kijelentést tesz. Elmondja, hogy Szász Béla³⁷¹ (úgy tudja, időközben meghalt) javaslatára Venczel, Nagy Géza és a letartóztatott az EMKE helyiségében elterveztek, hogyan kell az MNSZ ellenében memorandumot küldeni a nagyhatalmakhoz a román állam és az MNSZ tudta nélkül, hisz az ő véleményük már ismert. Ebben a magyar intézmények és az egyházak vezetői kérnék meghallgatásukat Erdély kérdésében. Hogy végül is megfogalmazták-e a memorandumot, és aláírták-e a jelzett intézmények vezetői, nem tudja. *(Kézírás változik.)* Bevallja, hogy kapcsolatban állt a magyar diplomácia bukaresti képviselőivel, és kisebb-nagyobb tanulmányokat készített számukra. Erről rajta kívül csak Venczel József tudott. Juhász először azt mondja, nem őt, hanem az Erdély kutató Intézetet támogatták anyagilag. Aztán elismeri, hogy Venczel letartóztatása után Gyallay Domokos 15 000 lej kü-

³⁶⁸ Vásárhelyi Ziegler Emil erdélyi festő, műkritikus, 1945-ben Ausztráliába emigrál (udvardy.adatbank.transindex.ro).

³⁶⁹ A kétszeri elítélés mítosza ifj. Nagy Gézával kapcsolatban onnan eredhet, hogy Nagy András ösztövezetés teol. professzor egyetemista fiát, Nagy Gézát (1929–) szintén bebörtönözték (1949. dec. 17-én tartóztatták le, 7 év börtönre ítélték rendszerellenes szervezkedésben való részvétel miatt, amit 1951-ben 3 évre mérsékeltek, és 10 000 lej büntetés fizetésére kötelezték. A büntetés lejártá után két hónappal, 1953. 02. 19-én szabadult, miután Kolozsváron, Pitești-en és Szamosújváron raboskodott. Elvégezte a teológiát, 41 évig Sáromerke református lelkésze volt. A hírhedt pitești-i átnevelési kísérletről személyes tapasztalatok alapján írt könyvet: *Ha túlélted, hallgass*, Kolozsvár, 2004. www.iiccr.ro nyomán is).

³⁷⁰ A kommunista irányítás alatt álló Magyar Népi Szövetség nyilatkozatáról van szó, amelyben a trianoni határok visszaállítása mellett és a lakosságcsere ellen foglaltak állást. (1945. november 21.)

³⁷¹ A Szász Béla név Budapestre távozott képzőművészként, mint egykori cserkészparancsnok, az 1951-es HÖKK-vezetők elleni intézkedési tervben is felmerül. Nagy valószínűséggel félreértésről van szó. A csik-szeredai születésű, Marosvásárhelyen érettségizett Szász Endre (1926–2003) 1946-ban Budapestre távozott a képzőművészeti főiskolára. Az apja volt Béla, foglalkozására nézve orvos. Amúgy Szász Endre képzőművészt 1950-ben Magyarországon állítólagos illegális fegyvertartásért bebörtönözték.

dött általa Venczel feleségének. Végül az is belekerül a jegyzőkönyvbe, hogy megnevezetlen összegű honoráriumot is kaptak. Nékámmal 1946-ban, Gyallayval 1947-ben vagy 1948-ban találkozott utoljára, de ekkor utóbbi csak egy könyvet kért tőle. A párizsi béke aláírása után semmilyen ellenséges tevékenységet nem fejtett ki, „[...] arra törekedtem, hogy lelkiismeretesen szolgáljam az Intézetet, egyházat és az RNK társadalmát”.³⁷²

A beszervezésről készített jelentés azt állítja, hogy a kivizsgálást követően Juhász többször is kijelentette, ha Venczel 12 évet kapott, ő 15-öt fog kapni, mert többet követett el. A beszervezést elfogadta, de voltak feltételei. „A kötelezvény kivétele után azt mondta, együttműködik szerveinkkel, ha csak Albu Ioan századossal fog dolgozni, nem akarja, hogy mások is ismerjék, a POPESCU fedőnevet kapta, majd általános feladatokra lett kiképezve, hangsúlyt helyezve a konspirativitásra.” Ugyanakkor egy nyolcoldalas önéletrajzi jellegű nyilatkozatot is írtak vele, amelyben több életrajzi információt tisztáz. Eszerint 1941-ben kinevezték az Erdélyi Tudományos Intézetbe, amely a Bolyai Tudományegyetem keretében 1945 után tovább működött, így állása ott megmaradt. 1945-ben helyettes teológiai tanári kinevezést is kapott a teológián. 1946-ban habilitált, így 1947-ben véglegesítették a teológiai tanári állásban. Ugyanebben az évben egy akkori törvény értelmében választania kellett a két állás közt, és ő a teológiát választotta. 1949. január 1-jétől már az új Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézetben kapta meg az egyetemes egyháztörténet tanszéket. Külföldön csak kétszer volt, 1935-ben Bulgáriában az ortodox kegyhelyeket látogatta meg, 1943-ban pedig bécsi levéltárakban dolgozott két hónapot.

Az említett kötelezvény is tartalmazza a zsarolásra utaló kifejezéseket, ami elég ritka az ilyen jellegű beszerzési nyilatkozatokban. „Tudatában lévén annak, hogy mind irodalmi, mind politikai tevékenységem sértette a munkásosztály és a román állam érdekeit, azzal folyamodom az állami szervekhez, hogy tegyék lehetővé számomra a rehabilitációt, kötelezettséget vállalok bármely, az állam felforgatását célzó kísérlet jelzésére, leleplezve az ellenséges cselekményeket. Ugyanakkor megfogadom, hogy nem árulom el az állami szervekkel tartott kapcsolatomat még a feleségemnek sem, tudatában lévén annak, hogy az államtitok megsértése jogosan vonja maga után a büntetést, az RNK törvényei szerint. Az információk anyagot írásban fogom közölni, a POPESCU fedőnévvel aláírva.”³⁷³

A letartóztatástól való ijedelem múltával POPESCU „csak kisebb jelentőségű információkat közölt, illetve kapcsolatainak jellemzésére szorítkozott”. 1959 júliusában viszont Muzsi András,³⁷⁴ a teológiáról kizárt boltvezető, akit sikkasztással vádoltak – feltehetően abban reménykedve, hogy felmentik a vád alól –, és aki ARDELEANU fedőnéven ügynökösködött, kitalált egy történetet az állítólagos „erdélyi református lelkészek egyesületéről”. Sokakat meghurcoltak Muzsi/ARDELEANU jelentéseinek hitelt adva, némelyek esetében a meg-

³⁷² Uo. 15–23. Érdekes, hogy először Gyallay Papp Zsigmondot említik a magyar diplomácia összekötőjeként, aztán Gyallay Papp Domokost. Juhász nem vallja be, amit Venczel állít, hogy 400 000 lej honoráriumot kaptak volna az elkészített tanulmányokért.

³⁷³ Uo. 37.

³⁷⁴ A kolozsvári születésű Muzsi András (1935–) bűnügyi kartonja igen hiányos. Más forrásból lehet tudni, hogy a Kozma Zsolttal, Palocsay Zsigmonddal, Bodor Adámmal kapcsolatos ügyben tartóztatták le, de kartonja annak időpontját vagy az ítéletet nem közli. Azt lehet tudni, hogy 1952. 10. 27-én internálta a kolozsvári állambiztonság, a kartont pedig 30-án állították ki. 1953. 02. 15-én utalta börtönbe a nagyváradi katonai bíróság (hogy melyik börtönbe, nem derül ki). 1953. 04. 09-én „munka miatt” Jilavára szállítják, majd onnan 28-án Capul Midiára (vagyis a Duna-csatornához). 1958-as letartóztatásának nincs nyoma. Forrás: www.iiccr.ro (letöltés: 2014. 07. 29.).

hurcolás a beszervezést is lehetővé tette. Kozma Zsoltot például, akivel együtt volt elítélve 1952-ben, a katonai szolgálat teljesítése közben, titokban tartóztatták le, Kolozsvárra vitték, s két hétig vallatták, míg a Muzsival lefolytatott eredménytelen szembesítés után elengedték végre.³⁷⁵ Ebbe az ügybe Juhász István-POPESCU is belekavarja Muzsi, ezért „fokozatosan megszaktították vele a kapcsolatot”.

Egy másik véletlen folytán azonban újra ráterelődik a Securitate figyelmé. A GÁLOS ISTVÁN fedőnevű ügynök a beszerzési folyamatban, 1961. január 24-én, Ravasz László 1956-os erdélyi utazásáról is beszámol, és abban Ravaszt úgy tünteti fel, mint aki bírálta Vásárhelyi János püspököt a román kommunista hatóságokkal való együttműködése miatt, és Márton Áron gyulafehérvári római katolikus püspököt (*akit meg is látogatott*) állította a teológiai professzorok elé példaként. GÁLOS, aki nem más, mint Maksay Albert nyugalmazott teológiai professzor, akinek a lakásán Varga László abrudbányai lelkész beszámolt az '56-os szabadságharcban szerzett tapasztalatairól, megemlíti Juhász Istvánt, hogy szintén találkozott az egykori püspökkel, és részt vett a Varga-féle beszámolón. Juhász azonban POPESCU ügynökként „sem a beszerzés folyamatában, sem a szerveinkkel folytatott munkában nem közölte ezeket a dolgokat”. Ezért Pál Ferenc szekus százados 1961. április 13-án azt javasolja, folytassanak le újabb kivizsgálást a POPESCU fn. ügynök ellen.

Május 26-án a kivizsgálás lezajlik az időközben rektornak kinevezett POPESCU ellen. Juhász István/POPESCU elismeri, hogy részt vett az ominózus találkozók. Arról, hogy miért nem jelezte a Securitate felé, így nyilatkozik: „Ha az állambiztonság velem szemben tartott kivizsgálása alkalmával, 1957-ben kérdeztek volna az említett dolgok felől, őszinte nyilatkozatot tettem volna. Sőt fel is voltam rá készülve, hogy ezeket a nyilatkozatokat megtegyem, de mivel nem kérdeztek, arra a következtetésre jutottam, hogy ezek annyira közismertek, hogy nincs szükség az én beszámolómrá. Őszintén sajnálom eddigi tetteimet, és épp ezért biztosítom az állambiztonság szerveit, hogy együttműködési munkámban semmit

³⁷⁵ ACNSAS FI210099/1/41–155. Az ügy elég homályos részletei töltik ki a Juhász-dosszié szinte teljes I. kötetét. A Securitate még nagy erővel folytatja az 1956-os események erdélyi visszhangjainak felkutatását, megtorlását, amikor Muzsi/ARDELEANU 1959. 02. 17-ei jelentésében odadobja nekik egy magyarországi kapcsolatokkal rendelkező, titkos erdélyi magyar szervezet létezésének hírért. Felcsillanhatott a lehetőség, hogy nagyszámú erdélyi lelkész lehet „leleplezni”, példát lehet statuálni. Minthogy ARDELEANU/Muzsi ügynöki ténykedése csattanós válasz azoknak, akik „minimalizálni” szeretnék az ügynökök által embereknek, társadalmi rétegeknek okozott erkölcsi és fizikai kárt, röviden, egy 1959. aug. 4-én kelt referátum, valamint a Maksay Albert ügyének lezárását képező határozat alapján vázolom, miről is lehetett szó. „A III. ügyosztály 4. irodája különböző információs módszerekkel akciót indított 15 elem ellen. [...] Az akció alapját ARDELEANU ügynök információs szolgáltatás, miszerint Ravasz László magyarországi református püspök 1956. augusztusi útján az RNK-ban, Kolozsváron titkos gyűléseket tartott Nagy András, Borbáth Dániel és Geréb Pál teológiai professzorok lakásán. Ravasz László elmondta [...], hogy Magyarországon államcsíny készül [...] arra bízott, hogy [...] szerveződjének felforgató csoportokba, hogy amint az ellenforradalom áttérjed a Román Népköztársaságra is, azonnal fellépessenek Erdély Magyarországhoz visszacsatolása érdekében. ARDELEANU ügynök információit Péter Miklós elítelt kihallgatási jegyzőkönyveivel ellenőriztük. [...] Az informatív anyagból [...] arra lehet következtetni, hogy Kolozsváron létezik egy széles körű felforgató csoport [...], amely Magyarországról kap utasításokat. Az információs anyagra és a kivizsgálásokra támaszkodva, folyó év július 6-án szerveink letartóztatták Fülöp Dénest és Adorjáni Dezsőt. [...] Az ellenőrzések folyamán kiderült, hogy [...] Ravasz László nem tartott semmiféle titkos gyűlést. [...] Maksay Albertet, Juhász Istvánt, Nagy Zoltánt és Kozma Tibort illetően ARDELEANU egykori ügynök állítása, miszerint tagjai lennének az erdélyi református lelkészek egyesületének, szembesítve őt Kozma Zsoltal, valamint Varga László, Bustya Dezső, Kelemen István elítéltekkel, hazugságnak bizonyult. [...]” Fülöpöt és Adorjánit annak ellenére, hogy az ügynök állításai valótlannak bizonyultak, és hogy nem ismerték el az ellenük felhozott vádak, elítélték. A többi tizenhárom gyanúsítottból többeket beszerveztek időlegesen vagy véglegesen.

sem fogok eltítkolni.”³⁷⁶ Újabb kötelezvényt is íratnak vele, amelyben egyrészt elismeri, hogy eltítkolt bizonyos dolgokat, másrészt megfogadja, hogy a korábbi kötelezvénybe foglaltakat betartja. Ez idő tájt a fedőnevét is megváltoztatják. Az 1961. 10. 07-én kelt feljegyzésben, ahol külföldi kapcsolatait igyekeznek feltérképezni (*ám szinte minden név hibásan szerepel*), a DÉNES JÁNOS (POPESCU) elnevezést viseli.

1961. szeptember 30-án készül az első elemzés informátori tevékenységéről, amelynek az is a célja, hogy kiküldhető-e Újdelhibe, az EVT közgyűlésére. Megállapítják, hogy „re-aktivizálása után is csak felszínes információkat nyújtott, amelyek nem tükrözik az őt körülvevő nacionalista elemek ellenséges magatartását. A találkozók jóindulatúnak, a béke és a rendszer hívének mutatkozik, de ez a magatartás az információs anyagból hiányzik. Őszinteségében is kételkedünk, ugyanis 1961. június 12–18-án részt vett a Prágai Keresztény Békekonferencián, ebből az alkalomból a prágai Hromádka professzortól megkapta Barth *Dogmatikájának* tíz kötetét, amelyet a gyűlésről készült feljegyzésében nem említ. [...]” A továbbiakból kitűnik, hogy két, Prágába küldött egyházi ügynöktársának nem nyerte el a szimpátiáját. Mind az ADALBERT fedőnevű unitárius, mind a SIMON SIMON fedőnevű református tanártársa elmarasztalóan és irigyen nyilatkozik prágai szerepléséről. Épp ezért nem küldik azon év nyarán Zürichbe. Az EVT-nagygyűlésre való kiküldését mégis megfontolandónak tartják, épp a jelzett ügynökök által irigelt kapcsolatteremtő képessége miatt. Amúgy is „három jó ügynök lesz a kíséretében, akik informálni fognak kapcsolatairól és tevékenységéről, és az általa szolgáltatott anyag alkalmas lesz őszinteségének vagy hamisságának eldöntéséhez”.³⁷⁷

Juhász István és a román állambiztonság kapcsolatára a későbbiekben is ez a kettősség lesz jellemző. Sosem lehet tudni, hogy a teológiai professzor épp célszemély vagy kollaboráns, ravasz ellenség, vagy szuperintelligens ügynök, aki megbízói/ellenőrei előtt jár egy lépéssel, vagy netán egyszerre mindkettő. A Securitate eleinte dühösen reagál erre a magatartásra, s igyekszik büntetni a beidegződött reflexek szerint. Később alkalmazkodnak a rendhagyó személyiséghez, és igyekeznek elhítni önmagukkal, hogy számukra is haszonnal jár, ha engedik Juhász Istvánt a saját szabályai szerint játszani.

Az 1962. március 14-i elemzés erősen szkeptikus DÉNES JÁNOS ügynöki ténykedésével kapcsolatban, és megint a Securitate székházában történő felelősségre vonást javasolja. Noha kapcsolatban áll az erdélyi „magyar nacionalizmus csúcsképviselőivel, nem szolgáltatott és nem szolgáltat semmilyen információt a tevékenységükkel kapcsolatban”. Ugyanakkor fel kell tenni neki a kérdést, hogy: „Miért utasítja el információs feljegyzések szolgáltatását, és inkább jelentéseket ír, amelyeket utasításunk ellenére saját nevében jegyez?” A rektor iránti bizalmatlanság légkörét a SZABÓ BÉLA fedőnevű, börtönből nemrég szabadult informátor is gerjeszti. 1962. 10. 06-án kelt feljegyzésében Orbán Magda erdélyi látogatásáról ír. (*A feljegyzés készültekor Orbán még Kolozsváron tartózkodott.*) Orbán évfolyamtársa volt Búthi Sándor Nagyváradon nemrég megválasztott püspöknek, állítólag ő hívta meg prédikálni. Nagyon gyanús volt Orbánnak, hogy Búthi nem mondott szinte semmi fontosat, annál többet kérdezett, ami felettébb szemet szúrt Orbánnak. Ki is kérte Juhász véleményét, hogy meg lehet-e a püspökben bízni. Mire a kérdezett egyértelmű igennel válaszolt. Ugyanakkor ő maga bizonyosságot tett arról, hogy sokat változott, felhagyott a korábbi nemzeti felfogásával, „neki több

³⁷⁶ R179436/35–35.

³⁷⁷ Uo. 55–58.

lelki testvére van a csehek és a románok, mint a magyarok között”. A SZABÓ BÉLA fn. ügynök tartótisztjének kommentárja szerint maga a tartományi Securitate főnökhelyettese, Dumitrașcu Neculae adta az Orbánnal kapcsolatos feladatokat. Megállapítják, hogy „Juhász István, a Teológiai Intézet rektora, aki DÉNES JÁNOS fedőnéven a mi szerveink ügynöke [...] eddig egyáltalán nem jelzett Orbán Magdával kapcsolatban”. Búthi Sándor püspök viszont a BM I. Igazgatóságának ügynöke. A Securitate úgy tudja, Orbán a francia titkosszolgálatnak dolgozik. Ezért a Magyar Népköztársaság állambiztonsági szervei számára jelentést fognak készíteni Orbán Magda Kolozsvár körzetében végzett ténykedéséről.³⁷⁸

Juhász István legvehemensőbb „jóakarója” Bende Béla prorektor. Már 1962. november 17-i feljegyzésében javasolja, hogy mondassák le, ő majd intézi a rektori teendőket egy megfelelő rektor kijelöléséig. Javaslatainak indokai: Juhász elégedetlen, mert rájött, azért küldték ki Prágába, hogy ne lehessen jelen az igazgatótanács azon ülésén, amelyen egyedüli püspökjelöltnek Nagy Gyulát nevezték meg. Ebből kifolyólag kettős játékot játszik. Az új püspöknek hosszú gratuláló táviratot küldött, sőt személyesen is meglátogatta Nagyszebenben, hogy támogatásáról biztosítsa. Amikor megtudta, hogy az igazgatótanács tagjai írásban nyilatkoztak Nagy Gyula püspökké választása mellett, utólagosan ő is megtette ezt, és nyilatkozatát nyilvánosságra hozta. Ugyanakkor felzárkózott Dávid Gyula, Daróczy Ferenc, Tőkés István és Szabó Endre mellé, akik elhíresztelték, hogy Nagy Gyulát az állam akarta püspöknek. Ezzel Bende szerint két legyet akartak ütni egy csapásra. Egyfelől közhírré tenni, hogy az új püspököt valójában nem az egyház választotta. Másfelől az „állam által preferált püspök támogatásával” biztosítani akarták megmaradásukat korábbi funkciójukban. Ezzel azt érték el, hogy a püspökválasztás teljes érdektelenségbe fulladt, mert az egyház Dávid Gyulát szeretete volna látni a püspöki székhelyben. „Ezekben a manipulációkban – írja Bende – Juhász rektor fontos szerepet játszott. Nyílt színen Nagy Gyula mellett állt, míg a háttérben Nagy József professzorral együtt gyakran hangoztatták azt a véleményüket, hogy Nagy Gyula egyáltalán nem felel meg ennek a magas tisztségnek, nem rendelkezve azokkal a képességekkel, amelyek szükségesek az egyház méltó képviselőjének bel- és külföldön. *(Ahogy azt a Tőkés István- és Dobri János-dossziében is rögzítik, Bende nem volt egyedül ezzel a véleményével, hogy a korábbi püspökjelöltek lejáratják a megválasztott püspököt.)* [...] Dr. Juhász István ismételt látogatásokat tett a Vallásügyi Államtitkárságon, bensőséges viszonyba kerülve Neikov igazgatóval, Vișan és Stănescu Ștefan felügyelővel.” Hogyan férközött az állami felügyelet funkcionáriusainak bizalmába? – teszi fel a szónoki kérdést Bende. Ma úgy mondanánk, kommunikációs fogásokkal. A személyes és közvetett kapcsolatok fokozott ápolásával. Állítását érvekkel is bizonyítani tudja a prorektor. Míg protokollkiadásai Juhász rektorsága előtt egyáltalán nem voltak az egyetemnek, azóta folyton átlépik a költségvetési keretet. Bőséges ebédekkel és vacsorákkal fogadják a bukaresti kiküldötteket. De az utazási és postadíjak tekintetében is elfogyott a költségvetési keret már novemberben. S mindez azért, hogy a

³⁷⁸ I210099/3/69–71. Orbán a fentiek mellett kifejti SZABÓ BÉLÁnak, hogy szerinte az MRE zsinatánál dolgozó Kenéz Ferenc és Dusitza Ferenc a Securitaténak dolgoznak. Kikérdezik az Erdélyből odalátogató magyar lelkészeket, kedvesek, pénzt adnak nekik, és ami rosszat mondanak Romániáról, eljuttatják a Securitatehoz. Ezt nagyon fontos tudnia az odalátogató lelkészeknek, ezért azt tanácsolja, keressék őt fel, s ő majd megmondja, kivel hogyan kell beszélni. Orbán véleményére eddig bizonyítékot nem találtam, de hogy közvetett módon, a magyar állambiztonságtól eljuthattak információk a román állambiztonsághoz, és fordítva, az biztos, ahogy az idézett tartótisztú kommentár is valószínűsíti. Kenéz Ferenc személyi dossziéja az érintett fellebbezése folytán, az ÁBSZTL döntése értelmében nem kutatható. Am a neki tulajdonított fedőnéven – KENDE GYÖRGY – fennmaradt munkamappa igen. Eszerint 1957–1967 közt működött ügynökként. Kósa, 2010.

rektor „személyes érdekeit, minél csillogóbb karrierjét erősítse”. A külföldi kapcsolatokat is arra használja a rektor, hogy az általa kialakított „egészségtelen” légkört fenntartsa. AZ EVT vezetőinek látogatásakor azt a látszatot keltette, hogy nem a két püspök, Nagy és Búthi a fontos, az egyetlen hiteles képviselője az erdélyi református egyháznak Juhász István.³⁷⁹ Az „áldatlan” állapotok megoldására egyetlen út kínálkozik: a Vallásügyi Államtitkárság „egészségügyi okokra hivatkozva mondassa le a rektort”. A gyanúváls légkörét Bende Béla azzal a hírrel is erősítette, hogy Juhász titkos levelezést folytat a VÁ alelnökével. Izsák Vilmos titkár este 11-kor a titkári hivatalban találta Zsigmond József teológushallgatót, aki a rektor András fiának telefonált. Utóbbi épp a bukaresti ortodox teológián posztgraduális képzésen vett részt. Zsigmond azt a feladatot kapta Juhásztól, hogy az éjszakai bukaresti gyorsvonat hálókocsi-kísérőjének adjon át egy Nenciu Gheorghe alelnöknek címzett levelet. András fogja várni a „futárpostát” a bukaresti állomáson, és ő fogja kézbesíteni a levelet nevezett államtitkársági főfunkcionáriusnak.³⁸⁰ Még ugyanazon év telén (1962. 12. 06.) Juhásznak egy korábban elküldött „hibájára” hívja fel a Securitate figyelmét Bende. Történt, hogy Juhász István távollétében 1962. október 19-én megjelent egy küldött, aki a nemrég alakult, román tannyelvű pedagógiai főiskola átiratát hozta, amelyben bejelentik, hogy igényt tartanak a KEPTI bizonyos ágaira és szekrényeire, mert ösztöndíjas diáklányaik számára szeretnének szállást biztosítani a Józsa Béla nevű diákotthonban. A párt arra kéri a KEPTI-t, hogy a kérést teljesítsék. Bende Béla prorektor aláírta az igénylést, és utasította az adminisztrátort a kért bútorzat átadására. Másnap hazaérkezett Juhász István Bukarestből, és feltehetően *(a szövegből nem világos, miért kellett újra jóváhagyni a kérést, ha már egyszer jóváhagyták)* a bútorzat elszállítására készülő küldöncöt „elutasítóan és ellenségesen” fogadta, közölve, hogy az igényelt bútor a püspökség tulajdona, az intézet nem rendelkezhet vele. Kérjék a püspökségtől, vagy költöztessék az illető diáklányokat a teológiai intézet épületébe. A titkárságon dühösen

³⁷⁹ A BM Kolozsvár Tartományi Igazgatóságának a BM III. Igazgatóságához intézett jelentése az EVT-vezetők (Fry Franklin C. – USA, Visser't Hooft – Hollandia, Kukuzeș Jakovos – amerikai görög, Timiadis Emilian – görög) látogatásáról részletesen kitér Juhász István szereplésére is. A fogadásokon elhangzott beszédek közül épp a Juhászé váltott ki feszültséget: „[...] Juhász István megemlítette, hogy az egyháznak tiltakoznia kell az USA kubai blokádjá ellen. Ami arra készítette Fry püspököt és Visser't Hooftot, hogy ellentmondjanak, s kifejtésük, ők nem politizálnak. TO *(lehallgatás)* forrásból úgy értesültünk, hogy a látogatást megelőző napon Juhász István, a KEPTI rektorát egy ismerőse meglátogatta, s vele gyanús beszélgetést folytatott, amit suttogó beszédmodjuk miatt csak részleteiben sikerült rögzíteni. A félmondatokból arra lehetett következtetni, hogy egy 30 oldalas anyagot készülnék átadni a külföldi vendégeknek. Minthogy a beszélgetésben szó volt »országútról«, »MZ motorkerékpárokról, és hogy Juhász a vendégek kíséretében lesz, különleges intézkedéseket foganatosítottunk, ügynököket, követést, lehallgatást bevetve. A nagyszebeni utazást egy operatív csoport felügyelte, az egész útvonalon pedig ellenőrizték a gyanús motorkerékpárokat. Az intézkedés dacára semmilyen kézzelfogható eredmény nem született. Megjegyezzük, hogy noha Juhász állandó felügyelet alatt volt, hét percig ellenőrzetlenül beszélgethetett Visser't Hoofttal, míg gépkocsival a Continental vendéglőből a Diákvárosba tartottak. Űlt egy ügynökünk a kocsiában, de nem értette a beszélgetést, viszont, hogy bármi is átadásra került volna, nem észlelte. Visser't Hooft és Juhász kölcsönös érdeklődést mutattak egymás iránt, és csak RADU *(Rapp Károlyról van szó)* ügynök szemfülessége akadályozta meg, hogy a délután folyamán ne maradjanak négy szemközt a könyvtár olvasójában. Az illetékes szervek intézkedtek, hogy másnap Juhász ne kísérhesse Nagyszebenbe a küldöttséget, »nem lévén hely a kocsiában.« Az ügy után, nem utoljára, kémkedéssel gyanúsították Juhász Istvánt. Egyébként a Belügyminisztérium parancsára totális felügyeletet kaptak a külföldiek: „[...] Így a delegáció kíséretében volt tíz ügynökünk. A külföldiek minden szállásán lehallgató volt. Állandó operatív felügyeletet biztosítottunk mind a kolozsvári, mind a nagyszebeni tartózkodás alatt. A delegáció kísérője volt végig a VÁ tartományi felügyelője, aki a mi bizalmunk, és aki az együttműködés folyamán már bizonyított, I. Moisesescu metropolita kérésére és a Vallásügyi Államtitkárság jóváhagyásával a felügyelő Kolozsváron kívül is megmaradt a delegáció kíséretében.” *(Iustin Moisesescu ebben az időben Moldva metropolitája.)* I210099/3/87–90.

³⁸⁰ R179436/114–119, 123.

kijelentette, hogy valahányszor elhagyja Kolozsvárt, mindig ilyen dolgok történnek. Ebből az utalásból és Bende zárómondatából, miszerint az igényelt ágyakra és szekrényekre a teológiai intézetnek „abszolút nincs szüksége”, arra lehet következtetni, hogy Bende rendszeresen túllépte hatáskörét, illetve hogy ő maga figyelmeztethette a pedagógiai főiskolát a szerinte szükségtelen bútorzat létre, egyébként honnan tudhatta volna nevezett intézmény, hogy épp a KEPTI-ben vannak kihasználatlan bútorok. Bende vádja a rektor felé világos, és szintén a leváltás szükségességét húzza alá: Juhász „[...] egyáltalán nem támogatja a kormány szándékait, ha azok nem esnek egybe a teológia céljaival”.³⁸¹

A DÉNES JÁNOS ügynök teljesítményét értékelő következő, 1963. 03. 04-én kelt elemzés szintén bírál, főleg Bende jelentéseire támaszkodva. A megrovás alkalmával önkritikus magatartást tanúsított, megígérte, hogy jobb teljesítményt fog nyújtani, de a gyakorlatban semmi változás nem tapasztalható. Lehallgatót szereltek rektori hivatalába, s ennek nyomán kiderült, helyesen viszonyul az állampolitikához, és másoknak is megfelelő tanácsokat ad. Ugyanakkor gyakran gyanúsán viselkedik. Bizonyos Bukarestbe küldött leveleit nem teszi postára, hanem az éjszakai gyors hálókocsi-kísérőjére bízta. Gálffy Zoltán tanártársával csak suttogva beszél, így társalgásukat nem tudják rögzíteni. *(Tehát Gálffy az a lehallgatásban beazonosíthatatlan személy, akivel gyanús, suttogó beszélgetést folytatott, minek következményeként Juhász Istvánt kizárták a Nagyszébenbe utazó társaságból.)* Bende Béla prorektor pedig azt jelentette, hogy amikor Visser't Hoofit járt Kolozsváron, többször is megpróbált vele négyszemközt maradni, de az éber ügynökök ezt megakadályozták. Pușcașu Ilie és Mușuroaia Gheorghe századosok azt javasolják, maradjon a hálózatban, de ugyanakkor vegyék információs megfigyelés alá is.

Az 1963. 05. 14-én kelt jellemzés, kizárólag Bende Béla feljelentéseire támaszkodva, nem javasolja Juhász István újbóli kiengedését Prágába. Az EMILIAN fedőnevű román ortodox ügynök feljegyzéséből megtudható, hogy valóban nem engedték el, ami „[...] bizonyos elégtételt jelentett magyar kollégái számára, akik irigylük, hogy túl sokat utazik. [...] felróják neki, hogy egyedül intézkedik, hogy bezárt ajtók mögött tárgyal a hozzá gyakran érkező különböző személyekkel, hogy a bátyja Debrecenben – amely kálvinista központ (de egyben a magyar sovinizmus és revizionizmus központja is) – az egyetem professzora, hogy Amerikában is vannak rokonai, hogy kétszínű és nem őszinte.” A szövegből sejthető, hogy az információk Bendétől származnak, akit viszont EMILIAN nem kedvel: „köztudottan notórius reakciós, legalábbis ami az államnyelv elhanyagolását illeti”.³⁸² Bende Béla 1963. 10. 04-én nyolcoldalas, tizenhárom pontba foglalt feljelentésében nagyrészt a rektor „felekezeti sovinizmusából” fakadó állítólagos visszaéléseket taglalja, de az 5. pontban ezen is túlmegy, és azzal vádolja, hogy meghamisítja a szenátus jegyzőkönyveit. „Noha a szervezeti és működési szabályzat értelmében a szenátus jegyzője a titkár (jelenleg Izsák Vilmos), aki mindig a határozatoknak megfelelően készíti a jegyzőkönyvet, Juhász rektor utólagos javításokkal megváltoztatja a határozatok értelmét. Például egy alkalommal azt a határozatot hozta a szenátus, hogy a költségvetést a szenátus módosíthatja a Vallásügyi Államtitkárság utólagos jóváhagyásával. Juhász István ezt a határozatot törölte az Izsák által készített jegyzőkönyvből.” Mindez szerinte azért lehetséges, mert nem szokás az előző gyűlés jegyzőkönyvét a Szenátus ülésein ismertetni.³⁸³

³⁸¹ I210099/3/91. A szövegből úgy tűnik, hogy noha a rektor „azonnal szaladt a püspökségre”, nem sikerült megakadályoznia a partizánakciót.

³⁸² I210099/3/121. Bende Béla nem nagyon tudhatott románul, feljegyzéseire is rendszerint ráírják, „fordítás magyarból”. Tülbuzgóságának egyik mozgatója talán épp a nyelvi kisebbségségi érzés lehetett.

³⁸³ Uo. 126–134.

Az ökumenikus kapcsolatok építésében nemcsak a „magyar kollégák” irigkednek Juhászra. Az ortodoxia képviselőinek jelentései szintén gyanús színben tűntek fel. Onac Ioan százados Hoinărescu vallásügyi felügyelőtől kap egy feljegyzést, amelyet Seșan Milan³⁸⁴ nagyszébeni ortodox teológiai tanár szolgáltatott. A tanár a Prágai Keresztény Békekonferencia végrehajtó bizottságának Bukarestbe, 1963. november 11–17-ére tervezett gyűlésének előkészületeiről tájékoztat. Nem tetszik neki Müller Friedrich szász evangélikus püspök meghívása, mert a VB legutóbbi ülésén is elhangzott kritikaként, hogy Müller azonnal tájékoztatja az „NSZK-ban élő barátait (EKD)”. Juhász István, úgy tűnik, az ülés minden rendezvényén részt fog venni. Gyanús, hogy a holland Hebe Kohlbrügge állandóan érdeklődik felőle, legutóbb a dániai Nyborgban tartott konferencián is. Arra is figyelmeztet, hogy nagyon oda kell figyelni a budapesti és a romániai reformátusok kapcsolataira, mert a prágai békekonferencia titkára, Tóth Károly, nagyon visszafogottan ténykedik, s noha ő a balkáni térség felelőse, a román küldöttségnek nem nyújtja „az illő információt”. A Securitate és a Vallásügyi Államtitkárság szoros együttműködését bizonyítja az a tény, hogy a BM Kolozsvár Tartományi Igazgatósága 1963. 10. 31-i átiratában, amelyet személyesen Kasza István alezredeshez intéz, a BM bukaresti III. Igazgatóságához, a Seșan professzor idézett információira hivatkozva kéri, hogy akadályozzák meg Juhász István és Argay György evangélikus püspök részvételét a bukaresti konferencián. A Juhásszal kapcsolatos háttértevékenység eredménye szintén EMILIAN ügynök feljegyzéséből ismerhető: november 6-án közli, hogy Juhász részt fog venni a megnyitón és a zárófogadáson. Nem tudni viszont, hogyan tölti a közbeeső öt napot.³⁸⁵

Egy másik ortodox informátor, aki Kolozsváron működik, és a MARCU OVIDIU fedőnéven jelent, szintén gyanakvással tekint Juhász ökumenikus kapcsolataira. Lucas Vischer³⁸⁶ EVT-titkár 1964. március 19–20-án lezajlott látogatásáról szóló jelentésében azt a látszatot kelti, hogy a magyar reformátusok félretájékoztatták az ökumené német képviselőjét. Ez a jelentés azért is érdekes, mert ugyanarról az eseményről az evangélikus Lengyel Loránd társadalmi kapcsolat minőségébeni hosszas beszámolóban ecsetelte, hogy a „küldöttség tagjai nagyon jó benyomást szereztek, mind a kolozsvári felekezetek testvéries ökumenikus együttműködése tekintetében, mind a KEPTI-n végzett ökumenikus teológiai munkára vonatkozóan”. MARCU OVIDIU szerint Lucas Vischer a román ortodox teológiai szeminárium diákjaitól magyarul búcsúzott el. Juhász István köszöntőjében a „történelmi Erdélyt” emlegette, nem Romániát. Valahányszor szóba került a magyar–román testvériség,

³⁸⁴ Seșan, Milan (1910–1981) csernovici származású román ortodox bizantinológus, anyja cseh lévén Prágában doktorált, majd a város Szovjetunióhoz csatolása miatt Bukarestbe menekül, 1948-tól 1980-as nyugdíjazásáig Nagyszébenben tanít. 1958–1968 között ő képviseli az ROE-t a Prágai Keresztény Békekonferencián. EMILIAN fedőnéven a Securitate ügynöke.

³⁸⁵ Uo. 137., 140–141., 149–150. EMILIAN/Seșan a magyar küldöttség két tagjáról is igen jól informáltan nyilatkozik. Jön a „püspök Tibor Bartha, aki nemrég lépett be a Magyar NK államtanácsába, nagyon jó barátja lévén Péter János külügyminiszter, aki korábban szintén debreceni püspök volt. Az általában nagyon tartózkodó Bartha baráti magatartást tanúsít a Román Népköztársaság iránt, és lojális Erdély tekintetében, amit gyakran hangoztatott a román delegátus, M. Seșan előtt, biztosítva őt a tartós román–magyar barátságról. De a titkára, a budapesti Tóth Károly valahogy más véleményen van; beképzelt és egoista, nem mutat őszinte érzelmeket az RNK iránt, mégis egy-két napot még maradni akar, látogatások céljával.” Érdekes, hogy minden jól informáltsága dacára, úgy tűnik, nem tud arról, hogy Bartha püspök rendhagyóan érzelmes megnyilvánulása mögött erdélyi származása húzódhat.

³⁸⁶ Vischer, Lucas (1926–2008) svájci református teológus az ökumenikus párbeszéd híve. 1961-ben került az EVT-hez mint a Hit és Egyházszervezet Bizottság titkára, majd igazgatója. 1962–1965 között az EVT megfigyelője volt a II. vatikáni zsinaton. 1982–1989 között az RVSZ teológiai intézetének moderátora.

Lucas Vischer szarkasztikusan vagy épp gúnyosan mosolygott. Ugyanez volt megfigyelhető, amikor Kováts Gyula magiszter a teológusok nevében köszöntötte, és arról beszélt, hogy a KEPTI-n ökumenikus teologizálás folyik. Még a párttag Bende Béla beszédében is talált kifogásolnivalót MARCU OVIDIU: mindig csak a „hazánk” szót használta, hogy „hazánk-nak” mi a becsületes neve, azt egyszer sem mondta ki.³⁸⁷

1964 elején a Securitate úgy látja, két dolgot el kell dönteni Juhással kapcsolatban: hagyják-e meg a hálózatban, vagy zárják ki, illetve maradjon-e rektor, vagy váltsák le. A március 23-án kelt jelentés szerint az utolsó csepp a pohárban Molnár Attila teológus anyagi támogatásának megszervezése. A hiányos iratokból bizonyosan annyi rajzolódik ki, hogy nevezett diáktól fegyelmi büntetésként 1963 novemberében megvonták az ösztöndíját. Minthogy apja, Molnár Béla³⁸⁸ a népi demokratikus rendszer elleni ellenséges tevékenység miatt börtönbüntetését töltötte, a diák anyagilag ellehetetlenült. A TISZA fedőnevű bukaresti ügynök információi szerint Juhász István felszólította Bartha Sándor sepsi esperest, hogy a lelkészek adományából támogassák kollégájuk fiának tanulását. Molnár Attilát a kolozsvári Securitate „fegyelmeztetlen, részeges, kötekedő elemként ismeri”. Büntetését megérdemeltnek tartják. Ugyanakkor, minthogy a Sepsiszentgyörgy Rajoni Securitate öt hónapja nem válaszolt az ügy tisztázását kérő átiratukra, csak annyit tudtak bizonyossággal konstatálni, hogy Juhász István hivatalosan nem kereste meg Bartha Sándor esperest. A jelentés kitér arra, hogy Juhász az ügynökök, de fenntartásaik vannak vele szemben, mert nem jelent a magyar nacionalistákról. Ezért megfigyelés alatt is tartják. A tanári kar egy része is elégedetlen vele. „Ügynökeink közül egyesek és volt ügynökök felvetették leváltásának kérdését, s e célból tárgyaltak is Nagy Gyula kolozsvári és Búthi Sándor nagyváradai püspökökkel. Ők helyeselték az illető tanárok szándékát, míg Búthi Sándor megígérte, hogy beszél a rektorral, és javasolni fogja, mondjon le.”³⁸⁹

Az 1964. 06. 04-ei elemzés már tartalmazza ezt a dilemmát. „Az állambiztonsági dolgozó irányában alázatos, nagyon kifinomult és furfangosan viselkedik, igen nehéz kitalálni, mit is akar valójában.” Ugyanakkor az egyházi élettel kapcsolatos szándékait igyekszik elfogadtatni beszélgetőpartnerével. Rektorként önálló döntéseket hoz, a tanári kar egy része ezért orrol rá, többen a leváltását követelik. A Securitate támogatja a leváltást, és javasolták is a bukaresti III. Igazgatóságnak. Ugyanakkor egyfajta hálót is szőnek őszinteségének ellenőrzésére. „N. G. (nagy valószínűséggel Nagy Gézáról van szó, akét PRICOP fedőnevű célszemélyként nyomoznak, és a nála történetekről több dossziében is fennmaradtak lehallgatási jegyzőkönyvek) mellé irányítjuk, akinél lehallgató van beszerelve. Ügyszintén információt fogunk kérni róla ügynököunktől, aki Nagyváradon püspök (Búthi Sándor ekkor a püspök), és akivel sűrűn beszélget, valamint a III. ügyosztály ügynökétől, KÖRÖSItől is.” Ebben az időben kéthetenként találkoznak vele. Semmilyen jutalmazásban nem részesült. Teljesítményét kielégítőnek minősítik.

Juhász István azonban továbbra is élvezi a VÁ bizalmát. 1964. augusztus 3–13. közt rendezik az RVSZ világtalálkozóját Majna-Frankfurtban, az NSZK-ban. Az utolsó előkészületi ülést Nagyváradon tartották július 21-én. A NAGY JÓZSEF fedőnevű ügynök jelentéséből

³⁸⁷ Uo. 168–171. Lengyel Loránd Juhász István „felekezeti sovinizmusára” bizonyítékkul sorol fel mozzanatokat a külföldiek látogatása kapcsán.

³⁸⁸ Molnár Béla (1907–?) bibarcfalvi ref. lelkészt ellenforradalmi izgatásért tartóztatták le 1958. 08. 22-én, a kolozsvári katonai bíróság 8 év börtönre ítélte. Raboskodásának helyszínei: Marosvásárhely, Szamosújvár, Salcia, Periprava, Jilava. 1964. 06. 24-én szabadult a 310-es dekrétummal. Forrás: www.iicr.ro (letöltés: 2014.07.28.).

³⁸⁹ Uo. 171–178.

nemcsak a módszer válik világossá, ahogy a Vallásügyi Államtitkárság befolyásolja az egyházak külföldi szereplését, hanem az is, hogy az RRE állásfoglalásának megfogalmazását, amit ha szükséges, Búthi Sándor fog elmondani, Juhász Istvánra bízták. Emellett az „Ember megújulása” témával a Nagy Gyula, Geréb Pál, Fejér Lajos, Papp László összetételű bizottság foglalkozott, a „Tanúságtétel” és a „Liturgia megújulása” témát a Juhász István, Horváth István, Búthi Sándor, Higied István összetételű bizottság készítette. Nenciu Gheorghe vallásügyi főfelügyelő elégedetlen volt az „Ember megújulása” téma kidolgozásával, hiányolta belőle Papp László esperes szemléletét, újra kellett azt fogalmazni. Mivel a nyilvános közös ülésen, ahol a felügyelő szóvá tette hiányérzetét, és elrendelte az átdolgozást, Papp László többszöri nógatásra sem nyilatkozott, NAGY JÓZSEF ügynök (akiről így kiderül, azonos Papp László esperessel) négy szemközt közölte a felügyelővel, hogy azért olyan-amilyen a szöveg, mert a kolozsváriak jelszava az volt: ne érződjön, hogy kelet-európaiak írták. Maklári Gyula százados tartótiszti kommentárja szerint NAGY JÓZSEF információit a BALÁZS fedőnevű informátoron keresztül kell ellenőrizni, vagyis a bizottság másik nagyváradai tagjával, aki Fejér Lajos tanácsos.³⁹⁰

1965. 02. 02-án a BM bukaresti III. Igazgatósága érdeklődik kolozsvári kollégáitól, hogy mi legyen Juhász Istvánnal, mert meghívták a svájci Bosseyban tartandó ökumenikus konferenciára. A kolozsváriak nem támogatják kiengedését, mert „őszintétlen, amiért ki fogják zárni a hálózathoz”. Javasolták leváltását is.

Az 1965. 04. 08-án kelt, Határozat DÉNES JÁNOS ügynök hálózathoz való kizárásáról c. irat arról tudósít, hogy a Securitate megunt Juhász István magatartását. Többszörösen megrótták, ennek ellenére sosem tartotta be ígéretét, hogy megjavul. Büntetésből többször megtagadták útlevelekérelmét, az sem használt. Csakis rektori tisztsége miatt tartották a hálózatban, illetve mert a Vallásügyi Államtitkárság felhasználta külföldi céljainak végrehajtására. Kizárják, de nem közlik vele, nem kérnek tőle titoktartási fogadalmat, és megteszik a szükséges lépéseket rektori tisztségéből való elmozdítására.

A korszak azonban a Gheorghe Gheorghiu-Dej pártfőtitkár halála utáni változások kora. Felmerül egyfajta rivalizáció, illetve hatásköri feszültség a Vallásügyi Államtitkárság és a Securitate közt, ami tetten érhető a dokumentumokban. Ebben az érdektérben a rektor tervezett leváltásának kivitelezése nem is olyan könnyű. A Juhász-dossziében névtelen feljegyzés jelzi a helyzet kétértelműségét. A feljegyzés „szerzője” nagy valószínűséggel Izsák Vilmos unitárius teológiai titkár lehet, aki Péter Iván temesvári református segédlelkészt kísértte ki a kolozsvári állomásra (érdekes lenne tudni azt is, milyen kapcsolat készítette erre a szokatlan gesztusra a nagybatalmú teológiai főtitkárt, egy, az egyházi tisztségviselők rangsorában a legalacsonyabb helyen álló, más felekezeti segédlelkész iránt), és ott találkozott Teodor Gobjilá bukaresti vallásügyi felügyelővel 1965. május 21-én. (Maga a feljegyzés egy hónappal később keletkezett.) A felügyelő a délelőtti folyamán kolozsvári kollégájával együtt Juhász István rektornál járt, és Nagyváradra utazott tovább. A vonat fél órát késett, Gobjilá megpillantva az informátort magához intette, és hosszas előadást tartott neki. Érdeemes részletesebben idézni, mert a Ceaușescu-korszak rövid liberalizálódási folyamatának ritka dokumentuma. „[...] tisztáztak minden, az Intézettel kapcsolatos aktuális kérdést, és azt mondhatja nekem, hogy noha sokan sokféle dolgot követtek el Juhász rektor ellen, jelenleg a Vallásügyi Államtitkárság, különösen Dogaru főtitkár teljes bizalommal van iránta, kíváncsi, hogy ő vezesse továbbra is az intézetet, mert büszke

³⁹⁰ Uo. 202–203.

lehet rá az egyház és az intézet, mert igen magas színvonalú teológus, és nekünk ilyen emberekre van szükségünk. És mi van a doktori dolgozatával? – kérdeztem én.³⁹¹ Ő, ismerjük a kérdést, válaszolta. De mi nem foglalkozunk a múlttal, azt nézzük, ma mit csinál az ember, és a mai tettei alapján értékeljük. [...] azok az elvtársak, akik tavaly még a Vallásügyi Államtitkárság minden ügyébe belevetkőztek, nem jönnek már hozzánk. És ironikusan mosolygott. [...] a Vallásügyi Államtitkárság vonala teljesen megváltozott, nem érdekelnek már bennünket azok az elemek, akik információk gyűjtésével foglalkoztak. Mi, a Vallásügyi Államtitkárság képviselői megyünk ki a helyszínre, és megoldjuk a helyzetet azok nélkül, akik egy éve még diktáltak nekünk. A rektor nyugodt lehet, senki sem fogja elmozdítani, és ezt jó lenne, ha a tanári kar is tudomásul venné. [...] Dr. Bende Béla öreg, nyugdíjba kell vonulnia, és keresünk egy professzori állást Tőkés Istvánnak a református püspökségről, ugyanis megkért bennünket Nagy Gyula püspök, hogy vonjuk ki az igazgatótanácsból, mert nem megfelelő. Különböző is, folytatta Gobjilá úr, dr. Bende Béla, Rapp Károly és Lengyel Loránd marxizmust csináltak a teológiából, és ez nem mehet tovább. Megkérdeztem Geréb Pált, mit tanít. Tiszta teológiát, volt a válasz. Ez az, ami kell nekünk. Geréb a követendő példa. Felhívta a figyelmemet arra, hogy Teleky Mihály hibát követett el a doktori dolgozattal, de még nagyobb hibát követett el az, aki leleplezte, mert az Intézetet nevetség tárgyává tette a vidéki papság körében. De a rektor úr Teleky ügyét is jól meg fogja oldani – mondta nekem. [...] Ezután saját magát is igyekszik megerősíteni az informátor a felügyelő szájába adott mondatokkal. „Ezeket azért mondtam el Önnek, jegyezte meg, mert Ön fiatal, jó, ha tájékozott az aktuális kérdésekben, mert azt szeretnénk, hogy Ön is előbbre jusson, mert az egyháza nem nagyon vette számításba, de mi értékeli Önt, akit a püspöke kritikus helyzetbe hozott, de épp ideje, hogy véget vessünk az Ön körül zajló cirkusznak. [...]”³⁹²

A református egyház berkeiben zajló ügyekre nemcsak a VÁ, nemcsak a Securitate, hanem az ortodox egyház is figyel. A nagyszebeni EMILIAN ügynök, aki mint a feljegyzésből kitudunk, azonos Milan Sešan ortodox teológiai professzorral, 1965. 05. 19-i feljegyzésében az ortodoxián belüli feszültségek mellett részletesen kitért a kolozsvári magyarokkal kapcsolatos tapasztalataira is. „[...] 2. Ami a magyarokat illeti, amikor értesültek Gheorghiu-Dej haláláról, bizonyos egységekben és iskolákban bemázolták nevezett képét (*az ikon kifejezett basználja*), és örömtáncot jártak körülötte. [...] a magyarok azt is kinyilvánították, hogy bárki kerül az elhunyt pártvezető helyére, jó lesz, csak Ceaușescu nem, mert sovíniszta, s amikor meghallották, hogy mégis ő került az élre, nagyon elszomorodtak. [...] Közülük többeket letartóztattak. A Református Teológiai Intézetben áldatlan hangulat uralkodik. Három párt-ra oszlik a tanári kar, a románokkal együttműködőkre, a reakciószokra és a semlegesekre, s ez igen megnehezíti Juhász rektor helyzetét, aki emiatt megbetegedett, februárban beutalták a kórházba álmatlanság miatt. Ehhez még hozzájárul a Nagy Gyula püspök és Juhász rektor közti feszültség, s következménye az együttműködés hiánya. Ez oka annak, hogy Juhász igyekszik jó viszonyban lenni Búthi Sándor nagyváradi református püspökkel, aki dokto-

³⁹¹ 1948-ban Juhász István három írását tették indexre, köztük a doktori dolgozatot. Az intézet 1959-es átszervezésekor azt a doktori dolgozatot nyújtotta be, nem jelezve, hogy korábban betiltották, ennek alapján kapta meg az egyetemi tanári kinevezést, és lehetett rektor. Legalábbis Bende Béla egy feljelentése erre az összefüggésre is figyelmeztette a Securitatét.

³⁹² Uo. 255–257. A feljegyzésben említett utalások arra vonatkoznak, hogy Teleky Mihály doktori dolgozata plágiumnak minősült, és Szöcs Endre leleplezte. (Uo. 335–337.) Ennek ellenére megszerezte a doktorátust és az újszövetségi tanszéket. Izsák Vilmos szerzőségét valószínűsíti a befejező mondat. Ő volt az a teológiai intézet unitárius alkalmazottjai közül, akit püspöke nem szívelt.

rálni készül a KEPTI-ben. Innen a feszültség a két püspök közt, legutóbb amikor Búthi Kolozsváron járt, a püspökségen nem fogadták, a Teológián kellett meghúznia magát. Erről tud Hoinărescu felügyelő is.” EMILIAN/Sešan, aki hivatalosan a román ökumenizmus egyik képviselője külföldön is, állítja, hogy a kolozsvári közhangulat románellenes. Moraru Onisie püspöki tanácsosra hivatkozik, aki román irodalmat tanít a protestánsoknak, és azt nyilatkozta, hogy „az Intézetben minden magyar javíthatatlan, nem lehet bennük megbízni”, „az utcán, a piacon érezhető a feszültség, aki románul beszél, nem szolgálják ki, aki román, jobb, ha románul vásárol”. Két tanárkollégáját is felsorakoztatja maga mellett: Neagă és Păcurariu, akik szintén Kolozsváron jártak, azt mondták, hogy „Juhász sovíniszta, de szívéllyességbe rejti magyarságát”.³⁹³ Így fest román ortodox szemmel a felszínen kölcsönösen oly nyájnak mutakozó ökumenizmus.

A Securitate nem adja fel olyan könnyen, és Juhászt mindenképpen le akarja mondítani. Ezúttal azonban a Vallásügyi Államtitkárságot is támadja. A BM Kolozs TI-nak 1965. 07. 25-én kelt „referátuma”, amely a rektor 13 oldalas bűnlajstroma, először felrója a VÁ-nak, hogy noha tudta: *A reformáció az erdélyi románok között* c. doktori dolgozat, amelyet 1940-ben védett meg Debrecenben, 1948-ban indexre került, tíz évvel később mégis ennek alapján megerősítették doktorátusát, és kinevezték egyetemi tanárrá. A Bende Béla által előbányászott irodalomjegyzékből összeállított idézet sor bizonyítani látszik Juhász István notórius „sovínizmusát”. Megjegyzik, a felsorolt közlemények közül többet betiltottak. (*Bende összesen hármát sorol fel a doktori dolgozattal együtt*.) Aztán 1945–1946-ban a kétszeresen elítélt Nagy Gézával és a szintén elítélt Venczel Józseffel együtt információkat gyűjtött a párizsi béketárgyalások magyar tárgyalói számára, amelyben az erdélyi magyarság román uralom alatt elszenvedett sérelmeivel érvelve akarták visszaszerezni Erdélyt. Részt vett a nyugati hatalmakhoz intézett memorandum megszövegezésében is és titkos tárgyalásokon Teleki Gézával³⁹⁴ és Márton Áronnal. Az 1956-os magyarországi „ellenforradalom” erdélyi visz-

³⁹³ Uo. 262–265. Nem lenne teljes a kép, ha nem ismertetnénk EMILIAN/Sešan ügynök román ortodox papokról készült riportját, amit ugyanabban a feljegyzésben, mintegy a magyarok kontrasztjaként ábrázol. Minden jel szerint ugyanis ő egyike azoknak, akik a tájékoztató értekezleteken a „tájékoztatót” végzik. Szóhasználatában megkülönbözteti a „visszatérteket/revenit”, akik görög katolikusból voltak kénytelenek ortodoxokká lenni, és akikkel sok baj van. Az egykor görög katolikus Úr színeváltozásáról elnevezett templomban három visszatért és egy ortodox pap szolgál. A legtöbb visszatért hívő, „akiknek kedvesebbek a magyar katolikusok, mint a román ortodoxok”, oda jár. Teofil Herineanu kolozsvári püspök felháborodva mesélte neki, hogy hűségkor, amikor ő odaérkezett a nevezett templomba, a „visszatért” papok felsőruházata alatt katolikus papi ruhát viseltek, mintegy őt provokálva. Május 10-én és 11-én Sešan professzor elnökölt a megyesi és dicsőszentmártoni esperességek tájékoztató gyűlésein. A „visszatértek” nem nagyon szóltak hozzá a „békeharc” témájához, és többségük elkülönülve ült. De az a tény, hogy VI. Pál nem nyilatkozik a görög katolikusokkal kapcsolatban, elbizonytalanította őket. EMILIAN/Sešan a nemzetiségekhez való viszonyuk felől is érdeklődött. Nyolcan a megyesi esperességből, négyen a dicsőszentmártoniból igyekeznek „normális” kapcsolatban lenni a lutheránus és református lelkészekkel, és ez többnyire kölcsönös. De köztudott, írja az ügynök, hogy ahol egy tömbben élnek, vagy csak magyarok laknak, „csak arra várnak, hogy eljőjön az ő idejük”. Így Marcovicu dicsőszentmártoni esperes „fenntartja a legszükségesebb kapcsolatokat a marosvásárhelyi tartományi szervekkel, de ha el akar intézni valamit, Nagyszebenbe megy. Ugyanakkor David Gñh. marosvásárhelyi vallásügyi felügyelő megérti és segíti.” Az erdélyi magyaroknál csak a magyarországiak gonoszabbak. Herman Binder nagyszebeni szász lutheránus dékán (*Juhász István legjobb barátja*) mesélte neki, hogy Herman Pittersszel és a dicsőszentmártoni lelkésszel, Matuschsal Csehszlovákiába utaztak Budapesten keresztül. Vonatot kellett váltaniuk, de amikor a magyar kalauzok meglátták, hogy román vasúti jegyük van, rossz vonatra irányították őket, majd egy vasúti tisztviselő, akivel németül beszélt, rádöbbenve, hogy magyarul is tud, „káromolta, és hozzávágta a jegyeket, hogy kérdezzen meg mászt”.

³⁹⁴ Teleki Géza (1911–1983) geográfus, geológus, politikus, a II. vh. utáni ideiglenes magyar kormány kultusz-minisztere.

szhangjai kapcsán hol passzív, hol hallgatólagosan jóváhagy bizonyos történéseket. Ilyen eset, amikor Nagy András professzor „Erdély elárulásával” vádolta volna Bereczky Albert „haladó magyarországi püspököt”, és Juhász István hallgatott. Szintén 1956-ban részt vett a Varga László későbbi elítélt által összehívott titkos gyűlésen, ahol az beszámolt a budapesti események tapasztalatairól. Hallgatólagosan jóváhagyta a teológusok nacionalista magatartását, ugyancsak az „ellenforradalom” idején. 1957-ben Dobai István „revizionista” perében beidézték mint konspiratív találkozó résztvevőjét. „A pertől megfélemlítetten, de különösen a szerveink általi 1959. július 19-i nyilvános leleplezés hatására, amikor az ő nevét is említettük, magatartása fokozatosan megváltozott.”

A referátum a továbbiakban azt mutatja be, hogyan végezte Juhász István furfangos aknamunkáját a „román demokratikus” rendszer ellen rektorként, a Vallásügyi Államtitkárság támogatásával. Ebben a periódusban tevékenységére a „kettősség és az őszinteség vétke hiánya” volt jellemző. Ebben erős támasza volt Nenciu Gheorghe, a Vallásügyi Államtitkárság igazgatóhelyettese. Nenciu egyedül őt tartotta és tartja képesnek színvonalas referátumok készítésére a kül- és belföldi konferenciák résztvevői számára. Ebből a pozícióból egy sor „törvénytelen séget követett el”, amit a VÁ elnézett, noha tudott róluk. „Például éveken keresztül eltulajdonította a díszteremben tartott istentiszteletek perselypénzét. 1%-ot visszatartott a tanárok fizetéséből saját céljaira, mint ahogy a vendégszobákért kapott pénzeket is zsebre tette, de a diákoktól is kért pénzt az esetleges károk kauciójaként, illetve a kurzusok gépelésére” – állítja a referátum.

Még a nyilvánvaló jó cselekedetet is ellenére fordítják. „1963-ban megtévesztette a VÁ-t és az egész tanári kart, öncélúan szétosztva az Egyesült Államokból kapott hat kerekese székét anélkül, hogy a VÁ szankcionálta volna, mert ez a tette megérdemelte volna, hogy leváltásuk.” Egyébként a vallásügyeket szabályozó törvény 40. cikkét (tiltott kapcsolattartás *külföldiekkel*) megsértve érte el a kerekese székek küldését.³⁹⁵

A külföldi konferenciákon igyekezett ellenőrizetlen kapcsolatokat teremteni, igyekezett úgy bemutatni a volt Osztrák–Magyar Monarchiát, mint amelyben a románok is épp anynyi szabadságot élveztek, mint más nemzetiségek (ezt a „tévedést” a VÁ kijavította vele), Erdélyt mindig úgy emlegette, mint „a mi történelmi Erdélyünk”. A külföldiekkel folytatott találkozókról hamis jelentéseket írt. Bűnéül róják fel azt is, hogy rá akarta venni a VÁ-t, javasolják felvételét a bécsi történelem-világkongresszust előkészítő bizottságba. Mert azt akarta bizonyítani, hogy az egyházi reformáció pozitív hatást gyakorolt a társadalomra.

A tanári karon belül „szisztematikus lejárattal és elszigetelési kampányt folytatott azok ellen, akik számításba jöhetek volna a rektori tiszttel betöltésében, tehetségellenek, a külföldi teológiai irányzatok tekintetében tájékozatlannak tüntetve fel őket. Különösen a tanári kar egészséges társadalmi összetételének feljavítására 1959-ben odavitt (demokratikus elemek) tanárok ellen irányult ez a támadás.” A VÁ bizalmára támaszkodva „szektás, diktatórikus vezetést honosított meg az Intézetben”. Ha a helybeli hatóságok felelősségre vonják, azzal védekezik, hogy a VÁ bukaresti központjának tudtával intézkedett, ami gyakran nem igaz. A tanári kar már csak „Juhász István feudumának” nevezi az intézetet. „Jelenleg is épp azon mesterkedik, hogy fiának egy kutatói posztot létesítsen.” Az intézet fenntartása érdekében „reakciós elemek” felvételét

³⁹⁵ A Securitate mélyen hallgat arról, hogy a mozgássérültek számára behozott eszközöket Juhász sógora, Szigethy Béla amerikai magyar lelkész közreműködésével sikerült megszerezni, ebből következően jogot formálhatott arra, hogy szétosztásukba beleszóljon.

is támogatta, és felelőseket a már tárgyalat Molnár Attila-ügyet. A Securitate szerint a nagyobb diáklétszám érdekében megparancsolta a tanároknak, hogy ne buktassanak.

A közegeházi tevékenysége is megosztó – folytatja a referátum. A püspökökkel szemben is mindenáron saját akaratát igyekszik keresztülvinni, ennek érdekében kijátssza őket egymás ellen. Olyan, hozzá hasonlóan nacionalista elveket valló lelkészeket segít jó pozíciókba, akiket aztán felhasznál Nagy Gyula püspök lejárattására. Juhász közegeházi bűneinek összegzése így hangzik: „Állandóan foglalkoztatja a református egyház lelki élete, csoportos foglalkozásokat tart az esperesekkel, arra biztatva őket, hogy erősítsék az egyházi életet, hogy ne adják fel a tradíciót, összegezve, hogy állandóan ébren tartsák a magyar református egyházi szellemiséget.”

A referátum vége felé saját kudarcukat is felsorolják, leírva Juhász István – Ernest Hemingwayt parafrázálva – rövid, boldogtalan ügynöki múltját, amely során „közismert dolgokról jelentett, illetve a megfigyelendő ellenséges személyekről bebizonyította, hogy mennyire lojálisak”. S amiért épp négy hónappal korábban kizárták a hálózathoz.

Végül megállapítják, hogy Juhász tisztségével és befolyásával visszaél, és „veszélyt jelent államunk társadalmára nézve”. Emiatt javasolják, hogy a BM lépjen közbe a Vallásügyi Államtitkárságnál Juhász István leváltása és Rapp Károly kinevezése érdekében, „aki a mi ügynökünk”. Javasolják továbbá, hogy a jövőben a VÁ nevezze ki a rektort, mindössze 1-2 évre. Figyelmeztetnek arra is, hogy az érvényes szabályzat szerint a működési engedély visszavonásával lehet megoldani a leváltást.³⁹⁶ A referátum készítői Pleșiță Nicolae alezredes, a tartományi igazgatóság főnöke és Pușcașu Ilie őrnagy.

Nem tudni, milyen válasz érkezett a referátumra, de sejtethető, hogy nem saját ötletük volt a tartományi párttitkárhoz fordulni két hónappal később, 1965. 09. 19-én. A tartományi pártvezető ekkor Berghianu Maxim³⁹⁷. A felterjesztés megfogalmazója Crăciun Mihai főhadnagy, aláírója természetesen ugyanaz, mint a korábbi referátumé, a tartományi igazgatóság főnöke. A korábbi referátum két oldalra tömörített változata került a pártvezető elé, azzal a javaslattal megtoldva, hogy a Belügyminisztérium egykori vezetőjének, Emil Bodnărașnak³⁹⁸ a közbenjárását kéri Juhász leváltására. Ő ugyanis a Minisztertanács első alelnöke, és ő felel a Vallásügyi Államtitkárságért.

Miközben ezek történnek, Juhász István, úgy tűnik, gondtalanul nyaral a Nagyenyed melletti Sloboda nevezetű menedékházban családjával, barátaival. A FELIX IOAN fedőnevű ügynök szept. 10-i feljegyzéséből derül ki, hogy ott felkereste őt augusztus 19-én egy heidelbergi német teológiai tanár. Id. Jakab Zsigmond nagyenyedi lelkész nem tartózkodott otthon, de a lelkész hivatalban az ügynökön kívül Kiss Károly felenyedi lelkész is jelen volt, aki vállalkozott arra, hogy beül a német kocsiába, és kivezeti a menedékházhoz. Kiss visszatérte után beszámolt arról, hogy Juhászék épp asztalnál ültek a németek érkezésekor, de Juhász felállt az asztaltól, kísértelt a némettel az erdőbe, és két óra múlva tértek vissza. FELIX IOAN megjegyzi, hogy fogalma sincs, miről beszélhettek négy szemközt, és hogy a

³⁹⁶ Uo. 276–289.

³⁹⁷ Berghianu, Maxim (1925–2005) segesvári születésű román kommunista politikus, különféle magas állami és párttisztviseléseket töltött be, alig egy évig (1964–1965) volt a Kolozsvár tartományi pártbizottság vezetője.

³⁹⁸ A bukovinai ukrán–német szülőktől származó Bodnăraș, Emil (1904–1976) tűzértiszti képzettséget szerzett Romániában, 1932-ben a Szovjetunióba szökött, ahol egyes életrajzírók szerint titkosszolgálati kiképzésben részesült. Katonaszökevényként 1935–1942 között román börtönökben volt, ott lett kommunista, a II. vh. befejezése táján fontos szerepe volt a kommunista hatalomátvitelben. Haláláig több fontos párt- és állami tisztséget betöltött, és az egyik legbefolyásosabb alakja a román kommunista vezetésnek.

német és a felesége is meglepően jól beszéltek magyarul. A feljegyzést átküldik Kolozsvárra. Október 24-én Onac Ioan kolozsvári szekus százados meglátogatja hivatalában PAPP LÁSZLÓ ügynököt, és a FELIX IOAN által szolgáltatott információk kibővítésére tesz kísérletet. PAPP LÁSZLÓ előadja, hogy a német a nagyszebeni evangélikus teológián kapta az információt arról, hol lehet megtalálni Juhászt. Az ügynök nem volt otthon, de Gazda Lajos esperes ott volt a hivatalban, és Kiss Károlyt kérte fel, hogy kísérelje el a vendégeket. *(Tehát FELIX IOAN = Gazda Lajos esperes).* PAPP LÁSZLÓ ügynök *(aki ezek szerint id. Jakab Zsigmond)* nem emlékszik pontosan, kitől tudja, Gazdától, Kisstől vagy Juhásztól, hogy a német brassói származású, és azért érkezett Erdélybe, mert az az ötlete támadt, hogy visszajönne tanítani Nagyszebenbe. PAPP LÁSZLÓ 1965. 11. 09-én ezúttal Covaci Ioan századosnak adja tovább a nyári eseményekkel kapcsolatos pontosításokat. November 1-jén hosszabb időt töltött Juhász István társaságában Kolozsváron, és megtudta, hogy a német látogató Philippi³⁹⁹ docens a heidelbergi egyetemről. Vulkányban felkereste Müller püspököt, de meglátogatta Herman Bindert, a nagyszebeni lutheránus teológia vezetőjét és Vlad Sofront, a szintén nagyszebeni ortodox teológia rektorát. Mindkettőnek vitt a heidelbergi egyetem rektorától üdvözlőlevelet. Philippi valamilyen dolgozat elkészítésére is felkérte Juhász Istvánt. De Juhász azt mondta az ügynöknek, neki nincs kedve levelezni sem Philippivel, sem a titkárnőjével. A BM KTI-nek 1966. 01. 17-i felterjesztéséből, amely a Philippi-ügyet összegzi, megtudható, hogy Juhász István jelentette találkozását a VÁ-nak, és a Philippi titkárnőjétől kapott levelet is mellékelte fordításban.⁴⁰⁰

A hónapok telnek, Juhászt valaki értesíthette, hogy gyengülnek a pozíciói, tehát 12 oldalas memorandumban folyamodott a VÁ-hoz. Az 1965. december 18-án kelt memorandumot akkor szándékozott átnyújtani, amikor a KEPTI szabályzatának módosítására tett javaslatot, megjegyezvén, hogy azt a püspökök kérték, politikai indokoktól vezérelve, személyi változások céljával. *(Nem világos, pontosan mire céloz, a szabálmódosítások ismeretének hiányában.)* Tudja, hogy ugyanazok, akik négy évvel korábban, most is követelik a leváltását, azzal vádolva őt, hogy nacionalista, hazafiatlan nevelésben részesíti az ifjúságot. Akkor sem lendült ellentámadásba, most sem azt teszi. „Apológiát” ír, de nem saját személyét védi, hanem az ügyet, amelyet képvisel. Mi az az ügy? Ioan G. Coman ortodox professzor 1964. okt. 31-én a teológiai intézet dísztermében elhangzott beszédéből idéz, mert azzal teljesen egyetért. A beszéd három kulcsszava „élet, testvériség, béke”. Ötévi rektorsága alatt ezek az elvek vezérelték. 1. „Az élet teológiája” számunkra az egyház egységét jelenti a népi demokráciával és a szocializmus építésével. [...] A közös protestáns teológiai intézet számára is meghúzták az irányvonalat. [...] Az a tény, hogy 1959-ben a közös Protestáns Teológiai Intézetet »egységesíteni« kellett, megmutatta, hogy a tanári kar munkája az első tíz évben nem felelt meg a politikai és egyházi elvárásoknak. [...] Az egységesítés után azonban egy diktatórikus fenyegető stílus kezdett eluralkodni az Intézet életében [...] Ebben a helyzetben úgy láttam, a nevelőknek és az Intézet vezetőinek legfőbb feladata felébreszteni a diákságban a hazánk új élete iránti szeretetet. [...] Ebben a

³⁹⁹ A brassói születésű Philippi, Paulról (1923) van szó, aki 1971–1986 között a heidelbergi egyetemen működő diakóniai intézet vezetője volt. Tervét csak 1979-ben sikerült megvalósítania, amikor vendégtanár lehetett Nagyszebenben, majd 1983-tól rendes tanár.

⁴⁰⁰ I210099/5/154–155., 158., 160., 162. Ismerte a Jakab és Juhász közti szoros barátságot, nagy valószínűséggel Jakab elmondhatta, hogy a Securitate érdeklődött a nyári találkozás felől, Juhász ezért is jelentette azt a VÁ-nak, mint valami teljesen érdektelen dolgot.

nevelőmunkában az önképzőkori tevékenységnek és az egész ország megismerését célzó kirándulásoknak tulajdonít jelentőséget. 2. „A román nép és az együttélő nemzetiségek közti testvériség, barátság a tartalma és a mércéje minden nevelői törekvésnek, ami a teológusokat közel viszi az élethez.” Itt bevallja, hogy a háború alatt néhány „ellenséges” cikkével „beárnyékolta” ezt a barátságot, de a háború után öntudatosan és tudatosan munkálkodott a román–magyar barátság megerősítésén. Nem akarja saját maga bizonyítani, hogy rektorságával hozzájárult a román–magyar barátság elmélyítéséhez, beszéljenek helyette azok a barátok az államtitkárságon és az ortodox egyházban, akik „megtisztelték a barát megszólítással”. Csak egy barátot akar felsorakoztatni, Búthi Sándor püspököt, akivel épp a román–magyar barátság kérdésében is azonosan gondolkoznak, és idézi a püspök beiktatásakor, annak tiszteletére mondott köszöntőjét. Szintén érdemként sorolja fel, hogy a román nyelv és irodalom tanítását román anyanyelvű tanárra, Onisie Morarura bízta. Idesorolja a Securitate referátumában kissé eltorzítva bűnjelként említett javaslatát, hogy az ortodox és protestáns teológiák egyháztörténészei hozzanak létre közös bizottságot. Ő gyakran publikál román lapokban *(Mitropolia Moldovei)* román témákat, legutóbb az első román nyelvtan megalkotójáról, illetve az erdélyi román nyomdászat úttörőjéről, aki történetesen moldvai volt. Nem az ő ötlete volt, hogy a nemzetközi ökumenét kövesse a belső ökumenikus közösség. De íme, jelenleg Romániában ez működik az ortodox és protestáns egyház teológusai között, és ő továbbra sem szeretne abból kimaradni. Ökumenikus magatartása miatt három irányból is támadják. Először is azok, akiknek teológiai állásuk van, de nem érdekli őket a teológia, és el sem tudják képzelni, hogy a teológia közös beszédtema lehet. Másodszor azok támadják, akik csak gyakori utazásokat, új típusú karriert látnak az ökumenikus mozgalomban. Nem látják, hogy az ökumené nem utazgatás, konferenciázás, hanem a munkás emberek jövőbeli egyháza kell hogy legyen. Harmadszor azok támadják, akik „az egyház érdekeit védik” az ökumenétől. 1965-ben mindenütt felolvasták az ökumenéről írt referátumát, de teljes visszhangtalanság övezte, sőt támadások érték miatta. Csak Búthi és munkatársai, valamint Binder és a nagyszebeni lutheránus tanárok hisznek az ökumené lehetőségeiben. A memorandum befejező részében Juhász kifejezetten is arra akarja rávenni a Vallásügyi Államtitkárságot, hogy „örködjön” a püspökök által kezdeményezett reformok és az intézet fölött, mert „a közös (ökumenikus) Intézet létesítése, élete, fejlődése világosan megmutatta, hogy államunk a Kultuszminisztériumon (Államtitkárság) keresztül az eltelt 18 évben mindig Egyházaink előtt járt, ő képviselte a mi igazi teológiai érdekeinket”. *(Hogy az állam még kifejezettebb beavatkozása az egyház ügyeibe a korabeli kontextusban helyes volt-e, vagy helytelen, a püspöki reform ismeretének hiányában el nem dönthető.)* Ezután kifejti, hogy nem magánérdekek vezérlik, mint azokat, akik „üres programokkal”, „passzivitásukat óvatosságnak kinevezve” próbálják intrikákkal akadályozni a munkáját. Amit nem önérték, hanem az ifjúság jövőjének féltő szeretete vezérel. Az ő rektorsága garancia arra, hogy az ifjúság beilleszkedik a szocializmus építésébe, a világbéke megteremtésébe. Ezért konkrétan is kéri, hogy: „Főtítkárrá, aki nagy felelősségtudattal vezérli Intézetünket, ne vonja meg tőlem a bizalmát, amellyel eddig kitüntettett.”⁴⁰¹ A TISZA fedőnevű bukaresti ügynök azonos év dec. 29-i feljegyzéséből tudható, hogy 23-án járt Juhász Bukarestben, a magyarországi családi ügyben igényelt utazása előtt. Ott találkozott Búthi Sándor püspökkel, aki viszont az Egyesült

⁴⁰¹ Uo. 23–33. bis

Államokba készült, és tanácsokat kért Juhásztól, hogyan viselkedjen. Juhász a jelek szerint memorandumáról egy szót sem szólt TISZAnak⁴⁰²

A memorandumban leírt bizonyítételeket azonban cáfolják az ügynökök (TISZA, SZABÓ BÉLA, RADU IOAN) jelentései. SZABÓ BÉLA például Juhász magyarországi beszámolóját közli a Securitateval, miszerint ott sokkal szabadabb az élet, szemben Romániával, ahol például a szabad utazás elképzelhetetlen. Magyarországon az ifjúság kiábrándult a marxizmusból, és rövidesen ez a kiábrándultság Romániára is át fog terjedni. RADU IOAN pedig arról értesíti az állambiztonságot, hogy az ortodoxoknak is elégük van Juhászból. Nicolaescu és Vlad ortodox teológiai rektorok állítolag azt üzenték Juhásznak, hogy „hagyja abba Nenciu felügyelő bujtogatását, és ne játssza a teológusok metropolitáját”.

Végül 1966 tavaszán utolsó támasza, a „barát” nagyváradi püspök is kivonul mögüle, és javasolja leváltását. Búthi Sándor 1966. 03. 07-én, az USA-ból való visszatérése után hosszú feljegyzésben fejt ki, hogy miért vonja meg támogatását Juhásztól. A teológiai intézetben kialakult egészségtelen légkör szerinte több tényezőre vezethető vissza.

1. A püspökválasztásra, amelyen több „önjelölt” is indult. Dávid Gyula bebörtönzött fia miatt, Szócs Endre magánéleti problémák miatt, Juhász István politikai okok miatt nem lehetett püspök. Azonban mindannyian ott maradtak az egyház vezetésében, és Nagy Gyula püspök legádázabb ellenségeinek őket tekinti. 2. A teológiai professzorok adott esetben keresik a nagyváradi püspök támogatását, ami Nagy Gyulában féltékenységet szül. 3. A jelenlegi professzorok a reakciós voltak miatt leváltott tanárok tanítványai. A tanárokat nyugdíjazták, de a szellemük él. 4. Az újonnan kinevezett tanárok képtelenek voltak átvenni a vezetést különböző okok miatt, ami odavezetett, hogy mind a tanári kart, mind a diákokat elriasztották a rendszer szolgálatától. Juhászt személyes képességei alkalmassá tették volna arra, hogy vezető legyen. Búthi azért közeledett hozzá, hogy rábírja, radikálisan szakítson a múltjával. (*A szekusztiszt gúnyos margószéli kommentárja: „Azért barátkozott vele, hogy doktorálhasson.”*) Rávette, hogy írjon egy memorandumot a Vallásügyi Államtitkársághoz, amelyben mélységesen őszinte, radikális önkritikát gyakorol.

Ezzel szemben Juhász bebizonyította, hogy képtelen az önkritikára és az őszinteségre. (*A szekusztiszt kommentár: „Tehát Búthi kezdeményezte, nem Juhász.”*) Búthi azt kérte Juhásztól, hogy a) „emelje magasabbra ideológiai felkészültségét, amit megígért, de nem tett meg”. Nem tett semmit a diákság „egészségtelen megnyilvánulásainak felszámolására”. b) „Szorosabban működjön együtt a tartományi szervekkel”. (*A „szervek” ilyenkor mindig a Securitatet jelenti.*) Juhász megígérte, de a „szervek” elégedetlenek vele.

Élő bizonyíték, hogy 1965-ben külföldiek szállásolt el a teológiai vendégszobákban, a „törvényes rendelkezésekkel szembehelyezkedve”. Búthi a teológiai közhangulat javítása érdekében javasolja, hogy: 1. Geréb Pál és Nagy József professzorokat minősítsék vissza adjunktussá. 2. Juhász Istvánt le kell váltani. Leváltása a tanév befejezése után történjen, hogy kisebb legyen a zavarkeltés. Sok barátja van, nem lenne jó, ha mártírrá avatnák. 3. „Azokat a

⁴⁰² Uo. 34–35. A feljegyzésből az is kiderült, hogy az RSZ cenzúrázásának ügye is terítékre került. A rektor, aki az RSZ főszervezője is, fel volt háborodva, hogy bizonyos cikkekből kihúztak részeket. A Nagy Nemzetgyűlésen elhangzottak szellemében úgy ítéli meg, hogy eléggé stabil már a rendszer ahhoz, hogy a kritikát is kibírja. Engedni kellene, hogy a különböző lapok vitakozhassanak egymással. TISZA azzal replikázik, hogy a magyar '56 is ezzel kezdődött. Juhász cáfolta az ügynököt, és azt is felháborítónak tartotta, hogy még a bibliai textusok kiválasztásánál is vigyázni kell, nehogy esetleg sértse az állam biztonságérzetét. A kérdés az, miért mondta el ezeket TISZAnak, akiben sohasem bízott, ahogy azt egy bukaresti szekusztiszt, Mihut Avram az ügynök egyik, Juhással kapcsolatos feljegyzésének margójára rá is írta.

tanárokat, akik bírják a tartományi szervek politikai bizalmát, rá kell venni, hogy tapintatosabban tevékenykedjenek, és viselkedjenek erkölcsileg kifogástalanul.”⁴⁰³

Búthi tanácsát megfogadták, Juhász leváltása a tanévzárás után történt. A dossziében EMILIAN ügynök tudósít a történetekről, áttételesen. Ő Karánsebesen, a teológiai szeminárium vizsgabizottságában találkozott Tepeş Hoinărescu Kolozsvár tartományi vallásügyi felügyelővel. Tőle származnak az információk: „a kolozsvári Teológiai Intézet rektora nagyon veszélyes elem, aki a szívélyesség álarcába rejt ellenségességét minden iránt, ami román. Ezért a Vallásügyi Államtitkárság megsemmisítette a doktorátusát, mert abban nyílt románellenes tendencia észlelhető. Ennek nyomán felszólította a VÁ, hogy mondjon le, amit még július 4-én elutasított. Mire Dogaru főtitkár július 6-ára összehívta az Intézet szenátusát. Az előzetes tárgyalások és nyomásgyakorlás következtében aztán ott lemondott. [...] A tartományi felügyelő véleménye szerint Juhász Magyarországra fog emigrálni, mert ott a bátyja egyetemi professzor, majd onnan tovább az Egyesült Államokba, ahonnan majd kampányt indít a románság ellen. Várják, milyen hatással lesz ez az esemény H. Binder nagysebeni dékánra, aki úgy tűnik, Juhász legközelebbi barátja, noha a magyarok erdélyi jogaival kapcsolatban nem mindig értett egyet. Ezekkel a jogokkal kapcsolatban írja elítélőleg Nagy Sándor gyulai lelképásztor, hogy a magyarországi szegénységet a magyarok azzal indokolják, hogy a »románok elrabolták tőlük Erdélyt«.”⁴⁰⁴

A Securitate kívánsága csak részben teljesült. Nem Rapp Károly, hanem Dávid Gyula lett a rektor. Épp RADU IOAN/Rapp Károly érzi szükségét annak, hogy tudósítson a tanári kar hangulatáról a rektorcsere után. Az 1966. 09. 05-én kelt, saját kezdeményezésre készített feljegyzésben leírja, hogy a tanári kar egyöntetű véleménye az, hogy Dávid Gyula rektori kinevezése a VÁ által szabályzatellenes. Ugyanakkor nagyon elégedettek, mert Bende Béla prorektor vezetését még ideiglenesen sem kívánták. Úgy tűnik, Bende szerepét RADU/Rapp vette át. Ő ellenőrzi a rektort. Jelenti is lelkesen, hogy Juhász és Teleky, noha az első munkanap szeptember 1., csak ötödikén, fizetésnapon jelentek meg. Teleky utólag aláírta a jelenléti naplót. Dávid Gyula úgy tette rá az ellenőri pecsétet, hogy utólag is észrevétlenül alá lehessen írni.⁴⁰⁵

Az utórezgések kategóriájába tartozik TISZA 1967. 03. 22-i feljegyzése. Járt nála Juhász István és Dávid Gyula. Dávid kifejezte örömét, hogy rektor lehetett, és megmondta: „Eddig sem tett és ezután sem fog tenni semmit az állami szervek utasításai ellenére.” Juhász szintén elégedett, hogy Dávid követi a rektori székben, mert képes a feszültségeket feloldani. Most már csak egy tanári katedra hiányzik, amit meg kell kapnia, mert teológiailag képzett. Jelenleg egyetlen probléma maradt. Kozma Tibor mindent elkövet, hogy Borbáthot idő előtt nyugdíjazzák, és ő kerüljön a helyére. Vele az a baj, hogy „teológiailag képzetlen, önféjű, egyetlen támasza a rezsim”. Ez utóbbit senki nem veti a szemére, a baj az, hogy ezzel a hátszéllel, azt hiszi, mindent megengedhet magának. Nagy meglepetés volt számára, hogy a cenzúra több cikket sem engedte közölni a Református Szemlében. Az is kitűnik, hogy Bende Bélát sokak öröme végre nyugdíjazták. Helyére mind Juhász, mind az új rektor Rapp Károly evangélikus püspökhelyettest tartja alkalmasnak.⁴⁰⁶

⁴⁰³ Uo. 60–66. A margószéli jegyzetek eredeti szövege: „Da, s-a împrietenit cu el pt. a putea da doctoratul.”; „Deci e inițiativa lui Buthy și nu a lui Juhász.”

⁴⁰⁴ Uo. 98. EMILIAN gyakran hivatkozik Nagy Sándorra, úgy tűnik, rendszeresen leveleztek.

⁴⁰⁵ Uo. 106.

⁴⁰⁶ Uo. 132–133.

Juhász külföldi kapcsolatai és ebből fakadó tekintélye leváltása dacára nem gyengültek. A PAPP LÁSZLÓ fedőnevű ügynök 1968. 06. 13-án jelenti, hogy „Jakab Zsigmond nagyenyedi református lelkész június 4-én meglátogatta Hebe Kohlbrügge és a nővére.” Úgy tudni, hogy a Kohlbrügge nővérek Kolozsváron nemcsak Juhász Istvánt, hanem a püspököt és a főjegyzőt is felkeresték. Felsorolta az általuk meglátogatott erdélyi helységeket. Június 18-án Juhász István ír egy feljegyzést a hollandok látogatásáról, saját nevében. Nagy valószínűséggel *(hiszen többször is megvádolták, hogy csak akkor jelenti vendégeit, ha rákényszerül)* PAPP LÁSZLÓ/id. Jakab Zsigmond feljegyzése után már nem tehette meg, hogy hallgat. De nagy valószínűséggel *(noha nincsen a dossziéban)* Nagy Gyula/KÖRÖSI és Dávid Gyula *(akit ekkor már PETER fedőnéven beszerveztek)* is megírták beszámolóikat. Juhász szükségesnek tartja feljegyezni, hogy mindkét kisasszony jelentős személyiség. Hebe nemzetközileg ismert békeharcos, Hannah az Utrechti Egyetem orientológusa, szakterülete az iszlám és a perzsa nyelv. Felsorolja, hogy pünkösöd lévén voltak istentiszteleten a Protestáns Teológiai Intézetben. Június 3-án meglátogatták a fiát, aki Detrehemben lelkész. Több nevezetes turisztikai látványosságra felhívta a figyelmüket. Kapott ajándékba két Rosenstock-Huessy⁴⁰⁷-művet. Befejezésül úgy írja le Hebét mint igazi békeharcost, aki nagy előadást tartott neki a vietnami háború beszüntetéséről, a holland kormány hibáiról és a svéd kormány iránti respektusáról.⁴⁰⁸ A KOVÁCS GHEORGHE fedőnevű informátor Csutak Csabával hirtelen meglátogatta Juhász Istvánt. Célja tanácsot kérni hollandiai kiutazása előtt. *(Úgy látszik, Búthi Sándor és KOVÁCS GHEORGHE/Péntek Árpád esetéből, hogy Juhász a külföldi utak szakértőjének is számított.)* Juhász valószínűleg sejtette, hogy vendégét nem pusztán az iránta érzett elismerés indította, mert a Securitate által kiemelt tanácsa a következő: „Románia nagy hangsúlyt helyez arra, hogy mindent a kiutazó fizessen, ne kérjen segítséget vagy előnyöket. A magyarok számítanak a segítségre, sőt célozgatnak rá. [...] ebben a tekintetben legyél román, ne magyar.” Ha olvashatta volna az informátor feljegyzéséhez írt belüleges kommentárt, valószínűleg nem csodálkozott volna. Onac százados ugyanis PETERhez (Dávid Gyula) és PRICOPhoz (Nagy Géza) is elküldte informátorát tanácsot kérni, mert ott ellenőrizhető is, mindkét helyen lehallgatóval rendelkeznek.⁴⁰⁹

A Securitate tisztaban volt Juhász tekintélyével, ezért megkeresték az RVSZ VB Kolozsváron, 1968. 06. 24–29-én tartott üléseivel kapcsolatban. Juhász több feljegyzést is készített a hivatalos és magánbeszélgetésekről, külön a Vallásügyi Államtűkarság és külön a Securitate számára. „Tisztelettel jelentem, hogy a gyűlés lefolyásáról és a tárgyalta teológiai kérdésekről, különös tekintettel az ökumenikus témákra, részletes jelentést küldtem a bukaresti Minisztertanács mellett működő Vallásügyi Államtűkarsághoz” – írta a Securitaténak címzett irat bevezetőjében. A nyolcoldalas jelentésre és a négyoldalas kiegészítésre jellemző, hogy egyetlen „ellenséges” megnyilvánulásról sem tesz említést, illetve azokat a magyar emigráns lelkészeket (pl. Hamza András – USA), akiket PÁL JÓZSEF/Kozma Tibor nacionalistaként és Románia ellenségeként mutat be, ő épp ellenkezőleg, globális ökumenikus keretekben gondolkodó, másokra *(így a princetoni teológia elnökére, James McCordra)* is jótékony hatást gyakorló személyiségként prezentálta. Az előbbiekkal szemben saját kezdeményezésre szá-

⁴⁰⁷ Rosenstock-Huessy, Eugen (1888–1973) zsidó származású keresztyén társadalomfilozófus, akinek fő témája emiatt a keresztyénség újraértelmezése. Hitler hatalomra jutása után Németországból az Egyesült Államokba távozott, és a Harvard Egyetemen tanított 1935–1957 közt.

⁴⁰⁸ Uo. 182., 185–186. A hollandokról írt jelentés Juhász kézírásával is megvan 191–192.

⁴⁰⁹ Uo. 188–190.

molt be Szabó Andor magyarországi doktorandusz, hencidai lelkész látogatásáról. Szabó tulajdonképpen Pásztor János doktorandusz, szentendrei lelkész érdekében járt Kolozsváron. Pásztor Herman Kutterből doktorál, és tudni szeretné, milyen hatást gyakorolt az erdélyi egyházra. Amikor Szabó megtudta Juhász Istvántól, hogy a két világháború közt nagyon sok hivatkozás és cikk jelent meg a „legforradalmibb európai teológusról 1900–1925 között”, és hogy Bende Béla feltehetően engedélyezni fogja a belépést a teológiai könyvtárba, úgy dönt, hogy nem foglalkozik a kutatással, kérjen maga Pásztor hivatalos kutatási engedélyt, utazzon Kolozsvárra, s kutasson ő maga. Befejezésül Juhász megjegyezte, Szabóval sohasem találkozott korábban, és Pásztor Jánost sem ismeri.⁴¹⁰ Kérdés, hogy Bendét, akit már nyugdíjaztak, miért keverte bele az ügybe. A jelentést közvetlenül hosszabb külföldre utazása előtt adta át, feltehetően tarthatott attól, hogy nem engedik el. Az MNK-ba, CSSZK-ba és az NDK-ba utazott 1968. augusztus–szeptemberben. Csehszlovákiát közvetlenül az öt szocialista ország intervenciója előtt hagyta el (augusztus 20.).⁴¹¹ A jelentést gazdag újságcikk-kommentárral körítette, a saját véleménye azonban rejtve maradt. A Securitate érdeklődésére legfeljebb egy megjegyzése tarthat számot. Visszatérőben, szeptember 4–8. között, Magyarországon pihenéssel töltötte az időt, és azt tapasztalta, hogy a magyar közvélemény nem a saját, szovjetbarát kormányának az álláspontját támogatja, hanem a cseheket támogató román kormányét. A beszámoló Romániát dicsérő konkrétumain túl érdekesebb a hozzáfűzött kommentár. „Juhász István szerveink informátora volt, de kizártuk őszintétlenség miatt. Folyó év júniusában felvettük vele az érintkezést, és általános feladatokat kapott az RVSZ VB kolozsvári ülésével kapcsolatban. Ez alkalomból és utólag is fentnevezett operatív értékű adatokat szolgáltatott. [...] Megjegyzendő, hogy Juhász a júniusi kapcsolatfelvétel óta igényelte, hogy kapjon lehetőséget a Securitate szerveivel való szervezett együttműködésre. [...] Javasolom a találkozók folytatását Juhász Istvánnal és informátorként való reaktiválását, tekintettel teológiai felkészültségére és az őt övező elismerésre. [...]”⁴¹²

Hogy erre a lépésre mi készítette Juhászt, csak feltételezni lehet. Hosszabb ideje nem engedték ki Nyugatra, nem vehetett részt a számára oly fontos ökumenikus mozgalomban. Az USA-ba sem engedték el, ahol rokonai éltek. Elszigetelődésén próbált enyhíteni? Lehet, de nagy valószínűséggel engedékenysége a román politikai rendőrség irányában András fiának promoválásával magyarázható. 1967-ben James McCord, a Princeton teológiai szeminárium igazgatója egyéves ösztöndíjat ajánlott Juhász Andrásnak. Noha a kolozsvári püspökség támogatta az ifjú külföldi továbbképzését, még az RVSZ főtitkárának közbelépésére sem kapott útlevelet.⁴¹³ Végül is a célt, ha többéves késéssel is, elérte. Juhász István és a román politikai rendőrség bizarr kapcsolatának háttere abban az időszakban, amíg Tamás, majd András fia külföldön tanul (1974–1978), ebből a szempontból értelmezhető.

Nyilván érzekelte, hogy minden szavát, gesztusát sok szem és fül figyeli, minden szava, gesztusa sokféleképpen értelmezhető. Feltehetően tudomása volt arról, hogy a teológiai intézetben az unitárius párttag Bende Béla szerepét az 1969 végétől már ENYEDI ZOLTÁN fedőnéven jelentő korábbi bukaresti evangélikus lelkész, kultuszminisztériumi felügyelő, Rapp Károly vette át. A szász evangélikus püspök, Müller Friedrich 1969. február 6-án tartott temetéséről írt feljegyzésben is úgy állította be Juhászt, mint aki felettébb gyanús:

⁴¹⁰ Uo. 200.

⁴¹¹ Uo. 202–204.

⁴¹² Uo. 202–206.

⁴¹³ ACNSAS SIE 42.908. sz. dosszié/1.

minden kolozsvári küldött hazament az Imperiul Romanhoz címzett vendéglőben lezajlott fogadás után, kivéve Juhász Istvánt. A kolozsvári Securitate kérte is nagyszebeni kollégáit, hogy nézzenek utána, nevezett mivel töltötte az időt a temetést követően, mert Kolozsvárra csak 7-én érkezett meg. A nagyszebeniek azonban lehűtötték a nyomozói túlbuzgóságot: közölték, hogy csak papokból több mint 200 volt jelen a gyászszertartáson, nem állt módjukban Juhász Istvánt ellenőrizni. ENYEDI ZOLTÁN informátor a Dávid Gyula és Juhász közti viszonyt is igen eredetien ábrázolta. Miután kifejtette, hogy minden romániai egyházban a konfliktusok mögött semmi más nem kell keresni, csak az egyházi hatalomért, a személyes érvényesülésért folytatott harcot, ezt a teológiai intézetre vonatkoztatva így írta le: „[...] nagyon furcsa szövetség az id. Dávid Gyula és Juhász István közt létesült. A rövid távú cél a teológiai intézet uralása, a hosszú távú mindkét egyházkerület dominálása. A szövetség azért is furcsa, mert mindkettő titkos vágya, hogy egymást használják ugródeszkaként saját karrierjük építésében.” ENYEDI annyira Bende utóda, hogy nevezett prorektor halála után is rá hivatkozik. 1969. 03. 11-én Nagy József professzorról írt jellemzésében az elhunyt utalva állítja, hogy Nagy Józsefnek komoly esélye volt a rektori tisztségre. A „Szócs+Teleklykklk állt mögötte, amely azonban nem volt elég éber, és a Juhász+Dávid-klk, amikor megtudta, hogy Dávid Gyula a Juhász és Geréb szavazatán túl másra nem számíthat, elintézte a Vallásügyi Államtitkárságnál, hogy elhalasszák a rektorválasztást.” ENYEDI/Rapp szerint Nagy József egyetlen bűne, hogy „olyan, mint a napraforgó”. Eleinte Vásárhelyi János, majd Nagy Gyula püspök volt az életadó fény számára, a legújabb fényforrás a nagyváradi püspök, Papp László. Bűne az, hogy nem teljesíti a „Juhász+Dávid-klk” akaratát. Így belekavarták az 1968. november 4-i diáksztrájkba, Juhász és Dávid szerint ő bujtogatta a diákokat. Ezért most azt hangoztatják, hogy nem érdemli meg a professzori tisztséget.⁴¹⁴

Külön érdemes szólni a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetnek adományozott amerikai lélegeztetőgép behozatalának ügyéről. Noha látszólag Juhász Istvánnak

⁴¹⁴ Uo. 229–230., 239–240. A Juhász–Dávid-kapcsolatra vonatkozóan BIBLIOTECARUL is a családi összefüggéseket helyezte előtérbe, szerinte a két vezető egyházi személyiség családi vállalkozásként kezelte az egyházat: „[...] Juhász felesége nővére Tonk doktor feleségének. Dávid Gyula fia, Lajos (aki jelenleg Gógánban lelkész) Tonk lányát vette feleségül. Tonk ellenezte a házasságot. A kölcsönös támogatás a házasságot követően alakult ki köztük. Juhász segítette Dávid Gyula fiát, Lászlót (aki Segesváron lelkész) a doktorátus megszerzésében. Senki sem emlékszik rá, hogy Juhász valaha is ilyet tett volna korábban. Az eredeti terve az volt, hogy András fia [...] legyen az egyetlen tudományos fokozattal bíró szakértő. Mindenféle kurzust felvett, elküldték Nagyszebenbe, Bukarestbe, de utólag kiderült, képességei középszerűek. [...] Juhász Tamás tehetséges ifjú. Magatartása is eltér a családétól, de természetesen él a családi háttér kínálta lehetőségekkel. Dávid Gyula és Juhász István tervei fiaikkal elég jól ismertek: a) Juhász András Amerikába küldése [...] b) Juhász Tamás támogatása, hogy bekerüljön a teológiára. Jelenleg ez a modern nyelvi lektorátus létesítésével lenne lehetséges, amiről Izsák Vilmos jelenlétében Dávid említést is tett. c) A protestantizmus története tantárgyat, amit most Mózes András óraadóként lát el, Dávid Lászlónak juttatni. Most folyik *(a nyugdíjas)* Mózes reaktív vizsgálása, de mindenki tudja, a cél tanszék létesítése Dávid László számára. [...] Sem Juhász, sem Dávid nem tudták megemésztetni a Nagy Gyulától elszenvetett vereséget a püspökválasztáskor. Hegyi István magatartását Nagy Gyula ellen évfolyamtársa, Juhász hangolta. A következmény, hogy Nagy Gyula igen sok fenntartással él a teológiai intézet irányában. [...] Dávid Gyula többször kijelentette, hogy 1972 szeptemberében, 70. életévének betöltésekor nyugdíjba vonul. A tanári karban, különösen Kozma véglegesítése óta Juhász elszigetelődött. [...] Juhász számára életkérdés, ki lesz a következő rektor.” Érdekes tehát, hogy sem Rapp, sem Gálly nem lát semmilyen elvi-eszmei célkövetést a két lelkész magatartásában, egyház-politizálásában. Uo. 417–418. A diákok és Nagy József kapcsolatára nézve, jelzett napon a diákok testületileg megtagadták az étkezést, és azt üzenték a tanári karnak, hogy amíg nem javítanak a menza színvonalán, nem teszik be a lábukat a konviktusba, és előadásokra sem járnak. A korszak a nyugati diáklázadások ideje, de Romániában is voltak Bukarestben kisebb diákmegmozdulások, például az építészhallgatók lepedőkre öltözött felvonulása. A diáksztrájkként is felfogható „lázas” a kontextusba illeszkedve így kapott túlméretezett dimenziót.

kevés köze volt hozzá, az ő amerikai sógora, Szigethy Béla állt a központban. A Juhász-dossziében a SZÁSZ LEVENTE fedőnevű ügynök jelentése az első kapcsolódó hír. Áprilisban arról tudósított, hogy volt nála Papp István, a váradi püspök fia, aki Amerikába szóló meghívólevelet hozott Juhász Istvánnak és Dávid Gyulának. A levelek a nagyváradi püspökség címére érkeztek az USA-beli presbiterianus egyháztól. Juhász nagyon örült a meghívónak. Május 29-én SZÁSZ arról jelentett, hogy a magyarországi Reformátusok Lapjának az 1969. május 25-én megjelent 22. számában az első oldalon R. D. P. aláírással a következő hír áll: „Az amerikai presbiterianusok 18 000 dollár értékű szív-tüdő lélegeztetőgépet adományoztak a romániai reformátusoknak. A gépet az erdélyi vallásszabadság jubileumának alkalmából fogják átadni júliusban. Nagy Gyula romániai református püspök javaslatára a Babeş–Bolyai Egyetem marosvásárhelyi klinikáján fogják felszerelni és működtetni a gépet. A román kormány vámmentességet biztosított a gépre. Az ünnepélyes átadáson a Református Világszövetség is részt vesz. A hivatalos átadásra az amerikai presbiterianusok küldöttséget jelöltek ki. A küldöttség tagja Szigethy Béla lelkész, a gépet gyártó cég vezetőtestületének elnöke, Köteles Béla, Babos Sándor és neje, aki a múltban misszionáriusként szolgált.” SZÁSZ LEVENTE/Szócs László szerint „egyházi körökben azt beszélnek, az adomány célja elősegíteni Juhász István egy családtagjának a repatriálását”. *(A hírszféra nevezett halálosan beteg legkisebb fiának, Máténak a külföldi gyógykezelésére tett kísérletre utalhat? Az iratokból nem derül ki.)* Az adományozás híre meglepetés volt a kolozsvári Securitate számára. Noha az információt CSOMA ügynökön keresztül tervezték ellenőrizni, CSOMA/Nagy Gyula dossziében erre utaló irat nincs. SZÁSZ LEVENTE tudósított arról is, hogy a nagyváradi püspök fiától hallotta június 19-én, hogy Papp László püspököt megkérte Juhász, támogassa az USA-ba tervezett utazását. Magáról az adományozásról még egy irat szerepel a dossziében, PÁL JÓZSEF/Kozma Tibor feljegyzése az átadás-átvételi ceremóniáról. Ebben Juhász István neve nem fordul elő, hiszen ekkor már nem volt tagja az igazgatótanácsnak. A négyoldalas beszámoló szerint az átadó küldöttség tagjai: Szigethy Béla és neje, illetve fia, Babos Sándor és neje, Köteles Béla mérnök, a gép konstruktora és a magyarországi Lónyai doktor, aki ért a masina kezeléséhez. Az átadás-átvétel az igazgatótanács július 21-én tartott ünnepélyes ülésén történt. Az elhangzott beszédekből kitetszik, hogy eredetileg a marosvásárhelyi Vártemplomban, istentisztelet keretében történt volna az átadás, de július 9-én Nagy Gyula püspök táviratban értesítette az adományozókat, hogy a terv megváltozott. Ez annyira meglepte Szigethyeket, hogy leállították a második gép megvételére kezdeményezett pénzgyűjtést. Szigethy nyíltan kijelentette, céljuk a minél nagyobb publicitás volt. Köszönetnyilvánításukban Nagy Gyula, Barabás Benedek marosi esperes és Nagy Károly főgondnok nem tértek ki az ominózus táviratra, de mindegyik megjegyezte, hogy nem kell minden történés mögött hátsó szándékot sejtteni. Szigethy előadásából az is kiderült, hogy Bíró Mózes kolozsvár-hídelvei lelkész ötlete volt az adományozás, a vallási türelmet előíró nevezetes tordai országgyűlés 400. évfordulójának méltó megünneplését célozva. *(Az informátor megjegyezte, hogy Bíró Mózes is jelen volt egy szomszédos teremben.)* Az igazgatótanács ülése után közös ebéden vettek részt a KEPTI menzáján. Ott is elhangzottak beszédek, az informátor csak a Szigethyről tudósít. Lényege, hogy Románia igazi érdeke az lenne, ha engedné az egyházakat teljesen szabadon működni.⁴¹⁵

⁴¹⁵ Uo. 247., 250–254. Juhász István kihagyása a történetből feltehetően DOMBI/Kozma iránta táplált ellenszenvének köszönhető. Ahogy az DRAGAN VALER 1970. 12. 25-i feljegyzéséből megtudható, Juhász valóban nem volt ott az igazgatótanácson, de a díszebéden igen. Történt, hogy az informátor István-napon, karácsony első napján meglátogatta Juhászt, aki a következő történetet adta elő: „Rövidesen Magyarországra

A gyanakvás légkörét kelthette az olyan jelentés is, mint a DAN VIRGIL fedőnevű informátoré. 1969. 10. 09-i feljegyzése arról is szól, hogy Kolozsváron járt Osztrovszki György, aki Magyarország képviselője a KGST moszkvai központjában. Juhász Istvánnal szeretett volna találkozni, ezért szakította meg az útját Romániában, de nem találta otthon. Juhász hiányában Nagy Gézát kereste fel, akit a Kolozsvári Református Kollégiumból ismert. DAN VIRGIL tőle szerezte az információt, hogy Osztrovszki Bukarestben tanult, amikor Juhász volt a magyar diáktöbbség vezetője. Tanulmányait Berlinben fejezte be, német nőt vett feleségül. 1945 után visszatért Magyarországra, és mint illegális kommunista, aki már diákkorában párttag volt, fontos állami funkciókat töltött be.⁴¹⁶

Nem csoda, hogy DOMBI LAJOS/PÁL JÓZSEF/Kozma Tibor két, Juhászáról szóló jelentésének margójára Peres Alexandru alezredes odaírja, hogy „kémgyanús”. Nagyon tömören összefoglalva a történetet: az ügy a tájékoztató konferenciák politikai előadása körül bonyolódott. Hoinărescu megyei felügyelő kezdeményezésére a konferenciák előadásait a teológiai tanárok tanszékekenként felváltva készítik. Az általuk kidolgozott anyagot az egyházkerületi felügyelő, maga az informátor, ellenőrzi. Ha szükségesnek látja, átjuttatja, és átküldi a vallásügyi felügyelőnek. A felügyelő szintén hozzáírja a maga kiegészítéseit, esetleges észrevételeit, s visszaküldi az egyházkerülethez. Az általa tett javaslatokat beépítve a szövegbe küldik szét az esperességekhez a véglegesített konferenciái előadást. Ezt kötelező módon felolvassák mindenütt. DOMBI szerint így ki lehet zárni a folyamatból egyes lelkészek tudatlanságát, hanyagságát. Az 1970-es év III. évnegyedére készített előadást a teológiai intézet történészei kellett volna, hogy elkészítsék július 1-jéig. Július 20-áig, amikor DOMBI szabadságra ment, nem kapta meg az előadást. Minthogy Dávid Gyula rektor megbetegedett, DOMBI meglátogatta, és ott mutatta meg neki a rektor, elképzelését nem rejtve véka alá, hogy Juhász egy „apostoli levél”-szerű fogalmazványt adott át neki, mintegy a dolgozat bevezetőjeként, amelyben felszólítja az egyházmegyei konferenciázókat, hogy készítsék el ők a dolgozatot, és ő szívesen ad tanácsokat, ha igénylik. „Szabadságon lévén nem olvastam el a tényleges dolgozatot” – írta DOMBI, de a rektorral együtt megállapították, hogy Juhász álláspontja abszolút téves. Neki nincs joga az egyházmegyékkal „atyáskodva” levelezni. Abban egyeztek meg, hogy Dávid Gyula vissza fogja adni a szöveget Juhásznak, hogy a személyes részleteket húzza ki. Szabadságról visszajövet DOMBI megkapta a dolgozatot, amelyből ki voltak húzva az ominózus részletek. Úgy tudja, hogy Juhász nem volt hajlandó a szükséges változtatásokat eszközölni, feltételezi, hogy a húzások Dávid Gyulától szár-

utazom, majd január 20-ig Svájcba. A véletlennek köszönhetem, hogy kaptam útlevelet. Tavaly nyáron, amikor itt jártak az amerikai magyar lelkészek – a köztem és a püspök közti nézeteltérés miatt –, az utolsó pillanatban hívtak meg a díszbédre, s az asztal végén kaptam helyet, a Belügyminisztérium civilbe öltözött tisztjei közt. A New York-i lelkész, Hamza hangosan megkérdezte, itt van-e Juhász István professzor? Jelentkeztem, majd hosszasan elbeszélgettünk. Ezután a tiszt megkérdezte, honnan ismerem Hamzát. Elmondtam, hogy a nővérem Szigethy Béla felesége, mire azt mondták ezek a szimpatikus emberek, hogy ha meg akarom látogatni, nyugodtan adjam be az útlevelekérelmet, majd segítenek.” DRAGAN ezután beszámolt arról, hogy Dávid Gyula is megérkezett Juhászhoz, és megmutatta, milyen cikk jelent meg Nagy Józsefről Magyarországon. Nagy József a cikkben azt állítja, hogy a teológián művészettörténeti tanszék működik, és annak ő a vezetője, és többen is doktoráltak nála művészettörténetből. Dávid szerint ez durva hazugság, Nagy József jelenléte a teológián valóságos katasztrófa. Ő írni fog egy cáfolatot. Juhász helyeselte Dávid tervét, és felajánlotta, hogy személyesen fogja átvinni, és átadni Bartha Tibor püspöknek, akivel találkozni szeretne kiutazása alkalmával. DRAGAN erkölcsi hozzáállását mi sem jellemzi jobban, mint a feljegyzés utolsó mondata: „[...] az elváláskor Juhász megkérte az informátort, hogy senkinek ne beszéljen arról, amit útleveleszerzésével kapcsolatban neki elmondott.” Uo. 338–339.

⁴¹⁶ Uo. 261.

maznak. Elolvassa az anyagot rádöbben, hogy az nem felel meg a címben jelzett témának, amely *Mai társadalmunk kategorikus imperatívusza – a kultúra fejlesztése*. Konkrétan a lelkészek szerepvállalására kellett volna helyezni a hangsúlyt a román kulturális életben, amelynek szerves része a kisebbségek kultúrája is. Ehelyett Juhász szinte kizárólag az összmagyar kultúra képviselőiről írt. DOMBI minden fenntartása ellenére úgy adta át a vallásügyi felügyelőnek a dolgozatot, ahogy volt. Az informátor kifejtette, hogy azért nem változtatott, mert Juhász nagyon hiú, és nem akarta a haragját magára vonni. Az is kiderül, hogy a feljegyzés védekezés, nem világos, kinek a támadása ellen. „Önkritikát gyakorol – írja DOMBI –, hogy hagyta magát személyes motivációktól vezettetni.” Nagy valószínűséggel a Securitate őt vonhatta felelősségre, mert mellékelte a feljegyzéshez Juhász már meghúzott dolgozatát. *(Amely nincs a dossziében.)* A történet vége, hogy Hoinărescu felügyelő vele *(Kozma Tiborral)* íratja meg a dolgozatot, amelyet Lengyel Loránd fordított románra, amit aztán a felügyelő kisebb változtatásokkal jóváhagyott. Onac százados megjegyzi, hogy a felügyelőtől hivatalos jelentést fognak kérni az ügyről és az eredeti dolgozatot. Felettese, Pop Alexandru őrnagy azt javasolja: nagy nyilvánosság előtt vegyék fel a kapcsolatot Juhással, így diszkreditálva a lelkészársadalom előtt. A már említett Peres Alexandru alezredes nem ért egyet Poppal. „A Juhász-ügyben több olyan probléma merül fel, amelynek kémkedésébe van. Nem hiszem, hogy az Ön által javasolt intézkedés megoldaná a problémát. Készítsék elő az ügyet, és elemezzük nálam.” Hogy végül is milyen következtetésre jutottak, nem tudni. Mindenesetre DOMBI két hónappal később még egy feljegyzést írt, amelyben összegzi, hogy Juhász nagyon jól tudta, mi a feladat, hogyan működnek a konferenciák, mert épp az ő rektorsága idején vezették be a gyakorolt módszert a VÁ-val közösen. Ebből következően tudatosan hágtatja át hatáskörét, hogy közölhesse saját elképzeléseit a romániai magyarság kultúrájának fenntartására vonatkozóan.⁴¹⁷

Ugyanebben az évben, úgy tűnik, elhatározta a konkrét fellépést a püspök ellen, meglovagolva egyik barátjának, Hegyi István udvarhelyi esperesnek az ügyét, aki vitatott módon segítette be a fiát a csíkszeredai egyházközségbe. *(Lásd még a DUNCA/Dobri János dosszié tárgyalásánál.)* A három kapcsolódó feljegyzést a DRAGAN VALER fn. informátor készítette, aki az egyházkerület főgondnoka. 1970. 03. 31-én arról tudósított, hogy aznap este nála járt Juhász István, és arra kérte, akadályozza meg Hegyi István elleni fegyelmi eljárás indítását. DRAGAN VALER meggyőzte Juhászt, hogy az ő hatásköre erre az ügyre nem terjed ki, s látogatója ezt végül is elfogadta. *(Juhász este 23 órakor távozott az irat szövege szerint, az informátor ezután még leült, s megírta jelentését?)* 1970. 05. 16-án DRAGAN VALER arról számolt be, hogy Juhász István április folyamán többször meglátogatta, mindannyiszor Hegyi István fegyelmi ügyét vette elő. Szerinte ugyanis az ügyben összehordott indokok elégtelenek a fegyelmi beindításához. Emellett nincs a református egyháznak az állam által jóváhagyott fegyelmi szabályzata. Azt is kijelentette, hogy a Hargita megyei lelkészi kar felsorakozott Hegyi mellett, ezért sem tanácsos a fegyelmit lefolytatni. DRAGAN jogászként azon a véleményen van, hogy a jóváhagyott szabályzat hiánya nem indok a fegyelmeztetésre. 1970. 12. 19-én DRAGAN az évi utolsó igazgatótanács ülés előtt történelekről referált. Juhász arra kérte, fogadja Hegyi Istvánt. A tanácsülés reggelén, hét órakor beállított Hegyi. Megmutatta a püspöknek és a VÁ-nak készített jelentését. Véleménye szerint azért ellensége a püspök, mert ő Juhással barátkozik, vagy lehet, neki is van jelöltje a csíkszeredai lelkészi állásra. Dávid Gyula pedig

⁴¹⁷ Uo. 292–298.

ugrásra készen áll, hogyha a püspök nem tudja kinevezni Csíkszeredába a gyergyószentmiklósi lelkészt, Váncsát, ő juttassa be a fiát vagy a vejét. Hegyi szeretne kibékülni a püspökkel, kétszer kért meghallgatást, de Nagy Gyula nem fogadta. Szerinte a lelkészválasztás teljesen törvényes volt, a hívek ismerik és szeretik a fiát, egyöntetűen mellette voksoltak, és a kapcsolódó iratokat törvényesen felterjesztette jóváhagyásra. Különben is hat gyereket nevelt, abból három-négy lelkész (*az informátor nem emlékezett pontosan, bány*), mindegyik gyenge parókiákon, legalább egy megérdemli a városi gyülekezetet. Nyolckor megérkezett Juhász István, és együtt mentek az igazgatótanács ülésére. „Az ülés a jegyzőkönyvben foglaltak szerint zajlott.” Magánbeszélgetésen azt mondta a püspök az informátornak, hogy ő hajlandó fogadni Hegyit, de előbb állítsa helyre a törvényes rendet a csíkszeredai lelkészi állással kapcsolatban.⁴¹⁸

Ugyanebben az évben veszítette el Juhász István legkisebb fiát, a még egyetemista Mátét, akinek a temetése szintén hullámokat kavart. Történt, hogy Dobri János és Tonk Emil orvos (*Juhász sógora*) a Farkas utcai templomban szeretnék volna megtartani a temetési szertartást. László Dezső parókus lelkész ellenszegült az ötletnek, mert a hagyomány szerint a templomi felravatalozás csak a lelkészeknek és az egyházközség presbitereinek járt. Dobri és Tonk lérohanták László Dezsőt, azzal vádolva, hogy megakadályozta az egyetemi ifjúság találkozását Isten Igéjével. Ezt László Dezső (*aki az Ifjú Erdély alapítója és általában az ifjúsági munka élharcosa volt*) nagyon a szívére vette, ami újabb infarktusba torkollott. Mindezt a NAGY GÉZA fedőnevű informátor jelentette 1970. 08. 08-án, akinek a felesége az esperesi hivatalban dolgozott, így első kézből hallhatta a hírt.⁴¹⁹

Juhász István külföldi útjai továbbra is vihart kavartak. Horia Țepeș Hoinărescu területi vallásügyi felügyelő 1971. 03. 31-én felterjesztette a bukaresti központnak Juhász István és Herman Pitters protokolljelentését a finnországi Turkuban tartott teológiai konferenciáról (1971. 02. 25–03. 01.). Kommentárjában olyan kulisszatitkokat közöl főnökeivel, amelyek szerinte károsan hatnak az egyházi életre. Nagy Gyula püspök nem érti, hogy engedték ki Juhászt, ő sem zsinati elnöki, sem püspöki minőségében ajánlást neki nem adott. Egyáltalán kit képviselt Turkuban Juhász? A teológiai tanárok is csak utólag értesültek az utazásról, és ugyanazt a kérdést tették fel, mint a püspök. A Román Ortodox Patriarkátus 6000 lejt követel a teológiai intézettől Juhász külföldi útjának ellenértékeként, amit a szenátus nem akar megfizetni, merthogy nem az intézet küldte ki őt. A tanári kar körében az a hír járja, hogy a VÁ teremtette meg a lehetőséget Juhász „titokzatos” külföldi útjaira. A felügyelő Eugen Munteanuval, a VÁ igazgatóhelyettesével folytatott beszélgetésben azt az információt kapta, hogy Nagy Gyula, amikor felterjesztette Juhász meghívóját, ajánlást is mellékel. Amennyiben ez így van, kéri, közöljék vele annak tartalmát, hogy tisztázza a helyzetet a püspökkel. (*A felügyelő minden bizonnyal jól tudta, Nagy Gyula semmilyen körülmények között nem adna ajánlást Juhásznak, sokkal inkább arra lehet következtetni, hogy ahogy rektorsága idején is, Juhásznak van egy titkos támasza a bukaresti központban, tehát ki akarta ugrasztani a nyulat a bokorból.*) Hoinărescu kiegészítésképpen beszámol egy, a bukaresti ortodox teológia tanársegédjével, Ion Briával folytatott beszélgetésről. Bria tagja volt a háromtagú delegációnak, amely a bukaresti repülőtéren, Juhász megjelenésével szerzett tudomást arról, hogy ő a negyedik tagja a küldöttségnek. A koppenhágai repülőtéren Juhászt egy dán lelkész várta, aki az egész küldöttséget gardírozta az átszállásig. Juhász felettébb gyanúsán viselkedett Turkuban: elhagyva a dele-

gációt sok emberrel, neves személyiségekkel találkozott. Bria észrevette, hogy Juhász valutacsekkel rendelkezik, tőle is megkérdezte, nincs-e szüksége pénzre. Juhász arra készítette a delegáció tagjait, hogy interjúba bocsátkozzanak, amire az induláskor nem voltak felkészítve. Hazatérőben Juhász elintézte, hogy Koppenhágában városnézésre vigyék őket. Bria szerint Juhász gyanúsán szerteágazó külföldi kapcsolatokkal rendelkezik, és nem őszinte a román állam iránt. A felügyelő javasolta, hogy a tanársegédet hallgassák ki konkrétan arról, hogy mit tapasztalt még Turkuban Juhászra vonatkozóan.⁴²⁰

A másik állandó kritikus pont Juhással szemben kapcsolata a holland doktoranduszokkal, megjelenésüktől kezdve (1968). BIBLIOTECARUL 1971. 11. 18-án a tanári gyűlésen történekről referált. Teleky József vetette fel, hogy mit lehet tudni a második, Kolozsváron tanuló holland házaspárról, mert a tanári karnak semmilyen információja nincs. Mivel foglalkoznak, és ki a témavezetőjük? Dávid Gyula rektor csak az első kérdésre válaszolt. Magda van der Ende már elkészítette a dolgozatát, a férje, Theun most írja. Az informátor a következőben már nem a tanári gyűlésen elhangzottakról, hanem a hollandokkal kapcsolatos egyéb információkról szólt. Dávid Gyula azért nem válaszolt a témavezetőt firtató kérdésre, mert Juhász István kisajátította magának a hollandokat. Noha Theun rendszeres teológiából írja dolgozatát, ami Geréb Pálhoz tartozna. Magda dolgozatának címe pedig *A misszió fogalma Imre Lajos munkásságában*. Hogy kivel konzultált Juhász? Senki nem tudja. BIBLIOTECARUL költői kérdése valójában azt jelenti, mindenki tudja, Juhász senkivel sem szokott konzultálni. A két holland egyébként csakis Juhász István előadásaira járt.⁴²¹

1972 tavaszán esperesválasztások zajlottak, és felmerült a gyanú, hogy Juhász István összeesküvést sző a püspök ellen. Már CSOMA informátor jelentette 1971. 11. 29-én, hogy Kovászna megyéből kapta az értesítést, miszerint Juhász István ott járt, és több lelkészt felkeresett. Vajon mi célból? A BRADUL (Fenyő) fedőnévre hallgató informátor, aki Székelykeresztúron informált, 1972. 04. 28-án kelt feljegyzésében leírta, hogy találkozott Szegő András megyesi lelkésszel Segesváron. Szegő szerint Nagy Gyula püspök ellenzéke napról napra erősebb. A nagyszebeni Györffy (*behesen Gerőffy*) főgondnok nem hajlandó tovább együttműködni a püspökkel, lemondott.⁴²² Ha az esperesválasztáson az ellenzék győzne, lemondásra késztenék a püspököt. Püspöknek Juhász Istvánt, főjegyzőnek Hegyi Istvánt, személyzeti tanácsosnak Jakab Zsigmondot választanák.

Megjegyzendő, hogy egy évvel később, 1973. 03. 26-án elemezték a IULIAN/Juhász

⁴²⁰ Uo. 359–360. Hoinărescu javaslatára, vagy attól függetlenül, a turkui küldöttség egyik megnevezetlen ortodox informátor tagjától kért beszámolót a Securitate. Ezt 1971. július 2-án el is küldték Kolozsvárra. A feljegyzés teljes mértékben megegyezik a Ion Bria által mondottakkal, azzal a különbséggel, hogy Herman Pittersre is ráhúzza a vizes lepedőt, illetve hogy Juhász és Pitters minden este a szálloda bárjában ültek, és éjjel egykor tértek vissza szobáikba (honnan volt erre pénzük? – kérdi az informátor). Uo. 2. A lutheránus ENYEDI ZOLTÁN fn. informátor is hozzászól a turkui kiránduláshoz. 1971. 08. 11-én, Kovács Pál nyugdíjas enyedi lelkész szájába adva a szavakat, háborog: Mit keres Juhász Enyeden hetente többször is, és mi telefonálónálója van onnan Udvarhelyre, félórát? Amúgy köztudott, hogy a turkui ortodox-lutheránus párbeszéd alkalmával egy lutheránust szorított ki a delegációból. Véletlenek vajon a kapcsolatai a lutheránus vezetőkkel? Véletlen vajon, hogy Szedressy Pál evangélikus püspökhelyettes Málnásfűrdőn nála vendégeskedett? Vagy az, hogy a nagyváradi Deák Ödön és a szecselevárosi Mezei meglátogatása közt Martti Voipio finn lutheránus esperes Juhásznál éjszakázott? A költői kérdésekhez szükséges információkat a nyugdíjas lelkész valószínűleg id. Jakab Zsigmondtól szerezte, amit aztán ENYEDI ZOLTÁN/Rapp Károly élesztett ki Juhász ellen.

⁴²¹ Uo. 427–428.

⁴²² A CSOMA/KÖRÖSI/Nagy Gyula és más dossziékból egyértelműen kiderül, hogy az ALBESCU GHE-ORGHE fedőnéven jelentő Gerőffy elejétől kezdve igen rosszindulatúan viszonyult Nagy Gyula püspökséghez.

⁴¹⁸ Uo. 274., 281., 344–345.

⁴¹⁹ Uo. 281.

István célszemély anyagát, és ekkor tervezik annak a kivizsgálását, hogy egy évvel korábban szervezett-e összeesküvést a püspök ellen. Fél évvel később a következő elemzés megállapította, hogy nagyon rosszul kezelték Juhász István megfigyelését, nem lehet tudni, megvalósultak-e a kitűzött intézkedések.

Nagy valószínűséggel Juhász komolyan számított az ellenzék sikerére, hogy út nyílhat számára a püspökség felé, mert újból tett legalább egy gesztust a Securitate irányába. 1972 augusztusában Bukarestből táviratot küldött Ioan Onac őrnagy lakáscímére, amelyet régi fedőnevé (POPESCU) írt alá: „Szombat helyett hétfőn fogom önt megkeresni ugyanabban az időpontban.” Utólag a tiszt rágépelte a táviratra, hogy találkoztak a repülőtéren, és megegyeztek, hogy „az emigráns Wurmbrand Richardról fognak beszélgetni, ami 1972. augusztus 28-án megtörtént”. Feltehetően instrukciókat kaphatott, hogy mi érdekli a román állambiztonságot, mert szeptemberben Debrecenben járt, és az ott Wurmbrandról szerzett információkat megosztotta október 15-i feljegyzésében a Securitatéval. Juhász hosszabban tárgyalt Tüski István hollandiai magyar lelkésszel, aki elmondta, hogy Wurmbrand hatására bizonyos holland egyházközségek gyűjtést kezdeményeztek zsinatuknál 1973 tavaszán a Wurmbrand által szervezett akcióbizottság képviselte „kelet-európai mártíregyházak” számára. Tüski tanácsára a holland zsinat hivatalos levélben fordult a romániai lutheránus és református egyházakhoz, információkat kérve Wurmbrandra nézve. Tüski biztos volt abban, hogy nevezett egyházak válasza támogatni fogja őt abban, hogy nem kell teret adni Wurmbrand propagandájának. Sajnos nemcsak az egyszerű emberek, hanem olyan vezetők is hitelt adnak Wurmbrandnak, mint Van de Weh, a Gereformde Kerk vezetőségének tagja. Rajna-Vesztfália evangélikus egyházának vezetői közül Arnold Nieland és Martin Rohkrämer szintén elutasították nevezett Wurmbrand propagandáját. Ők ismerték a bukaresti román lutheránus gyülekezet norvég alapítóját, aki saját tapasztalatai alapján cáfolta nevezett híreszteléseit. Utóbbi cikket is írt a témában, amelyet Juhász jelentéséhez mellékelte.⁴²³

1972. 04. 28-án a VASS ZOLTÁN fn. nagyenyedi informátor jelentette, hogy „valóságos karnevál” volt nála 24-én. Baksa Árpád belgrádi ref. lelkész, majd Czira Árpád és végül Juhász István a fiával, Andrással állított be hozzá. Miután mindenki lefeküdt, egyedül maradtak Juhással, aki két gondját osztotta meg vele. Dávid Gyula beadja lemondását a rektorságról. Őt kérte meg, hogy fordítsa románra a beadványt. Juhász szerint nem kellene elsietnie a lemondást épp akkor, amikor régiék távoznak, új tanárok kerülhetnek be. VASS ZOLTÁN azt tanácsolta, ne változtasson a beadvány szövegén, ha nem tudja befolyásolni Dávidot elhatározásában. A második probléma, hogy ki legyen az utódja. Mindketten megegyeztek abban, hogy Binder Hermann lenne a legalkalmasabb erre. A két Juhász még aznap éjjel visszatért Kolozsvárra.⁴²⁴

1973-ban elterjed a hír, hogy Juhász repatriálni fog Magyarországra. Az ügy azokhoz a „titokzatos” esetekhez tartozik, amelyek rendszeresen felbukkannak a Juhász Istvánról szóló történetekben. 1973. augusztus 14-én Hoinărescu fellásügyi felügyelő írásban rögzítette a Securitate számára az előző nap eseményeit. Gheorghe Nenciu, a VÁ alelnöke telefonon megkereste. Közölte, hogy Magyarország bukaresti nagykövete személyesen járt nála. Azt

⁴²³ I210099/6/240., 244. *Adalék Richard Wurmbrand romániai ténykedéséhez.* In: Nagy János: *Lelkészek és néptanítók a szigúran és a szekuritáté árnyékában.* [Szecseleváros], [2010] 113. o.

⁴²⁴ Uo. 212.

kérte, engedjék el Juhász Istvánt a Budapesten augusztus 27–31. között rendezendő egyháztörténeti konferenciára. Az alelnök kifejtette, hogy rém kinos az egész, de elutasítani sem szeretnék a nagykövetet. Nenciu aztán megkérdezte, mit tud a kolozsvári beosztott az ügyről. A felügyelő nem tudott semmiről, de megígérte, hogy érdeklődik. Az intézet rektora szintén nem tudott semmiről – írta a felügyelő –, Juhász családja pedig nem volt a városban, tartózkodási helye ismeretlen. Nenciu 50 perc múlva újra felhívta, és kérte, nézzen utána a belügyi szerveknél, elintézhető-e az útlevél helyi szinten. A felügyelő kapásból azt mondta, hogy csak szolgálati útlevéllel mehetne, mert júniusban Juhász már volt Magyarországon turistaútlevéllel. De megígérte, hogy beszél a belügyesekkel. A válasz az volt, hogy csak szolgálati útlevéllel mehet. Nenciu a továbbiakban nem kereste kolozsvári beosztottját. Onac Ioan kommentárja „ürügynek” nevezi azt, hogy nem lehetett „megtalálni” Juhászt, mert nem hagyta meg a címét a rektornak. A felhajtás azzal folytatódott, hogy Gálffy Zoltán október elején Bukarestben járt a Vallásügyi Államtitkárságon. Ugyanakkor járt ott a magyar kulturális attasé, aki felvetette Nenciu Gheorghe alelnöknek Juhász meghívását a Budapesti Teológiai Akadémiára. A Gálffytól hallott hírt azzal toldotta meg ENYEDI ZOLTÁN/Rapp Károly, hogy négy évvel korábban neki említette Juhász a repatriálási szándékát. A Securitate azt az utasítást adta a rektorhelyettesnek, hogy amennyiben hivatalossá válik az ügy, támogassa, hadd menjen. *(A rektor ekkor Juhász kívánsága szerint Binder Hermann Nagyszébenben, kolozsvári helyettese a szintén evangélikus Rapp Károly.)* 1973. 10. 19-én Rapp Károly és Gálffy Zoltán közös protokolljelentésben tudatják a VÁ-val, hogy előző napon meglátogatta a teológiai intézetet Karikás Péter, a magyar nagykövetség harmadtitkára és Sigmond Ákos, a bukaresti Külügyi Intézet munkatársa. Karikás, miközben az intézet történetéről kért felvilágosítást, tényleges célja abban a kérdésben fogalmazódott meg, hogy Juhász István volt-e augusztusban Magyarországon, s ha nem, miért? Rappék azt válaszolták, ők akkor szabadságon voltak, nem tudnak semmit, de kérdezze meg magát a professzort, mert Kolozsváron tartózkodik. Hogy végül is pontosan miről volt szó, hova hívták Juhászt, miért nem jutott el hozzá a meghívó, akart-e menni, vagy sem, vagy valójában a háttérből ő mozgatta a szálakat, a továbbiakból nem derül ki.⁴²⁵

Az 1974-es év Juhász Istvánról szóló feljegyzései egyre inkább arra helyezik a hangsúlyt, hogy a célszemély a háttérből irányít, közvetlenül nem avatkozik a dolgokba. INCZE WALTER „volt ügynök” 1974. 02. 23/22-as feljegyzésében Nagy Károly marosvásárhelyi főgondnok leveléről referál, amelyben arra figyelmezteti a rektort, hogy nincs jogában senkit sem alkalmazni a KEPTI-n, neki csak javaslatételhez van joga. Gábriné Gabos Mária felvétele sokszorosítónak törvénytelen. A másodkönyvtárosi állást pedig meg kell pályáztatni. INCZE/Izsák szerint Juhász akarja megakadályozni ilyen módon Schindler Erzsébet *(BARTTA informátor)* alkalmazását. *(Ha összevetjük DRAGAN jelentésével, amelyben közli, hogy Juhász, Nagy Géza és Dobri János megkeresték, hogy ne támogassa nevezett informátornő felvételét, akkor igaz is volt. Lásd DUNCA/Dobri János dosszié.)* NAGY GÉZA/Péntek Árpád informátor a 1974. 04. 23-i 10. sz. feljegyzésében Izsák Vilmosra hivatkozva közölte, hogy milyen ördögi természetű Juhász István. „Tudod, mit csinált Sikes Attila volt teológussal, bukaresti segédlelkésszel? Tavaly nyáron Kovásznán töltötte a szabadságát, és figyelmeztette Benedek Gézának, a kardiológiai kórház igazgatójának a családját, hogy vigyázzanak Sikkessel, mert négy évig a Securitate informátora volt, és még most is az. Juhász nem fogta fel, hogy Benedek fia Sikes jó barát-

⁴²⁵ Uo. 13., 29., 295.

ja, és visszamondott neki mindent. Hát ilyen ember Juhász, mondta Izsák Vilmos.” Izsák Vilmos azt is tudni vélte, hogy Juhász megbízott egy Nagyvárad kerületi teológushallgatót, hogyha kikerül lelkésznek, rendszeresen tudósítsa őt az ottani hírekről, s cserében ő doktorrá avanszálja. A tartótiszt azt a tanácsot adja NAGY GÉZÁnak, hogy hivatalos közlendőkön túl ne nagyon érintkezzen Izsákkal, mert szörnyen gyanakvó. Sikés Attilára vonatkozóan pedig megjegyzi, hogy nem tagja a hálózatnak, és korábban sem volt az.⁴²⁶

Ugyanebbe a kategóriába tartozott Péntek Árpád ügye, amikor 1973-ban nem kapta meg Hollandiától a beutazási vízumot. Minthogy Hebe Kohlbrügge akkor Romániában tartózkodott, főleg Juhász István társaságában, és a holland hölgygel az épp Hollandiába készülõ romániai református küldöttség találkozott a bukaresti Vállásügyi Államtitkárságon, Péntek arra gyanakodott, hogy Juhász információi alapján Hebe Kohlbrügge áll a visszautasítás mögött. (*Lásd a DUNCA/Dobri János dossziénál*). BIBLIOTECARUL, aki szintén tagja a küldöttségnek, a hollandiai fejleményeket adta hozzá a történetekhez. Az informátor találkozott a nagyon izgatott Van der Weg holland egyházi vezetővel, aki megmutatott neki egy Romániából érkezett névtelen levelet. A levél, mintha Péntek nevében íródott volna, őt „az én kis tábori lelkész barátomnak” nevezi, és azt is tudatja, hogy Péntek a román állambiztonság ügynöke. BIBLIOTECARUL biztosítja Van der Weget, hogy ő ismeri jól Péntek stílusát, a levél szerzője ő nem lehet. Van der Weg kijelentette, hogy amikor megtudta, hogy Hebe Kohlbrügge Romániában tartózkodik, azonnal sejtette, hogy „a romániai református és a holland református ellenzék összefogott”. Ő mindenestre egyháza vezetősége elé fogja tární a helyzetet, és bizalmi szavazást kér maga ellen. BIBLIOTECARUL megtudta, hogy 1973. szeptember 14-én bizalmat szavaztak Van der Wegnek. Az informátornak az a véleménye, hogy a levél Van der Weg leváltását célozta, és azért nem volt szabad Pénteknek Hollandiába utaznia, nehogy személyesen cáfolhassa a névtelen levelet. A Securitate arra utasította NAGY GÉZÁ informátort, hogy szerezze meg az irományt, és így írásszakértőkkel megvizsgálva próbálják szerzőjét beazonosítani, aki vagy Hebe Kohlbrügge, vagy Juhász István lehet. NAGY GÉZÁ informátor egy nappal később, 1973. 10. 04-én írt feljegyzésében annyit tett hozzá az ügühöz, hogy szerinte rajta kívül senki sem ismeri Romániában Van der Weg postacímét, a levélíró tehát csakis Kohlbrügge kisasszonytól kaphatta meg. A levél írásának időpontjában pedig Juhász István és Hebe együtt nyaraltak Kovásznán. CSOMA informátor is megírja a maga feljegyzését 1973. 10. 04-én, Gálffy Zoltán neki tett jelentése alapján. Az előzőekhez képest ebben annyi az újdonság, hogy Van der Weg, a Gereformde Kerk diakóniai bizottságának főtitkára azt is mondta Gálffy Zoltán: „Tudjuk, kik az ellenségei Romániában az egyházaink közötti kapcsolatoknak: dr. Dávid Gyula és dr. Juhász István. Nálunk is vannak partnereik ehhez, és őket szintén ismerjük.” CSOMA aznap másik feljegyzést is készített, Papp László nagyváradi püspök amszterdami tapasztalataira hivatkozva. Csete István jugoszláviai református püspök nagyon hidegen fogadta Papp közeledését. Amikor megkérdezte tőle, mi van veled, István, azt válaszolta, hogy Juhász István azt tanácsolta neki, ne menjen Romániába, mert először el fogják vinni Bukarestbe, és onnantól minden lépését követni fogják és ellenőrzik. Feltehetően, hogy ne fogjon gyanút, CSOMA azt az utasítást kapta, hogy semmilyen intézkedést ne foganatosítson Juhász ellen. A tartótiszt viszont javasolni fogja a „szakmai vezetésnek Juhász megrovását vagy nyilvános leleplezését”. SZABÓ JÓZSEF/Dávid Gyula is hozzáteszi a témához a maga információit

⁴²⁶ Uo. 74., 91.

a 1973. 10. 03-i, 20. sz. feljegyzésben. Szabadságáról hazajövet felhívta Juhász István, hogy Hebe Kohlbrügge Romániában tartózkodik, és szeretne vele találkozni. SZABÓ JÓZSEF Juhász közvetítésével meghívta őt ebédre szeptember 13-án. Egyedül érkezett. Sok dolog felől érdeklődött, de ami ide tartozik, hogy ő vetette fel a romániai küldöttség hollandiai tartózkodásának tényét. A püspöktől értesült, mondta, hogy Péntek Árpád nem kapott holland vízumot. Nagyon sajnálja, nem tudja, mi lehetett az oka. SZABÓ JÓZSEF ebből az alkalomból közölte Hebe Kohlbrüggevel, hogy Pénteket épp nemrég hívta meg a KEPTI szenátusa a gyakorlati teológiai tanszékre, amire a holland vendég úgy reagált, hogy Péntek „jófejtű” ember. SZABÓ JÓZSEF megbízatása arra szolt tartótisztje részéről, hogy amennyiben megtud valamit Kohlbrügge és Juhász összeesküvéséről, közölje.⁴²⁷

A fentiekkel legalább azonos mértékben érdekelhetette az állambiztonságot az, amit egy lehallgatási jegyzőkönyv közölt. 1974. november 4-én, Albert Klein nagyszebeni szász evangélikus püspök lehallgatása folytán kiderült, hogy bizonyos egyházi körökben nagyon aggodnak az RSZK nemzeti kincseinek védelméről szóló törvény végrehajtásával kapcsolatban (*az ún. patrimoniú-törvény*). „Így Juhász István elmondta Klein Albertnek, hogyan jártak el Nagyváradon és Szatmáron a református egyház levéltáraival, begyűjtve mindent Nagyváradra, Melencu vallásügyi felügyelő közvetlen irányításával, aki ehhez Papp László püspök támogatását igényelte. Juhász István rámutatott, hogy az egyetlen, aki ellenszegült a törvénynek, Nemesi (*ilyen nevű református egyházi vezető nem lévén, a lehallgatás tökéletlenségét is számításba véve, valószínű, Ménésiről, a brassói egyházmegye gondnokáról lehet szó*), aki benne van az országos bizottságban, de ellenvetéseire még nem kapott választ. Juhász István felelős beosztásban lévő elvtársak közbelépését kérte, az egyik Takács, a másik nem érthető, de azokon úrrá lett a pesszimizmus, és a levéltári törvény teljes átalakításában reménykednek, arra kérve Juhászt, hogy Albert Kleint vegye rá, lépjen fel az ügy érdekében a Vállásügyi Államtitkárságnál. [...] A Takáccsal lefolytatott beszélgetés nyomán Juhász lehetségesnek, sőt szükségesnek látja az NSZK nagykövetségének közbelépését, amely igen komoly befolyással bír Románia politikájára. [...] Juhász szerint az egyházi javak kisajátítása nem más, mint a múltunktól való megfosztás, szellemi örökségünk felszámolása. Közben súlyosabb dolgok is történhetnek, s abból nagy cirkusz robbanhat ki. Klein Albert szerint a törvényt nem lehet elhalasztani, legfeljebb a végrehajtását lehet leállítani.” A tiszti kommentár javasolja, hogy minden megyei felügyelőség vizsgálja meg, milyen „a valódi viszonyulás” a törvényhez.⁴²⁸

Az 1974. 12. 26-i intézkedési terv IULIAN célszemély tevékenységi körének beszűkítését, illetve ellenlépéseket javasolt. Azt feltételezik, hogy emigránsköröknek vagy külföldi kémhálózatoknak dolgozik A nyolc, többnyire rutinszerű javaslat közül a legfigyelemreméltóbb az ötödik: „Minthogy külföldre küldött informátorok közbeiktatása nem volt hatékony, és mert a célszemély rendszeresen jár külföldre, különböző fedésekben, a jövőben jelenteni fogjuk a szakvezetésnek és az ezen a vonalon működő igazgatásnak, hogy ne engedélyezzék semmilyen formában a célszemély semmilyen fedésben való külföldre jutását, mert ahogy elhagyja az országot, ellenőrzése ellehetetlenül.” Amennyiben elég kompromittáló adat birtokába jutnak anélkül, hogy az informátorok lelepleződnenek, megrovásban

⁴²⁷ Uo. 1–9. 304. A holland egyházi vezető teljes neve, amit egy és ugyanazon iraton belül többféleképpen írtak: Herman van der Weg. Forrás: Klaas Eldering arnhemi lelképásztor.

⁴²⁸ Uo. 190–191. A felelős elvtárs nyilván Takács Lajos egykori kisebbségiméniszter-helyettes, akit TIRON fedőnéven nyomoznak és lehallgatnak. Azt a beszélgetést is, amelyet Takáccsal folytatott Juhász nevezett lakásán.

fogják részesíteni. Az 1975. 07. 07-én készült referátum a megrovás javaslatát. Ebben a már megszokott vádak (*a háború után kapcsolat a magyar revizionistákkal, Erdély autonómiájának támogatása, szolidaritás a magyarországi '56-os eseményekkel, család ügynöki tevékenység*) mellett szerepel, hogy bibliaóra helyett Balogh Edgár egyik előadására vitte a teológushallgatókat,⁴²⁹ a magyar történelmi múlt és a magyarok szabadságjogaiért vívott harc foglalkoztatja. Ennek következménye, hogy olyan önképzőkori műsort engedélyezett Orbán Balázssal kapcsolatban, amely „mindent kizárólag magyar szemmel vizsgál”.⁴³⁰ Ugyancsak nagy hangsúlyt fektet a „magyar vonalon kiemelkedő tevékenységet folytató személyek”. Például az amerikai magyar emigráció Bethlen-kalendáriumában megjelent, Kós Károlyról szóló cikke azt sugallja, hogy az Erdély történelmi múltjával való azonosulás követendő példa a jelenben is. A cikket illegálisan juttatta külföldre, megsértve a román sajtótörvényt. Olyan előadást írt 1970-ben, amelyet sem az egyházkerület, sem a VÁ nem fogadott el a benne rejlő kétértelmű fogalmazás miatt, ami a magyarok kulturális jogait, érvényesülését illeti. (*Lásd korábban DOMBI informátor feljegyzéseit!*) A Klein Alberttel folytatott lehallgatott beszélgetés is a bünlajstrom része, azzal a kiegészítéssel, hogy a másik „felelős beosztású elvtársat” is, aki pesszimizmusa nyilatkozott a nemzeti kincs védelmét előíró törvényről, azonosították Balogh Edgár személyében. A Péntek-ügyre célozva tudomásuk van arról, hogy kompromittálja külföldön a „református egyház haladó elemeit, az állam vagy a Securitate embereinek nevezve őket”. A 1974/225-ös törvény megjelenéséig (*amely a külföldiek elszállásolásának jogát az első ágú rokonságra szűkítette*) „a lakását hotellé változtatta”, és a 18-as minisztertanácsi rendeletet és a 23-as törvényt figyelmen kívül hagyva nem írt róluk protokolljelentést. Mindezekért a Securitate székhelyén megrovásban kell részesíteni. A Kolozs Megyei Felügyelőség vezetője, Dumitraşcu Nicolae ezredes a jóváhagyáson túl odaírja a referátumra, hogy Juhász Istvánnal a beszélgetést ő maga akarja vezetni.⁴³¹ KELEMEN JÓZSEF/Szöcs György 1975. 11. 15-i 33. sz. feljegyzéséhez kommentárként a megrovás tervezett dátumát is odarótták, november 18.⁴³² Amúgy KELEMEN Juhász István egyetemes egyháztörténeti előadásáról tudósított. Az augsburgi birodalmi gyűlésről lévén szó, arra utalva, hogy a képviselők csak vártak, vártak, anélkül, hogy tudnák, mi fog történni, az előadó megjegyezte, „ilyen pontatlanság csak nálunk fordulhat elő”. A megrovásra, nem világos milyen okokból, mégis csak 1976. március 18-án került sor. És nem a székhelyen, hanem minden jel szerint a Continental vendéglő egyik, lehallgatóval felszerelt szobájában. Erről a IULIANnal kapcsolatos intézkedési terv 1976. 11. 05-én készült kiegészítése szűkszavúan csak annyit említ, hogy „pozitív magatartást tanúsított, és megegyezés jött létre arról, hogy tartjuk vele a kapcsolatot, amivel ő egyetértett. A megrovás után negatív megnyilvánulásairól nem érkezett jelzés.” Mivel ritkaság, hogy a megrovás teljes jegyzőkönyve fennmaradjon (*négyéves kutatás alatt ez az első eset*), részletesebben ismertetem. A felvétel párbeszéd formájában, a 102-es szobában készült, a beszélgetés román nyelven folyt, a szalagcserék következtében bizonyos részeket kimaradhattak. Észrevehető egyfajta taktikázás, Juhász István igyekszik irányítani a dialógust,

⁴²⁹ Uo. 132. NAGY GÉZA 1974. 11. 22. 33. sz. feljegyzése közli a Securitatével, hogy Juhász a Brassai Sámuel Liceumban tartott *Irodalom és helytörténet* c. előadásra vitte a bibliaóráit. Ez egyébként nem volt titok. Másokat is felszólított erre, így NAGY GÉZA/Péntek Árpád is „kénytelen” volt elengedni a saját bibliaóráit.

⁴³⁰ Az Orbán Balázs-megemlékezéshez lásd I. köt. 175–182.

⁴³¹ I210099/7/42–43.

⁴³² A jelzett napon tartották azt a tanári gyűlést, ahol Juhász Istvánt bízták meg azon hallgatók „kivizsgálásával”, akiket a Securitate az Orbán Balázs-emlékünnepe kapcsán zaklatott. Elképzelhető, hogy a Securitate úgy döntött, megvárják, hogyan jár el a vegzált hallgatók ügyében.

igyekszik számára előnyösen tematizálni. Eleinte úgy tűnik, fölénybe kerül, később átveszi az irányítást az ezredes, végül megrovás helyett együttműködési megállapodás felé halad a dialógus. Sem az Orbán Balázs-megemlékezésben érintett diákok, sem egyéb, a megrovást előkészítő referátumban szereplő vádpont nem hangzik el. Az utolsó pillanatban, úgy tűnik, Juhásznak sikerül kilépni a hurokból, anélkül hogy maga ellen hangolná a megyei Securitate főnökét. A kihagyott részek érdektelenek, ismétlések, illetve ahol szükséges, tartalmilag ismertettem. D-vel az ezredes jelzik, Juhász az „Úr” („DI.”)

„A szobában jelen van Dumitraşcu ezredes elv., Onac őrn. és egy úr, Juhász rektor.

D.: Úgy hiszem, nem lepi meg, hogy zavarjuk.

Úr: Nem lep meg, mert mióta rektor voltam, úgy 1966 óta találkoztam az állami szervek képviselőivel, hogy úgy mondjam, félhivatalosan. (*Hogy ő emlékszik-e rosszul, vagy a lejegyző értette félre, nem tudni, hisz épp 1966-ban mondták le a rektorságról, és egy évvel korábban kizárták a hálózatból. De úgy is lehet értelmezni, hogy Juhász rektorsága idején hivatalos kapcsolatként élte meg a Securitatével való érintkezést, ezért minősítette az utána következő periódust félhivatalosnak.*)

D.: Ez természetes.

Úr: Nagyon későn jöttem rá, hogy ez természetes, de végül is az aktuális helyzet elemzésével eljutottam arra a meggyőződésre, hogy egy modern állam nem létezhet védelmi szervek nélkül.

D.: Nézze, Juhász elvtárs, manapság az információs rendszer olyan komplex, olyan komplex az információk társadalmi áramlása, hogy lehetetlen az általános információs rendszer ellen fellépni.

Úr: Ha a nemzetközi élet egyszerűbb lenne, akkor ez a kérdés is egyszerűbb lenne.

D.: Igen, de az egyre komplikáltabb, s akkor ne várjuk a rendszer egyszerűsödését. [...]

Úr: [...] Debrecenben voltam nemrég teológiai kongresszuson, 6-7 ország képviselői voltak jelen. [...] A református világban nagy esemény készül, a világszövetség alapításának 100 éves évfordulója (1977-ben), és a főtéma teológiai és szociális tartalmat is hordoz: »Isten Igéje és az emberiség jövője.« [...] A Magyarországi Református Egyház markáns álláspontot képvisel. [...] Nairobi-ban, ahol minden egyház részt vett, amelyet tavaly november–decemberben tartottak, nagyon barátságos gesztust tettek a szocialista országok egyházai felé [...] egy svájci delegátus azt javasolta, hogy a kongresszus fejezze ki aggodalmát az egyházak szovjetunióbeli helyzete iránt [...] Bartha püspök hozzászólása volt az egyik legérdekesebb. Azt mondta, hogy 1917 után Európa történetében új társadalmi rendszer jött létre. A szocializmusnak ez az új rendszere valóság. Az egyház, a vallás és a szocializmus kapcsolata fejlődőben van, időre van szükségünk, hogy a végleges állapotot elérjük. Az elhangzott javaslat nem segíti a végleges állapot kialakulását. Utalt a Római Birodalom és az egyház viszonyára, aminek a véglegesítéséhez három évszázadra volt szükség. Debrecenben fontos dolgok hangzottak el [...] nagyon tetszett nekem, hogy [...] ha a keresztyénség nincs jelen ott, ahol a jövő formálódik, akkor bezárul, elszigetelődik.

D.: Önmagát szigeteli el.

Úr: Igen, ez az álláspont nagyon érdekes volt.

D.: Csak protestánsok voltak jelen?

Úr: Csak reformátusok. [...]

D.: Nálunk, nem tudom, ön, hogy látja, az egyház közel áll az államhoz, támogatja az államot, s az állam az egyházat [...] esetleg más a véleménye?

Úr: Nem. (*szalagcseré*)

D.: Láthatta, fel sem merül az egyház-állam közti konfliktus. [...]

Úr: Ez ismert és visszaigazolt dolog, nem csak belföldön.

D.: Nem kötünk bele más országok ügyeibe. [...]

Úr: Az őszön meghívtak konferenciára Peruba és Kuvaitba, és a hazai ortodoxia és protestantizmus régi és aktuális kapcsolatairól beszéltem. [...] Egy ifjú feltette a kérdést: Az állam támogatja-e az együttműködést? [...] az ortodoxia román jellegű, a protestantizmus magyar-német. Ha támogatja az állam a vallási együttműködést, a saját egységét támogatja. Ezzel a létező testvériséggel fejeztem be. [...]

D.: Minden a lényegből indul. Amíg szociális téren jó megoldások születnek, addig az egyházi problémák megoldása is biztos [...]

Úr: [...] Hollandiába menetem előtt nem sokkal volt a szeptemberi élelmiszerkrízis. Beszéltem az őrnagy úrral, azt mondta, ha kérdeznek, mondjam azt, ami a valóság. [...]

D.: Igen, vannak nehézségeink, de megoldjuk. Mi, és nem más. [...] Külföldön sokszor tesznek fel rossz-szándékú kérdéseket, ön tudja, mert volt.

Úr: [...] Egyszer megkérdeztek, hogy is van ezekkel a tájékoztató konferenciákkal? Azt válaszoltam, hogy azt is lehet mondani, hogy a lelkészek politikai befolyásolása zajlik, de a protestáns teológia legfejlettebb ága nem a szociális etika? [...]

D.: Ahogy mondtam, tendenciózus kérdéseket tesznek fel. Politizál az egyház, vagy sem?

Úr: Politizál.

D.: Tehát azon a véleményen van, hogy a szociális folyamatok nem szakíthatók el az államtól [...] A nyugati keresztyének politizálnak?

Úr: Igen. [...] Azt hiszem, az a program, ami egyre élesebben kirajzolódik az államfő beszédeiből, vagyis egy igazságosabb gazdasági rend [...] a lehető leghaladóbb dolgok közé tartozik keresztyén felfogás szerint. *(Ezután az ezredes kérdésre hosszasan beszámol arról, statisztikai adatokat is idézve, hogy a protestánsok milyen országokban erősek. Az előzmények után váratlanul tünik az ezredes kérdése.)*

D.: Ellenszenves önnek a mi intézményünk?

Úr: Az ön részéről nem ért kellemetlenség. Máskor is hívtak, előfordult, hogy nem láttak szívesen, de olyan jellegű kellemetlenség, amit nem lehetne elfelejteni, nem ért. [...]

D.: Miért tettem fel a kérdést? Ön az intézményünk sokféle káderével találkozhatott [...] Arra gondoltam, hogy ezek nem voltak-e negatív hatással az államunkról álkotható képre, az ön államunkról kialakult koncepciójára? Miért mondom ezt önnek? Ahogy látja, legalábbis az utóbbi időben figyelmesek voltunk ön iránt. Jól tudjuk, kicsoda ön, milyen képességekkel rendelkezik, mivel segített államunknak. Azért is mondom ezt, mert fenntartásokkal érkezett hozzánk.

Úr: Csak 15 percet késtem.

D.: Koncepcióbeli fenntartásokra gondoltam. Azért vádolom önt ezzel a problémával, mert azért legyünk realisták, itt-ott történtek dolgok, és mi nem akarjuk letagadni, ami történt. *(Nem világos, bova akar kihyukadni, valószínűleg Juhász „bűneire”.)* Mi realisták akarunk lenni, az önnel való beszélgetésben, ne higgye, hogy csak negatívumot látunk. [...] Egyik gyermeke külföldi tanulmányút előtt áll.⁴³³ [...] Én önnel úgy beszélek, mint tudóssal, nem mint egy szektás misztikussal. [...] Nem mint lelkésszel beszélek, mert, hogy őszinte legyek, nem lelkésznek tekintem.

⁴³³ András fiáról van szó, aki az USA-ba készül.

Úr: Pedig tekinthetne annak. [...]

D.: Akkor mondjam úgy, hogy mindenekelőtt tudósnak tartom.

Úr: Köszönöm.

D.: Azért hangsúlyozom ezt, mert megengedhetem magamnak, hogy szélesebb körben tárgyaljak. Nem mintha lenézném a lelkészeket [...], de azért a befogadási, megértési, elemzési szintek nem egyformák, így van?

Úr: Így. [...]

D.: Bizalmasan közlöm, hogy tárgyaltuk Onac elvtárssal azt a bigott problémát, önnek egy cikke a Bethlen Naptárban jelent meg. Van ebben valami rossz? Nem, nincs. Biztos, többet is lehetne tenni. Miért ne? Érdekünk, hogy mind az egyházunk, mind az államunk ismeretes legyen nemzetközi szinten. [...] És lehet ön a legkompetensebb bizonyos kérdések felvetésében. Lehet nemcsak hazai, hanem nemzetközi szinten. És itt Kolozsváron is nem biztos, hogy olyan sok fenntartással kellett volna ténykednie...

Úr: Nem.

D.: Voltak azért itt-ott? *(Kezdeményezésekre céloz valószínűleg.)*

Úr: Két évvel ezelőtt volt egy javaslatom a Vallásügyi Államtitkárságon, amit ott jó szemmel néztek, és az alelnök úr megkért, hogy terjesszem a püspökök elé. Bemutattam a javaslatot, de nem oldották meg, talán most, a zsinat új elnöke, Papp [...]. A javaslat az volt, hogy az ortodox egyház nagyon hatékony ökumenikus szervezettel rendelkezik, míg a mi zsinatunk más szerkezetű, sokat ülésezik, de mégsem működik. Én már vagy 12 éve vagyok az ökumenikus bizottság elnöke, de nem használom a címet, mert a bizottság nem létezik. Azt javasoltam, hogy hozzunk létre egy kis munkacsoportot a püspökök segítőjeként, amelynek jó kapcsolatai lennének az ortodoxokkal, ami a külföldi kapcsolatokat intézné, publikációk külföldi kiadásával foglalkozna. [...] Például: az RVSZ-nek Genfben van egy lapja, amely évente hatszor jelenik meg, az egyetlen olyan kiadványa, amely tanulmányok mellett minden számban 10–15 riportot közöl a tagegyházakról. Ebben 15 éve egyetlenegy riport sem jelent meg a Romániai Ref. Egyházzal.

D.: És ezért ki a hibás, Juhász úr?

Úr: A levelezés ezekkel a szervekkel a püspökségeken keresztül történik. Nálunk ez a levelezés ott is marad, Kolozsváron és Nagyváradon.

D.: Nem jut el önhöz?

Úr: 15 év alatt egyszer sem.

D.: És ezt nem tette szóvá?

Úr: Épp ezért javasoltam. *(Aztán másfél oldalon ecseteli, hogy a leuenbergi⁴³⁴ konkordátumhoz az erdélyi szászok igen, az erdélyi református egyház nem csatlakozott.)*

D.: Mi a baj? A püspökök nem férnek egymáshoz? Tényleg. Szeretném, ha megbeszél-
nének néhány dolgot. Egyikük nagyobb akar lenni, mint a másik?

Úr: Azt hiszem, így van. Szerintem a gyógyulás útja lehetne egy ilyen ökumenikus bizottság, amely összekötné a püspöki hivatalokat. [...] Vannak, akik nem szeretik, ha sügnak nekik, valószínű, a püspökök is közéjük tartoznak. Én nem szeretnék ilyen sügő lenni, csak jöjjön létre az a bizottság, hogy biztosítson egy hivatalos belső információcsere. [...]

⁴³⁴ A svájci Leuenbergben 1973. 03. 12–16. közt tartott konferencián a legjelentősebb európai lutheránus és református egyházak több krisztológiai, dogmatikai, eucharisztikus és megigazulástani kérdésben megegyeztek. A megegyezéshez később metodisták is csatlakoztak.

D: Személyesen nem tárgyalt velük?

Úr: Ugyanazt a memorandumot elvittem Nagynak és Pappnak is, és elmagyaráztam, mi a javaslat lényege. Jó, majd foglalkozunk vele, mondták, és azóta sem történt semmi, sem Bukarestben, sem Kolozsváron, sem Nagyváradon. A Vallásügyi Államtitkárság egyébként nem kezdeményező, hanem ellenőrző szerv. *(Ezután beszámol arról, hogy kiket választottak az ökumenikus bizottságba, s míg szalagcsere történt, valószínű, az ezredes a püspökök közti viszonyról kérdezett.)*

Úr: Nem titok, hogy szoros együttműködésről szó nincs.

D: Mindkettőjük távolságtartó?

Úr: A motiváció mindkettőnél más. Régi ellentét van a kerületek közt. *(Ezek közül az 1968-as megérettést említi, amikor szerinte nagyváradi kezdeményezésre az állam a Szilágyságot Nagyváradhoz csatolta az egyházi törvények figyelmen kívül hagyásával. Biztos van más oka is a nézeteltérésnek, de „bivatalosan” ő másról nem tud. Ezutáni kérdésre a világi elem szerepéről beszél, és megállapítja, hogy Vásárhelyi János püspök kimondta, meg kell hallani az idők szavát, s a mágnások után egy nagyszabedű munkásember lett a főgondnok, majd Kós Károly, majd két kollektivistát, akiket csak úgy találomra választottak ki, biztos lett volna legalább száz rátermettebb. A felszabadulást köszöntő ünnepélyes zsinatot is 1974-ben egy kollektivistát elnököltek. Nagy Károlyval és Tunyogi Cs. Gyulával elégedett, de nem tudnak nemet mondani a püspököknek. Nagyváradon a helyzet tragikusabb, egy karánsebesi kis üzem nyugdíjas könyvelője, Ottlik a főgondnok, nem rossz, de a vezetésre alkalmatlan. Aztán a teológiai intézetről beszél, hogy a hazafias nevelésre szoktak a Babeş–Bolyai Tudományegyetemről vendégelőadókat hívni, kérdésre Balogh Edgárt, Tóth Sándort,⁴³⁵ Gáll Ernő⁴³⁶ említi. Hiányolja a filozófiai képzést, amit 1948-ban az állam nem engedélyezett, elmagyaráztatja vele az ezredes, hogyan történik egy tanár alkalmazása.)*

D: Én élveztem ezt a beszélgetést, sok mindenről szerettem volna még tárgyalni, konkrét dolgokról is, de nem akarjuk feltartani.

Úr: Ha van ideje, és van lehetőségünk...

D: Erre szakítok időt. Mert ön megértő látásmóddal bíró ember – nem akarom feldicsérni, de a háta mögött is ezt mondanám –, ami a társadalmi fejlődés jelen állását illeti [...]. Úgy gondoltam, folytathatnánk a beszélgetést, ha nincsenek fenntartásai az intézményünkkel szemben.

Úr: Úgy érezte, hogy vannak?

D: Nem, nem.

Úr: Ha már itt tartunk, hadd mondjam el, mi a problémám: ha túl sokat járok a »C« hotelbe...⁴³⁷

⁴³⁵ Tóth Sándor (1919–2011) filozófus, egyetemi tanár Romániában, Kolozsváron a XX. század második felében.

⁴³⁶ Gáll Ernő (1917–2000) filozófus, egyetemi tanár, szerkesztő Romániában, Kolozsváron.

⁴³⁷ Juhász félelme nem alaptalan. SZATMÁRI GÉZA/KELEMEN JÓZSEF/ alias Szócs György galaci lelkes-informátor, hosszasan értekezett a 1979. 12. 30-i, 134. sz. feljegyzésében a KEPTI-ben uralkodó állapotokról. (A diákság fel van háborodva, hogy Onac őrnagy utóda kapott egy szobát a teológián, és oda szokta hívogatni a diákokat, kollaborálásra biztatva őket. Gyűlölettel említi a „Juhász, Eszenyeiné, Kozma Zsolt trió”, amely összebeszél, ha valaki egyiküknél megbukik, a másik kettő is megbuktatja. Juhász és Eszenyeiné „megvetik a szabályzatot”, a rektort terrorizálják. Külföldre csak az mehet, akit ő küld. Még Tökés főjegyző fia sem mehetett, helyette Pásztorit küldték egy kis Kovászna megyei faluból, stb.) Befejezésül azt írja, volt pincérkollégái figyelmeztették, Juhász évekig találkozgatott Onac szexuális önkéntessel a Continental Szállóban, gyakran még nyitás előtt. Noha a feljegyzésben lehet némi túlzás, mégis arra utal, a Securitate jó találkahelynek tekinthette a Continentalt, Juhász pedig azt hitte, ha nyitás előtt megy be a vendéglőbe, nem láthatják meg gyanakvó polgárok.

D: Nem, semmi esetre sem, ez csak a mai találkozó helyszíne...

Úr: Egyetérték.

D: Perspektivikus dolgokról szeretnénk tárgyalni, amelyek az egyháznak és az államnak is hasznosak.

Úr: Én elviekben is egyetérték az együttműködéssel.

D: Vannak még tévedések. [...] Kinek használ, hogy a két püspök nem érti meg egymást? [...] Jöhet valaki külföldről, kérdéseket tehet fel, nem? Ez a mi érdekünk, nem? Az egyház érdeke, nem?

Úr: De igen.

D: Arra gondoltam, ha nincs ellenére, ezt a kérdést kezelje bizalmasan. [...]

Úr: Nem szeretném, ha ez két ember együttműködése lenne. Működésbe kellene hozni azokat a statutáris szerveket, amelyek gyógyíthatnák a helyzetet.

D: Igen így van, de lássa be, ahhoz, hogy azok a statutáris szervek mozgásba lendüljenek, hatni kell az emberekre.

Úr: Világos! [...]

D: Az ember az, aki közbelép.

Úr: Igen, én azt hiszem, hogy belső viszonylatban az egyház integrálódott az ország belső életébe, és szolgáltatásokat tehetne a külfölddel való kapcsolatteremtésben, ugyanazért az ügyért.

D: Nem titok ön előtt, hogy külföldön sokféle csoport működik. *(Hosszasan fejtegeti, hogy mennyi ellenséges érdekek találkoznak a külföldre látogató, amire Juhász helyesel.)* Ezeket a kérdéseket szeretnénk újratárgyalni, nem azt, hogy X diák mit csinál. De adódhat olyan helyzet is, amikor azt mondjuk, nézzen már utána, mit csinál X diák, s tegye helyre.

Úr: Igen, mert fejlődőben vannak.

D: [...] Nem érdekünk, hogy repedések legyenek. Csak a maradi gondolkodásuk érdeke, hogy legyenek repedések. *(Valószínű, az ábitott „társadalmi egységen” keletkezett repedésekre céloz.)* Ezekről fogunk tárgyalni, ha nem zavarja.

Úr: Nem kényelmetlen.

D: A professzori tevékenységben egyáltalán nem fogjuk zavarni. Ez ne befolyásolja az ön életét és tevékenységét semmilyen tekintetben, sőt ellenkezőleg, mi ebből a szempontból nagyon figyelmesek leszünk.

Úr: Mondhatjuk azt, hogy ez az együttműködés létezik, és elhelyezése a térben és időben... *(nem folytatja)*

D: Többet is tehetünk.

Úr: Nem tudom, de azt hiszem, sosem rejtettem el a problémákat, amikor szóba álltunk.

D: Nem arra gondoltunk, hogy úgy mondjam, a papok legyenek kommunisták, ez beteges lenne. De lehetnek olyan helyzetek, amikor egy negatív hatás rossz irányba indíthat valakit, ez lehetséges.

Úr: Én szeretnék az egyházi tevékenységnek arra a részletére szorítkozni, amelyet ismerek, vagyis száz lelkész belső problémái annyira komplexek, hogy tőlem nagyon távol állnak.

D: Tudom, tudom.

Úr: Az én teológiai tudományos és nevelőmunkámban nagyon következetesen szolgáltam ezt a kapcsolatot és... azt hiszem, ez a kapcsolat ezen a téren lenne gyümölcsöző.

D: Semmi kifogásom ellene. Ebben közösségünk lehet.

Úr: Kétségtelenül voltak hibák. Voltak kongresszusok, ahol nem képviseltettük magunkat, voltak kongresszusok, ahol a képviselőnk inkább negatívumként jelentkezett. Elszálasztottunk lehetőségeket, amelyeket ki kellett volna használni. (szalagcsere) [...]

D.: Egyetértek azzal, hogy ilyen jellegű problémák is felvetődnek. Nem akarjuk tovább fenntartani, de ha beleegyezik...

Úr: Igen, beleegyezek, de ha mondanivalóm van, ne itt.

D.: Persze, hogy nem, meg fogjuk találni a megfelelő megoldást.

Úr: Igen, hogy lesz valamilyen javaslatom a VÁ számára, mert mi úgy tudjuk, a VÁ-nak nincs rejtegetnivalója önök előtt, együttműködnek.

D.: A püspöknek sem kell erről tudnia, ez a probléma maradjon köztünk, s még beszélünk.

Úr: Igen, igen. (Juhász úr elmegy.)⁴³⁸

Ez hangzott el tehát az eredetileg megrovásnak tervezett találkozón, amelyből kitetszik, Juhász István fia külföldi útja előtt hajlandó bizonyos, az ökumenikus mozgalomban kifejezhető együttműködésre a román politikai rendőrséggel, egyes lelkészek megfigyelését viszont nem vállalja. Ennek ellenére 1977-ben Minzat Ioan alezredessel folytat hangszalagra rögzített beszélgetést Hermán M. Jánosról.

A 1976. 04. 24. 112. sz. feljegyzésében ARTHUR/Sántha Pál, a nyugdíjpénztár igazgatója arról tájékoztatta az állambiztonságot, hogy nála járt Sarkadi Pál, a nagyváradi egyházkerület főkönyvelője, a VÁ két igazgatóval együtt, akik részt vettek egy magyar–román–angol nyelven írt könyvecske megszerkesztésében. A nairobi EVT-nagygyűlésen voltak kritikuss hangok a szocialista országok és konkrétan Románia irányában. Ezután a bukaresti amerikai nagykövet meglátogatta Papp László püspököt, aki felvilágosította az RRE „reális helyzetéről”. Ebben a kontextusban merült fel az ötlet, hogy készüljön az RRE valóságáról többnyelvű kiadvány. A könyv írásában részt vevők közt említette a nagyváradi főkönyvelő Juhász Istvánt, Tőkés Istvánt, Eszenyeiné Széles Máriát. A jelenet nemcsak az ún. „sárga könyv” genezisére utal, azt is jelzi, nem verték nagydobra a propagandakiadvány megjelentetését.⁴³⁹

A kémkedés, de legalábbis a gyanús kapcsolatok fenntartásának mítosza a „megrovás” után is tovább terjed. NAGY GEZA/Péntek Árpád új évet köszönteni ment Csuták Csaba espereshez, és megtalálta a módot a provokációra. Elmondja, hogy díszdoktorokat szeretnének avatni, az egyik jelölt Jean Jacques von Allmen neuchateli professzor volt, de a rektor levele nem találtá otthon. Mire Juhász István felajánlotta, hogy ő majd előkeríti a svájci professzort. És valóban, rövidesen megérkezett a várva várt levél Allmen nyaralásának színhelyéről. Ahogy azt a 1977. 01. 10-i 142. sz. feljegyzés tanúsítja, Csutakné ráharapott a csalíra, és kimondja azt, amit az informátor hallani szeretne: „Tudd meg, hogy ezeket a kapcsolatokat nem postán keresztül tartja fenn. Nem ritka, hogy becsengetnek hozzánk, Juhász urat keresve, akiről úgy tudják, a templom mellett lakik. [...] Ezek az emberek egy-két súlyos bőrönddel érkeznek, külföldi kocsiból szállnak ki. Tudd meg, hogy Juhász úr nagyon jól szervezett és kiképzett hálózattal rendelkezik. Nyilván ezen keresztül tudta elérni Allmen urat is.”⁴⁴⁰

Noha a könyvtárba „becsempészt” „tiltott dokumentumok” ügye önmagában nem kapcsolható Juhász István személyéhez, azt mind a feljegyzések szerzői, mind az állam-

⁴³⁸ I210099/10/22–34.

⁴³⁹ I211099/7/125.

⁴⁴⁰ Uo. 168.

biztonság igyekszik rávarrni. Természetesen nem véletlenül. A fogatosított intézkedések során kiderült, hogy a Nagy József által „adományozott” anyagon túl, olyan beletárolatlan levéltári anyag is a könyvtárban van, amelynek eredete, beérkezésének időpontja ismeretlen. Feltételezi a bizottság, hogy elrejtés céljával kerültek oda, ugyanis a 21 tételben megnevezett iratanyag a Magyar Párt, az Ifjú Erdély, a Magyar Népközség, az IKE irattára, illetve olyan dokumentumok, amelyek a párizsi béketárgyalásokhoz kapcsolhatók. Köztük minden olyan irat, amelynek összegyűjtésével, írásával Juhász Istvánt vádolták 1957-es bukaresti le-tartóztatása idején. Az ügyet, úgy tűnik, BARTA/Schindler Erzsébet könyvtáros-informátor állásfélése indította el. 1978. 09. 29-én kelt számozatlan feljegyzésében, „mielőtt a tettek leírására rátérnék, engedtessek meg nekem emlékeztetnem néhány szóbeli megfigyelésem-re” – írta. „A Teológiai Intézet könyvtára vonzza az egyházi és világi magyar nacionalistákat. Még konkrétan Juhász István, az úgynevezett titkos püspök, ahogy külföldön nevezik, oda akarja telepíteni az embereit könyvtári állásba. Gábris Gabos Máriára és Dávid Katalinra gondolok, akiken keresztül a nem ajánlott, de többségükben beletárolott magyar nacionalista-irredenta dokumentumok széles körű forgalmazását biztosíthatná.” Igazának alátámasztására Juhász állítólagos mondatát idézi: „a protestáns szolgálattevő nem lehet a román állam hódolója”. Rapp Károly, aki „még rektor”, teljesen Juhász befolyása alatt áll – állítja BARTA, és nem ártallja magánéleti síkon is befektetni azokat, akikről tart: „Juhász tudja, hogy amíg ő külföldön tartózkodik, Rapp azt teszi, amit ő óhajt, hogy protezsáltját, Gábrit intim szolgáltatásai fejében megtarthassa a kifejezetten számára létrehozott állásban.” Gábris Gabos Mária az informátor szerint „nacionalista gondolkodású, könnyelmű személy, akinek az irodájában olyan hasonló beállítottságú személyek találkoznak, mint a levéltáros Sipos és Dobri bandája, akiknek a nevét egyelőre nem ismerem, de majd még utánanézek, s akik szocialista társadalmi rendünkről ellenségesen tárgyalnak [...]”. Juhász, aki „az árnyékból irányít”. elintézte, hogy Gábrics Siposéknál, Rapp Károly pedig a Balatonon nyaraljon. „Dávid Katalin sem megbízható személy, a férjét hét évre elítélték, nem tudom, mi okból, most íróként futtatják különböző magyar szerkesztőségek. Íme, ilyeneket akartak bejuttatni a könyvtári tisztségekbe.” Végül rátér a lényegre. Amíg ő szabadságon volt, Nagy József meg nem nevezett teológusok segítségével (akiket viszont Kovács Gyula teológiai titkár és Nagy László főkönyvtáros jól ismer) egy volt kántor hagyatékát behordatta a könyvtár olvasótermébe, meghagyva neki, hogy senki ne nyúljon hozzá. Mivel rövidesen kezdődik a tanév, és bárki hozzáférhet az anyaghoz, ő megnézte, miről is van szó. Kiderült, hogy egy halom „irredenta dal kottája”. Ha már irredenta zene, úgy érzi, „egyházi szolgálattevőként,” kötelessége felhívni a Securitate figyelmét egy kulisszatitokra. Egyes gyülekezetekben olyan énekeket énekeltek rendszeresen, amelyekben nincsenek „nem odavaló” gondolatok, de amelyek mégis a nacionalista érzelmeket táplálják. „A Juhász István befolyási köréhez tartozó Molnár Dezső és Dobri János bevezették a »Te benned bízunk eleitől fogva« kezdetű éneket, ami lényegében a magyar himnusz helyettesíti, amit jól tudnak a hívek, lendületesen éneklük, erre a himnuszra gondolva, noha szóbeli utalás rá nem történik.” Ezután saját fordításában idéz is a versekből, illetve készít, hangsúlyozottan egy nem teljes, de szemléletes válogatást a tiltott dokumentumokból. Befejezésül a következőket írta: „Remélem, sikerült megfelelő képet nyújtanom arról a veszélyről, amely az ifjúság megmérgezését illeti. Amíg megtörténik az illető anyag végleges leselejtezése, intézkedtem, hogy be legyen zárva a terem.”⁴⁴¹

⁴⁴¹ Uo. 341–343. Megjegyzendő, hogy az irat tele van hibásan írt nevekkal. Feltehetően az egyházi ügyek fel-

Az ügy végkifejletéről a KMSZ-nek a BM I. Igazgatóságához 1979. január 19-én kelt átiratából értesülhetünk. „Bizonyos nacionalista-irredenta megnyilvánulásairól ismert személyiségek ellenőrzése kapcsán olyan ellenőrzött információk birtokába jutottunk, amelyből az következik, hogy a Kolozsvári Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet könyvtárába, illetve a kolozsvári Lenin bulvár 39. sz. alatti református egyházközségnél nagy mennyiségű, irredenta-nacionalista tartalmú, illetve országunk politikai-társadalmi valóságát befeketítő kiadvány gyűlt össze.” Minthogy azokat nem zárolták, mind a diákság, mind akár külföldi látogatók is olvashatták azokat. (Ez utóbbiak száma, csak tavaly, 120 volt, jegyzik meg.) Ide kapcsolódik, hogy Nagy József nyugdíjas teológiai professzor egy lelkesítő levegy hagyatékából 330 könyvet adott át (sok irredenta-nacionalista tartalmú) a könyvtárnak, de nem elégedett meg ezzel, hanem felhívta a diákok figyelmét az elolvasására.

Ügyszintén Nagy Irén kántornő különböző forrásokból jutott gyanús tartalmú kiadványokhoz, főleg kottákhoz. Ezek egy részét Adorjáni Albert lelkész engedélyével a fent említett egyházközség imatermében helyezte el, más részét átadta László Imre nyugdíjasnak, hogy árusítsa az ócskapiacra. Az ilyen irányú tevékenység felszámolására a Securitate a következő „komplex intézkedéseket” fogantatott: „A Kolozsvári Református Egyházkerület Püspöki Hivatalán keresztül odahatottunk, hogy a két intézmény a jelzett anyagot adja át az Állami Levéltár kolozsvári kirendeltségének megválogatás és leltározás végett, s ami csak vallásos jellegű, az intézmények visszakaphatják. Egyénenkénti megrovásban részesültek a kolozsvári felügyelőség székhelyén Nagy József, Adorjáni Albert, Nagy Irén. Tetteiket elismerték, és írásbeli fogadalmat tettek, hogy a jövőben nem követnek el hasonlókat. Kapcsolattartással és egyéb eszközökkel pozitív befolyásolásnak lettek alávetve Fazakas László, Buzogány Dezső és Bánfi Sándor teológushallgatók, akik a szállításhoz segédkezve megismerkedhettek a kiadványok tartalmával. Ügyszintén Réman Jenő, az intézet adminisztrátora

ügyeletét Onac Ioan őrnagytól nemrég átvéve Ungvári József őrnagy még nem elég tájékozott. Az informátorról is azt írja, véglegesíteni kell bevonását az együttműködésbe, miközben már legalább öt éve „reaktívált informátor”. Az ARHIVA akcióval kapcsolatban a következő dokumentumok találhatók a Juhász-dossziében: 1. Erdő János rektor: „Döntvény” (1978. 10. 03.) a dokumentumokat átvizsgáló bizottság létrehozásáról. (Tagok: Geréb Pál, Lengyel Loránd, Izsák Vilmos). 2. Jegyzőkönyv (1978. 10. 07.) a bizottság négy napos munkájának eredményéről. 3. Átirat a Belügyminisztérium megyei felügyelőségéhez (1978. 10. 09.), amelyben jelzik a tiltott dokumentumok létét, és azok kezelésére kérnek utasítást. 4. Jelentés javaslatokkal az ARHIVA/Levéltár ügy lezárásához. (Ebben javasolják Nagy József, Adorjáni Albert és Nagy Irén megrovását a Securitate székhelyén, Fazakas László, Buzogány Dezső, Bánfi Sándor, Réman Jenő „pozitív befolyásolását részben informátorokon keresztül, részben azáltal, hogy a Securitate szervei kontaktusban maradnak velük.” CSOMA informátoron keresztül odahatnak, hogy Erdő János rektor adja át az anyagot az Állami Levéltárnak, a vallásos jellegűeket visszakaphatják. 5. A KEPTI átirata a BM megyei felügyelőségének (1978. 11. 08.), amelyben közlik, hogy a leltározóbizottság több (16 tétel) leltározatlan Juhász István-kéziratot is talált, többek közt a betiltott doktori dolgozatát. Utasítást kérnek, mitévők legyenek. 6. Nagy Gyula püspök átirata a KEPTI rektorának (1978. 12. 23.) amelyben számon kérő hangnemben azonnali jelentést vár a könyvtárba bejuttatott leltározatlan dokumentumok helyzetéről, és utasítja a rektort, vegye fel a kapcsolatot az Állami Levéltárral. 7. A KEPTI átirata az Állami Levéltár Kolozsvári Fiókjának (1979. 01. 05.), amelyben közlik, hogy a Református Püspökség felszólítása értelmében kéri, vegyenek át tőlük bizonyos levéltári feldolgozásra váró anyagot, amelyekből átvizsgálás után visszakéri a református egyháza, illetve a teológiai intézetre vonatkozó dokumentumokat. 8. Fényképek és az azokhoz fűzött „magyarázó feljegyzés” a leltározatlan levéltári anyagot tartalmazó ládáról, szekrényekről. 9. Átadási-átvételi jegyzőkönyv a KEPTI (képviselője Kovács Gyula titkár) és az Állami Levéltár közt (képviselője Dordea Ioan igazgatóhelyettes), 1979. január 6-án. A jegyzőkönyv szerint nemcsak az ominózus dokumentumokat adták át, hanem az egykori Református Teológiai Intézet egész 1895–1948 között képződött levéltári anyagát. Megjegyzik, hogy az egyházkerületet érintő anyag vissza fog kerülni az egyházkerületi levéltárba, a teológiai intézetre vonatkozót pedig átvizsgálás után visszakapja a KEPTI.

és László Imre nyugdíjas. Fent említett személyeket a Securitate szervei továbbra is megfigyelés alatt tartják, jövőbeli reakcióik, tevékenységük, magatartásuk megismerése végett.”⁴⁴²

Hogy miért maradt ki Juhász István az ügyből, miközben a Securitate tiltott írásainak kéziratához hozzájuthatott? Nagy valószínűséggel még mindig bizakodtak abban, hogy szorosabb együttműködésre bírható. A levéltári ügyről készült beszámoló dátumánál egy nappal később kelt az 0544-s katonai egység érdeklődése a Kolozs Megyei Felügyelőségtől afelől, „hogy milyen stádiumban van Juhász István bevonása az együttműködésbe, és milyen területeken rendelkezik reális informálási lehetőségekkel; milyen stádiumban van a két tanulmánya, amelyben az Erdéllyel kapcsolatos történelmi igazságot mutatja ki, hol fogják őket publikálni; külföldi útjainak programja 1979-ben [...]”. Ungvári kommentárja igazolni látszik a fenti feltételezést: „1979. 01. 26-án a 0544-es KE delegátusa, 225/d-2 (ex nyilban a tiszt kódja) Kolozsváron járt. Az ügyet elemezve megállapítást nyert: Juhász befolyásolásának és mérséklésének stádiumában vagyunk. A ránézve terhelő anyag a pillanatnyi kontextusban nem kiaknázható, előnytelen színben tüntetne fel minket. Egoista, jó diplomata, sokrétű bel- és külföldi kapcsolatokkal rendelkezik, mindenekelőtt a külföldi magyar emigráció egyház köré csoportosult nacionalista elemekre és a papságra vagyunk tekintettel. A történelmi tanulmányokat a református egyház magyarországi folyóiratában publikálta pozitív tartalommal, országunkra nézve előnyösen, objektíven tárgyalva a problémákat, hazánk történetére nézve a történelmi igazságot közölte, félreérthetetlenül cáfolva a magyar irredenta elméleteket. Beválasztották az 1980-as, Bukarestben tartandó történész-világkongresszus országos előkészítő bizottságába, ahol két előadást is tart. 1979-ben nem megy külföldre.”⁴⁴³

Vannak olyan feladatok is, amelyeket helyben kell megoldani, s amiben szintén számít a politikai rendőrség Juhász Istvánra. A KEPTI új működési szabályzatának megalkotása nem sokkal Nagy Gyula püspökké választása után felmerült, a kolozsvári püspök kezdeményezését akkor mindenki elutasította. Búthi püspökként szintén felvetette a reform szükségességét, és épp Juhász adott be egy tervezetet említett memorandumával egy időben. 1979-ben a VÁ utasította a KEPTI vezetését, hogy sürgősen terjesszék fel az új szabályzat tervezetét. „Annak érdekében, hogy a szerkesztőbizottság tagjai tudjanak zavartalanul dolgozni, dr. Juhász István professzor meghívta két napra szerkesztőtársait: dr. Erdő János rektor, Rapp Károly, Gálffy Zoltán és Klein Christof tanárokat a málnásfürdői villájába. Június 7-én és 8-án reggel nyolctól éjjel 2–3-ig működött a bizottság, és elkészítette a szükséges anyagot” – írja ékes magyar nyelven ENYEDI ZOLTÁN *Információs jegyzet a málnásfürdői Juhász-villáról* című műalkotásában, amely a 148. ebben a műfajban, és 1979. 06. 14-én kelt. ENYEDI/Rapp Károly figyel a környezetre is, tervrajzot mellékel információs jegyzetéhez, felhívta a figyelmet arra, hogy két bejárat is van, és részletesen kitért a villa személyzetére is.

Másik állandó feladat előadások tartása közegegyházi alkalmakon. BARTA 1979. 08. 03. 76. sz. információs feljegyzésében elmondja, hogy Péntek Árpád lányának esküvőjén találkozott olyan lelkészekkel, akik továbbképzés miatt tartózkodtak Kolozsváron. Mindenki

⁴⁴² I211237/3/353–354.

⁴⁴³ I211099/9/89. Az egyértelmű „nem” a külföldi utakra bizonyosan része a két ellenérdekelte fél, a Securitate és Juhász István közti taktikázásnak: ha gyakrabban akarsz külföldre menni, légy készségesebb hozzánk. 1979-ben ugyanis a professzor nagyon is szeretett volna részt venni az RVSZ és az ortodox egyház Isztambulba tervezett történelmi találkozásán. Noha az RVSZ vezetése „kikérte” a VÁ-tól, nem mehetett. Nyilván ezért is érdeklődik Bukarest afelől, hogy milyen stádiumban van Juhász István bevonása az együttműködésbe. KISS ISTVÁN/Péntek Árpád informátor szerint a visszautasítás nagyon megviselte. (1979. 10. 16./262.) Uo. 146.

megdöbbenésére Juhász István *A dákoromán kontinuitás* címen tartott előadást. BARTA szerint egy lelkész feltette a kérdést, hogy miért nem cáfolja meg a hamis teóriát? Mire Juhász azt válaszolta volna: „Cáfolja meg ön, amit mondtam, ha akarja, én csak így beszélhettem, nekem kötelességem volt ezt mondani.”⁴⁴⁴

Az 1979-es év magánéletében is változást hozott. BIBLIOTECARUL informátor 1979. 10. 27./96. sz. feljegyzése szerint október 24-én temették el Juhász Istvánt.

Az előző dokumentumok azt is bizonyítják, hogy BARTA eredendő célja, visszaadni Juhász Istvánnak a kölcsönt (*Juhász mindent megmozgatott, hogy Schindler Erzsébetet ne vegyék fel a KEPTI könyvtárba, lásd a Csutak Csaba-dossziéját*), ezúttal nem sikerült. Az 1981. 02. 24-i, 53. sz. feljegyzésében még vadabb dolgokat állít róla. Nem elég, hogy Bíró Ádám könyvelő minden pénzügyi dolgot megbeszél Juhász Istvánnal, aki így adott esetben bizonyos tranzakciókat meg tud akadályozni. Még súlyosabb visszaélés a 12846-os telefon lehallgatása a könyvelői irodából. Ez ikerállomás – tudatja BARTA –, mind a titkárságra, mind a könyvelői irodába becseng. „Dr. Eszenyeiné Mária ismételtel kijelentette, hogy erről a telefonról szokták egyes tanárok és dolgozók megbeszélni a találkozóikat a Belügyminisztérium szerveivel és közölni az intézetre nézve kompromittáló adatokat. Tehát figyelmeztettek egyes alkalmazottakat, hogy legyenek óvatosak Kováts, Péntek, Izsák, Kozma, Geréb és mások jelenlétében, akik az illetékes szervek emberei. [...]”⁴⁴⁵ Hogy intézkedett-e a Securitate a számukra áldatlan állapot megszüntetéséről, arról nincs információ a dossziében.

Gyakran előfordul, hogy első látásra érthetetlennek tűnik egy-egy informátor jelenléte az iratgyűjtőben. Ilyen a SÁNDOR fedőnevű aranyosgyéresi lelkész. KISS ISTVÁN a 1980. 06. 07. 302. sz. feljegyzésében Sógor Gyula aranyosgyéresi lelkészt jellemzi úgy, mint Dobri János és Juhász István „egyik legelkötelezettebb embere”, aki külföldi segélyekből jól él, kocsit is kapott. A püspök akarata ellenére „hozták Arad egyik külvárosából (Gáj) Aranyosgyéresre”. Az irigység beszél az informátorból, ez az olvasó első benyomása. (*Azt is megjegyzi, saját tapasztalatból tudja, még a végéppapír is külföldi nála.*) Aztán Ida Eldering holland doktoranduszt jellemzi KISS, mint akit „sokra tartanak, és akit sokszor arra használtak, hogy befektítsen némelyeket Juhász úr ellenségei közül a holland fórumok előtt”. Az A. Juffer nevezetű hollandot viszont nem ismeri. Ezután KISS ISTVÁN szakértői véleményt mond vallásos kiadványokról, bibliák, énekeskönyvek, „léleképítő irodalom” magyar nyelven, papíráról ítélve Hollandiából származnak, de kiadó és nyomdai jelzés hiányzik a kiadványokról, akár bírósági ügyet is lehetne indítani miattuk. Ungvári őrnagy hozzáteszi, hogy CSOMA és AMBRUS informátorok is megerősítik KISS álláspontját. AMBRUS-t el fogják küldeni Sógor Gyulához, mert jóban vannak, és tisztázni tudja az „operatív helyzetet”. Sógor Gyulát pedig „információs kivizsgálásnak fogják alávetni”. A leírt információk közt nem észlelhető összefüggés.

Ezután következik a SÁNDOR fn. informátor 1980. 06. 10., 110. sz. információs jegyzete, amit Bakó László őrnagy vesz. Három sűrűn gépelt oldal, kezdődik azzal, hogy 1958-ban kezdtek kialakulni külföldi kapcsolatai. Akkor Aradon szolgált, és egy NDK-beli lelkésszel (Ziehe Paul), akinek a szülei Aradon éltek, évente találkozott. Járt ő is az NDK-ban. 1970-ben, az árvizek idején ismerkedett meg hollandokkal. Van Kooten amszterdami lelkésztől kapott egy Zundapp kismotort. Kocsit is akart küldeni, de ő visszautasította. Pénzt is kapott

a Comturon keresztül. Cserébe semmit sem kértek, csak hogy végezze a szolgálatot hűségesen. Ő egyébként az aradi „illetékes szervekkel” ezt megbeszélte. 1971-ben ő maga is járt Hollandiában és Svájcban. Ekkor ismerte meg Klaas Elderingét. Az NSZK-ban is kiterjedt kapcsolatokkal rendelkezik, így például jól ismeri Paul Philippi heidelbergi professzort, aki jelenleg Nagyszebenben tanít. Münchenben van egy nem lelkész jellegű barátja is, Schmidt Ulrich. Ő Aranyosgyéresről repatriált, s feleségeik osztálytársak voltak. Miután a nagyváradi püspök megakadályozta, hogy elfogadjon egy ösztöndíjat Wuppertalban, Luz⁴⁴⁶ svájci lelkész meghívta Zürichbe, ahol szociális etikát hallgatott. Katharina van Drimmelenről már máskor is adott részletes felvilágosítást. Ő ajánlotta be az EVT vezetéséhez tartozó Lucas Vischerhez, akivel aztán többször találkozott, Romániában is. Ezután kiderül, írt egy nyilatkozatot is. Ugyanis Albert Juffer Kolozsvárra hívta, a tőle kapott bibliákkal és énekeskönyvekkel elkapta a milícia. Hogy mit keres Romániában Juffer, kik a kapcsolatai, nem tudja. Hogy is van ez? SANDOR Aradon volt lelkész, akárcsak Sógor Gyula. SANDOR kiterjedt külföldi kapcsolatokkal rendelkezik, akárcsak Sógor Gyula. KISS ISTVÁN informátor is nyilatkozik egy Juffer nevű hollandról, ugyanettől kapott vallásos könyvekkel (*épp amilyeneket KISS szakértett*) tartóztatta fel SANDOR-t a milícia. De SANDOR egy szót sem szól Juhász Istvánról.

Ám a SANDOR fedőnevű informátor 1980. 07. 15-én kelt, 122. sz. feljegyzése teljes egészében a Juhász Istvánnal már ifjúkorában kialakult kapcsolatról szól, mert tanára volt Juhász. Az apósa és Juhász jó barátok, az eljegyzést Juhász lakásában tartották. „[...] azóta családtagnak tekint” – írja. Így értelmet nyer az eleinte értelmezhetetlennek tűnő helyzet. SANDOR nem más, mint Sógor Gyula, aki ifjúkorától közeli kapcsolatban állt Juhász Istvánnal, ezért került be több feljegyzéssel a Juhász-dossziéba. Természetesen Juhász Istvánról egy rossz szót nem szól, zseniális férfinak tartja, nem is érti, miért mondják sokan, hogy Nagy Gyula ellen szervezkedik: 1979-ben is, amikor sokan támadták a püspököt, ő megvédte: (*Hogy hol, milyen körülmények között, nem derül ki.*)⁴⁴⁷

Ugyanebben az évben tűzik ki Juhász István fiainak, Andrásnak és Tamásnak a doktori védését, ami végül is botrányba fullad. (*Lásd még a Gálly Zoltán-dossziéját, illetve a SZEE III.-ban Juhász Tamásról.*) Bár vannak homályos részletek, az ügy nagyjából kirajzolódik az iratokból, egy igen megdöbbentő zárszóval. Az alaphelyzet szerint Juhász István túl volt a nyugdíjkorhatáron, állami engedéllyel dolgozott tovább, nem csak a saját tanszékén. Ő vitte a Geréb Pál nyugdíjba vonulásával megürült dogmatikai-etika tanszéket is. Ahogy NAGY GÉZA/KISS ISTVÁN/Péntek Árpád megállapította, nem is akárhogy. Míg a többi helyettesítő az elődök kurzusait szokta használni, Juhász István egyik évben írt egy dogmatika-, a másik évben egy etikajegyzetet. NAGY szerint ez is arra utal, fiát, Tamást szerette volna „benyomni” erre a tanszékre. (1986. 02. 28.) A helyzet és a felszavas utalások megértéséhez szükséges még egy összefüggést vázolni. Juhász István első feleségének halála után gyakran hívják fel a figyelmet, főleg BARTA és KISS ISTVÁN informátorok, a professzor és Eszenyeiné Széles Mária igen szoros kapcsolatára. BARTA kap is olyan utasítást, hogy derítsen fényt „a kapcsolat természetére” vonatkozólag. A doktorálás előtti hónapokban még a nagyváradi SANYI/Vidits György is foglalkozik ezzel. Az 1981. 02. 24-i feljegyzése lényegében Eszenyeiné Széles Máriaól szól,

⁴⁴⁶ Feltehetően Luz, Ulrich (1938) svájci újszövetségesről lehet szó, aki Zürichben is volt lelkész, majd 1972–1980 között Göttingenben tanított.

⁴⁴⁷ I211099/9/258–260., 263., 270., valamint I211500/6/105–107. Hegyi István lányát vette feleségül Sógor Gyula, lásd Dobri-dosszié, BIBLIOTECARUL családi miniatűrje.

⁴⁴⁴ Uo. 114., 131.

⁴⁴⁵ I210099/8/21–22.

akinek a tevékenységét jól megfigyelhette a közös vizsgáztatások alkalmával. Azzal vádolja, hogy akiket szimpatizál, azokat védelmébe veszi, ilyen eset a zsidói Molnár Jánosé, akit oda helyeztetett, ahol ő félnormában szolgált (Várad-Velence). Ugyanígy viszonyult a „betánista és az állami szervek irányában elutasító magatartást tanúsító Berke Sándorhoz is”. Eszenyeiné Széles Máriával kapcsolatban „[...] az informátor egyik legutóbbi kiszállása alkalmával azt tapasztalta, hogy nagyon közeli kapcsolatban áll Juhász Istvánnal, aki a kolozsvári és nagyváradi püspökséggel ellentétes álláspontjáról ismert, akit láttak kijönni fentnevezett hölgy lakásából. Az Intézet dolgozóival folytatott beszélgetésekből is azt szűrte le az informátor, hogy Juhász igen erős hatást gyakorol a tanárnőre, és kölcsönösen segítik egymást.”⁴⁴⁸

KISS ISTVÁN/Péntek Árpád, a vizsgáztatóbizottság tagja 1981. 03. 10-i, 330. sz. feljegyzésében a következőket kívánja a Securitate tudomására hozni: „Juhász Tamás és András református lelkészek elhalasztott doktorátusával kapcsolatban: 1. Könnyű bebizonyítani, hogy az egész doktorálási folyamat az apa védőszárnyai alatt, a kolozsvári Intézeten kívül zajlott [...] mintha csak tudatosan került volna a kapcsolódást a KEPTI-hez. 2. A témavezető személye homályban maradt. [...] Mindkét jelenlegi témavezető »történetesen« az apa jó barátja. Tamás, noha református dogmatikus, a dolgot nem látta dogmatikus. András az erdélyi protestáns egyházak történetével és ökumenikus kapcsolataikkal foglalkozott, aminek Gálffy Zoltán a szakértője, mégis az újszövetséges Herman Binder a témavezető. 3. Nehéz lenne bebizonyítani, hogy szabályos munkaterv alapján dolgoztak volna. Ők nem az Intézet doktoranduszai voltak, hanem az apjuké, aki megsejtáltatta őket, ahol csak tudta. 4. A vizsga napján érkezik Tőkés István kétségeit megfogalmazó levele. [...] 5. A vizsga előtti napon érkezett Nagy Gyula püspök levele, amelyben nem ért egyet a vizsga megtartásával, két okból: nem volt jóváhagyott munkatervük; a felkészülési időt túllépték, és nem kértek engedélyt a püspöktől a hosszabbításra. A rektor felolvasta a püspök levelét a csodálkozó vizsgabizottság előtt. Eszenyeiné Széles Mária azonnal kész volt a válasszal (valószínű, ő csak a szája volt annak, aki nem lehetett jelen). Hogy a püspök ismerte tanulmányaikat. Amikor elkezdtek a doktorálást, a szabályzat még nem írta elő a püspök engedélyét. A dolgozatokat már tavaly júniusban megkapta a püspök, akárcsak a VÁ, amely engedélyezte a doktori cselekmény elkezdését. A püspök jelenléte a vizsgán nem kötelező. Döntsön a Vallásügyi Államtitkárság, Herman Pitters kijelentette, hogy személyes ellentétek feszülnek a formások mögött, előbb ezeket kellene elsimítani, s aztán rátérni az Eszenyeiné által javasolt útra. A rektor szerint az Intézet most arra kényszerül, hogy bebizonyítsa a doktorálási folyamat szabályosságát, ezért minden kapcsolódó dokumentumot el kell küldeni a VÁ-nak.”⁴⁴⁹ Megjegyzendő, hogy nem ismerve a doktorálásnak a KEPTI-n érvényes szabályzatát – amit úgy tűnik, a vizsgabizottság tagjai sem nagyon ismertek –, lehetetlen az egymásnak ellentmondó hivatkozások szövevényében eligazodni.

PRODAN VALER/Lengyel Loránd, szintén a vizsgabizottság tagja, 1981. 03. 16-i, 217. sz. feljegyzése szerint 1981. március 7-én kellett volna hogy megvédje a doktori dolgozatát Juhász András és Juhász Tamás. A védést elnapolták a püspök és Tőkés István levele miatt. „Ebben a kérdésben két párt alakult. 1. Akik a vizsga megtartása mellett voksolnak, természetesen Juhász professzor bizalmasai. Maga Juhász professzor Tamás fiának védését tekinti élet-halál kérdésnek, mert Geréb Pál utódjának tartja a rendszeres teológia tanszéken, míg az

András védését pusztá formáságnak veszi, mert ő nem akarja a gyülekezeti életet otthagyni, amelyben úgy érzi magát, mint a paradicsomban (Juhász szavait idézem). Ebbe a csoportba tartoznak Eszenyeiné Széles Mária, Kozma Zsolt és a nagyszebeni professzorok, H. Binder, Chr. Klein, H. Pitters. A legagresszívabb Eszenyeiné Széles Mária, aki szerint Tőkés István és Nagy Gyula elkésztett a közbelépéssel, mert a vizsga szabályosan elő volt készítve, és a VÁ jóváhagyta. 2. Akik a vizsga megtartása ellen vannak: Nagy Gyula püspök, Tőkés professzor, akikhez csatlakozott Péntek Árpád és bizonyos mértékig Gálffy Zoltán, úgy gondolják, hogy a vizsga szembeszökően el volt előre rendezve, ugyanis a vizsgabizottság többségében Juhász professzor barátaiból áll, a semlegesek jelenléte (Péntek, Gálffy, Lengyel) formális, az elkötelezett többség biztosítja a vizsga sikerét. Ez az ellenzéki csoport úgy tartja, hogy a vizsga [...] ékes bizonyítéka Juhász István protekcionista és nepotista magatartásának.”⁴⁵⁰

Nagy Gyula levele nincs a dossziében, a Tőkés István románra fordított, Erdő János rektor által hitelesített szövege igen. A levél a Tőkés István későbbi hasonló megnyilatkozásait előre vetítve, bármiféle személyes érdek tagadásával és a személyes felelősség megerősítésével nyit. A tanári kar február 24-i gyűlésén, amikor pár szóban közölték a védelem tényét, nem szólt semmit, mert úgy gondolta, minden rendben van. Aztán szóbeszéd kezdtek terjedni, ezért úgy döntött, legalább a maga számára tisztázza a helyzetet. Március 2-án kereste a rektort, de az Brassóba utazott, így a titkárságon érdeklődött. A titkár, aki ekkor Kovács Gyula, alias IMRE IOAN, úgy informálta, hogy Juhász István is benne van a bizottságban. *(A Tőkés által lejegyzett névsorból hiányzik Kozma Zsolt és Eszenyeiné Széles Mária. Tehát úgy tűnik, Tőkés már a lejegyzés megtévesztetté. Ez megerősíti az Ungvári őrnagy által leírtakat, amit a végén idéztek.)* A bizottság összetétele, amelyben az apát is benne tudja, felháborítja Tőkés Istvánt, és elítéli azt. Szégyen a református egyház számára, ha „két református doktorandusz esetében öt más hitvallású professzor dönt (akik közül az egyik esetében a hitvallás szó enyhe túlzás), és a két református professzor közül az egyik a jelöltek apja. *(A „hitvallástalanság” célzása nyilván a bizottságok elnökeinek, az unitárius Erdő Jánosnak szól, és igazolni látszik az unitáriusok gyakori panaszát, miszerint Tőkés István „felekezeti sovíniszta”).* Reméli, hogy a titkár nem követett el szolgálati titoksértést, amikor megmutatta a bizottságok összetételét, noha arról nem tudott nyilatkozni, hogyan történt a főreferens kijelölése. Tőkés István nem hitt a szemének. Juhász Tamás dolgozatát, címe: *A Heidelbergi Káté teológiai tanítása*, egy százsz lutheránus professzor bírálja el, aki nem is tud magyarul. Szeretné tudni, ki volt a témavezetője, de ezzel kapcsolatban nincs információ. Egyébként Juhász Tamást szívesen látná professzorként, „ha az ajtón jönne be, s nem az ablakon”. Juhász András problémáját nem tekinti annyira kényesnek, de elég szomorú, ha nincs csak egy történésze a református egyháznak, és abban a bizottságban is Gálffy Zoltán az egyetlen református. Az is kiderül, hogy amikor kijelölték a bizottságokat, ő nem volt otthon *(ekkor tartózkodott Görögországban)*, így nem tudott beleszólni a dolgok alakulásába. Felteszi a kérdést, hogy a református egyháznak nem volt véleménye a dolgok állásáról? Nagyon csodálkozna, ha nem tettek volna észrevételt a jó rend fenntartása érdekében. Levelét ne kezeljék bizalmasan, sőt kéri, ismertessék meg mindenkivel, akire tartozik, a doktoranduszokkal is.”⁴⁵¹

Ungvári őrnagy a KISS ISTVÁN-féle feljegyzés kommentárjaként egészen elképesztő dolgot állít: „A Juhász fiúk vizsgájának el nem ismerését célzó akciókkal az a szándékunk,

⁴⁴⁸ Uo. 20.⁴⁴⁹ Uo. 28–29.⁴⁵⁰ Uo. 32.⁴⁵¹ Uo. 44–46.

hogy fennmaradjanak a dr. Tőkés és dr. Juhász közti nézeteltérések, hogy kölcsönösen hitel-telenítsék egymást, és így ne legyen befolyásuk sem a külföldre, sem a magyar nacionalisták-ra. E cél elérése érdekében irányítjuk ÜRMÖSSIt és CSOMÁt.⁴⁵² Ha valóban ez volt a cél, és nem pusztá öndicséret, amit a szekus órnagy állít, akkor amit akartak, legalábbis részben, elérték. Ahogy az I. kötetben is megjelenik, a Juhászék pártján álló Eszenyeiné Széles Mária senkire nem hajlandó terhelő nyilatkozatot tenni, de a Tőkésék, apa és fia külföldi lejárata-sában szívesen részt vesz, akárcsak Juhász István.

Eszenyeiné Széles Mária még tett egy kétségbeesett kísérletet a helyzet megváltoztatásá-ra. A BARTA fn. ügynökhöz fordult segítségért, akiről úgy hírlott – úgy tűnik, ezt ő maga is terjesztette –, komoly kapcsolatai vannak Bukarestben, még a „régi időkől”, amikor ő „ott volt állásban”. BARTA azt írta a 1981. 04. 21-i, 57. sz. feljegyzésében, hogy pusztán azért vállalta el a segítséget, mert ha „elmélyül a kapcsolata Juhásszal és Eszenyeivel, egy közele-bbi és őszintébb barátság alakulhat ki, ami által konkrétabb és pontosabb információkat adhat a szerveknek”. BARTA, úgy tűnik, tökéletes informátor, azért barátokzik, hogy azzal is a megbízóit szolgálja, amúgy végig blöffölt, semmit nem írt arról, hogy kik azok a bukaresti „illetékes szervek,” akiket megkért a közbelépésre. Amikor Eszenyeiné megkérte, beszélje rá a rektort közbenjárásra a püspöknél, az informátor azt írja „húzta-halasztotta, hogy közbe-lépjen a rektornál, de mivel folyamatosan zaklatta Nagyváradról telefonjaival, április 16-án átadta a rektornak Eszenyeiné kérését”. BARTA végül is közölte Eszenyeinével, hogy a püs-pök hajlandó engedményre, ha Juhász vagy a fiai kéri erre. Amikor épp a rektorral tárgyalt, aki szintén nem volt hajlandó megkövetni a püspököt, Eszenyeiné telefonált Nagyváradról, hogy személyesen Juhász fogja megkeresni az informátort. „Néhány perc múlva belépett Juhász a rektorhoz, aki az informátorral tárgyalt, és megkérdezte tőle, mikor beszélhetnek bizonyos anyaggal kapcsolatban. A forrás visszament a munkahelyére (*az azonos épületben lévő könyvtárba*), rövidesen megjelent Juhász, aki Gálffy Zoltánt is ott találta. Gálffy távozása után Juhász kijelentette, hogy Eszenyeiné telefonja miatt jött, tudni szeretné, mi lesz a fiai sorsa. Mire a forrás azt válaszolta, amit Eszenyeinének, hogy vagy a fiai, vagy Juhász menjenek el a püspökhöz, és vele tárgyaljanak. Juhász azt válaszolta, hogy az utóbbi változat ki van zárva, az lenne a természetes, hogy a rektor vagy Kocsis, a főgondnok menjen a püspökhöz.” Ab-ban maradtak, hogy Juhász egyeztet a nagyszebeniekkel, és április 22-én közli az eredményt BARTA informátorral. A tartótsízt kommentárja is arra utal, hogy a „bukaresti kapcsolat” kitaláció. Noha a feljegyzésben számtalanszor említi az informátornő, a tsízt még csak nem is céloz rá. „T. J. (*Tíszít jegyzete*): (*A feljegyzést*) az INYD-ben megdolgozott dr. Juhász István és a szerveink látókörében lévő dr. Eszenyei Mária környezetébe való behatolás ellenőrzésére igényeltük. *Feladatok*: Újra elemeztük a cselekvési módot, a követendő magatartást, a felvet-hető változatokat, a helyzet bemutatását abban az értelemben, hogy Juhász I. és Eszenyei M. keressék a forrást, elérve, hogy ezekre a kapcsolatokra nyomás *nebezedjen* (vagy feszültség *nebezedjen*), hogy jelezni lehessen a doktorátus megszerzésének alapvető problémáit.”⁴⁵³ A

⁴⁵² Az eredeti szöveg: „Se urmărește ca prin acțiunea noastră de nerecunoașterea ex. fiilor lui Juhász, să se mențină neînțelegerile dintre Dr. Tőkés și Dr. Juhász, spre a se discredita reciproc și astfel să nu aibă influență în exterior și asupra naționalistilor maghiari. Să le dirijăm în acest scop ÜRMÖSSI și CSOMA.”

⁴⁵³ Az eredeti szöveg: „N.O.A fost obținut pe baza măsurilor întreprinse de a verifica penetrarea în mediul lui dr. Juhász St. lucrat prin DUI, și dr. Eszenyei M. aflată în atenția organelor noastre. Sarcini: S-a reanalizat modul de acțiune, linia de conduită, aspectele pe care să abordeze, modul de a prezenta situația în sensul ca sursa să fie căutat de Juhász și Eszenyei, urmînd ca treptat aceste legături să se presioneze (vagy tensioneze) să se poate semna problema de bază a obținerii doctorat.”

nehezen olvasható és értelmezhető kommentár, mintha arra utalna, hogy a Securitate haj-landó „segíteni” a doktorálást bizonyos feltételekkel, amire fokozatosan akarják rávezetni az érintetteket. Az 58. jelentése BARTÁnak nincs a dossziében, az 59. egy tervezet, amit Juhász adott át az informátornak, hogy azt továbbítsa „bukaresti kapcsolatainak”. Mint látható, a bukaresti kapcsolat helyett a kolozsvári Securitaténak adta át. A „helyzetet” és a „javaslatokat” tartalmazó egyoldalas irat azt szeretné elérni, hogy a május 15–31. közötti időszakban tűzzék ki újra a védést. A védésre nem került sor a javasolt időben. Hogy miért, csak sejthető a későbbi feljegyzésekből.⁴⁵⁴

KISS ISTVÁN 1982. 10. 25., 380. sz. feljegyzése többek közt arra utal, hogy a diplo-máciai érzékéről és képességeiről ismert Juhász István Nagy Gyula püspök viszonylatában semmilyen kompromisszumra nem hajlandó. Mivel amúgy is túl van a nyugdíjkorhatáron, a püspök szeretne megszabadulni tőle. „Sorin igazgató úrral tárgyalván a szenátus és a tanári kar közös gyűlésének napirendjéről, október 15-én reggel Hoinărescu, David, Muscă és egy általam nem ismert felügyelő jelenlétében Sorin igazgató úr kijelentette: A püspök nem cenzúrázhatja az Intézetet. A Szabályzat nem írja elő, hogy a professorok (Juhász és Tőkés) nyugdíjkorhatáron túli alkalmazásához a püspök vagy valamiféle igazgatótanács a hozzájárú-lását kellene adnia. A tanári testület statútuma a 224. paragrafusban kimondja, hogy a 65–70 év közti professorok [...] a VÁ és a szenátus jóváhagyásával taníthatnak. [...] A püspök a maga rendjén jegyzékben jelezheti a VÁ-nak, hogy a szenátus döntésével nem ért egyet, de a szenátus döntését nem kérdőjelezheti meg, akár a hosszabbítás, akár az elutasítás mellett foglal állást. Azt tanácsolta, látogassam meg a püspököt [...] Azonnal jelentkeztem a püspök úrnál, aki a következőket mondta: Hogyan lehetséges az, hogy a református professzori állásokat zárolják, miközben két új lutheránus professzort alkalmaznak? Világos, hogy Sorin úr Juhász pártján áll. [...] Ha ez így van, én lemondok. Sorin igazgató úr azt mondta, a püs-pök megválasztását az Államtanács hagyta jóvá, ő az, aki felmentheti. Mire a püspök úr azt mondta, nincs mit tennem, el kell fogadnom a tényállást.” Arról is szó esik, hogy a nyugdíj-korhatáron túli professorok nem lehetnek a szenátus tagjai. Péntek/KISS ISTVÁN rektor Szabó Árpádot javasolja Erdő helyett (*aki ekkor 71 éves, tehát fel sem merül a hosszabbítás kérdése*), Juhász helyett Kozma Zsoltot, Tőkés helyett Eszenyeinét. Sorin igazgató azt tanácsolja, beszéljen Papp Lászlóval Eszenyeiné ügyében. A rektor megtette, a nagyváradi püspök hajt-hatatlan, inkább maradjon üresen egy hely a szenátusban, de Eszenyeiné, amíg meg nem old egy bizonyos megnevezetlen problémát, nem lehet tagja a szenátusnak.⁴⁵⁵

Szintén KISS ISTVÁN informátor tudósítja a Securitatét a Juhász testvérek doktorálásá-nak fejleményeiről.⁴⁵⁶ A 1983. 05. 29., 394. sz. feljegyzés szerint Iulian Sorin és Hoinărescu Tepeş május 10-én este „udvariassági látogatáson” voltak a teológiai intézetben. Megkérték a rektort, hogy adja át az üzenetet Juhásznak: „jó lenne, ha elfogadná a Nagy püspök úr által felkínált kompromisszumot”, mert az idő nem a fiainak dolgozik. Nem tudni, mikor készül el az új szabályzat, nem tudni, nem lesz-e kedvezőtlen rájuk nézve, „az államnak nem érdeke,

⁴⁵⁴ Uo. 50–53.

⁴⁵⁵ Uo. 132–133.

⁴⁵⁶ 1983. 02. 19-én Juhász István találkozik Ungvárral, akit arról szeretne meggyőzni, mennyire fontos, hogy ő részt vehessen az 1983. március 6–11. között Genfben tartandó ortodox-református konzultáción. Ungvári „cserebe” azt kéri, hogy egy bizonyos Csordást az USA-ból hívjon meg málnási villájába. (*Csordás Gábor New York-i magyar esperesről lehet szó, a málnási villa pedig nyilván be van poloskázva.*) Juhász nagyon jónak tartja az ötletet. Abban maradnak, hogy akkor adja be útlevelekérelmét, ha a VÁ jóváhagyta Svájcba utazását. Juhász fiainak doktorálásáról akkor nem esett szó. Uo. 157–158.

hogy növelje a doktorok számát. Tekintettel arra, hogy Papp püspök utánozni kezdi Nagy püspök úr magatartását, tekintettel arra, hogy [...] a holland Magda van der Ende szolidarizál velük (*Juhász fiaival*), és az ő doktorálásának elodázása veszélyezteti a román–holland kapcsolatokat, jó volna, ha a megegyezés útját keresné Nagy püspök úrral. Közöltem Juhász úrral ezeket, amire azt válaszolta, továbbítja az üzenetet a fiainak, de nem látja, hogyan lehetne törvényesen [...] az egész (*titkés*) procedúrát megismételni.⁴⁵⁷ Ungvári azt tervezi, hogy a doktorálás kérdését is ki lehet majd aknázni a két professor nyugdíjazási ügye alkalmával. Ez azt mutatja, a Securitate számított arra, hogy Juhász István és Tőkés István nyugdíjazása nem lesz sétalalopp.

Ungvári József alezredes az 1983. 12. 28-án kelt jelentésében a karácsony másodnapján Juhász Istvánnal lezajlott találkozás eredményeit rögzíti. Az is kitetszik, hogy november 10-én is találkoztak. Juhász István „felvetette fiának ügyét, abban az értelemben, hogy fogadják be adjunktusként az ő elmenetelével megürült tanszékre a Teológiai Intézetbe. Megkapta az illő biztosítékokat, miszerint fel fogjuk venni a kapcsolatot a Vallásügyi Államtitkárság szerveivel, és támogatni fogjuk. Az 1983. 11. 10-én szerveinkkel történt megbeszélés vonatkozásában előadta, hogy milyen akciókat hajtott végre a konferenciákon, amelyeken részt vett: 1. Tőkés István diszkreditálásának céljával felhasználta befolyását, különösen a székeltségben. Telefonált az érintett körzetben befolyással bíróknak, tudatva azt a tényt, hogy Tőkés az ésszerűség minden határán túllépett, és hogy támogassák Nagy püspök hivatalos vonalát. 2. Hogy a külföld megismerje Tőkés igazi arcát, levelet írt az RVSZ volt elnökének, McCordnak, az NSZK-ban igen befolyásos Waierstallnak, Csordásnak és Bertalannak az USA-ba. Ezekben tárgyilagosan kimutatta, hogy Tőkés karrierista, és hogy személyes elégedetlenségével nem tesz mást, mint hogy üssön az egyházon. A nyugdíjazás törvényes.” Ezeket az akciókat a levélvizsgálat visszaigazolta, kommentálta a tiszt a professor állítását.⁴⁵⁸

A SONIA fn. informátornő, a 1984. 08. 06-án kelt, 8. sz. jelentés-feljegyzésben arról tudósítja a Securitatét, hogy Tőkés István félretéve korábbi konfrontációjukat, egy esetleges közös front nyitásban gondolkozott. Telefonon megkereste Juhász Istvánt, és megkérdezte: „Mit fogunk tenni?” SONIA szerint Juhász válasza: „nincs szándékában tenni semmit, mert semmi sem indokolja. Az állam három év hosszabbítást biztosított számára a tanszéken, amiért hálás. 68 éves, és beteg, nincs más tennivalója, mint az egészségére vigyázni, és örülni a nyugdíjnak. Tőkés azt válaszolta, ő cirkuszt fog rendezni. A forrás úgy tudja, azóta egy halom levelet írt, a Szabad Európa Rádióknak is. Juhász elégedetlen, hogy őt is belekeverték a külföldi adók, amikor Tőkés levelét felolvasták, azt állítva, hogy kettőjüket olyasmiről dobták ki, aminek semmi köze a valláshoz.”⁴⁵⁹

Juhász István rövidesen bekövetkező halála lezárja a bizarr dossziét. A „testamentuma”

⁴⁵⁷ Uo. 170.

⁴⁵⁸ Uo. 198.

⁴⁵⁹ Uo. 218. SONIA, összevetve a feljegyzést egy elfogott magánlevéllel (1982. 11. 11.), azonos Juhász István új feleségével. E. Juhász Tholnay a kolozsvári M. Kogălniceanu u. 29. alól nyomtatott házassági értesítés hátoldalán angol nyelven a következőket közölte Manuela Moga, Bukarest, Rabat u. 8. sz. alatti lakossal: „[...] összeházasodtam Juhász Istvánnal. Nagyon régóta ismerem, néhai férjem barátja volt. [...] Bécsben házasodtunk össze a román konzulátuson, aztán a templomban. [...] Az egyetlen szomorú dolog, hogy el kellett hagynom a Kogălniceanu u. 8-at, a kedves emlékekkel és régi barátokkal. [...] A férjem egyetemi tanár a Teológiai Intézetben. [...]” Uo. 142. SONIA Ausztriába készül a hónap végén, írja kommentárjában Mocan Viorel százados, és elvállalta, hogy meggyőzi Juhászt, írjon cáfolatot a Szabad Európán közölt Tőkés-levele vonatkozóan egy nagy példányszámban megjelenő osztrák lapban. A feljegyzés sorszáma arra utal, SONIÁt frissen szervezték be, nagy valószínűséggel a külföldi út kapcsán.

körüli szóbeszéd, ahogy az a Dobri János/DUNCA IOAN dossziéből kitetszik (vö. BIBLIOTECARUL 1984. 10. 12., 221. sz. feljegyzésének lábjegyzete), még foglalkoztatja egy darabig az egyházi közvéleményt. Aztán mind a Securitate, mind a Vallásügyi Államtitkárság a nagy vetélytárs, Tőkés István és fia, László „semlegesítésére” összpontosítja erőit.

A fenti fedőnéven kartotékolt Geréb Pál 1934-ben fejezte be kolozsvári teológiai tanulmányait, majd egyéves zürichi ösztöndíj után került Vásárhelyi János későbbi püspök mellé segédlelkésznek. Ezután megválasztották a háromszéki Nagyborosnyó parókusának. Kolozsvárra kerülését egy névtelen, de nagy valószínűséggel Rapp Károly által írt, 1965. 11. 05-én kelt elemzés így ábrázolja: „Rögtön az Intézet megalakítása után Bende Béla professzort kinevezték a rektor mellé felelősnek, akinek az volt a feladata, hogy hazafias nevelésben részesítse az ifjakat [...] Nevezett Bende folyamatosan panaszkodott a Vallásügyi Államtitkárságnak,⁴⁶¹ hogy egyedül képtelen eleget tenni a rábízott feladatnak [...] egy adott pillanatban az idősebb professzorokat, akik valójában a múlt rendszer hívei, nyugdíjazták, és olyan új káderekkel helyettesítették, mint Szöcs Endre, Teleky Mihály, Rapp Károly. Kinevezésük után [...] a tanári kar, majd a diákság is két csoportra oszlott. Az egyik oldalon a rendszer bizalmának örvendői [...], a másik oldalon a gyanúsak. Sajnos a második csoportba tartozók szakmai felkészültség szempontjából [...] fölötte állnak az előbbieknél. Idesorolhatók: Juhász István, Geréb Pál, Nagy József stb.” Noha szó szerint nincs kimondva, Geréb az egyetem átszervezése és az 1949 januárjától önálló intézményként működő Kolozsvári Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet megalakulásakor kapja kinevezését. Ő az utóda a neves filozófus-teológusnak, Tavaszy Sándornak.⁴⁶²

Dossziéja, 113 lap, meglehetősen hiányosnak tűnik, munkamappa nem szerepel benne. A meglévő anyag sokkal inkább róla szól, mint hogy ő szóljon másokról. 1959. 02. 11-én nyitnak számára ellenőrzési mappát. Erre a teológián zajló letartóztatások nyomán kialakult helyzet ad okot. A másokról is sok rosszat állító ARDELEANU fedőnevű informátor főreakciónak, sőt az általa kitalált „Erdélyi Református Lelkészek Egyesülete” tagjának vallotta Gerébet.⁴⁶³ Így a problémadoszsié rá vonatkozó, 1959 előtt keletkezett információs anyagokat is előszedték. Az így összeállított információs bázis tipikus példája annak, hogyan használták fel az ügynöki feljegyzéseket. Az 1963. január 11-én kelt ötoldalas referátum megállapításai hol névleg hivatkoznak az ügynökökre, hol névtelenül, a célszemélyről beérkezett feljelentéseket visszhangozzák.

Kronológiailag az első 1956. 11. 23-án kelt, szerzője a RADU IOAN fedőnevű ügynök. A sokszor érthetlenségig zavarosan előadott történet az 1956. november 19-én, a kolozsvári teológiai intézet tanári szobájában megtartott furcsa gyűléshez kapcsolódik. A résztvevőknek csak egy részét jegyzi fel. A gyűlésnek a Kultuszminisztérium kezdeményezésére kiáltványban kellett volna állást foglalnia a magyar forradalom és a szuezi válság kapcsán. A protestáns egyházakat az elnöklő Vásárhelyi János református püspök, Argay

⁴⁶⁰ A vonatkozó dokumentum az ACNSAS R180362. sz. dossziében található. Az eddigi kutatás szerint két RADU nevű informátor volt a KEPTI teológiai tanárai közt. RADU IOAN = Rapp Károly és a jelen fejezetben tárgyalt Geréb Pál.

⁴⁶¹ Az utalás történelmietlen, abban az időben még a Kultuszminisztérium intézte a vallásügyeket.

⁴⁶² Tavaszy Sándor (1888–1951) filozófus, teológus, egyetemi tanár, az ERE főjegyzője haláláig Romániában.

⁴⁶³ Az informátor által kitalált egyesület igen megmozgatta a Securitate fantáziáját: „Rátérve ezen anyagok ellenőrzésére, bizonyító erejű dokumentumok feltárása érdekében [...] kivizsgálták Dobri János, Varga László, Dobai István, Kelemen István, Péter Miklós, Adorjáni Dezső és Soós Ferenc elítélteket, kihallgatták Kozma Zsolt és Bustya Dezső tanúkat, valamint beszervezték PÁLL JÓZSEF és GÁLOS ISTVÁN ügynököket (aki-eket ARDELEANU ügynök nevezett szervezet aktív tagjaiként felsorolt), illetve egyéb operatív-információs eszközöket is bevetettek. Megállapítást nyert, hogy ARDELEANU ügynök állításai tendenciózusak, irreálisak, a fantázia körébe tartoznak, ezért szerveink megszüntették a munkát ebben az irányban” – állapítja meg egy titkosszolgálati referátum. R180362/108.

György magyar evangélikus szuperintendens, Kiss Elek unitárius püspök, Müller Friedrich százsz evangélikus püspököt a nagyszebeni fakultás dékánja, Binder Hermann képviselte. A Kultuszminisztériumból két megnevezetlen felügyelő jelent meg, tolmácsot is hoztak, aki Rogojan Ion felügyelő volt. Tőkés István tanácsos szintén fordítóként vett részt. A tanári karból csak azokat említik, akik aktívan hozzájárultak a kibontakozó vitához. „Tudomásom szerint a két felügyelő megfogalmazott egy kiáltványt, amit át is adtak korábban Vásárhelyi püspöknek, ezzel jelezve, mit vár a kultuszminisztérium az egyházaktól. A tanári kar előtt azonban csak a fentnevezett püspökök által készített kiáltványt olvasták fel, nem említve a kultuszminisztériumét. A tiltakozó kiáltvány felolvasása előtt Argay újból felvetette a kérdést, szükség van-e egyáltalán bármiféle nyilatkozat megfogalmazására Szuezi és Magyarország vonatkozásában. *(Tebát ezek szerint erről már korábban is esett szó.)* Az unitárius Simén Dániel és Lőrincz Mihály professzorok és a református Horváth Jenő és Geréb Pál azonnal egyetértettek Argay szuperintendenssel, hogy megakadályozzák a nyilatkozat aláírását. De Vásárhelyi János kijelentette, előbb hallgassák meg a szöveget. A kiáltványtervezet (amelyet később minden jelenlévő aláírt) úgy volt megfogalmazva, hogy a népi demokráciát támogató professzorok közül egyesek (Bende Béla, Rapp Károly) nem is akarták aláírni. Bende Béla apró változtatásokat javasolt, amelyek viszont olyan felháborodást váltottak ki a püspökökből, hogy Bende visszakozott. Simén Dániel azt javasolta, egészítsük ki a szöveget így: Készek vagyunk gazdasági segítséget nyújtani a szenvedő magyar népnek. Vásárhelyi elutasította ezt a változtatást, és azt javasolta, az legyen a kultuszminisztériumhoz intézett külön beadvány tárgya. Az egyetlen tanár, aki pozitívan viszonyult a kiáltványhoz, a református Maksay Albert volt. [...] Geréb Pál még egyszer felvetette, vizsgálják meg, kell-e egyáltalán nyilatkozni, amikor létezik ENSZ-állásfoglalás Szuezi kérdésében, Magyarország problémája pedig nem érdekli (?) a diákságot. Amikor a professzorok látták, hogy nincs kiút [...] alá kell írni a kiáltványt, kitalálták, hogy előbb fel kell azt olvasni a diákság előtt is. Vásárhelyi elrendelte, hogy 18 óráig legyen aláírva a kiáltvány, és megfogadta, hogy ő maga fogja azt este hat órakor a diákság elé terjeszteni. Az ünnepélyes gyűlésen a kb. 200 diákból tizenhárom jelent meg, valamint az a három százsz evangélikus, akik Binder Hermannal jöttek Nagyszebenből. Nagyon érdekes, hogy mind a tizenhárom betámasztaként ismerik. Vásárhelyi János azt is közölte, hogy november 22-én összehívják az Egyházi Szindikátus gyűlését, ahol fel fogják olvasni ugyanazt a kiáltványt [...]”⁴⁶⁴

A célszemély magyar forradalom iránti rokonszenve több formában és több forrásból is felmerül vádként a korszakban. ARDELEANU azt is jelenti, hogy Geréb volt az, aki engedélyezte Fülöp Dénesnek és Adorjáni Dezsőnek, hogy ne járjanak órára, hanem „hallgassák a nyugati imperialista adókat”, valamint hogy sokáig gyászruhában járt, és a hallgatókat is felszólította a gyászra. Ezeknek az információknak hitelt adtak a Securitatén, akárcsak a még saját nevén, Muzsi Andrásnéként aláírt nyilatkozatnak (1958. 12. 29.). Eszerint Geréb mintegy ötven fültanú jelenlétében figyelmeztette őket, vigyázzanak, mert a Securitate beépített emberei hallgatóznak köztük.

Másik ismételt felmerülő vád, hogy Geréb „reakciós”. Az előadásokon a marxizmus-leninizmus és a materializmus ellen izgat. A vádak a SZABÓ BÉLA fedőnevű informátor állításaira épülnek egyrészt, másrészt ARDELEANU 1959. február 17-én datált feljegyzésére.

⁴⁶⁴ Uo. 23–25. Megjegyzendő, hogy Simén Dánielt és Lőrincz Mihályt később bebörtönzik, Horváth Jenőt, Maksay Albertet és Nagy Andrást nyugdíjazták.

SZABÓ BÉLÁNak megvan Geréb Pálnak a Debrecenben megvédett, Sepsiszentgyörgyön 1944-ben kinyomtatott doktori dolgozata. Teológiai gondolkodását obskúrusnak titulálja, s a dolgozatból vett idézetekkel alátámasztja. Ezek az idézetek megjelennek a célszemély megfigyelését indokló referátumban. ARDELEANU így ír: „Geréb Pál professzor előadásában minden alkalmat megragadott, hogy gúnyosan és gyűlölettel beszélhessen a marxizmusról, több rendben is megismételte, hogy a ma nyomtatott broszúrák a végébe valók, ha valaki egy picit intelligens, képtelen lenyelni azokat.” A reakciós magatartás további aspektusai is igen részletezve olvashatók ARDELEANU jelentésében. Szerinte a teológiai tanárokat kötelezték, hogy Dobri János orosz nyelvőraira járjanak. Egy alkalommal, 1956 őszén, amikor az ügynök a szolgálatra kapott palástot vitte vissza a tanári szobába, hallotta, hogy Geréb Pál kijelentette: „[...] azt mondom, uraim, hogy ezek a kommunisták csúfot űznek belőlünk, amikor arra köteleznek bennünket, hogy ilyen disznóságokkal foglalkozzunk, mint az orosz nyelv és irodalom tanulmányozása, miközben mindenki tudja, hogy mi a kommunisták ellenségei vagyunk és leszünk. De reméljük, nem sokáig kell már szenvednünk, s rövidesen Rákosi, Gerő és Kádár felakasztásáról fogunk hallani, akik megérdemelnék, hogy a nyelvüktől fogva függesszék fel őket.” Máskor a mezőgazdaság kollektivizálása ellen izgat: „[...] nekünk, ifjú teológusoknak és jövőbeli lelkészeknek kötelességünk meggyőzni a parasztokat, hogy ne lépjenek be a kollektív gazdaságba”. 1956 novemberében Geréb Pál (Nagy András dékánnal és Borbáth Dániel professzorral együtt) öt perc néma csenddel adózott a forradalmároknak hőstetteinek, és Geréb sírva imádkozott a folyosón, ahol szinte mindenki ott volt. Fent említett tanárokon kívül Juhász István és Horváth Jenő is hosszú ideig gyászruhában jártak. „Bennfentes” hallgatókkal (Fülöp Dénest, Adorjáni Dezsőt, Bene Lajost, Kerekes Mártont, Kozma Zsoltot említi) titokban megtárgyalták a fontosabb politikai történeteket, beavatva őket „idealista és kapitalista nézeteikbe”.⁴⁶⁵

Ugyanakkor a „nacionalista” teológusok és tanárok letartóztatása és elítélése után változás volt észlelhető a magatartásában. „Személyesen felülvizsgálta kurzusait, és kivette a nacionalista vagy kétértelmű utalásokat, nem tanúsít sem közvetett, sem közvetlen módon ellenséges magatartást, visszafogott és óvatos. Dicsőíti a szocializmust (előadásokon és magánbeszélgetésekben) [...]. Elítéli az imperialista tábor, nem sok jövőt jósolva neki. A békeharcot pozitívan értékeli. A teológus ifjúságot igyekszik az állam iránti lojalitás szellemében nevelni. [...]”⁴⁶⁶

A „pozitív” változásban nagy szerepet játszik gyermekeinek a helyzete, állapítják meg az ügynökök jelentései alapján az állambiztonság emberei. Nem szeretné gátolni őket előrehaladásukban, nagyon ragaszkodik a családjához. Hogy milyen atmoszférában nőttek fel a gyermekek arra két példa.

1964. 10. 01-jén jelenti a BÁLINT ISTVÁN fedőnevű ügynök, hogy jól emlékszik egy 1956-os eseményre a kolozsvári Brassai Sámuel Középiskolában. A szövegből kiderül, Ge-

⁴⁶⁵ ACNSAS Fond Informativ I210099/1/41–44. Onac Ioan hadnagy kommentárja: „Geréb Pál, Borbáth Dániel és Nagy András professzorokat információs akcióban nyomozzuk, Dobri János jelenleg elítelt, és a szamosújvári börtönben tartják fogva, Horváth Jenőt betanista tevékenység miatt szintén információs akció keretében vizsgáltuk, de a dossziéját lezárták. Juhász István professzor és Kerekes Márton egyetemista szerveink társadalmi kapcsolata, de mind ez ideig mindketten rosszindulatúnak és őszintétlennek bizonyultak. Ami a többi csemetét illeti, mint Fülöp Dénes, Adorjáni Dezső, Bene Lajos, Kozma Zsolt és Gálffy Zoltán, ellenséges tevékenységükről ismertek, és rövidesen javaslatot teszünk letartóztatásukra.” A felsoroltak közül az első kettőt el is ítélték.

⁴⁶⁶ R180362/106–110.

réb Pál középső fiának, Zsoltnak volt az osztályfőnöke. Egy alkalommal az „ellenforradalom” idején Zsolt felállt, és azt javasolta, egyperces néma felállással emlékezzenek meg Csermák József⁴⁶⁷ magyar olimpiai bajnok kalapácsvetőről, aki a forradalom eseményeinek áldozata. BÁLINT ISTVÁN leszerelte a megemlékezési kísérletet, de nem ártallja még egy lapáttal rátenni az ifjú riasztó jellemére. Köztudott, írja, hogy a Geréb család jó kapcsolatot ápolt a bebörtönözött Komáromi Józseffel: „A pubertáskorban lévő Geréb Zsoltot igen könnyen befolyása alá vonhatta.”

Az ALEXA fedőnevű ügynök saját családi problémájáról jelent. Kitér, hogy elvált, lányai, akikkel jó kapcsolatban maradt, az anyjuknál laknak. A második lánya, aki nemrég kapott gépírói állást a Kolozsvár városi bíróságon, igen jó barátságban van Geréb Pál teológiai tanár Márta nevű lányával. 1965. december közepén elpanaszolta apjának, az ügynöknek, hogy mi történt vele Gerébéknél. A lány elmesélte, hogy az anyja terrorizálja, ezért elhatározta, hogy az apjához költözik. Amikor ezt Geréb Pálné meghallotta, kijelentette, nem is tudja, mondja-e, vagy sem, de úgy érzi, mégiscsak el kell mondania az igazságot. „A teológián mindenki és az egyháziak is egyhangúan állítják, hogy az édesapád a Securitate kollaboránsa.” Azt ajánlotta a kislánynak, jól gondolja meg, mielőtt átköltözne az apjához.⁴⁶⁸

Miután többszörösen kielemezik Geréb Pál jellemét, magatartását az ügynökök jelentései alapján, és személyes kontaktust is teremtenek vele Onac Ioan hadnagyon keresztül (a *kontaktus körülményeire nem térnek ki*), megszületik a döntés. Az ellenőrzési dosszié lezárását összekapcsolják egy kiadós megrovással, és reakciótól függően kísérletet tesznek beszerzésére. A beszerzést először Bukarestben tervezik végrehajtani, ugyanis az ottani III. Igazgatóság is részt vesz az akcióban, Mihut Avram őrnagy személyében. Végül az a döntés születik, a III. Igazgatóság szervezi be, de azonnal átadják Kolozsvárnak.

Mielőtt a tettek mezejére lépnének, meg nem nevezett forrás alapján (*nagy valószínűséggel a „testvéri” magyarországi állambiztonságiak jelzése*) újabb gyanú merül fel Geréb Pál ellen. „A BM Kolozs TI vezetőségének 1962. 06. 26-án tartott elemzése alkalmával, amelyet a magyar nacionalisták tárgykörében tartottak, arra az eredményre jutottak, hogy létezik Kolozsváron egy ellenforradalmi tevékenységet kifejtő nacionalista csoport, amely a budapesti Domokos Pál Petter (*hehjesen Domokos Pál Péter*⁴⁶⁹) vezetése alatt áll, akit az MNK-beli állambiztonság nyomoz. A budapesti központ az MNK-beli állambiztonsági szervek egyik ügynökén keresztül tartja a kapcsolatot a kolozsváriakkal, valamint egy még beazonosítatlan összekötő által. A Kolozsváron a budapesti csoporttal együttműködésben nacionalista tevékenységet folytató eddig beazonosított elemek a következők: Szabó T. Attila, Szabó András és Nagy Géza, akiket információs dosszié keretében nyomoznak. [...] Minthogy Borbáth Dánielt és Geréb Pált információs akció keretében megfigyeljük, és úgy ismertek, mint akik kapcsolatot tartottak és tartanak magyar nacionalistákkal, különösen Szabó Andrással [...] Pleșiță Nicolae őrnagy elvtárs elrendelte, hogy intézkedjünk annak megállapítására, hogy milyen jellegű Geréb Pál és Borbáth Dániel kapcsolata a szervezett magyar nacionalista tevékenységet

⁴⁶⁷ A felvidéki Szencen született (1932–2001) Csermák József 1952-es olimpiai bajnok kalapácsvetőről elterjedt a hír, hogy meghalt a forradalmi események alatt, mivel a kaotikus állapotok miatt nem tudott idejében eljutni a tatabányai edzőtáborba. Forrás: Szegő Iván Miklós: *Világklasszisokat veszítettünk – magyar sportolók 1956-ban*. www.origo.hu (letöltés: 2014. 07. 30.).

⁴⁶⁸ Uo. 59., 86–87.

⁴⁶⁹ Domokos Pál Péter (1901–1992) erdélyi származású történész, néprajzkutató Magyarországon. Kutatásainak központjában a csángókérdés állt.

folytatókkal. [...]” A kiolvashatatlan nevű felettes 1962. 07. 20-án a következő kommentárt fűzi a referátumhoz: „A BM Kolozs TI-nek a véleménye helyes, intézkedni kell ennek az aspektusnak a tisztázására. A dolog azonban nem akadályozza az ő beszervezését, sőt ellenkezőleg, kolozsvári kiszállásunk alkalmával megvizsgáljuk, és a tartománnyal megegyezésben döntünk a beszerzés lehetőségéről. [...]”⁴⁷⁰

A beszerzés mikéntjét leíró jelentés (1963. 03. 27.) szerint a már említett őrnagyon kívül Olimpiu Andrei alezredes is részt vett az akcióban, aki később vezetője is lesz a Belügyminisztérium egyházakkal foglalkozó ügyosztályának. „1963. március 23-án az előzetes ismeretség alapján a jelölt és Onac Ioan főhadnagy közt, aki a református problémáért felel a Kolozsvár Tartományi Igazgatóságán, megállapodás jött létre, hogy megfelelő helyen találkozzanak. Innen azon a címen, hogy a tiszt felettese meg akar beszélni egy fontos kérdést a jelölttel, bevitték a BM Kolozsvár Tartományi Igazgatóságára, egy előre elkészített irodába. Először a Teológiai Intézetben folyó nevelési munkáról folyt a szó, amit a jelölt aprólékosan kifejtett. Majd a hivatására és családjára tereltük a beszélgetést. Ezzel kapcsolatban a jelölt, anélkül, hogy mi kezdeményeznénk, önkritikusan beszélt az 1959–1960 előtti magatartásáról. Elmondta, hogy gyakran saját gyermekei bíralták a véleményét bizonyos szociális kérdésekben. [...] Igazolta az utóbbi évekbeli magatartását, amikor előadásaiából kivett bizonyos részeket, amelyek ellentmondanak a materialista nézeteknek, lojális tevékenységre biztatja a hallgatóit, a nacionalista-sovinizta aspektusok felszámolására [...] rátértünk a külföldiekkel tartott kapcsolatokra, elmondta, hogy kinevezték egy, a külföldre küldött delegációk tagjait felkészítő tanulmányi kör vezetőjévé, rámutatott, hogy franciául, németül, angolul, magyarul beszél, fordít. [...] Dicsőítette a békeharcot, és hogy milyen perspektíva nyílt gyermekei előtt (egyikük matematikus, a másik kettő egyetemista), nagyon ragaszkodik hozzájuk, és új, haladó szellemben szeretné nevelni őket. A jelölt erőltetés nélküli, szilárd magatartását látva, értékeltük a hozzáállását, miközben meg-megemléttük a korábbi évek negatív elhajlásait is. Kihangsúlyoztuk az utóbbi években tanúsított lojalitását, ami számunkra garancia lehet. A beszélgetésnek ebben a fázisában került terítékre a kollaboráció témája, amivel a jelölt teljes mértékben egyetértett, és tétozás nélkül megírta a kötelezvényt. [...] Külön forgatókönyvet nem kellett kitalálni a hazajutáshoz, mert szabadnapos volt. [...]” Befejezésül rögzítik, hogy feladata mindenekelőtt külföldi delegációkról való tájékoztatás, illetve őt magát is ki kell küldeni külföldre. A szűkszavú kötelezvény az ilyenkor megszokott fordulatokat tartalmazza.⁴⁷¹

RADU ötéves ügynöki tevékenységét mindössze háromszor elemzik. Az első elemzést több mint egy év elteltével, 1964. 06. 03-án, mentegetőző stílusban fogalmazzák. Ketten is aláírják, Murărețu Constantin és Pîrvu Gheorghe századosok. A korábbi beszerzési jegyzőkönyv fellengzős kijelentéseivel szemben kerek perec leírják, hogy „kompromittáló anyag alapján”, magyarán zsarolással történt a beszerzés. Eleinte nagyon ritkán és kevés anyagot szolgáltatott, ez a tartótsz hibája is, aki nem adott neki konkrét feladatokat. (*A tisztet nem nevesítik.*) 1964 februárja óta gyakrabban készít feljegyzéseket, de többnyire pozitív jelenségeket rögzít. Az ADAM találkahelyen pontosan szokott megjelenni, semmilyen juttatásban nem részesült. Teljesítményét „kielégítőnek” minősítik.

⁴⁷⁰ Uo. 104–105. Az eredeti szöveg: „Părerea Reg. MAI Cluj este justă și trebuie luată măsuri pînă la stabilirea acestui aspect. Acest lucru însă nu împiedică cu nimic R. lui, dimpotrivă. Vom verifica cu ocazia deplasării la Cluj și vom hotărî de comun acord cu regiunea asupra posibilităților recrutării. [...]”

⁴⁷¹ Uo. 8–12.

A második elemzés megint szokatlanul hosszú idő elteltével, 1966. 09. 22-én készül. Aláírója Onac Ioan százados és Pop Alexandru őrnagy. Az elemzés szerint van munkamappája is RADU ügynöknek (*ami jelenleg nincs meg, ahogy láttuk fennebb*). Itt is kritikus a hangneme, „nem megfelelő időközökben” történtek a találkozások az ügynökkel a KÖTÉSZET találkahelyen és „kint”. Amikor kellett, megjelent, de gyakran nem hozott semmit. 1965 augusztusa és 1966 februárja közt egyetlen feljegyzést sem készített. „Hajlamos csak a pozitív aspektusokra figyelni.” A hibákat „kényelmességének” tulajdonítják. Szükségesnek tartják megjegyezni, hogy azért érdeklődésre számot tartó információkat is közölt, főleg külföldiekről. Juttatásokat ezúttal sem kapott.

A harmadik elemzés újabb két év múlva, 1968. július 30-án készült, egyúttal javaslat a hálozathoz való kizárásra. (*Amit augusztus 1-jén jóvá is hagynak.*) Az okok: „Beszerzésétől kezdve mind a mai napig semmilyen formában nem szolgáltatott információt azon célszemélyek politikai elgondolásairól és magatartásáról, akik mellé kirendelték, azzal mentve magát, hogy nem nyíltak meg előtte. Az általa készített feljegyzések olyan adatokat tartalmaznak, amelyek hivatali úton is megkaphattunk volna. RADU ügynök teológusokra gyakorolt pozitív befolyása nem lépte túl a szolgálati kötelesség határát. Amúgy személyét soha nem kedvelték a diákok.”⁴⁷² Úgy tűnik, a fiasco nem keseríti el túlságosan a Securitate. Ekkor már vannak a tanári karban nála sokkal „tehetségesebb” ügynökök is.

A dossziében található három, RADU által aláírt feljegyzés külföldi vonatkozású. 1964. 02. 26-án részletes beszámolót közöl arról, hogy az EVT-től előző év decemberében öt kerekese székletet kaptak ajándékba, és azt öt rászoruló betegnek adták tovább, szintén ajándékként, térítésmentesen. Erről nyilván hivatalos úton is értesült az állambiztonság. (*Lásd még Juhász Istvánnál a hat kerekese széklet ügyét.*) Ennek ellenére a tartótsz megjegyezi, utána kell nézni, megkérték-e a VÁ engedélyét a csomag átvételéhez, és hogy a feljegyzést Juhász István rektor dossziéjában kell értékesíteni. 1966. október 21-én Paul Philippi heidelbergi professzor látogatását rögzíti RADU. Olyan jeleneteket ír le, mint azt, hogy a frissen kinevezett rektor, Dávid Gyula lekísérte a lépcsőn a vendéget, mialatt Juhász István frissen leváltott rektor elszaladt a közeli élelmiszerboltba, hogy csokoládét vegyen a német vendég hatéves kislányának.

1967. augusztus 5-én Kocsis Elemér debreceni teológiai professzor látogatásáról nyilatkozik. Az eseményről PETER informátor is tudósít. Kettőjük közt a legfőbb különbség az, hogy RADU úgy állítja be, hogy Kocsis magánlátogatáson volt a Vass családnál, akik „Kolozsváron, a Gr. Asachi utcában laknak”, és mellékesen meglátogatta a KEPTI-t is. PETER több hivatalos beszélgetést is feljegyez, a legfontosabb, hogy „a kolozsvári főjegyzőt (*magát PETERt*) hivatalában meglátogatta, és egy órát beszélgettek teológiai kérdésekről és az új magyar bibliafordításról”. Míg PETERrel politikai kérdések nem merültek fel, a RADUval folytatott, állítólag mindössze félórás eszmecsere keretébe azt a „bizonyágtételt” is beleprézelte Kocsis, hogy az „MNK jó barátságban akar élni a szomszédaival. A Magyarországi Református Egyház pedig lojális a szocializmus iránt.” Nyilván ezek a feljegyzések a Securitate információéhségét nemigen csillapították.

⁴⁷² Uo. 7., 15–22.

TOPORAŞ (BALTÁCSKA)/PAUL GAUGAIN/SANDOR⁴⁷³

A totalitárius diktatúra természetesnek tekintette, hogy a polgárok ellenőrzése már a szocialista nevelés remény szerinti fellegráiban, a középiskolákban elkezdődjön. Mind a diákok, mind a tanári kar tagjai lehettek célszemélyek és informátorok. Hogy milyen kevés kell ahhoz, hogy valaki céltáblává, pontosabban célszeméllyé váljon, íme egy példa. Berke Sándor – C. Brad osztályfőnök kétoldalas, 1973. december 17-én készült „Jellemzése” szerint – példás diákja a nagyváradi Képzőművészeti és Zenelíceumnak. Osztályháttere is kiváló, szülei munkások. Családjának szeme fénye, mind az elméleti tantárgyakban, mind a szaktárgyakban (képzőművészet) a legjobbak közt van, osztályában KISZ-titkár, a KISZ-esek ideológiai képzésén lelkiismeretesen készül. Egyetlen hibája, hogy kissé „nehézkösen fejezi ki magát”, feltehetően azért, mert magyar nemzetiségű, de ezt „kielégítő intelligenciával ellensúlyozza”.⁴⁷⁴ Egy véletlen folytán kerül a Securitate figyelmének látóterébe. A COSTEL fedőnevű informátor jelenti, hogy meglátogatta a lányát, akinek a barátnője Murányi Éva, a nagyváradi Képzőművészeti és Zenelíceum diákja. Murányi Éva lezserül, a hármásban zajló beszélgetés során elmondta, hogy az informátornak fogalma sincs arról, milyen hangulat uralkodik az ő osztályukban. Osztálytársa, „Berke Sándor kijelentette, hogy az MNK-beli Munkások és Parasztok Pártjának vezetője hogyan engedheti meg magának, hogy a magyar nép nevében kijelentse, nincsenek területi igényei, és hogy merészeli azt mondani, hogy lemond Erdélyről.”⁴⁷⁵ Murányi megkérdezte akkor, hogy ezt épp te mondod, aki nyalsz a tanároknak? Mire Berke azt válaszolta: nem ismertek ti még engem, de meg fogtok ismeri, amikor eljön az én időm, amikor a dolgok meg fognak változni, meg fogjátok ismeri Berkét, és te Murányi nehogy azt hidd, hogy elfelejtem, hogy csak románul voltál hajlandó beszélni, hogy megmutasd milyen jellemes vagy.”⁴⁷⁶ Ez az újszövetségi messiási kijelentésekhez hasonló megnyilvánulás, minden gyerekessége ellenére, alkalmasnak ítéltetik arra, hogy TOPORAŞ (Baltácska) fedőnéven információs nyomozati dossziét nyissanak nevezett középiskolás diák számára. Bogdan Ioan őrnagy kommentárja szerint Berke addig nem volt ismeretes problémás személyként, ezentúl odafigyelnek rá, s megkezdődik többszörös ellenőrzése. Az egy évig tartó megfigyelési idő alatt mindössze annyit sikerül a terhére megállapítani – egy, a diáktársai közül kifejezetten az ő megfigyelésére beszervezett, CORBU DAN fedőnevű társadalmi kapcsolaton keresztül –, hogy a „reakciós kapitalista Szabad Európa Rádiót hallgatja”. Ezért a magas belügyi vezetés elhatározza, hogy az állambiztonsági szerv jelenlétében, az érettségi előtt, a SZER hallgatásának beszüntetésére fogja felszólítani az osztályfőnököt. Ezután pedig a dossziéját lezárják. A figyelmeztetés az iskola vezetése részéről 1973. június 22-én megtörtént, ahogy azt a Huc A. nevű százados a lezáró iratra ráírja.

Ugyanazon év nyarán felvételizett a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főisko-

lára, ahova nem nyert felvételt.⁴⁷⁷ Ősszel viszont kiváló eredménnyel felvették a Kolozsvári Egységes Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézetbe. Ezután következett az egyetemre felvett fiatal emberek rövidített katonai szolgálata, amire nemrég kötelezték a teológusokat is. Ezt az időt a sepsiszentgyörgyi 01048-as katonai egységnél töltötte, ahol a katonai elhárítás tisztje szerint példás katona volt, és tizedesi rangot kapott. Az őt tanulmányozó Onac Ioan őrnagy szerint alkalmasnak tűnt a beszerzésre. Leszerelése előtt (1974. 06. 04.) a katonai elhárítással karöltve megejtik a beszerzését. A szűkszávu (mindössze nyolcsoros!) beszerzési dokumentum szerint minden ellenállás nélkül megírta a kötelezvényt, amelyben vállalja, hogy az írott információs anyagot a PAUL GAUGAIN fedőnévvel, s nem igazi nevével írja alá.⁴⁷⁸ Úgy tűnik, ez volt az utolsó engedelmes cselekedete az „illetékes szervek” irányában.

Az 1. és 2. számú feljegyzés, amely PAUL GAUGAIN fedőnéven fennmaradt, mindkettő 1975 áprilisából, semmitmondó. Az elsőben felsorolja, kik vettek részt az 1975. április 12-én, Dobai László évfolyamtársánál tartott házibulin. (*Lásd még a GEORGESCU/Dobri András dossziéját*.) Semmilyen „kirívó, erkölcsstelen, szokatlan, törvénytelen” dolog nem történt. 15 nevet sorol fel, a lányokat nem ismerte név szerint. (Az ALMĂŞAN IOAN fedőnevű évfolyamtársukat nem hívták meg, panasolja az informátor, így nyilatkozni sem tud a buliról.) A második feljegyzés már érezteti a tiszt és az állítólagos informátor közti feszültséget. A pár mondatos feljegyzés arról szól, hogy a tanév kezdete óta (1974. 10. 01.) senkivel sem találkozott, aki államellenes, pártellenes, románellenes magatartást tanúsított volna, vagy kijelentést tett volna, sem a diákok, sem a tanárok vonatkozásában. Onac őrnagy megjegyzi, hogy PAUL GAUGAIN nem őszinte az állambiztonsághoz, mert többen is jelezték, hogy nacionalista kijelentéseket tett.⁴⁷⁹

„Együttműködésének” első kiértékelését 1974. 12. 21-én veti papírra Onac Ioan. Lényege, hogy folytatni kell bevonását az információs munkába, mert ki akar bújni alóla, azt állítva, hogy nincs körülötte jelenteni való magatartás. Ellenőrzés alatt kell tartani.⁴⁸⁰ DOMBI LAJOS/Kozma Tibor az a tanár, aki a hozzá lelki gondjaikkal forduló fiatalokról referál a Securitate-nak. Jól nyomon lehet kísérni, hogy a jelentéktelennek tűnő adatokból hogyan áll össze a Securitate információs bázisa. DOMBI informátor Berke évfolyamtársával, Kovács Istvánnal is beszélget, és így tudja meg a Securitate, hogy ő és Muresán Gyula Berke legjobb barátai. Így tudja meg a Securitate, hogy a középiskolában Berkét leváltották a KISZ-titkárságból, mert bibliaórákra járt. Az is kiderül, hogy nem a saját gyülekezetébe. DOMBI ugyanis Nagyváradon (*valószínűleg a reformációval kapcsolatos*) előadást tartott, ezért 1975. 10. 31. – 11. 02. között ott tartózkodott. Bottyán Gyula helybeli lelkész meghívta ebédre, és érdeklődött a gyülekezetéből való Berke Sándor iránt. Miután DOMBI megdicsérte az ifjút, Bottyán

⁴⁷⁷ A felvételi körülményei mitikus ködbe burkolóznak. BIBLIOTECARUL az 1974. 10. 07. 117. sz. feljegyzésben két változatot is eload. Eszenyein Széles Mária úgy tudja, hogy a leszerelés után felajánlották Berke Sándornak, hogy bejuttatják a bukaresti szépművészeti főiskolára (nem világos, kik és miért), de ő ragaszkodott a lelkesi pályához. BIBLIOTECARULt másképp informálták Kolozsváron. Barlán Júlia teológiai hallgató úgy tudja, hogy még a felvételi előtt „olyan negatív magatartást tanúsított, hogy nem is engedték felvételizni”. Az első információ nyilván a Securitate esetleges ajánlatára céloz a beszerzéséskor. A második viszont az érettségi előtti figyelmeztetésnek a jövőt beárnyékoló emléke lehetett. BIBLIOTECARULnak nem szimpatikus Berke, mert tőle szokatlan szigorúsággal lehazugozza.

⁴⁷⁸ R289221/55–56.

⁴⁷⁹ Uo. 42., 44.

⁴⁸⁰ Uo. 30.

⁴⁷³ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I210138., I236657. és Fond Reţea R239211. sz. dossziékban találhatóak.

⁴⁷⁴ ACNSAS Fond Informativ I236657/16–17.

⁴⁷⁵ 1972. február 24-én Kádár János vezetésével magyar párt- és kormányküldöttség utazott Bukarestbe. Megkötötték az új (1948-ban írták alá az első) Barátsági, együttműködési és segítségnyújtási szerződést. A magyar küldöttség csak Bukarestben járt. Sem a szerződés, sem a nyilvánosságra hozott Kádár- és Ceauşescu-beszéd nem érintette sem áttételesen, sem konkrétan az Erdély-kérdést. Fent említett diák nagy valószínűséggel a Szabad Európa Rádió valamelyik adásában sugárzottakat visszhangozta. Népszabadság, XXX. évf. (1972. február 24–26.), 56–58. sz.

⁴⁷⁶ Uo. 23–25.

elmondta, hogy az ifjúnak problémái vannak „az illetékes szervekkel”, nem hagyják békén. DOMBI feljegyzése nyomán a kolozsvári Securitate érdeklődik bihari kollégáitól, ki az a Bottyán. A válasz: „Bottyán Gyula szerveink látókörében van, és a MOLNÁR konspiratív néven ismert.” Erre a Kolozs MS hivatalosan átküldi a bihariaknak 1975. 12. 05-én DOMBI LAJOS feljegyzését, s kéri, „MOLNÁR informátortól igényeljenek aprólékos feljegyzést Berke Sándor politikai koncepcióiról, magatartásáról, nacionalista-irredenta elképzeléseiről, bel- és külföldi kapcsolatairól, hogy elárulta-e a Securitate szerveivel fenntartott kapcsolatát, stb.” Négy hónappal később (1976. 04. 02.) küldik át „MOLNÁR informátorunk feljegyzés-jelentését Berke Sándor teológushallgatóra vonatkozóan”. A szóban elmondott, a tartótiszt kézírásával lejegyzett szöveg szerint Bottyán/MOLNÁR csak két éve ismeri Berkét, amikor igazolást kért tőle a felvételihez, mert nem sikerült más egyetemre a felvételt. Úgy tudja, a katonaságnál is megbecsülték, a tanárai dicsérik, nincsenek nacionalista megnyilvánulásai, sőt lojális az állam iránt. Securitatéhez való viszonyáról nem nyilatkozik. A különböző nyilatkozatok ellentmondóak, valaki nem mond igazat, a vak is látja.⁴⁸¹ Ennek ellenére, mivel éltanuló, és a találkozásokon pontosan megjelenik, az 1976. 12. 22-én kelt elemzéskor is „kielégítőnek” minősítik teljesítményét, pedig „nem szolgáltatott sem feljegyzéseket, sem egyéb, operatív értéket képviselő adatot [...]”. Egy évig átküldik a dossziéját a nagyszebeni Securitaténak, míg ötödmagával ott tanul. Semmivel nem bővül a dossziéja ezalatt, 1978. 01. 24-én újra nyilvántartásba veszik Kolozsváron. Az utolsó kiértékelést még Kolozsváron készítik 1978. 12. 22-én, holott már Nagyváradon segédlelkész. Ungvári készíti a jelentést, és igen elnéző. Azt állítja benne, hogy Papp László az egyház jövőbeli vezetőjét látja Berkében, ezért sokat kell foglalkozni vele, hogy ne csak a tanulás, hanem az informálás terén is fejlődést mutasson. „Szerveink iránt megfelelő magatartást tanúsított, szorgalmas, fegyelmezett és tiszteletudó [...]”. Ő is megjegyzi, hogy nem szolgáltatott adatokat, de Onac őrnaggyal szemben, aki mindig sovínisztának minősítette, felmenti: azért nem szolgáltatott ellenséges magatartásról adatokat, mert nem tartózkodott azok között, akik ilyen magatartást tanúsítottak. Ungvárival szemben főnöke, Oprea Florian nem ilyen elégedett: „Nagyon szorgalmas, de semmit sem szolgáltatott!!!” – írja az elemzés margójára.⁴⁸²

Ungvári már december 17-én átiratban jelezte Berke Nagyváradra kerülését a bihari szekusoknak, ezért átkéri a dossziéját. SANYI/Vidits Györgytől kérnek róla információt, aki eminens teológusnak mondja, és kiemeli nagyon szoros kapcsolatát Eszenyei Máriával, aki még mindig magánórát ad neki héberből. Eszenyeiné férje, BADEA informátor a 1979. 02. 22. 33. sz. feljegyzésben már kétségeit fejezi ki az iránt, hogy a „jövőben csillogni fog”, de indokait a levéltár cerberusai, szakszóval élve, „kitakarták”, vagyis kitörölték. A radikális szakítás a Securitatével 1979. 04. 25-én következett be. Arról nyilatkozik, hogy „[...] a kötelezvényt 1974-ben a Securitate kolozsvári szerve előtt sepsiszentgyörgyi, csökkentett szolgálati idejű katonaként adtam, megfélemlítés terhe alatt, és erről csak szüleimnek beszéltem. Úgyszintén kijelentem, hogy amikor megkérdezte a nagyváradai Securitate, hogy fenntartom-e az 1974-ben aláírt kötelezvényt, kijelentem, jelen pillanatig nem gyakoroltak rám nyomást, és nem tartom meg az előzőleg, 1974-ben írt kötelezvényt, sem újabbat a Securitatével való együttműködésre nem írok, családi és lelkiismereti okokból [...]”. A nyilatkozat végére nyilván a szekusisták utasítására odakerült, hogy a beszélgetés, amit „megpróbál ki

⁴⁸¹ Uo. 36–38., 45–50. Kovács Istvánról megjegyzi az őrnagy, hogy tagja a hálózatnak.

⁴⁸² Uo. 52–54. Az eredeti szöveg: „Foarte singurcios, dar n-a furnizat nimic!!!”

nem szívárogtatni”, a nagyvárad-velencei parókia irodájában zajlott, fenyegetve nem volt, és azon Raţiu Alexandru őrnagy és Raţ Ioan százados vettek részt.⁴⁸³

Főnöke, BADEA/Eszenyei Béla valahogy megtudhatta a történeteket, valószínű, Berke nem is nagyon akarta titokban tartani, és ahogy az I. kötetből (300. o.) kitetszik, egyáltalán nem helyeselte. A jelenet után várható volt az elhelyezése, ami 1979 végén megtörtént. Dossziéját utána küldték Aradra, azzal a megjegyzéssel, hogy mivel megtagadta az együttműködést, Biharban nem regisztrálták. 1980. 02. 12-én új állomáshelyén, Szemlakon felkeresi megint a Securitate. Berke kijelentette, hogy tartja magát nagyváradai nyilatkozatához. Minthogy Szemlak a határon túl van, és mivel lakosságának nagyobb része német, és sok külföldi fordul meg ott, főleg az NSZK-ból, figyelmeztetik, hogy „ne okozzon nekik nehézségeket”, amit a lelkész megígér. Ezután 1980. 02. 20-án Popa Emilian őrnagy javasolja kizárását a hálózatból, amit kiolvashatatlan nevű főnöke 28-án jóváhagy.⁴⁸⁴

Ezután közvetlenül a rendszer bukása előtti időszakban SANDOR fedőnéven megfigyelés alá helyezik új szolgálati helyén, a szilágysági Völcsökön. Ennek két fő oka van. Az egyik, hogy nemrég részesítette figyelmeztetésben a Securitate. *(A vonatkozó dokumentumok nincsenek a dossziében, mint nemrég történt tényről említik.)* A másik, hogy ő a beszolgáló lelkész Menyőben, ahova épp áthelyezni készülnek Tőkés Lászlót. A mindössze 13 lapból álló dossziének lényeges részlete a négyoldalas, a menyői „operatív helyzetet” elemző irat.

Az „ellenőrzési mappát” 1989. április 25-én nyitották betáncista tevékenység, gyanús külföldi kapcsolatok és a „nacionalista szellemiség fenntartása” okán. Völcsökre érkezése után a SZIGLIGETI fedőnevű informátor ír róla egy mondatot a 1989. 04. 25. 63. sz. feljegyzésben. Maga a feljegyzés azért készült, hogy szondázzák a lakosság hangulatát, miután határozat született Debren község egyesítéséről Cigányival. SZIGLIGETI szerint a Magyarországon keltett hisztéria a romániai falvak lerombolásáról és magyarok kitelepítéséről a Kárpátokon túlra nagy félelmet keltett a falvakban. És az egyesítésről szóló hír miatt igaznak hiszik. SZIGLIGETI a Debrenhez tartozó Nagydoba faluról tudósít *(nagy valószínűséggel ott lelkész, lásd még I. köt. 172–173. o.)*. Azt állítja, magyarországi fiatalok jelennek meg áruval, és bizonyára ahol befogadják őket, ott érdeklődnek is a romániai helyzet felől. A nagydobai Bogdán Mihályt és a kisdobai Elekes Ferencet említi, mint akik befogadnak magyarországiakat. Boros Gergely viszont, mióta kihallgatták *(a tartótiszt szerint őt INYD-ben nyomozzák)*, úgy megjegyezt, hogy senkit sem fogad. Valószínűleg kérdésre, nyilatkozik néhány kollégáról: az új szilágycsehi lelkészről annyit tud, hogy a Máramaros megyei Ardóról érkezett *(Molnár Kálmánról van szó)*; Nagy József varsolci lelkész csendes, komoly embernek látszik, de a távolság miatt közelebről nem ismeri; „Berke Sándor völcsöki lelkész betáncista. Kapcsolatot tart a szabadkeresztyénekkel és külföldiekkel (Hollandia). Egyébként teológiailag kitűnően képzett.”

Új fejlemény azonban nincs a SANDOR-dossziében mindaddig, amíg a Securitate el nem kezdi a készülődést Tőkés László „illő fogadására”.

Az operatív helyzet elemzésének kelte 1989. 09. 21. A féloldalmi bevezető kiolvashatatlan, mert arra írta rá kommentárját a felettes. Ahonnan olvasható, Menyőről a következőket állapítja meg: A falu lélekszáma kb. 160 család, 500 fő. Ennek 30%-a román, 50% magyar, egy ortodox és egy református egyházközségbe tömörülnek. (A 20% hovatartozásáról nem

⁴⁸³ Uo. 4.

⁴⁸⁴ Uo. 1., 58.

szól.) Ismerteti a presbitériumot. Ady Áron párttag, ezért hivatalosan a felesége szerepel a presbiterek közt. Ő a milícia hálózatahoz tartozik STEJARUL (Tölgy) fedőnéven. A milícia szerveihez őszinte, ezért Tőkés mellé fogják irányítani. Zilahon élő Lajos nevű fia átszökött Magyarországra, hátrahagyva feleségét és gyerekeit. Nagy Miklós 45 éves munkás, nyilvántartásban van, zárkózott, kulturális szintje alacsony, „operatív feladat megoldására garanciát nem kínál”. Tóth Pál harangozó, kb. 70 éves nyugdíjas, nincs tekintélye a faluban. Felesége a kántor, aki téessznyugdíjas, de nincs szakirányú végzettsége. Bányai Lajos kb. 52 éves, rokkantnyugdíjas, éjjeliőr a menyői juhfarmon, kurátor (az eredeti szöveg szerint őt ír, viszont ilyen funkció nincs a ref. egyházban), nincs a milícia nyilvántartásában. Dombi Elek kb. 53 éves rokkantnyugdíjas, a milícia hálózatahoz tartozik ARSINTE GHEORGHE fedőnéven. (Lásd I. köt. 173. o.) Felesége takarít a templomban és a parókián. Valamelyes képzettséggel rendelkeznek a következők. 1. Vasvári Tünde könnyűipari középiskolát végzett Zilahon, a helybeli iskola tanítónője az I–IV. osztályokban, mind a román, mind a magyar szekción. „Korrekt magatartást tanúsít”, alkalmasnak látszik az együttműködésre. 2. Vasvári István párttag, a szilágyszei végrehajtó bizottság titkára, becsületes polgár, a középiskolában informátor volt, most is tartják vele a kapcsolatot. 3. Ardelean Marin Nicolae állat-egészségügyi technikus, az anyja magyar, felesége Debreceni Ilona. A milícia hálózatainak „aktív tagja”, állambiztonsági vonalon is bevezethető. 4. „Mărcuş Vasile ortodox pap, szerveink informátora.” Felsőfokú végzettséggel rendelkező személy nincs a faluban. Virtuális tiltakozó szintén nincs, kivéve a testi sértésért háromszor elítélt Lung Dumitru. Kevés nyugdíjjal rendelkezik, napszámosként vállal munkát, ha iszik, veszélyes, a református parókia szomszédságában lakik.

Minden jel szerint körülményekről tematika alapján készült a helyzettüfelmérés. Meg szereték volna állapítani, mi az, amibe megkapaszkodhat egy olyan közismert protestáló, mint Tőkés László. A személyi feltételek után következnek a „negatív közhangulatot generáló lehetséges okok”, amiből kiderül, lenne miért tiltakozniuk a helybelieknek. Ilyen okok az élelmiszer-fejadagok késése, a termelőszövetkezeti közgyűlés határozatainak be nem tartása a vezetőség részéről, a tömegközlekedési eszközök hiánya, kiterjedt termőterületek parlagon hagyása, amit kiigényelt a lakosság, de felsőbb jóváhagyás hiányában nem kapták meg. „A külföldiekkel tartott kapcsolatokat illetően” – a következő tematika címe: A Vasvári család az, akinek Magyarországon élt egy testvérük, rajta kívül az utóbbi években nem járt külföldi a faluban, noha a református templom emlékmű jellegű. A falu tehetős embereit is felsorolja az elemzés, itt szintén a két Vasvári, Elemér és József áll az élen, valamint egy Kozma Gábor nevű téessznyugdíjas. Az „operatív helyzet” – a következő hangzatos alcím, azon belül értékelendő az „információs hálózat”. „Securitate-vonalon négy forrásunk van, három informátor és egy jóváhagyott forrás (»sursă aprobată« – ezt a fogalmat nem ismeri egyik, eddig publikált állambiztonsági szótár sem. Az összefüggésekből arra lehet következtetni, hogy valószínűleg olyan személyről van szó, akinek a beszerzését jóváhagyták, de konkrétan még nem történt meg.), három magyar nemzetiségű (a »toti/mind« szó fölé írták tintával a 3-as számot), IRINA fiatal, a parókia mellett lakik, jó információs lehetőségekkel, minden, a faluban szolgáló református pappal felvette a kapcsolatot, őszinte a szerveink irányában. Információs lehetőséggel bír a milícia vonalán működő CĂLINA informátor is, aki állat-egészségügyi technikus (vele már találkoztunk, most megvan a fedőneve is). A milícia vonalán még van három informátorunk, akik közül kettő aktív, STEJARUL és ARSINTE GHEORGHE, mindketten a presbitérium tagjai. [...]” Kimutatja az elemzés, hogy két embert figyelnek nacionalizmus miatt, illetve a már említett Lung Dumitru. Politikai elítélt nincs a faluban, viszont számon tartanak 11 köztör-

vényst, de azok nem jelentenek kockázatot. A románok és magyarok közt feszültség nincs, mindkét nyelvet beszélik, az esetleges rendezvényeken közösen vesznek részt. A lakosság körében végzett szondázás azt mutatja, tudják, hogy érkezni fog Tőkés László, és értékeli, hogy olyan lelkészük lesz, aki beszélt a magyar televízióban és rádióban. Az egyházközség rendelkezik olyan pénzügyi alappal, hogy biztosítani tudja a lelkész fizetését. Két beszolgálót is megnevez az elemzés, a völcsöki Berke Sándort és az erkedi Sipos Andrást. Ők már tudatták Tőkessel, hogy milyen az anyagi helyzete az egyházközségnek. A községközponttól, Szilágyszegetől a távolság hat kilométer, az út minden évszakban járható. A hívek még nem készülődnek az új lelkész fogadására, mert nem tudják, mikor érkezik. Tărău százados, az elemzés készítője kiadta a szükséges utasításokat az informátoroknak.

A kiolvashatatlan nevű felettes alezredesi rangban megfelelően minősíti az elemzést szeptember 22-én, de további azonnali intézkedéseket rendel el. Tanulmányozni kell lehallgató beszerelésének technikai feltételeit, halaszthatatlanul el kell kezdeni a Menyővel szomszédos Szatmár megyei községek lelkészeinek megismerését, az ottani Securitatével azonnali együttműködést létesítve. Fokozni kell a menyői magyar lakosság tanulmányozását újabb informátorok beszerzése végett. Azonosítsanak be minden olyan személyt, aki által nyomon követhető a majdani célszemélyhez (Tőkés Lászlóhoz) érkező bel- és külföldi látogatók. A felettes alezredes személyesen fogja ellenőrizni az ügyben folyó „munkát”.

A másik két, Berkére vonatkozó feljegyzés tartalmilag is jelzi, hogy az operatív helyzet diktálta iránta a fokozott érdeklődést. Lelkész-informátor a KISS JANOS fedőnevű (vö. I. köt. 389. o.), aki 1989. 10. 02-án kelt feljegyzésében arról számol be, hogy vonaton utazott együtt Berkével. „A Tőkés-ügyben azt mondta, hogy ő mellette áll, noha több kérdésben nem ért vele egyet, de teljes mértékben mellette áll, mert üldözik, és akiknek meg kellett volna védeniük, elhagyták. Tőkés László mellett áll, ahogy minden üldözött mellett, Dél-Afrikától Chiléig. Ha nem lennének problémái a hivatalosságokkal (nem világos, hogy ez Tőkésre, vagy Berkére értendő), igyekezne meggyőzni őt azokban a kérdésekben, amelyekben nem értenek egyet.” A harmadik, Berkéről készített feljegyzés a menyői IRINA fedőnevű ügynöktől származik, Tărău Simion százados jegyzi le 1989. 11. 26-án, aki minden jel szerint a körzetért felel: ő Debren, Szamosudvarhely és Szilágyszeg községek informátorainak tartótisztje. IRINA többször is beszélt a lelkésszel, saját házában is fogadta Berkét. Ahogy mások szerint, őszintén is „fanatikus, vagyis amikor kijelent valamit, azonnal bibliai érvekkel támasztja alá. Azt mondja, hogy a biblia az emberiség alapkönyve, mert igazságot átfogóak, és minden esetben igazolta őket az élet. Azt is mondta nekem, hogy rövidesen idejön egy Tőkési nevű pap, aki erősen harcol az igazságért és az üldözések ellen. Ő is úgy érzi (Berke), hogy megfigyelés alatt tartják. Nem iszik, csak kávé.”

Ezután már csak egy jelentés készült róla, a szamosudvarhelyi milicisták gyűjtötte információkat összegezve. Egyetlen forrásuk a Völcsökon lakó, de a szilágycsehi halgazdaságban dolgozó Petrinceu Mircea nevű román nemzetiségű férfi, akivel egyszer beszélgetett Mocanu Gheorghe törzssörmester. Petrinceu elég képtelen dolgokat állít Berke Sándorról. Az új lelkész megtiltotta, hogy román nemzetiségűek részt vegyenek a református keresztszertelen és esküvőkon, ami pedig korábban bevett szokás volt Völcsökon. Példát is hoz fel, egy bizonyos Topan Dorica nevű elvált nőt, akinek „ez a pap megtiltotta, hogy bemenjen abba a templomba”. Csütörtökon este is olyan istentiszteletet tart, amin csak magyarok vehetnek részt. Azt is furcsának találja a hírforrás, hogy a lelkész az istentisztelet után megszólítja azokat, akiket még nem ismer, és elbeszélget velük. A jelentéssel, úgy tünik, Tărău százados

sem sokat tud kezdeni. Megállapítja 1989. december 12-én, hogy Berke betánista, mert a barátja, az erkedi Sipos András is az, és biztosan nacionalista (*ezt bizonyítani sem kell, elégségesek egy ember ellenőrizetlen állításai*).⁴⁸⁵ A SANDOR ellenőrzési mappa további gyarapítását pedig elsodorta a történelem.

VICARUL/PROFESORUL⁴⁸⁶

A fenti fedőnév (*jelentése Püspökhelyettes/Professzor*) Tőkés István célszemélyre vonatkozott. Maga az elnevezés szorosan kapcsolódik azokhoz az egyházi tisztségekhez, amelyeket betöltött. Teológiai tanárrá történt kinevezése után választják meg egyházkerületi főjegyzőnek. Eleinte mégis VICAR fedőnéven küldik Bukarestben, a 0647-es katonai egységénél elfogott és lefordított, külföldről érkező leveleit a kolozsvári Securitatéra. A „professzor” elnevezést azután kapta, hogy szembehelyezkedett a kolozsvári püspökkel, Nagy Gyulával, és információs nyomozati dossziét nyitottak számára.

Tőkés István az egyetlen olyan lelkész a kommunizmus romániai történetében, aki egyházkerületi tisztségviselőként a kommunizmus kezdetétől a bukásig nemcsak tanúja, hanem alakítója is volt a Romániai Református Egyház sorsának. Befolyása 1983-as sérelmezett nyugdíjazása után sem szűnt meg, ámbár ez a befolyás éles kritikaként jelentkezett. Mint Tőkés László brassói, dési, majd temesvári lelkész apja igen komoly szerepet játszott abban, hogy kiterjedt romániai és nemzetközi kapcsolatai révén önmaga és fia küzdelmeit nem sikerült a román állambiztonságnak elszigetelnie. Állambiztonsági felügyelete is tükrözi az életmű körvonalait, ugyanakkor természetesen az állammal együttműködni igyekvő egyházpolitikus kevésbé irritálja a biztonsági szerveket, mint az ellenzéki magatartás. Ebből következően megfigyelése aktív korszakában esetleges, nyugdíjazása után viszont állandósul.

Noha még Vásárhelyi János püspök titkáraként készülnek vele kapcsolatos megfigyelések, csak 1952-ben nyitnak számára ellenőrzési dossziét (1952. 12. 19.) Ebben kronológiailag az első irat két nyilatkozat az 1947 húsvétján a kolozsvári Magyar utcai templomban történekről. A parókus, Valády György és Tőkés István meghívott igehirdető hallgatolagos részvételével a kétezer lelkes gyülekezet elénekelt egy magyar himnuszt. Az igehirdető úgy nyilatkozik, hogy tudatában volt annak, hogy „tilos a magyar himnusz és egyéb reakciós magyar dalok éneklése”, de ő úgy gondolta, a parókus feladata lett volna közbelépni. Kiegészítésként elismeri saját felelősségét is, egyebekről nincs tudomása. Bokor Ernő harangozó szintén nem tudja, ki volt a kezdeményező, viszont úgy emlékszik, 1946 karácsonján is elénekelték a magyar himnuszt.⁴⁸⁷ Szintén gyanús körülményként tüntetik fel a tanácsos későbbi, rövid letartóztatását (*a történet még évtizedekig szerepel negatívumként életrajzában*), noha bebizonyosodott, a mondvacsínált ügyben nem vétkez.⁴⁸⁸ Ami azonban meggyőzi a Securitatét az ellenőrzési mappa szükségességéről, az három informátor jelentése. 1. Rapp Károly füle hallatára azt mondta volna Tőkés István 1952. 06. 17-én, hogy „az Amerika Hangja adásából tudja, azért olyan nehéz az élet országunkban, mert az ország minden javát a Szovjetunióba küldik, addig dolgoztatva az embereket, míg leesnek a lábukról, miközben nincsenek megfizetve a munkájuk után.” 2. Lengyel Loránd szerint azt mondta a célszemély 1952. szeptember 23-án, hogy a „vallásórák tartásának csak vasárnapra korlátozása alkotmányellenes, és azt a célt szolgálja, hogy elűzzék a fiatalokat az egyháztól, és az új rendszer felé irányít-

⁴⁸⁶ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I211237/1–13., valamint a Fond Reţea R158848., R189048. sz. dossziékban találhatók.

⁴⁸⁷ A Valády György valószínűsíthető nyilatkozata nincs a dossziében.

⁴⁸⁸ Tőkés István Bárány törzsőrmester előtt adott nyilatkozata szerint az 1950. évi kalendáriumot ő szerkesztette, laponként cenzúrázták, amit kellett, kivettek. Míg ő Bukarestben volt, Darkó Ákos választotta ki a díszítő népi motívumokat, és átadta Kakassy Endrének, hogy vigye a nyomdába. A népi motívumokat nézte egy „jóindulatú” feljelentő horogkeresztnek. A letartóztatásról főleg a két hálózati dossziében található igen hiányos adatok.

⁴⁸⁵ I210138/1–13.

sák". 3. Szabó András egyházkerületi tisztviselő előtt 1952. 10. 17-én pedig azt nyilatkozta Tőkés, hogy „torkig van ezzel a rendszerrel, mert látja, hogyan terrorizálják a lelkeseket és a tehetős parasztokat, akik pedig mindig, mindenütt a református egyház legaktívabb hívei voltak”. Hogy a fentiek informátorok, az Páll Ferenc szekus alhadnagy referátumának intézkedési passzusából tudható: „Fentnevezett mellé lettek irányítva SINAI A., RADU és LENGYEL informátorok.” Ugyanakkor egy negyedik informátort is beszerveztek, kimondottan a célszemély megfigyelésére, ANDREI fedőnéven, aki nagy valószínűséggel Szabó András, mivel SINAI A. identitása a Csutak Csaba belügyi anyagából beazonosítható, *ő Schindler Béla evangélikus püspöki tanácsos*. Az információk elemzése nyomán megállapítja Páll Ferenc alhadnagy, hogy a célszemély a „népi demokratikus rendszerrel szemben ellenséges tevékenységet fejt ki”, olyan gyanús személyekkel tart kapcsolatot, mint Daróczi Ferenc és Dóczi Ferenc. Azzal, hogy megígéri a vidéki lelkeseknek a kuláklistáról való törlésüket, fent említett gyanús személyek pártjára állítja őket. A tiszt eredeti javaslatával szemben, hogy nyissanak nyomozati dossziét Tőkés István számára, csak a problémadosszié keretében történő felügyeletét hagyják jóvá.

Erre a periódusra esik első beszerzési kísérleteinek története. 1950. március 17. – április 8. között a Securitate őrizetében tartják az ún. naptárügy miatt.⁴⁸⁹ Ekkor íratnak vele egy teljesen rendhagyó kötelezvényt: „[...]megfogadom, hogy együttműködök a felső állami szervekkel, és hogy nem szivárogtatom ki senkinek, mit kérnek tőlem.”⁴⁹⁰ Szabadulásának története többféle előadásban olvasható. Az egyik szerint Vásárhelyi János püspök közbenjárt Stanciu Stoian kultuszminiszternél. A miniszter beszélt Vasile Luca⁴⁹¹ pártvezérrel, aki egyetértett Tőkés István szabadon bocsátásával. Szólt a Népbiztonsági Főigazgatóságnak, arra is utasítva, hogy kiszabadulása a húsvéti ünnepekre legyen időzítve. A másik változat szerint az igazgatótanács kérvényezte a miniszterelnöknél ártatlanság címén a szabadulást. Dr. Petru Groza⁴⁹² miniszterelnök ráírta a kérvényre, hogy a Romániai Református Egyház az állam iránt lojális, Tőkés István „rendes ember”, „azonnal engedjék szabadon”. A vizsgálatot azonban tovább kell folytatni, akár Tőkés házi őrizetben tartásával is. Ugyanakkor a másik gyanúsított Kakassy Endréért,⁴⁹³ úgy tűnik, senki sem jár közben, és a kivizsgálás befejezéséig a Securitate fogságában marad.

A második beszerzési kísérlet főjegyzőként való első jelölése kapcsán történik. A BUICK fedőnevű informátor, a Kultuszminisztérium tisztviselője 1952. 07. 17-én érdeklődik Bende Bélától, a KEPTI rektorhelyettesétől, mi újság a főjegyzőválasztás ügyében (*az irat püspököt említ, tévesen*). Bende járt a Securitatén és a pártnál, s jelentette, hogy négy jelölt van. László Dénes (*belyesen Dezső*) horthysta képviselő volt, nem lehet főjegyző. A másik

⁴⁸⁹ Vö. Molnár, 2001. 77. o.

⁴⁹⁰ R189048/18., R158848/24., 41–44. Az eredeti szöveg: „[...] iau angajamentul de a colabora cu organele superioare de stat și de a nu divulga nimănui cele ce-mi sunt cerute”.

⁴⁹¹ A szentkatolnai születésű Luca, Vasile (született Luka László) (1898–1963) politikus a román kommunista pártban, 1940–1944 között az ukránjai szovjetben képviselő, 1947–1952 között Románia pénzügyminisztere. Gh. Gheorghiu-Dej kezdeményezésére kizárják a pártból, letartóztatják, „jobboldali elhajlással” vádolják, halálra, majd életfogytiglanra ítélik, a nagyenyedi börtön magánzárkájában hal meg, 1968-ban rehabilitálják.

⁴⁹² Groza, Petru (1884–1958) ortodox pap fiaként született Erdélyben, budapesti, lipcsei és berlini tanulmányok után lett ügyvéd. A két vh. között létrehozta az Ekésfrontot, amelynek vezetőjeként a kommunistákkal szövetségben 1945–1952 között Románia miniszterelnöke, majd haláláig az Államtanács elnöke. Lánya, Bisztrai Mária a kolozsvári magyar színház igazgatója volt.

⁴⁹³ Kakassy Endre (1903–1963) jogot végzett újságíró, szerkesztő. A jelzett időben az ERE iratgyűjtéséért felelt. Életrajzai egy 1942-es temesvári bebörtönzését és egy 1947-es kolozsvári letartóztatását említik csak.

jelölt, Nagy József nem őszinte az állam iránt, és imperialista kapcsolatokkal rendelkezik, tehát kiesik. Dávid Gyulát nem szeretik a lelkesek, ő sem esélyes. Marad Tőkés István, akit „feldolgoznak”, hogy alkalmas legyen a tisztségre. Egy 1952. 12. 30-án kelt, Bartha Károly alhadnagy készítette referátum azt bizonyítja, hogy Tőkés István jelölésével sincs minden rendben. Rapp Károly, Lengyel Loránd és Szabó András (*egyházkerületi tisztviselő*) jeleztek, hogy rendszerellenes kijelentéseket tesz. (*Lásd fennebb!*) Megemlíti 1950-es letartóztatását, ahonnan „dr. Petru Groza parancsára” szabadult. Információs nyomozati dossziét kellene nyitni számára, de félő, hogy közbenjárna érte, ugyanis Vásárhelyi János püspök őt szeretné helyettesének. Azt javasolja, hogy hívassák fel a Kultuszminisztériumba, és ott kíséreljék meg a beszerzését. Erre 1953. március 16-án kerül sor. A BUICK fedőnevű ügynök felhívta a fővárosba, a Kultuszminisztériumba Tőkés Istvánt. Odaérkezése előtt azonban három szekus, Bartha Károly, Solomon Simion hadnagyok és Rohan Daniel főhadnagy betuszkolták egy kocsiba, és az Állambiztonsági Minisztériumba vitték. Az ott lefolytatott egyórás beszélgetés nyomán a szekusok számára kiderült, hogy Tőkés István „fanatikus elem”, ezért erősen megfenyegették. Kollaborációról ilyen körülmények közt nem volt értelme beszélni. A biztonság kedvéért aláíratnak vele egy nyilatkozatot, hogy senkinek sem árulja el, hogy a jelzett napon mi történt Bukarestben, és hogy: „Mostantól fogva megfogadom, az egyházban a demokratikus vonalat fogom képviselni az aktuális rendszer szellemében.”⁴⁹⁴

A Sztálin halála utáni korszakban a GABOR fedőnevű informátor részletes jellemzéséből lehet sejteni, foglalkoznak vele. Az informátor jól ismeri a kerületi apparátust, Tőkést ifjú kora ellenére az egyik legbefolyásosabb egyházi vezetőnek minősíti, munkahelyi magatartásáról pedig a következőket jegyzi fel: „Az összes kerületi tanácsos közül ő a legszorgalmasabb, egyedül ő érkezik a tisztviselőkkel azonos időpontban a munka megkezdéséhez.” Ugyanakkor – minden bizonnyal utasításra – mellékeli jelentése mellé Tőkés István néhány, a Horthy-rendszerben keletkezett, az új helyzetben nem kimondottan dicséretre méltó írását.⁴⁹⁵

A következő periódusban Tőkés István már nem a rendszer ellenségeként tűnik fel a Securitate iratanyagában, hanem mint aki megértette az idők szavát. Az első jele ennek a már idézett GABOR megfigyelése, miszerint Vásárhelyi János az utóbbi két-három évben már nem bízik úgy benne, mint régen. Nem ő szokta Bukarestbe kísérni, hanem a püspök veje, Daróczi Ferenc jogtanácsos.

A hangváltás annak tulajdonítható, hogy 1957 végén harmadszor is tanulmányozni kezdik beszerzés céljával. Kipróbált, illetve újabb informátoroktól kérnek véleményt. A már említett RADU gyermekkorra óta ismeri Tőkés Istvánt, Enyeden találkoztak először 1926-ban. Noha felsorolja szellemi és jellembeli pozitívumait, két megjegyzése is arra figyelmezteti a hatóságot, jó lesz óvatosságnak lenni irányában. A kerületben kivívott tekintélye RADU szerint nem csak vitathatatlan képességeinek és rendkívüli munkabírásiának köszönhető. „[...] Juhász István, Nagy András, Nagy István és mások mellett Tőkés István egyike a legsovinisztább kálvinistáknak, akiknek a személyes és társadalmi élet kezdete és vége a református egyház, és főleg az erdélyi magyar református egyház”. A másik gyanús tényező, hogy: „Noha Tőkés Istvánnak egyházkerületi tanácsosként a jelek szerint kellett engedményeket tennie a népi demokrácia illetékes szervei iránt, a református lelkesek többsége meg

⁴⁹⁴ Uo. 1–5. BUICK jelentéseinek nyelvezete szerint magyar, de nem református. Református egyházi ügyekben Szócs Endrétől kér tájékoztatást. A nyilatkozat idézett eredeti szövege: „De acum îmi iau angajamentul că voi aplica linia democratică în spiritul regimului actual în cadrul bisericii.”

⁴⁹⁵ ACNSAS FI 211237/9/2–22.

van győződve afelől, hogy ezek az engedmények diplomáciai fogások, valójában nem árulta el az erdélyi magyarság eszméjét.” A BELA fedőnevű informátor mély vallásossága mellett (amit egyébként RADU is kiemel) politikai felkészületlenségét hangsúlyozza: „[...] nem tesz különbséget a demokráciát támogatók és az azt ellenzők közt, ez a magatartása annak tulajdonítható, hogy a legminimálisabb politikai ismeretekkel sem rendelkezik. [...] néhány lelkesz antidemokratikus magatartása nézete szerint nem reakciós voltukból fakad, hanem felkészületlenségből és tudatlanságból, vagy ahogy szokta mondani: nálunk a szamarak reakciósak.” A róla kizárólag elismerőleg nyilatkozó ADALBERT fedőnevű informátor olyan részleteket ismer az életéből, amit egyik informátor sem. Úgy tudja, külföldi tanulmányai idején, a német társadalom jobb megismerése végett a nyári szünetben a stuttgarti szerszámgépgyárban vállalt fizikai munkát. INCZE unitárius informátor, egy utcában lakik Tőkessel, számára ő a legszimpatikusabb a református kerületi tisztségviselők közül. A békekonferenciák tartásának szükségességében is egyetértenek. Emiatt a Daróczi, Keresztes és Bíró nevű vezetők mindkettőjüket árulónak tekintik. Előadásában kavarodik Daróczi (akit időnként Ákosnak nevez) és Dóczi szerepe, akik mindketten a reakciós kerületi vezetők közé tartoznak. Jellemzése sejteti, mi lehet Tőkés István szervezési kísérletének hátterében: javasolták teológiai tanári kinevezését az 1958/1959-es tanévvel kezdődően. ION román ortodox informátor a békeharc csatamezejéről ismeri. Szerinte Tőkés István legutóbb 1958. május 2-án tartott komoly előadást a Szovjetunió bejelentéséről, hogy egyoldalúan szünetelteti a nukleáris kísérleteket. Dicséretesnek tartja együttműködését a Vallásügyi Államtitkársággal, Gobjillá felügyelő már 1955-ben javasolta kitüntetését, és azon munkálkodtak, hogy sok gyermekére való tekintettel a lehetőségek szerinti legjobb javadalmazást kapja.⁴⁹⁶

Ennyi a „demokratikus vonal” részéről érkező pozitív vélemény mellett nyilván el kellett jönnie a döntő lépésnek, rátérni az elismert egyházi vezető konkrét szervezésére. Az ezzel kapcsolatos dokumentumok elég szűkszavúak és kétértelműek. „Megismerése” céljából 1958. június 7-én a posta épületébe invitálták, mintha csomagja érkezett volna, de ott a Securitate várta. Páll Ferenc százados a „szektárról” kérdezte. Tőkés a betánistákat elítélte, de ugyanakkor kijelentette, hogy akiket betánistaként bebörtönöztek (Lőrincz János, Szőke László, Fekete János), a püspök előtt tagadták, hogy betánisták lennének. A százados összegzésében úgy ítéli meg, a célszemély hajlana a kollaborációra. Az 1958. június 12-i referátum azzal indokolja Tőkés István szervezésének szükségességét, hogy a református püspökségen és a Protestáns Teológiai Intézetben 25 ellenséges lekipásztör és 14 rendszerellenes teológiai tanár működik. Közülük mindössze László Dezsőt, Molnár Dezsőt⁴⁹⁷ és Dobri Jánost vetették börtönbe. Másik indok, hogy szoros kapcsolatban áll Nagy Istvánnal és Maksay Alberttel, akik egy svájci „kémnövel” leveleznek. A szervezés sikerére reményt ad, hogy „haladó magatartást tanúsít”, „a Vallásügyi Államtitkárság sokra értékeli, s emiatt 800 lej speciális fizetést is kap”. Tehát „ideológiai alapon” indítható meg a szervezése. Zsarolható is ugyanakkor: „Tálatunk egy általa írt, eredeti kötelezvényt. Az 1950-ben kelt iratban megfogadja, hogy szerveinkkel együttműködik. [...] Az viszont nem derül ki, hogy milyen körülmények közt és ki vette ki tőle a kötelezvényt.” A szervezésre június 26-án tesznek kísérletet. A szűkszavú leírás arra utal, a célszemély „haladó magatartására” hiába apelláltak, a zsarolás módszeréhez kellett folyamodni. Megfenyegették, hogy mivel az 1950-es kötelez-

⁴⁹⁶ Uo. 204–213.

⁴⁹⁷ Molnár Dezsőt a vizsgálati fogság után kiengedték.

vény létét Vásárhelyi János püspöknek felfedte, államtitkot sértett, és ezért bebörtönözhető. Tőkés István nyolc gyermekére való tekintettel kérte, tekintsenek el a bűnvádi eljárás elindításától, engedjék, hogy „bizonyítson”. Mire újabb kötelezvényt írtak vele alá, amelyben elismeri, hibázott, amikor elárulta a püspöknek, hogy aláírt egy kötelezvényt. Megfogadja, hogy jelenti, amennyiben ellenséges elemekkel találkozik. A szervezéséről szóló referátum szerint fedőnevet is kapott: SÁNDOR. (Ex viszont a kötelezvényben nem szerepel.)

Az aláírás egyértelműen az időnyerést célozta, egy olyan történeti időszakban, amikor naponta tartóztattak le mind közismert, mind alig ismert személyiségeket. („Aki időt nyer, életet nyer.”) Ugyanis Tőkés István tényleges információs tevékenységet nem folytatott, és ezt több dokumentum is bizonyítja. A már idézett szervezési előtanulmányra kézzel ráírták, hogy: „Javasoljuk kizárását, nem akar anyagot szolgáltatni, mondván, inkább öngyilkos lesz. Mindenkit úgy mutat be, mint aki a rendszer híve és becsületes ember.”⁴⁹⁸

Egy 1962. május 29-én kelt, Onac Ioan főhadnagy készítette jelentés „Tőkés István tanácsosról” a következőket közli: „Fentnevezett ügynöki szervezését 1958. május 25-én (behesen június 26-án) a III. ügyosztály 4-es irodája végezte a kolozsvári református egyházkerület központjának hálózati lefedése céljával, kompromittáló anyagra támaszkodva. A szervezés folyamán őszinteséget tanúsított ellenséges tevékenységének beismerése terén. De abszolút semmit nem nyilatkozott a környezetében meghúzódó ellenséges személyekről, illetve a református lelkesi kar tagjairól. Ennek ellenére tekintettel a református egyházban elfoglalt tisztségére ügynöki szervezése megtörtént. Az első programozott találkozókon megjelent, de semmilyen írásbeli anyagot nem adott. Viszonylag rövid idő elteltével megjelenni is tétozva, majd amikor komolyan kérdőre lett vonva, azt a feltételt szabta, hogy csak a Vallásügyi Államtitkárságon keresztül hajlandó tartani velünk a kapcsolatot. Sőt mi több, ellenséges magatartást tanúsítva, komolytalannak minősítette a mi munkánkat, mondván, a református egyházban nincsenek ellenséges elemek. Ezekre tekintettel fentnevezettel a kapcsolatot megszüntettük.” A jelentés arról is panaszkodik, hogy Tőkés István „Teofil Herineanu rendszerünkkel ellenséges ortodox püspöknek felfedte, hogy szerveinkkel kollaborál.”⁴⁹⁹

A történet minősítése Ioana Constantin alezredes előadásában a legvalószerűbb. 1967. 11. 24-én a BM Állambiztonsági Államtitkárság I. Igazgatósága számára, utóbbi telefonos utasítására válaszként készített jelentést. Azon év szeptember 7–12. közt az olaszországi Torre Pellicében tartotta ülését az RVSZ, s azon a kolozsvári egyházkerületet Nagy Gyula püspök mellett Tőkés István képviselte. Utóbbi, Nagy Gyula közbelépésére, a világszövetség javaslatától eltérően (ők Juhász Istvánt jelölték) megválasztották a teológiai bizottság tagjának. A jelentés minden bizonnyal azért szükséges, hogy eldöntsék Bukarestben, kiengedjék-e Dániába a teológiai bizottság ülésére Tőkést. (Kiengedték.) Ioana alezredes, nyilván Nagy Gyula pozitív véleményezése és Tőkés saját terjedelmes olaszországi beszámolója alapján, elismerőleg nyilatkozik a tanácsos külföldi szerepléséről. Ugyanakkor a következő mondattal zár: „Megjegyezzük, hogy 1958-ban kísérlet történt informatori szervezésére,

⁴⁹⁸ R189048/1. 6–8., 11., 16–19. A kézzel írt kommentár eredeti szövege: „Propunem să fie abandonat, nu vrea să furnizeze materiale spunând, că mai bine preferă să se sinucidă. Pe toți îi prezintă ca oameni cinstiți, devotați regimului.”

⁴⁹⁹ Uo. 188–189. A jelentés azért készül, mert Tőkés a számára kudarcra végződő püspökválasztás után memorandumot küldött a Vallásügyi Államtitkárságnak. Ebben magyarázatot kér arra nézve, hogy miért vesztette el a Vallásügyi Államtitkárság bizalmát, miközben ő lojális állampolgára „szeretett hazájának”. A memorandum elküldésének szándékát jelezhetette a Securitaténak, mert azt is felpanaszolja a jelentés, hogy mielőtt ők engedélyezték volna az irat elküldését, azt átadta Teofil Herineanu püspöknek, hogy személyesen vigye Bukarestbe.

de megtagadta az együttműködést szerveinkkel.”⁵⁰⁰ A továbbiakban ez a megállapítás válik elfogadottá, ezt a megállapítást veszik át a Securitate későbbi, Tőkés István jellemzését tartalmazó dokumentumai. Bár a Gheorghe Gheorghiu-Dej halála utáni, a Ceaușescu hatalomra kerülésének első, felfokozott reménységeket gerjesztő időszakában még fel-felmerül a gondolat, hogy Tőkés Istvánt szorosabb együttműködésre készítsék, alapvetően a rendszer ellenségének tekintik. Az államhatalom irányába tett elismerő nyilatkozatainak, szimpatizáló gesztusainak igazából nem adnak hitelt.

Az 1958-as sikertelen beszervezési kísérlet után további megfigyelés alatt tartják. Időközben meghal Vásárhelyi János püspök, időszerűvé válik az utódlás kérdése. Több jelölt verseng a püspöki szék elnyeréséért (Dávid Gyula, Tőkés István, Juhász István, Csutak Csaba, Szöcs Endre), de az egyházi közvélemény előtt kevésbé ismert személyre, Nagy Gyula nagyszombati esperesre bízta az államhatalom az egyházkerületet, a jelölt kifejezett ellenkezése dacára (*részletesebben lásd majd a CSOMA/KÖRÖSI/Nagy Gyula dosszié tárgyalásánál a III. kötetben*). A püspökválasztás előzményeinek és körülményeinek pontosabb feltérképezéséhez a szekusdossziék kutatása sem adott meg eddig minden támpontot. Mindenesetre Tőkés István kudarcához adalék az 1961. október 12-én készült referátum, amely mindenekelőtt az informátorok véleményére támaszkodva, öt oldalon keresztül sorolja a tanácsos rendszerellenességének bizonyítékait. A kor mértéke szerint az állampolgár helyét a társadalomban mindenekelőtt a származása határozza meg. Tőkés István ebből a szempontból rossz lappal indul, mert az apja „nagy kizsákmányoló és politikus (képviselő a horthysta parlamentben Budapesten) [...] volt egy malma, nagy kiterjedésű szántói és erdeje”, tagja a Zsinatnak és az Igazgatótanácsnak. A fiú apai ráhatásra erősen románellenes volt. Noha nem volt politikai párt tagja, cikkei jelentek meg, amelyek bizonyítják kommunizmusellenességét. (*A cikkeket, ahogy korábban láttuk, GABOR informátor szállította.*) A már korábban felhánytorgatott bűnök mellett a következők sorolhatók fel. A háború után a külföldi rádióadók alapján a rendszer ideiglenességét propagálta (*ezeket a híreket RADU ügynök jegyzi fel*). Az 1952-es pénzreform idején kijelentette, az nem más, mint a munkásemberek kifosztása. Vásárhelyi János tanácsadójaként segítette a püspököt abban, hogy ne engedjenek a központba „haladó és a rendszer iránt elkötelezett” személyeket. Jelenleg sem enged egyetlenegy frissen végzett „haladó szellemű” fiatal sem városi gyülekezetekbe, idős, sokszor nyugdíjkorhatáron túli, „kétes múltú, haladásellenes” lelkészek szolgálnak Kolozsváron. De amikor bizalmi emberét, Nagy Istvánt akarta Kolozsvárra bevinni, és nem volt üres parókia, képes volt Dávid Gyulát felbuztatni, hogy kérjen támogatást a tartományi pártbizottságtól, azt állítva Nagyról, hogy „pozitív elem”, ami nem igaz. 1956-ban a haladó Bereczki budapesti püspök irányában passzív magatartást tanúsított, míg „az ellenséges, a magyar ellenforradalomban komoly szerepet játszó Ravasz László szűk körben tartott bibliaóráján elfogadta annak teóriáit és reakciós beállítottságát”. Élesen kritizálja a nagyváradi egyházkerület vezetését, mindenekelőtt Búthi Sándor püspökhelyettest, hogy „haladó magatartásuk” miatt a kolozsváriak is

⁵⁰⁰ Uo. 91–92., 98–110. Érdemes megemlíteni, hogy a KÖRÖSI fedőnéven jegyzett püspöki jelentés az olaszországi gyűlésről két szempontunkból fontos állambiztonsági kommentárt tartalmaz. Tökéssel kapcsolatban Onac Ioan (már századosként) megjegyzi: „Ügynöki beszervezése megtörtént 4-5 évvel ezelőtt, és megtagadta az együttműködést szerveinkkel.” Felettese, Pop Alexandru őrnagy mellé írja, érzékelte az állítás ellentmondásosságát: „Dacă a fost recrutat, cum a refuzat? / Ha beszervezték, hogy utasította vissza?” A másik jellemző kommentár KÖRÖSI/Nagy Gyula azon közlésére vonatkozik, hogy míg Marcel Pradervand főtitkár Juhászt javasolta az említett bizottságba, a püspök közbelépésére Tökést fogadták el. Ezt az információt – javasolja a százados, és felettese egyetért vele – nem szabad közölni Juhász Istvánnal.

kénytelenek a váradiakhoz hasonló intézkedéseket hozni. „Minden alkalmat megragad, hogy a lelkészeknek teológiai előadásokat tartson”, míg szociális-társadalmi nevelésüket elhanyagolja. „Fanatikus miszticizmusának következtében 1959-ben memorandumban kérte, hogy a KEPTI működési szabályzatát, amelyet a VÁ már jóváhagyott, módosítsák. [...]” Miközben a Vallásügyi Államtitkárság véleményét formálisan elfogadja, „alaptalan érveléssel” saját akaratát igyekszik érvényesíteni. Egyetlen alkalmat sem mulaszt el, hogy a lelkészi állások betöltésénél ne hangsúlyozza, hogy a VÁ döntött az elutasítás vagy jóváhagyás kérdésében. Bányai Ferenc kérői (*később dési esperes*) és Márkus János vajdakamarási lelkészek esete támasztja alá állításukat. Előbbinek azt mondta Tőkés, a tartományi vallásügyi felügyelő nem engedi, hogy Székre pályázzon, ami arra készítette Bányait, „hogy hozzánk jöjjön számon kérni, miért nem ismerik el megválasztását”. A vajdakamarási lelkész esetében, noha maga is elismerte, észrevette, hogy a lelkész félreértette a vallásügyi felügyelő utasítását, hagyta, hadd cselekedjen helytelenül. A Securitate szerint tudatosan kompromittálta a Vallásügyi Államtitkárságot. Ugyancsak a VÁ-nak okozott fejtörést, amikor egy bizalmasát szerette volna a tordai parókiára megválasztatni, s a tordaiakat felbujtatta, hogy kérjék az államtitkárságtól az illető támogatását. Amikor Juhász István az esperesi kar előtt beszámolt a prágai békekonzferenciáról, tendenciózus kérdést tett fel neki: „Vajon köteles-e az egyház együtt haladni az állampolitikával?” Igyekszik a lelkészi kar körében népszerűsége szert tenni, hogy támogassák püspökké választását. A referátum szerint nemhogy püspököknek, jelenlegi tisztségének sem felel meg: „Következésképpen múltja és jelenlegi viselkedése alapján teljességgel helytelennek tartjuk Tőkés István tanácsos magatartását, nehézségeket okoz a VÁ-nak, nem lehet bízni benne, nézetünk szerint azonnali leváltása időszerű, annál inkább, hogy közeledik a püspökválasztás.”⁵⁰¹

Nagy valószínűséggel a BENEDEK ALEXANDRU fedőnevű tordai informátor 1962. szeptember 8-án kelt feljegyzése sem tesz jót Tőkés István állami megítélésének. A jelentő feljegyzéséből csak kivonat kerül Tőkés dossziéjába. „1942–1945 közt senior volt a kolozsvári teológusok közt. [...] Tőkés diákjai megrohmozták az ortodox teológiát, és betörték az ablakait. 1944-ben, amikor a diákság a Horthy-rendszer ellen tüntetett, este, az ifjúsunkások székházában (*a mai Augusztus 23. utcában*) Tőkés István keményen bírálta minket. Magyar Lajos marosugrai lelkésztől hallottam, hogy Tőkés István célja, különösen Hunyad tartományban, hogy a legkisebb, akár százalékos gyülekezetekben is legyen lelkész, hogy az egyház nemzeti szempontból megerősödjön. Ugyanezt szolgálja egy pénzügyi alap [...], amit nem bankban tartanak nyilván, hanem külön nyugtatómébbel, amelyet Keresztes József kezel. [...] Ebből az alaptól kaptak segítyt, főleg Hunyad tartományi lelkészek és a börtönből szabadultak.”⁵⁰²

Arról, hogy a javasolt leváltás miért nem következett be, nincs adat a dossziében. Az egyházi közéletben elterjedt szóbeszédre, miszerint a püspökjelöltek egymást áztatták el, egy példa található, és bizonyíthatóan csak az önjelölt ZÖLDIre érvényes (*Juhász Istvánnal, Dávid Gyulával, Csutak Csabával szemben is*). ZÖLDI informátor teológiai professzorokra hivatkozva közli az állambiztonsággal 1961. 03. 21-én, hogy „Dávid Gyula főjegyző, Tőkés István

⁵⁰¹ Uo. 194–198.

⁵⁰² Uo. 182. A titkos pénzügyi alapok gyanúja, amelyből az egyház az állam által megbüntetett embereket támogat, máshol is felmerül. (Lásd még a Csutak-dossziében a kolozsvári Securitate püspökválasztásról készített referátumát.) 1963-ban Kiss Bertalan szatmári lelkészt távolítja el fegyelmiileg ugyanezzel a váddal. Vö. Molnár, 2001. 140–145.

tanácsos és Juhász István rektor állandó szoros kapcsolatot tartanak fenn a volt grófokkal és földesurakkal, akikkel a püspökségen vagy a teológiai istentiszteletek alkalmával találkoznak. [...] Feltételezhető, hogy a volt földesurak titkos alapokból pénzadományokhoz jutnak, mert Marosvásárhelyen is megállapították az egyházközségek pénzügyi ellenőrzésekor, hogy komoly összegeket kaptak segély formájában az egykori kizsákmányolók. [...] Befejezésül az új püspök személyét alaposan át kell gondolni, és le kell leplezni azokat az opportunistá elemeket, akik a Vallásügyi Államtitkárságon Dávid Gyulát támogatják, mert Dávid Gyula nem megfelelő elem. [...]”⁵⁰³

Az új püspök mellett korábbi püspökjelöltek teljesítettek szolgálatot. Dávid Gyula maradt a főjegyző. Csutak Csaba lett a püspöki titkár, s első ténykedése, még az új püspök beköltözése előtt, hogy a lakástelefont átszereltette a titkári irodába. Tőkés István szintén megmaradt korábbi tisztségében. Úgy tűnik a jelentések alapján, hogy a Securitate azt az utasítást kapta, védje az új püspököt, s korábbi vetélytársait tartsa kordában.

A SZABÓ BÉLA fedőnevű informátor Nagy Gyula október 21-i beiktatásával kapcsolatban több feljegyzést is készít. Ezek nem a saját, hanem lelkész kollégáinak az állítólagos véleményét tükrözik. Az 1962. 10. 24-én keltezett feljegyzésben Dezső Tibor székelykeresztúri lelkész arról számol be, hogy Farkas György esperesük, aki Tőkés István barátja, nem akarta fizetni a püspökszentelésre menők úti díját, csak akkor gondolta meg magát, amikor kijelentették, hogy saját költségükön is elutaznak. Szabó Sámuel marosvécsi lelkész azt jegyezte meg a püspökszenteléssel kapcsolatban, hogy milyen nagy színész Búthi Sándor: hívőnek mutatkozik, miközben hitetlen, többet beszélt az államról, mint Istenről. A petrozsényi Makai Endre elégedetlen volt a püspöki prédikációval, szerinte Nagy Gyulától semmit sem tanult. Kassay Géza kolozsvári esperes szerint Dávid Gyula és Tőkés István „mindent megtettek, hogy csökkentsék a felszentelés ünnepélyességét”, Szöcs Endre haragjában, hogy nem ő lett a püspök, semmilyen eseményre nem ment el. *(Egy fél évvel későbbi jelentésben ugyancsak SZABÓ BÉLA informátor azt jelenti, hogy Szöcs naponta találkozik az új püspökkel, és társaságban azgal dicsekszik, hogy Nagy Gyula azt teszi, amit ő mond neki.)* Az ünnepség utáni fogadáson a Vallásügyi Államtitkárság küldöttségével Daróczi Ferenc tanácsos foglalkozott, és megakadályozta, hogy az ünnepi közgyűlés résztvevői kapcsolatba lépjenek a bucarestiekkel. Kassay Géza Butuc Iosif ortodox püspöki titkár véleményét is megismerte. Ő Nagyváradon részt vett Búthi beiktatásán is (1962. március 25.). Ott érződött, hogy a választók elfogadták a püspököt, Kolozsváron az érződött, hogy elutasítják. Kassay szerint nem tartották be a püspökszentelési liturgiát sem. Nagy Gyulát nem illették csókkal az esperesek, Dávid Gyula példáján felbuzdulva, aki nem szeret csókolózni. Szabály szerint az új püspök a főjegyző és a legidősebb esperes közt kellene hogy üljön, de ezúttal az esperes helyét Tőkés István generális direktor foglalta el, hogy kihangsúlyozzák fontosságát. Még súlyosabb szabálysértésről számolt be Fejes Dezső héjjasfalvi lelkész, a kerületi fegyelmi bizottság tagja, aki hivatalból az egyházkerületi püspökválasztó közgyűlésnek is tagja. Ennek ellenére a tíz fegyelmi bizottsági tagból egyet sem hívtak meg. Fejes megjelent, de mivel nem volt rajta a listán, nem kapott szavazati jogot. Tiltakozására Tőkés István elismerte, hogy hibásan állította össze a listát, de majd a felszentelésre meghívják őket. Nem hívták meg ezúttal sem, és Fejes ebben tudatos szabotálást lát.

SZABÓ BÉLA/László Dezső november 12-én Iandrea Liviu egykori görög katolikus te-

⁵⁰³ Uo. 199.

ológiai tanár véleményét ismerteti. Iandrea szerint Nagy Gyula hasonló helyzetben van, mint Hruscsov. Sokan félnek a programjától. Jószándékúan kíván fellépni a törvénytelenések ellen, de ahogy Hruscsovna, neki sem lesz sikere. Dávid Gyula és Tőkés István nem tudják elfelejteni, hogy elvesztették a püspöki tisztelet. Dávid ravaszabb, nem mutatja ki, hogy ellene van a püspöknek, ez a módszer majd megtartja őt a Vásárhelyi János idejéből rámaradt tisztségben. November 19-én Csutak Csaba beszámolóját közli SZABÓ BÉLA. Eszerint Dávid és Tőkés meg akarják akadályozni, hogy Nagy Gyula népszerűsége tegyen szert. Magát a szentelést csak nagyon későn és nem minden gyülekezetben hirdették ki. Ezért voltak jelen olyan kevesen. Noha a püspök szabály szerint a belvárosi egyházközség lelkésze, Dávid és Tőkés igyekeznek ezt elszabotálni. Dávid megtiltotta Kassay esperesnek, hogy a püspököt felvilágosítsa. Csutak szerint ez nemcsak az új püspöknek, hanem Kassay esperesnek is szól, akit Dávid és Tőkés nem kedvel. *(E jelentés nyomán Puscaşu Ilie százados javaslatot tesz Dávid „leleplezésére”, jó üriügynök látja a szabotálást a főjegyző eltávolításához. Ez majd csak tíz évvel később történik meg. Úgy tűnik, ebben a kérdésben „magasabb szempontokat” vettek figyelembe. Nagy Gyula püspökké választása akarata ellenére, miközben nem engedék, hogy riválisait környezetéből eltávolítsa, tudatos egyházpolitikát sejtet. Úgy gondolhatták a hatalom képviselői, hogy a feszültségek és rivalizációk ellenőrzött fenntartásával jobban tudják uralni a magyar nemzeti kisebbség legnagyobb, a kommunista szellemiségtől természeténél fogva idegen intézményét.)* A Kolozsvár-Belvárosban 1963. február 24-én tartott beiktatásról, amelynek nyomán a püspök eleget tett az egyházi törvények előírásának, Nagy Géza felháborodását közli SZABÓ BÉLA informátor. Ezúttal sem tartották be az előírt liturgiát, az új püspökért senki sem imádkozott. Nagy Géza ezt a tényt szintén Dávid Gyula és Tőkés István machinációjának minősíti, hogy gyengítsék a püspök tekintélyét.

A HUNYADI IOAN fedőnevű informátor a már ZÖLDI általi felvetett „titkos kassza” létét firtatja, Bodor Ádám kerületi levéltárosra⁵⁰⁴ hivatkozva. Az 1963. 04. 06-án kelt feljegyzés szerint Nagy Gézától hallott Bodor a titkos kassza létezéséről, s mivel nagyon kevés a fizetése, segélyt kért, ám nem kapott. A levéltáros azt is hallotta Nagy Gézától, hogy Dávid Gyula és Tőkés István Nagy Gyula püspököt olyan irányban befolyásolják, hogy ne változtasson a hatalmi úr idején általuk bevezetett vezetési módszeren. Onac Ioan főhadnagy kommentárja szerint Nagy Géza és Bodor Ádám feldolgozása művelési dosszié keretében folyik, Dávid Gyula és Tőkés István az aktív nyilvántartásban szerepel. Intézkedési cél: „Dávid Gyula és Tőkés István Nagy Gyula püspököt célzó aláaknázási ténykedésének elhárítása.” A tisztelet megjegyzi, hogy a titkos pénzalapok létéről tudnak, és megtették a szükséges intézkedéseket.⁵⁰⁵

Minthogy a Református Szemle, az RRE egyszerre hivatalos és szaklapja egyéves csúszással jelent meg, az 1962-es püspökválasztások visszhangját is egyéves csúszással közlik. SZABÓ BÉLA értékeli a Securitate számára, hogyan kell érteni a közleményeket. Abból, hogy a lap nem küldött ki senkit Nagyváradra, hogy tudósítson Búthi Sándor püspökké választásáról, hanem a nagyváradi püspökség hivatalos közleményét bocsátják a nyilvánosság elé, arra lehet következtetni, hogy a lap szerkesztői elégedetlenek nevezett Búthi vezetésével. A sorok köz-

⁵⁰⁴ Bodor Ádám (1936) kolozsvári származású prózaíró. Apját 1950-ben, őt magát 1952. 08. 23-án bebörtönzik, 3 évre ítéli, Kolozsváron és Szamosújváron raboskodik, 1954. 09. 03-án szabadul. Ezután gyári munkás. 1955–1960 között a KEPTI hallgatója. A lelkészi oklevél megszerzése után a Kolozsvári Ref. Egyházkerület levéltárosa. 1969-ben jelenik meg első novelláskötete: *A tanú*. 1982-ben áttelepszik Magyarországra. Sajátos atmoszférájú írásművészetét számos szakmai és társadalmi díjjal jutalmazták (József Attila-díj, Déry Tibor-díj, Krúdy Gyula-díj, a Soros Alapítvány életműdíja, Márai Sándor-díj, Kossuth-díj stb.).

⁵⁰⁵ Uo. 175.

ti olvasás „művészetének” gyöngyszeme a Nagy Gyuláról közöltek értelmezése is. SZABÓ BÉLA szerint hagyományosan püspökválasztás esetén előbb a püspökről közölnek életrajzot, aztán a püspök beszédét, aztán a választó közgyűlésről szóló jelentést. Ezzel szemben a Ref. Szemle 1962. évi 4. számában vezércikként a főjegyző köszöntője jelent meg, aztán a közgyűlésen elhangzott megnyitó, aztán a választás „története” s legutoljára az új püspök beszéde. Nagy Gyula életrajzát egyáltalán nem közölték a szerkesztők. Ez a megközelítés azt mutatja, írja az informátor, hogy Tőkés István és Daróczi Ferenc szerkesztők számára nem fontos a püspök. A Securitate számára viszont nagyon is fontos: az informátor feladata továbbra is megfigyelni és jelenteni, hogy kik azok, akik „lebecsülik és lekicsinylik” az új püspököt.

A hatvanas évek elején, ahogy a román politikában is erősödik a „nemzeti” irány, az egyház megfigyelésében is érzékenyebb pont lesz a nyelvi autonómia. Ezt két információs feljegyzés is jelzi a Tőkés István-dossziében. 1963. 11. 09-én a MARCU OVIDIU fedőnevű informátor a bánffyahunyadi ortodox esperesre, Petru Popra hivatkozva jelzi, hogy Tőkés István „kanonok” elmarasztalt egy Bánffyahunyad rajonbeli református lelkészt, amiért a jelen lévő román gyászolókra tekintettel egy temetésen románul is beszélt. A JANOS fedőnevű informátor azt közli 1964. 04. 09-én, hogy Tőkés István a vizitáció alkalmával elmondta, hogy a nagyváradi kerület a költségvetési úrlapokat román nyelven nyomtatta ki. Mihály Károly és Csutak Csaba tanácsára a kolozsvári kerület részére magyar nyelvű formanyomtatványok kiadására kért engedélyt Nagy Gyula püspök a Vallásügyi Államtitkárságtól. Csutak azt is hangoztatta, hogy az egyház meg kell hogy őrizze az autonómiáját. A JANOS fn. ügynök feladatul kapja tartótisztjétől, hogy Tőkés Istvánnal beszélgetve tudakolja meg, „kik azok a személyek, akik negatív hatást gyakorolnak a püspökre, és miben áll ez a befolyás”. Ebből világosan kiderül, hogy a Romániai Református Egyházban törvény által garantált magyar nyelvhasználatához való ragaszkodást negatív fejleménynek tekinti a Securitate.⁵⁰⁶

A politikai fordulatot előre jelző esemény, Gheorghe Gheorghiu-Dej halála is megjelenik minden korabeli dossziében.⁵⁰⁷ A BALOG MARTON fedőnevű ügynök, „civilben” püspöki titkár, számol be arról a mély gyászról, amely az egész kerületet elborítja. Dávid Gyula, Tőkés István, Nagy Géza és Szabó András „aláhúzták az elhunyt felejtethetetlen érdemeit, rámutatva arra, hogy nemcsak a román népet vezette húsz éven át a fejlődés útján, hanem a szocialista tábor legtehetségesebb és legrátermettebb államférfija volt”. A nyugdíjas Keresztes József, noha „öreg és divatjamúlt”, kiemelte az elhunyt „vitathatatlan érdemeit”. Még „Regeni Lili” gépíró is hangsúlyozta, milyen csapás ez, nemcsak a román, hanem a romániai magyar népre is, akinek „őszinte barátja volt” a pártfőtitkár. Kassay Géza esperes minden felső utasítás nélkül elhalasztotta a március 21-ére tervezett kanonika vizitációs presbiteri gyűlést, Dávid Gyula pedig felfüggesztett egy művészi programmal egybekapcsolt

⁵⁰⁶ Uo. 160.

⁵⁰⁷ Gheorghiu-Dej, Gheorghe (1901–1965) a román kommunizmus egyik leghírhedtebb vezetője. Ó-romániai származású, eredeti szakmája vasúti villanyszerelő, 1933–1944 közt börtönökben és internálótáborokban él, s lesz az ún. börtönfrakció vezetője, szemben a moszkovita frakcióval. A II. világháború után sikerül félreállítania riválisait (Stefan Forist 1946-ban kivégzik, Lucrețiu Pătrășcanu 1948-ban letartóztatják, és 1954-ben kivégzik, Ana Pauker 1952-ben vádolják meg, végül is házi őrizetbe kerül, s 1960-as haláláig fordítóként dolgozik). Fokozatosan eltávolodik a Szovjetuniótól, miközben ő maga élete végéig sztálinista marad. 1956-ban felajánlja csapatait a magyar forradalom leverésére, majd kb. 11 000 embert letartóztatnak a forradalommal való szimpatizálás címén. 1962-ben neki tulajdonítják a román mezőgazdaság kollektivizálásának befejezését. 1964 tavaszán kegyelmi rendelettel a politikai foglyok többségét szabadon bocsátják, majd elsőként a kommunista országok közül kereskedelmi szerződést köt Románia az USA-val. 1965 tavaszán rákban meghal. Korabeli pletykák tudni vélik, Moszkvában kapott sugárfertőzést „büntetésből”.

istentiszteletet a gyász jeléül. Nagy Gyula püspök utasításának teljesítésében, hogy a nekrológot március 28-án minden szószékről felolvassák, „kitűnt Dávid Gyula vikárius, Tőkés István tanácsos és Szabó András, Tavaszy Ilona tisztviselők”. A Securitate éber tisztje viszont nem hisz ennek a „porhintésnek”, és az informátort arra biztatja, kövesse figyelemmel a nemzeti gyászhoz és a központi bizottsági változásokhoz fűződő „negatív, illetve ellenséges magyar nacionalista megnyilvánulásokat”.⁵⁰⁸

Ilyeneket azonban sem ő, sem más magyar informátor nemigen jelez ebben az időben. *(A román informátorok, ahogy korábban láttuk, mind aláhúzzák a magyarság félelmét Ceaușescu hatalomra kerülésétől.)* Felfokozott reménység jellemzi a korabeli romániai társadalmat, politikai, vallási, kulturális liberalizálódást várnak, nyitást a Nyugat irányába, a nemzetiségek a nemzeti elnyomás mérséklődését. Az első lépések biztatóak, kivizsgálják például a rettegett Securitate által elkövetett „törvénytelenéseket”, némelyeket rehabilitálnak, könnyebben lehet útlevélet kapni, korábban elképzelhetetlen tartalmú irodalmi művek jelenhetnek meg.

A dossziék arról tanúskodnak, hogy a Securitate intézményében is változások zajlanak. Szervezeti átalakulások mennek végbe. Régi ügynökök fedőnevét megváltoztatják, beszerveznek egy sor új informátort. Ilyen a PÁL JÓZSEF fedőnevű, aki többévi kihagyás után tér vissza az egyházi szolgálatba, rögtön az egyházkerülethez. Nagy Géza és Tőkés István megfigyelését bízzák rá, többek közt. Velük beszélgetve megtudja, hogy Nagy Gézát szeretnék a lemondani készülő Kós Károly helyett bánffyahunyadi gondnoknak jelölni. A tartótiszt kommentár szerint Nagy Gézát nyomozati dossziében tartják megfigyelés alatt. Pușcașu Ilie őrnagy, Onac százados felettese azt javasolja, hogy tudakolja meg Hoinărescu vallásügyi felügyelőtől, van-e joga ellenjegyezni a gondnokságra jelölteket, s ha igen, ne járuljon hozzá nevezett Nagy Géza jelöléséhez. Két héttel később, 1965. május 27-én arról jelent PÁL, hogy Tőkés István irodájában találkozott Nagy Gézával. Nagy a lelkészértekezletek hangulatáról érdeklődik, PÁL ugyanis nemrég tért vissza egy ilyenről, amelyet felügyeletével Tordán tartottak. Nagy Géza szerint azért lanyha az érdeklődés, mert az ún. társadalmi téma az első napirendi pont, és háttérbe szorítja a teológiai témát. Felszólítja PÁLT, hogy saját hatáskörében változtasson a sorrenden. PÁL visszaautásítja a változtatást. Miután Nagy távozik, Tőkés helyesli az informátor magatartását, a sorrenden nem szabad változtatni.

A PETER fedőnevű informátor 1965. 09. 12-én a Református Szemle szerkesztőség üléséről számol be, amelyet július 31-én tartottak. A szűkszavú, rossz románsággal megfogalmazott feljegyzés csak az állambiztonság számára fontosnak vélt információkat tartalmaz. Jelen voltak: Dávid Gyula, Juhász István, Tőkés István, Nagy Géza. Téma volt a pártkongresszus és annak eredményei. „A beszélgetés folyamán szóba került a Párt Elnöke, Ceaușescu elvtárs. Az egyik jelenlévő (Nagy Géza) azt nyilatkozta, hogy Ceaușescu elvtárs tehetséges ember, gyorseszű és jól felkészült politikus. Dávid Gyula megkérdezte: Nem lenne-e jó, ha folyóiratunkban az új alkotmányt egyházi szempontból értékelő cikk íródna? A szerkesztők őt bízták meg a cikk megírásával.”⁵⁰⁹

A már említett PÁL JÓZSEF azt jelenti, hogy Tőkés István a politikai demokratizálódás mintájára az egyházat is a többjelöltes tisztújítások irányába terelné. SZABÓ BÉLA viszont igen „retrográd” kijelentést tulajdonít Tőkésnek. Állítólag egyetértett Makkai Sándor egykori püspök véleményével, hogy kisebbségben élni lehetetlen.

⁵⁰⁸ Uo. 138.

⁵⁰⁹ Uo. 123.

1966. december 2-án Kádár János magyar párttitkár nyilatkozatával kapcsolatban ortodox teológiai tanárokat kérdeznek meg, hogy mi az erdélyi magyar értelmiség reakciója. Nagyszeben rajon EMILIAN fn. ügynöke Marcu⁵¹⁰ ortodox teológiai professzortól úgy hallotta, hogy a magyar kommunizmus ideológusa Szirmai.⁵¹¹ Beszért Kolozsvár ortodox püspökével is december 25-én, aki a francia Le Combat-ban olvasott egy cikket, amely bírálta Kádárt, és azt sugallta, hogy Brezsnyev engedte ezt meg neki, mintegy válaszképpen a Romániában megjelent könyvre, *Marx és a románok*, amely felveti Besszarábia hovatarozásának kérdését. „A Kolozsvári Püspökség titkára, Ion Butuc, az erdélyi magyarok és az erdélyi probléma jó ismerője december 28-án a forrás előtt kifejtette, hogy semmilyen nyilvános visszhang nem tapasztalható az erdélyi magyarok között [...] A hallgatás ténye aggasztó, sok mindent takarhat, legyen akár egy nemkívánatos kívülről érkezett hallgatási utasítás, akár kivárás, hogy a románok hibázzanak, amit aztán ki lehet használni. [...] ami az egyes kolozsvári magyarokat illeti, Nagy Gyula püspök igyekszik a dolog élet tompítani, de a helyettese, aki egyben az új rektor is, Dávid Gyula és a református tanácsos Tőkés István ravaszabbak és ellenségesek a románok iránt. Az ő magyarjaik inkább rájuk hallgatnak, következképpen valami készül.” A Trianon szelleme által gerjesztett román félelmeket a magyarországi társadalomra, egyházra is kiterjesztik. EMILIAN szerint az ünnepi szokásos üdvözetek hangneméből következtetve megváltozott a Magyarországi Református Egyház képviselőinek magatartása is: „M. Seşan a budapesti Pákozdy L. professzortól, Káldy Zoltán lutheránus püspöktől és a Bartha Tibor püspök mellett dolgozó Tóth Károly titkártól kapott üdvözetet. De mindannyian csak aláírtak egy nyomtatványt. Ugyanígy Kocsis Elemér debreceni professzor, aki 1966 húsvétján a román–magyar barátságtól áthatott lelkes üdvözetet írt, most csak nyomtatott hivatalos szöveget küldött. Az egyetlen, aki továbbra is barátsággal, testvériesen ír, a gyulai esperes, Nagy Sándor, akinek rokonai vannak Nagyvárad környékén, és meg is látogatta őket tavaly ősszel egy családi esküvő kapcsán.”⁵¹²

Az 1967-es év Tőkés István számára nagy áttörést jelent. Végre kijuthat Nyugatra, miközben a róla szóló jelentések ellentmondásosak: egyesek szerint továbbra is kommunizmusellenes, mások szerint felismerte a szocializmus útjának helyességét. SZABÓ BÉLA azt jelenti 1967. február 16-án, hogy Tőkés István szerint az embereknek elege volt a kommunista beszédmódból, és érdeklődnek az egyházi beszédmód iránt. Ezért a prédikálást komolyabban kell venni. Tőkésről az itáliai út után is azt bizonyítja az informátor, hogy nem igazi híve a szocializmusnak. Ezzel szemben a tanácsos az itáliai útról készült beszámolókból maga a szocialista rendszer hívének mutatkozik, és Nagy Gyula püspök is dicséri a konferencián tanúsított magatartását. A püspök KÖRÖSI fedőnéven ír két jelentést. Egyikben Tőkés István szereplését a Torre Pellicé-ben 1967. szept. 7–12. között tartott konferencián

⁵¹⁰ Marcu, Grigorie (1911–1987) ortodox lelkészről lehet szó, aki Csernovicban doktorált (1939), 1941–1982 között a nagyszebeni ortodox teológia újszövetsége, 1976–1979-ben rektor, többször képviselte az ROE-t nemzetközi konferenciákon. Forrás: www.crestinortodox.ro (letöltés: 2014. 08. 01.).

⁵¹¹ Szirmai István (1906–1969) zilahi származású, Kolozsváron és Párizsban jogi tanulmányokat folytató magyar kommunista politikus. A két vh. között a román, 1945-től a magyar kommunista párt tagja, a Délmagyarország c. szegedi napilap főszerkesztője, a Magyar Rádió igazgatója. 1953-ban bebörtönzik, 1955-ben rehabilitálják, az '56-os forradalom utáni kádári konszolidáció részese, az agitációs és propagandaosztály vezetője, majd a KB titkára.

⁵¹² Uo. 114–115. Bárbos Ioan hadnagy tartóztízi kommentárja szerint EMILIAN ügynök nem más, mint Seşan professzor, s noha a CNSAS letakarta, hogy ki lenne a Munteanu Ilie őrnagy tartásában lévő CRIVĂŢ ügynök, mivel más nagyszebeni tanárt nem említ a jelentés, ő csakis Gr. Marcu professzor lehet.

többszörösen „példásnak” minősíti.⁵¹³ A másikban a konferenciáról számol be részletesen, illetve hogy milyen szerepet játszott ő, Papp László frissen megválasztott nagyváradai püspök, és Tőkés István. Külön kiemeli a tanácsos személyén keresztül a romániai delegációt ért megtiszteltetést, hogy Tőkést a teológiai bizottság tagjának megválasztották. A választás háttérére is utal. Pradervand, az RVSZ főtitkára, a jelen nem lévő Juhász Istvánt javasolta tagságra, Nagy Gyula közbelépésére változtatták meg az eredeti elképzelést. Tőkésnek a Vallásügyi Államtitkársághoz írt kilencoldalas jelentése nagyjából ugyanazt mondja el, kissé bővebben, amit Nagy Gyula. Két helyen térnek el. Nagy Gyula említi egy napirendi javaslatot, miszerint a magyarországi küldöttség számoljon be a romániai magyar egyházzal is, amit a romániai küldöttség azonnal elutasított. Tőkés a magyarországi küldöttséggel kapcsolatos érdekességet említi. A megnevezetlen magyar küldött kifogásolta, hogy felvetődött a magyarországi dunamelléki főjegyző, Pap László holtvágányra állítása, aki amúgy az RVSZ teológiai bizottságának alelnöke volt, s ezt a konferenciáról kiadandó nyilatkozatba is be akarták foglalni. A küldött tiltakozásának eredményeként a teológiai bizottságról szóló jelentésből kivették azt a részt, hogy „a Magyarországon uralkodó politikai helyzet miatt” nem volt magyar küldött a teológiai bizottságban. Mind Nagy Gyula, mind Tőkés István jelzik egy, a bécsi repülőn utazó, magát részegnek tetterő férfi provokatív, Romániát gyalázó viselkedését, amire ők felhívták a román légitársaság személyzetének figyelmét. A Securitate elégedett a külföldi szerepléssel, a bukaresti központ parancsára 1967. 11. 24-én a kolozsvári szervek rövid jelentésükben azt írják az olaszországi konferenciáról, hogy Tőkés: „A konferencia munkálataiban magas szintű magatartást tanúsított, mind teológiai, mind hazafias szempontból, visszaverve egyes delegátusok államunkkal szembeni ellenséges megnyilvánulásait. [...] A rendelkezésünkre álló adatok szerint az utóbbi időben, jelesül 1962 óta, nem jeleztek ellenséges magatartást nála.”⁵¹⁴

A Ceauşescu-vezetés által elindított nyitás a Nyugat felé az egyház képviselőit bizalmi válságba sodorja. A történelmi tapasztalat azt sugallja, aki útlevelet kap, az nem lehet más, csak a kommunista állam elkötelezettje. A SZABÓ BÉLA fedőnévű ügynök, akit kétszer is bebörtönöztek, és az Ifjú Erdély egykori szerkesztőjeként sokak bizalmát élvezi, bár rossz románsággal, de hű képét adja a bizonytalanságnak. 1967. szeptember 30-i feljegyzésében arról számol be, hogy az ausztriai Felsőőrön tartott konferencián három erdélyi lelkész is részt vett: Dávid Gyula püspökhelyettes, Szabály Kornél nagybányai esperes és Péntek Árpád tordai lelkész. Dávid azt mondta, a találkozóznak nem volt hivatalos jellege, a résztvevők nem egyházuk képviselőit, hanem magánszemélyként vettek részt. Péntek az erdélyiek késését azzal indokolta, hogy Ausztria adta későn a vízumot, de a vendéglátók ezt cáfolták, így Péntek hazugságban maradt.⁵¹⁵ A résztvevők ún. harmadikutasok voltak. Ők elégedet-

⁵¹³ Uo. 98. Ahogy korábban olvashattuk, Onac százados kapcsolódó feljegyzésében azt állítja, hogy 4–5 évvel korábban Tőkés Istvánt beszervezték, de megtagadta az együttműködést. Felettse, Pop Alexandru őrnagy az abszurdnak tetsző megállapítást így kommentálja: „Dacă a fost recrutat, cum a refuzat? / Ha egyszer beszervezték, hogy utasíthatta vissza?” (Nyilván az együttműködést.) Azt viszont Pop Alexandru is helyesli, hogy Onac, aki állítása szerint személyesen vett részt a korábbi beszervezési kísérletben, próbálkozzon újra. A kísérlet megint sikertelen, PRICOP (Nagy Géza) célszemély szerint, aki így nyilatkozik, nem jelzik, kinek, 1968. 07. 06-án: „En nagyon peszimista vagyok Románia jövőjével kapcsolatban, és ezt példával is alá tudom támasztani: egyrészt törvényességről beszélnek, miközben Tőkés István barátomat Olaszországból hazajövet a Securitate keresi. Tőkés megtagadta, hogy kövesse az illetőt a Securitatéra. [...] P. értékeli Tőkést, amiért nem lett informátor.”

⁵¹⁴ Uo. 91–92.

⁵¹⁵ A felvetés azért volt érdekes, mert az olaszországi konferenciára is csak háromnapos késéssel érkeztek a

lenek a kapitalizmussal, és érdeklődnek a „szocialista államok” iránt. Dávid sokat beszélgetett Lüthi⁵¹⁶ zürichi lelkésszel. „Tőkés, amikor meghallotta, hogy Péntek mehet Ausztriába, kijelentette, hogy a továbbiakban neki nincs bizalma Péntekben, mert az állam embere, ha utazási engedélyt kapott Ausztriába. Két hónappal később Tőkés kapott engedélyt Nagy püspökkel Olaszországba. Ahogy Nagy István aranyosgyéresi lelkész mondta, akkor most Tőkés Istvánban sem lehet bizalmunk, mert ő is kapott engedélyt külföldi utazásra.”⁵¹⁷ Szintén SZABÓ BÉLA egy 1967. október 16-i jelentésében olyan, Tőkés Istvántól származó információt közöl, amit az nem írt bele a VÁ-hoz intézett beszámolójába: Torre Pellicében a nyugatiak egyáltalán nem voltak elragadtatva attól, hogy az erdélyi reformátusoknak püspökük van. Új, „humánusabb, demokratikusabb utakat” keresnek a nyugatiak, jobban látják az egyház válságát. Tőkésnek tetszett a püspökellenesség. „Mi nem vagyunk elég bátrak beismerni az egyház reális helyzetét” – mondta Tőkés István Krizsovánszky Jenő lakásán, a jelzett ügynök szerint.

A Securitate más úton is információkat nyert az erdélyi magyar értelmiség kétarcú magatartásáról. Nagy Géza egyházkerületi előadót PRICOP célszemélyként lehallgatják. A nagy tekintélynek örvendő művelődéstörténésznel gyakran jön össze társaság. Az 1968. február 26-i lehallgatási jegyzőkönyv többek közt Tőkés István kijelentéseit is rögzíti. „Rátérnek a színházra, a magyar operára és a románokra. PISTA rámutat, hogy a magyarok sikeresek, eredményeik vannak, nyereségesek. A románok iránt nincs érdeklődés, nincs közönségük, gyakorlatilag a padlón vannak. PISTA szóba hozza, hogyan jött létre Kovászna megye. [...] A célszemély a csíki emberek tüntetéséről beszél. Körbevették a pártot, a néptanácsot, a Securitatét. KISS, a párttitkár kijött az erkélyre, és megkérdezte, mit akarnak. Az emberek azt kérték, hogy telefonáljon Ceaușescunak, küldjön ki hozzájuk bizottságot. Az emberek 100 tagú bizottságot választottak, akik maguk közül kijelöltek 8 képviselőt, hogy tárgyaljanak a bukaresti küldöttséggel. [...] Most viszont az hírlik, hogy keresik és kiemelik a felbujtókat.” Feltűnik az a korban eléggé elterjedt tévhit is, hogy a jó és igazságkereső vezetőket megtevesztik a talpnyalók. „Szóba hozzák HOINĂRESCU-t, akit mindketten nagyra értékelnek, de úgy vélik, hogy az emberek, főleg a besúgók, nem tudják, hogy viszonyuljanak hozzá, és tévútra vezetik őket hamis információkkal.” Ennek a véleménynek ellentéte, hogy: „Megemlíti Nagy Gyulát, aki elég gyáva ember, különféle kötelezettségeket vállal, és amikor jön HOINĂRESCU, igyekszik a kedvében járni. De bizonyos, hogy minden cselekedetében az egyház iránti jó szándék vezérli. Ugyanakkor igyekszik megerősíteni a pozícióját. Célszemély sajnálatát fejezi ki iránta. PISTA szerint nem mennek jól a dolgok a püspökségen, különösen »ettől a mostani esperesi kartól« fél. [...] PISTA rámutat, hogy sokszor mondott olyanokat Dávid Gyulának, akinek ha mit tudom én milyen kapcsolatai lennének, engem rég lecsuktak volna. Gézával ugyanaz a helyzet, TINKI⁵¹⁸. Ha ezek az emberek elkezdenének beszélni, nekem végem lenne. Megjegyzí, hogy DÁVID GYULÁnak szemébe is megmondta, hogy ha te elmondanád ezeket valakinek, én is elmondanám, és téged is lecsuknának.” A beszélgetés a bizalmi emberekre terelődik, Nagy Géza felsorolja, szerinte kik azok, akiben százszázalékosan meg lehet bízni. Az állambiztonsági kivizsgálásokon ő meggyőződött róla,

romániai küldöttek, s ott is azzal indokolták a késést, hogy Olaszország nem adott idejében belépési vízumot.

⁵¹⁶ Lüthi, Walter (1901–1982) svájci evangélikus lelkészről van szó, aki a hidegháború korszakának népszerű prédikátora volt, íghirdetéseit számos nyelvre lefordították.

⁵¹⁷ Uo. 97.

⁵¹⁸ Uo. 84–88. Tinki Nagy Géza feleségének beceneve.

hogy bizalmasaitól semmi sem szivárgott ki. Nagy Géza azzal dicsekszik, hogy ő már 1960-ban megmondta, a KGST kizsákmányolja Romániát, ezért akkor lecsukhatták volna. PISTA elismerését fejezi ki a házigazda bölcs és bátor magatartásáért. Közben elfogy a szalag, és mire szalagot cserélnek, TINKI és PISTA már angolul beszélnek; mert egyébként nincs hol és kivel gyakorolniuk a nyelvet. Majd a hármas az idegennyelv-tanulás problémájáról tárgyal hosszan. Későre jár, a vendég hazaindul. „22.10-kor elcsendesül minden másnap reggel 7-ig.” (A megjegyzés arra utal, 24-órás lehallgatással ellenőrzik Nagy Gézát.)

A hivatalos szervek azonban, úgy tűnik, szívesebben hisznek a felszínnek, mint a mélynek. A TISZA fedőnevű bukaresti informátor, aki a vidéki református egyháziak szállásadója, a két református püspökség küldöttségének véleményét közvetíti. 1968. március 2-i feljegyzése szerint az Államtanács fogadta az egyházak vezetőit. TISZA mind a fogadás előtt, mind utána meghallgatta a résztvevők véleményét, és „természetesen” továbbította tartóinak. Nagy Gyula és Tőkés István szerint „nagy megtiszteltetésben részesültek az ország egyházai. [...] Tőkés István egy kapcsolódó viccet is megengedett magának. A szekustiszt rosszul lesz, és egy lelkész lakásában lepihen. Közben a néptanács titkára⁵¹⁹ érkezik a lelkészhez, és bejelenti kereszteleési szándékát. A lelkész szokás szerint templomi keresztelest javasol, ám a néptanácsi titkár ragaszkodik a parókián történő keresztelezéshez, el akarván kerülni a nyilvánosságot. Mire kiszól a másik szobából a szekustiszt, hogy csak keresztelejen nyugodtan, mert ha az ország politikája a következő öt évben is ugyanabba az irányba halad, ő is meg fogja keresztelezni a gyermekeit.” Tőkés szerint a vicc jelzi, hogyan gondolkodik a lakosság egy jelentős része. Mind a püspök, mind a tanácsosa nagyon elégedettek voltak az államfői fogadással. Március 1-jén azonban Dávid Gyula püspökhelyettes is vendége volt TISZÁnak Bukarestben, aki „elégedetlenségét fejezte ki amiatt, hogy nem őt hozta a püspök kísérelője, noha a Vallásügyi Államtitkárság azt az utasítást adta, hogy a vikárius legyen a püspök kísérelője. Nagy Gyula püspök magatartásának okát nem ismeri.” TISZA azt is közli, hogy a Nagyvárad Református Egyházkerület képviselői, Papp László püspök és Sántha Pál vikárius el voltak ragadtatva a fogadástól. „Papp László nagyon boldog volt, hogy éppen a minisztertanács elnöke mellett kapott helyet, és alkalma volt vele személyesen beszélgetni.”⁵²⁰

A nyitás politikájának újabb jelét látja Tőkés István abban, hogy engedélyezték az RVSZ Végrehajtó Bizottságának kolozsvári gyűlését (1968. 06. 24–29.). Az ötlet már az olaszországi konferencián felmerült, ahol Nagy Gyula püspök azt ígérte a világszövetség vezetőinek, hogy hazaérkezésük után sürgősen jelezni fogja, megtartható-e Romániában a tervezett ülés. A PÁL JÓZSEF fedőnevű informátornak Tőkés István azt mondta, hogy „a vendégek véleménye mind az egyházzal, mind a hazánkban tapasztalt szabadságról nagyon pozitív. [...] Én a magam részéről jónak látnám, ha Nicolae Ceaușescu fényképe függne az irodámban, mert az ő vezetése óta az egyházi élet fellendült, az egyház szabadsága élő valóság lett, lásd példaként a könyvem megjelenését, vagy az RVSZ Végrehajtó Bizottságának ülését. [...]”

A kerületi tanácsos nyilvános bizonyosságtételei, úgy tűnik, hatásosabbak az akkori politikai konstellációban, mint a lehallgatások titkos információi, mert elengedik Dániába is, az RVSZ teológiai bizottságának ülésére. Ott az augusztusi csehszlovákiai katonai beavatkozás miatt különös szimpátiának örvend, szemben a magyarországi küldöttel, dr. Varga Zsig-

⁵¹⁹ A néptanácsok titkárai feleltek a helyi egyházakért.

⁵²⁰ Uo. 83. A román minisztertanács elnöke 1967. 12. 09. – 1969. 03. 12. között Ion Gheorghe Maurer volt. A fogadást viszont az Államtanács rendezte, akinek elnöke 1967. 12. 09. – 1974. 03. 28. között Nicolae Ceaușescu volt. Hogy pontosan melyik vezető mellett ültetett a nagyvárad püspök, nem világos.

mond debreceni professzorral, aki teljesen elszigetelődött. A részletes teológiai beszámoló és személyes hozzájárulása mellett a Vallásügyi Államtitkárságnak készült jelentésében Tőkés kitér a román külpolitika népszerűségére. Különösen a 14 korábban elítélt személy rehabilitációja, valamint a csehszlovákiai katonai intervenció elutasítása miatt. A repülőben meg is jegyezte neki egy indiai férfi: nem félnek a románok a „nagyobb testvér látogatásától”?⁵²¹

A csehszlovákiai beavatkozás mellett, amely a romániai nyitást is fokozatosan visszajára fordítja, egy családi történet is befolyásolja a kerületi tanácsos további karrierjét. Elsősülött fia, aki akkoriban Nagyváradon dolgozott és lakott, ifj. Tőkés István disszidált. Bármennyire hangoztatta is, hogy nem ért egyet a fia döntésével, a továbbiakban hosszú ideig nem engedik külföldre. Az ezzel kapcsolatos huzavona, az állambiztonság és a Vallásügyi Államtitkárság kiismerhetetlenné váló magatartása megkeseríti az életét, és az állam iránti lojalitását is alaposan aláássa. A PÁL JÓZSEFből DOMBI LAJOSsá vedlett informátor jelentéseiből tudható, hogy a hetvenes évek elején indulhatna be Tőkés István nemzetközi teológusi karrierje: Nyugat-Németországba, Spanyolországba, Hollandiába hívják. Sehova sem mehet. Az 1969-es németországi meghívás körülményei jelzésértékűek. DOMBI, 1969. február 28-i feljegyzése szerint, meglátogatta Tőkést püspökségi kabinetjében, ahol a tanácsos azt mondta neki: „El is felejtettem mondani neked, láttam valahol egy írásbeli előterjesztést, hogy kettőnket akarnak küldeni Nyugat-Németországba, egy evangélikus konferenciára. A forrás úgy tett, mintha nem tudna a dologról. [...]” Onac százados az intézkedések rendjén megjegyzi: „Tőkés István nem kap engedélyt, úgyhogy nem fog részt venni a konferencián, csak DOMBI LAJOS.”⁵²² Miközben DOMBI és egy új ügynök, DRAGOS VICTOR folyamatosan olyan információkat közöl a célszemélyről, hogy az dicséri Ceaușescu, hogy hűséges a rendszerhez, negatívumokat közlő informátorok is megjelennek mellette. A SZÁSZ LEVENTE fn. szerint Tőkés „a klerikális konzervativizmus képviselője, látni lehet, hogy akadályozza Nagy Gyula püspök munkáját, a Református Szemle szerkesztőségében pedig Dávid Gyula főszerkesztővel és Juhász István társszerkesztővel együtt nem engednek publikálni egyetlen haladó szellemű szerzőt sem, csak ők, rokonaik és néhány konzervatív szerző juthat szóhoz”.⁵²³ BIBLIOTECARUL, aki Tőkés után volt Vásárhelyi János püspök titkára, szintén kíméletlen, visszaulva a Tavaszy Sándor halála utáni főjegyzőválasztásra: „Vásárhelyi szerette volna, hogy helyettesévé válasszák. De a közgyűlés nem egyezett bele. Vásárhelyi olyan dühös volt, hogy az úton, amíg a püspökségre mentünk, azt mondta nekem, hogy kivonul a gyűlésből. Nem csoda, mert kettős vereséget szenvedett: Tőkést nem választották meg, de megválasztották Dávidot.”⁵²⁴ [...] Közte és Dávid Gyula közt kicsinyes, időnként nevetséges rivalizálás folyik. Legutóbb a csendesnapokon lehettünk tanúi ennek a rivalizálásnak a tanáriban. Tőkés az előadása után kijelentette, semmi sincs jól a teológián. [...] Mindenki tudta, saját érdekében beszél, szeretne egy katedrát. [...] Politikai mentalitásában a modern frazeológia és a pietizmus kettősége jelenik meg. [...] Nincs egy ember a tanári karban, aki szimpatizálna Tőkés Istvánnal. Mindezek ellenére el kell ismernünk, hogy

⁵²¹ Uo. 68–75. Az állambiztonság más forrásból is ellenőrzi Tőkést. A PETER fedőnevű informátor, magyarul, kézzel írott feljegyzése megerősíti a dániai útról jelentetteket.

⁵²² Uo. 50.

⁵²³ Uo. 47.

⁵²⁴ BIBLIOTECARUL tudósítása és a Juhász-dossziéban szereplő DRAGAN VALER feljegyzése közt éles ellentmondás látszik. Utóbbi a püspök fiára, Vásárhelyi Jánosra hivatkozva azt jelentette a Securitaténak, hogy Dávid Gyulát azért hozta Kolozsvárra Vásárhelyi, hogy az utóda legyen.

sokat dolgozik. Sokat tanul. [...]” (1971. május 17.)⁵²⁵ A tanácsos keserves helyzetét a kerület főgondnokának a feljegyzése tükrözi a leghűségesebben, aki DRAGAN VALER néven ügynökösködik. Nevezett feleségestől látogatja meg a tanácsost betegágyán, egy műtét után, épp aznap, amelyen BIBLIOTECARUL fenti „jellemzését” írja: „Ebből az alkalomból Tőkés kifejezte sajnálatát, hogy a nemzetközi egyházi konferenciákon nem vehet részt, noha némelyik szervezet vezetésében is benne van, és rendszeresen meghívják. A megyei milícia azonban nem hagyja jóvá útlevélkérelmét. Információi szerint ez annak köszönhető, hogy a fia kiment Bécsbe egy turistacsoporttal, és nem tért vissza. Nem érti, miért járnak így el vele szemben. [...] Miközben dr. Csögör Lajos, akinek a fia hasonló körülmények közt hagyta el az országot, azóta már többször járt külföldön, sőt egy hónapot töltött a fiánál és annak feleségénél Olaszországban. Kínos helyzetbe került, mert valahányszor nem engedték el, hazudnia kellett, hogy beteg, azért nem tudott megjelenni. Pedig ő bárhova ment, csak pozitívumokat mondott rendszerünkről, országunkról, elutasítva a negatív híreszteléseket, amelyekkel Olaszországban és Hollandiában találkozott. [...]”⁵²⁶

A legfájdalmasabb azonban görögországi tanulmányútjának megtorpedozása. Svájcban biztosítják számára az ösztöndíjat. A Vallásügyi Államtitkárság is jóváhagyja. DRAGAN VALERnak azt mondta Tőkés István 1973. április 28-án, hogy Bukarestben közölték vele, „minden rendben, kitöltöttem az útlevéllhez szükséges formanyomtatványokat, már csak a görög követség vízumára kell várni”. Onac Ioan őrnagy azonban azt írja DRAGAN jelentésére: „Mi elutasítottuk a kérelmét. Amennyiben mégis elmegy, igényelni fogjuk az I. Igazgatóságtól, lépjenek közbe a vázhatóságoknál, hogy alaposan kutassák át elmenetelkor. Kinti tartózkodása alatt F (követés) ellenőrzés alatt fog állni.”⁵²⁷ A kommentár nyilván arra az esetre utal, amikor Juhász István Turkuba utazott konferenciára, miközben senki nem tudta, kinek az engedélyével.

Az ENYEDI ZOLTÁN fn. informátor szerint 1972 őszén „ki volt jelölve” Tőkés István, hogy a Teleky Mihály nyugdíjazásával megürült újszövetségi biblikai és egzegézis tanárséket vezesse. De meghívására csak 1973 őszén került sor. ENYEDI, aki ekkoriban rektor, kapja a megbízást, hogy felvigyázzon, nem próbál-e „söviniszta, társadalmunkkal ellentétes eszméket átadni a diákoknak”. DOMBI LAJOS szerint Tőkés sikeres tanár, népszerű a diákok közt, egyházasabb légkört szeretne meghonosítani a teológián. Természetesen a tanárok közti rivalizáció NAGY GÉZA informátort, aki poimenikát tanít, és a diákokért felel, egészen más véleményre készíti. Ebben szerepet játszik az is, hogy Tőkés fia, László beköltözött az internátusba, és mint ifjúsági elnök sok fejfájást okoz a tanári karnak. Ugyancsak Tőkés László kapcsán BIBLIOTECARUL informátor is bírálja az apa magatartását a fia ügyében összehívott fegyelmi tárgyaláson.

1975-ben Svájcban nemzetközi konferenciát tartanak Heinrich Bullinger halálának 400. évfordulóján. Erre meghívják a két régi riválist, Juhász Istvánt és Tőkés Istvánt is. A kapcsó-

⁵²⁵ Uo. 25. A jelzett időben Dávid Gyula a KEPTI rektora.

⁵²⁶ Uo. 24. Csögör Lajos (1904–2003) fogorvos, orvosi szakíró, közíró. 1944 után az MNSZ egyik vezetője, Kolozs megye alispánja. Előbb a Bolyai Tudományegyetem (1945–1948), majd a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet rektora (1948–1949; 1964–1967). 1949. 11. 03-án tartóztatják le, 1951. 08. 01-jétől internálják 24 hónapra, ám a letöltés helyszínének rubrikája kitöltetlen. 1954-ben ítéli 6 év kényszermunkára előbb a nagyváradi, majd a bukaresti katonai törvényszék hazaárulásért. Jilava, Pitești, Văcărești raboskodásának helyszínei. 1955. 05. 25-én szabadul, 1956-ban rehabilitálják.

⁵²⁷ ACNSAS FI 211237/8/293. Az útból ekkor nem lett semmi, a bukaresti I-es Igazgatóság közbelépett. Majd csak 1980-ban juthat el az áhított tanulmányútra Görögországba.

lódó véleményeket DRAGAN VALER informátor feljegyzéseiből ismerheti a Securitate.⁵²⁸ Tőkés elengedése eleve kérdéses. Munteanu, a VÁ igazgatója azzal vádolta Tőkés Istvánt, hogy nem jelentett mindent az NSZK-beli egyházi küldöttség látogatása alatt történetekről. A vádlott azzal védekezett, hogy a püspökkel együtt kísérték a négytagú küldöttséget, és lehetetlen volt állandóan mellettük lenni, megfigyelni, mivel kerülnek kapcsolatba. Tőkés kérdésére Munteanu kerek perccel szemébe mondta, hogy disszidált fia miatt nem engedik ki Svájcba. Tőkés DRAGANnak azt mondta, ha megkapná az útlevelet, akkor sem menne Juhász Istvánnal együtt. Juhász ugyanis, szerinte, „megpróbálta minden eszközzel megtorpedózni Tőkés Bullinger-könyvének megjelenését, miután pedig látja, milyen nagy érdeklődést keltett a könyv nyugati tudományos körökben, Bullinger nagy hívének mutatja magát.” A görög tanulmányút érdekli csak, de azt a helyi Securitate akadályozza. Sajnálatos módon őket félreinformálják az ellenségei: főleg Juhász István és Csutak Csaba. A Securitate nem csodálkozik a jelentésen, tudni kell, kommentálják, hogy a feljegyzésben szereplő egyházi vezetők mindannyian a püspöki székre pályáznak. DRAGAN és ARTUR informátorok arról is tudósítanak, hogy a disszidált fiú látogatóba hazatért, és annak az apa nem örült, mert ez újabb konfliktushoz fog vezetni az állami szervekkel.

A zürichi Bullinger-konferencián való részvétel engedélyezése modellálja azt a romániai hivatalos hozzáállást a külföldi utakhoz, amit annyi kritika ért Nyugaton. ARTHUR jelentéséből kitűnik, Tőkés útlevélkérelmét 1975. szeptember 15-én elutasították. Onac tartótsízt kommentálja az informátor feljegyzéséhez: „A fentnevezett konferencián való részvétel megakadályozása a Vallásügyi Államtitkárság akciója.” Időben nem kideríthető az iratokból, hogy mikor, Tőkés felhívják Bukarestbe a VÁ-hoz, és közlik vele, hogy mégis elutazhat Svájcba. Szeptember 24-én a kolozsvári Securitate hozzájárul ahhoz, hogy Juhász István és Tőkés István részt vegyenek a fentnevezett konferencián. DRAGAN VALER feljegyzéseiből azt is tudni lehet, hogy Tőkés István elengedését annak tulajdonítja, hogy magas svájci egyházi vezetők levélben kérték erre „az illetékes szerveket”. Közvetlenül az indulás előtt berendelték Tőkés a Securitatéra. Ő a készülődésre hivatkozva megtagadja a megjelenést, mire a lakásán keresi fel Dumitru Marin ezredes és Onac Ioan őrnagy, személyesen. A szokásos „kontrainformációs felkészítést”, amit a Nyugatra utazókkal minden ismert esetben megejtettek, arra használja fel Tőkés, hogy bepanaszolja a Securitatának a Securitatét.

Az úttal kapcsolatban a főjegyző „megvallja” DRAGAN/Tunyogi Cs. Gyulának, hogy az útlevél ilyen módon való megszerzése Svájcban is jól jött, mert: „A dolgok jelenlegi állása szerint olyan kevés ember mehet Svájcba, hogy aki útlevelet kap, az eleve gyanús. És azokat a személyeket, mint Juhász professzor, akik mindenütt jelen vannak, nagy fenntartással kezelik, nincs bizalmuk bennük, ugyanez a helyzet Papp László nagyváradi püspökkel is. Senki sem veszi már komolyan gyakori, adott esetben indokolatlan utazásai és magatartása miatt.” Végül is a konferencia megkezdése előtt egy órával megérkezett a helyszínre.⁵²⁹ Visszatérése után DRAGAN előtt kemény kritikával illeti a Vallásügyi Államtitkárságot, mert szerinte arra alkalmatlan embereket küldenek külföldre. Nem csoda, hogy újabb öt évig nem támogatják útlevélkéréseit, hiába bizonygatja, hogy ő mennyire tisztességesen képviselte Romániát és a református egyházat.

⁵²⁸ DRAGAN VALERt egy másik egyházi informátor ajánlja a Securitate figyelmébe 1974. március 22-i feljegyzésében mint Tőkés István legjobb barátját. Nagy valószínűséggel ezután kapta feladatként Tőkés beszéltetését.

⁵²⁹ Uo. 252–253.

Noha tanárrá választásával egy időben, Dávid Gyula lemondása után, főjegyzővé és a Református Szemle főszerkesztőjévé választják, a görögországi út elmaradása foglalkoztatja, úgy érzi, nagy igazságtalanság érte, és mindent megmozgat, hogy tiltakozása minél visszhangosabb legyen. Hiába inti DRAGAN VALER, hogy más bezzeg elégedett lenne ilyen nagymértékű bizalom megnyilvánulása láttán. 1976 őszén Hoinărescu inspektornál járva meghallgatáson, úgy érzi, elutasításra talált. Ezért kilátásba helyezi, hogy „az államvezetés legmagasabb szerveihez fordul”.⁵³⁰ DRAGANnak nemcsak tervezett görögországi tanulmányútját, de azt is elárulja, hogy Silviu Ploieşteanunak, a patriarkátus titkárnak tanácsaért folyamodik. 1977 márciusában fentnevezett informátornak megmutatja azt a memorandumot, amelyet a HEKS-nek szándékszik elküldeni, s melyet előzetesen bemutatna Eugen Munteanu vallásügyi igazgatónak. Ebben végre befejezi a hazudozást, és megírja kerek perccel, nem egészségügyi és egyéb okokból nem használta fel eddig a svájci ösztöndíjat, hanem azért, mert a román hatóságok nem engedik. Különben már elment a kedve az egésztől ennyi huzavona nyomán. A tartótsízt kommentálja: „[...] A BM Kolozs Megyei Felügyelősége pozitívan véleményezte fentnevezett görögországi tanulmányútját, de az útlevelekkel foglalkozó kormánybizottság elutasította.”⁵³¹

A hetvenes évek második felében, különösen NAGY GÉZA/KISS ISTVÁN információs feljegyzéseiben, az a feszültség is megjelenik, amit Nagy Gyula püspök itt-ott elhangzott kijelentései gerjesztettek esetleges nyugdíjba vonulásáról. NAGY GÉZA/KISS ISTVÁN szerint a Nagy Gyula 1962-es megválasztásakor hoppon maradt jelöltek aktivizálódtak. Juhász István bizalmas körben kijelentette, a „harmadvirágzását éli”. Ezt úgy kell érteni, hogy lemaradt a püspökválasztáson, elvesztette a rektorságot, most itt az ő püspökké választásának ideje. Ezzel magyarázható, hogy míg korábban a Juhász-csoport Csutak Csaba mögött állt, most kivonultak mögüle, potenciális vetélytársnak tekintve. Ezzel magyarázható az is, hogy Tőkés István úgy számol be a zürichi konferenciáról a Református Szemlében, mintha azon egyedül vett volna részt, Juhász nem.

Az 1977-es tisztújításon a VÁ több poszton átirta a kerület javaslatait. A IANCU fedőnevű ügynökkel közölte Tőkés, hogy abszolút nem ért ezzel egyet, a VÁ-nak nincs joga beleszólni a tisztújításba. A vallásügyi felügyelet cenzúrájával sem ért egyet. Azzal, hogy kivesznek bizonyos szövegeket a Református Szemléből, csak ártanak Románia hírnevének. A periódus „csúcspontja” a főjegyző 1979. szilveszteri püspökköszöntője, melyben bejelentette, ez lesz az utolsó ilyen, amit elmondott, és sokan ünneprontónak értelmezték. ARTHUR informátor jelentéséből az körvonalazódik, hogy a szilveszteri beszéd inkább a negatívumokra helyezte a hangsúlyt, mint a hálaadásra, inkább kritikus volt, mint ünnepélyes.

A huszadik század kilencedik évtizedének elején, KISS ISTVÁN szerint, Tőkés István minden tekintetben úgy érzi, partvonalra került. Az informátor saját családjá és a Tőkés család összefüvetelén (1980. 01. 28.) elhangzott bizalmas megnyilatkozásokról számol be. Tőkés panaszkodik, hogy két éve nem tud emberként szót érteni a püspökkel, aki egyre „mackósabb, magányosabb, befelé fordulóbb”. A Vallásügyi Államtitkárság részéről néha megbecsülést érez, néha meg azt, mintha bolondnak tartanák. A helybeli szervek nem engedik külföldre. Juhász, miután a bizalmas

⁵³⁰ A Securitate irataiban, úgy tűnik, az állam- és pártvezető Nicolae Ceauşescu neve tabu, egyetlen iratban sincs leírva. Helyette a „pártvezetés”, „államvezetés” kifejezéseket használják, akkor is, amikor a nevezett folyamodványt név szerint Ceauşescunak címezték. Igaz, az eddig ismert esetekben azok sosem jutottak el a címzetthez, a megyei felügyelőségek visszatartották az államfőhöz írt panaszokat.

⁵³¹ Uo. 234.

emberei kikoptak a Vallásügyi Államtitkárságról, újraképezte kapcsolatrendszerét, őt pedig „két vállra fektette”. „Úgy érzi, az 1980-as év fogja megadni neki a kegyelemdőfést.”

A főjegyző helyzetértékelése nem állta meg a helyét. A feljegyzés kommentárja szerint mégis csak el fogják engedni Görögországba, és ez valóban meg is történik.⁵³² Ugyanakkor a püspökök egyre élesebben szembelátnak, amit az egyházi közvélemény botrányosként érzékel. KISS ISTVÁN/NAGY GÉZA 1982. 01. 13-i feljegyzésében Tőkés István konfrontációjának további állomásaként az 1980-as év szilveszterét jelöli meg. Új szokást vezettek be attól kezdve: nem a főjegyző, hanem a főgondnok köszöntötte a püspököket. KISS szerint a jelzett időponttól, Tunyogi Cs. Gyula főgondnokot használta fel eszközként a püspök ellen Tőkés István.

A feszültség tetetőzését az 1981. november 15-i lelkeszszenéléssel egybekapcsolt kerületi közgyűlés jelentette, amely a feljegyzés szerint botránykővé vált: „A fiatal lelkeszkek szentelése után a kerületi közgyűlés testületileg megjelenik a püspöki rezidencián, ahol a főjegyző vezetésével köszönti a püspököket, majd a generális direktor vezetésével visszatér a földszinten lévő főjegyzői hivatalba a főjegyzőt köszönteni. Tőkés az istentisztelet után hazament. A közgyűlés vezető nélkül maradt, egyesek eltávoztak, mások elmentek a püspökhöz, ahol nem tudom, ki beszédet mondott. Ez a tett a püspök nyílt megsértése volt, olyan inzultus, ami sokáig beszéd tárgya volt a kerületben.” Ungvári alezredes kommentárja szerint a Securitate vezetői szinten elemezte a Tőkés-ügyet 1982. január 6-án, és elhatározták, hogy információs nyomozati dossziét nyitnak számára.⁵³³

ARTHUR informátor pár nappal később, 1982. 01. 16-án készült feljegyzése árnyalja a képet. Tőkés István „azt nyilatkozta nekem többször is, hogy a püspök évek óta mellőzi. Különösen, amióta Kovács Gyula odakerült titkárnak. Ezért ő elhatározta, hogy csak akkor tesz bármit is a kerület érdekében, ha arra felkéri. Ennek értelmében viselkedett úgy a lelkeszszenelésen. Arra kérték fel, hogy prédikáljon, és ő figyelmeztette Tunyogi Gyula főgondnokot, hogy ezért nem fog részt venni a püspöki fogadáson.

A fiatal lelkeszkek megkérték a főgondnokot, hogy ügyeljen arra, hogy legyen valaki jelen, és köszöntse a püspököket. Ezt mondta Csutak Csaba generális direktornak és Székely Károly tanácsosnak is. Úgy tűnik, ezek nem intézkedtek. [...] Egy idő után Tunyogi Gyula főgondnok telefonon kereste (Tőkés) a püspök üzenetével, hogy azonnal jelenjen meg a fogadáson, ellenkező esetben fegyelmin fog felelni. Erre ő azt válaszolta, hogy áll a fegyelmi elé, és ezt írásban is közölte a püspökkel. [...] Nem fél a fegyelmitől. Legalább elmondhat egy sor olyan dolgot, amiről eddig hallgatott. [...] Azt hallotta Székely Károly tanácsostól, hogy a kerület az általa lefordított, a zsinati tanács és a Vallásügyi Államtitkárság által 1968-ban jóváhagyott II. Helvét Hitvallás helyett a Magyarországi Református Egyház fordításában, 1954-ben megjelent kiadást fogja kinyomtatni. [...] Székely Károly azt is mondta, hogy Juhász István tárgyalta a Magyarországi Református Egyház vezetésével ez ügyben. [...]”

A szöveg kommentárja szerint a Securitate megkérdezte CSOMA ügynököket, hogyan áll a helyzet a hitvallással? CSOMA azt válaszolta, a Tőkés-fordítást fogják kiadni, és Juhász ír hozzá előszót. Az állambiztonságiak arra is figyelnek, hogy nagy valószínűséggel a kerület vezetésében némelyek tudatosan mélyítik az ellenségeskedést a püspök és a főjegyző között.

⁵³² Egy 1980. 02. 07-én kelt feljegyzés szerint Tőkés István veszélyes tiltakozóvá válhat, miután 1979. 12. 27-én elutasították sokadik útlevelekérelmét Görögországba. Ezért felülvizsgálták helyzetét, és az iratra kézzel írt kommentár szerint 1980. 04. 18-án megtörtént „kontrainformációs feldolgozása”, mert 5-6 hónapra elutazhat. FI 211237/7/51-52.

⁵³³ Uo. 176-178.

ARTHUR feladata lesz megállapítani „Tőkés pozícióját a püspökkel szemben és Tunyogi szerepét az ellenségeskedés elmélyülésében”.⁵³⁴

Az 1982. február 23-án tartott igazgatótanácsi ülésen kiderül a Securitate számára, hogy Tőkés nem megbékélésre törekszik a püspökkel, hanem konfrontációra. Azt is világossá teszi a Securitate, hogy a konfrontációban a püspököt támogatja. IMRE informatortól bekérlik a jelzett gyűlés jegyzőkönyvét. Eszerint a püspök beszédének utolsó pontjaként közli, hogy a statútum III. rész, II. fejezet, 126. art. /IV./ alapján intésben részesült dr. Tőkés István lelkeszi főjegyző, mert az 1981. november 15-i közgyűlésen nem teljesítette kötelességét. Azt is közölte, hogy ez az aktuális gyűlésnek nem témája. Ezután az elnöklő főgondnok, Tunyogi Gyula felkérte Tőkést, hogy vegye számba a jelenlévőket. A főjegyző azonban számbavétel helyett kijelentette, hogy amennyiben nem válaszolhat a püspöki közleményre, ő megintett főjegyzőként nem vehet részt a gyűlésen, nem teljesítheti főjegyzői feladatkörét az új igazgatótanácsi tagok esküjének kivételében, ezért távozik. A püspök felolvasta a vonatkozó passzust a statútumból, hogy a főjegyzőnek csak akkor kell az eskütételt kivenni, ha arra a püspök felkéri. Egyébként a püspök feladatkörébe tartozik. Tunyogi megkérte a főjegyzőt, hogy teljesítse kötelességét. A megintés nem fegyelmi ügy, hanem törvényes megoldása a rend háborításának. Tőkés elutasítja a törvényes megoldást, elutasítja a két személy általi megintést, azt törvénytelennek tekinti, ragaszkodik ahhoz, hogy őt a közgyűlés választotta, és a közgyűlés előtt akar védekezni. Ha nem kap szót, elhagyja a termet. Nagy Gyula püspök felkéri az igazgatótanácsot, vegye tudomásul, hogy dr. Tőkés István illegálisnak tekinti a megintést. Felszólítja azokat, akik úgy gondolják, hogy az intés illegális, ezt felállással jelezzék. Nagy István, Szabó Károly, Csutak Csaba és Bokor Ernő állnak fel. De nem világos, állapítja meg a jegyzőkönyvvezető, hogy Szabó és Bokor a püspök felszólítására válaszként álltak fel, vagy csak szót kérnének. Utóbbi kettő igényli, hogy kapjanak szót a vitában. A püspök elzárkózik attól, hogy napirenden kívül vitát nyissanak. Tőkés elhagyja a termet. A püspök felkéri a püspöki titkárt, hogy vegye át a főjegyző feladatkörét.

KISS ISTVÁN az ominózus gyűlést követő feljegyzésében jelzi a Securitaténak, hogy szerinte összeesküvés van a dologban, ugyanis Csutak Csaba generális direktor már a gyűlés előtt járt Tőkésnél, és terjesztette a főjegyző argumentumait, amelyeket az csak a gyűlés után kezdett hangoztatni. A gyűlés végeztével az informátor elkísérte Csutakot a hivatalába, ahol Dobri János várt rá. „Kimentek »sétálni«, ahol nyilván alkalmasnak találta Csutak a helyet, hogy a gyűlésen történekről »feljebbvalójának« jelentsen.” Az informátor azt is tudatja, hogy az egyházkerületi tanácsosok részéről utólag kifejtett békítő ténykedés folyamán mind Nagy István, mind Csutak Csaba nagyon ellenségesek voltak a püspök iránt. Jelzi, hogy fennáll annak a veszélye, hogy most mindenki, aki valami miatt elégedetlen a püspökkel, felsorakozzon „Tőkés zászlaja alá”, „nem annyira a Tőkés iránti szimpátiából, inkább a püspök iránti ellenszenvből”.⁵³⁵

Bár a nyolcvanas években már elég ritka, hogy az evangélium hirdetését ellenőrizték, nyilván a konfliktusos helyzet miatt Tőkés Istvánra odafigyelnek. Az 1983. évi ökumenikus imahéten a KEPTI aulájában szolgál, I. János, 1,2 alapján, és BIBLIOTECARULT bízzák meg, hogy jelentsen róla. „Mindenekelőtt a fizikai életéről beszélt. A természet és minden létező életéről. Megalapozatlan logika alapján állította, hogy ez a természeti élet valójában

⁵³⁴ Uo. 174-175.

⁵³⁵ Uo. 170.

nem élet. Az egyedüli élő Krisztus, az élet Krisztussal kezdődött, Vele mutatkozott meg. A Krisztus nélküli életet nem lehet életnek nevezni. Hogy akkor minek, arról nem beszélt. Prédikációjának végén egyoldalú következtetéseket vont le. Azt mondta, hogy ezt a mentálitást nevezhetik egyesek pietizmusnak, kultúraellenesnek, túlzónak, egyoldalúnak. De ezek a minősítések nem szabad befolyásolják az embert, mert az a fontos, ami az Írásban megírva van.” BIBLIOTECARULnak nyilván nem szimpatikus az elhangzott igehirdetés, de a Securitate sem kifogásolhatja, politikai áthallásokat nem tartalmaz.⁵³⁶

Ebben az időszakban a PRODAN VALER, KOZMA PAUL és ARTHUR fn. informátorok egybehangzóan arról nyilatkoznak, hogy „megcsendesedett” a főjegyző, a kerületi ügyek helyett az oktatásra koncentrált. Példás magatartást tanúsít a diákok előtt, s tőlük is példás magatartást vár el, mind Isten, mind az állam iránt. PRODAN hosszasan idéz tőle hallott szövegeket: „A teológus ifjú, jó keresztyénként akkor válhat jó állampolgárrá, ha naponta erősítve hitét, becsüli és szereti – mint a szüleit – a hatóságokat és a társadalmat, amelyben él, és amely a Román Szocialista Köztársaság, mert azt az Úr rendelte neki.”⁵³⁷ Hogy mi lehet a megcsendesedés hátterében? Feltehetően több minden. Az egyik az épp ez idő tájt zajló Ellenpontok-ügy. INCZE WALTER 1983. január 23-án jelenti, hogy a SZER közölte, hogy sok magyar értelmiséginél tartottak házkutatást, megverték embereket, elkoboztak tőlük könyveket, élelmiszereket. Minden magyar értelmiségiben a szamizdat ügynökét látja a Securitate, a szamizdatét, amely eljutott Madridba,⁵³⁸ és ország-világ elé tárta az erdélyi magyarok szenvedéseit. A főjegyző fiának, Lászlónak is bementék a nevét, hogy házkutatást tartottak nála. Ungvári tartótiszt feladatuk adja INCZÉnek, hogy puhatolózzon, az apának nincs-e köze a szamizdathoz. ARTHUR szintén azt jelenti, hogy Tőkés István beszélt neki arról, hogy aggódik a fia sorsa miatt. Valami illegális lapszerkesztésbe keveredett, s ugyanakkor a püspökséggel is összetűzésbe került. A „megcsendesedés” mögött az a váratlan helyzet is állhat, amiről feltehetően ő is értesülhetett, ha Kovács Lajos unitárius püspök már március 3-án tud róla. INCZE WALTER számol be a Securitaténak, miket hallott püspökétől. Kovács nagyon jól ismeri Tőkés István helyzetét. Kovács szerint őt is üldözte Kiss Elek püspök, Sebe Ferenc és Szathmáry János jogtanácsos, de ő nem lázadott ellene, nem adott okot arra, hogy kitehessék vikáriusi tisztségéből. Ezzel szemben Tőkés „hibát hibára halmoz”. A teológián csúfot űzött az unitáriusokból, nem sorolta őket a keresztyén felekezetek közé, a Keresztény Magvetőt nem sorolta a keresztyén folyóiratok közé. Aztán az is furcsa, hogy Juhász István tanártársaként megakadályozta fiának doktorálását. Most már a Vallásügyi Államtitkárság is megelégedte a magatartását, ósztól ki fogják tenni, mind a tanárságból, mind a szerkesztőségből, mind a főjegyzői tisztségből. INCZE ugyanaznap Tőkés Istvánt is kifaggatja. INCZE úgy érzékeli, hogy a főjegyző magabiztos, azt állítja, őt nem tudja elmozdítani Nagy Gyula, Tunyogi és Székely Károly közös erővel sem. A püspökről azt mondja: „menjen a szeme világába”. Ahogy nem tudták megakadályozni görögországi tanulmányútját sem, úgy most sem lesznek sikeresek. A vidéki papság ömögött áll.⁵³⁹

⁵³⁶ Uo. 156.

⁵³⁷ Uo. 155.

⁵³⁸ A helsinki konferencia egyik utórendezvénye zajlik ez időben Madridban, ahol az emberi jogok kérdését tárgyalják. A Securitatét igen érdekli, mi történik ott. KISS ISTVÁN például azzal segíti „munkájukat”, hogy utánanéz, ki az a TÖKÉS R., az amerikai magyarok küldöttségének tagja, megtudja róla, hogy történész, egyetemi tanár Connecticutban, nincs köze a kolozsvári Tőkés családhoz.

⁵³⁹ Uo. 143–150.

Új ügynökök is megjelennek környezetében. A SUSZTER fedőnevű eleinte inkább a főjegyző fiáról, Lászlóról faggatják, ismerve a teológushallgatóként kialakult kapcsolatukat. SUSZTER 1983. 02. 18./17. sz. feljegyzésében úgy mutatja, hogy ellenzi Tőkés László stílusát, a kerülethez intézett memorandumait személyeskedésnek tulajdonítja. A kérdésekre adott válaszokból az sejlik, még mindig az Ellenpontok ismerőinek körét próbálja pontosítani az állambiztonság. Az 1983. 09. 02-án készült számozatlan feljegyzés SUSZTERt már a Református Szemle korrektoraként szoláztatja meg. Tőkés István viszonylag bizalommal van irányában, ami jól jön, mert „a püspök szeretné, ha mihamarabb elsajátítanék minden szükségességet, hogy rövid idő alatt átvehessem a lap irányítását” – állítja az informátor. A volt főszerkesztő a lap „archívumát” nem adta át. (Ez a Securitaténak fontos lenne, azt az utasítást adják SUSZTERnek, hogy férkőzzön Tőkés István bizalmába, hogy a közöletlen anyagokat is megismerje és felfedje az állambiztonság számára.) SUSZTER szerint Tőkés István minden „igazságtalanságot” a püspök és a közte feszülő nézeteltéréseknek tulajdonít. Két fiatal lelkész, Ferencz Miklós a Pata utcából és Jenei Tamás Magyarpalatkáról nagy reménységet fűz a SUSZTER szerkesztőségéhez, mert szerintük Tőkés István a Református Szemlét saját „feudumaként” kezelte. Új ügynök a főjegyző környezetében SILVIA, aki 1983. 09. 13-án írt feljegyzése szerint megnyerte Tőkés István bizalmát. Kitérte előtte a családi problémákat: melyik gyermekével elégedett, s melyikkel kevésbé, hogy Istvánt kiküldték Peruba, ami nem tetszett neki, s hogy egyik vejét, Gergely Istvánt budapesti kórházban kezelik. A semmitmondó kommentárból ítélve a közöltek nem jelentenek operatív értékű információt az állambiztonságnak.⁵⁴⁰

Amit a fokozatosan kiszorított főjegyző korábban nem hitt, mégis bekövetkezik. Tőkés István kizárása az egyházi közéletből a KEPTI szenátusának 1983. október 8-i határozatával elindult. Eszerint Juhász István és Tőkés István professzorok további szolgálatát nem igénylik. (A 65. év betöltése után évenként lehetett folyamodni a hosszabbításért. Juhász három, Tőkés két év hosszabbítást kapott.) ARTHUR az 1983. 10. 15./353. sz. feljegyzésében már a reakcióról tudósít. Tőkés István érdeklődött tőle, nyugdíjazhatják-e akkor is, ha nem kérte. Mire a nyugdíjpénztár vezető informátor közli, hogy mind az 1977/3-as állami törvény, mind pedig az egyházi nyugdíjpénztár statútuma lehetővé teszi azt. Ennek ellenére Tőkés törvénytelennek tekinti nyugdíjazását, de ezért nem az állami, hanem az egyházi vezetést hibáztatja. Ungvári alezredes arra utasítja ARTHURt, hogy Tőkést „továbbra is meg kell hogy tartsuk ezen az egyházi vezetés iránt személyeskedő állásponton, anélkül hogy híveket vonzana. Ezért a forrás csitítani fogja, és pozitívan befolyásolni. A cél, hogy ne próbálkozzon ellenzékiességgel vagy más protestáló akcióval.”⁵⁴¹ A helyzet abszurd: a főjegyző úgy látja, csak akkor van esélye, ha azt a látszatot kelti, hogy az államrendszerrel semmi baja nincs, kicsinyes, az egyházi törvényeket be nem tartó egyházi vezetők a hibásak mindenért. A Securitaténak ugyanez az érdeke: megtartani Tőkés Istvánt a látszatellenzékiesség platformján. Amíg a püspököt hibáztatja az egyház bajaiért, addig nem veszélyes.

A Securitate KISS ISTVÁN informátor 411. információs feljegyzéséből is értesülhet az érintettek reakcióiról 1983. 11. 05-én. (Itt csak a Tőkésre vonatkozó szerepelnek.) KISS szerint tudatosan nem küldték meg Tőkésnek a szenátus üléséről készült jegyzőkönyvet, hogy ne

⁵⁴⁰ Uo. 142., 123., 122.

⁵⁴¹ Uo. 120. Az eredeti szöveg: „Să-l menținem pe această poziție de ostilitate personală față de conducerea episcopiei fără a atrage adeptii. În acest scop sursa va căuta să-l tempereze și să-l influențeze pozitiv. Scopul să nu se urmeze disidența ori alte acțiuni protestatare.”

adjanak táptalajt az előre sejtett támadásainak. Ennek ellenére 24 órán belül két felháborodott levelet küldött a szenátusnak. (ARTHUR *feljegyzésével összevetve, úgy tűnik, előbb háborgott, s aztán érdeklődött afelől, hogy mit mond a törvény.*) A második, hatoldalas levelet elemzi részletebben az ügynök. Nagyon lekerekítve érvelését, szerinte az ő tanári működését a VÁ az 1973/19534. sz. döntvényével engedélyezte, tehát a visszavonáshoz is a VÁ döntése szükséges. Azonfelül a szenátus nem tett mást, mint végrehajtotta a püspökök jogtalan utasítását, amit ő „minősíthetetlen önféjűségnek”, „esküellenes törvénytelenységnek” nevez. „Tiltakozom ez ellen a szentségtörés ellen” – összegzi felháborodását. KISS informátor (*aki ekkor a KEPTI rektora*) figyelmeztet arra a veszélyre, amit Tőkés István jelent, mint püspökhelyettes. A kerületi közgyűlésen mindig fel fogja vetni az őt ért igazságtalanságot, és mindig fog találni elégedetleneket, akik őt támogatják. Főjegyzőként joga van minden engedély nélkül bárhol szolgálni, és biztos fel fogja használni ezt a lehetőséget támogatók szerzésére. Főszerkesztőként a lapot is felhasználhatja a püspökellenesség gerjesztésére. Ezért személyes véleménye, hogy esetében a „radikális és teljes megoldás” lehet csak hatékony.⁵⁴²

A főjegyző egy darabig még reménykedik a Vallásügyi Államtitkárság közbelépésében, de amikor megkapja kerülő úton az értesítést, hogy tanári nyugdíjazásával megszűnt a püspökhelyettesi funkciója, így többé nem elnöke 1983. november 1-jétől a nyugdíjazási bizottságnak sem, reménye szertefoszlott. Ezért, úgy döntött, nem vár tovább, értesíti az egyházkerületi közgyűlést az őt ért igazságtalanságról. Hogy konkrétan kiket akar értesíteni, azt ARTHUR ügynöknek nem árulta el. A FARKAS fn. informátor a dési egyházmegyéből már tudja november 30-án, hogy a december 9-ére tervezett egyházkerületi közgyűlésre nagyon készül Tőkés István. BIBLIOTECARUL ügynök december 7-én közli, hogy mindenekelőtt Dobri János és Nagy István támogatják. Török Ernő nyáradszeredai esperestől pedig arról értesült, hogy a főjegyző tiltakozólevelet küldött minden esperesnek és egyházmegyei gondnoknak. Török szerint a lelkészek többsége egyetért Tőkés Istvánnal. BIBLIOTECARUL közli, hogy a teológiai tanároknak is meg lett küldve az ominózus levél, kivéve őt és Geréb Zsoltot. Nyilván nem tudhatja, hogy utóbbinak Tőkés személyesen is átadhatta tiltakozását. Ugyanis a KOZMA PAUL fedőnevű informátor az 1983. 12. 09./154-es feljegyzésében ő maga vall arról, hogy meglátogatta nyugdíjazott tanártársát: „A látogatás célja az volt, hogy néhány metodikai tanácsot kérjek azon tantárgyak tekintetében, amelyeket átvettem tőle. Ugyancsak kértem hozzájárulását, hogy az ő általa összeállított, az Intézetben sokszorosított kurzusokat használjam.”⁵⁴³

A Securitate nem érti, pontosan miről is van szó. DRAGAN VALER ügynököt kéri fel, aki gyakorló ügyvéd, s ugyanakkor a kerület főgondnoka, készítsen nekik referátumot az ügyről. Az 1983. dec. 2-án kelt referátum szerint a nézeteltérés a püspök és a helyettese közt

⁵⁴² Uo. 112–116. KISS ügynök az 1983. dec. 20-i/415. feljegyzésében, amelyben Tőkés Istvánnal folytatott telefonbeszélgetéséről számol be, árnyalja a képet. „Tavaly Tökessel együtt (elírás: nyilván Juhász Istvánról lehet szó) a püspökök akarata ellenére kapta a meghosszabbítást, mert Sorin úr (a VÁ elnökhelyetteséről van szó) véleménye az volt: a Szenátus dönt, jelen van benne a püspök képviselője, kívánságát kinyilváníthatja, és ha a Szenátus a püspök akarata ellenében szavaz, panaszkodjon a püspök a Vallásügyi Államtitkárságnak. Ebben az évben az Államtitkárság véleménye más volt: az a fórum hagyja jóvá a hosszabbítást, amely az alkalmazást is jóváhagyta. Ezért a hosszabbítási kérelmét a püspökökhöz továbbítottuk, mindkét püspök megtagadta a meghosszabbítást. Az Államtitkárság ezt tudomásul vette. Mit tehetett volna a Szenátus, ismervé ezt az elutasítást? Ha szavazásra bocsátja az ügyet, azzal megvetette volna mind a püspököket, mind az Államtitkárságot.” Uo. 87.

⁵⁴³ Uo. 97.

előbbi hetvenéves születésnapja óta áll fenn. „A püspök az 1979 tavaszán tartott egyházkerületi közgyűlésen püspöki jelentésében rámutatott, hogy azon év őszén betölti hetvenedik életévét, így lelkészként nyugdíjba vonul, de püspöki tisztét megtartja. Akkor ezen kijelentése ellen senki sem tiltakozott, nem jelezte, hogy az ellentétben áll az egyházi törvénnyel. Addig a püspök és helyettese közti kapcsolat majdnem normális volt, utóbb merültek fel a súlyos nézeteltérések, éppen a püspöki tevékenység meghosszabbítása miatt. A vikárius részéről sorozatos tiltakozások következtek, a püspök pedig válaszként kérte, hogy ne engedélyezzék a vikárius teológiai tanári működésének meghosszabbítását. [...] A tiltakozások akkor tetőztek, amikor a püspök a kerületi tanácsossal együtt átiratot küldött az egyház Nyugdíjpénztárának, amelyben közölték, hogy Tőkés egyházkerületi lelkészi főjegyzői tisztsége megszűnt 1983. november 1-jétől. Az intézkedés ellen a főjegyző a közgyűléshez benyújtott panasszal élt, amit felterjesztettek a Vallásügyi Államtitkársághoz, ugyanis az ő jóváhagyásuk nélkül nem lehet a közgyűlés napirendjére tűzni ezt a támadást. A Vallásügyi Államtitkárság mind a mai napig nem rendelkezett sem afelől, hogy tudomásul vette volna Tőkés vikáriusi tisztségének megszűnését, sem a panaszra nem reagált. Ezért nem értettem egyet azzal, hogy ezt a tárgyat az 1983. december 9-i közgyűlés napirendjére tűzzék.” Ezután DRAGAN megállapítja, hogy szerinte Tőkés megfosztása a vikáriusi tiszttől nem volt szabályos, és arról sem tudott, hogy nem hívták meg a közgyűlésre. Mindezt annak ellenére állítja, hogy a főjegyző az ő személyét is megtámadta. Szerinte az ügy még nincs lezárva: „[...] alulírott és a püspök közt nézeteltérés lévén – a Statútum rendelkezéseinek értelmezését illetően – megegyeztünk, hogy azt a Vallásügyi Államtitkárság döntésére bízjuk. Ez egy baráti megegyezés volt, és eltérő véleményünket ki is fejeztük a Vallásügyi Államtitkárság elnökénél tartott meghallgatáson, aki nagy érdeklődéssel követte mindkettőnk okfejtését, mi rábízta a döntőbíráskodást. A döntést azonban a mai napig velünk nem közölték. Megjegyzem, hogy a KEPTI Szenátusának gyűlése előtt Munteanu igazgató úrnak az volt a véleménye, hogy Tőkésnek folytatnia kell főjegyzői és főszerkesztői munkáját, addig az időpontig nem látva szükségét egyéb ellene fogatosított intézkedésnek.”⁵⁴⁴

– Az ominózus egyházkerületi közgyűléssel kapcsolatban több ügynök is nyilatkozik (pl. IMRE, KISS, ZSOLT, ARTHUR). A közgyűlés történéseit az I. köt. 24–29. oldalain részle-

⁵⁴⁴ Uo. 95. Munteanu a VÁ-n mindenekelőtt a külügyért felelt. A statútum vonatkozó paragrafusai: I. főrész, III. rész. I. fejezet, 118. §. „Az egyházkerületi tisztviselők közül a püspököt, főgondnokot, a kolozsvári egyházkerületben a főjegyzőt és a missziói előadót is életfogytiglan választják. [...]” 124. §. „A püspök, ha ebben a szolgálatban legalább 15 évet eltöltött, kérheti a további püspöki szolgálat alóli felmentését. A kérelem felett az egyházkerületi közgyűlés végérvényesen határoz [...] E felmentés nem lehet akadály a püspök lelkészi, vagy lelkészjellegű tanári szolgálatot tovább is folytathasson. [...]” 125. §. [...] Ha a püspök teendőinek mérve az ő jog- és hatáskörének egy részére az állandó helyettesítést szükségessé teszi, a saját maga által megállapított teendők körében, az egyházkerületi közgyűlés jóváhagyásával magát az egyházkerületi lelkészi főjegyzővel állandóan helyettesítheti. 126. §. IV. a) „mindazokkal szemben, akik az egyházkerületi fegyelmi bizottság akár első-, akár felsőfokú hatósága alá tartoznak, a jogorvoslat kizárásával, annyszor amennyiszor, elnöktársával együtt intést alkalmaz”. 129. §. [...] A lelkészi főjegyzőt az egyházkerület szolgálatában álló felszentelt lelkészek közül kell választani. [...] A püspök törvényes helyettese a jelen Statútum 125. §-ban körülírt esetekben. [...]” II. főrész. II. rész. I. fejezet. 12. §. „Az önálló lelkész állásából csak fegyelmi úton mozdítható el. Szolgálatának végső korhatára azonban 70 év (életév). Ez nem érinti az állami törvények szerinti nyugdíjazási jogot.” A vitatott kérdések többségében tehát nyilvánvaló joghézag áll fenn. Ami nem vitatható, hogy mivel a teológiai tanárokat az állam fizette, rájuk az állami nyugdíj jogszabályok vonatkoztak. Ezen logikai vonal mentén Tőkés István érvelése, hogy munkaviszonyának meghosszabbításáról nem az egyház, hanem az államot képviselő Vallásügyi Államtitkárság dönthet, jogosnak látszik. Más kérdés az, hogy a VÁ képviselője nem emelt vétőt a szenátus nyugdíjazási határozata ellen.

tesen ismertettem. A már ismertekhez képest a LACI fn. informátor mond újat, aki példával igazolja, hogy a korábbi nyilatkozókkal ellentétben nem mindenki ért egyet Tőkessel: „1983. december 9-én beszéltem a hunyadi református lelkésszel, Kiss Endrével, akitől megkérdeztem, mi a véleménye, mi történik a közgyűlésen a Tőkés-ügyben. Ő azt mondta, Tőkés Istvánt nem fogják támogatni a lelkészek, mert írt egy több mint tíz oldalas, általa sokszorosított levelet a közgyűlés résztvevőinek, amelyben a püspök ellen lázítja a lelkészeket. Azt is mondta, hogy a levél elolvasása előtt tisztelte Tőkést (*Istvánt*), de aki ilyen leveleket ír, semmilyen tiszteletet nem érdemel.”⁵⁴⁵

Tőkés István több ügynök előtt is céloz arra, hogy ügyét nem fogja elhallgatni külföldi kapcsolata előtt. Ezért a Securitate különös figyelmet szentel a külföldi látogatóknak. Az év végi ünnepekre érkezik Münchenből Madas István mérnök, aki Tőkés Istvánné unokaöccse. KOZMA PAULt ezért küldik a Tőkés családhoz. 1984. 01. 07-én kelt 155. sz. kéziratos feljegyzésében felsorolja, kik voltak otthon (minden gyerek), és hogy Madas nem aludt Tőkés Istvánéknál, és nagyon „normálisan viselkedett”. Ugyanakkor Ungvári tartótiszt, amellet hogy GEORGESCU informátort is a családhoz irányították, egy oldalon keresztül rögzíti, hogy a leírtakon túl szóban is fontos információkat közölt KOZMA PAUL: „1983. 11. 30-án jelen volt azon a beszélgetésen, amelyen Tőkés István Zsoltnak, Józsefnek és Madasnak széleskörűen elemezte az ország püspököknek kiszolgáltatott reformátusságának helyzetét. Ő új lelket akart lehelni az egyházi életbe, hogy kihúzza abból a tespedtségből, ami jellemzi, de erre a válasz az volt, hogy kitették minden egyházi tisztségből. Ő a püspökség minden intézkedése ellenére főjegyzőnek és püspökhelyettesnek tekinti magát. Ezután ráterelődött a szó László fiukra, aki ellen fegyelmi eljárás folyik, a püspökök bosszújaként. Többször is aláhúzza, hogy az állammal semmi baja nincs, az állam cselekvési szabadságot biztosít az egyháznak, de az egyház nem él azzal. Madas több kérdést is feltett a témával kapcsolatban [...]” – hogy konkrétan mi volt a tartalma ezeknek a kérdéseknek, Ungvári nem jegyezte le.⁵⁴⁶

A hír kijut külföldre, a SZER taglalja a két Tőkés ügyét, de az érintett azt állítja, neki nincs köze a hír kijuttatásához. Ahogy az BARTA ügynöknő 1984. 01. 21./87-es feljegyzéséből kiderül, a volt főjegyző megtartotta a főjegyzői pecsétet, és használja is. IMRE viszont azt jelenti (1984. 01. 31./171.), hogy a zsinati választásokkal kapcsolatban kiküldtek egy hibás körlevelet, amire többen – köztük Tőkés István is – figyelmeztették a kerületet. Ugyanakkor az esperességekben olyan listát terjesztenek, amelyre neveket írtak, hogy a hivatalos jelöltek listájáról kiket kell törölni, s helyettük kiket kell javasolni. A marosi egyházmegye gyűlésén Nemes Árpád lelkész körözött egy ilyen listát, ő a Székelyföldön is járt ebben az időben. Hunyad és Fehér megyébe is eljutott a lista. Az ügy értelmi szerzőjének Tőkés Istvánt tekintik. A második jelöltlista létéről ARTHUR és BIBLIOTECARUL is jelentenek. ARTHUR az 1984. 02. 03./360-as feljegyzésében újabb fejleményről tudósít: Tőkés István találkozott Hoinărescu vallásügyi felügyelővel, aki közölte, hogy az államtitkárság jogi szakvéleményt is kért, és arra a következtetésre jutottak, hogy professzori nyugdíjaztatása nyomán jogszerűen veszítette el a főjegyzői tiszteletet is. Tőkés azonban abban reménykedik, hogy „az illetékes szervek” felülvizsgálják és tisztázzák az ügyet. Jelzi azt is, hogy „szolgálni akar”, de a püspök és Székely Károly tanácsos engedélye nélkül.

⁵⁴⁵ Uo. 90.

⁵⁴⁶ Uo. 86.

1984. február 2-án tartják Désen az egyházmegyei fegyelmi tárgyalást, amelynek vádlottja Tőkés László. A fegyelmi bizottság elmarasztalja a dési segédlelkészt,⁵⁴⁷ ettől kezdve csak idő kérdése az elhelyezés, amit az érintett nem fogad el. A következmények ismertek. (*Lásd I. kötet, 31–134.*) Apának és fiának sorsa egybefonódik a valóságban és az ügynökök jelentéseiben egyaránt.

A következőkben csak azokra a jelenségekre történik utalás, amelyekre eddig nem került sor.

1984. december 3-án a székelyudvarhelyi DAVIDESCU fn. informátor jelenti tartótisztjének, Gedő András őrnagynak, hogy amikor novemberben Kolozsváron járt az egyházkerületi közgyűlésen, Tőkés István nyugdíjazott főjegyzőről folyt a szó. Valóságos befektető kampányt indított a kerület vezetősége ellen. Mindenki azt feltételezi, hogy a SZER által közvetített hírek is tőle származnak. Ugyanis olyan információkat közöltek, amelyekről csak azoknak lehetett tudomása, akik az ő környezetéhez tartoznak. Gedő őrnagy kommentárjából úgy tűnik, Tőkés főjegyző ügye nem csak a Kolozs megyeieket érdekli. Feladatok címszó alatt megjegyzi: „A forrás beszélni fog a Boldogfalva községhez tartozó Farcád lelkészével, Berde Árpáddal, aki nemrég járt Kolozsváron, ahol találkozott a püspökkel. Érdeklődni fog a dr. Tőkés Istvánnal kapcsolatos egyes vélemények felől.”⁵⁴⁸

A következő öt évben a régi informátorok közül elsősorban ARTHUR és BARTA a Securitate főlei és szemei, de számos új informátor is feltűnik Tőkés István környezetében. Jelentéseinek számát és az információk operatív értékét tekintve a Tőkés családba beépült STELIAN viszi a prímet. Minden jel szerint 1985-ben, az ún. BÉLA-83-ügy kapcsán fogták be a hálózatba. A történet két évvel korábbra nyúlik vissza, amikor is a Securitate azzal szembesül, hogy mintegy 3000 címre küldtek valakik levelet, amelyben a magyarságot éberségre intik és önvédelemre biztatják. Sejtik, hogy a Tőkés család egyik tagja állhat a háttérben. STELIAN 1985. 05. 29./5-ös feljegyzésében azt írja, hogy Tőkés József és Kulin Miklós (*Tőkés Eszter korábbi leltársora*) a levél szerzői, amelynek „a tartalma körülbelül a következő: Felhívták az emberek figyelmét, hogy az emberi jogokat, különösen a nemzetiségekét lábbal tiporják, a magyar nyelvű iskolákat és óvodákat egyesítik a román nyelvűekkel. A kulturális és művészeti intézmények létét veszély fenyegeti. [...] Arra is rámutattak, hogy az említett okok miatt az állampolgárok kötelessége a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsához fordulni, amelynek megadták a bukaresti pontos címét.” A leveleket a telefonkönyvből kikeresett magyar nevének címére postázták.⁵⁴⁹ A feljegyzés sorszámból ítélve azokban a napokban, hetekben történt a beszerzése.

1985. augusztus 17-én az egész Tőkés családot és kapcsolataikat súlyosan kompromittáló ötoldalas feljegyzést tesz le tartótisztja, Oprea Florian ezredes asztalára, rendszeres találkozóhelyükön, az ARTA/Művészet fedőnevű találkahelyen. A dátum azért fontos, mert azokban a napokban tartanak házkutatást, és folytatnak kivizsgálást a Tőkés család több tagja ellen, épp aznap érkezik Tőkés András Marosvásárhelyről, és így a Securitate megismerheti a legfrissebb reakciókat. Forrása későbbi felvétele, Tőkés Eszter. Tőle tudja, hogy „amíg

⁵⁴⁷ Uo. 81. Az IMRE fn. ügynök számol be a Securitate-nak a tárgyalás lefolyásáról. Noha a fegyelmi szék tagjai titkos szavazáson döntenek, IMRE név szerint tudatja az állambiztonságiakkal, hogy kik szavaztak Tőkés László fegyelmi áthelyezése mellett (Páll Gyula, Tar Ferenc, Oltyán Béla), és kik szavaztak arra, hogy csak írásbeli intőt kapjon (Bálint József és Görgényi Béla). A titkosság komolyságát kérdőjelezi meg az a tény, hogy a Tőkés család is megtudta, ki hogy szavazott.

⁵⁴⁸ Uo. 1.

⁵⁴⁹ ACNSAS FI I211237/4/280.

tartott a Tőkés testvérek kivizsgálása, folyamatosan tartották a kapcsolatot marosvásárhelyi nagybátyjukkal, aki azon város bíróságának elnöke volt [...] megüzente nekik, hogy ne féljenek, mert az ügy, amiért vizsgálják őket, két évvel korábban amnesztia alá esett. Ez nagyon megnyugtatta a fiú- és lánytestvéreket, illetve a szüleiket. [...] Ennek ellenére a Tőkés család »biztonsági intézkedéseket« tett, szölkáltak egyes érintetteknek, másokat meg elrejtettek.” Tőkés László megkereste a Securitate által megdolgozott Fekete Rozália bejárónőt, és kitanította, hogyan és mit beszéljen. Mert a nő segített borítékolni a levelet, így annak tartalmát ismernie kellett. A feljegyzés napján érkezett Tőkés András azzal „dicsekedett”, hogy szekus ismerőse, akinek két gyermekét is tanította fizikára, szólt neki, hogy őt is „begyűjtik”, és arról is, hogy kik következnek az előállításban. Így két ember kivételével (Bakos és dr. Bagó) mindenkit értesíteni tudott. Azt is mondta, hogy a Securitate csak a 10%-át tudta felfedni a tényleges történetnek. Tőkés Eszter azt is elmesélte, hogy öccse, József felvette a kapcsolatot a magyar konzulátussal, akik kijuttatták a hírt két napon belül Kanadába, és ott bátyjuk, István a román követségig ható skandalumot rendezett. A kivizsgálás alatt Tőkés László előre megszervezett módon „véletlenül” találkozott a Magyarországon élő, kolozsvári szüleit meglátogató Gáll Judittal, aki Tőkés Eszter évfolyamtársa, Kulin Miklósnak iskolatársa volt. Gáll memorizálta a helyzetet, és elmenetele után két nappal már be is mondta a SZER. Tőkés László kitanította Gállt, hogy messze kerülje a Tőkés családot, nehogy gyanúba keveredjen. Gáll sosem visz magával jegyzeteket, mindent memorizál, így hiába vizsgálják, nem találnak nála semmit. Tőkés Eszter azt is megvallotta, hogy kivizsgálása alatt amiatt volt ideges, nehogy Kulin Miklós beszélt volna a Programról, amit 1983-ban Gáll férje, Tóth János újságíró hozott. Egy akciótéréről van szó, amely magyar tömegeket mozgósított volna, hogy tüntessenek Erdély Magyarországhoz csatlakozásáért. *(A szekustiszt ehhez fűzött kommentárját, valamint azok nevét, akikről Gáll Judit feltételezi, hogy noha kimentek Magyarországra, a Securitaténak dolgoznak, a CNSAS lefedte.)* A feljegyzés külön fejezete foglalkozik a Tőkés család által tervezett akciókkal. Az 1-es számú világos. Száz példányban sokszorosítják az amerikai püspök, Büttösi János levelét Nagy Gyulához, amely egy amerikai magyar lapban jelent meg, „teljesen befeketíti Romániát”, s eljuttatják az erdélyi egyház vezetőinek.

A 2. számú akció a CNSAS levéltárának „áldásos” lefedése miatt alig értelmezhető. Annyi bizonyos, Zsigmondné Tőkés Annáról azt állítja, hogy egy diákokból szerveződött kommandót megbíz valaki megveretésével. Ugyancsak ő intézné, hogy Nagy Gyula püspök fél fülét levágják ugyanezek, s valaki ezért 1000 \$-t fizetne. Ezeket a képtelennek tűnő történeteket a Securitate komolyan veszi. Oprea Florian ezredes kommentárjának 3. pontjában elrendeli a megveretési ügy kivizsgálását, a terroristaelhárító irodával együttműködve. Kulin Miklós kivizsgálását a Programra vonatkozóan újra fogják kezdeni, és ha az értesülés igaznak bizonyul, Tóth Jánost kitiltják Romániából. Gáll Juditot komoly feldolgozás alá veszik, s ha igazak az ügynök állításai, nemkívánatos személlyé nyilvánítják. Az akció marosvásárhelyi dekonspirálására vonatkozó Tőkés András-féle állításokat ellenőrzik, de feltételezhető, hogy az nem több „hősködésnél”. Tőkés Lászlót és bátyját, Józsefet periodikusan követő megfigyelés alá vonják.⁵⁵⁰ 1986. 01. 15-én Oprea Ioan ezredes, a Securitate megyei főnökének helyettese, Oprea Florian ezredes, az I/B ügyosztály vezetője és a bukaresti I. Igazgatóság II. ügyosztálya részéről Pop Ioan alezredes kielemezik a Tőkés család ellenséges magatartását. Megállapítják, hogy „[...] a célszemély mind a hét gyermeke [...] nacionalista tevékenység-

⁵⁵⁰ Uo. 250–255.

be merült [...]”. A Tőkés család számos külföldi kapcsolata lehetővé tette, hogy a „[...] vallási ellentét a célszemély és Nagy Gyula püspök között ismertté váljon külföldön, amely folyamatosan lehetővé teszi a magyar nacionalista-irredenta emigráció és a SZER számára, hogy virulens befeketítő kampányokat intézzenek Románia ellen a magyarság helyzetével és a vallásszabadsággal kapcsolatban [...]”. Az intézkedési terv célja, hogy elszigeteljék és kompromittálják az egész családot, mind bel-, mind külföldön. A cél megvalósulásáért STELIAN, ARTHUR és BARTA ügynököket vetik be, kiképzett ügynököket küldenek külföldre is, hogy a már lábra kapott hírt, miszerint Tőkés István nem politikai, hanem személyes okokból ellenzékieskedik, megerősítsék. Tőkés László leszerelésére pedig a VÁ segítségével, DRAGAN és SZÉKELY informátorokon keresztül hatni kell a püspökre, hogy nevezze ki egy vidéki, más megyebeli parókiára. Az ügynökök jelentéseiből ugyanis leszűrhető, hogy hajlandó lenne ilyen megoldásra is, és Tőkés István szeretne találkozni a Securitate képviselőivel, hogy ezt közölje. Ungvári József fog „véletlenül” összefutni a volt főjegyzővel ez ügyben.⁵⁵¹

Az 1986. 03. 24./30-as feljegyzésben STELIAN arról tudósítja a tartótisztjét, hogy a volt főjegyző valami hatalmas munkán dolgozik. Ezer lapnál tart már. A cél a Romániai Református Egyház és a magyarság állapotának felmutatása külföldön. Megkéri az informátort, hogy kezelje bizalmasan a közlést, családtagjai sem tudnak arról, mi a célja a dolgozatnak. Senki sem olvasta még. „Az adatok összegyűjtésében több, benne bízó kollégára támaszkodik, akik ugyanakkor ellenfelei Nagy Gyulának. Köztük van Hegyi István volt székelyudvarhelyi esperes. Ő azért elégedetlen, mert Nagy Gyula lépett közbe, hogy megfosszák esperesi tisztétől.” A tartótiszt hozzáfűzi, hogy a bukaresti 0544-es KE információi igazolják STELIAN adatait. Az informátor feladata az lesz, hogy fokozatosan jusson hozzá a Tőkés-féle dolgozathoz, és játssza át a Securitaténak.⁵⁵²

Tőkés Istvánt és feleségét azon év nyarán–őszén kiengedik Kanadába. *(Kinttartózkodása, a román hatóságok engedélye nélküli látogatása az Egyesült Államokban, ottani szereplése még sok székusirat tárgyát fogja képezni.)* Magyarországra lányuk, Eszter viszi őket, aki időközben feleségül ment STELIAN ügynökhöz. A Securitate kifejezett célja a nyugati úttal az, hogy az erdélyi közvélemény szemében kompromittálják Tőkéséket: nyilván azért kaptak útlevelet, mert elkötelezték magukat az állambiztonságnak. Visszajövet Magyarországon is megállnak, és többek közt STELIANnak is hoznak ajándékot. Az ügynök 1986. 11. 09./56-os feljegyzésében erre történik utalás: „Az öreg Tőkésék külföldről való visszatérésükkor hoztak egy hivatalos meghívót a forrás számára, amelyet a magyar Kulturális Minisztérium küldött, Szemenkár Mátyás aláírásával. Ebben hivatalos látogatásra hívják, 2-3 orgonakoncert megtartása végett. (A forrás híres orgonista.) A meghívóban rámutatnak arra, hogy utazási, szállás- és étkezési költségeit fizetik. Tőkés Eszterrel beszélve a forrás megtudta, hogy ő beszélte meg a dolgot Ara-Kovács Attilával az augusztusi budapesti tartózkodása alatt. Vagyis a meghívót Ara-Kovács intézte és küldte, és hogy a magyarországi kiutazás alkalmával rajta keresztül veheti fel a

⁵⁵¹ FI 1211237/7/9–12. Az intézkedési terv a jelek szerint nem tud Papp László nagyváradi püspök kezdeményezéséről, aki már 1986. január 11-én felhívta Gálffy Zoltánt, hogy megbízottját, Eszenyei Gyulát kísérje el Kolozsváron Tőkésék lakására, felkínálni Tőkés László számára egy állást. De az is lehet, hogy Papp tudomást szerzett a „felsőbb szervek” szándékáról, s mivel biztos lehetett abban, hogy Nagy Gyula nem lesz hajlandó „szembeköpní önmagát” sem főgondnoka, sem tanácsosa kedvéért, újabb jó pontot akart szerezni gyors intézkedésével az államhatalom előtt, ezzel is bizonyítva: alkalmasabb a református egyház vezetésére, mint kolozsvári püspöktársa. (Vö. 87. o.)

⁵⁵² Uo. 206–207.

kapcsolatot a koncertek szervezőivel. [...] A forrás azt is megtudta Esztertől, hogy Ara-Kovács romániai »szegény magyarok« megsegítését tervezi, kiknek ruhát és élelmet küldene.” A tartótsízt megjegyzi, hogy a bukaresti központtal megtárgyalják az ügynök kiutazásának lehetőségét, de nagy probléma az, hogy az ügynök „nem profi zenész”, így csak turistaként kaphat útlevelet.⁵⁵³ A család 1986-os „áttörésének” (*Tőkés László állást kap, Tőkés Istvánt és feleségét kiengedik Kanadába*) mintegy záróakkordja a magyarországi „demokratikus ellenzék” egyik vezéralakjának, Haraszi Miklósnak⁵⁵⁴ az erdélyi útja, ahol december 12–13-án többek közt Tőkés Istvánnal is találkozik. Társaságában egy amerikai újságíróként bemutatott magyar nevű hölgy jegyzetel, aki a lehallgatási jegyzőkönyvek tanúsága szerint angolul beszél: Szegedy-Maszák Erika (máshol Scheroltz, illetve Marianne). A találkozóról STELIAN számolt be (1986. 12. 13./57.), előadását magnóra vették. Oprea Florian tartótsízt leírja, hogy az ügynök déli 13 óra óta kereste őt telefonon, de csak 19 órakor érte el, amikor azonnal találkoztak is. STELIAN aznap reggel összefutott Tőkés Istvánnal, aki arra kérte, menjen be hozzá, mert Haraszi Miklós, a magyarországi ellenzék vezéralakja egy amerikai újságíró társaságában megkereste. A katolikus egyház helyzetéről is szeretnének információt kapni, ő Jakab Gábor és Czirják Árpád papokat ajánlotta, de ha ő (*mármint STELIAN*) nyilatkozna, örülne neki, mert nem szeretné exponálni magát. STELIAN beleegyezett a „kapott általános kiképzésnek megfelelően”.

Harasziék késve érkeztek. Marosvásárhelyen jártak, találkoztak Király Károllyal⁵⁵⁵ és Tőkés Andrással. Előbbi hangsúlyozta, hogy ő már 1972-ben előre jelezte a romanizációt, de ha a magyarok ellenállnak, ahogy ő is tette, nem olyan könnyű azt végrehajtani. Haraszi tolmácsolt, nem mutatta be név szerint a társát. A cikk a Newswickben fog megjelenni, és nagyon vigyáznak arra, hogy forrásaik ne legyenek beazonosíthatóak. Szegedi érdeklődött a papok képzési módja felől, a szertartás nyelve felől, erőltetik-e a magyarokat román nyelvű szertartásokon való részvételre (*nyilván a csángó helyzetre utalt*), hogyan vehetnek részt a betöltött görög katolikus egyház hívei a vallásos életben, képeznek-e görög katolikus lelkészeket, s azok milyen anyanyelvűek, általában romlott-e 1985–1986-ban a magyarság helyzete. Azután konkrét üldözésekről kérdeztek. STELIAN egy kolozsvári ferencst említett, akit „gazdasági bűncselekményért” bebörtönöztek. Haraszi megjegyezte, hogy csakis ilyen címen lehet egy lelkészt lecsukni. Pálfi Géza halálának körülményeiről is kérdeztek. STELIAN azt válaszolta, erről nagyon autentikus véleményt tud formálni, mert ő is megvizsgálta. Leukémiában halt meg. Az igaz, hogy a Securitate foglalkozott vele, de az a halála előtt másfél-két évvel történt. Az egészségügy állapotáról is érdeklődtek, szakterületenként hányan dolgoznak, milyen az élelmezés a kórházakban, a mentőszolgálat működése, igaz-e, hogy a betegek a kötést, gyógyszereket maguk kell hogy biztosítsák a kezeléshez. Az informátor állítása szerint ő a valóságnak megfelelő válaszokat adott, Tőkés István időnként kiegészítette a hiányosságok

⁵⁵³ Uo. 167–168.

⁵⁵⁴ A Jeruzsálemben született Haraszi Miklós (1945) családja 1948-ban visszatért Magyarországra. *Darabér* c. könyve a szamizdat irodalom első értékes műve Magyarországon. 1981–1989 között a szamizdat *Beszélő* szerkesztője. Alapító tagja az SZDSZ-nek.

⁵⁵⁵ Király Károly (1930) romániai magyar kommunista politikus, pártmunkásként tanult Moszkvában, Bukarestben, ahol közgazdászdiplomát is szerzett (1970), 1968–1972 között a Kovászna megyei pártbizottság első titkára. 1972-ben a románosító politika elleni tiltakozásként lemondott párttagságáról, többször külföldre is kijuttatott tiltakozó leveleket írt Nicolae Ceaușescuhoz. Különböző ipari egységek igazgatójaként dolgozott a forradalomig. A Megmentési Front alelnöke, majd az RMDSZ háromszéki elnöke. Visszavonulva a politizálás-tól a magyarországi Mezőkovácsházán telepedett le.

hangsúlyozásával, „de az országra nézve súlyosan rosszindulatú kijelentéseket nem tett”. Az újságíró látni akarta a temetőt, mert olyan információkat kapott, hogy a magyarok sírjait tíz évig tartják fenn, aztán kizárólag románoknak adják el, „hogy a temetőben is kialakuljon a román többség”. Tőkés István megbízta Erzsébet lányát, kísérje el a vendégeket a Házsongárdi temetőbe. LADA 1200-sal közlekedtek, rendszáma H-XX-2866. (*Tebát bérelt kocsit volt.*)⁵⁵⁶

STELIAN még kétszer tér vissza a külföldiek látogatására. December 15-én (58. feljegyzés) és az 1987. 01. 17./63-as feljegyzésben. Előbbiből kiderül, hogy Harasziék már 12-én délelőtt és délután is Tőkés Istvánnal tartózkodtak, de lányával, Erzsébettel is beszéltek külön annak lakásán. Az apa még a délelőtt folyamán felhívta András fiát Marosvásárhelyen, aki megszervezett egy találkozót Király Károllyal. András már korábban ismerte Haraszi-t. A beszélgetés Tőkés István dolgozószobájában zajlott. A telefonkészülék a szemben lévő konyhában volt, Erzsébet hangosan bömbölő rádiókészüléket tett a telefon mellé. Azonkívül Tőkés István lánya mintegy öröködött, állítja STELIAN, jelezte, hogy négy férfi figyelő folyamatosan a lakásukat, amiből arra következtettek, hogy a marosvásárhelyi kirándulást is megfigyelte a Securitate. A tartótsízt nem kommentálja a rájuk vonatkozó megállapításokat, viszont jelzi, hogy a határon tartott motozás folyamán két jegyzetömböt koboztak el az újságírótól, további intézkedéseket a jegyzetek megfejtése után fognak tenni.

1987. január 16-án Tőkés Istvánt behívták kivizsgálásra a kolozsvári Securitatéra. Előzőleg, január 12-én elkészítik az intézkedési tervet, mi mindent fognak a volt főjegyző szemére hárítani, hogy bebizonyítsák, mennyi előnyt kapott ő és családja a román államtól, és ennek ellenére mennyire hálátlan. Külön kitérnek a Harasziék látogatására, akiket elferdített adatokkal látott el a romániai vallásszabadság és emberi jogok állapotáról. A nő testére erősítve megtalálták a két füzetecskét. Külön intézkedési tervet készítettek a SUSANA-ügyben, ami a Haraszi–Szegedy-kettős romániai turnéjának fedőneve. Felelősségre vonnak mindenkit, aki velük kapcsolatba került. Követésük során horogra akad például egy fiatalember is, Kun István középiskolás diák, akitől pusztán információt kértek a külföldiek. Tőkés Istvánt és lányát, Erzsébetet a Securitate fogadószobájába invitálják. Balogh Ferenc⁵⁵⁷ nyugalmazott konzervatóriumi tanárt Jurcuț őrnagy irodájában hallgatják ki, Szabó Zsolt⁵⁵⁸ szerkesztőt és Kun István diákot a megyei milícián vallatják. A diákot a középiskolások ellenőrzésével megbízott Neciu Gavril százados egyenesen az iskolából fogja előállítani. Táblázatos kimutatásban osztják be, kinek mikor mi a teendője, s hogy kit kivel figyeltetnek. Tőkés apát és lányát STELIAN és BARTA, Balogh Ferencet ARMIN, Szabó Zsoltot BÍRÓ FERENC figyeli, a középiskolást egyelőre senki.

Tőkés Istvánt nemcsak a Securitatéra, de a Vallásügyi Államtitkárság bukaresti központjába is be fogják hívni, hogy megdorgálják. Mert a SUSANA célszemélynél talált feljegyzések bizonyítják, minden vele szemben tanúsított elnézés dacára, „nincs benne semmi lojalitás a román állam iránt”. Gergely Erzsébet, a Brassai-líceum helyettes tanára figyelmeztetésben részesült a BÉLA-83-ügy miatt, de a nyilvánvaló bizonyítékok ellenére tagadta részvételét.

⁵⁵⁶ FI 211237/4/162–165. A házsongárdi sétát lehallgatta a Securitate, de Tőkés Erzsébet viccekkel, népdalokkal, epés megjegyzésekkel tűzdelt folyamatos szóözönén túl „operatív” értékű információ nem hangzott el, legalábbis ilyen jellegű kommentár nem található az iratok között.

⁵⁵⁷ Az Aszódon született Balogh Ferenc (1920–2005) hegedűművész 1932-től családjával Székelyudvarhelyre költözött, a II. bécsi döntést követően Budapesten tanult. 1953-tól 1982-es nyugdíjazásáig a kolozsvári konzervatórium tanára volt. Forrás: www.muvelodes.ro (letöltés: 2014. 07. 31.).

⁵⁵⁸ Szabó Zsolt (1946) irodalomtörténész, a BBTE docense, akkor a megyei könyvtár munkatársa és az Erdélyi magyar szótörténeti tár szerkesztője volt.

Az apja után őt is megdorgálják, és erről értesítik a tanfelügyelőséget. Férje, Gergely István szobrász nem bonyolódik bele a Tőkés család dolgaiba – jegyzi meg. Balogh Ferenc párttag, kihallgatásához meg kell kérni a pártszervek jóváhagyását (megkapják, mert az általa írt nyilatkozat szerint ellenőrzése megtörtént). Lánya, Balogh Júlia Magyarországra emigrált. Esetében „az információs nyomozás ki kell terjedjen a lánya környezetében lévőkkal tartott kapcsolataira”. Szabó Zsolt tanárt, aki a Kolozs Megyei Könyvtárban dolgozik, azért veszik elő, mert Harasziék hét percet tartózkodtak az anyja lakásában. Róla tudni kell, hogy INYD-ben nyomozzák nacionalista-irredenta magatartás miatt, 1975-ben megrovásban részesült, 1986-ban külföldre utazási kérelmét elutasították. Kun István a Terápia középiskolában tanul, apja buszsofőr, a család nem szerepelt addig a Securitate nyilvántartásában.⁵⁵⁹

1987. 01. 20-án felterjesztik a SUSANA-ügyben történt kivizsgálások eredményét a bukaresti központba. Eszerint Tőkés Istvánt szembesítették az állam által felé irányuló bizalommal: magas egyházi tisztségeket tölthetett be, eljutva a püspökhelyettesi rangig, kétszer állami kitüntetésben részesült, megfelelő példányszámban publikálhatta teológiai tanulmányait. Külföldi utazásokat engedélyeztek számára. Minden gyereke ösztöndíjasan végezte az egyetemet, s képességeiknek és képesítésüknek megfelelő állásokban dolgozhatnak. Mindezt elismerte. Ezután megkérdezték, mi az, ami miatt aggódik. Azt válaszolta, hogy Nagy Gyula püspök törvénytelenégeit számtalan helyen jelezte, de választ nem kapott. Ezért fordult a külföldi fórumokhoz, kijuttatva memorandumait. Nem nevezte meg, kik voltak a közvetítők. Miután szembesítették azzal a ténnyel, hogy a határon számos esetben koboztak el olyan feljegyzéseket, amelyekben ő a „magyar nemzetiségű lakosság állítólagos elnyomására utal”, elismerte, hogy amit tett, törvényellenes. Elismerte, hogy december 13-án az őt meglátogató külföldieknek „tendenciózusan számolt be a romániai református egyházzal”, de ezzel csak Nagy Gyula leváltását akarta elérni, államellenes nyilatkozatot nem tett. Elismerte, hogy a román hatóságok engedélye nélkül járt az Egyesült Államokban, és ott nem engedélyezett tevékenységet folytatott. Elmondta, hogy haragszik a magyar hatóságokra, mert nem engedték ki Magyarországról az NSZK-ba és Svájcba, mert oda nem volt vízuma a román hatóságoktól. Kijelentette, „többé nem is megy Magyarországra”. Találkozott Budapesten Ara-Kovács Attilával, de a vele folytatott beszélgetésről, amiről informátoroknak beszámolt, nem volt hajlandó nyilatkozni. „De hogy őszinteségét bizonyítsa, elmondta az 1986 decemberében nála járt külföldiek nevét, beleértve azt a küldöncöt, aki Ara-Kovács üzenetét hozta, hogy Harasziéktól elkobozták a határon a jegyzeteiket.” Gyermekai ellenséges tevékenységének egy részével nem értett egyet, de például a BÉLA-83-as ügy felhívása indokolt volt. „Nagyon szomorú lenne, ha megtudná, hogy valamelyik gyermeke írt a SZER-nek.” „[...] írásban kötelezte magát arra, hogy megfelelő magatartást tanúsít külföldiekkel fenntartott kapcsolataiban, tiszteletben tartja az ország törvényeit, nem fog tendenciózus kijelentéseket tenni »az állami szervek egyházi beavatkozásával« kapcsolatban.” Gergely Erzsébet, az apja útmutatásait betartva, megpróbálta saját tevékenységének súlyosságát csökkenteni, szerinte véletlenül találkozott a külföldiekkel, nem tudta, kik ők, csak a temetőt mutatta meg nekik. Elismerte, hogy beszélt a külföldieknek a család ellen folyó kivizsgálásokról, de tagadta, hogy azt állította volna, hogy a Securitatén megverték. Megrótták az elkövetett tettekért és az állami szervek iránti ellenszenvéért, „(csak erős atyai rábeszélésre volt hajlandó megjelenni az egység székhelyén)”. Mind az apjának, mind neki felhívták a figyelmét arra, hogy amennyiben „nem

vonják le a megfelelő következtetéseket, a büntető törvénykönyv előírásait alkalmazzák velük szemben”. Ő is írásbeli fogadalmat tett, hogy megjavul. Minthogy Tőkés István beszámolt arról, hogy STELIAN ügynök találkozott a külföldiekkel, az ügynököt is ki kellett hallgatni „konspiratív célzattal”. Megjegyzik, hogy STELIAN és TEOFIL források beszámolója a megrovási akció eredményességét bizonyítja.⁵⁶⁰ Csak STELIAN feljegyzése van a Tőkés István-dossziében, ez a második olyan, amelyben visszatér a Harasziék ügyére. 1987. január 20-án este nyolckor Tőkés József és Márta, Gergely Erzsébet és férje, Tőkés Eszter és férje (STELIAN), Zsigmond Ferenc (Tőkés Anna férje, aki ügyelete miatt nem lehetett jelen), illetve a házigazdák tartózkodnak a konyhában. Tőkés István vacsora közben „aprólékosan beszámolt arról, hogyan tárgyaltak vele a Securitatén”. Ez nagyjából megfelel annak, amit a fentebbi jelentésben leírtak, fűszerezve azzal az elégedettséggel, amit az „úri” bánásmód benne táplált. Meg van győződve arról, hogy kihallgatásának oka a külföldi újságírók látogatása.

Az is kiderül, az ügynök azért szondázza a kihallgatottak reakcióit, mert a kihallgatás másnap folytatódik. Tőkés István megígérte a Securitaténak, hogy másnap tíz órakor Gergely Erzsébet is vele fog tartani, és kitanította, hogy mit mondjon. Az is kiderül, hogy Erzsébet üldözési mániájában azt a négy férfit, aki Harasziék látogatásával egy időben kint kódorogtak a lakás előtt, ő szekusnak nézte, holott svájciak voltak. Kérdésére, hogy róluk esett-e szó, Tőkés István nem válaszol egyértelműen. Hogy Szócs Géza küldöncéről tudnak-e, azt válaszolja, hogy csak a decemberi látogatókról számolt be, Szócs Géza küldöncéről, aki novemberben volt náluk, nem. Tőkés Istvánné rosszullete szakítja félbe a beszélgetést, akit STELIAN megvizsgál, 230/110 a vérnyomása. Az informátor megkérdezi a célszemélyt, szándékában áll-e értesíteni elsőszülött fiát Kanadában. Tőkés István azt válaszolja, nincs miért, a helyzet nem olyan súlyos. A továbbiakban még annyi lehet érdekes a Securitate számára, hogy Erzsébet elmondja, Ujvári Ferenc ügyvéd tanácsolta neki: ne engedjen a behívásnak, csak akkor, ha ügyességi végzést kap. Mire az ügynök kijelentette, ez tévedés, mindenkit be lehet hívni a Securitatéra ügyességi végzés nélkül is. Megegyeznek, hogy másnap délután, a kihallgatások után újra találkozni.⁵⁶¹

STELIAN az 1987. 03. 05./69-es feljegyzésében „leleplez” egy magyarországi ügynököt. Széki ismerősök kéri, hogy magyarországi vendégüket hozza össze Tőkés Istvánnal. A találkozó a Magyar utcai templomban jön létre, ahol a nyugalmazott főjegyző szolgálati lehetőséget kapott. Majd közeli lakásukon, saját dolgozószobájában beszélget Bartha Lászlóval, aki a kőbányai gyógyszergyár főmérnökeként mutatkozik be. Kolozsvári származású,

⁵⁶⁰ Uo. 70–77. 1987. január 10-én a BM I. Igazgatósága leküldte Kolozsvárra azt a Iulian Vlad belügyminiszter-helyettes által jóváhagyott intézkedési tervet, amelyet azok ellen fogantatosítanak, akik találkoztak Szegedy-Masák Marianne és Haraszi Miklós „külföldi titkos megbízottakkal” (FI235742/16. Gergely Erzsébet dossziéja). A Tőkéséken kívüli érintettek iránt nincs mód bővebben kitérni, de a korszakra jellemző pár dolgot érdemes megemlíteni. Kun Istvánról kiderült, hogy nem azonos azzal, akit az F osztág tisztjei, mint Harasziék kapcsolatát írtak le. Szabó Zsoltnak fogalma sincs, mit akarhat tőle a Securitate, s szorultságában olyasmit vall be, amiről a politikai rendőrségnek korábban nem volt tudomása. Beszámol az *Erdélyi magyar szótörténeti tár* munkacsoportjának tevékenységéről, beszámol Lisztovszki László egri adjunktus és Kresz Mária szintén magyarországi etnográfus látogatásáról, de arról hogy Harasziék őt vagy az anyját felkeresték volna, nincs tudomása, nem ismeri őket. Lehet, hogy az anyjával találkozott, de a mama nem számolt be neki. Balogh Ferencel kapcsolatban csak annyit jeleznek, hogy a vele folytatott beszélgetés konklúzióit átadják a pártszerveknek. Lányát viszont legközelebbi hazajövele alkalmával behívják apjával együtt az útlevelesztályra, és figyelmeztetik, ha nem vizsgálja felül a magatartását, kitiltják Romániából. STELIAN ügynök „kihallgatását” úgy rendezik meg, hogy találkozzon a váróteremben Tőkés Istvánnal és Erzsébettel, a lelepleződés elkerülése végett. Beszélgetésüket a váróteremben lehallgatják.

⁵⁶¹ FI 1211237/4/148–150.

⁵⁵⁹ FI 211237/7/13–21.

apjának 1942-es haláláig a Szentegyház utcában volt háza és üzlete. A vendéget különösen a február 26-án tartott magyar és német nemzetiségű dolgozók országos tanácskozása érdekelte. Összegyűjtött minden elérhető napilapot, és a felszólalók kiléte felől érdeklődött. Csak a kolozsvári Rác Győzöről mondta Tőkés István, hogy „régi trockista”, illetve az Igaz Szó főszerkesztőjéről, Hajdu Győzöről mondott kizárólag negatívumokat. A beszélgetés délután átmegy borozásba. Ekkor Bartha elmeséli, hogy két hónappal korábban a munkahelyén a káderosztályra hívták, ahol két rendőrtiszt várta. Négyórás beszélgetés nyomán beszervezték. Erdélyi útjairól kértek beszámolót. Kötelezvényt is aláírt. Ő nem akarta aláírni, de megvádolták, hogy megtagadja saját népe segítségét, és megfenyegették, hogy nem utazhat külföldre. Éppen az NSZK-ba készült, így aláírt. STELIAN megjegyzi, hogy megjelenése Romániában épp a jelzett tanácskozás idején igazolja, amit mondott. Bartha 3 kg gyógyszert hozott a „szegény erdélyi betegeknek”. Tőkés István el volt ragadtatva Barthától, és meghívta, hogy keresse őt fel, valahányszor Kolozsváron jár. Bartha vendéglátója, Sallai János széki munkás egy kolozsvári munkásszálláson lakik, oda vitte a vendéget is. Oprea Florian tartótsit javasolja, hogy a 225-ös dekrétum alapján kapjon pénzbüntetést Sallai, mert nem először lát vendégül külföldieket a munkásszálláson.⁵⁶²

A romániai nemzetiségek hivatalos képviselőit tömörítő tanács azért gyűlésezett, mert Románia meg akarta mutatni ország-világnak, hogy az ott élő nem románok teljesen egyetértenek az állam nemzetiségi politikájával. Ezt válasznak is szánták a háromkötetes *Erdély története* című könyvre, amely az MTA kiadásában jelent meg. Minthogy a vitatott területek történetét nem a román politika szájíze szerint tárgyalta, román sajtótámadások indultak, amire Bányász Rezső helyettes államtitkár és az akadémia is válaszoltak. Tőkés István egyetértett a magyarországi válaszokkal, jelentette BARTA informátornő 1987. 04. 23-án, a KÖNYVTÁR találkahelyen. Tőkés azt is kijelentette, hogy barátai is mind helyeslik Magyarország magatartását. Hangsúlyozta azt is, hogy „Magyarország kötelessége minden lehetséges nemzetközi fórumhoz fordulni, hogy segítse a magyar nemzetiséget Bukarest elnyomó politikája ellen, hogy védje az erdélyi magyarok élethez való jogát.” Tartótsitje, Ungvári alezredes megjegyzi, hogy a lehallgatás igazolja BARTA jelentését. Ugyanakkor javasolja lehallgatókészülék beszerelését a nyugalmazott főjegyző dolgozószobájába is. A vele való „véletlen találkozások” is süríteni kell, hogy „lecsillapítsák”.⁵⁶³

1987 augusztusában Komjáthy Aladár kanadai lelkész erdélyi látogatása okoz gondot a Securitate-nak. STELIAN informátor jelenti (1987. 08. 24./88.), hogy a kanadai lelkész 75 dollárt szeretne adni valakinek, akit Tőkés István javasol. Ő Jakab Gábor római katolikus plébánosra gondolt, és elküldte hozzá STELIANT. Jakab Gábornak egyáltalán nem tetszik az ötlet. A Securitate szerinte mindenről tudomást szerez. Ha azonnal nem csap le, az nem jelenti azt, hogy nincs tudomásuk róla. Emlékezteti az informátort, hogy közös ismerősükkel, a belga nagykövettel való találkozót is majd három hónap múlva kérte számon az állambiztonság. Nemrégiben a kanadai Galambos Szilvesztert vitte el hozzá Kányádi Sándor, s

⁵⁶² Uo. 107–109. STELIAN Bartha Lászlóról ugyanabban az évben, szept. 28-án is jelent. Kétszer is találkozott vele az előző két napon. Bartha nagyon óvatossá, megbizonyosodott róla, hogy követik. Sallai Jánost a helybeli milíciafőnök vallatta a vele való találkozásról, és mivel a felesége nagyon fél, nem is akar többet mutatkozni Barthával. Felteszi a kérdést: honnan tudta a széki milícia főnöke, hogy ő Kolozsváron találkozott Sallaival? Ami még érdekesebb, Oprea Florian tartótsit sem tud az ügyről, utána fog nézni, ki hatalmazta fel a milíciáfőnököt a kivizsgálásra.

⁵⁶³ Uo. 101.

azt is számon fogják kérni tőle. (*Hogy miből következtet erre, a hivatal lefedte.*) Pedig ő senkinek nem árult el egy szót sem a beszélgetésükből. Végül is elhalasztja a döntést. Megkéri az ügynököt, hogy madáryelven telefonáljon neki, ha Komjáthy visszaérkezett Marosvásárhelyről. A tartótsit megjegyzi, hogy a plébánost INYD-ben nyomozzák. Augusztus 25-én Jakab elmegy Tőkésékhez. STELIAN erről a találkozóról is tudósít. Jelen voltak Erzsébet és Anna a férjükkal és József a felesége nélkül. A vacsora az ebédlőben volt. Tőkés István és a kanadai vendég együtt érkeztek Marosvásárhelyről. Komjáthy nagyon intelligens, olyan beszélőkéje van, hogy más nemigen jut szóhoz mellette. Erzsébet kérdésére azt állította, hogy az úton nem követték őket, Marosvásárhelyen viszont igen. Vasárnap templomban voltak, három szekus kíséretében. A marosvásárhelyi lelkész (*akit név szerint nem említ*) kettőt közülük jól ismert. Az egyik durván bánt vele egy kihallgatáson. Szakállánál fogva rángatta. Komjáthy megígérte, hogy nyilvánosságra hozza az illetők nevét külföldön. A vendég váratlanul megkérdezte: Úgy hiszitek, a Securitate nem fogja megtudni, miről beszélgetünk ma este? Erzsébet azt válaszolta, nem hinné, hogy a családból valaki besúgó lenne. De nem csak vér szerinti családtagok vannak jelen – replikázott Komjáthy. Legalább négyen idegenek. „Lehet nemcsak egy, hanem két »drót« is van köztünk.” Erzsébet cáfolta, hogy „drót” lenne a társaságban. Ezután újabb bizalmatlansági jelenet következett STELIAN szerint. A vendég behívta Jakab Gábort a házigazda dolgozószobájába, és négy szemközt tárgyaltak. Az ügynök feltételezi, ekkor adta át neki a jelzett dollárokat. Jakab a későbbiekben egy szót sem szólt, csak itta a kávéját. Az informátor Szöcs Géza nevét is bedobta a társalgásba, a vendég úgy tett, mintha nem hallotta volna. Erzsébet kézzel jelezte, hagyja a témát, majd utólag megmagyarázta, hogy a vendégnek nem szimpatikus a Kanadában körutat tett erdélyi költő. Komjáthy a besúgók jelenlétére tett célzás dacára „súlyosan sértő kijelentéseket tett egy magas rangú személyiségre nézve, mondván, hogy Románia súlyos gazdasági helyzete mindaddig nem fog megoldódni, amíg erőszakkal el nem távolítják az illetőt. Hitlerrel hasonlította össze, aki Németország lakosságának nyolcvan százalékát elvakította, s ez a magas rangú személy nálunk is ugyanezt teszi. Azt is mondta, hogy azért uszítják a magyarok ellen a lakosságot, hogy eltereljék a figyelmüket a gazdasági csődről, s hogy elvakítsák őket.” Komjáthy azzal is megsértette a vőket, hogy amikor felálltak családi fotózáshoz, őket felszólította, álljanak külön, mert nem tartoznak a Tőkés családhoz. Másnap (25-én) reggel kilenckor Nagyváradra indultak Tőkés István kocsijával, amelyet veje, Zsigmond István vezetett. Komjáthy azt állította, neki lekötöztette Papp László püspök, mert sok valutát adott neki. Azt szeretnék elérni, hogy Tőkés Lászlót véglegesítse Temesváron. A vendég másnap, 26-án elhagyja Romániát, de szeptember 15-éig Budapesten marad.

Komjáthy Aladár kolozsvári tartózkodásáról az IMRE fn. ügynök is beszámol számonzatlan, a vendég érkezésének napján készített feljegyzésében. Őt augusztus 20-án kereste egyházkerületi hivatalában. Jó ügynökként leírja ismertetőjegyeit: „Komjáthy Aladár 52–54 éves, közepes termetű, arca ovális, szemüveget visel, szürke öltönyben jár.” Vonattal érkezett, részt fog venni a protestáns-ortodox párbeszéd Budapesten szervezett konferenciáján mint a téma szakértője. A Transilvania Hotelben bérelt szobát. Komjáthy a Tőkés család személyes meghívottja, sokat köszönhetnek neki. Egyik ismerőse operálta meg Tőkés Istvánnét Kanadában, ingyen, ő szervezte az USA-beli körutat, találkozót Bertalan Imre püspökkel. (Utóbbi dr. Wese, az amerikai református egyház elnöke társaságában októberben Romániába látogat.) Komjáthy augusztus 21-én fel szeretné keresni testvére sírját, aki a tordai csatában esett el. Marosvásárhelyen egy iskolatársát szeretné meglátogatni, Székelyudvarhely mellett; 24–

25-én áll az informátor rendelkezésére, és találkozni szeretne a püspökkel is. (*Összevetve STELIAN adataival, terv és megvalósítás nem fedték egymást.*) Anélkül, hogy kikérdezés jellege lenne az ügynek, az informátor rájött, hogy Komjáthyt a vallásszabadság respektálása, a magyarok alkotmányos jogainak betartása, a lelkészképzés, a teológiai tanárok és a könyvtár helyzete érdekli, illetve hogy beavatkoznak-e a hatóságok az egyházi ügyekbe, van-e lehetőség a magyar nyelvű sajtóra, irodalomra, rádiózásra, színjátszásra, oktatásra, miért akarnak sokan kivándorolni Romániából, valamint Tőkés Istvánnak és Lászlónak az ügye. Az informátor a „valóságos” helyzetet mutatta be. Adott ajándékba a vendégnek Tőkés István legújabbban megjelent könyvéből, „mások hosszú ideje várnak publikálásra, mindig Tőkésé az elsőbbség”. IMRE informátor elmondta, hogy noha nyugdíjas, bárhol szolgálhat, „fut a szekere, mert jóban van a Vallásügyi Államtitkársággal, sőt, ami ennél is többet nyom a latban, látták bemenni a *Securitatéra*, ez aztán az üldözött”. Fia nem akart falura kimenni, kapott állást egy nagyvárosban, Temesváron. „Tőkés István konjunktúralovag volt mindig, így kapaszkodott fel az egyházi ranglétrán.” Komjáthy jelezte, hogy a nyugati magyar emigráció egy része, mióta híre ment, hogy Papp László adott állást Tőkés Lászlónak, azt rebesgeti, hogy „a Tőkések eladták magukat”, de ő ezt nem hiszi. Hosszasan értekezett a Romániából kikerült lelkészekről, akiknek „a többsége nem válik az egyház becsületére”. (*Patós Sándor és Muzsi István kivételével a többiek nevét a CNSAS lefedte.*) Ungvári tartótiszt kommentárjából megtudható, hogy a vendég megfigyelését „komplex módszerekkel”, Ioniță ezredes utasításai alapján végzik. IMRE feladata pedig az, hogy alaposan kiaknázza információs szempontból Komjáthy, és erősítse azt a gyanút, hogy Tőkés István „kapcsolatban áll a román állami szervekkel”.⁵⁶⁴

A kanadai lelkész utolsó erdélyi napjáról szintén STELIAN számolt be. A korábbi információktól eltérően Gergely István vezette Nagyváradra Tőkésék gépkocsiját. Papp László püspök megígérte Komjáthynek, hogy véglegesíti Tőkés Lászlót Temesváron, és engedélyezte, hogy Tőkés István ott szolgáljon. Tőkés lánya, Gergely Erzsébet vacsorát adott Komjáthy tiszteletére, ahova Kallós Zoltán⁵⁶⁵ folkloristát is meghívta. Ő egy Balogh Miklós nevű budapesti képzőművésszel érkezett. Kallós, bármennyire igyekezett Komjáthy, nem hagyta magát eltéríteni a csángók sérelmeinek felsorolásától. Már óvodáskorban megtiltják nekik „cigányul” beszélni, ahogy a magyart csúfolják, a rendőrök megbüntetik, ha felfedeznek ott egy idegent, a templomba kiírják, hogy milyen nevet szabad adni az újszülötteknek, s a szülők akarata ellenére is elrománosítják a csecsemők nevét. Balogh Miklós bulgáriai élményeivel hasonlítja össze a moldvai helyzetet: ott a törököket akarják erőszakkal elbolgárosítani. De értük legalább az anyaország tiltakozik. Egyébként ő a Szamosújvár melletti Buzán hallotta, hogy az ottani néptanácsítók nem hajlandó csak román neveket bejegyezni az anyakönyvbe. Baloghot pedig egy román rendőr megállította, és megfenyegette, ha nem hagyja el Székelykeresztmártont, megbünteti. Komjáthy hitetlenkedett: őt egy román rendőr sem állította meg sehol. STELIAN a Tőkés család reakcióiról is beszámol. Erzsébet egyfolytában az ablakot leste, nincsenek-e kint szekusok. Különben azért rendezte ő a vacsorát, mert nincs telefonja, így a lehallgatás nehezebb. Tőkésék nem szóltak bele a vitába, sőt a vendégek elmenetele után Tőkés István kijelentette, hogy Kallós nagyon „elfárasztotta”. A vacsora éjszakába nyúlt, az informátor azt sejtí, hogy Komjáthy törvényellenesen

⁵⁶⁴ Uo. 75–84.

⁵⁶⁵ Kallós Zoltán (1926) erdélyi magyar néprajz- és népzene kutató. 1971-ben megjelent *Balladák könyve* c. műve több kiadást is megért Bukarestben és Budapesten. Az erdélyi táncmuzsika szellemi atyja.

Tőkéséknél aludt.⁵⁶⁶ A Komjáthy-ügy, a Securitate szóhasználatával élve, a határon sem fejeződött be. BIBLIOTECARUL informátort kiküldték a budapesti protestáns-ortodox konferenciára, hogy a kanadai lelkész reakcióit nyomon kísérje. (*Lásd BIBLIOTECARULnál.*) Ugyanis Komjáthy a román–magyar határon tüzetes testi motozás alá vetették, a nála talált dokumentumokat elkobozták, és egy tekercs filmet is elvettek tőle.⁵⁶⁷

Az elkobzott dokumentumok igen kényes helyzetben érték a Tőkés családot, épp amikor még volt remény arra, hogy László helyzete stabilizálódjon Temesváron. Tőkés Istvánt behívták a Securitate székházába, ahol benyomása szerint szívélyes hangnemben ugyan, de figyelmeztették arra, hogy a család nem jó úton jár. A kihallgatás utáni első reakciókat egy SANYI nevű informátorral ellenőrzik. SANYI 1987. szeptember 30-án „véletlenül” épp azon az utcán bámulja egy autókalktrész-bolt kirakatát 13 óra 30 perckor, amelyiken hazafelé tart Tőkés István. Az informátor szerint teljesen hiteles volt a találkozás véletlenszerűsége, Tőkés István elmondta, hogy most fáradt, különben is vár rá fia, László, viszont beszélgethetnek a délután 6-kor kezdődő istentisztelet után. Így az informátornak módja van a volt főjegyző által hirdetett evangélium feltűnésmentes ellenőrzésére is. A Magyar utcai gyülekezet keretében tartott bibliaórán 31 nő, 12 férfi és négy ifjú vett részt. Az Apostolok cselekedetei 9,28–31. alapján prédikált. „A prédikáció tartalma az volt, hogy Jézus Krisztus idejében is ellenségeskedtek az emberek, voltak hitetlenek, az igazhívőket pedig verték, nyomorgatták és megölték. Manapság Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Brassóban nem ölik meg az embereket a hitükért, vagy mert templomba járnak, de vannak elég magas rangú személyiségek, akiknek nem tetszik, hogy megtelnek a templomok, és hogy lelki megelégedést nyernek itt a fiatalok. Ezek megpróbálják a híveket és az evangélium hirdetőit megölni, elhallgattatni, nem fegyverrel vagy bottal, hanem a megfélemlítés szavaival. Akik a Szentírásban hisznek, el tudják viselni ezt az ellenségeskedést, és vigasztalást találnak Krisztusban.” Az informátor bizalmat igyekezett kelteni azzal is, hogy a családjában bekövetkezett súlyos betegséget ecseteli, külföldi gyógyszereket próbál szerezni. A célszemély elmondta az informátornak, hogy neki is vannak nehézségei, épp aznap behívták a Belügyminisztérium Traian utcai székházába. Visszaverte az őt és családtagjait ért vádak, de teljesen bizonytalan afelől, hogy a hatóságok megelégszenek a figyelmeztetéssel, vagy súlyosabb következményekkel is számolnia kell. A dolgok hátterében kanadai barátjának látogatása áll, akitől bizonyos dolgokat elkoboztak.

Ungvári tartótiszt a prédikációra nem reflektál. Azt írja le, hogy milyen kiképzésben részesítette az informátort. Nagyon jól tette, hogy megígérte, Tőkés következő szolgálatára is elmegy. Úgy tesz majd, mintha Tőkés támogatója lenne az „egyházi szabálytalanságok leplezésében”. El fogja panaszkodni, hogy ő is bizonytalan bizonyos vonatkozásban. Váratlanul meglátogatta kanadai unokatestvére, Göcsei, akiről már nagyon rég nem tudott semmit. Röviden meg fogja említeni azt is, hogy kanadai unokatestvére nagyon elégedetlen volt Szócs Géza kanadai (Toronto) szereplésével, „mert nagyon beképzeltnek mutatkozott, túl magabiztos volt, miközben önellentmondásokba keveredett, mintha csak Nagy Gyula embere lenne”.⁵⁶⁸

⁵⁶⁶ Uo. 59–61.

⁵⁶⁷ STELIAN 1987. 09. 23./80-as feljegyzése szerint Komjáthy, ahogy Budapestre ért, telefonált Tőkés Istvánnak, hogy Tőkés László *A református egyház története 1945-től napjainkig* c. dolgozatát, valamint két gipszreliefet elkoboztak tőle a határon. Az apa azonnal értesítette László fiát, és kitaláltak egy mesét, miszerint a kanadai lelkész meglátta Tőkés István asztalán a dolgozatot, és engedélyük nélkül eltulajdonította. STELIAN viszont bizonyosan tudja, László azért adta oda az apjának, hogy azt Komjáthy keresztyén Nyugaton közöltesse.

⁵⁶⁸ Uo. 48–51., 53–54. A feljegyzés eredeti, kézzel írott változata is megvan, amelyet az informátor COOPERATIVA fedőnéven írt alá. A gépelt változatban viszont már SANYIként szerepel, ami arra utal, hogy a két

A Komjáthy által beharangozott amerikai vendégek látogatása be is következik, a Kolozs Megyei Securitate 1987. 10. 10-i jelentéséből és több ügynöki (IMRE, STELIAN) beszámolóból ismert. Mindenekelőtt leszögezzük, hogy informátoraik jelzéséből tudtak arról,⁵⁶⁹ hogy a „Magyarországon 1918. 06. 03-án született Bertalan Imre György, az Egyesült Államokbeli Magyar Reformátusok Szövetségének elnöke, az amerikai magyarok szövetségének alelnöke, a SZER munkatársa az USA-ban 1936. 06. 16-án született Wese Robert Lawrence társaságában, aki a Reformátusok Amerikai Szövetségének elnöke”, 1987. október 8-án Kolozsvárra érkeztek. Előzetesen CSOMA, KISS és IMRE ügynököket felkészítették a vendégek pozitív befolyásolására. CSOMA, aki püspök, külön kontrainformációs kiképzésben is részesült. Mivel tudtak arról, hogy PROFESORUL célszeméllyel is akarnak találkozni, STELIAN ügynököt is kiképezték bevetése végett. Ugyanakkor szeptember 30-án a PROFESORUL fn. célszemélyt is megkeresték, hogy higgadtságra intse. Technikailag is felkészültek, a vendégeket rejtett videokamerával felszerelt szobákba helyezték el, lehallgatókat szereltek feltételezett vendégfogadóikhoz, titkos kutatásokat tartottak.

Október 8-án 14.14-kor érkeztek Kolozsvárra az Ausztriában bérelt L-97904 rendszámú kocsival, a Monostori úton lévő református templomnál megálltak, és lefényképezték. 15 órakor megszálltak a Transilvania Hotelben, ahonnan Bertalan azonnal telefonált PROFESORUL célszemélynek, és 16.15-kor találkozót beszéltek meg a hotel halljában. Bertalan, a célszemély, Wese és Bertalan felesége a bárban beszélgettek 18.35-ig. Közben Wese hazatelefonált az USA-ba, és felesége állapota felől érdeklődött. Bertalan IMRE informátornak telefonált, és másnapra, 9.30-ra találkozót beszéltek meg a püspökségen. A célszemély távozásakor több ajándékcsomagot kapott. Az amerikaiak 19.15-kor megvacsoráztak a hotel nagy szalonjában, és visszahúzódtak szobáikba.

Másnap reggel PROFESORUL célszemély újra megérkezett, és kb. egyórás beszélgetés után együtt indultak a püspökségre, ahova PROFESORUL nem ment be. Másfél óras tárgyalást követően a vendégekkel együtt Nagy Gyula, Tunyogi, a főgondnok, Kovács tanácsos és a püspöki titkárnő átsétáltak a KEPTI épületbe. Ott Péntek rektor megmutatta az aulát, a rektori hivalt, a tanári társalgót és a könyvtárat. Délben Bertalanék IMRE informátor társaságában kimentek a Házsongárdi temetőbe, míg Wese visszament a hotelbe. Bertalanék a temetőlátogatás után elváltak IMRÉTől, s mintegy negyven percig Tőkés István lakásán tartózkodtak. Tőkés kíséretében visszatértek a hotelbe, és 14.10-kor elhagyták Kolozsvárt. Feketetónál megálltak. A helyszínen ekkor zajlott a nevezetes országos vásár, és Wese több

fedőnév ugyanazt az informátort rejtő, Orbók Sándor Kolozsváron élő, nyugdíjas hírdalmási lelkész.

⁵⁶⁹ STELIAN jelentette, hogy szept. 26-án éjjel Tőkés Eszternek telefonált kanadai bátyja, s közölte Bertalanék érkezését. IMRE 1987. 10. 02-i feljegyzésében azt írja, hogy Komjáthy neki már augusztusban jelezte Wese és Bertalan érkezését (lásd korábban). IMRE 7-én újabb bonyodalmakról jelent. Nagyváradra érkezett egy telefonüzenet, hogy Wese felesége eltörte a lábát. A telefonáló nem tudhatta, hogy az amerikaiak nem akarnak találkozni a nagyváradi püspökkel. Úgy tűnik, nem hivatalos látogatás lesz. Ez nagy gond, mert hivatalosan nem találkozhatnak a kerület vezetésével. Ezért Nagy Gyula püspök ad 5000 lej IMRÉnek, hogy hívja meg ebéddel egybekapcsolt kötetlen beszélgetésre a vendégeket valamelyik előkelő vendéglőbe. Utasította a püspökség sofőrjét is, hogy legyen állandó készenlétben, mert ha vidéki látogatásra készülnek, ő is velük megy, nem fogja a véletlenre bízni a lelkészekkel való találkozást, s azok a lelkészek, akik a vendégekkel szóba állva sérteni fogják az RRE érdekeit, „ki lesznek zárva a papságból”. BARTA informátornak okt. 3-i feljegyzésében visszamenőleg hat, a SZER-ben elmondott Bertalan-prédikáció „reakciós” kijelentéseit gyűjti össze. STELIAN okt. 9-én a jelentés szellemében számol be az amerikaiak látogatásáról. Idézi ugyanakkor Tőkés István egy megjegyzését: van néhány kétes személy Kolozsváron, mint Kozma Endre lelkész a Plevnei utcából és Molnár János (zsidói), a KEPTI könyvtárosa, akik mindig akkor jelennek meg nála, ha külföldi vendége van.

fényképet készített, parasztokról, cigányokról, vásárosokról. 17 órakor megfigyelésüket átadták a Bihar Megyei Securitate embereinek.

Az akciót eredményesnek minősítették, főleg IMRE beszámolójára támaszkodva. Néhány apróbb feszültségtől eltekintve, a vendégek pozitív benyomásokkal távoztak. (Wese megkérdezte, van-e lehetőség arra, hogy kolozsvári teológusok az USA-ban tanuljanak, mire Nagy Gyula azt válaszolta, hogy igen, ha a VÁ jóváhagyja, és a helybeliek jelölhetik meg, kit küldjenek ki. Wese érdeklődött, hogy prédikálhatna-e Romániában, mire a püspök azt válaszolta, hogy az államtitkárság engedélyével prédikálhat, de nem hallgathatja el, hogy amerikai útja során ő nem kapott lehetőséget a szolgálatra.) A személyes megbeszélések nyomán Bertalanék arra a következtetésre jutottak, hogy az amerikai magyar emigráció hamis információk alapján románellenes. Bertalan szembe fog szállni Havadtőy Sándorral, aki „ultrareakciós, semmilyen magyarázatot nem fogad el a romániai magyarok helyzetével kapcsolatban”. Hazatértük után szándékukban áll köszönőlevelet küldeni a román nagykövetségnek. A küldöttség megfigyelésére bevetett technikai apparátus anyagai is alátámasztják az informátoroktól kapott véleményeket, állítja a jelentés. Az összességében pozitív eredmény a jó állambiztonsági előkészítésnek köszönhető.⁵⁷⁰

1987-ben ünneplik Nagy Gyula kolozsvári református püspök szolgálatának 25. évfordulóját. *Szolgálat és hűség* címmel emlékkönyvet jelentetnek meg a tiszteletére. Ez az esemény újabb alkalom arra, hogy Tőkés István hallassa a hangját. BIBLIOTECARUL számol be 302/1988. 01.10-én, hogy pár nappal korábban levelet kapott Tőkés Istvántól, a Református Szemle szerkesztőségébe címezve. Ebben egyrészt az egyház megreformálását követeli, a püspöki rendszer felszámolását, új státútum megalkotását. Másrészt tiltakozik Nagy Gyula ünneplése ellen. Tartótiszte, Ungvári kifejti, hogy természetesen a levelet nem szabad publikálni (tehát egy nyílt levélről van szó), de lehetővé kell tenni, hogy annak tartalmáról tudomást szerezzon mind a szerkesztőbizottság, mind a püspök.⁵⁷¹

Az 1988-as év a magyarországi változások hatását tükrözi. A román állambiztonság egyre elkeseredettebb kísérleteket tesz Románia elszigetelésére a többi szocialista országban végbemenő társadalmi-politikai erjedéstől, sikertelenül. A „határtalan médiák”, a rádió, televízió ellen még az adások zavarásával, antennák leszereltetésével sem tud hatékonyan fellépni a bezárkózni vágyó hatalom.

STELIAN 1988. május 20-án jelenti Tőkés István élénk érdeklődését az MSZMP országos konferenciája iránt. A nyugalmazott főjegyző csodálkozik, hogy Kádár János nem foglalkozott a határokon túli magyarság problémájával, noha az a nemzetközi érdeklődés központjába került az utóbbi időben. A konferencia napirendi pontjaiból azt sejtí, hogy Kádárt le fogják váltani.⁵⁷²

IULIU informátor 1988. június 29-én jelenti, hogy a volt főjegyző nem ért egyet az MSZMP új vezetőjével, Grósz Károllyal, ám „csodálja a Magyar Demokrata Fórum által mozgósított és vezetett néptömegeket, akiknek sikerült felhívni a nemzetközi közvélemény figyelmét arra, hogy a románok képmutató és hazug politikával mindent, ami magyar, szét akarnak zúzni”. Ugyanakkor mély benyomást tett rá az is, hogy Magyarország nem folytat nacionalista politikát, „tisztletben tartja a román nép törekvéseit”.⁵⁷³

⁵⁷⁰ Uo. 64–72.

⁵⁷¹ Uo. 6.

⁵⁷² FI 211237/5/190.

⁵⁷³ Uo. 187. Nyilván a budapesti fáklás felvonulás eseményére utal.

Tőkés István elítéli az Erdélyből távozó lelkészeket. A nyugalmazott főjegyző közismert és gyakran hangoztatott álláspontja két párhuzamos jelentésben is helyt kap. ARTHUR és IULIU ügynökök ugyanarról az eseményről tudósítanak: Sántha Pál, a nyugdíjpénztár igazgatója 1988. augusztus 12-én felesége névnapjára baráti társaságot hívott. A házigazdák mellett jelen van Tőkés István feleségestől, lánya, Erzsébet férjével, Gergely István szobrásszal, Horváth József, ugyanazon intézmény főkönyvelője feleségestől és Molnár Dezső nyugalmazott Kolozsvár-Monostori úti lelkész feleségestől. Utóbbi véglegesen Budapesten akar letelepedni, minden el van intézve, össze vannak csomagolva, két héten belül elhagyják Erdélyt, és a közeljövőben látogatóba sem akar visszatérni. Ez a helyzet éles összeszólalkozásra ad okot Tőkés és Molnár közt. Gergely Erzsébet is közbeszól, mintegy csitítva a vitatkozókat. Szerinte az apjának nem kellene belekötni az ilyesmibe, ő sem helyesli az emigrációt, de mindenkinek személyes felelőssége menni vagy maradni. Azt sem értette soha, hogy miért szítja az apja a nézeteltérést a püspökkel, aminek kihatása van az egész egyházi életre, arra készterve a püspököt, hogy az egész Tőkés család ellenségévé váljon. Az a baj, hogy mind a ketten makacs székelyek. Apja azzal védekezik, hogy ő haláláig a klerikalizmus ellenfele lesz, és azért harcol, hogy a püspököt csak négy évre válasszák.⁵⁷⁴

GEORGE informátor jelentése arra példa, hogy a Securitate érdekes információkhoz juthat a Tőkés család viszonyulásáról különböző eseményekhez és személyekhez akkor is, ha Tőkés István épp nincs otthon. Az 1988. augusztus 24-i feljegyzés főszereplője szintén Gergely Erzsébet. GEORGE-t meglátogatja kolozsvári származású, Budapesten élő unokatestvére, Vinczeffi Ágoston. Többek közt Németh Géza⁵⁷⁵ küldeményét hozta Tőkés Istvánnak, de mivel ő nem tartózkodott otthon, az ugyanabban az udvarban lakó Gergely Erzsébetnek adták át a küldeményt. Erzsébet nagyon indulatosan viselkedett. Panaszkodott a románosításra. Marosvásárhelyen a középiskolákban kb. 1000 diákot nem engedtek a felső tagozatra, hogy Olténiába küldjék őket tovább tanulni, míg helyükre regáti román gyerekeket hoznak Marosvásárhelyre. Az erdélyi magyar elit pedig nem tesz semmit. Különösen azok, akik Magyarországon már szereztek bizonyos anyagi alapokat. Így például Sütő András csak addig tiltakozott az erdélyi magyarság érdekében, amíg el nem helyezte két gyermekét Budapesten. Ugyanez a helyzet Beke Györggyel. A legfelháborítóbb azonban Szöcs Géza viselkedése, aki ellenzéki ségével hírnevet szerzett, de csak kicsinyes anyagi érdekek vezérlik. „Most az 1 000 000 forintért vásárolt Budapest melléki villájában hizlalja magát, mindenről elfeledkezve.” Egy igen magas rangú román politikus is szidalmazott. Erzsébet és férje rendszeresen járják a Székelyföldet, szegény magyarokat segítve. Más témáról nem esett szó a Tőkés családban – jelzi az informátor, tehát amit mondott, nyilván kérdésekre felelve mondta el.⁵⁷⁶

⁵⁷⁴ Uo. 170–172. A két feljegyzés összevetéséből kiviláglik, hogy Sántha Pál = ARTHUR informátor, IULIU pedig nem más, mint Horváth József.

⁵⁷⁵ Németh Géza (1933–1995) magyarországi református lelkész, 1971-ben palástviselési jogától megfosztották. Saját vezetésű, főleg ifjúsági közösségeket alapít, mint a Megbékélés csoport, illetve az Erdélyi Gyülekezet. A hirdetett és az általa megélt életforma közti feszültség miatt életműve vitatott.

⁵⁷⁶ Uo. 166–169. A fentiek mellett érdemes megjegyezni, hogy az informátor unokatestvére egy bizonyos Korom Péter nevű, a budapesti Medicorban dolgozó mérnökkel utazott, aki Németh Géza jobbkeze. A „megbékélési szervezet” vezetője nemrég járt az USA-ban, és kongresszusi képviselők előtt súlyos kritikával illette Romániát, és kérte az amerikai Kongresszust, hogy az ő felügyelete alatt álló 500 menekült család újraegyesítését támogassa. Vinczeffi arról is beszámol, hogy vannak menekültek, akik nem szorulnak segélyekre, mégis igénybe veszik, ami feszültséget szül a magyar társadalomban. Azt beszél, hogy az újabban gyakori ipari tűzvészek a román Securitate bosszúja. Továbbá tudni kell, hogy szeptember 15-én Budapesten, de más eu-

BARTA informátor 1988. 10. 10-én arról számol be, hogy Tőkés István egy újabb szatirikus felhívással fordult a református egyház közvéleményéhez, amelyben lemondásra szólítja fel Nagy Gyula püspököt és Tunyogi Cs. Lajos főgondnokot. Azt is tudatja az informátorral, hogy teljesen egyetért László fia „aktív magatartásával” azon az aradi esperesi gyűlésen, ahol „felolvastak egy felhívást a vallási felekezetek viszonyulásáról, a falurendezeessel kapcsolatban”. Ungvári József tartótisztet a fahurombolással kapcsolatos információ nem érdekli, következő, okt. 14-i látogatása alkalmával azt kell az informátornak kipuhatolnia, hogy kiknek akarja eljuttatni Tőkés István legújabb írását, illetve nem szándékszik-e azt külföldre csempészni.⁵⁷⁷

1988. november 28-án STELIAN jelenti, hogy a Tőkés család két kocsival elutazott Marosvásárhelyre, Tőkés András fiának keresztelőjére. Ő maga nem volt jelen, információi a családtagoktól származnak. A templomban véletlenül Cseke Gyimesi Évával találkozott. Gergely Erzsébet megkérdezte tőle, hallgatta-e a *Vasárnapi Újságot* a Kossuth rádióban aznap reggel (1988. nov. 20.). A Tőkés család csoportosan hallgatta Bodor Pál cikkét az abszolvensék kihelyezéséről, illetve egy anonim szerző esszéjét, *Erdélyben akarok maradni*. A kérdezett csak sejtelmesen mosolygott. Mire Erzsébet a maga „ajtóstól a házba” stílusában ráolvasa: „Csak nem te írtad a másodikat?” Erre Cseke Gyimesi Éva bevallotta a Tőkés családnak, hogy ő a szerző. Már rég elküldte, azt hitte, nem is fogják közölni. Az informátor nem hallotta az adást, de a családtagok szerint arról szolt az esszé, hogy a magyaroknak minden körülmények közt Erdélyben kell maradniuk, megaláztatások elviselésének árán is, mert a biológiai jelenlét is használ az ügynek. Délben Tőkés András meglátogatta Évát annál a családnál, amelynél tartózkodott. Főleg a Szöcs Margittal közös lányukról folyt a szó. Cseke Éva rá akarta bírni Tőkés Andrást, hogy engedje ki a kislányt elvált anyjához, Svájcba, azonban az apa hajthatatlan. Cseke Gyimesi Évát Tőkés István vitte vissza Kolozsvárra saját kocsijában. Útközben elmondta, hogy Király Károlyt és Sütő Andrást látogatta meg: Ha már nem engedik külföldre, legalább itthon igyekezzen társadalmi életet élni, ne adja meg magát az elszigetelési törekvéseknek. Ezután gyakrabban fog találkozni különböző városokban lakó barátaival. Oprea Florian tartótiszt megjegyzi, hogy Cseke Éva „aktivizálódásáról” RUSZ PÉTER informátor is beszámolt. Az egyetemen „dorgálásban” és „utolsó figyelmeztetésben” részesült, „de mint látható, eredménytelenül”. Az I. Igazgatósággal közösen ki kell elemezni a helyzetet, mert fennáll annak a veszélye, hogy sokakat ellenséges akciókra ösztönözzön.⁵⁷⁸

Az 1988-as év utolsó jelentős ellenzéki megnyilvánulása a Kiáltó Szó című, egy számot megért kiadvány, amely erdélyi szerzők műve, de az Ellenpontokkal ellentétben Magyarországon adták ki. 1988. december 9-én⁵⁷⁹ a SZER ismertette a Kiáltó Szó című szamizdat

rópai városokban is tüntetéseket szerveznek a román diktatúra ellen. Csoóri Sándorról is beszél, aki sokat tett az erdélyi magyarságért, de kritizálja az erdélyi magyar elitet, mert alig tesz valamit tiltakozásképpen a román elnemzetietlenítő politika ellen. Megjegyzendő, hogy az informátor júliusta várta unokatestvére és Korom Péter érkezését, s fel volt készítve, miről érdeklődjön. Beszámolója a rokonát már nem érinti, mert ő 22-én visszatért Magyarországra, de útítarsai még Erdélyben vannak, el is rendel a Securitate tüzetes átvizsgálásukat a határon.

⁵⁷⁷ Uo. 154.

⁵⁷⁸ Uo. 131–132.

⁵⁷⁹ Ez a dátum szerepel a Kolozs MS 15570/1988. 12. 29 sz. jelentésében. STELIAN ügynök 1988. 12. 10./133-as feljegyzésében a dec. 7. dátum található, és pontosításképpen, hogy a *Kommentár nélkül* c. műsor keretében történt a szamizdat tartalmi ismertetése.

megjelenését, amit szerintük Erdélyben adtak ki és terjesztenek. A Securitate azonnal ellenőrzésbe fog, ügynökeit mindenekelőtt azok irányában mozgósítja, akik az Ellenpontok, a Béla-83, a Susana és a Szamos ügyekben érintettek voltak. Minthogy a Tőkés család tagjai mindenikben érintettek voltak, elsődlegesen rájuk koncentrálnak. Elrendelik a DENIGRÁTORII/Befekettítők akciótervet (D/0074695/1988. 12. 21. sz. parancs), mintegy válaszképpen. A Kolozs Megyei Securitate nagy szerepet szán az ügyben STELIAN ügynöknek. Ő az, aki hallgatja a SZER adását, és eszébe jut, hogy kb. tíz nappal korábban egy hasonló című, géppel írt kéziratot látott Tőkés István dolgozóasztalán. Míg a házigazda kilépett, futólag belenézett az írásba, vallási ügyekre és a vége felé a teológiára felvett hallgatók létszámára vonatkozott. Miután Tőkés Eszterrel együtt meghallgatták az ominózus adást, rákérdezett, hogy szerinte megvan-e ez a lap az apjának. Tőkés Eszter azt válaszolta, hogy nincs róla tudomása, de nem elképzelhetetlen, mert az apja kijelentette, hogy van náluk valami a lakásban, amit ha megtalálnának, börtön járna érte. Az említett kereszteslőn pedig Tőkés András is azt mondta, „ne csodálkozzatok rajta, ha engem és László öcsémet rövidesen letartóztatnak”. A sejtések hálójában újabb láncszem STELIAN észrevétele. 1988. december 20-án ünnepelte a család 19 tagja Tőkés Istvánné 70. születésnapját. Az informátor megfigyelte, hogy a családfő és László fia elhúzódnak egy sarokba, suttogva beszélnek, s ha valaki közeledik, elhallgatnak. Jó ügynökhöz méltóan azonban erősen fülvélve mégis kihallgat néhány mondatot. Eszerint ezt mondta volna Tőkés István László fiának: „Ha most eltélnék, nem kaphatsz többet 4-5 évnél. A külföld azonban hangoskodni fog, és kénytelenek lesznek szabadon engedni. Ilyen körülmények közt sokkal értékesebb leszel.”

A gyanút, hogy a Tőkés család része annak a nemzetközi összeesküvésnek, amely Románia el lehetetlenítésére törekszik, felerősíti Tóth János és Tóthné Gáll Judit kapcsolódása hozzájuk. Tóth János készített titokban egy hangszalagra rögzített interjút Tőkés Istvánnal. STELIAN ügynök ellopta a hangkassztát, hogy a Securitate lemásolhassa, majd visszacsempészte, hogy adott esetben elkobozhassák a határon. Az elmondottakat nem tartják túl veszélyesnek, de a nézőpont, amelyből tárgyalja a történeteket, nacionalista; állapítja meg a Securitate. Közlése Nyugaton alkalmas Románia befekettítésére. Így a DENIGRÁTORII akcióterv része Tóth Jánosé és esetleges más küldöncök megfigyelése, s amennyiben megtalálják náluk a kazettát, Romániából való kiűztésük. Minthogy Tőkés András azt tervezi – STELIAN szerint –, hogy a közeljövőben a magyar nagykövetségen keresztül csempésszék ki a veszélyesebb anyagokat, feltehetően ez is hozzájárul ahhoz, hogy a következőkben a nemzetközi jogot megsértve, a román hatóságok többször is visszatartsák és átvizsgálják a magyar követség diplomáciai levelezését.

A Kiáltó Szóra vonatkozó nyomozás arra utal, hogy Kolozs megye területén nincs forgalomban a szamizdat. Viszont sokan kommentálják a SZER adása alapján. Így KARDOS célszemély, aki újságszerkesztő, azt mondta Kádár Tibor professzornak dec. 11-én, hogy „nagyon jó a szamizdat szövege”, és „nem tudja, ki készítette, de Budapesten meg lehet vásárolni”. Kizártnak tartotta, hogy a szamizdat az Ellenpontok folytatása lenne.

Az akcióterv intézkedései:

a) „Még az érkezésük előtt Tóth János és Tóth Gáll Judit információk kivizsgálása és megrovása a határátkelőhelyen”, s kilátásba helyezik, hogy rákerülnek a nemkívánatos személyek listájára. Még az érkezésük előtt PROFESORUL célszemélyt is kivizsgálás alá vonják. STELIAN ügynök bevetésével megállapítják, hogy a DENIGRÁTORII akcióban milyen mértékben érintettek a célszemély és családjának tagjai.

b) A Temes Megyei Securitatéval közös programtervet állítottak össze, és a Maros MS-sel is hasonló készül.⁵⁸⁰

STELIANt itt is bevetik, aki Cseke Évától szerez újabb információkat. Az egyetemi tanárno kezelésre jár STELIANhoz, s az orvostól eközben bizalmasan érdeklődik, olvasta-e már a Kiáltó Szót. A nemleges válaszon Cseke nagyon csodálkozik, hiszen ő odaadott egy példányt Tőkés Istvánnak. STELIAN ebben az időben, saját bevallása szerint, nincs jóban apósával, de Éva megígéri, beszél a nyugalmazott főjegyzővel a szamizdat ügyében. Ő úgy tudja, a lapot Romániában adják ki, s ezt megerősítette az a kerekasztal-beszélgetés is, amit a SZER-ben tartottak Szöcs Géza, Ara-Kovács Attila és Száraz György részvételével. Az 1989. 04. 12./162. sz. feljegyzés kommentárja szerint mivel több intézkedést fogantatosítottak a Tőkés család ellen STELIAN jelentései alapján, elképzelhető, hogy a család gyanút fogott. Ezért azt tanácsolja ügynökének Oprea Florian ezredes, hogy ne forszírozza a lap átadását. Különben is, egyedül Cseke az, aki úgy tudja, hogy Erdélyben készült a lap, mindenki más szerint a szamizdatot külföldön nyomtatják.

A következőkben Tőkés István „ellensége” tevékenysége és annak megfigyelése még szorosabban összefonódik László fia pályájával. 1989. április 1-jétől a temesvári lelkész működését azonnali hatállyal határozatlan időre felfüggesztik, amit ő nem fogad el, arra hivatkozva, hogy fegyelmi indoklás nélkül az eljárás törvénytelen. Ez az esemény váltja ki Tőkés István reakcióit. Elutazik Temesvárra, amiről az 1989. 03. 31-én a Kolozs MS telefonon és telexen egyaránt értesíti Temes megyei kollégáit. Temes megye április 5-én telexben számol be Tőkés István temesvári fellépéséről. „A templomban kb. 150 hívő előtt kijelentette, hogy fiának egzisztenciáját ezután nemcsak hét testvére, hanem a gyülekezet fogja biztosítani. Megmagyarázta a híveknek, hogy Papp László nagyot tévedett és nagy kockázatot vállalt fia felfüggesztésével, mert az ellentmond mind a fegyelmi szabályzatnak, mind a Statútumnak. Majd lázította a presbitereket, hogy ne fogadják el a püspök határozatát, és járjanak közbe a püspöknél határozatának felülvizsgálása érdekében. Azt is mondta nekik, hogy az egyetlen dolog, amit Papp tehet, hogy Eszenyeire és Kovácsra hárítja a felelősséget, mondván, félreértették az utasítását, és sürgősen kinevezi véglegesen a fiát Temesvárra.” Ez a szuggesztívó azonban nem hatja meg a nagyváradi püspököt.

A szűkszavú tudósításnál részletesebb képet ad MISKA informátor az 1989. 04. 03./45. sz. feljegyzésében. „Április 2-án vasárnap, tíz perccel az istentisztelet kezdete előtt belépett a lelkész hivatalkába Kovács Aradról és Borsi Nagyváradról. Az előbbi arról értesítette Tőkés Lászlót, apja, Tőkés István jelenlétében, aki április 1-jén érkezett, míg László Aradon volt, hogy ezután nem tarthat istentiszteletet, a mostanit pedig ő mint esperes fogja megtartani. Kovács esperes felvette a palástot, és a szintén palástos Tökésektől kísérve felmentek a lelkész hivatalkájához lévő templomba. Amikor az esperes felment a szószékbe, mintegy 150 személy 5-6 kezdeményezőt követve zajongani kezdett, s nem hagyták szóhoz jutni az esperest. Ezután Tökések és Pataky Károly gondnok igyekeztek lecsendesíteni az embereket, s így Kovács megtarthatta az istentiszteletet. Az istentisztelet végén Tőkés vette át a szót, aki az előző hét szertartásain már kihirdette, hogy nehéz idők várnak rá és családjára, amikor akárcsak Krisztusnak, töviskoronát tesznek az ő fejére is. Bejelentette, hogy egy nappal korábban közölték vele a felfüggesztést Aradon, ezért tartotta az istentiszteletet az esperes. A láрма újraindult, de Seps Béla egy csendesebb pillanatot kihasználva azt javasolta, zajongás

⁵⁸⁰ Uo. 103–116.

helyett azzal segítség Tőkést, hogy írjanak alá egy memorandumot. Sepsi papírt hozott, sebtében írt egy szöveget, s azt mindenki aláírta. Ezután az esperes presbiteri gyűlést akart tartani, de nem volt hajlandó elmenni senki. A két küldött elhagyta az épületet. Távozásuk után Tőkés István kijelentette, hogy amikor meghallotta, hogy a fia nem szolgálhat tovább, azt hitte, csak hét testvére lesz utalva, de most látja, mellette van az egész gyülekezet. Utólag a lelkészi hivatalban kijelentette, hogy véleménye szerint Papp László nagy hibát követett el, mert a döntés a fegyelmi szabályzat és a státútum szerint sincs megalapozva. Majd elmondta azt, amit a telex is tartalmaz Papp Lászlóra vonatkozóan.

Hazatérte után Tőkés István felszólalt a kolozsvári egyházmegye 1989. 04. 04-én tartott tájékoztató ülésén. Egy korábbi határozat értelmében az egyházmegyei gyűléseken nyugdíjas lelkészek is részt vehetnek, ezt használja ki a nyugalmazott főjegyző. 49 aktív és 4 nyugdíjas lelkész van jelen, amikor felolvassa *Betelt a pohár* c. írását. A helyzet groteskségét jelzi, hogy a hivatalos tematika „Az ország törvényeinek, a státútumnak, a rendnek és a fegyelemnek a betartása minden lelkész és hívő kötelessége”. A felhívás lényege, hogy egyedül az egyház egyetlen fejének, Jézus Krisztusnak kötelesek engedelmeskedni a keresztyének, mind a lelkészek, mind a hívek. Jelenleg két, 70 éven felüli, ezért törvénytelenül tisztségében maradt püspök irányítja az egyházat, nekik pedig nem szabad engedelmeskedni, ha Krisztusnak akarunk engedelmeskedni. Felhív minden egyházi és világi felelős személyt, hogy semmilyen formában ne engedelmeskedjenek az egyházi vezetésnek, hacsak nem akarnak bűnrészesek lenni.

A felszólalás MOCEANU informátornak is nagy gondot okoz, neki kell megírni a gyűlés jegyzőkönyvét, s nem tudja, beleírja-e a tényeket a jegyzőkönyvbe. Ezért tanácsért a tordai Securitatehoz fordul. Azok gyorsan lefényképezik a beadványt, lefordították de hasonlóképpen tanácsalank lévén kolozsvári kollégáiktól kérnek segítséget. A kolozsváriak a Kovászna, Fehér és Brassó Megyei Securitatét is figyelmeztetik, hogy figyeljenek oda, mi hangzik el az egyházmegyei tájékoztató gyűléseken.

Megtorlással is intézkednek az „illetékes szervek”. Tohotan Vasile őrnagy jelentéséből kiderül, hogy 1989. 04. 05-én parancsra (*a parancs kiadóját nem nevezi meg*), álneven bejelentkezve, telefonon berendeli a milíciára Tőkés Istvánt. Mivel a behívatott késik, alaposan megvárakoztatja, majd spekulációval megvádolja. Tőkés István elismeri, hogy sok élelmiszert és gyógyszert kap külföldről, de azokat nem forgalmazza. Egyrészt kiterjedt családja közt szétosztja, másrészt a szegényeknek juttat belőle. Az álneven/álrandon bemutatkozott őrnagy továbbra is vádol, a vádlott kijelenti, tartanak házkutatást, áll elébe, de hogy ő bárkinek bármit pénzért adott volna el, hazugság. Ekkor előre megbeszélte módon, egyéb „sürgős intézkedések” miatt félbeszakítják a kivizsgálást azzal, hogy három nap múlva majd folytatják.⁵⁸¹

Az egyházi megtorlás az 1989. 04. 11-én kelt igazgatótanácsi körlevél, amelyben a 1961./6096. I. és az 1984./1002. I. sz. körlevelek hatályát felelevenítik, miszerint vendégként csak delegációval rendelkező személyek prédikálhatnak. A rendelkezés figyelmen kívül hagyása a fegyelmi szabályzat 10. pontjának érvényesítését vonja maga után. Míg korábban gyakran hívták meg szolgálni, ezután saját fián kívül senkinek sincs mersze prédikálásra meghívni a renitens nyugdíjas főjegyzőt.⁵⁸²

⁵⁸¹ A három napra azért van szükség, mert 1989. április 7-én maga Ioniță Nicolae ezredes, a megyei Securitate főnöke elemzi ki az operatív helyzetet, és 12 pontos intézkedési tervet dolgoznak ki, hogy „megelőzzék és megakadályozzák a magyar nacionalista alapokra épülő egyházi ellenzékiesség kialakulását”. FI235742/46–50.

⁵⁸² Uo. 36–61.

A Securitate sikeres belföldi és külföldi elszigetelési akcióiról számolnak be az iratok, miközben külföldön a támogatását igyekeznek megszervezni. (*Lásd 1. köt. 99–101.*) Az 1989. 05. 09-i telefonjelentés a bukaresti I. Igazgatóságához megnevezi az egyházmegyei gyűlésen Tőkés Istvánt bírálókat: Csutak Csaba, Hegedüs József, Nagy Levente, Okos István, Mester Imre és Szatmári Béla. 1989. május 21-én Skansberg Nils-Goran és Karlstrom Bo Karl-Herman svéd újságírókat, akiket a Continental Hotel „speciális eszközökkel” felszerelt szobájában szállásoltak el, megakadályozták, hogy felvegyék a kapcsolatot Tőkés Istvánnal.

1989. május 15–21. közt tartották Bázelen a Békéért, igazságért és integritásért c. konferenciát, amelyen a romániai küldöttek feladata a román politika védelme, a magyar református küldöttek pedig Tőkés István és fia kompromittálását is vállalják. Két forrásból ismeretese a történet. A MUREȘAN DINU fn. informátor nemcsak Svájcban, hanem hazajövet, Magyarországon is tesz szolgálatokat a Securitaténak. Már első nap a vele egy szálláson lévő Maria José Hervas spanyol küldöttnő előtt bizonyóságot tesz. A hölgy úgy tudja, a református egyháznak nincsenek egyenlő jogai az ortodox egyházzal. DINU az ellenkezőjét bizonyítja. A második napon Belsiger Max úrral találkozik, aki az egy hónappal későbbre tervezett genfi unitárius konferencia szervezője. Az ő firtató kérdésére azt válaszolja, hogy a romániai küldöttség jelenléte bizonyítja, hogy van lehetőségük a romániai egyházi embereknek külföldi konferenciákon való részvételre. Különben már köztudomású, hogy Erdő János és Szabó Árpád is kimehetnek az általa szervezett genfi eseményre. Május 19-én az Elisabeth Kirche nevezetű egyházközség vezetőségével találkozik. Ott többen, anélkül hogy bemutatkoznának, többféle kérdéssel ostromolják. Arra a kérdésre, hogy „nem lenne-e jobb, ha a magyarok Magyarországhoz tartoznának”, így válaszol: „Hogy az RSZK-beli magyarok jogfosztottak lennének, nem igaz. A Román Szocialista Köztársaságban minden nemzet egyenlő jogokkal bír. [...] Ami a Magyarországhoz tartozást illeti, Antonie Plămădeală őszentsége előadása alapján, amelyet 1987-ben egy felekezeti konferencián tartott, a román országok valóságáról beszéltem, az egységes állam megalapításáról, és hogy mi nem akarunk más országban élni, mint a mi közös hazánkban, ahol a románok és a magyarok, valamint más nemzetiségűek barátságban, sőt testvériségben vannak együtt. Mi szeretjük a békét, és mint egyházi képviselők nem értünk egyet azokkal, akik ezt meg akarják zavarni.” Budapesten többek közt az a feladata, hogy beazonosítson bizonyos „ellenséges” kiadványokat. „Az OSZK-ban a következőket állapítottam meg. A Kiáltó Szó még nincs katalogizálva. De a folyóiratostályon szolgálatot teljesítő könyvtárosnő szerzett nekem egy példányt, amelyet az olvasóteremben olvashattam [...] A címoldalra ráírták, hogy „belső használatra”. Csak egy szám jelent meg 1988-ban. A nyilvánvalóan álneven írt előszó a Kós Károly-féle 1921-es Kiáltó Szó hagyományára hivatkozik. Az Ellenpontokat előzménynek tekinti, s ahhoz hasonlóan nyíltan akar tárgyalni az erdélyi magyarság szociális, nemzeti és kulturális kérdéseiről. 14 lapból áll, kiadói azonosító és a szerzők megnevezése nélkül. Az Era Socialista-méretű kiadvány öt cikket tartalmaz. [...] Magyarországon adták ki a nyomtatáshoz használt papír alapján ítélve, ami ugyanaz, mint amilyen papíron a Reformátusok Lapja megjelenik. Bár első látásra fénymásolatnak tűnik, nem az, nyomtatva van. A könyvtárosnő, aki tudta, hogy kolozsvári vagyok (a belépőjegy kiadásakor erre rákérdeztek), azt mondta, hogy Romániában szerkesztik, de Magyarországon adják ki. A szerzőket tekintve egyelőre nem tudok bizonyosat mondani. Ami biztos, hogy aki a romániai egyházi helyzetről ír, csak a református egyházzal szól.

Ezen a téren statisztikai adatokkal is rendelkezik, és úgy tűnik, jobban ismeri a kolozsvári, mint a nagyváradai állapotokat. Nagy püspökök pozitív intézkedéseit is elismeri, míg Papp püspököt kritizálja. [...] a szerzők vigyáznak arra, hogy ne legyenek beazonosíthatók, de egyértelműen romániaiak. Átlagon felüli íráskészséggel rendelkeznek. [...]” A Magyar Protestáns Közművelődési Egyesület beazonosítása is feladatai közé tartozik, nyilvánvalóan amiatt, hogy annak tiszteletbeli tagjaivá fogadtak több erdélyit, köztük Tőkés Istvánt. A társaság elnöke Szentághotai János, az MTA volt elnöke, a VB tagjai Albert Gábor író, Komlós Attila, a Reformátusok Lapjának főszerkesztője, Tőkéczi László történész. Céljuk a kultúrprotestantizmus felelevenítése.

Összegzőképpen – nyilván feladataira utalva leszögezi: „Sem a személyes beszélgetésekben, sem a sajtóban nem merült fel Tőkés István neve és tevékenysége. [...] Ez azt jelenti, hogy külföldön nem számít Tőkés elismert személyiségnak, olyan valaki, aki iránt megszűnt az érdeklődés.” DINU nem tartozott a hivatalos küldöttséghez, hanem a konferencia meghívottja volt. Ezért ő a magyarországi egyház képviselőivel lezajlott találkozón nem vett részt, de Kovács Gyulától tudja, hogy provokációs kísérletre került sor. Románellenes megnyilvánulás csak egy történt, írja. Harmathi Béla, a magyar küldöttség evangélikus vezetője a zárónyilatkozat felolvasásakor javasolta, hogy a harmadik világban észlelhető igazságtalanságok mellé Romániát is fel kell venni, mint ahol emberjogi problémák merülnek fel. Az elnökség azonban félbeszakította a felszólalását, mondván, hogy annak ott nincs helye. Budapesti vendéglátóit, Takaró Károlyt és Luther Barbarát Románia „barátaiként” tünteti fel, akik a magyarországi változásokat „káosznak” tekintik, és az ott érzékelhető „románellenes pszichózisért” a magyar politikai vezetést teszi felelőssé, amely így akarja elterelni a figyelmet a gazdasági nehézségekről. Ungvári tartótsit jelzi főnöksége felé, hogy DINU beszámolóját kiegészíti IMRE jelentése.⁵⁸³

IMRE feladata nehezebb és megalázóbb, de „hűséggel” helytállt. 1989. május 30-i számolatlan feljegyzése szerint már odaütésakor Gergely István egri római katolikus püspöktől megtudja, hogy [...] a magyar küldöttség feltett szándéka megzavarni a munkálatok rendes menetét. [...]” Információját megosztja Hans Schmockkal, az EEK vezetőségi tagjával, akivel „barátságban van”. Barátja megköszöni az információt, amiről egyébként sejtésük volt, mert a magyar küldöttség igen népes, nem csak hivatalosakból áll, sok más meghívott és meg nem hívott is jelen van. Jean Fischer, az EEK főtitkára már elemezte is a helyzetet, és elszánt arra, hogy megakadályozzon „[...] bármilyen nem kívánt diszkussziót, amely árthatna az EEK tagjai közt fennálló egészséges légkörnek”. Ugyanakkor, ha például az emberjogi szekcióban napirendre tűzik a román–magyar disputát, kénytelenek lesznek a plénum elé vinni. Erről az előzetes tárgyalásról a romániai küldöttség vezetőjének, Antonie metropolitának nem szólt.

Amitől tartottak, bekövetkezett. A magyar küldöttség május 18-án a bázeli magyarok szövetségével és a protestáns szabadegyetemmel karöltve „baráti találkozót” szervezett, amelyre meghívták a romániai delegációt; ez minden jel szerint két csoportból állt: a romániai egyházak hivatalos kiküldötteiből és a konferencia szervezőinek meghívottaiból. IMRE megtárgyalta a

⁵⁸³ FI 211237/6/214–222.

helyzetet Antonie metropolitával⁵⁸⁴ és Nifon püspökkel,⁵⁸⁵ akik úgy döntöttek, hogy ő és Albu Zoltán képviselék Romániát. Ezután Albuval és Papp László nagyváradai püspökkel egyeztetett, hogy ki milyen részt vállaljon a szereplésből, de Albu kerek percc elutasította a részvételt, akárcsak Papp László. Utóbbi arra hivatkozott, hogy nem akar úgy járni, mint korábban a temesvári Corneanu⁵⁸⁶ és Voicu. (*Hogy nevezettek mikor, milyen körülmények között, hol kerültek kényes helyzetbe, egyelőre rejtély.*) Így Kovács Attila kolozsvári evangélikus és Soós Szebeni Noémi református lelkészekkel ment el IMRE informátor a találkozóra. Észrevette, hogy Albu Zoltán tőlük függetlenül mégis megjelent. Két külön helyiségben zajlottak az események. Az egyikben verses-zenés műsort adtak, Reményik-, Dsida Jenő-versekkel, Tamási Áron-darab-bal, székelyhimnusz-énekléssel. A másik helyiségben kicsit később kezdődött a tulajdonképpeni „baráti találkozó”. (*Albu ez utóbbin nem vett részt, jelzi IMRE.*) Bevezetésül Bárczay Gyula⁵⁸⁷ és Kovács Aladár bázeli magyarok az ottani emigráció problémáiról tárgyaltak. Majd egy magyarországi, általa nem ismert lelkészről felkérte a mintegy harminc, különböző országokban élő, magyar származású résztvevőt, hogy beszéljenek saját egyházuk helyzetéről. IMRE kifejtette, hogy minden negatív híresztelés ellenére Romániában élő egyházi tevékenység folyik, senkit sem üldöznek a hitéért vagy a magyarságáért, szó sincs templomok lerombolásáról, pusztán urbanizációról. Erre Bárczay Gyula megjegyezte, hogy öröm ennyi szép dologról hallani, még szerencse, hogy „[...] vannak olyan bátor emberek is, mint Tőkés István”. IMRE válasza: „[...] a személyeskedést, a pénzimádatot és a csalódottságot, hogy nem lehet püspök, nem lehet bátorságnak nevezni, sőt sokkal inkább gyávaságnak, különben a romániaiak már nem lehet foglalkozni vele, mert épp eléggé kimutatta a foga fehérjét”. Harmathi Béla ezután közölte, hogy IMRE nem győzte meg, és a plenárison javasolni fogja a „romániai magyarok védelmét”. „Egy adott pillanatban, miközben a másik teremben a székely himnuszt és más revizionista dalokat énekeltek, hozzám lépett Weis Jenő, egy hamburgi lap munkatársa, és azt mondta: Miközben az egyik teremben a székely himnuszt énekeltek, te itt egy másik himnuszt, érdemes lenne elgondolkoznod ezen. Nem folytatta tovább, de Kovács Attila is hallotta a mondottakat. Mivel Bárczay Gyula, Kovács Andor, Gödri Jenő és mások is odafigyeltek, ezt mondtam: Látjátok, ez a hála, ha nem azoknak a nyelvén beszélsz, akik propagandát folytat-

⁵⁸⁴ Plămădeală, Antonie román ortodox pap (1926–2005), Nagyszeben érseke és Erdély metropolitája. A kommunizmus uralomra jutása után két évig börtönben ül, 1958-ban visszafogadják az egyházba, és Oxfordba küldik tanulni. 1970-től püspökhelyettesi rangban az ROE külügyének vezetője. 1982-től haláláig töltötte be a metropolitai tisztelet. 2007. aug. 22-én a Románia Liberă napilapnak Mircea Dinescu, az ACNSAS egyik kurátora azt nyilatkozta, hogy létezik az irattárban egy levél, miszerint a metropolita levelet írt Ceaușescunak, hogy elege van a szekus ezredesi rangból, nevezze ki tábornoknak.

⁵⁸⁵ Nifon Mihail (1944) ortodox szerzetes, jelenleg Türegyőre érseke, 1970–1975 között Londonban volt pap, majd Jeruzsálemben, Genfben és Ottawában folytatott tanulmányokat, miközben az ROE patriarkátusán a külügyi osztály tanácsosa és titkára volt. Az Evenimentul Zilei román napilap 2001-ben titkosszolgálati szerepéről közölt cikket.

⁵⁸⁶ Corneanu, Nicolae Mihail (1923–2014) román ortodox pap, 1962 óta Temesvár érseke és a Bánság metropolitája. A *Román egyház az ország északnyugati részén a horthysta üldözések idején* c., 1986-ban a neve alatt publikált könyv számos történelemhamisításával nagy felháborodást váltott ki az erdélyi magyarság körében. Tőkés László könyvkritikáját azonban sem Romániában, sem Magyarországon nem közölték. Corneanu azon kevés ortodox vezetők közé tartozik, akik elismerték együttműködésüket a Securitatével. Részvétele és áldozása egy görög katolikus misén 2008. 05. 25-én mind a román, mind a nemzetközi ortodox világban felháborodást váltott ki.

⁵⁸⁷ Bárczay Gyula (1931–2008) a sárospataki teológia megszüntetése után Budapesten fejezte be tanulmányait, 1956-ban Svájcba emigrált, ahol teológiai doktorátust szerzett. Therwillben lelkész, majd 1970-től esperes. A *Harminc év* (1986) c. könyv szerzője, az Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem alapító tagja. A többi svájcit nem sikerült beazonosítani.

nak ellenünk. [...] Megint megmondtam Bárczaynak, hogy nem értem, miért vetette fel Tőkés problémáját, holott nyilvánvaló, hogy személyes sértettsége vezeti minden tetteiben, amiért nem lehetett püspök. Minden megnyilvánulása ennek a bélyegét viseli. Alá kell húznom, hogy az elhangzottak befolyásolták a Bázelen élőket, beleértve Szathmári Lászlót és Ferencz Árpádot, a bikali Ferencz Miklós testvérét, akik igazat adtak a forrásnak, mondván, hogy Tőkés külföldi csomagok fogadásával törődik inkább, mintsem a magyarok sorsával, miközben úgy jelenítik meg, mint az erdélyi magyar kisebbség vezetőjét. Szathmári azt is mondta, hogy milyen vezető lehet egy nyugdíjas, akinek nincsenek kapcsolatai a tömegekkel, és külföldön sincsenek már barátai." IMRE beszámolt a román küldöttségvezetőknek és Hans Schmockernek a történetekről. A plenárison a DINU által leírtak mentek végbe IMRE szerint is, azzal a kiegészítéssel, hogy a magyar küldöttség nem volt a helyzet magaslatán. A plenáris elnöke kifejtette, hogyha időben, a szekcióüléseken beterjesztették volna a kérést, akkor napirendre lehetett volna tűzni. A magyar delegáció azonban nem elégedett meg ennyivel, „igyekezett a románellenes szellemet szítani” a sajtótájékoztatón, ahol viszont a román küldöttség egyetlen tagja sem vett részt. Azt is észrevette IMRE, hogy Albu Zoltán és Papp László keresték a kapcsolatot Kovách Attila magyar püspökkel, de az elhárította a közeledést.

Egy másik elhárítási lehetőséget is igyekezett „kiaknázni” IMRE. Olyan személyiségeket győzködött a román helyzet „realitásairól”, akik támadják a román politikát. Füle Arany, az amerikai presbiteriánus egyház vezetőségének tagja nehezen hagyta magát meggyőzni afelől, hogy a magyar iskolák elrománosítása nem lenne igaz. Végül kénytelen volt beismerni, hogy kissé furcsa jogcím az etnikai identitás megőrzéséről értekezni, amikor ő a magyar származású férjével csak ritkán beszél magyarul. Az amerikai presbiteriánus egyház genfi képviselője, Robert Lodwick közölte vele, hogy egyháza határozatban ítélte el az emberi jogok romániai megsértését.

IMRE fenyegetően lépett fel, mondván, hogy az USA presbiteriánus egyháza rosszindulatú információkra épít, és a Romániai Református Egyház nem tartja szükségesnek a kapcsolattartást olyanokkal, akik beavatkoznak a belügyeibe. Schaeffer Jillnek, az RVSZ tisztviselőnőjének is megmondtá, hogy a világszövetség elítélő határozata Romániával kapcsolatban nagyon rosszat tett a tagegyházak közti légkörnek. Azt is megjegyzi, hogy minden delegáció kapott egy dobozt, amibe a résztvevők kommentárokat helyezhettek el.

A román delegáció ládája megtelt olyan, „románellenes, román politikai személyiségeket rágalmozó újságkivágásokkal, ficujkával”, mint „Mircea Dinescu, Aurel Florea provokatív tartalmú levelei. [...]” Hazafelé jövet megállt Budapesten, és Adorján József esperessel tárgyalt, aki megerősítette, hogy a magyarországi egyházak erős románellenes propagandát folytatnak. Ennek részleteiről nem beszélt, csak annyit említett, hogy a Reform c. lapban álnév alatt megjelent Tőkés László Románia-ellenes levele. IMRE szerint Adorján kijelentette, „kezdenek tisztában lenni a Tőkés családdal, főleg az utóbbi időben, amióta István nyomást gyakorol a magyar egyházakra, hogy biztosítsanak lakást áttelepülni szándékozó fiának. [...]” IMRE dicséretben részesül tartóztatja részéről, mint aki „tisztetben tartotta az eligazítást és a kijelölt magatartási vonalat”.⁵⁸⁸

Tőkésék külföldi ellehetetlenítése a Magyarországi Református Egyház irányában a lehető legmagasabb szinten történik. Nagy Gyula, az RRE ügyvezető zsinati elnöke és Tunyogi Csapó Gyula kolozsvári főgondnok aláírásával, a Securitate által kért levelet írnak az MRE Zsinati Elnökségéhez, 1989. június 21-i keltezéssel. Bevezetéképpen tudatják, hogy a magyar és a nyugati média valótlán híreket közöl az erdélyi ref. egyház életéről, ezt szeretnék valós hírekkel helyesbíteni. Mindenekelőtt a falvak fejlesztését tűzte ki célul a román kormány, és a magyar kulturális örökség nincs veszélyben. Másodsorban tudatják, hogy Edmond Perret-nek meggyőző bizonyítékokat mutattak be arról, hogy a Romániába érkezett biblíák eljutottak a hívekhez. Harmadsorban Tőkés István „félvezető információit” cáfolják. Szerintük „[...] személyes ügyről van szó, amelyet egy egocentrizmusban szenvedő ember terjeszt [...]” Megállapítják, „[...] sajnálatos, hogy bizonyos körök támogatják az egyházunk ellen irányuló igaztalan támadásokat [...] glóriát kezdtek helyezni Tőkés István feje fölé. [...] Most jutott tudomásunkra, hogy a Magyar Protestáns Kulturális Egyesület, mely újabban alakult Nálátok, tisztetbeli vezetőségi tagjává választotta őt. Amit Ti csináltok, az a Ti dolgotok, de határozottan ki kell jelentenünk, hogy ezt egyházunkkal szembeni ellenséges cselekedetnek tekintjük. [...]”

Teleký Mihály nyugalmazott teológiai professzor pedig a Reformátusok Lapjához ír 1989. június 6-án levelet. Ebben felháborodik az Erdélyről téves információk alapján közölt híryananyagok miatt, különösen a „katholikus Stöffán György” írásai bosszantják. Az igen rossz stílusban írt, rengeteg hibával tüzelt levél nagyobbik része azonban Tőkés István „igazi arcát” kívánja bemutatni. „[...] püspökhelyettesként 1979-ig a legteljesebben együttműködve nemcsak az egyházi vezetéssel, nevezetesen Nagy Gyula püspökkel, hanem az állami hatóságokkal is minden szinten, teljhatalommal befolyásolta az egyházpolitikát, gyakran embereken is taposva, állami kitüntetésekkel kapva. A Református Szemle főszerkesztőjeként írt politikai jellegű vezércikkei is ezt bizonyítják. 1979 végén, amikor Nagy Gyula betöltötte 70. évét, elérkezettnek látta az időt, hogy a hatalom legfelső fokára hágjon [...]. Ez nem következett be, és így állott be nála a furcsa páforgulás. [...] Igazában ki is ez a Tőkés István? Rá van ő szorulva a segítségre? [...] egy 4400 lej nyugdíj bőven fedezi az életszükségletet. [...] Persze a pénz uralma alá vette, és a város kacagására jutott, mivel üzérkedett mind a kávéval, mind az orvosságokkal, amelyeket kapott. Ezt hozzák tudomásul a Református Egyházi lapban. [...] Miért nem hallgatják meg azoknak a szavát, akik igazán az egyház érdekeit szolgálják? [...] Az is meglepett, hogy őt a Magyar Protestáns Kulturális Szervezet tisztetbeli tagjának választotta. Ehhez még csak kommentárt sem lehet fűzni. Lett volna csak Tőkés István az erdélyi püspök 9-10 évvel ezelőtt, akkor látta volna meg Magyarországot az ő igazi arcát. [...]”⁵⁸⁹

A külföldi segélyekkel kapcsolatos kompromittáláshoz STELIAN ügynök szolgáltat adatokat. Orvosként fel tudja mérni a gyógyszersegélyek értékét, és öntudatosan közli is azt az állambiztonsággal. A Securitate igen nagy figyelmet tulajdonít neki. Rendszerint hangszalagon rögzítik beszámolóit, s arról készítenek írásos anyagot. Így történik ez az 1989. július 16./181. sz. feljegyzés esetében is, amikor tartóztatja mellett a Kolozs Megyei Securitate főnöke, Ioniță Nicolae ezredes is jelen van a beszélgetésen. Aznap Tőkés Esztert (akit sosem nevez a feljegyzésekben feleségének) többször is meglátogatják külföldiek, nagy mennyiségű gyógyszer és gyermekruhát hoznak. Lónyai János matematikus egy másik kocsiával Kovács Miklós megbízásából 20 nyugatnémet aneszteziológiai műszert hozott, ami nagyon drága, és

⁵⁸⁸ Uo. 205–212. Megjegyzendő, hogy nemcsak a romániai küldöttség tagjai voltak a politikai rendőrség ügynökei, a jelentésben nevesített magyarországi kiküldöttek is hasonló háttérrel rendelkeztek. (Lásd Kósa László, 2010, valamint Majsai Tamás tanulmányai az Élet és Irodalomban és a Mozgó Világban.)

⁵⁸⁹ Uo. 193–204.

darabonként negyven műtétnél felhasználható. (Kovács Miklóst 1989. április 6-án kintasították az országból, jegyzi meg a tartótiszt.) Ugyanaznap délután, Kiss József orvos vezetésével, két Trabant gépkocsival többen érkeztek Nyíregyházáról. Ők is nagyon értékes francia gyógyszereket hoztak. Kisstól megtudta STELIAN, hogy a debreceni görög katolikus templom imaterme tele van a francia állam Romániába szánt gyógyszersegélyével, amit őszig el kell juttatni Romániába. STELIAN beszámol a gyógyszer szállítványok megszervezésének és elosztásának módjáról. Több vonalon történik ez, de a legaktívabb a budapesti Kovács Miklós-féle vonal, akiről úgy tudja, teológiai végzettsége van, de taxisoförként dolgozik. Kovács kb. másfél évvel korábban jelentkezett a gyulafehérvári püspöknél, hogy nagy mennyiségű gyógyszerrel tudnának segíteni a romániai hiányon. Úgy gondolták, hogy az egyházon keresztül jól és ellenőrizhető módon lehetne szétosztani, anélkül hogy esetleg üzérkedésre használnák a gyógyszert. A püspök elfogadta a felajánlást, és javasolt megfelelő embereket, akik ebben segíthetnek, többek közt az informátort is. Kovács rendszerint több kocsival érkezett, a Kolozsvár–Sepsiszentgyörgy–Csíkszereda–Marosvásárhely útvonalat választva. A gyógyszerek szétosztásában STELIAN tudomása szerint rajta kívül részt vesznek a székyudvarhelyi és gergyószentmiklósi római katolikus esperesek, Jakab Gábor és egy Kádár nevű kolozsvári plébános, valamint Juhász Tamásné. Utóbbi listát készít azokról az orvosokról, akiknek a jelzett diagnózis alapján kiadta a megfelelő gyógyszert. Április óta Kovács másokat küld maga helyett, így például Horváth István⁵⁹⁰ színikritikust, aki egy éve emigrált, és legutóbb nagy mennyiségű gyógyszert adott át Tőkés Eszternek. STELIAN arról is beszámol, hogy Tőkés Istvánné azért kapta magyarországi rokonától a súlyos betegségről értesítő táviratot, hogy útlevelet kapjon, mert Budapesten szeretne találkozni kanadai fiával, és őt, az informátort kérné meg kísérről. Nem biztos, hogy így. Tőkés István oda tud utazni, anyja csak akkor menne, ha ez bizonyossá válna.

Azzal is megbízták az informátort, hogy Cseke Gyimesi Évát „pozitívan befolyásolja”. STELIAN el is mondja a tanárnőnek, hogy többet használja a magyarságnak, ha a szakmai ismereteit fejlesztené, mint hogy Doina Corneával szolidarizáljon. Ha így folytatja, az állásába kerülhet, sőt a magyar tanszék létét is veszélyezteti. A célszemély nem gondolta meg magát, sőt STELIANt kérte fel, legyen ő a közvetítő, mert „Vasilescu ügyvéd lebukott”, s ő orvosként eljuthat Doina Corneához. STELIAN a feljegyzés szerint nem reagált sem pozitívan, sem negatívan a javaslatra. S ha lúd, legyen kövér, beszámol arról is, hogy Czirják Árpád, a Szent Mihály-templom plébánosa politikai utalásokat rejt a szentbeszédbé. Legutóbb arról a terrorról beszélt, amiben a fáraók tartották a zsidókat. Az egyik zenekari tag meg is jegyezte, ezután várható, hogy minden templombajárót letartóztatnak, mert Czirják egy „magas rangú román politikusra” utalt. Máskor Czirják azt mondta volna, hogy Karl Marx jóslatai nem váltak be, ezzel szemben Isten jóslatai igen, tehát benne érdemes hinni. (A tartótiszt megjegyzi, hogy erről az aspektusról már jelentett az informátor, s Czirjákat figyelmeztették is a Vallásügyi Államtitkárságon keresztül.)

Tőkés István külföldi megítéléséről és kompromittálásáról 1989 júliusában újfent a DINU fn., illetve a KISS ISTVÁN fn. informátorok számolnak be. DINU július 2–9. közt Oberwartban tartózkodott az európai lelkészek konferenciáján. KISS ISTVÁN Skóciában is

⁵⁹⁰ Horváth Sz. István (Kolozsvár, 1951) orosz–magyar szakos tanári diplomával rendelkező erdélyi származású műkritikus, közíró, színikritikus, a Stúdió 51 diákszintársulat egyik alapító tagja. 1975–1981 közt Désen tanít. 1988-tól áttelepszik Magyarországra, újságíró. 1997-től Kanadában él, saját webdizájn céget működtet.

járt, ott is bizonyosságot tett a romániai egyházak ökumenikus együttműködéséről és a román politika helyességéről. Ennek ellenére Gui Rodriguezt, a portugál delegáció vezetőjét nem sikerült meggyőznie. Ő és még sokan mások a román küldöttségeket rendszerint vezető Antonie Érsek „zsaroló” magatartását elutasítják. Antonie folyton azzal fenyegetőzik, hogy a román küldöttség elhagyja a konferenciákat, ha nem az ő szájuk íze szerint történnek a dolgok. Ezt nem fogják tűrni tovább.

DINU konkrét személyekkel folytatott beszélgetésről jelent. (Itt csak a Tőkés családra vonatkozóakra utalunk.) A nürnbergi Karl Heinz van Cooten, a nyugatnémet delegáció vezetője érdeklődött Tőkés István és fia, László felől. DINU az apáról elmondta a hivatalos egyházi álláspontot, megfelelve azzal a váddal, hogy nem a reformista magatartásért, hanem üzérkedésért vizsgálják az állami hatóságok. A külföldi csomagok tartalmának forgalmazásáról tud egész Kolozsvár, és a „hívek elítélik ezért a cselekedetért”. Tőkés Lászlóról pedig nem hiszi el, hogy el akarnák üldözni az országból, hiszen ellenséges tevékenysége ellenére semmilyen állampolgári jogtól nincs megfosztva, és engedik szolgálni Temesváron. Hazatértében megáll Budapesten, újra érdeklődik a Kiáltó Szó felől az OSZK-ban. Megtudja, hogy a továbbiakban hét lapszámra elegendő anyag lenne, de a könyvtárnak a jelen súlyos gazdasági helyzetben nincsenek anyagi forrásai a kinyomtatásra. Ugyancsak Budapesten felszólítja Komlós Attilát, hogy ne avatkozzanak be az erdélyi egyház belügyeibe ellenőrizetlen információk közlésével. Komlós kijelentette, hogy a zsinat közleményben szólította fel az erdélyi reformátusokat a törvényes vezetőik iránti engedelmességre, továbbá „biztosította a forrást, hogy Tőkés István kiesett a magyarországiak kegyéből, jól ismerik anarchikus, karrierista álláspontját, ami semmi másra nem szolgál, mint az egyházi szolgálattevők és a vezetés közti feszültség fenntartására”. A tartótiszt itt jegyzi meg, hogy a kezdeményezésükre Magyarországra küldött levelek (lásd korábban) elérték a várt hatást.

KISS az MRE külügyesével, Tamás Bertalannal, aki egyben a skót misszió budapesti képviselője is, állítása szerint „hosszas megbeszéléseket” folytatott. Ő maga mondta el, hogy több románellenes cikk szerzője. Tőkés István problémája is szóba került. „Örökletes hibában szenved” és „zsarnoki hajlamokkal terhelt” – mondta róla KISS szerint Tamás Bertalan. „[...] megvallotta a forrásnak, hogy a magyar egyház már nem támogatja, de jó téma azoknak a Romániát támadó cikkeknek, amelyek az egyházi és világi sajtóban megjelennek, mert kedvező visszhangra számíthatnak Nyugaton”. Az informátor pedig a tőle megszokott stílusban alaposan lehúzza a keresztvizet az egész Tőkés családról. Tamás Bertalan „kihangsúlyozta, hogy az MRE elszánt, hogy minden lehetséges nemzetközi fórumon támadja Romániát. A forrás megkérdezte, hogy számításba veszik-e ennek a hadjáratnak a következményeit az erdélyi magyarságra nézve, mire Bertalan azt válaszolta: ezt a ti erdélyi sorsotoktól függetlenül visszük végbe. [...] Kijelentette, hogy Románia hitelvesztésének elérésében nehézségeik támadtak Nyugaton, mindenekelőtt a román emigráció részéről, akik nem akarnak benne részt venni.” Tamás Bertalan, KISS szerint, azt is kijelentette, hogy az augusztusban Szoulba tervezett RVSZ-nagygyűlésen a magyar küldöttség széles körű kampányt fog kezdeményezni Románia ellen.

A nyugatnémet Van Cooten előbb az általa püspökesélyesnek tekintett Juhász Tamás, Csiha Kálmán és Albu Zoltán iránt érdeklődött, majd KISSnek is felveti a Tőkés-kérdést. (A beszámolókból nem deríthető ki, hogy a két informátor közül melyikkel beszélt előbb.) KISS kihangsúlyozza, a német kezdeményezte a beszélgetést, és szó szerint „bolondnak” nevezte Tőkés Istvánt, aki minden kártyáját kijátszotta, elveszítette hitelét Németországban, neki köszönhető az erdélyi és a német egyház elhidegülése, és nem lehet más, csak szenilis, mert csak

egy szenilis mondja évek óta ugyanazt. Azt is mondta, hogy Esser és Wayerstal is azonos véleményen vannak vele. Csodálják Nagy Gyulát, hiszen azt is megtehetette volna, hogy rágal-mazás miatt kizárassa Tőkés Istvánt az egyházból.

A magyarországi egyházak más képviselőitől is sok hasznos információt nyert KISS. Kürti János (*belyesen László*) elmondta, hogy 1989. július 2-án a magyar egyház kielemez-te a Romániai Református Egyház helyzetét a kapcsolatok elmérgesedése szempontjából. Ez az áldatlan állapot azért alakult ki, mert „tévesen Tőkés Istvánnak hitelt adtak”. Noha Kocsis püspök gyakran szorgalmazta, hogy a magyar egyház mérsékeltebben nyilatkozzon, elég agresszívek voltak. Most nyílt levelet intéztek Nagy Gyula és Papp László püspökök-höz, amelyben tisztázzák, hogy nincs szándékukban beavatkozni stb. (*Lásd fennebb.*) Azt is mondta Kürti, hogy különös figyelmet szentelnek a menekült és az áttelepülő lelkészek „kiaknázására”. Sokan közülük a román hatóságok informátorainak bizonyultak, ezért a romániai viselt dolgaikról érdeklődő bizalmi embereket küldenek Erdélybe. Például Csapó Ivorról bizonyítékot szereztek, hogy román informátor, és csak azért ment Magyarországra, hogy információkat közvetítsen megbízóinak. „Gyanakszanak Saja Sándorra és Vass Bélára is, mindketten Magyarországra áttelepedett lelkészek. Különös érdeklődést mutatott Veress Gábor iránt, aki a közeljövőben szeretne áttelepíteni, valamint apósa, Nógrádi iránt, aki nagybányai esperes.” (*Az informátor, akárcsak a miskolci püspök neve esetében, nagy valószínűséggel összekavarja a hallottakat, Nógrádi Béla nagybányai esperes Vass Béla apósa.*)

KISS ausztriai forrása Gyenge Imre püspök. Tőle megtudja, hogy a protestáns magyar emigráció a katolikusokkal karöltve igyekszik „lerántani a leplet Romániának a magyarok ellen gyakorolt elnemzetietlenítő politikájáról”. Megtudták, hogy nem engedélyeztek Erdélyben ünnepségeket Márton Áron születésének századik évfordulóján, valamint azt, hogy a nyíresi plébánost a hatóságok súlyosan bántalmazták. Gyenge beszámolt arról is, hogy Szócs Géza előadást tartott a protestáns szabadegyetem rendezvényén, ahol elsősorban „az úgynevezett személyes bántalmazásait állította előtérbe, ami miatt a résztvevőknek az volt a benyomása, túlértékeli önmagát”. KISS azzal zárja jelentését, hogy ő minden negatívumot cáfol, „és konkrét adatokkal szolgált egy valóság-hű Románia-kép kialakulásához”.⁵⁹¹

A Tőkés László megbélyegzését szolgáló, kiadása után visszavont, közös püspöki körle-velet szeptember 3-án beolvasták a Kossuth rádióban. (*Lásd I. köt. 104.*) A STELIAN által jelentett tényállás ugyanakkor több dologra is rávilágít. Tőkés Istvánnak a lelkészek nem jelezték a körlevél kibocsátását. Különösen az lepte meg, hogy a Monostori úti lelkész, Pap Géza, akit barátjának tudott, nem szólt. Ujvári Ferenc ügyvéd számon is kérte, de Pap Géza megesküdött, hogy ő semmilyen körlevelet nem kapott. Ebből azt a következtetést vonták le, hogy a Tőkés családhoz közel állóknak nem kézbesítették az ominózus iratot. A másik megállapítás, hogy az „ellenséges” információk kicsempészésével gyanúsított Tóthné Gáll Judit és Tóth János nem lehettek ezúttal érintettek. STELIAN biztosan tudja, Gáll Judit szeptember 3-án reggel indult vissza Magyarországra, és az adás időpontjában még át sem érhetett a határon. A Securitate kommentárja viszont egy igen súlyos hibára hívja fel a fi-gyelmet. A Tóth házaspárt öt évre kitiltották az országból. Hogyan tudott akkor szeptember első napjaiban Tóthné zavartalanul be- és kiutazni?

IMRE/Kovács Gyula informátor az 1989. 08. 21-i számozatlan feljegyzésében újabb bizonyítékát szolgáltatja a volt főjegyző elszigetelésének. Három nappal korábban volt

⁵⁹¹ Uo. 155–160.

Horváth Jenő nyugalmazott teológiai tanár temetése. Az istentiszteletet a Farkas utcai temp-lomban tartották. IMRE egy padban ült Tőkés Istvánnal, aki „sértve érezte magát, amiért nem elől, hanem az egyszerű hívek közt kapott helyet, és ócsárolta a püspököket és a többi tisztségviselőt”. A forrás hangsúlyozza, hogy Tőkés nagyon elszigetelődött, senki nem fog-lalkozott vele, ami annyira zsenírozta, hogy adott pillanatban el akarta hagyni a templomot. Azért is nagyon haragudott, hogy őt nem hívták meg a halotti torra. IMRE jelenti továbbá, hogy hat eminens svájci személyiség aláírásával érkezett felhívás a püspökségre, amelyben felszólítják a református egyházat, hogy a romániai problémákkal nézzen szembe. A megyei Securitate vezetője elrendelte Tőkés további elszigetelését, és jelezte az egyház vezetése felé, hogy cáfolatot kell küldenie mindenhova, ahova a „felhívást” megküldték. A temetésen tör-téneteket ARTHUR és KISS informátorok is jelezték.⁵⁹²

A BARTA fn. ügynököknek, aki utasításra barátként látogatja a Tőkés családot, nem csak a temetésen érzékelt megalázó mellőzéstről panaszkodik Tőkés István, hanem egy leg-alább olyan fájó esetről. 1989. szept. 8-án az általa vezetett évfolyam öregdiák-találkozására nem hívták meg. Sőt, összefutott néhány egykori tanítványával az utcán, és elfordították a fejüket. BARTA az unitárius templomban tartott koncerten több kolozsvári magyar értelmi-séggel találkozott, akik mind értesültek a Magyar Televízió *Panoráma* c. műsorában sugárzott, Tőkés Lászlóval készített interjúról. Többségük helyesli a temesvári lelkész magatartását: Balogh Edgár, Lászlóffy (*nem mondja, melyik*), Székely Ferenc agrármérnök, dr. Puskás Fe-renc fizikus. Utóbbi azt mondja BARTÁnak, hogy ő csak azért nem megy nyugdíjba, mert már alig maradtak magyar előadók az egyetemen. Tőkés Istvánt és fiát pedig Bálint Tibor író és Cseh Zsolt, a Farkas utcai egyházközség lelkésze bírálta. BARTA feljegyzése nem is annyira a tartalma, mint a hozzáfűzött kommentárok miatt figyelemfelkeltő. Ioniță ezredes megdicséri Ungvári tartótságot: „Oprea ezredes elvtárs! Ungvári alezredest meg kell dicsérni az egész kollektíva előtt azért a módszerért, ahogy végrehajtotta a Tőkés elszigetelésére és a társaságból való kiszorítására adott parancsot.” Ahol Puskás Ferencről van szó, ezt írja a margóra: „Értesítsük a megyei első titkár elvtársat, hogy küldjék nyugdíjba P. F.-et.” Összeg-zésül pedig azokra vonatkoztatva, akik szimpatizálnak a Tőkés család akcióival, ezt jegyzi: „Sürgősen kezdjük el azok megoldozását, akik ellenséges álláspontot képviselnek.”⁵⁹³

STELIAN az 1989. 09. 28-i számozatlan feljegyzésében az állambiztonsági akciók haté-konyaságáról számol be. Tőkés István fiával szolidarizáló nyilatkozatot szeretett volna aláírat-ni kolozsvári értelmiségiekkel. Az irattal Ujvári Ferenc ügyvéd keresett fel ismert személyisé-geket. „Volt Bálint Tibornál, Kányádi Sándornál, Beke Györgynél, Kallós Zoltánnál, Benkő Samunál, Lászlóffy Aladárnál, Lászlóffy Csabánál, Kántor Lajosnál és Fodor Sándornál. Mind Tőkés, mind Ujvári elégedetlenek voltak az eredménnyel: a megkeresettek többsége nem értett egyet az irattal. Sőt, Fodor Sándor azt mondta, ő nem látja, hogy Tőkés László veszélyben lenne. Ha nem személyes ügyről lenne szó, még elgondolkozna az aláíráson.” Ami még jobban felháborította Tőkés Istvánt, hogy a barátjának hitt nyugdíjas hídelvei lelkész, Nagy István sem írta alá, és Jakab Gábor plébános is értelmetlennek látta az akciót: teljesen igazat adott Fodor Sándornak. Levonva a következtetéseket, Tőkés István átfogal-

⁵⁹² Uo. 123–125.

⁵⁹³ Uo. 126–131. A margóra írt eredeti szövegek sorrendben: „Tov. col. Oprea, Ltcol. Ungvari să fie felicitat în fața colectivului pentru modul în care a acționat pentru impl. ordinului de izolare și desocializare a lui Tokes.”; „Să informăm pe tov. prim secretar să meargă în pensie acest PF.”; „Cei care au poziție ostilă, să fie luați în lucru în mod urgent.”

mazta a szöveget, a végére pedig odaírta, hogy Ujvári Ferenc és ő vállalják érte a felelősséget. Az aláírók, mint Bálint Tibor, Benkő Samu, Kallós Zoltán és Lászlóffy, „csak” szimpatizánsok. „Tőkés István nagyon levert – folytatja STELIAN –, hogy az általa kezdeményezett akció nem váltotta ki az általa remélt visszhangot. Van egy naplója, amelybe bejegyezi a történeteket. A jelzett eseményt ebből a naplóból olvasta fel. Meg van győződve, hogy mindenüvé, minden helyiségbe mikrofonokat szereltek, úgyhogy az állami szervek minden beszélgetését megfigyelik. Egészen megrettenve és letörtten mesélte el, hogy László volt osztálytársa, bizonyos Bakó, 1989. 09. 27-én felkereste, és egészen különösen viselkedett. Szenilis, vén bolondnak nevezte. Azt mondta, vén hülye, vedd le a szemüved, s nézz körül, mi zajlik körülöttem s László körül. Csak bajt hoztok ránk. Erdély kell nektek? Majd adunk mi nektek Erdélyt. A magyarok nem szolidarizálnak veletek, értsétek meg, senkik vagytok, ha nem hagyjátok abba, olyan verést fogtok kapni, amelyet még soha, disznók! Tőkés ki akarta dobni, de az még jobban feldühödött, leült a szoba közepére, és külföldről kapott italt és kávévet követelt.” Aznap egy USA-ba végleg kitelepülő baptista is felkereste Tőkést, felajánlva, hogy kicsempészi tiltott dolgait, de a volt főjegyző provokátornak nézte. A történetek után elhatározta, és óvatosabb lesz.⁵⁹⁴

1989. október 4-én és 12-én is meglátogatta a Tőkés családot ARTHUR/Sántha Pál, hogy „méréskelje” a családfőt. Az október 4-éről szóló, számozatlan, tőle szokatlanul hosszú, négyoldalas jelentésben részletesen beszámol Tőkés István kétségeiről, van-e értelme a harcnak? Marosvásárhelyi testvére, a jogász József kielemezte a helyzetet, és megmondta: egy esetleges ellenük indított perben semmi esélyük nincs. Az is kiderül, azért járnak kalotaszentkirályi nyaralójukba, mert ott lehet fogni a budapesti televíziót, s szeretné látni a *Panorama* adását és az október 6-i megemlékezéseket. A másik feljegyzésben ARTHUR jelenti, hogy előző este az utasítás szerint meglátogatta a Tőkés családot. Nagy feszültségben találta őket, a családfő beteg, magas a vérnyomása, és attól tart, hogy fia nem tud ellenállni a rá nehezedő nyomásnak. A gyanús körülmények közt elhunyt Újvárosi Ernő eltemetése kapcsán lázítással is megvádolta a Vallásügyi Államtitkárság. ARTHUR fiának Svédországba emigrálását nem támogatja Tőkés István. Annyira elszigetelődött, hogy most már Geréb Zsolt sem meri látogatni. Ungvári intézkedik, hogy a KOZMA PAUL fn. informátor látogassa meg Tőkés Istvánt megfélemlítése és mérséklése végett. Ioniță ezredes pedig így kommentál: „Legyünk támadóbbak az ő akcióinak mérséklésében és ellensúlyozásában – ezért más informátorokat is kell hozzá küldeni. Kérem bemutatni a külföldre írt leveleket!”⁵⁹⁵

Ami ezután következik, a megtorlás kezdete. STELIAN és BARTA informátorok egyaránt azt jelentik október 15-én és 21-én, hogy Tőkés Istvántól elvették az autózvezetői engedélyt, szerinte igazságtalanul. Már kétszer újrazvizsgázott, de nem sikerült a vizsga. Amennyiben harmadjára sem sikerül, bizonyosra veszi, hogy ezzel akarják büntetni. Egyébként hajlandó lefizetni valakit a milícián. *(A tartótiszt megjegyzi: „Nem használhatnánk ki ezt az aspektust?”)* Ha semmilyen módon nem kapja vissza a jogosítványt, eladja a kocsit valame-

⁵⁹⁴ Uo. 119–121. A jelzett iratot a 17 erdélyi értelmiségi tiltakozása címen október 16-án a SZER sugározta. Érdekes, hogy a feldühödött fiatalember jelenéséhez nem fűz kommentárt a tartótiszt, akárcsak a Tőkés László temesvári lakásába behatoló betörők esetében sem. Nehéz nem arra gondolni, hogy a hallgatás oka az érintettség.

⁵⁹⁵ Uo. 79–81., valamint FI235742/59–62. A főnöki kommentár eredetije: „Să fim mai ofensivi în temperarea și confruntarea acțiunilor lui – în acest sens să dirijăm spre el și alte surse. Prezentăm scrisorile pt străinătate.” Nem világos, milyen levelekről van szó. Feltehetően az ezután következő események már ezen utasítás értelmében zajlottak.

lyik gyerekének. STELIAN a Tőkésék külföldi kapcsolatainak felderítéséhez is tevőlegesen hozzájárul. Jelenti, hogy „csütörtökön egy szimfonikus koncert szünetében találkozott Ujvári Ferenc ügyvéddel. Rég nem hallott róla semmit, jegyezte meg csodálkozó hangon az informátor, hogy kiugrassza a nyulat a bokorból, amire azt válaszolta az érintett: »Nem baj, előkészítettem néhány, külföldi nyilvánosságra szánt anyagot. Majd hallani fogod.« (Abban az értelemben, hogy a Kossuth rádión.)» Oprea Florian tartótiszt megjegyzi, hogy Ujvári a bukaresti magyar nagykövetségre készül, STELIANnak meg kellene tudnia, miért. Ugyanakkor intézkedni kell, hogy a milícia közreműködésével a nála lévő esetleges dokumentumokat elkobozzák. A megyei Securitate főnöke, Ioniță ezredes, úgy látszik, nem tekinti olyan egyszerű feladatnak egy ügyvéd testi motozását, mert a margón megjegyzi: „Megmondtam, hogy ezt a problémát meg kell beszélnünk az I. Igazgatósággal.”⁵⁹⁶ Az 1989. 10. 21./203. sz. feljegyzésben pedig arra utal STELIAN, hogy a Tőkés család támogatásába bekapcsolódott a magyar titkosszolgálat is. Kovács Miklós küldöncei Berecz Mária pszichológus, valamint a Dobos testvérek. Utóbbiak egyikéről állítja Berecz Mária, hogy a magyar belügyminisztérium aktív tisztje. Ők magukról azt mondják, hogy egy híres magyar zeneszerző gyermekei, s az apjuk baráti viszonyban van a francia kormány egy tagjával. Zeneszerző apjuk elintézte, hogy tíz Renault gépkocsit juttassanak Romániába, az apja által megnevezett személyeknek. Ugyanakkor meg fogják szervezni, hogy a bukaresti magyar követségen dolgozó Nagy Károly nevű diplomatán keresztül Tőkés Lászlóval állandó kapcsolatban legyenek. Azt is megszervezték, hogy a debreceni Fekete Péter lelkész nyilvánosan cáfolja, hogy ismerné Tőkés Lászlót, és hogy átadott volna neki 20 000 lejt.

A Tőkés-ügyben sajátos fejleményről tudósít DRAGAN informátor. Számozatlan, 1989. október 21-i feljegyzésében Nagy Gyula püspöknek a Vallásügyi Államtitkárság elképzeléseit konokul elutasító magatartását magyarázza. A kritikátlan hangvételből sejthető, teljesen egyetért vele. A történet: Toader igazgató elnöke nevében arra utasította a püspököt telefonon, hogy hívja össze az igazgatótanácsot, és ítélik el Tőkés László temesvári ténykedését. Nagy Gyula, Tunyogi Csapó Gyula főgondnok, Antal brassói esperes és Zsigmond József nagyváradi vikárius utazzanak Magyarországra, hogy a Vallásügyi Államtitkárság által szolgáltatott dokumentumok alapján foglaljanak állást a Tőkés Lászlót támogató magyar propaganda ellen. A kolozsvári püspök elzárkózik az ötlettől. Rengeteg érvet sorol fel.

1. Vele nem konzultáltak sem az ötlet, sem a delegáció összetétele felől. Tőkés László a nagyváradi kerületben működik, a delegáció többsége mégis kolozsvári lenne.

2. A két püspökség autonóm, Papp László váradi püspök nem rendelkezhet a kolozsvári fennhatóság alá tartozó Antal esperessel.

3. A kolozsvári püspökség lelkésztestáradalma jól ismeri a „Tőkés család reális helyzetét”, és elítéli ténykedésüket. Ha engedelmessékedne a VÁ utasításának, az a vélemény alakulhat ki, hogy a püspök nem tartja be a működési szabályzatot, ellene fordulhatnak, és okot adhat arra is, hogy a Tőkés család „misztifikálja” az állami beavatkozást.

4. Papp László lenne az illetékes a külföldi vádak visszaverésére, több szempontból is. A lelkészi jellegétől megfosztott Tőkés Lászlót, áthágva a státútumot, anélkül, hogy püspöktestáradalával konzultált volna, kihelyezte Temesvárra. Annak ellenére, hogy Tőkés elvesztette a püspöke ellen indított munkajogi pert, Papp elismerte munkaviszonya folytonosságát, sőt

⁵⁹⁶ Uo. 9–10., 15., 74–78. Az idézett eredeti margójegyzet: „Această problemă, am spus, să o discutăm cu Direcția I-a.”

állítólag kifizetett neki 70 000 lejt arra az időszakra nézve, amíg „munkanélküli” volt. A nagyváradi püspök egyébként többször is járt Magyarországon 1989-ben, számtalanszor visszaverhette volna a Tőkést támogató propagandát, de elkerülte a találkozást kompetens egyházi személyekkel.

5. Papp László nem hajlandó részt venni a Nagy Gyula elnökölte zsinat munkálataiban, nem hajlandó főgondnokot választani, aki helyettesíthetné a zsinaton, megbénítja a zsinatot, amit Tőkések természetesen kihasználnak.

6. Papp László kezdeményezésére, a VÁ utasítására Kolozsvár részt vett a Tőkés Lászlót elítélő ominózus körlevél megszerkesztésében és szétküldésében, miközben épp a kezdeményező nem terjesztette azt. Majd a VÁ visszavonatta a körlevelet, és így a kolozsvári püspökség nevetségessé vált.

7. Nagy Gyula a saját hatáskörében megteszi a szükséges intézkedéseket. Sipos Gábor levéltárost jelentéstételre behívta, amiért aláírta a „17-ek levelét”. Sipos azzal védekezett, hogy az ügy túlmutat az egyházi kereteken, és nemzeti ügyévé vált. Nagy biztosítja a VÁ-t, hogy a „legdrasztikusabb intézkedést fogantatja Sipossal szemben”.

Nagy Gyula továbbra is lojális a román állam iránt, de elhatározásához ragaszkodik, mert a jelenlegi konjunktúrában a tervezett intézkedés inkább rontana a helyzeten, mint javítana.

A VÁ számára szokatlan a kolozsvári püspök makacs ellenállása, Toader még többször is próbálja meggyőzni telefonon, sőt Albu Zoltán bukaresti lelkészt is leküldik Kolozsvárra a VÁ felhatalmazásával, de Nagy Gyula hajthatatlan. A DRAGAN által leírtakból arra lehet következtetni, hogy Nagy Gyulának egyszerűen elege lett Papp László akcióiból, amellyel egyrészt az állam kegyeit kereste, miközben igyekezett nevetségessé tenni és kritikus helyzetbe hozni püspöktársát.⁵⁹⁷

A megtorlás másik eszköze, hogy újból spekulációval vádolják meg Tőkés Istvánt. Az ügy mintegy folytatása a sikertelen temesvári útnak. (Lásd I. köt. 116–117.) A megalázás része, hogy egy igen alacsony rangú milicista foglalkozik az ügygel. Petruțiu Iosif zászlós október 30-i jelentésében leírja, hogy a célszemély fel volt háborodva, hogy mennyit várokoztatták, hogy feketézéssel vádolják. De a zászlós nem hátrált, szemébe mondta, hogy egy bizonyos Csíki Évának eladott élelmiszert, és ne panaszkodjon a várokoztatásért, így szoktak bánni a feketézőkkel. A reformáció emlékünnepére berendelik a milíciára újból, hogy mutassa be a csomagküldési dokumentumokat, és mérje fel pontosan, mennyi külföldi származású élelmet tart otthon. A 31-i bemenetel után, amikor megint várokoztatták egy órát, Tőkés István a román büntető törvénykönyvet, a román alkotmányt és Nicolae Ceaușescu idézve írásbeli panaszt tett a megyei milícia parancsnokságán Petruțiu milicistára, akinek a rangját nem ismeri. A külföldről kapott csomagok után kifizette a törvényben előírt vámot, attól kezdve az személyes tulajdona, senkinek nincs hozzá köze. Az akció folytatását az I. Igazgatóság véleményétől teszik függővé. A szervek azonban a vámnál dolgozó beépített embereken keresztül folyamatosan értesülnek arról, hogy milyen csomagokat kapott a Tőkés család, ki vette át, ha átvette.⁵⁹⁸

⁵⁹⁷ Uo. 70–73.

⁵⁹⁸ Biriș Pavel százados a következőkről jelent 1989. 10. 24-én: „[...] küldetést teljesítve Profesorul célszemély-nél [...] Tőkés Erzsébet többször kiment az egyik bejáraton, és visszament a másikon, hogy meggyőződjön arról, ott vannak-e a bejáratoknál a BM dolgozói. Egyszer csak a tiszthez lépett és kijelentette: Szégyelljék magukat, hogy állnak a polgárok kapujában, hogy megfigyeljék őket, ahelyett, hogy valami hasznosabbat tennének a társadalomért. Azt a tanácsot kapta, hogy törődjön a maga dolgával, és ne zaklassa a járőreket. [...] Közben

A Securitate valószínűsíti, hogy a temesvári parókiára történt betörés után Tőkés István legfőbb gondja a fia védelmének megszervezése. A tervekről, elképzelésekről szintén STELIAN ügynöktől értesülnek. Az ügynök 1989. november 6-i számozatlan feljegyzésében Tőkés József temesvári útjáról számol be. A hatóságok kijátszása érdekében egy „rokona” gépkocsiján utazott, aki Temesváron végezte az egyetemet, és 10 éves öregdiák-találkozóra ment. A temesvári evangélikus lelkész, Feyér Sándor udvarán hagyták a kocsit, aki nem ismerte Józsefet. A támadás utáni kritikus állapotokat aprólékos részletességgel írja le STELIAN, Tőkés József beszámolója alapján, ami minden bizonnyal elégedettséggel töltheti el a Securitatét. Tőkés László és családja súlyos lelki válságba süllyedt. „Felesége és anyósa sír, minden zajra összerezzennek, a gyerek pedig álmából felriadva síkoltozik. Úgy tűnik, sokkot kapott, és folyton attól retteg, hogy jönnek a banditák. Minden ágy alá és a bejárat ajtó mellé is baltákat készítettek. Az ajtót farudakkal és vaspántokkal elbarikádolták, és csak azt engedik be, akinek a hangját ismerik. [...] Felesége meg van győződve arról, hogy azért szerveztek ellenük támadást, mert a férje levelet írt a párt főtitkáranak. Tőkés László viszont úgy gondolja, hogy a támadás arra irányult, hogy hagyja el Temesvárt, és hagyja abba a magyarságért folytatott küzdelmét. Ő saját magát »nemzeti hősnak« tekinti, ezért kötelessége a végsőig kitartani.” Az anyósa igyekezett meggyőzni, hogy az egész család vonuljon vissza Désre. Tőkés Lászlóné hajlana is a hívásra, de László hallani sem akar róla. Aki akar, menjen, ő marad. Az anyós azzal érvel, hogy a „családnak nem hősré, hanem apára van szüksége”. Tőkés László azonban konokul hajtogatja, hogy ő csak holtan hagyja el Temesvárt. STELIAN szerint ezt a magatartást bátyja, József sem helyesli. Hazafelé menet megálltak Igazfalván, és meglepetve hallották Botos Csaba lelkésztől, hogy a Tőkés László álláspontját a lelkészek többsége helyteleníti. Kolozsváron, József beszámolója nyomán, a családfő véleménye az volt, hogy meg kell szervezni László védelmét a hatóságok tudta nélkül, „mert az ügy már nemzetközi méreteket öltött, és a fia hős lett”. Azt szeretné, hogy a család adjon össze pénzt, és fizessenek megbízható embereket, akik az istentisztelet idején észrevétlenül ki és be tudnak jutni a parókiára, és a következő vasárnapig biztosítanak László védelmét, amikor jönne a váltás. A családon belüli védelem megszervezése is felmerül, de az a többségi vélemény, hogy őket ismerik a hatóságok, így megjelenésüket megakadályozhatják. (Végül mégis ezt a megoldást választják.) STELIAN azt a feladatot kapja, hogy igyekezzen rávenni Tőkés Lászlót Temesvár cirkusz nélküli elhagyására, és értesítse a szerveket a család minden tervéről.⁵⁹⁹

STELIAN 1989. 11. 12./208. sz. feljegyzése az Erdélynek nyújtott külföldi segítség „üzleti árnyoldalára” vet fényt. Egy bizonyos Lónyai Péter⁶⁰⁰ budapesti matematikus és vegyész érkezik vasárnap reggel hatkor Tőkés Eszterhez három megnevezetlen lány társaságában, akiket csak „álcázásul” hozott magával. Nagy mennyiségű gyógyszert hozott, ezért vissza-

megérkezett az állomásról Profesorul célszemély egy kb. 2 kg-os csomaggal, amelyről messziről látszott, hogy külföldi. Anélkül hogy törődne azzal, követik-e, vagy sem, elment a Lenin u. 37. előtt álló tiszttal. Az udvaron találkozott T. Erzsébettel, aki felhívta a figyelmét, hogy megfigyelik az épületet, de semmi jelentőséget nem tulajdonított a figyelmeztetésnek. Nemsokára fiatalabb férfi által kísért idősebb nő lépett ki az épületből, látványosan tenyerén hordozva egy Rama margarint és két külföldi csokoládét. [...] FI235742/57.

⁵⁹⁹ Uo. 53–56. Nov. 7-én Ungvári alezredes 300, illetve 150 lej kiutalását kéri a VASILE-, illetve a PROFESORUL-ügyben, számla nélkül. Az utóbbi összeget egy Costin Cristian nevű főhadnagy veszi fel, anélkül hogy indokolná a kifizetést.

⁶⁰⁰ Hogy ő azonos lenne a korábban emlegetett Lónyai Jánossal, nem világos, nagy valószínűséggel ugyanarról a személyről lehet szó.

fordították a határon. De kisebb mennyiséggel már beengedték. Ő csak futár, Kovács Miklós adta a kocsit. Kovács Miklós hetente 3-4 fuvart küld Erdélybe, különböző határátkelőkön, különböző emberekkel. Lónyai nagyon beszédes, és Tőkés Eszternek arra a kérdésére, hogy miért nem publikálják Magyarországon volt főnökének, Ștefănescu doktornak a levelét, amit a SZER beolvasott, a következő választ adja: „A SZER sokat fizetett a levélért, és övé a hír monopóliuma. Nem adják át Magyarországnak. Lónyai Péter megkérte Tőkés Esztert, hogy kérjen a doktortól egy másik példányt, és ő, Lónyai majd kiviszi Magyarországra. [...] Azt is mondta, hogy Kovács Miklós egyik küldönce, aki gyógyszert vitt Erdélybe, olyan híranyag birtokába jutott, amit 30 000 forintért eladott. A nevét nem akarta megmondani Lónyai, azt viszont elmondta, hogy Kovács Miklós nagyon megharagudott az illetőre, mert az információt Kovácson keresztül kellett volna értékesíteni. Azt is bevallotta Lónyai, hogy az erdélyi hírekért jó pénzt lehet kapni, akár 100 000 forintot is.” A küldönc találkozott Tőkés István-nal, aki átadta neki legújabb „tiltakozó levelét”. Lónyai tudott a Tőkés László mellé szervezendő védelmi tervről, és felajánlja hogy egy hét múlva, amikor legközelebb jön, elviszi a váltást Temesvárra. Oprea Florian ezredes kommentárja arra utal, hogy Lónyai újtárolt vagy STELIAN-tól, vagy saját megfigyeléseik alapján már tudhattak, ugyanis „munkába fogták”, és a határon elkobozták tőle Tőkés István levelét. Legközelebb pedig ki fogják utasítani az országból. Oprea azt is feljegyzi, hogy az I. Igazgatósággal való konzultáció nyomán, a spekulációval kapcsolatos 23-as törvény alapján, Tőkés Istvánt pénzbírsággal fogják sújtani.

Az ügynök 1989. 11. 15./209. sz. feljegyzése arról szól, hogyan viselkedett Tőkés István a kerekdombi katolikus templom szentelésén. Az ebéd alkalmával bírálta azokat a református és római katolikus lelkészeket, akik nem csatlakoztak az ő fia támogatását célzó felhívásaihoz. STELIAN úgy tudja, mind Bálint Lajos segédpüspök, aki személyes sértésnek minősítette Tőkés felszólalását, mind Jakab Gábor és Cziráj Árpád kolozsvári plébánosok fel voltak háborodva a nyugalmazott főjegyző „penibilis viselkedésén”. A tartótiszt javasolja főnökeinek, hogy a helyzetet meglovagolva próbálják meg szembeállítani a római katolikus papságot a Tőkés családdal.

A 1989. 11. 21./211. sz. feljegyzés egy, már a Securitate által részben ismert tényállásról informál. Nem említi, mikor és hogy (a már ismert Lónyai Péterrel?), Tőkés István József fiától kísérvé bejut a temesvári parókiára, és 19-én ő tartja az istentiszteletet. Ennek tanúja Tőkés Eszter és Tőkés Zsolt, akik aznap éjjel indultak Temesvárra, megtevesztés céljából Aradon megszakították az útjukat, és épp az istentisztelet időpontjában értek a helyszínre. (STELIAN forrása tehát, noha nem nevezi meg, nyilván a felesége.) A templomban jelen volt Mihai Țeperdel vallásügyi felügyelő, hogy éles, fenyegető hangnemben elmarasztalja a volt főjegyzőt. Aznap este a temesvári parókiára még egy vendég érkezik, Salamon Rudolf, aki kolozsvári származású, Bécsben élő egyénként mutatkozik be, és interjút készít Tőkés Lászlóval és Istvánnal. Kolozsvári rokona vitte kocsival, aki kint várt rá. (Lásd I. köt. 124–125.) László elárulja Eszternek, hogy magyarországiaktól 20 000 lej támogatást kapott, de a határon elkobozták a küldöncöktől az általa aláírt átvételi elismervényt. Házkutatástól tartva 10 000 lej és elég nagy mennyiségű, a hívektől kapott ételt átadnak Eszternek. Salamon Rudolf elvállalja, hogy Esztert és Józsefet visszaviszik Kolozsvárra, de ahogy kilépnek az utcára, feltartóztatják őket, és beszállítják a milíciára. Esztert és Józsefet feketézőként kezelik, lefényképezik őket a náluk talált élelmiszerekkel és pénzzel. Reggel egy milicista kíséretében visszaküldik Kolozsvárra a testvérpárt, ott az állomáson már várják őket. Esztert beviszik a milíciára, mint feketézőt. Józsefet az állomási őrsön hallgatják ki. Józsefet engedik el hama-

rabb, aki Eszter készülékéről többször is felhív egy bizonyos Balaton Zoltánt Temesváron, akivel nem sikerül beszélnie, mert nincs otthon, s akinek kilétéről STELIAN-nak nem mond semmit.⁶⁰¹

A 1989. 11. 25./213. sz. feljegyzésben megint a Tőkés család külföldi kapcsolatairól árulkodik STELIAN. A Tőkés Eszterrel egy órával a tartótiszttel megbeszélte találkozó előtt hallottakról jelent. Eszter egyik ismerősének sikerült 24-én észrevétlenül Temesvárra utaznia és bejutnia Tőkés Lászlóhoz. Apja még mindig nála tartózkodik, hogy ha Lászlót megakadályoznák a november 26-i szolgálatban, ő helyettesítse. A megnevezetlen küldöncnek Tőkés László négy, tízszer tíz cm nagyságú papírszeletkét adott át, és dr. Nagy Károly bukaresti magyar követségi titkár névjegykártyáját. Megbízata az, hogy memorizálja a szövegeket, és közvetítse az üzenetet vagy Nagy Károlynak, vagy Csikós Imrének. A mindkettőjük bukaresti lakcímét és telefonszámát is tartalmazó cetliket aztán egésze el (STELIAN átadja a címeiket és telefonszámokat megbízóinak). A küldönc Tőkés István családjának írt levelét is kihozta Temesvárról, amelyben gyermekeit kitartásra és testvérük támogatására buzdítja. Az üzenetek egyrészt a helyzetről tudósítanak, másrészt messzemenően kompromittálják az érintetteket. Mert miről szól az üzenet? 1. Értesítsék Géczi István és Fekete Péter debreceni lelkészeket, hogy a román hatóságok kivizsgálást folytatnak Tőkés László ellen az általa írt elismervény alapján. Azzal vádolják, hogy a 20 000 lej a hazaárulásért kapott jutalom. Azt szeretné, hogy a két lelkész folytasson propagandát Magyarországon, hogy az egész leleplezést a román hatóságok rendezték meg, és vádjaik hamisak. A 20 000 lejt a hívektől kapta, nem Magyarországról. Azzal is vádolják, hogy az egyház pénztárából tulajdonított el pénzt, ami szintén nem igaz. 2. Azt is terjesztik a hívek közt, hogy 30 000 svájci frankot kapott a Nyugatra kijuttatott információkért. Terjesztik a 20 000 lej átvételi elismervényéről készült másolatot, és annak a fényképnek a másolatát, amelyen Eszter és Zsolt szerepelnek élelmiszerek és 10 000 lej társaságában, mint spekulánsok. 3. Az osztrák állampolgárt, aki Tőkés Istvánnal interjút készített, a Securitate-n megverték. Azt is terjesztik, hogy a november 2-án történt támadás mögött a vele elégedetlen hívek állnak. 4. November 20. óta állandó rendőri felügyelet alatt tartják a parókiát. A küldöncnek azt is elmondta Tőkés László, hogy 20-án öt órán át vallatták a milícián, és 23-ára újra berendelték. Mivel nem engedelmeskedett, a gazdasági milícia főnöke, Bucur személyesen felkereste, és azzal fenyegette, hogy ha nem megy be vele a milíciára, felrobbantja a templomot.⁶⁰² Ha ezen üzenetek átadása-átvétele közben rajtaütnek valamelyik magyar diplomatán, joggal vádolhatják őket kémkedéssel a román hatóságok. Az üzenetek tényleges célba juttatásáról azonban nincs a dossziében dokumentum.

⁶⁰¹ Uo. 36–38., 41–44. A követési jelentésekből, amelyeket egy Mavru Nicolae nevű őrnagy „saját kezdeményezésre” végez, ellentmondásos kép alakul ki. Mavru szerint Tőkés Esztert Székelyudvarhelyen élő Zsolt nevű öccsével együtt állították elő, nem pedig Józseffel. Mavru azt is jelenti, hogy Tőkés István is 19-én érkezett, egyedül, fia temesvári lakásához. Megjegyzendő, hogy STELIAN jelentésében is Zsoltot és Esztert tartóztatják fel Temesváron, Kolozsváron, a vonat érkezésekor, mégis Esztert, Salamon Rudolf kolozsvári rokonát és Józsefet viszik el a milicisták. Radu Tinu temesvári őrnagy Kolozsvárra küldött telefonüzenete szerint Tőkés László nővérét és székelyudvarhelyi fiútestvérét tartóztatták fel Temesváron, és küldték haza egy patrul kíséretében. A temesvári lelkész által egy osztrák állampolgárnak adott interjú a Securitate birtokában van. Józsefről és Salamon Rudolf kolozsvári rokonáról nincs említés. Pele Gheorghe temesvári alezredes telefonüzenetéből viszont kiténik, hogy Salamon kísérvé Nagy Péter Zoltán volt, aki a sógornőjének a fia, és a Metalurgia nevű vállalatnál lakatos. A sok Tőkés, úgy látszik, túl nagy falat a Securitate-nak ahhoz, hogy mindenkire egyszerre tudjanak figyelni.

⁶⁰² Uo. 5–8.

A Tőkés István megfigyelési-irattal-gyűjtőinek időben legutolsó irata pár nappal a forradalom kitörése után íródott. SUSZTER informátor 1989. december 19-én kelt, számozatlan feljegyzésében a „kapott megbízatás értelmében a Tőkés család több tagjával tárgyalt”. Tőkés István bizonyosra veszi, hogy László fia már nincs Temesváron. Függetlenül attól, hogy mi következik, László a református magyar ügy mártírja lett. Másik fiával, Andrással együtt meg akarják ismerni a »valóságokat«, ezért rövidesen Zilahra fognak utazni. Tőkés Erzsébet pontosít: azt sejtik, hogy Lászlót erőszakkal elköltöztették a szilágysági Menyőre, ahova a püspök már korábban kihelyezte. Erzsébet nem ért egyet az apjával, egy 300–400 lelkes gyülekezetben is lehet lelkész László, ott is teljesítenie kell lelkészi hivatását, nemcsak Temesváron. Különféle díjakra és kitüntetésekre javasolták, ezért most már a megbékélést kellene hirdetni. Az a tény, hogy a lelkészek többsége nem szolidarizált az öccsével, megmutatja, milyenek az egyházi közállapotok Romániában. „Szedresit⁶⁰³ meglátogatta Erzsébet, »hogy megmondja neki a magáét« az apjának írt levél miatt, de a helyzet visszaütött, Szedresi mindenfelé azt híreszteli, hogy ő bocsánatot kérni ment hozzá. Temesvárral kapcsolatban kijelentette Erzsébet, az ő férje beteg, három gyereket kell felnevelnie, nem híve a vérontásnak.” Tőkés Annával is találkozott SUSZTER, aki állítólag elpanaszolta, hogy kórházi állása miatt nem tud temesvári testvérének segíteni, ezért a család megveti.

SUSZTER, hogy Tőkés Eszterrel fenntarthassa a kapcsolatot, megkérte, láttamoztassa a férjével (*aki orvos*) a gépkocsi-vezetői engedélyét. A férj azonban (*STELLAN ügynök*) megtagadta a láttamozást, arra hivatkozva, hogy őt amúgy is állandóan hívatják a milíciára a külföldről kapott csomagok miatt, nem akar okot adni arra, hogy törvénybe idézzék. Eszter biztos abban, hogy rövidesen megtudják, hol van Tőkés László, és segítségére siethetnek.

Ungvári tartótiszt megállapítja, hogy a megbízatást azért kapta SUSZTER, mert szomszédja a fent említetteknek. Napi találkozóikban állapotok meg az informátorral, hogy az esetleges fejleményekről tudósíthasson.⁶⁰⁴ Hogy a forradalmi változások közepette ezek létrejöttek-e, vagy sem, jelenleg nem dokumentálható.

A PROFESORUL fedőnevet viselő nyomozati dosszié ezzel lezárul, bizonyítva, hogy a társadalom totális ellenőrzésére berendezkedett hatalom mennyire tehetetlen még egy olyan mikroközösséggel szemben is, mint egy család, ha saját elnyomó módszereinek korlátozására kényszerül a számára előnytelen nemzetközi politikai játszmák erőterében.

⁶⁰³ Helyesen Szedressy Pál, bukaresti evangélikus lelkész, majd 1975–1991 közt Kolozsváron székelő püspök, aki SIMION fedőnéven a Securitate ügynöke volt, már Bukarestben.

⁶⁰⁴ Uo. 18–20.

A FELDOLGOZOTT DOKUMENTUMOKBAN ÜGYNÖKKÉNT EMLÍTETTEK

Rövidítések:

BM = Belügyminisztérium

Inf. = informátor

IT = intézkedési terv

KE = katonai egység

KEPTI = Kolozsvári Egységes Protestáns Teológiai Intézet

KRE = Kolozsvári Református Egyházkerület

MF = megyei felügyelőség

MS = megyei Securitate

NRE = Nagyvárad Református Egyházkerület

TS = tartományi Securitate

TT = tartótiszt

ZSÁT = Zsinati Állandó Tanács

ADALBERT = Kovács Lajos unitárius teol. tanár, főjegyző, püspök. Tőkés István-, Juhász István-dossziék. TT Onac Ioan.

ADAM = Árkossy Sándor középiskolai tanár Kolozsváron. Tomori Ödön jogtanácsos, Juhász István stb. ismerőse. Dobri János-dosszié, Csutak Csaba-dosszié, Juhász István-dosszié. TT Oprea Florian.

AFRODITA = Szamosújvári ügynöknő a hatvanas években. Nagy Géza és Huhn Ferdinánd budapesti orvos megfigyelője. TT Peres Alexandru.

AIUDEANU = A kolozsvári Mihail Kogălniceanu u. 29. sz. alatti egyházi épületben lakó informátor a hatvanas években. TT Sima Traian, Gui Ioan.

AIUDEANU ALEXANDRU = Az 1970-es évek közepén szervezett teológus-informátor, feltehetően Ladányi Sándor. TT Onac Ioan.

ALBERT/ISTVÁN/ZAMFIR = Albu Zoltán bukaresti lelkész (saját dossziéja). TT Stănescu Victor, Marin Dumitru.

ALBESCU GHEORGHE = Gerőffy Jenő erdélyi ref. egyházkerületi főgondnok. Tőkés István-, Juhász István-dossziék. I211237/1/16, I210099/5/43. TT Derzsi József.

ALEXA = Sebe Ferenc unitárius püspökségi tanácsos. Geréb Pál-dosszié R180362/86, Juhász István-dosszié, I210099/151.

ALEXANDRU = Kolozsvári zenész, Kozma Tibor későbbi teológiai tanár zenekari társa a magyar Operánál, azonos lehet a SZEE III.-ban megjelenő, azonos fedőnevű informátorral, aki időközben Grazba települt Juhász István-dosszié, I210099/4/100. TT Feier Ștefan.

ALEXANDRU = Kolozsvári informátor az ötvenes években, Csutak Csabát figyeli, Csutak-dosszié.

ALMĂȘAN DORU = 1973-ban Locarnóban üdült, ahonnan egy levelet hozott Juhász Istvánnak, de átadás előtt megmutatta a Securitaténak. Juhász-dosszié, I210099/6/43. TT Medișan I.

ALMĂȘAN IOAN = Erdei László az 1974/1975-ös tanévben I. éves, 1980-ban végzett hallgató a KEPTI-ben. Berke Sándor-dosszié. R289221.

AMBRUS = KISS ügynök 1980. 06. 07-én kelt feljegyzéséhez fűzött tartótisztí kmentárban szerepel, mint aki igazolja a feljegyzésben említettek valóságtartalmát, Sógor Gyula aranyosgyéresi lelkész közeli kapcsolata. (I211500/6/107.)

ANDOR IMRE = Dezső András sepsiszentgyörgyi lelkész, minden jel szerint. 1982. 08. 10-én jelenti a sepsiszentgyörgyi esperességről, hogy a holland Arend Rohan látogatásáról hárman írtak protokolljelentést. Azt is jelenti, hogy Dezső András az 1. sz. egyházközségből kapott útlevelet az NSZK-ba, de a beutazási vízumra még nincs meg, ezt ki más tudhatná, mint a kérelmező. Dsz. 2069. TT Lazár Mihai.

ANDRÁS/ANDRÁSY(I) VASILE = Bárdi Imre biharszentjánosi, majd gyulafehérvári lelkész saját dossziéja. TT Hrehorovici Vilhelm, Mărcuț Alexandru, Tóth János, Rațiu Alexandru, Geber Francisc, Popa Ioan, Preda Gheorghe.

ANDREI = Kolozsvári informátor, 1952. 08. 15-én szervezik be Tőkés István megfigyelésére, Páll Ferenc szekus alhadnagy szerint „jó eredményel működik”.

ANTAL ANDRÁS = Valádi György Kolozsvár-Magyar utcai lelkész. Tőkés István-, Dobri János-, Juhász István-dossziék + CNSAS-igazolás. TT Onac Ioan

ANTONESCU = Pap Géza mellé rendelt informátor (hogy „az intézmény székhelyén is megismerjék tevékenységét”), Pap Géza-dosszié.

ARDELEANU = Muzzi András kizárt teológus, majd boltos az ötvenes-hatvanas években Kolozsváron. Gálffy Zoltán-, Kozma Tibor-, Juhász István-dossziék.

ARMIN = Kolozsvári informátor, a III. üo. kapcsolata, Balogh Ferenc nyugdíjas zene-konzervatóriumi professzort figyeli – 1987. 01. 15.

ARON = Halász Sándor temesvár-újkipisodai lelkész (I272/7/161; lásd I. köt. is), TT Beloia Sau.

ARTHUR = Sántha Pál, a Református Nyugdíjintézet igazgatója. Saját dossziéja + CNSAS-igazolás. TT Onac Ioan, Ungvári József.

AVRAM = Kovács Imre micskei, majd paptamási lelkész. (Lásd I. köt.)

AVRAMESCU JÁNOS = Rezi Elek unitárius teol. tanár. A tordai Securitate 1984. 09. 22-én küldi át 45 lapból álló személyi dossziéját és 12 lapos munkamappáját a Kolozsvári MIF-re, BID-be. Az okot nem jelzik. Tőkés István-dosszié, a I211237/3/221.; I211237/6/39. szerint a kolozsvári 0544-es KE informátora. TT Tincă alezredes.

BADEA = Eszenyei Béla esperes. (Lásd I. köt.) Berke Sándor-dosszié.

BALÁZS = Láposi József árpástói, dési és bálványosváraljai lelkész, esperes (saját dossziéja). TT Oargă Gheorghe őrnagy.

BALÁZS (IOAN) = Fejér Lajos nagyváradai egyházkerületi tanácsos. (Lásd I. köt.) TT Maklári Gyula.

BALINT = Aradi lelkész-informátor, Eszenyei Széles Mária-ról jelent rosszmájúan. Juhász István-dosszié. TT Mester L.

BÁLINT ȘTEFAN = A kolozsvári Brassai Sámuel Középiskola tanára, Geréb Zsolt osztályfőnöke 1956-ban. Geréb Pál-dosszié.

BALOG MÁRTON/PÉTER ANDRÁS/PÉTER JÁNOS = Csutak Csaba Vilmos kolozsvári esperes, főjegyző. (Lásd I. köt.) + CNSAS-igazolás. TT Onac Ioan.

BARBU ZOIA = Nagy Ada, a Securitate tordai hálózathoz tartozó ügynöknő. Részt vesz a lelkészek 1965. 07. 13–14-én tartott autóbuzos kirándulásán, amelyre nem lelkészeket is meghívtak, hogy megtegyen a busz. Szerinte Csutak Csaba nacionalista kijelentéseket

tett a kiránduláson. TT Turzai Mihai.

BARTA/SIMIONESCU = Schindlerné Botos Erzsébet kerekdombi tisztviselő, majd könyvtáros a teol. intézetben. 1956-ban szüneteltetik, „nem lévén már rá szükség”. Reaktiválásáról több adat is van a Dobri-dossziékban. Állandó megfigyelője Juhász Istvánnak, Tőkés Istvánnak, Eszenyei Széles Mária-nak. TT Onac Ioan, Ungvári József.

BÁRBOSU = Kolozsvári informátor, Csutak Csaba-dosszié. TT Dumitrașcu Nicolae (1963. 12. 16.)

BÉLA = Kolozsvári inf. 1958. 01. 08-án. TT Onac Ioan.

BENDE BÉLA = A KEPTI unitárius prorektora 1949-től nyugdíjazásig. Párttagként saját nevén írta jelentéseit a Securitaténak.

BENEDEK ALEXANDRU = Tordai informátor a hatvanas évek elején, de Kolozsváron is jelent.

BERTALAN = Nagy valószínűséggel Kónya Albert kolozsvári teológus, 1977–1980 között. Tőkés István-dosszié. TT Ungvári József.

BIBLIOTECARUL = Gálffy Zoltán teológiai tanár. Saját dosszié + CNSAS-igazolás. (Lásd I. köt.) TT Onac Ioan, Ungvári József.

BÍRÓ FERENC = Kolozsvári informátor, Szabó Zsolt könyvtáros-szerkesztő megfigyelője, 1987. 01. 15. Könczei Csilla szekusblogja szerint Xantus Gábor operatőr. TT Neciu Gavril.

BÍRÓ LADISLAU = Szatmári Ferenc ref. lelkész. Azonosító iratok Tőkés István-dosszié I211237/3/70–73. Beszervezés: BM Bihar Megyei Felügyelőség, 1982. 06. 18. Kötelezően van.

BODEA IOAN = Balog Béla teológushallgató. Saját dosszié R1245/1–3. TT Onac Ioan.

BODO = Kolozsvári inf., Orbán Magdáról jelent, akivel véletlenül találkozott 1964. március 31-én. TT Nagy Wilhelm, R179436/151–153.

BODOR ALEXANDRU = Sebestyén Ferenc nagykapusi ref. lelkész, Pap Géza mellé rendelik. Pap Géza-dosszié. TT Onac Ioan.

BOGDAN NICOLAE = Feyér Sándor bukaresti, majd temesvári evangélikus lelkész. (I272/7/596–597.; I211237/5/44.) (Lásd I. köt. is.)

BOKOR MARTIN/HUNYADI IOAN = Buzás László bánffyhungyadi születésű magyarlónai lelkész. Dobri János-dosszié + CNSAS-igazolás. TT Onac Ioan.

BRADUL (FENYŐ) = Székelykeresztúron jelent (1972. 04. 28.) az „ellenzéki lelkészek” tervéről, hogy lemondassák Nagy Gyula püspököt. Juhász István-dosszié. TT Butiurcă Ioan.

BUCUR IOAN = Illyefalván a helybeli hálózat tagja. Kató Béla-dosszié.

BUICK = Bukarestben, a Kultuszminisztériumban dolgozó informátor (1952). Tőkés István-dosszié.

CĂLIN = Kolozsvári informátor, valószínűleg levéltáros, az ARHIVA-ügyben a Nagy József-féle könyvek egy részét ő lektorálta. Juhász István-dosszié.

CIRESAN IOAN = Lukács Dániel (Gálffy Zoltán-dosszié, regiszter, R268543/2.).

CÎMPAN IULIU = Kolozsvári informátor (1985). Sipos Gábort és Cseke Évát figyeli.

CLUJANA = Eszenyei Széles Mária. (Lásd I. köt.)

COMOREANU = 1961–1962-ben Dobri Jánossal együtt volt bebörtönözve Szamosújváron. TT Miron Ovidiu, Moceanu Aurel.

COOPERATIVA/SANYI = Orbók Sándor hídművesi lelkész (Lásd VÎNĂTORULNál).

CONSILIERUL = Kolozsvári informátor. A Dobri János-dossziéban úgy említik, mint akinek feladata lesz az 1983. dec. 8–10-i egyházkerületi közgyűlésen az ellenséges megnyilvánulások leszerelése.

CONSTANTINESCU ELENA = Informátornő a hatvanas években. Juhász István-dosszié. Gazda Lajos esperest ellenőrzik vele.

CORBU DAN = Nagyváradi művészeti középiskolás társadalmi kapcsolat 1972–1973-ban, Berke Sándor-dosszié. TT Ban Alexandru.

CORNEL = 1983-ban jelenti, hogy Dobri András járt a teológiai intézetben. Dobri András-dosszié. TT Ungvári József.

CORVINUL/PRIETENUL = Kiss Endre a hetvenes–nyolcvanas években Vajdahunyadon lelkész, főleg Bréda Ferencet és Bárdi Imrét figyeli. D175/3. sz. dosszié, Bárdi Imre-dosszié. TT Kovács Lajos.

COSTEL = Bihar megyei informátor 1972-ben. Berke Sándor-dosszié. TT Bogdan I.

CRISAN NICOLAE = Vincze György az 1974/1975-ös tanévben I. éves teológus, mind diáktársairól, mind a tanárokról jelent. Dobri András-dosszié. TT Onac Ioan.

CRIVĂŢ = Grigorie Marcu nagyszebeni ortodox teológiai tanár. Tőkés István-dosszié. TT Munteanu Ilie.

CZIKORTAS = Biharon a helyi hálózat tagja, Dohi Árpád-dosszié.

CSEKE FERENC(Z) = Szabó Frigyes marosvásárhelyi lelkész. (Lásd I. köt.)

CSOMA/KÖRÖSI = Nagy Gyula püspök, lásd I. és III. (saját dosszié) kötet + CNSAS-igazolás.

DAN VIRGIL = Kolozsvári inf., Tőkés István, Vásárhelyi János köreihez tartozik. (DRAGAN VALER korábbi fedőneve?) (1965. 01. 12.) Tőkés István-, Juhász István-dossziék. TT Columban Alexandru, Chifor Cornel.

DANY = Részt vett 1989. május 15–21. közt a Nemzetközi Ökumenikus Konferencián Bázelen. Kizárásos alapon Kovács László Attila evangélikus teol. tanár. Tőkés István-dosszié 6/236.

DAVID TIBI = Bréda Ferenc (lásd SÁNDOR TIBERIUNál).

DAVIDESCU = Kizárásos alapon (ő az egyetlen székelyudvarhelyi igazgatótanácsos 1984-ben) Nagy S. Dániel székelyudvarhelyi ref. lelkész. TT Gedő András.

DEAC AUREL = Máramaros megyei lelkész, tartótisztja a magyarláposi Securitate közelébe tartozik. Az 1989. 11. 15-én kelt jelentés szerint nyugdíjazásáról ment érdeklődni a nagybányai ref. esperesi hivatalba. TT Pisică Aurel alezredes.

DENES IANOS/POPESCU = Juhász István teológiai tanár. Saját dossziéja + CNSAS-igazolás.

DIANA = Kulin Miklós kolozsvári ügynök, kivándorol az NSZK-ba. CNSAS-igazolás. Tőkés István-dosszié. TT Ungvári József.

DINCA = Ujvári Ferenc nyugdíjas ügyvéd szucsági unokaöccse, kizárásos alapon Pap Domokos kicsapott teológus. Tőkés István-dosszié. TT Ungvári József.

DINU (MURESAN) = (zsibói) Molnár János teológiai tanár. (Lásd I. köt.)

DOCTORANDUL = Juhász Tamás kolozsvári teológiai tanár, Tőkés István hatásának semlegesítésére használják. (Saját dosszié, SZEE III. köt.)

DOCZI = Bihari helyi hálózathoz tartozó ügynök. Dohi Árpád-dosszié.

DOMBI LAJOS/PÁL JÓZSEF = Kozma Tibor teológiai tanár. (Lásd I. kötetet is + CNSAS-igazolás.) TT Onac Ioan.

DORU = Kozma Zsolt kolozsvári teológiai tanár, korábbi politikai elítélt. (Lásd I. köt. is.) Tőkés István-, Juhász István-dossziék + CNSAS-igazolás. TT Ungvári József.

DRAGAN VALER = Tunyogi Csapó Gyula ügyvéd, egyházkerületi főgondnok. Tőkés István-, Juhász István-, Dobri János-dossziék. TT Onac Ioan, Ungvári József.

DRAGOS VICTOR = Tőkés Istvánt harminc éve ismeri, Tőkés István-dosszié (az is lehet, azonos DRAGAN VALERrel) TT Onac Ioan.

ECATERINA = Kolozsvári teológusnő, 1980. 11. 07-én Tőkés Istvánról és Eszenyeiné Széles Máriáról ír „jellemzést”.

EMILIAN = Milan Seşan nagyszebeni ortodox teológiai tanár. Azonosító I211237/9/114–115. 1967. 01. 12. TT Păţaş Ioan, Manta Petru.

ENYEDI ZOLTÁN = Rapp Károly bukaresti lelkész, kolozsvári evangélikus teol. tanár, rektor.

FARKAS/PETRESCU = Bányai Ferenc rettegi, újszentesi lelkész. (Lásd I. köt.)

FARKAS ALEXANDRU = Nagyváradi lelkész az 1960-as években, Molnár Zoltánra állítva, valószínűleg kerületi tisztviselő. TT Raţiu Alexandru.

FELSZEGI = Eszenyei Gyula tanácsos. (Lásd I. köt.)

FEKETE IOSIF/F. I. 15. = Peuker Leó temesvári lelkész-esperes. (Lásd I. köt.) TT Cîntăreţu Constantin.

FEKETE PÉTER = Beszterce-Naszód megyei társadalmi kapcsolat, nagy valószínűséggel Csutak Csaba egykori konfirmandusa. Csutak-dosszié. TT Herţa Gheorghe.

FELIX IOAN = Gazda Lajos felvinci lelkész, 1959-től esperes. Juhász István-dosszié. TT Bakó László.

FERENCZ ANDREI = Maros Magyar Autonóm Tartományban informátor a hatvanas években, egykori IKE-tag. TT Szilágyi Jenő.

FERENCZ MIHALY = Különböző felekezetű nagyváradi és környékbeli lelkészekről jelent: Deák Ödön evangélikus, Ópalotay katolikus, Köröspataki Kiss Károly bihari unitárius. TT Raţiu Alexandru.

FERI = Illyefalván a helybeli hálózat tagja. Kató Béla-dosszié.

FLORIAN = Sepsiszentgyörgyi informátor, szoros barátságban van Filep Leventével és Dobri Ágnessel. TT Cerghizan Ştefan alezredes.

FÖLDVÁRI GÉZA = Nógrádi Béla nagybányai esperes (saját dosszié SZEE III. köt.). Juhász István-dossziék. (Lásd I. kötet is.) TT Santa Gligoriu.

FRATER = Minden valószínűség szerint Virágh Lajos 1964-ben börtönből szabadult lelkész. A nagyváradi kerülethez tartozó szabadult lelkészek közül egyedül ő az, akire ráillik, amit a tartótiszt megjegyez, hogy nem vállalt lelkészi állást. Miután a polgári szférában nem tud elhelyezkedni, visszatér a lelkészi pályára. (Lásd még Molnár 2001, 156. o.) TT Maklári Gyula.

FULEA GHEORGHE = Kolozsvári inf. egyetemi oktató, feladata a pótvizsgákon, felvételen a korrupciós kísérletek jelentése. TT Perşa Gheorghe.

GABOR ISTVAN = A kolozsvári Mihail Kogălniceanu u. 29. sz. alatti egyházi épületben lakó informátor, Dobri János szomszédja. Nagy András, Dobri János, Juhász István, Tőkés István megfigyelését végzi. Lehetséges, hogy Maksay Albert másik fedőneve. TT Onac Ioan.

GABY = Iulius Erzsébet, Dobri Jánosék Bécsben élő rokona. Dobri János-dosszié. TT Peres Alexandru.

GALOS ISTVAN = Maksay Albert kolozsvári inf., nyugalmazott ref. teol. tanár. Juhász István-dosszié + CNSAS-igazolás. TT Onac Ioan.

GHEORGHE = Kolozsvári informátor, Csutak Csabát figyeli az ötvenes években, Csutak-dosszié.

GEORGE/GHEORGHE = Kolozsvári informátor, a Budapesten élő Vinczeffi Ágoston unokatestvére. TT Ungvári I., Oprea Florian.

GEORGESCU = Kolozsvárról az NSZK-ba emigrált magyar egyetemista. Fiatalon abbahagyta kolozsvári közgazdasági tanulmányait, emigrálása után elvált. Visszatérve Kolozsvárra, diáktársát szeretné feleségül venni. Informátorjelölt, saját diktafonjával veszi fel a gyanús személyekkel folytatott beszélgetést (Tőkés László, Tőkés István, Azzola Lajos stb.). A müncheni Madas István ismerőse. Tőkés István-dosszié. TT Székely Ferenc.

GEZA = Az 1986. 08. 22-i feljegyzés szerint ő az enyedi lelkész, aki ebben az időben Pásztori Kúpán Gerő. Dobri János-dosszié, I211500/6/283. I.) TT Popa Ioan hadnagy.

GRĂDINARU IOAN = Kolozsvári román ortodox inf. Jelent az LVSZ kolozsvári látogatásáról (1965. 10. 19–20.) Juhász István-dosszié. TT Medes Ioan.

GYÖRGY ISTVÁN = Bihari helyi hálózat tagja. Kártyapartnereit kell megfigyelnie. Dohi Árpád-dosszié. TT Örösi Miklós.

HANTI EUGEN = Minden jel szerint a nyugdíjpénztár alkalmazottja a hatvanas-hetvenes években. Története a nyugdíjpénztárba jövő személyek beszélgetéseit tükrözik, jelen van rendszerint Krizsovánszky Jenő igazgató is. Csutak Csaba-, Juhász István-dosszié. TT Onac Ioan.

HORAȚIU = Hoinărescu Tepeș vallásügyi felügyelő, társadalmi kapcsolat. Dobri János-dosszié.

HOREA = Kolozsvári informátor (1985, a budapesti Kulturális Fórumról mondott véleménye megegyezik BARTA ügynökével). TT Oprea Florian.

HUNYADI IOAN = Buzás László ref. lelkész, Dobri János-, Juhász István-dosszié + CNSAS-igazolás. TT Onac Ioan.

IANCU/TISZA = Székely Károly bukaresti ref. lelkész, majd kerületi tanácsos, Tőkés István-dosszié, Juhász István-dosszié, Dobri János-dosszié. TT Burlacu N., Hasnaș Alexandru, Constantin Moise, Bica Nicolae.

IMRE/IMRE IOAN/IMRE IOSIF = Kovács Gyula KEPTI-titkár, püspöki titkár. Saját dosszié, Dobri János-dosszié, Tőkés István-dosszié. TT Onac Ioan, Ungvári József.

INCZE WALTER = Izsák Vilmos unitárius teol. tanár, teológiai titkár. Juhász István-, Tőkés István-, Dobri János-dossziék (lásd még I. kötetnél).

ION = Iosif Butuc, az Egyházi Dolgozók Szakszervezetének elnöke, kolozsvári ortodox püspöki titkár. Tőkés István-dosszié, I211237/9/173. – 1963. 06. 12.

IONESCU = Pap Géza mellé rendelt informátor, feladata a külföldiekkel folytatott be-

szelgetések ellenőrzése (1987. 03. 12-es kiegészítés az intézkedési tervhez). Azonosság lehetséges a szintén IONESCU fedőnevet viselő Juhász Andrásal.

IONUȚ = Kolozsvári inf., Tőkés István és Tereanu Emil orvos közös ismerőse (1986. 06. 14). TT Bucse Emil százados.

IOSKA = Kolozsvári inf. Bécsbe készülve pénzt akar váltani Tőkéséknél, azt hive, fiuk még Ausztriában tartózkodnak. (1972. 02. 18.)

IRINA – Menyő (Szilágy megye) ifjú informatornő, a parókia mellett lakik. Berke Sándor-dosszié. TT Tărașu Simion.

ISTVÁNFI = Bibza István Zoltán kolozsvári ref. lelkész. Dobri János-dosszié + CNSAS-igazolás. TT Ungvári József alezredes.

IULIU = Horváth József, a Ref. Nyugdíjpénztár könyvelője. Tőkés István-dosszié. TT Ungvári József alezredes.

JANOS/ALEXANDRU = Kassay Géza kolozsvári esperes az ötvenes-hatvanas években. Dobri János-, Csutak Csaba-dosszié + CNSAS-igazolás. TT Onac Ioan.

JÁSZAI ANDOR = Bustya Endre irodalomtörténész. Dobri János-dosszié.

JOKAI SÁNDOR = Dudás Ferenc ref. teológus (lásd I. kötetet is). Juhász István-dosszié. TT Onac Ioan.

JORDÁKY JÁNOS = Orbán Magda magyarországi lelkésznek kolozsvári barátja vagy rokona, akivel Kalotaszegen több lelkészt meglátogattak. (1964. 03. 30-án a Csutak-dosszié úgy állítja be Orbán Magdát, mint aki titokban adatokat gyűjt az erdélyi magyar etnikum elnyomásáról.) Geréb Pál-dosszié.

KATY/KATI = Adorjáni Albert közvetlen környezetében működő, Vásárhelyi János ügyvédhez bejáratos kolozsvári informatornő. Az ARHIVA/Levélár ügyben ő szolgáltatja a terhelő adatokat Adorjáni Albertre és Nagy Irénre nézve. Juhász István-dosszié. TT Gál Árpád.

KELEMEN IOAN = 1959-ben Hegyközkovácsiban lelkész. TT Bozsik András. I211915/1/179.

KELEMEN JÓZSEF/SZATMARI GEZA = Szőcs György Endre galaci lelkész, diszszidens. Dobri János-dosszié, Csutak-dosszié, Tőkés László-dosszié. TT Onac Ioan őrnagy. (Helyesbítés: Az I. kötetben KELEMEN JÓZSEF Farkas Sándor sepsiszentgyörgyi segédlelkésszel lett tévesen beazonosítva, aki az NSZK-ba kapott útlevelet, és kint maradt.)

KIS IOAN = Korda Zoltán Tibor. – Azonosító iratok I211237/3/78–81. – Beszerzés: BM Bihar Megyei Felügyelőség, 1982. 10. 23. Kötelezvénye van.

KISS ISTVÁN/NAGY GÉZA/KOVÁCS GHEORGHE = Péntek Árpád tordai ref. lelkész, teológiai tanár. Saját dossziéja + CNSAS-igazolás. Juhász István-, Tőkés István-, Dobri János-dossziék (lásd I. kötetet is). TT Onac Ioan, Ungvári József.

KISS JÁNOS = Szilágysági informátor, 1989. 08. 15-én szilágyballai ref. lelkész. Feltehetően azonos az I. köt.-ben szereplő azonos fedőnevű szilágysági informátorral. Berke Sándor-dosszié. TT Ivan Ioan alezredes.

KISS PÉTER = Nagy Károly ref. lelkész, TT Baciú Gheorghe százados.

KOLOZSVÁRY JÁNOS = Józsa László, 1974-ben III. éves teológus. Gálffy Zoltán-dosszié. TT Onac Ioan.

KOVÁCS GYULA = Lásd SZABÓ BÉLÁNÁL.

KOVÁCS = Kolozsvári informátor. Dobri János-dosszié. TT Melas Gheorghe őrnagy, feltehetően azonos alábbival.

KOVÁCS I. = Kolozsvári informátor, feltehetően közgazdász, egyetemi oktató. Dobri J. hozzá fordul segítségért, hogy egykori tanítványa, Nagy András beiratkozhaszon közgazdasági tanulmányokra. Dobri János-dosszié. TT Chifor Cornel őrnagy.

KOVACS LASZLÓ/VASILE/LADISLAU = Nagy valószínűséggel Kádár Ernő kiszántói lelkész. Jelentései a Kádár Ernőnek elmondott dolgokról szólnak. Dohi Árpád-dosszié. TT Hrehorovici Vilhelm/Kanalas János.

KOZMA PAUL = Teológiai tanár. Tőkés István-, Juhász István-dosszié. TT Onac Ioan.

KUTASI = Búthi Sándor kerületi tanácsos, majd püspök. Juhász István-dosszié. TT Grósz Sándor hadnagy.

LACI = Zsold Béla ref. lelkész. Tőkés István-dosszié, ifj. Adorján Kálmán-dosszié. TT Ungvári József.

LADISLAU = Kolozsvári inf., Juhász István kifakadásáról jelent (1953. 02. 25.), amikor feleségét elbocsátották a tanügyből: „Tehetetlenek vagyunk, mint a ketrecbe zárt állatok.” Juhász István-dosszié, I210099/1/27.

LĂCĂTUȘ V. = 1979. 11. 29-én kolozsvári teológus, Oláh József kollégájával a pünkösdistákról kell dolgozatot készítenie. TT Ungvári József.

LAURENȚIU FLORIN = 1970. szept. 7-én Koncz Rudolf marosvásárhelyi tanár kolozsvári temetéséről jelent. Feltehetően nem kolozsvári, íróember, kéziratot adott be a Kriterion Kiadóhoz. Dobri Jánossal volt szovjet hadifogságban. TT Buf Ioan őrnagy (1970. 09. 07.).

LENCAR = Szabylár Kornél székelyhídi, majd nagybányai esperes. (Lásd még I. köt.)

MARAMURES = Nagy valószínűséggel azonos alábbival. Dobri János-, Pap Géza-dosszié. TT Ungvári József.

MARAMURESAN IOAN = Sógor Sándor 1971-ben megválasztott kolozsvár-hídelvei, majd irisz-telepi lelkész. Saját dosszié + CNSAS-igazolás. TT Pura Gheorghe.

MARCU OVIDIU = Kolozsvári román ortodox inf. Jelen van az EVT küldöttségének kolozsvári fogadásán, 1964. 03. 19–20. TT Murăretu Constantin, Medeșan Ioan – Juhász István-dosszié, I210099/3/171.

MARCU VALER = Marosvásárhelyi informátor, egykori betánista elítélt (Bakó Pál?). Lásd I. kötetet. TT Florea Gheorghe.

MARIN = Kolozsvári informátor, filozófusképességekkel, reprodukálni képes Teilhard de Chardin római katolikus filozófus-antropológus eszméit. Venczel József megfigyelője. TT Moceanu Aurel.

MARINESCU VITOS = Informátor Maros Magyar Autonóm Tartományban a hatvanas években, jól ismeri Dobri J. és Aczél Ede háború alatti tevékenységét. TT Porcel Ioan.

MATYAS CAROL = Nagyvárad-újvárosi parókián dolgozik, feltehetően lelkész, Molnár Zoltánra és Vincze Györgyre állítva. TT Rațiu Alexandru (1964. 02. 06.).

MEDESAN = Kolozsvári informátor, Dobri Jánoshoz küldik 1986. 04. 05-én. Egyik feljegyzését Balon Józsefként írja alá. Dobri András-, Dobri János-dosszié.

MEZEI = 1977-ben Kovásznán fogadja Fülöp Gábort, beszélgetésükről készít feljegyzést. Ekkor frissen beszervezett informátor, ez a 6. feljegyzése. Kizárásos alapon Bende

Tamás, aki az egyetlen osztálytárs Kovászna környékén. TT Pop Gheorghe.

MIKLOS ENDRE = Egy mérai (tisztázatlan körülmények közt lelőtt) kiskatona temetéséről számol be, 1981. 06. 12. TT Juncu Mircea.

MISKA = Kabai József temesvári fogtechnikus, presbiter. Tőkés István-dosszié. (Lásd I. köt. is.) TT Beloia Sau.

MISU = Kiskapuson a helybeli hálózat tagja, középfokú végzettséggel, Pap Géza mellé rendelik.

MITICA = Illyefalván a helybeli hálózat tagja. Kató Béla-dosszié.

MOCEANU = Kolozs megyei inf., a tordai Securitatének jelent. Egy I211237/5/41–43-ban fellelhető jelentés szerint ő a kolozsi egyházmegye esperesi titkára 1989. 04. 04-én. Neki kellene megírnia a jkv-et arról a gyűlésről, ahol Tőkés István felolvasta a *Betelt a pohár c.* felhívását. Az ERE levéltárában található jegyzőkönyvet Nagy Márton harasztosi lelkész, egyházmegyei aljegyző írta alá.

MOLNÁR = Bottyán Gyula nagyvárad-réti lelkész a hatvanas–hetvenes–nyolcvanas években. Berke Sándor és még sok más dosszié. TT Rațiu Alexandru.

MUNTEANU IOSIF = Kolozsvári informátor az ötvenes években. Dobai István egyetemi gyakornok jogászlól, Pálffy Ferenc egyetemi tanárról (agronómia kar) jelent. Valószínűleg a Bolyai Tudományegyetem oktatója. Dobri János-dosszié. TT Lupsa Vasile hadnagy.

MUNTEANU = Kolozsvári „operatív kapcsolat” (1984). Művészkörökbe is bejáratos, Tőkésékhez is. TT Velea E.

NAGY IOAN = Hegedűs József kolozsvári ref. lelkész. Dobri János-, Tőkés István-dossziék + CNSAS-igazolás. TT Ungvári József.

NAGY ISTVÁN = Biharszentjánosi ügynök 1964-ben. Bárdi Imre hálózati dossziéja.

NELU = Kolozsvári bizalmi, Tőkés Istvánnal egy udvarban lakik. Stan Ioan százados kapcsolata, 1986. 06. 14. Tőkés István-dosszié.

NICA STEFAN = A sepsiszentgyörgyi katonai elhárítás társadalmi kapcsolatként említi, Dobri Andrásról szolgáltat jellemzést. (1974. 06. 12.)

NICU = Kiskapusi informátor, Pap Géza kül- és belföldi kapcsolatainak megfigyelésére rendelik. (Kiegészítés az IT-hez, 1988. 03. 04.) TT Cioban C.

PAPP LÁSZLÓ/VASS ZOLTÁN = Id. Jakab Zsigmond enyedi lelkész. Juhász István-dosszié. TT Covaci Ioan, Lungu Aurel, Rizioi Constantin.

PAUL GAUGAIN = Berke Sándor lelkész fedőneve rövid ideig, míg az együttműködést megtagadja. Saját dossziéja + CNSAS-igazolás. TT Onac Ioan.

PAVEL = Illyefalvi informátor, feladata Kató Béla vendégeit figyelni. Kató Béla-dosszié. TT Minea Victor.

PĂUN/NAGY IOSIF = Papp László nagyvárad-i püspök. (Lásd I. köt.)

PÉTER ANDRÁS/PÉTER JÁNOS/BALOG MÁRTON = Csutak Csaba. (Lásd I. köt. is.)

PETER/SZABÓ JÓZSEF = Dávid Gyula, a KEPTI rektora, a KRE főjegyzője, saját dossziéja + CNSAS-igazolás. TT Onac Ioan.

PÉTER SÁNDOR = Dési informátor (1986), nagy valószínűséggel gyülekezeti tag, a Progresul szövetkezet vegytisztítójában dolgozik. TT Oargă Gheorghe.

PÉTERFFY JÁNOS = 1969. 04. 15-én teológiai hallgató. Dobri János a Farkas utcai

templomban konfirmandusoknak szóló prédikációjáról jelent. Egy mondatot emel ki: „Kövéssétek a pizstrángok példáját, akik mindig a sodrással szembe úsznak.” Juhász Istvánról, Nagy Józsefről is jelent. Dobri János-dosszié. TT Onac Ioan.

PETRESCU = Bányai Ferenc rettegő, újszentesi lelkész. (Lásd I. köt. is.)

PIROSKA = Biharon a helyi hálózathoz tartozó ügynök. Dohi Árpád-dosszié (1965. 02. 27.). I211916/1/20.

POPESCU GHEORGHE = Bányai Miklósné mélyhegedűs. Csutak Csaba-, Dobri János-dosszié. TT Melas Andrei őrnagy.

PRODAN VALER = Lengyel Loránd evangélikus teológiai tanár. Számos dosszié + CNSAS-igazolás. TT Onac Ioan, Ungvári József.

RADOSAN = Temesvári informátor, az 1989. 12. 13-án tartott istentiszteletről jelent. I272/13/4.

RADU = Geréb Pál teológiai tanár. Saját dossziéja. TT Murărețu Constantin, Onac Ioan.

RADU IOAN/ENYEDI ZOLTAN = Rapp Károly evangélikus lp., később a KEPTI rektora. (Lásd I. kötet + CNSAS-igazolás.) TT Onac Ioan.

RIMNICEANU = Kolozsvári informátor, Dobai István megfigyelője a munkahelyén a hatvanas évek végén. TT Cruceru Ștefan őrnagy.

RUSZ PÉTER = Szőcs István kolozsvári irodalomkritikus, Tőkés István-dosszié. Azonosító két, 1987. 02. 12-én adott jelentés, I211237/4/118–120.

SAMUEL = Kolozsvári informátor, a levéllenőrzésnél említik, mint aki a magyar nyelvű levelek tartalmáról informál, I211237/12/201.

SANDOR = Sógor Gyula arad-gáji, majd aranyosgyéresi lelkész. Csutak Csaba-dosszié, Juhász István-dosszié. TT Bakó László.

SANDOR/SÁNDOR TIBERIU/DÁVID TIBI = Bréda Ferenc dévai lelkész, esperes. Saját dossziéja, Bárdi Imre-dosszié. TT Kovács Lajos.

SANY = Szilágysági inf., Sebestyén László dési vegyész nagybátyja, Tőkés Lászlóról jelent, 1984. 03. 20. I211237/1/51.; 8/62. TT Ghițea Vasile alezredes.

SANYI = Bihar megyei inf., a Zsinati Állandó Tanács tagja, a teológiai vizsgabizottságok elnöke, nagy valószínűséggel Vidits György főjegyző. 1981. 02. 24-én arról jelent, hogy Balog Béla miért nem kapott kihelyezést, és miért tanul Nagyszebenben. 1984. 06. 08-án Tőkés Istvánról jelent. Juhász István-, Tőkés István-dossziék. I210099/8/19.; I211237/3/49. TT Raț Ioan.

SARA/SAROLTA = Kolozsvári informátornő, levéllenőrzéseknél említik, mint aki a levelek tartalmáról informál. I211237/12/193.

SAVA = A sepsiszentgyörgyi alegységnél informál Dobri András tizedesről. (1973. 11. 21.)

SCRIPTOLOGUL = ADALBERT

SILAGHI = Galaci informátor, feltehetően lelkész, 1989-ben. (I211237/5/123.)

SILVIA = Kolozsvári informátornő. Kövecsi Árpád volt lelkész ismerőse. 1983. 09. 13-i feljegyzése már Tőkés István személyes ismeretére utal. (I211237/5/12.; 8/123.) TT Ioniță Nicolae, Ungvári József.

SIMION = Pap Géza mellé rendelt informátor. (Azonos a feladata a Ionescuéval.)

SIMON = Kolozsvári informátor, a levéllenőrzésnél említik, mint aki magyar nyelvű levelek tartalmáról informál, I211237/12/199.

SIMON SIMON = Teleky Mihály teológiai tanár. Saját dosszié, Csutak Csaba-dosszié, Juhász István-dosszié. TT Zilahi János, Mărgineanu Emil, Onac Ioan.

SINAI A./(13/55)/SZÉKELY = Schindler Béla kolozsvári evangélikus kerületi tanácsos (1948–1953), Csutak Csaba-dosszié, Juhász István-dosszié.

SÎRBU RADU = Sepsiszentgyörgyi támogató személy, feltehetően muzeológus. Kocsis Márta budapesti festőnővel áll kapcsolatban. Kató Béla-dosszié. TT Laslău Traian.

SOMESAN VASILE = Dobri Jánossal találkozik 1966. 03. 21-én, erről jelent. TT Buf Ioan.

SONIA = Juhász Istvánné, Juhász István második felesége. Juhász István-dosszié, Dobri János-dosszié. TT Mocanu Viorel százados.

STELIAN = Dr. Barta Tibor egykor kolozsvári orvos. (Lásd I. köt. is.)

STIRBU = Kolozsvári informátor a levéllenőrzésnél említik, mint aki román nyelvű levelek tartalmáról informál.

SUSZTER = Vetési László ref. lelkész. Tőkés István-, Dobri János-dossziék + CNSAS-igazolás + Polgári Élet 2009/1. TT Ungvári József.

SZABÓ = Kolozsvári informátor, a levéllenőrzésnél említik, mint aki levelek tartalmáról informál, I211237/12/195–196.

SZABÓ BÉLA/KOVÁCS GYULA = László Dezső kolozsvári lelkész, esperes, generális direktor. Saját dossziéja + CNSAS-igazolás. TT Pușcașu Ilie, Onac Ioan.

SZABÓ JÓZSEF/PÉTER = Lásd PÉTERnél.

SZATMÁRI GÉZA = Lásd KELEMEN JÓZSEFnél.

SZÁNTÓ = Kolozsvári informátor, a levéllenőrzéseknél említik, mint aki levelek tartalmáról informál. I211237/12/183.

SZÁSZ LEVENTE = Szőcs László ref. lelkész, Szőcs Endre fia, György bátyja. Dobri János-dosszié, Csutak-dosszié + CNSAS-igazolás. TT Onac Ioan.

SZÉKELY = Nagy valószínűséggel Szabó András ref. egyházkerületi tisztviselő az 1950-es években. Később kémkedéssel gyanúsítják, és célszemély lesz. Juhász István-, Csutak Csaba-dosszié.

SZÉKELY = „Befolyásos döntéshozó a ref. egyházban.” Tőkés István-dosszié, I211237/7/11., intézkedési terv 1986. 01. 16.

SZÉKELY IOAN = Kolozsvári inf., Maksay Albertről jelent (1964. 03. 31., csak köszönő viszonyban vannak). Juhász István-dosszié, I210099/4/49.

SZENTPÉTERI KÁROLY = Marosi (Molter) Péter teológiát végzett irodalomkritikus. Dobri János-dosszié.

SZIGLIGETI = Nagydobai (Szilágysági megye) lelkész 1989. 04. 25-én. Valószínűleg azonos az I. köt. SZIGLIGETI EDE nevű informátorával. TT Tărașu Simion.

SZILÁGYI = Kolozsvári informátor, levéllenőrzésnél említik, mint aki a magyar nyelvű levelek tartalmáról informál. I211237/12/200.

SZOLNOKI = Kolozsvári informátor levéllenőrzésnél említik, mint aki a magyar nyelvű levelek tartalmáról informál. I211237/12/235.

SZÓCS = Kolozsvári informátor, a levéllenőrzésnél említik, mint aki a levelek tartalmáról informál. I211237/12/194.

SZÖLLÖSI = Kolozsvári informátor, a levéllenőrzéseknél említik gyakran, mint aki a levelek tartalmáról informál. Több dossziéban szerepel.

TAMAS = Korda Mihály László lelkész. Azonosító iratok I211237/3/74-77. Beszervezés: BM Kolozs Megyei Felügyelőség, 1985. 02. 14. Kötelezvénye van. TT Ungvári József.

TELEKY = 1984 novemberében Szász Tibor sepsiszentgyörgyi esperes környezetéhez tartozik. Azzal gyanúsítja az esperest, hogy ő csempészte ki külföldre Tőkés István üzeneteit, és külföldön élő lánya és unokája is hozzájárulnak Románia és a ref. egyház befektetéséhez.

TEOFIL = A Tőkés családba tartozó informátor, aki részt vesz az 1987. január 16-án vagy 17-én tartott családi összejövetelen, amelyen kielemezték Tőkés István és Erzsébet megrovásának eseményeit. Mivel csak a 16-i családi összejövetel névsorát rögzíti STELIAN, kizárásos alapon nem azonosítható TEOFIL. I211237/4/148-150., I211237/7/75. Az is lehet, hogy a lehallgatókészülék fedőneve. (Müller Friedrich szász püspök esetében a lehallgatót „sursa DUMBRAVA” fedőnéven emlegették.)

TISZA/IANCU = Székely Károly (lásd IANCU-nál).

TOMA = Kolozsváron 1978 júliusában Dobai Istvánnal találkozik az egyetemi kihelyezéseken, aki gyerekeinek szurkol. Dobri János-dosszié.

TOMA DANIEL = Javasolja Dohi Árpád elhelyezését Búthi püspöknek. Valószínűleg vallásügyi felügyelő. (Lásd még I. köt. 398. o.) 1965. 02. 27. I211915/1/20.

TÖRÖK IRÉN és IOAN = Feltehetően házaspár, szokatlan, hogy együtt szerepeljenek (Dobri János-dosszié, I/90). TT Cojan Elena hadnagy.

TUDORACHE = Pásztori Attila, 1989-ben szörcei lelkész. Kató Béla-, Dobri András-dosszié + CNSAS-igazolás. TT Ungvári József.

TRAIAN = A bukaresti Petőfi Sándor-kultúrház vezetőjének tűnik az 1980. március 26-i feljegyzésben, ahol Nagy Károly volt és Pap Géza akkor bukaresti segédlelkészről nyilatkozik röviden. (Utóbbit személyesen még nem ismeri.)

ÜRMÖSI = Erdő János unitárius teológiai tanár, rektor, egykori elítélt. Tőkés István-, Dobri János-, Juhász István-dossziék. TT Ungvári József.

VARGA GYÖRGY (GHEORGHE) = Petz Pál bihari, majd nagyváradai orvos. Igazoló irat Molnár Zoltán-dosszié. TT Rațiu Alexandru.

VIRAG = A nyüvedi néptanács könyvelője, 1960. 01. 20. TT Kanalas János, Órosi Miklós.

VÎNĂTORUL = Orbók Sándor hírdalmási lelkész. Tőkés István-dosszié, Csutak Csaba-dosszié. TT Ghițea Vasile. (Lásd I. köt. is.) Nagy valószínűséggel őt rejtik a COOPERATI-VA és a szilágysági SANY fedőnevek is.

WERNER IOAN = Nagyvárad inf., anyja az NSZK-ban, Kasselben él, kijár hozzá. (1964. 10. 29.)

ZAMFIR PETRE = Cîmpeanu Emil kolozsvári főorvos-docens (1964. 12. 04.) Juhász István-dosszié. I210099/234., 236.

ZAMFIRESCU (ZAMFIR) = Zoltán Géza nyugdíjas, rădăuți-i lakos, Zoltán Balázs lp.

testvére. Dobri János-dosszié. TT Oancea Ioan.

ZOLI = Illyefalván a helybeli hálózat tagja. Lásd Kató Béla-dosszié.

ZÖLDI = Szócs Endre vallásügyi felügyelő, majd kolozsvári ref. teológiai tanár. Tőkés István-dosszié, Csutak Csaba-dosszié, Juhász István-dosszié. TT Onac Ioan.

ZSOLT = Pásztori Tibor Endre sepsiszentgyörgyi esperes, TT Cerghizan Ștefan. (Lásd I. köt. is.)

TARTALOM

ELŐSZÓ	5
A LEGGYAKRABBAN ELŐFORDULÓ RÖVIDÍTÉSEK	7
ANDRÁS	8
BALOG MÁRTON/PÉTER ANDRÁS	14
BIBLIOTECARUL (KÖNYVTÁROS)	36
BIHORUL (BIHAR)	59
BODEA IOAN	68
CÍNTÁREȚUL (ÉNEKES)	72
DUNCA IOAN	79
GEORGESCU	133
KÁDÁR	138
PASCU/PAUL	140
POPESCU/DÉNES JÁNOS/IULIAN	147
RADU	198
TOPORAȘ (BALTÁCSKA)/PAUL GAUGAIN/SANDOR	204
VICARUL/PROFESORUL	211
A FELDOLGOZOTT DOKUMENTUMOKBAN ÜGYNÖKKÉNT EMLÍTETTEK	271

X 208584

A totalitárius társadalmi struktúrák természetüknél fogva arra törekcszenek, hogy az őket létrehozó eszmerendszer minden válós vagy vélt ellenfélét kiszorítsák, végső soron megsemmisítsék. Mivel az eszméket emberek képviselik, a harc emberek ellen folyik a „szent” eszme zászlaja alatt. A huszadik századi kommunisztikus rendszerekben a legkevésbé harcias és mégis legnehezebben legyűrhető ellenfélnek a kommunizmus számára a vallás bizonyult. Az ún. kizsákmányoló osztályokat viszonylag hamar meg lehetett semmisíteni, a vallást azonban – hiába igyekeztek bizonyítani, hogy az a kizsákmányolás egyik eszköze – nem sikerült az ún. kizsákmányolókkal együtt megszüntetni. Az európai „népi demokráciákban” az egyházaknak meghatározó szerepük volt abban, hogy ezen társadalmakon belül az egységesítő politikai harc kudarcot valljon. Pusztá létük arra kényszerítette a kommunista államapparátust, hogy komoly szellemi és anyagi energiát fektessen ezen intézmények ellenőrzésébe s a perspektivikusan számukra kijelölt megsemmisülésig folyamatos és hatékony „átnevelésükbe”.

A rendszer működésére, az üldözöttség és kollaboráció mértékére éppen titkossága miatt csak a Securitate archívumainak megnyitása óta van valamelyes rálátás.

Jelen kutatás ezt a rálátást próbálja tágítani a romániai református egyház vonatkozásában. Válaszokat keres olyan kérdésekre, mint: az egyház látható életmegnyilvánulásait mennyiben befolyásolták a rejtőzködő, de nem láthatatlan hatalmi és politikai tényezők? A kollaboráció és üldözés milyen mértékben jelentkezett az evangélium hirdetőinek sorsában? A „hálózat” hálójába került személy áldozat volt-e, vagy lelkes kiszolgáló, esetleg valami más? Lehetett-e taktikázni, lehetett-e érvényesíteni valamelyes életstratégiát a „hálózat” bonyolult gépezetében? Akit üldöztek, milyen mértékben tudta megőrizni emberi integritását, illetve milyen befolyással volt szakmai érvényesülésére az őt betörni igyekvő hatalom? Hogyan működtek együtt az elnyomó-ellenőrző szervek egymással, illetve az egyházzal mint intézménnyel?

Molnár János

